

R
3115

R X 1920:4650

Den Nieuwen Herbarium.
dat is / d'boeck vanden cruy-
den / int welcke met groote neersti-

cheyt bescreuen is niet alleen die gantse historie / dat is / die namen /
tfaetsoen / natuere / cracht ende operatie van meesten deel de cruy-
den / die hier ende in ander landen wassende sijn / midtsgaders der
plecken oft stede / ende den tijt waer ende wanneer sij wassen / maer oock
alle de wortelen / stelen / bladeren / bloemen / saet / vruchten / ende in sum-
ma dat gantse wesen ende gelegenheyt vanden seluen / is hierinne so con-
stelijcken ende natuerlijcken na dleuen gesigureert ende geconterseyt / dat
desghelijcs voormaels noyt ghesien en heeft geweest /
noch oyt inde printe ghecomen en is.

Doot den Hoochgeleerden Doctoer in Medicijnen
Leonhaert Fuchs.

Met drij Tafelen oft Registers / waeras die twee eerste inhouden den
naem van alle cruyden / also die in Duytsch / Latijn en Griecx / ende oock
inder Apoteken ghenoompt worden. Inde derde Tafel vindtmen ter-
stont menigerhande medicijnen ende raet tot alle siekten ende gebreken
die den menschen / ende oock eens deels den beesten toecomen mueghen /
midtsgaders seker andere fraey stucken / die tot huyshoudin-
ge seer wel dienen ende profijtelick sijn.

Cum Gratia ende Privilegio der Keyserlijcke ende Coninck-
lijcke Maiesteyt / in thien iaren tselue niet na te drucken /
op de pene ghelijck de Copye wtwijst.

Shedruet tot Basel bij Michiel Isingrin. 1543

48B

2693

43676273

Doct. Leonhaert Rucho int XLVIII.
iaer sijns leuens.

Vlen die alderdoorluchtichste Chri

stelickste hoochghebornen Vorstinne ende Vrouwe/Drow Anna/
Roomsche Coninginne van Hungheren ende Beemen. Eerdes-
hertoginne van Gostenrijck. Hertoginne van Burgon-
dien/ Stier/ Crain. Grauinne van Tyrol etc.
mijn alderghenadichste Vrouwe.

Alder doorluchtichste/Christenlickste Coninghinne/al-
der ghenadichste Vrouwe/ ick hebbe int iaer lefleden
eenen Latijnschen Boeck vanden Cruyden inde printe
laten wtgaen / inden welcken niet sonder merckelijcke
grootte costen / moeyte en arbeyt meer dan vijf hondert
figuren van sulcke versche ende leuende cruyden / als in
Duytschlant principalick en in meer ander landen wassende sijn/in sul-
ker manieren ende so wel getrocken ende afghecontrefeyt sijn / dat sij niet
wel constichlijcker noch beter na dleuen en hadden connen ghesigureert
worden. Daertoe so heb ick so neerstelick/ende so cort alst mij moghelick
gheweest heeft/die waerachtige historie van alle deselue cruyden/ te we-
ten haren naem/gheslachte/ghesteltenisse/plaetse ende tijt waer en wan-
neer sij wassen/haer nature oft complexie/ cracht ende werckinge wt die
alder oudste/beste ende vermaerste scrijvers vanden cruyden ende me-
dicijnmeesters/bescreuen ende ghecopuleert/also dat desghelijcken noyt
hier te voren (sonder iactantie oft beroemnisse te spreken) int licht gheco-
men en is. Ende om sulcs alles te doene/ en heeft mij geen ander oorsake
gemouueert/ dan dat ick met dese mine moeyte ende arbeyt den genen / die
in die louelijcke ende noodelijcke const van Medicijnen begeeren te profi-
teren ende te studeren/dienlick / behulpelick ende vorderlick sijn mochte.
Aengesien dat ick wel wete hoe dat ouer sommige iaren die kennisse van
schier alle cruyden bij dmeeste deel der Medicijnmeesters so gants ende
gheheel verdonckert heeft gheweest/ende ghedaelt is / datmen der luttel
ghenonden heeft die thien cruyden recht ende te deghe gekent hebben/ge-
merct dat sij haer met deser saken niet seer en becommerden / maer beuo-
len sulcs den ouden wijuen/ ende ongeleerde Apotekers / ghelijck als oft
haerlieden te verwijten ende een oneere gheweest hadde haer te beladen
met sulcke noodeloose sorghe van cruyden te ondersoecken. Daermen
nochtans wel weet hoe dat in ouden tijden die Medicijnmeesters ende
sonderlinghe Theophrastus/ Dioscorides ende Galenus / gheen dinc
en hielden eerlijcker noch nootsakelijcker te sijn / dan dese neerstighe on-
dersoeckinghe vanden cruyden. Daeromme sijn dieselue Medicijnmee-
sters met grootte costen / ende met perijckel van haren lijue en leuen door
veel landen door en door gereyft / om die cruyden gantselick te doorken-
nen / ende hoe ende waer sij wiessen met haren eyghen ooghen te besien.
Ende het waer wel behoorlick dat dat exempel van soo treffelijcke ende

gheleerde mannen onse Medicijnmeesters ghemouert ende beweecht hadde/op dat sij die kennisse der cruyden niet so gants ende geheel inden windt gheslagen ende veracht hadden. Maer wat groote merckelijcke dolinghe ten lesten wt dese onachtsaemheyt ende verachtinghe ghewassen ende gheuolcht is/ dat heb ick in ander mijne boecken genoegsaem te kennen ghegheuen/ende wt dyen en ist niet van nooden sulcs hier int langhe te verhalen. Ende op dat ick nu de ghene die in onsen tijden haer totter const der Medicijnen ghegheuen hebben/ in die kennisse der cruyden eenichsins behulpelick sijn mochte/ende die dolinge/die wt sulcker onwetehydt oft ignorantie ghesproten is/keeren mochte/so heb ick dit voorghenoemde mijn Latijnsch boeck vanden Cruyden tsamen ghecompileert/ende voorts inde printe laten wtgaen. Maer mids dyen dat selue boeck alleen den ghenen die de Latijnsche sprake verstaen/ vorderlick is/ende des niet te min veel menschen sijn/die dese sprake niet en connen/ en noch tans lust ende liefde hebben tot de plantinghe ende kennisse der cruyden/so heb ick dick wils van sommigen van dyen seer grootelick ende eernstelick versoecht ende ghebeden geweest/dat ick desen mijnen boeck vanden Cruyden soude willen brengen wt Latijne in Duytsche/ende voorts mids daer bi settende de waerachtighe ende leuende pourtraicture ende figuren der cruyden inde printe te laten wtgaen. Dwelck ick na haer menichuuldich ondersoecken ghedaen hebbe. Ende sulcx wt geender ander oorsake/dan dat ick voor goet ende oirbaer aengesien hebbe/dat die cruyden niet alleen vanden Medicijnmeesters/maer ooc vanden leecten/ende den ghemeynen man inde hoven hier en daer neerstelick gheplant ende opghenoet worden/op dat die kennisse vanden seluen in Duytschlant also daghelics wassen ende toenemen mach/ dat sij nimmermeer in verghetinghe ghestelt en moghen worden. Ende dat heb ick hier principaelick daerom willen te kennen gheuen/ om dat die onuerstandighe niet en mochten meynen/ dat ick daerom mijn boec vanden cruyden inde Duytsche sprake heb willen brengen/om dat de ghemeynen man hem seluen in oen noot soude connen Medicijnen gheuen/ende allerley siecken gheenesen. Want ick weet oock wel/dat tot een recht medicijnmeester veel meer hoort/dan alleen die cruyden ende die werckinghe derseluer te kennen ende te weten. Daeromme al ist dat yemant veel cruyden kent/so en sal hij nochtans in langhen geen Medicijnmeester sijn/maer hi moet oock ander dinghen/die tot eenen perfecten Medicijnmeester hooren/weten ende gheleert hebben. Maer daerome en sal oock niemant laten dese edele creature Gods te leeren/al ist dat haer kennisse gheenen perfecten Medicijnmeester en maect. Ende in Duytsche heb ick willens en wetens wtghelaten ende ouergheschreden die dinghen die den gemeynen man niet dienstelick noch nootelick en sijn te weten. Maer daer teghen heb ick dat saesoen ende ghesteltenisse der cruyden breeder ende volcomelijcker bescreuen/ende beter wtgestreken dan voormaels in Latijn/op dat dieselue cruyden eenen yeghelicken in dier manieren figuerlick moghen ingheprint

print worden/dat sij voortaan nimmermeer in eenigherley vergeten comen en moghen. Want waert sake dat die oude leeraers die ghesteltenisse der cruyden oueral neerstelick ghesfigureert ende met woorden volcomelick bescreuen hadden/soo waren ons op den dach van heden veel cruyden bekent/die also wt ghemeyn kennisse gecomen sijn. Ende op dat ick die sake cort make/so en heb ick noch moeyte/arbeyt/noch cost gespaert/om dat desen mijnen nieuwen Herbarius also int licht comen soude/dat hij den ghemeynen man tot kennisse der cruyden nut ende profitelick sijn mochte. Maer na dyen dat ick mij langhen tijt versinnet hebbe/aldergenadichste Vrouwe/wyen dat ick sulck mijn nieu boeck vanden Cruyden alderbequaemlicst toescriuen ende dediceren mochte/so en hebbe ick na sulcs langhe bedencken niemant gheuonden/dyen ick best mocht toescriuen/dan aen vwe Conincklijcke Maesteyt/ende dat wt sulcke oorsake als hierna volghen. Inden eersten op dat desen mijnen Herbarius/die onder de bescherminghe ende naem van vwer Conincklijcker Maesteyt wtgaet/bij eenen yeghelicken in des te meerder achtinghe sijn soude/ghemerct dattet openbaer is ende elckerlick wel weet/dat in deser tijt onder alle Coninghinnen gheene van hoogher stam geboren/ende met meer ende hooger Conincklijcke duechden begaest is/dan vwe Conincklijcke Maesteyt/also dat sonder twijfel een yeghelick die geneycht is om ander lieden arbeyt te lachteren ende te versnaden/om den naem van vwer Conincklijcker Maesteyt hem vermijden sal/ende also sijns blamerens afstaen. Ten anderen dat ick gheens sins en twijfele/desen mijnen boeck/daer so veel cruyden seer constelick in ghecontrefeyt staen/ende met wtneemende neersticheyt bescreuen/en sal vwer Conincklijcker Maesteyt seer aenghenaem sijn/ghemerct dat vwe Conincklijcke Maesteyt dick wijlen haer daermede mach recreeren ende den tijt corten/erempel nemende aen veel machtighe Coninghen ende Coninginnen/die voortijts met groote neersticheyt de cruyden ghehanteert hebben/alsoo dat noch op den dach van heden veel Cruyden claerlick betuyghen/die den naem behouden hebben vande selue Coningen ende Coninginnen. Want waer af heeft Gentiaen/dwelck in Latijn Gentiana heet/sijnen naem vercreghen/dan van Gentio den Coninck van Slauonien oft Croatien? Also is dat cruyt dwelck wij Weyderick oft Salicaria noemen/Lysimachia gheheeten gheweest na Lysimachus den Coninck van Macedonien. Desgelijcs dat cruyt/dwelck wi Scordium heeten/ heeft oock Nithridatia gheheeten/na den Coninck Nithridates. Also is ooc den Bijuoet wt gheender ander oorsake Artemisia genoempt geweest/dan na de Coninginne Artemisia/die Coninck Mausolus huysvrouwe was/die welcke dit cruyt met sonderlinghe neersticheyt genonden heeft/ende hem desen naem ghegheuen heeft. Ende wie is voor ende na onder alle Coningen so machtich en gewelich geweest als Salomon?nochtans heeft hi/dien niet teghenstaende/so seer inde kennisse der cruyden gearbeyt/dat hi (also ons sulcs die heylige Godlijcke schrift openbaerlick

tycht vanden Cederboom aen tot op die yfope die aende muere wast/
constelick ende wifselick wist te spreken ende te disputeren. Desghelijcks
doet oock nu die alderdoorluchtichste hoochgebooren Roomsche Co-
ninc van Hungarien ic. vwer Conincklijcker Maiesteyt getrouwe man/
mijn aldergenadichste Heere/dewelcke/also ick verstaen in dese const der
cruyden so grooten lust en ghenuechte heeft/dat hij niet alleen de gene die
vande selue cruyden experientie ende kennisse hebben/ghenadelick/ghel-
lijck als sommighe Keyzers van Roomen voortijts ghedaen hebben/en
onderhondet/maer sijn Conincklijcke Maiesteyt laet hem in somers tij-
den de cruyden opt veldt ende inde hoven plucken/om hem daermede te
recreeren/alsoo dat hij vanden seluen een groot verstandt heeft/en meer
daeraf weet te spreken/dan de ghene dyen sulcs na haer vocatie toestaet
ende betaemt. Ende dit heet voorwaer recht treden inde voetstappē der
oude Coningen/die haer ooc neerstelick met deser hanteringe/also voorz-
seyt is/becommet hebben. Wt deser oorsaken hope ick/dat desen minen
boek vwer Conincklijcker Maiesteyt oock des te meer aengenamer sijn
sal. Ten derden so heb ick desen mijnen voorgenoemden Herbarium me-
nichmael in sin ghehad vwer Conincklijcker Maiesteyt toe te scrijuen/
om daermede mijnen gants onderdanigen dienst ende geneychden wil-
le teghen vwe Conincklijcke Maiesteyt te betuygen. Daerom so is mijn
onderdanighe bede aen vwe Conincklijcke Maiesteyt/dat haer beliene
dit boek/dwelck ick haer hiermede toeyghene ende dedicere/van mi ge-
nadelick te ontfanghen/ende niet aen te sien die cleynheyt vander ghiste/
maer veel meer tot vwer Conincklijcker Maiesteyt mijn gants gehoort-
same ghewillicheyt/ende teghen yeghelijcken mijn getrouwe goede mey-
ninghe ende ionst. Ende ist dat ick mercke ende beuinde desen mijnen ar-
beyt vwer Conincklijcker Maiesteyt aenghenaem te sijne/so wil ick des-
te neerstigher sijn in ghelijcke sake voortaan met Gods hulpe/den gemey-
nen orbaer na alle mijn vermueghen te dienen. Die almogende God
wil vwe Conincklijcke Maiesteyt in langduerende ghesondtheyt ende sa-
lich voorspoet genadelick ghesparen ende onderhouden/derwelcker ick
mij in aller ghehoorsaemheyt hiermede recommandere ende beuele.
Datum Tubinghen den derden dach Martij/inden iare M. D. XLIII.

Vwer Conincklijcker Maiesteyt

onderdanighe

Leonhart Fuchs/Doctoer inder
Medicijnen.

Michel Singrin totten Leser.

Op dat ons nieuw boek vande cruyden ionstighen lieue Leser/
dwelck wi niet sonder merckelijcke groote costen (den almuegen-
den God teloue/ende oock tot profijt ende vorderinghe van die Duyt-
sche Natie int gemeyn) van alderhande ghewas en cruyden/so veel als
men in Duytschlant en in ander landen heeft connen opbrengen/wel ge-
formeert/gestelt ende geordineert sijnde/menigen mensche des te profijte-
lijcker sijn/ende te bat dienen mochte/so hebben wi tghheheel begrijp van
den seluen in dri Register oft Tafelen afgedeylt. Ende int eerste Regi-
ster staen alle de namen ende toenamen van alle de cruyden in Duytsche.
Inde tweede Tafel oft Register/staen alle de cruyden/die oueral in
Duytsch gheset sijn/verhaelt in Latijn ende Griec/midts gaders de na-
men also die de Apotekers noemen. Alle welcke namen ghenonden wor-
den int beghinsel vanden Capittelen/oft onder de gheslechten van cruy-
den/die somtijts recht na de Namen vande cruyden volgende sijn. En-
de inde derde Tafel oft Register/daer de keerne vande geheel materie in
berust/hebben wi gheset de medecijnen/raet/ende remedie tot alle siecten
ende ghebrecen/die den mensche ende somtijts oock de beesten toecomen
moghen/midts gaders sommighe ander stucken/die totten huyshouden
seer nut ende dienstelick sijn. Snicke cracht ende operatie en hebben wij
den cruyden niet toeghescreuen wt ons seluen/oft wt onghesondeerde
boecken/maer wt seer oude/vermaerde ende experte Medicijnmeesters/
als Dioscorides/Theophrastus/Galenus/Plinius ic. derwelcker ghee-
ne in veerthienhondert ende meer iaren herwaerts geleest en heeft/ende
ghelijck dat oock ontwijfelick gheprobeert is/op dat nyemandt daerop
yet te spreken hadde. Ende ist dat wi sien/dat dit werck v aenghenaem
is/gelijck wi/niet sonder sake/hopen/als dan so en sullen wi niet cphou-
den/wilt God/tot dat wij verfaemt hebben alle tghene datter noch re-
steert/ende ghenonden mocht worden hiertoe dienstlick te sijne/ende sul-
len selue in desghelijcke form ende ghesteltenisse opt alder schoonste figu-
reren ende conterseyten/ghelijck wij hierinne oock ghedaen hebben/en-
de in een besonder boek/op dat niemant beswaert en worde wederom
yet te coopen/dat hij te voren hadde/ende dat selue sullen wij als dan ee-
nen yeghelijcken in vrientdschap mede deylen/ghelijck als wij nu ghe-
daen hebben. Want God heeft ons sulcken costelijcken schat ende ouer-
vloedicheyt van cruyden daeromme ghegheuen/mids dyen dat hij ons
veel toevallende siecten onderwoipen heeft/dat wij die alst noot ware/
ghebriycken/ende ons daermede helpen souden/ende hierinne/ghelijck
oock wt andere creaturen/sijn ongrondelijcke vaderlijcke goetheyt son-
den leeren kennen/en ons altijt dancbaerlick tegen hem ver-
thoonen. Aldus dan so wilt onse getrouwe neer-
sticheyt ende goede meyninghe in
danc nemen.

Register oft Tafel vanden duytschen

schen namen ende toenamen van allen alsulcken cruyden als in desen boeck staen. Bij tghetal verstaedij dat Capittel. Die figuren ende beelt van elcken cruyde vint ghi in sijn Capittel. Oock staet bouen op de figuren van elcken cruyde sijne naem in Latijn en Duytsch/ daer bij men tselue kennen mach.

A ckermelde	rlj	Berchsaue	ccxiiij	brem	lxxix
Ackervortel	rlj	Berclaw	rv	spaenschen brom	ccxj
Adick	rr	Berckwortel	xcviij	stekende brom	lxxx
Aelbesien	ccxviij	Beercaerden	ccxxix	brockwortel	ccxliij
Affodille	rl	Berenpoot	rv	bruynelle	ccxxviij
Akeley	rrrv	Bertram	ccxlvij	bruynheylighe	cc
Alantwortel	lxxxix	wilde Bertram	ccxlvj	bryonie	xxxij
Algoeye	ccxx	Beerwortel	cccv	buckboom	ccxlvij
Aloe	rlx	Bessencruyt	ccv	burgel	xxxix
Alruyn	ccj	Beete witen root	ccc		
Alsen	j	Betonie	ccxxij (xiiij)	C arden	lxxxij
Amarant	xxxiiij	Beuernelle groot ende		Calsvoet	xxij
Ammi	xxj	cleyn	ccxxij	Calcoetsche bloemen.	
swerten Andoren	lvj	Biesloock	ccxliij	Cannecruyt	ccxj (xij)
stinkenden Andoren.	ccxciiij	Bitterwortel	lxxiiij	Cardobenedictus	rlj
		Bijuoet	xxij	Carnoillien	ccxviij
witten Andoren	ccxxv	Bladeloos	r	Castanien	ccxj
Angelica	rlj	Bloetcruyt	cccvj	S. Catharine bloem	ccxj
Anijs	rlx	Bloetwortel	lxxvj	Cattendruyfskens	r
Apostuenicruyt	ccxxiiij	Boberellen	ccxlv	Cattekens	lxxxviij
Argentine	ccxxviij	Bocbaert	ccxxviij	Cattekeesfens cruyt	xxviij
Aron	xxij	Bocchoren	cccxj	Cattekernel	ccxviij
Artichaut	ccxviij	Boelkenscruyt	c	Cattemunte	ccxv
Aueroone	ij	Boereneppe	ccij	Cattensteert	ccxj
huys Aueroone	ij	Boerenkerse	ccv	Caunwoorde	ccxxviij
Ackerayeyn	lc	Boeren mostaert	ccv	Centorie de cleyn	ccxlv
Ayeyn	clxij	Boonen	ccxlvj	Chamedren	ccxxrv
wilden Ayeyn	lc	Roosche Boone	ccxlix	blaw Chamedren	ccxxrv
		Boomvaren	ccxxiiij	cleyn Cha	
B alsemcruyt	lxxix	Boomwolle	ccxxj	medren	ccxxrv.
Barbaracruyt	ccxxv	Bornagie oft Berna-		groote Chamedren	
		gie	lj	chamille viij	(ccxxij)
Basilicq allerley	ccxviij	Borstwortel	rlj (viij)	chistus palme	ccxxviij
wilde Basilie	ccxlvj	boterbloemen	ccxxix	clappertoose	ccxv
Bedelaers luyfen	ccxx	boterbloemen oft	ccxxix	Clauercruyt/ bruyn/	
Bessencruyt	ccxxiiij	nenvoet	lvj	wit en geel	ccxxviij
Benedictenwortel	ccxlv	braembesien	lv	clauer	
Berberis	ccvj (iiij)	brantlatouwe	l		

Register.

Clauercruyt dat tam.	ccxxviij	Cruysbloemen	ccxxij	Engelsoet	ccxxiiij
geel Clauere	ccxxviij	Cruysboom	ccxxviij	Eppe	ccxxiiij
Cleescruyt	rlj	cruys distel oft croesdi		Boereneppe	ccij
Cliffen	rlj	stel	ccij	grote Eppe	ccxij
Cleyn Cliffen	ccxx	cruyswortel	clx	Watereppe	ccij
Cloekenscruyt	xcviij	cueckenschelle	ccxliij	wilde Eppe	lvj
Coeckoeclauere	ccxiiij	cullekenscruyt allerley		Ernen	ccxvi
Coeckoeclbloem	ccxij	cypres	ccxxrvj (ccx	Erwten	ccxl
Coeckoeclbroot	ccxiiij.	wilden cypres	ij	Erwortel	ccxxix
Coedille	lvj (ccxxviij)			Eyckenboom	lxxxiiij
Coehoren	cccxj	D unetel	clxxviij	Eyloof oft Deyl	clx
Coentraet	rrv	Dille	ix		
Coedoge oft Rindsoo		Dolwortel	rrr	E nigrieck	cccxj
ghe	lvj	Donderbaert	r	Flouweelbloem	rrxiiij
Colbloemen	ccxv	Doorwas	ccxliij	men	rrxiiij
Colle	ccxv	Dorenappel	ccxlv	Fonteyncruyt	ccxj
Coloquintida	ccxxix	Drakenwortel	iiij	Freysamcruyt	ccxxij
Comijn swerten ende		Dijcullekescruyt	ccxj	Syecruyt	j
geelen	ccxj	Dijgulldicheyt bloem	ccxxij		
Concomeren	ccxviij	Duyuencruyt	lxxiiij	G alligaen de wil-	
Esels Concommer	ccxviij	Dulcruyt	ccxlv	den	clxxij
Turcksche	ccxviij	Duyfentblat	ccxxviij	Galissihout	lxx
Concomer	ccxviij.	Duytschen Gengbeer	rrj	Gansbloem	liij
wilde Concommer	ccxviij.			Gansencruyt	vij
See Con	ccxviij	Duyuencrop	ccxviij	Gansen Distel	ccxj
commer	ccxviij	Duyuels beet	ccxxij	Gansentonghe	ccx
Consilie de greyn	ccx	Duyuels Kersen	rrxij	Gansenvoet	ccxliij
Consolida	ccxlvj	Duyuels melck	ccxxix	Ganserick	ccxxviij
Cozaelcruyt	rrvj	Duyuenvoet	lxxvj	Geelbloemen	ccxxv
Cozenbloede blauwe				Geneuer	rrvj
Coriander	ccxx (clxj)	E ckoren	ccxiiij	Genoffelen wt Indië.	rrj
Cortscruyt	vij	Erddamadelen	rlvj	coren Genoffelen	rlj
Cottoen	ccxxj	Erdtappelen	clxxj	Gentiaen	lxxiiij
Craenhals	lxxvj	Erdtbesyencruyt	ccc	Gerste	ccxvj
Craeyen oft Raven-		Erdtbriem	lxxx (xxix)	Gerwe	ccxxviij
voet	clxx	Erdtcransfens	ccc	Geytenbaert	lxxv
Criecken van ouer Zee	ccxlv	Erdtcransfens	ccc	Geytenblat	cc
Roomsche	ccxlv			Geytemmelck	ccxxvj
Criecken van ouer	ccxlv	Erdrweyl	ccxxviij	Genoffelen	ccxxij
Zee	ccxlv	Erdrvighen	rlvj	Ginst	lxxx
Cruysbalse oft Croes	cc	Erdrwierooch	ccc	Cleynen Ginst	lxxx
balsen	cc	Errenprijs	lxxx (rrrv)	Glascruyt	ccvj (lxxvj)
Crolbesien	lxxviij	Endinie	ccxiiij	Gods ghenadecruyt	

Register.

Goudsbloem cxiij	Hirs clviij	R Keleruyt lxxviij
Goudwortel xl	Hoefbladeren l	Kemp cxiij
Gouwe cccxiij	Hoenderbeet viij	Keeleruyt cc
Cleyn Gouwe. ccc-	hoenderderm viij	lxiiij
xxxiij	hoendererne viij	Reesmaluwe cxiij
Gras clviij	hondtskoole clviij	Kersteruyt cv
Grasbloemen cxiij	hondtsribbe xi	Kersen clxi
Grondtheyl lix	hondtstonghe clv	Kernel lxxviij
Grysecom cxxviij	hoe langher hoeliener	wilde Kernel cxiij
Guychelheyl vi	ccclij	Knechtenscruyt ccc-
	hofkerse cxxviij	xiij
H Alscruyt clxiij	Boerenkerse cv	Koolen clviij
Haselnoten cli	wilde Kerse cxiij	Kroesbesien lxxviij
Hasenclauer cxiij	hofmoestaert cxiij	Kuel of Thymus cxiij
Hasenhuys cclxiij	holder xx	
Hasenlattuwe. cclxiij	holwortel lange ende	L Alserwortel cc
Hasenpoot clxxviij	ronde xxxij	xiij
Hasenpootkes cccxiij	hoppe lviij	Lattuwe allerley c-
Hasenstruyck cclxiij	howheckel xviij	xiij
Hauere lxxviij	huelcruyt cxxviij	Lauender cccxiij
Hauickcruyt cxi	huelsaet cxxviij	Laureole lxxxiij
Hekeleruyt xviij	geelhuel cxxviij	Ledercruyt cxxviij
geel Hemelsnetel. ccc-	hueninckbloem cxi	Lelie xl
xxviij	huychblat lxxviij	geel Waterlelie iij
Herders naelde lxxviij	huyswortel x	Lelien witende root
Herstroosen cxiij		ccxxviij
Herick xxiij	S Int Jacobsbloē	blaw Lelien cxiij
Hertecruyt cx	ccclxiij	Leenwēvoet cccxiij
Hertthoy xxiij	S. Jans cruyt xiij.	Lenen xxiij
Hertsclaueren c	ccclxiij	Leuercruyt clxxix
Hertsgepan cxiij	S. Jans gordel xiij	Leuistock cccxiij
Hertsboeren clxx	S. Jans besykens oft	Lijnen clxxviij
Hertstonghe cxi	duyfkens cclviij	Linde cccxiij
Hertwortel de witte	Indiaenschen oft Cal	Linsen cccxiij
ccclxiij	coetschen Peper cc	Lis ouer Zee cxiij
Hertwortel de swerte	lxxxiij	Lisdodden cccxiij
ccclxiij	Ingroen cxxviij	Lombaertsche Linsen
Heyde xxiij	Jodenkerfen cclxx	clxi
Heylighe geest wortel	Joffrowmerck cc	Lombaertsche Milie
clxiij	lxxxiij	osthirs cxxviij
Heylige cx	Jonckvrouwen hayz	Longencruyt cclxx
goeden Heyndrick c-	xxviij	Loock cclxxxiij
lxxv	Jsercruyt cccxiij	Loock son8 looc xxxviij
Sinnebeet viij	Jros cxiij	Luyseruyt cccxiij
		Made

Register.

M Adeliene liij	Moren dijerhande	Onfers Seeren baers
Maechdepalm cclxxix	ccclxxix	deken cccxiij
Maencruyt dat cleyn	Mottencruyt xxiij.	Onser Vrouwen Bed
clxxxiij	lxviij	stroo lxxxiij
Mageleyne cclxiij	Munte cx	Onser Vrouwen Dis
Maier lxxxiij	geel Munte clxx	stel xxiij
Maluwe allerley c-	Muer viij	Onser Vrouwe man-
xcxiij	cleyn Muer viij	tel cccxiij
witte Maluwe v	muercruyt cvij	Onser Vrouwe mun-
Malroue cccxiij	muerpeper x	te cx
stinkende Malrou-	mueruyte cclxxix	Onser Vrouwe schoē
ne lxxviij	muysooren cccxiij	kens cc
Mammekenscruyt ccl	muyfen met steerten.	Onser Vrouwe Vlas
Mancop cxxviij	xlviij	ccxiij
Mans ooren iij		Ossenbreke xxiij
Marienrooskens ccc-	N Achtschade aller	Ossentonge groot en-
xxviij	ley cclxx	de cleyn cxiij
Mastbloemen lxxv	Nagelcruyt cccxiij	wilde Ossentonghe.
Mater xiij	Natercruyt cliij	cx
Mee cvij	Naterwortel cccxiij	Oyenaersbeck lxxviij
Meecrappen cvij	Natertongesten cxiij	
Meerradijs cclviij	Nauelcruyt cccxiij	P Addebloemē cc-
Meertsebloemen aller	Napte clxx	xxxiij
ley clxxv cccxiij	Netelen allerley xxxviij	Paddendille cccxiij
Meesterwortel cccxiij	doone oft doode Ne-	Padderlas cccxiij
Melansana cxiij	tele clxxviij	Palmboom cclxxviij
Melckweye cclxiij	groue Netelen xxxviij	Panickcoren xxiij
Melde xliij	heeren Netelen xxxviij	Papenpint xxiij
wilde Melde xliij	roosche Netel xxxviij	Pareye cccxiij
Melisse cxiij	Niescruyt cxiij	Pastenaken/Peen/en-
mercuriael de wilden	Nieswortel de swerte	de Caroten cclxxxiij
clxxviij	cx	Patich allerley clxxv
tam mercuriael clxx	Nieswortel de witte.	Patientie clxxv
Mercuriuscruyt c-	cxiiij	Peersche Cozenbloe-
lxxv	Nigelle cxiij	me xliij
Meyebloemkens lxx-	Niniuwortel lxxv	Peertsclauwe l
viij	Noteboom cclxiij	Peertssteert cxiij
		S. Peeters corē cvij
Middelmuur viij	O Derminge xc	S. Peeters cruyt ccc-
Moedercruyt xiij. cxiij	Oleander ccv	xxviij
Moetbesyboō cxxviij	Ogentroost xxiij	Penninckcruyt cliij
Mollencruyt cxxviij	Oosterlucy xxiij	Penserbloemen cccxiij
Monthout clxxxiij	Onderhaue cccxiij	Peonienbloemen lxxv
		viij Peper-

Register.

Pepercruyt clxxiiij	Ringelbloeme cclij	Scabiose cclxxiiij
Peper van Indien cc- lxxij	Robrechtscruyt lxxvj	Schaepstonge ij
breede Peper van In- dien cclxxij	Rogge ccxcv	Schast cxxij
lange Peper van In- dien cclxxij	Roode Beete ccxxiiij	Schastihoy cxxij
Pepoenen cclxxvj	Roode Coenroosen. cxv	Schaepsgerwe cc- lxxviij
Peerlencruyt tam en- de wildt clxxvj	Roode heylwortel xc- viij	Schaerdécruyt lxxvj
Pestilenciwortel cc- clix	Roode Peper cclxxij	Scharleye ccxcv
Perseboom ccxxix	Roode Steenbreke. ccxiij	wilde Scharleye cc- xv
Persickcruyt ccclij	Roomsche Boonen. cclxix	Scheerlinck ccxcix
Peterselie de gemeyne ccxviij	Roomsche Crieckē vā ouer See cclxv	Schelwortel cc- xxiiij
vreembde Peterselie. ccliiij	Roomsche Distel cccl	Schijtercruyt clxxiiij
wilde Peterselie clij	Roomsche netel rxxviij	Schijtimelde xlij
Pfenich oft Heydel rciiij	Roosen cclv	Scordien ccxcix
Plompen tweederley ccij	Roomsche Steencla- uer cc	Seepcruyt cccl
Pluymkens ccxxiiij	Roosemarijn clxxij	Sena ccxcix
Poleye lxxij	Rooswortel cclviij	Senesson cix
wilde Poleye clxv	Root melizoen cruyt. lxxij	Serpentine de groot lxxv
Polythrichon dat gul- den ccclij	S Aetercruyt cclij	Seuenghetijdecruyt. cclxxviij
Porceleyn rxxix	Saffraen clxviij	Sinnaw ccxxiiij
Prangwortel xviij	wilden Hof saffraen clix	Sinrenroosen lxxv
Pruymen clij	wilde Veldtsaffraen clij	Slanghecruyt dat cleyn lxxvj
Q Queappelen ccl	Salomons segghel cc- xxiiij	Sleen clij
R Rapijs cclvj	Sanickel cclx	sineerwortel cclxvj
Rapen lxxviij	groote Senickel cc- xxiiij	solfferwortel ccxviij
Raponcelen lxxviij	Satureye oft Kuel c- xiiij	sophie ij
Rauenvoet clxx	Sanuelboom oft Se- nenboom liij	sophiecruyt ij
Ratten xliij	Sanie rcij	soibpeeren ccxviij
Reynvaer xij	wilde Sanie ccxxiiij	soigsaet ccxviij
Riddersporen viij		spaenschen Brem cc- xij
Rijnbloemen rxxiiij		spargen xvij
Rijnwilghe clxxij		speencruyt ccxxiiij
		spelte cxiij
		spenencruyt lxxij
		spicanardi ccclij
		spinagie cclxij
		springercruyt clxxij
		spring-

Register.

Springwortel clxxij	Tapkens cruyt lxxviij	buyn en geel ccclv
Spuerie vij	Terbentijnboom c-	Violetten cxxvj
Squille ccclij	lxxix	Viscus cxxiiij
Stalcruyt xviij	Terwe cclj	Vitsen rxxviij
Standelcruyt cclxx	Teskens cruyt ccxxiiij	Volders cruyt cccl
Stekrapen lxxij	Thymus ccxxij	Vogelcruyt vij
Steenbreke ccclxx	wilden Thymus rcij	Vogelnest ccxvj
Steenbreke de witte. cclxxvj	Tijdeloose cxxiiij	Vorschlepelcruyt xij
hooghe Steenbreke. cclxxvj	Toortscruyt ccxxviij	Vlas clxxviij
roode Steenbreke cc- xij	Torcksch Coen ccclxx	wildt Vlas ccxvj
Steenclauer cc. cc-	Torcksche Concomer cclxxvj	Vlassijde cxxij
lxxviij		Vliegencruyt ccxxviij
Roomsche Steencla- uer cc	Tormentille xcvij	Vlier xx
Steenleercruyt c-	Tuynlinck ccl	Leech Vlier xx
lxxix	Tweebladt cxxiiij	Vloocruyt ccclij.
Steenruyte xviij.	V Aleriane ccxxix	ccclij
cclxx	Veldtayenyn lx	Vreembde Peterselie. ccliiij
Steenfaet clxxvj	Veldtknooploock cc-	Vrouwenhayr xviij
Stekelbesien lxxviij	lxxij	W Allwortel cclxvj
Stekende Brem lxx	Venckel cccl	Wantluyfscruit cx. ccclix
Sterrecruyt xviij	Verbene ccxviij	Watercamedre ccxcix
Stichascruyt cc	Verckensbroot clxxij	Watereppe ciiij
Stoppetgat ccclij	Verckensdoot cclij	Waterkerffe cclxxvj
Storckensnael lxxvj	Verckessteert ccxviij	Watermunte cclxxvj
Suegenbroot clxxij	Verckens Venckel cc- xviij	Waterpeper ccxxviij
Suethout lxx	Vergouwe ccxxiiij	Waterponge cclxxviij
Surckel clxxv	Verwers bloemē cc-	Waterwechbree xij
Snyckerwortelkens. cclxxix	xv	Wechbreede xij
Swaluwencruyt cc-	Veyl oft Lyloof clx	Wechgras ccxxv
xxiiij	Viercruyt cv	Wechtreedt ccxxv
Swaluwortel xlv	Vijchboone cxvj	Wederdoot cccl
Swerten Coriander cxij	Vijfvinghercruyt cc-	Wederick tweederley clxxviij
Swertwortel cclxxvj	xxix	Weedt cxxv
Swijnenbroot clxxij	Vijgheboom cccl	Wegerick xij
Switselbloem ccl	Vilieren cxviij	Weermoet ij
T Amarisckboom. cxiiij	steen Vilieren clxxiiij	Wenerscaerden lxxij
	winter Vilierē cxviij	Wicken lxxij
	Vilierē/geel/purpure/ ende witte clxxiiij	Wijngaert rxxix
	Vilierē vā Tunis xij	Wijngaert wranghe. xviij
	Vincorde ccxxv	
	Vingherhoedt cruyt/ xviij	

Register

Wijnruyte cccxviij	witte wortel cccxviij	Adiantum 28
Wilden Aeyenyn lē	wolbladerē cccxviij	Aegoceros 311
Wilde Basilie cccxlvj	wolcruyt allerley cccxviij	Aera 44
Wilden Bertrā cccxlvj	xxviij	Affodillus 40
Wilde Chamille cccxviij	wolfsbesien xxx	Agrimonia 90
Wilde Concomer cccxviij	wolfsmelck menigher	Agrimonia sylvestris 237
lxviij	hande cccxviij	Agriococcimela 153
Wilden Cypres ij	wolfswortel xxx	Agrostis 48
Wilde Eppe lvij	wondcruyt cccxviij	Aiuga, siue Abiga 341
Wilde Kerse cccxviij	Heydensch wōdcruyt	Aizoom 10
Wilde Kernel cccxviij	ccclxxix	Aizoon agrion 312
Wildt Loock cclxxix	wormcruyt xiiij	Alcea 27
Wilde Marioleyne. cccxviij	wormsaet j	Alcibiaceum 102
Wilden Mercuriael. cclxxix	wouthaenten xxxviij	Alcocalum 308
Wilde Mostaert xviij	woudtknooploock cclxxix	Alkakengi 265
Wilde Offentonge ciiij	lxviij	Alleluya 213
Wilde Peterselie cliij	woudtvaren cccxviij	Alliaria 39
Wilde Sanie cccxviij	wouwe cccxviij	Allium 282
Wilde Wickē xxxviij	woutwīngaert xxxviij	Alfene 7
Wilge allerley cccxviij	wrange oft Viltcruyt	Altercum 324
Windcruyt cclxxix.	ccclxxix	Althea 5
ccclxxix	Wope cccxviij	Amaracus 259
Winterroosen cccxviij	W. Le Aeyenyn cccxviij	Amaracum 222
Wintergroen cclxxix	W. Zeelbast lxxviij	Ammi 21
Witten Andorē cccxviij	W. See Concomer cclxxix	Ampelos melena 33
Witte Beete cccxviij	W. Zeuse castanien xlvj.	Ampelos œnophoros 29
Witte Comijn cl		Amylum 251
Witte clocken cclxxix		Anagallides 6
witte Distelen xviij		Anagallis enydros, uel a-
witten Hoemst v		quatica 277
witte Maluwe v		Andrachne 39
witte Moren cclxxix		Androsomon 25
wit Mostaertcruyt. xciij		Anemone sylvestris 344
witte Nieswortel cliij		Anethum 9
witte Smetelbloemē cccxviij		Angelica 43
witte Steenbreke cccxviij		Anguria 267
lxviij		Anisum 19
witte wīngaert xxxviij		Anonis 18
witte Sporckelbloemē cclxxix		Anthropomorphos 201
		Aphaca 263
		Aphace 38
		Aparine 14
		Apiastrum romph 190
		Apios 46
		Apium hortense 284
		Apium montanum 217
		Apium palustre 103
		Apollinaris 324
		Aquilegia 35
		Arcium 23
		Aristolochia 31
		Armoracia 256
		Arnoglossum 11
		Arocum 308

Aron

vanden Latijnschen ende Griecschen namen.

Aron 22	Botrys 64	Castanea 141
Artanita 171	Branca ursina 15	Castrangula 71
Artemisia 13	Brassica canina 168	Cassitha & Cassutha 131
Artemisia monoclonos 13	Brassica sativa 158	Cataputia maior 128
Artemisia tenuifolia 13	Brathys 54	Cataputia minor 173
Arthritica 328.1	Bromus 67	Cauda equina 121
Articocalus, uel Articoca 308	Bryon 58	Caulis 158
Arum siue Aris 22	Bryonia 32	Caulis capitulatus 158
Asarum 3	Bubonium 47	Cauta 222
Asclepias 45	Bucerus 311	Centaurium minus 145
Ascyron 24	Bucheiden 271	Centumcapita 112
Asparagi 17	Buglossa 129	Centummorbia 152
Asphodelus 40	Buglossum 51	Centumnodia 235
Asprella 121	Buglossum magnum 129	Centunculū, uel Centun-
Aster Atticus 47	Buglossum sylvestre 102	cularis 81
Asteritium 293	Bulbus sylvestris 60	Cepa 163
Astrion 170	Buniades 63	Cepa sylvestris 60
Atractylis 42	Bupthalmum 52	Ceratis 311
Auellanæ nuce 151	Bursa pastoris 233	Cerata 161
Avena 67	Buxus 248	Cerefolium 78
	C	Cestron 132
B	Alamentum 165	Chamaecissos 337
Balsamine 69	Calendula 143	Chamaecyparissus 336
Balsamita 276	Caltha, uel Calthula 143	Chamaedrys 335
Ballote 56	Campanella 275	Chamaeleon 339
Baptifecula 282	Campanula 164	Chamaepitys 341
Barba capri 65	Candelaria, seu Candela regis 328	Chamaeacte 20
Barba hirci 318	Canina malus 201	Chamemelon 8
Bardana 23	Canina rosa 255	Charantia 69
Basilicum 208	Cannabis 148	Cheiri 174
Batrachium 57	Capillaris 310	Chelidonium maius 333
Batinia 55	Capillus Veneris 28	Chelidonium minus 334
Batus 55	Capnos 127	Cherua 128
Baucias 289	Capnos 115	Chrysanthemon 8. 338
Bechion 50	Caprifolium 250	Cicer 101
Bellis uel Bellius 53	Capitum 281	Cicerbita 262
Bellis maior 53	Cardamum 136	Cichoriū uel Cichorea 263
Bellis minor hortensis 53	Cardiaca 149	Cici 128
Berberis 206	Cardo fullonum 82	Cicuta 154
Beta 314	Cardopatium 339	Cicutaria 199
Beta sylvestris 176	Carduus benedictus 42	Cinara 308
Betonica 132	Carduus Mariae 16	Circaea 201
Betonica 133	Carduus suarius 339	Cirsion 129
Bipennula 232	Carduus Veneris 82	Cissos 160
Bismalua 5	Careum 150	Citrigo 190
Bistorta 298	Caros Carui 150	Citulum 267
Blattaria 66	Carota 264	Clauellata herba 313
Blechon 72	Carpentariorū herba 285	Clematis daphnoides 135
Blitum 62	Cartamus 156	Cnicus uel Cnecus 156
Bolbon agrion 60	Carui 150	Cnicus sylvestris 42
Bombax, uel Bombafon 221	Carya pontica 151	Cnide 37
Bonifacia 87	Caryon basilicum 142	Coccimelea 153
Borago 51	Castia herba 75	Colchicum 134
		Colocyntha 138

viiij

Register

Colocynthis	139	Cyclaminus	171	Euzomos	99
Colubrina	298	Cynia	168	F	
Columbaris, uel Colum-		Cynoglossum officinarū.		F Aba	146
bina	226	Cynorhodon	255 (155)	F Farrago	295
Colutea	169	Cynosorchis	210	Faseoli	269
Coma	318	Cynocrambe	168	Febrifuga	145
Condifi	301	Cyperus, uel Cypirus	172	Felterrae	145
Conion	154	D		Ficaria	71
Consolida maior	266	D Aphne Alexadria	87	Ficus	290
Consolida media	147	Daphnoides	83	Filicula	224
Consolida minor	53	Dauci tertiu genus apud		Filipendula	212
Consolida regalis	8	Dioscoridem	306	Flammula	57
Consolida farracenica	279	Dens Leonis	263	Flos amoris	34
Conuoluulus	97	Diapensia	260	Flos tinctorius	315
Cordumenum	281	Dicoccos	108	Foeniculum	191
Coriandrum	130	Digitalis	345	Foeniculus porcinus	228
Corion, uel Coriānon	130	Digitu citrini	271	Foenumgracum	311
Cornu ceruinum	170	Dios balanos	141	Fontalis	252
Corona regia	200	Dipsacos	82	Fortis herba	279
Corona terrae	337	Distichum	166	Fragaria	329
Corona Veneris	276	Dolichum	269	Fuga daemonum	323
Coronopus	170	Dracontion mega	85	Fullonum herba	301
Corrigiola	235	Dracontion micron	86	Fumaria	127
Corylus	151	Dracunculus maior	85	Fumus terrae	127
Cotonea	140	Dracunculus minor	86	Funis arborum	275
Cotonea struthea	140	Drys	84	G	
Cotula foetida	222	Dulcis radix	70	G Alation	72
Cotula non foetida	52	E		G Galeopsis	71
Cotum	221	E Bulus	20	Galerium	72
Crambe	158	E Echion	102	Galla	84
Crassula maior	312	Elaterion	268	Gallium	72
Crassula minor	10	Elatiphaccon	92	Garyophyllata	144
Crescio hortensis	136	Elenium	89	Geminalis	215
Crinon	137	Eleoselinum	103	Genestra, seu Genesta	79
Crithe	166	Elleborus candidus	104	Genista	79
Crista gallinacea	226	Elleborus niger	105	Genistella	79
Crocus	167	Elymos	94	Gentiana	74
Crocus hortensis	156	Empetron	280	Gerania	76
Crommyon	163	Enula campana	89	Gingidium	78
Croton	128	Ephemerum	88, 134	Gith	192
Cucumer, uel Cucumis		Equisetum	121	Glastum	125
	267	Eranthemum	8	Glechon	73
Cucumis asininus	268	Erebinthos	101	Glycyrrhiza	70
Cucumer marinus	267	Erica	95	Glycyside	75
Cucumis anguinus, sylue-		Erigeron	109	Gnaphalium	81
stris, uel erraticus	268	Eruca	99	Gongyle, uel Gongylides	
Cucurbita	138	Eruum	216	Gordylion	305 (77)
Cucurbita syluestris	139	Eryngium	112	Gossipium	221
Cunila fatiua	114	Erysimon	96	Gramen	48
Cupressus pumila	336	Erythrodanum	107	Gratia Dei	78
Cuscuta	131	Esula rotunda	230	Guadum	125
Cydonea	140	Eupatorium	90	H	
Cyami	146	Euphrasia	91	H Astula regia	40
Cyanus	162	Euphrosyne	91	H Halicacabum	265
				Hedera	

vanden Latijnschen ende Griecschen namen.

Hedera	160	Iua	341	Linozostis agria	168
Hedera terrestris	337	Iuglans	142	Linum	178
Hedysmos	110	Iuniperus	26	Liquiritia	70
Hedypnois	263	Iunonis rosa	137	Lirium	137
Helxine	106	Iusquiamum	324	Lithospermon	186
Helxine cissampelos	97	Ixos	124	Lotos hemeros	287
Hemionitis	111	K		Lolium	44
Hepatica	179	K Enchros	157	Lotos agrios	288
Heptaphyllon	98	L		Lotus satiu	287
Heracleotica nux	151	L Abram Veneris	82	Lotus syluestris	288
Herba clauellata	313	Lactaria	316	Lunaria minor	183
Herba fortis, uel sortis	279	Lactuca	113	Lupinus	116
Herba fullonum	301	Lactuca caprina uel mari-		Lupulus	58
Herba paralytis	328, i	na	316	Lupus salictarius	58
Herba pulicaris	342	Lactuca leporina	262	Lychnitis	328
Herba Roberti	76	Lactucellae, uel Lactero-		Lycostonum	30
Herba sagminalis	226	nes	262	Lyfimachium	187
Herba stellae	170	Lagopus	188	M	
Herba trinitatis	313	Lanium	177	M Aiorana	259
Hermodyctylus	134	Lanaria	301, 328	M Mala infana	202
Hiberis	122	Lapathum	175	Malache	193
Hierobotane	226	Lapathum	175	Malua	193
Hieracium	120	Lappa inuerfa	220	Maluauiscum	5
Hierosolymitanu pomu.		Lappa maior	23	Malus canina	201
	69	Lappa minor	220	Malus terrestris	201
Hippolapathum	175	Larga	189	Mandragoras	201
Hipposelinum	123	Larix	189	Marathron	191
Hippuris	121	Lathyrus	173	Marrubialtrum	56
Hirci barba	318	Lauendula	343	Marrubium	225
Hirundinaria	45	Laureola	83	Marrubium nigrum	56
Hispanach	261	Laurus Alexandrina	87	Mater sylua	250
Hordeum	166	Lecythos	240	Matricaria	13
Humulus	58	Lens, seu Lenticula	331	Matronales uiolae	118
Hyacinthi genera	325	Lepidium	184	Mecon ceratidis	197
Hydroselinon	103	Lepidium minus	122	Mecon rhoeas	195
Hyoscyamus	324	Leporinus pes	188	Mecon hemeros	196
Hypericum	323	Leptocarya	151	Melanthia	192
Hyssopus	326	Leucanthemum	8	Melanzana	202
I		Leucanthos	212	Melissa	190
I Acea	313	Leucoia	174	Melilotus	200
Ibiga	341	Leucoion	185	Melilotus officinaru	288
Ichthyotheron	171	Leuisticum	292	Melissophyllon, uel Meli-	
Illecebra	312	Libanotis	181	phyllon	190
Inguinalis	47	Lichen	179	Melones	267
Intubi	263	Ligustrum	182	Mentastrum	110
Inula	89	Lilium	137	Menta	110
Ion porphyron	117	Lilium conuallium	88	Menta aquatica	276
Iouis glans	141	Lilium inter spinas	250	Mercurialis	180
Iringus	112	Limonium	176	Milax	274
Irio	96	Linaria	207	Milium	157
Iris	119	Lingua bouis	129	Milium solis	186
Iris syluestris	88	Lingua ceruina	111	Millefolium	278
Isatis	125	Lingua serpentina	219	Minthe	110
Itea	126	Linozostis	180	Mora uaticana	55

Register

Morea	198	P	Piper Hispanum, uel In-	
Morella	265	P	dianum, uel Calecuthi-	
Morsus diaboli	272	P	cum	281
Morsus gallinæ	7	Palma Christi	128.	271
Morus	198	Pampinula		232
Morus celsi	198	Pancratium		339
Muralis	106	Panis cuculi		213
Muraria ruta	280	Panicum		94
Myrice	194	Panis porcinus		171
Myrrhis	199	Papauer cornutum		197
N		Papauer erraticum, fluidū		
Napi	63	uel rubeum		195
Napy	204	Papauer satium		196
Nardus syluestris	330	Papauera nigra		192
Nasturtium	136	Paralysis herba	328.	1
Nasturtium agreste	122	Pardalianches		30
Nasturtiū aquaticum	276	Parietaria		106
Nasturtiū tectorum	115	Parthenium		222
Nenuphar	203	Pastinaca		264
Nepeta	165	Pedicularis herba		303
Nerion	205	Peganon cepeuton		236
Nigellæ	192	Pentadactylon		128
Nux pontica	151	Pentaphyllon		239
Nux Prænestina	151	Peplos		230
Numularia	152	Pepones		267
Nymphæa	203	Perdicion		106
O		Perfoliata		243
O		Perforata		323
O		Periclymenos		250
Ocimastrum	346	Peristereon		226
Ocimoides	346	Persica malus		229
Ocimum	208	Persica nux		142
Ocularis	91	Persicaria		242
Oenanthe	212	Persice melea		229
Olusatrum	123	Personatia		23
Omphalocarpon	14	Peruinca		135
Ononis	18	Pes columbinus		76
Ophioglosson	219	Pes cornicis		170
Ophioscorodon	282	Pes leonis		234
Ophris	214	Pes uituli		22
Ophthalmica	91	Petasites		249
Opium	196	Petroselinum		217
Orchis	210	Petroselinō agrion, id est,		
Orchis Serapias	211	syluestre		217
Oreoselinum	217	Peucedanus		228
Origanum	209	Phacos, uel Phace		331
Orminum	215	Phaggonon		220
Orobis	216	Phasioli		269
Os mundi	38	Philyra		332
Osteritium	293	Phlomos		328
Osyris	207	Phu		330
Oxalis	175	Picris		263
Oxyacantha	206	Pilosellæ		231
Oxylapathon	175	Pimpinella		232
Oxys	213			

Q Vercus 84
Q Quercula minor 335
Quin

vanden Latijnschen ende Griecschen namen.

Quinefolium	239	Saxifraga trifolium	270	Smilax aspera	274
R		Saxifraga	280	Smilax cepæa	269
R		Saxifraga alba	286	Smilax hortensis	269
R		Saxifraga rubra	212	Smilax lia	275
R		Saxiphragon, uel Sarxi-	280	Smilax trachia	274
R		phagon	280	Smyrnium	292
R		Scabiosa	273	Solanum	265
R		Scandulaceum	115	Solatrum	265
R		Scariola	263	Solidago	266
R		Scelerata	57	Solidago media	147
R		Scilla, uel Squilla	302	Solidago Sarracenica	279
R		Scolopendria	111	Solis oculus	222
R		Scolymus	308	Sonchi	262
R		Scopa regia	285	Sonchites	120
R		Scordion	299	Sortis herba	279
R		Scorodon	282	Spanachia	261
R		Scrophularia	334	Sparagi	17
R		Scrophularia maior	71	Spartum	291
R		Secale	295	Spelta	108
R		Sedum	10	Sphatula foetida	309
R		Selinon cepæon	284	Spicanardi	343
R		Semen	108	Spicata	252
R		Semen lumbricorum	1	Spina alba	16
R		Seminalis	235	Spina mollis	129
R		Semperuium	10	Spinacea	261
R		Senecio	109	Splenium	111
R		Sentes	55	Stachys	294
R		Septifolium	98	Stachyites	252
R		Serides	263	Staphis agria	303
R		Serpentaria	152	Staphylinus	264
R		Serpentaria maior	85	Stella herba	170
R		Serpyllum	93	Sternutamentaria	246
R		Serratula	335	Stichas, uel Stoechas	300
R		Sertula campana	200	Stichas Arabica	300
R		Seseli Creticum	305	Stichas citrina	34
R		Seseli Massiliense, Aethio-	278	Stramonia	265
R		picum & Peloponesia-	304	Stratiotes chiliophyllos.	278
R		cum	304	Stratiotes millefolia	278
R		Seutlon	314	Strobilus	308
R		Sicula, uel Sicla	314	Struthium	301
R		Sicys	267	Strychnos	265
R		Sicys agrios	268	Succisa	272
R		Sideritis	296	Supina	226
R		Sideritis latifolia	285	Sycaminea	198
R		Sigillum Solomonis	223	Syce	290
R		Siler montanum	304	Sylua mater	350
R		Siliquastrum	281	Symphyton	266
R		Sinapi	204		
R		Sinapi agrion	115	T	
R		Sinapi syluestre	96	T	
R		Sion, uel Sium	277	T	
R		Sisara, uel Sisera	289	T	
R		Sisymbria	276	T	
R		Sisymbriū cardamine	276	T	
R		Satyrta basilica	271	T	

Register

Telis	311	Triphyllō chortocopiſon	Viola alba	185
Terreſtris malus	201	317	Viola matronales	118
Teſticulus canis	210	Triſthales	Virga paſtoris	82
Teſticulus ſacerdotis	270	Triticum	Virile ſacerdotis	22
Teſticulus ſerapias	211	Triſago	Viſcum	124
Teſticulus uulpis	270	Triſago paluſtris	Vitealis	97
Teucrium	322	Trychnos	Vitia ſylueſtris	38
Teutlon	314	Tuber	Vitis alba	32
Thelypteris	227	Tunica	Vitis nigra	33
Thermos	116	Turcicum frumentū	Vitis uiniſera	29
Thlaſpi	115	Tuſſilago	Vuularia	87
Thlaſpidion	115	Typha	Vmbilicus terrae	171
Thridax	113	V	Volubilis maior	275
Thymbra	114	VA	Volubilis media	97
Thymus	321	Vacinia	Volucrum maius	250
Tilia	332	Valeriana	Vrceolaris	106
Tithymalorū genera	316	Venti herba	Vrtica iners & mortua	177
Tordylon	305	Verbafcum, & Verbafcu	Vrtica labeo	71
Tormentilla	98	lum	Vrticae uariae ſpecies	37
Torminalis	148	Verbena	Vua criſpa	68
Tragopogon	318	Verbenaca	Vua lupina	265
Trichomanes	310	Vermicularis	Vua uerſa, uulpina, uel lu	
Trifolium	287	Vermicularis minor	pina	30
Trifolium acetofum	213	Veronica	Vua uulpis	265
Trifolium humile	188	Veſicaria	X	
Trifolium minus	288	Vetonica	X Anthium	220
Trifolium pratense	317	Vicia	X Xylon	221
Trimeſtre	251	Vincaperuinea	Z	
Trinitas	188	Vincetoxicum	Z Eia	108
Trinitatis herba	313	Viola		
Triorchis	211	Viola muraria, uel purpu		
Triphyllon	287	rea		

Ranckheyden Register / int welc
ke tghetal dat Capittel beduydet / ende de letteren die na tghetal
volghen / thoonen de plaetſe des Capittels / daer een
veghelijcke geſcreuen ſtaet.

Adem lichtelick te doen halen /
oock ſoet en wel rieckende ma
ken. rix a. rrvij c. lriij c.
crvij c. crxj f. crrvj c. clvj f.
clvij d. cxc e. cxiij g. cxiij c.
crrvj b. crrvj b. crrvij d. ce
rrvj d. cclix d. cclij e. cclxxj
g. ccred. cccij d. cccj d. cccij c.
cccij e. cccx c. cccij e. cccxj c.
ccrrvj d.

Aderen ſuyneren. crrxj c. cclj d. e.

clxxj d.
Aenſicht ſuyner ende claer maken.
rrj d. lrvij e. lrrij e. lrrvj d.
lrrvj c. rxiij d. crvj d. crxj d.
crrvj d. crrvij e. crrvj e. cl
vij f. clx e. clvj d. clxxj e. c
lrvij c. cxiij d. cxiij c. crrxj c.
crrij d. crrxj d. cclij e. ce
lvj c. ccl d. cclvj f. cclvij g.
cclvij d. cclrvij c. cclxxj g.
cclxxj e. cclrvij c. cxc e. ce
rxiij

Cranchheyden Register.

rcij e. cccrvij i. cccxj e.
Aſnemen oft widroogen van line.
rv c. cl f. lrvij g. crrij e. clj d.
clrvij d. clxxij d. cxiij c. ce
rrvj c.
Apoſtuenien die hittich ſijn. rj a.
Appetijt ende luſt tot eten maken.
j d. rix b. rxiij d. rxiij d. lx c.
lrvij e. cr e. cxiij e. cxiij c. c
rvj d. clj d. clxiij d. cxiij c. ce
vj c. cclvj d. cclxxj g. cclxxij
d. cccij e. cccxj d.
Arbeyt van kinde vorderē. lrrvij
c. crrij f. clxxj d. ccl d. cclxiij
e. cccxj e.

B

Baert waſſen maken. ij b.
Barbelen die geſwollen ſijn.
clix d. cvj d. clj d. crrvij f.
ccij d. cxiij d. cclj f. cxc d.
Beeſten te bewaren dat haer geen
quaet ghedierde ſchaden en mach.
crrvj e.
Beeſten te behouden als de ſterſte
daeronder compt. clx c.
Beenen die gebroken ſijn wttreckē.
rrxj c. rxiij d. crxj e. crrij e.
clrvij d.
Beeſten helpen dat ſij lichtelich haer
iongen worpen. cccij e.
Beten van veninige dieren heylen.
ij a. rvj b. rix b. rxiij c.
rrvij c. rxiij e. rxiij c. rxiij e.
clij d. clvj e. clvij c. lv d. lrv
ij e. lrrij c. lrr c. lrrvj c.
lrrxj d. rxiij d. rxiij c. cvj d. c
rxiij e. crrvj c. clx e. clvj e. c
rc d. cxiij c. cxiij g. cxiij h. c
rxiij d. cxiij c. cxiij e. cxiij c.
ccx c. crrvj e. crrvj c. crrx
vj f. cclxiij e. cclj f. cclxiij e.
cclxiij d. e. cccrvij h.
Blafen geſweer heylen. rj b.

der Blafen nut. lrvij c. crrvij
f. clrvij e. clxx d. cxiij c. cclx
vij g. cxc c. cccij d.
Blafen pijn verſaechten. vij a.
rj b. rxiij d. rxiij d. lrv c. lrv
d. cxiij c. cxiij e. crrij e. cxiij
h. cxiij e. cxiij c. crrvij d. ce
liij d. cclxiij g. cclrvij g. cclxx
vij c. cccrvij c.
Blafen reynighen. cclx i.
cclxxij d.
Blafen ſteen breeken. clxxvj d. ce
rrxj d. cclxx c. cclxxvj d. ccc
rxiij c.
Blaw plecken aent lijs verdriuen.
clij e.
Bloet dat geronnen is verdeylen.
j b. rxiij b. rxiij c. rxiij e. clij
d. clix d. lrrij c. rxiij e. clvj
d. clvj c. clvij g. cxiij d. ce
liij e. cxiij d. crrxvj h. cclx c.
cclx e. cclx c. cclxx d. cclxx
vij d. cclxxij e. cxc f. cccij
d. cccxj c. cccrvj d. cccrvij b
Bloet dun maken. cclxxij e.
Bloet oft etter ſpouwen. rxiij b.
Bloet ſpouwen verdriuen. va. rj
b. rvj b. rxiij c. rxiij c. rxiij c.
rrxj d. clx c. lve. lrrij c. lrrxj
d. rxiij e. cvij d. cxiij d. cxiij c.
rrj f. crrvj d. crrij e. crrvj c.
cl c. clj c. clj d. cclrvij e. c
rxiij d. crrxj e. crrxij c. ce
rrvj c. d. cclx c. cclj f. cclx f.
cclx d. cclxiij g. cclrvj d. ccc c.
Bloet ſtelpen. iij a. rj a. rxiij b.
rrvj b. rxiij d. rxiij c. clx d.
lrv c. lrvj h. lrrij d. rxiij d.
rxiij e. cr d. crrvj d. crrvj c.
clx c. clxx c. cxiij e. crrij c.
crrvj d. crrvj c. crrxj g.
cclrvij d. cclrvj c. cclvij e. ccc
rxiij d. cccrxiij e. cccrxiij d.
Bloet ſuyneren. lviij d.
xi

Crancckheyden Register.

Flurien die op de borst genallē sijn
lxxxv d. xcviij b. xcviij d. ccxciiij d.
Flurien/die binnen int lijf ouertol-
lich sijn/verteeren. clxv c.
ccxciiij d.

Flurien oft vlotē des hoofds doen
cesseren. clxviij d. clj e. clxxix c.
clxxix d.

Flurien verdeylen. clriij e
Fluymen lossen. clriij c.

GAlle wtduijuen. xx c. xlvj d.
lviiij d. lxxiiij e. cv d. cxv
c. cxix c. cxviiij c. cxviiij c. c
xxix d. clxv c. clxviiij d. clxxix e.
clxxv f. clxxix c. ccj f. ccix c. cc
xxij b. ccxxiiij c. ccxxviiij e. ccxx
viiij e. ccxxix c.

Geelsucht. j b. d. viij a. xvij b.
xxviiij c. xl f. xliij d. xlix c. liij c.
liiiij c. lxxv d. xcj c. xcviij b. c
c. cvij d. cxix d. cxriij e. clxv
e. clxxix e. clxxij d. clxxv f. clxxix
c. clxxix d. ccviij c. ccix d. ccxiij
c. ccxxviiij f. ccxxix g. ccxliij d. cc
xliij e. ccxliij g. ccxlv i. ccxlviiij
e. ccxciiij d. ccxj d. ccxij c. ccx
c. ccxciiij e. ccxxviiij e. ccxxxiij c.
Ghebreken die oudt sijn. viij a.
xxij d. xxiij c. xxiiij b. xl f. xliij
d. xliiiij c. xlv c. lxxix c. lxxviiij
c. c e. ciiij c. cv f. cxv d. c
lviiij f. clx e. clxxviiij d. ccxxviiij e.
ccxxviiij e. ccxxxiij c.

Ghebrokenheyt heyleu. ij a. xvc.
xxxiij e. cxix f. clx c. ccxiij d.
ccxxix d. ccxxxiij c. ccxxix g. cc
liij f. ccxviij d. ccxiij d. ccxxviiij
g. ccxliij c.

Ghebrokenheyt aen heymelijke plaet
sen. ccxiij d.

Ghebrokenheyt die van hooge val
len is. lxxiiij c.

Ghebrokenheyt van binnē heyleu.

xxviij b. xxxiij c. lxxix d. xciiij e.
cxix e. ccxxxiij d. ccxviij d. cc
xc f. ccxxix g.

Ghedachtenisse. iij a. xcj c. c
lxxix d. clxxix d.

Ghesicht scherpen. Soec/ Vogen
donckerheyt verduinen.

Gheswel des fondaments. cix d.
Gheswel dat hittich is vercoelen.
cxix c. cc e. ccxiij c. ccxxviiij e. cc
xxiiij b. ccxxxiij d. ccxliij d.

Gheswel dat van coude vochtichz
compt. lxxix d. ccxxix d.

Gheswel ender ruidicheyt van peer
den verduinen. ccxviij c.

Gheswels pine benemē. ccxxxiij d.

Gheswel rijp maken. ix d. cxviij
d. cxxiij c. clxxviiij c. ccviij e.
ccxc f. ccxxviiij d.

Gheswel vande schamelheyt. cjc.
cix d. ccxxviiij e. clxviij d. clxx
viiij c. cxv e. ccxxviiij e. ccxxix d.

Gheswel vande clieren. xj a. xliij
d. xlvij c.

Gheswel versaechten. ccxxviiij e.
clxviij e.

Gheswel verteeren. ij b. xc. xij
d. xv c. xvij d. xxij d. lviiij d.
lxxv e. lxxix c. lxxix c. lxxxiij c.
lxxviiij d. xc c. xcviij c. xcviij c.
xcviij e. cviiij d. cx d. cxij d. c
xxv d. ccxxviiij c. clxviij d. clxviij c.
clxviij e. clxviij f. clxviij c. clxxviiij
d. clxxix d. cxxiij f. cc e. ccj g. cc
viiij e. ccix d. ccj c. ccxv d. cc
xix c. ccx c. ccxxix d. ccxxix f.
ccxviij c. ccxviij d. ccxliij d. ccx
d. f. ccxiij d. ccxviij c. ccj
e. ccxviij d. ccxiij d. ccxxxiij d.
ccxxviiij g. h. ccxxxiij d.

Ghesweer aende nagelen. ccxxv d.

Ghesweer aen heymelijke plaetsen.
ix d. lxxviiij h. ccxxviiij f. clxviij c.
clxxix

Crancckheyden Register.

clxxix c. clxxxiij d. ccxxv d.

Ghesweer des fondaments. lv d.

Ghesweer des monts. xliij d. lve.
clxviij c. clx c. ccxxviiij f.

Ghesweer dat hittich is vercoelen.
cvj c.

Ghesweer heyleu. ix d. xxxiij b.
c. xxviiij d. xl f. xliij d. xliiiij c.
lvj c. lxxviiij h. lxxix c. cjc. ciiij
c. cviiij d. cxviij c. cxxiij c. clxviij
c. clxxviiij d. clxxix c. cxviiij c. cc
xiij d. ccxxiiij b. clxxix d. ccxc f.
ccxxxiij c. ccxxviiij g. ccxxxiij d.

Gesweer int aensicht. cxix c.
ccxxxiij d.

Ghesweer opt hoost van ionge kin
deren. cx e.

Ghesweer suynueren. ccxxviiij d.

Ghesweer tusschen den nuese ende
de ooghen. ccxiij f.

Gicht oft stuypen verduinen. xviij
b. xix b. ccxxiiij e. ccxxxiij d.

die Gyps gegeten hebben/hoemen
huer helpen sal. ccix c.

Goudt wormkens bereyden dat sij
niet en letten. xxiij b.

Galsclieren verduinen. xc.
xj a. xiiij b. xxiij c. xxviiij
c. xliiiij c. liij d. lxxix c. lxxix c.
xcviiij e. cix d. cxviij d. cxix d. c
xx c. ccxxviiij c. clxviij d. clxxix e.
lxxv f. clxxviiij d. cc e. ccj g. cc
ix d. ccxxiiij c. ccxxv d. ccxxxiij f.
ccxliij d. ccxxxiij g. ccxxviiij d. cc
xc f. ccxc c.

Gals gheswel. cxviij c.
ccxxviiij d.

Gals ghesweer. cxviij c. clxiiij d.
clxxviiij d. clxviij f. clxxviiij e.

Sayr dattet niet en wasse. clxviij d.
ccxxv e.

Sayr dat graw is verduinen. cc
xliiiij e.

Sayr schoon maken. clxij e. clxiiij
c. ccxc c. ccxlviiij c. ccxxviiij g.
Sayr swert maken. xx c. lxxxiij
d. xcij d. clx e.

Sayr wassen maken. xxviiij c.
xl f. ccxxviiij e. clx d. clj e. clriij
e. cciiij d. ccxliij d. clxviij e. cc
lxxxiij e. ccxc c. ccxxxiij d.

Sayr wtualen verduinen. ij b.
xxviiij f. xliij d. lvij h. ccxxviiij c.
clxij e. clxxix e. cciiij e. ccxxviiij f.
ccxliij d. clxv f. ccxc c. ccxxxiij d.

Serdicheyt verdeylen. xxxiij e.
xliij d. liij c. xcviij e. cxix d. cxxiij
f. ccj g. ccxxxiij f. ccxxxiij d.

Serdicheyt weeck maken. ccxc d.

Serffenen die coudt ende vochtich
sijn. lxxiiij f. ccxiij c.

Serffenpanne heyleu. liij d.

Serffenen reynighen. ciiij d.

cciiij c. clxxix d.

Serffenen stercken. iij a. clxxix c.
ccc d.

Serte dat clopt. clxxix c. ccviiij
e. clxxxiij e.

Therte stercken. xliij d. lxxviiij d.
cxix d.

Sicken verduinen. ix c. xix b.
xxix e. cx d. cel d. ccxxviiij d. cc
lxxix c. ccxxxiij d. clxxxiij e.

Sinnen die den sprow hebben. liiiij
c. clxxxiij d. clxxxiij f.

Sittellesschen. vij a. xij d. xx c.
ld. lxxxiij c. cxix c. clxxix c. c
xcv d. clxviij d. ccxc c.

Soesten verduinen. iij a. xxviiij
c. xxix d. xxxiij c. xl e. xliij d. l
d. lxxviiij c. lxxv c. xcij d. xcviij
b. cvj c. cviiij d. cxviij c. cxix c.
cxix f. clx c. clxviij c. clj d. clx
d. clxviij e. clxxix d. clxxviiij c.
clxxix d. clxxxiij d. cxviiij d. e. cc
ix d. ccxiij c. ccxiij c. ccxxviiij b. cc
xxviiij d. ccxxviiij d. clxviij e. cc
xiij

Crancckheyden Register.

lxxij d. cclxxij e. cxc d. cxcij
d. cxcij e. cxcir d. ccj d. ccij c
ccij e. ccvj d. cccrvj d. ccc
rvij h.
Goest der beesten. lix c. cclv c.
Sondtsbeten heylen. clj d. cc
rvj d. cclj e. cclrvj g.
rasende Sondtsbeten heylen. rj a.
r c. rriij c. rrvij d. rliij d. rlv
c. lvj c. cre. cxiij c. cxiije. f.
clj d. clj e. cxiij d. cccrvj f.
cclrvj d. cxc e. cxcij e.
Goofden die schorft sijn ghenesen.
lv d. lvj c. cvj d. cc e. cxiij e.
cclrvj e. g. ccc c. cccj d.
Goofwee. iij a. r c. rix b.
rriij c. rriij d. rliij c. rliij d. lxiij
c. lxiij f. rxiij e. cre. cvij c.
cxij d. clj d. clj e. cxiij f. c
rvj e. cc e. cxiij f. cccrvj f. cc
rvij c. cccrje. cccrvje. cccr
vij c. cclv e. cclvij d. cclrij g.
cclv h. cclvij e. cclriij d. cc
lrv d. cclrvj d. cccriij d.
Thoof purgeren. vj c. rriij d.
lxxij c. cccrvj c. clvij f. clrij
d. clrij d. cxiij c. cclrvj c. cc
lrvj g. ccj e. cxiij c. cccriij c.
Thoof stercken. ccviij e.
die Snelcruyt sap gete oft gedronc
ken hebben/te helpen. ccir c.
Snepen weedom. ij a. iij a.
rvij b. rriij c. rrvj c. rriij e.
rliij c. liij d. lxiij f. lxiij d. lxx
ir d. rrvj b. cxiij d. cvij d. c
riij c. cv c. cvj d. cxie. cxiij
d. cccriij e. cccrvj c. cclv c. cl
vij g. clv f. cclriij d. cccvij
b. cxiij d. cccrvj f. cccrvij c.
cclrvj d. cccrvij c. cccrje f. cc
lrvij d. cccj c. cxcij d. cxcij
e. cccrj d. cccriij c.
Suyt oft vel reynende schoon ma
ken. cvj d. clj d. cclij d. cc

lrvj e. cxcij e.
Suyt oft vel opbennen oft doorbij
ten. r c. lvij h.

Niet bereyden dat de muysen
de letteren niet en eten. j c.
Inghewandt dat ghequetst is hey
len. cccriij d.

Tuecksel verdrinen. lxiij f. c
lrv e. cccrvj d. cxiij d. cccriij d

Bes bewaren dat hij niet en
verrotte. lxxv d.

Kancker heylen. rrvij d. rliij d.
lxiij c. rrvj c. cxiij d. cc e. ccc
vij e. cccriij c.

Keelen oft hals weedom. cccrje
f. cccrje.

Keelen gheswel. cccrje e.

Richen. ij a. iij a. rj b. rrvij c.
rriij e. rrvij e. l d. lxxv c. lxx
ir d. cccrvj c. ccl d. cxcij e. ccc
rvj d.

Kindtbedderen reynigen. cxcij d.

Kinder gheschoortheit heylen. cc
rliij d.

Kinderen/die noch ionck sijn/den
loop stelpen. cccrje c.

Kinder ghebaren die verstandich
worden. ccl d.

Kinnen gesweer doen verdwinen
liij c.

Knaghen vander maghe versaech
ten. ccc d. cclrij d.

Knechtens te ontfanghen. cclxx
d. cxc e. cclxx c.

Kniën weedom. lxxij c.

Knokkelen weedom. cccrvij h.

Mazarie. lxxvij d. cxiij d.
clv e. clvj d. cccrvj f.

Leden conforteren. cccrvij c.

Leden die tghenoelen verloren heb
ben behulpelick. cclvij c.

Leden

Crancckheyden Register.

Leden die ghebroken sijn heylen.
cclrvj g.

Leden oft knueckelen weedom ver
drinen. rriij c. rrvij f. lxxvij h.
cv e. clvij e. f. cxc e. ccj g. cc
rvij d. cccrvij c. cccrje f. ccc
d. cccrj e. cccriij d.

Leden die ontstelt oft wt malcan
deren sijn. rv c. rriij d. cccrvij
d. clj e. clvj e. cclij d. ccc
rvij h.

Leden die tsamen ghetrocken wor
den versaechten. cclvij e.

Leden die vercont sijn. cccrvj g.
cclvij c. cccrj e.

Leden die verleemt sijn. rriij c.
liij d. cvij d. cccrj e. cclij c. c
lxxij d. cclvij c.

Leden pine. rrv c. cxiij c. cxiij
e. cclriij f.

Leden die vermoeyt sijn. lxxij c.

Lendensteen breken. lve. lxxvij g.
cxij d. cccriij f. cclrvij c. cclxx
vij d.

Lendensteen lossen. cxij e. cclv f.
cclrij e. cclrvj d. cclrvij h.

Leuer hitte lesschen. rxiij e. cc
lv e. cclv h. cccrje e.

Leuer die vercont is. cx f. cccrj d.

Leuer die verstoppt is oepen. rj b.
rvij b. rrvj c. lvij d. lxxv d.

Leuer die verstoppt is oepen. rj b.
rvij b. rrvj c. lvij d. lxxv d.

Leuer die verstoppt is oepen. rj b.
rvij b. rrvj c. lvij d. lxxv d.

Leuer die verstoppt is oepen. rj b.
rvij b. rrvj c. lvij d. lxxv d.

Leuer die verstoppt is oepen. rj b.
rvij b. rrvj c. lvij d. lxxv d.

Leuer die verstoppt is oepen. rj b.
rvij b. rrvj c. lvij d. lxxv d.

Leuer die verstoppt is oepen. rj b.
rvij b. rrvj c. lvij d. lxxv d.

Leuer die verstoppt is oepen. rj b.
rvij b. rrvj c. lvij d. lxxv d.

Littecken van quetsuren den an
deren vel oft huylt gelijck maken.

clvj d. clv e.
dien dat Lijf int fondemet wtgaet.

ccrvij c.
Locht reynighen. rrvj b. cclrij d.

cclrvj c.
Longhe die ghequetst is. lix c.

clj d. cclv c.
Longhen ghebreken. cccrje f.

ccc d.
Longhen ghebreken aende beesten.

cclv c.
Longhen ghesweer. rrvij e.

rlj d. cxiij c. clj d. cccrvj d.
cclv c.

Longhen hitte. cccrvij f.

Longhereynighen. rrvij c. lxx
ij e. rrvj c. c d. cxiij c. cxiij c.

ccrje. cccrje. cccrvj d. cccrje.
cclj d. cclrvj d. cclrvij d. cc
rc d. cccv d. cccriij e.

Longhen profytelick. ccc d.
cxiij h.

Luysen ende neten dooden. rriij d.
rriij e. cv d. rriij d. cccriij e.

clj e. cclrij d. cxiij c. cclrij
e. cxiij d. cccrvj d.

Maden wt de keesen te verdrin
uen. rriij d.

Maghen hitte te lesschen. rriij c.
rriij d. rlvj c. lxx c. cxiij d. c

rvij c. ccc d. cccriij c. cccrvj d
cclvij d. cclj c. cclrij d. cclv
h. cccrvij c.

Magens opworpen versaechten.
ix c. rix b. cccrje. ccl d.

Magenweedom verdrinen. j b.
riij d. rriij c. lv d. cvij d. cix
d. cc e. cxiij e. cclrij g. cccrje
d. cccrj d.

Inflatie der Magen. rrvij f.
ccrvj d. cclrij d. cccrj d.

riij

Crancckheyden Register.

Gequetstheyt der Nagen heyleu. cccvij d.
 Maghen profijtelick. j c. d. iij b. xvj b. xxvj c. xxx c. d. xxxij d. xliij d. xlix c. lxxij e. lxxij c. d. lxxvij c. lxxxij d. cx f. cxij c. cxxvij c. cel c. d. cl c. clxj d. c lxxvij e. cxj d. cxij e. cxij c. celv f. celvij d. celxij g. celxxxij d. cccij d. cccij d.
 Maghen reynighen. j b. xlix c. Maghen schadelick. j c. ij b. ix c. cxxvij e. cxxij d. cxlij d. cxlvij d. cliij d. clxxvij d. cxciij f. cxviiij e. cxliij d. celvj d. cccc c.
 Manlick saet vermeerderen. cxxx c. cxj d. cxxij c.
 Manlick saet te niet doen. cxlvij d. cxxvij c. celxvij h.
 Maseren ende cleyn pocckens heyleu. clxxj e.
 Melancholiam wdrjuen. clxix e.
 Melck dattet niet en clontert noch te samen en loope. cx e.
 Melck te samen doen loopen. clvj c. cccc e.
 Melck den vrouwen inde borsten vermeerderen. xix b. xxij d. cj c. cij c. cxj c. cxij g. cxij h. cxvij d. celxij d.
 Melck den vrouwen verdrjuen. cx e.
 Melck/als sij den vrouwe inde borsten gheclontert is/verdeyleu. celvj d. celxxij d. cccij d. cccxxij d.
 Melck den vrouwen inde borsten doen comen. ix c. cij c. cxij e. clxvj d.
 Meluwen die int hayr wassen doo den. celxxij d.
 Menschen beten heyleu. cxlij d. cxxvj d.

Crancfheyden Register.

ecclij d. cclxiiij f. ccciiij e.
 Moeder die verherdt is. cxix e.
 cxxxvij d. cxciij g. cxxxij c. cc-
 xliij d.
 Moeder suyneren. xxj b. xxxij
 d. cvij d. ccj g. cxciiij e. ccj e
 Moeder weedom doen cessen. cxxxv
 c. clxxvij c. cxxxvj e. cc-
 lv e. cclxiiij f. cclxxij d. cccj e.
 Montgesweer genesen. xcviij e.
 clij d. clxxij c. clxxiiij f. clxxij
 d. cxij g. cxcviij f. ccix d. cxxxix
 f. cclx d. cxcviij f. ccciiij d.
 Mondtwater maken dat heylsam
 is tot veel dingen. lj c.
 des Monts quaden ruck verdrij-
 uen. cccxix e.
 des Mondts seerichet genesen. cc
 xcij e.
 Mondt welrieckende maken. cc-
 lxxj g.
 Motten verdrijven. j c. xix b.
 xxxiiij e.
 Muesien ende muggen verdriuen
 j c. xx c. ciij d. clxxvij e. c-
 xcij g.
 Muysen ende ratten verdrijven.
 ciij d.

N

Nagel gesweer suyneren. cc-
 xxv d.
 Naghelen rouwichet benemen.
 lvij h.
 Waterbeten heyle. vj c. viij a.
 xxiij c. xl e. xc c. xc v b. cxxxij d
 cxxxvij d. clviij e. clxx d. clxxij
 c. ccj g. cxcv c. cxxxij d. cc-
 lvj e. cclxxij d. cxcij d. cxciiij
 e. cxcix c. ccij c. ccciiij d. ccc-
 xxvj d.
 Wateren als sij gequett sij/waer-
 mede sij haer wederom heyle. cc
 clviij c.
 Watte cranwagie. cxiij g. cccxvj d

Natuerlick saet te behoude. cxix d.
 clv c. cclxiiij g.
 Naue die te seer wtgaet heyle/oft
 achterwaert driuen. cclxiiij d.
 cccclij c.
 Nerven die afgesneden sij heyle. cxxxvij d.
 Nerven die ghequett sij. cxlvj d.
 Nerven pijn doen vergaen. clviij
 c. cxciiij e.
 Nerven versaechten. cxxxvij d.
 Neten verdrijven. cccxiiij d.
 Nieren ghebreken. vj c. xj b.
 xvij b. xxvj c. xxiix d. lxx c. lxxv
 d. clxvij e. cxj c. cxxxvij d. cc-
 liij d. cclxx d. cclxiiij f. cclxx h
 Nieren ghesweer ghenesen. xj b.
 Nieren reynigen. xvij b. cclxx i.
 Nieren verstopinge oepen. cc-
 xcij d.
 Nierensteen wtdrijven. xix b.
 lxxij f. lxxix c. cxxxij d.
 Nijnagelen verteeren. xxxij c.
 Niesen maken. lvij h. cxix e.
 ccciiij c. ccviij e. cclxvj c. cclix d
 ccj e.
 Niesen bloeden stelpen. xxvj c.
 xxxvij e. xlij d. cxj e. cxxxv c.
 clxx f. clxxvij d. cxcv e. cxxxiiij
 d. cxxxv d. cxxxvj e. cxxxvij
 c. cxxxix g. cclxiiij d.
 Niesen ghesweer heyle. clx e.

O

Oefelen ghestanc verdrij-
 uen. cccxj e.
 Ooghen die druypen. clxvij d.
 Ooogen die loopen. ccviij e. cc-
 xxxvij c. cclxx h. cclxxij g. ccc-
 xxiij c.
 Ooghen donckerthet verdrijven.
 j c. iij a. vj c. viij a. xxvij c.
 xxiix c. lxxvij e. lxxij e. lxxv d.
 lxxviij d. xcj c. xcviij e. cxx d.
 cxxvj d. cxxxij f. cclv c. clxx d.

rv

Crancckheyden Register.

clij d. clreje. clriij f. clrvij
d. crce. crq d. cciij e. ccviij d
ccrv d. ccrv d. ccrriij d. ccrri-
vje. f. h. cclrrvij d. cclrrvij d
ccj d. cccrriij c.
Vogen donckerheyt den dierē ver-
drūnen. crvij c.
Vooghen die wten hoofde willen
vallen. lv d. clvj d.
Vogen die gequetst sijn. clvj d.
voor quade Vogen. rcv c. cccrj c
Vogen hittelesschen. iij a. vij d.
rc. rjb. crvij c. crviiij e. crri-
vij e. celd d. clrvij d. e. crvj e.
ccj g. ccviij d. cclrv h. cclrvij g
cclrv d. cclrrriij c. cccrriij c.
Vogen die graw sijn swert make.
clj e.
Voghen rootheyt verdrūnen. rrrj
c. rlvij c. rliij d. clrij c.
Vogen schadelick. crij e.
Vogen scherpen. crriij c. crvij c.
ccrriij f. clj d. ccrv d. h.
Vogen weedom verdrūne. j c. c-
rev e. ccviij d. ccrv d. cclv e
Onmacht verdrūnen. lrrij e. lrr-
vij d. crir d. ccviij d. cclrvij h
Voren pine versaechten. j c. rjb.
riij b. cvj d. cre. crriij c. crvj
d. ccrviiij e. clviij d. clj d. c-
lrv e. crvj e. cce. cclj d. ccrv
d. ccrviiij d. ccrv c. ccrvje
ccrliij e. cclv e. cclrij e. cccrriij d
Voren die ontfteken sijn heylen. v
d. rja. rrvij d. lrrj c. rcvj c.
cj c. crriij c. crriij e. clvj d.
clrv f. clrvij c. cclv h. ccc
d. cccrj e.
Voren die van binnen gequetst sijn
ghenesen. rir b.
Voren ghesweer. cccrriij d.
ccrrv c.
Voren gestanck verdrūnen. lvij d
clrrj e.

Ossen vet maken. ccrvj c.

Pestilentie. rrvj b. rrrj e.
rlij d. rliij c. rcviij e. ccrriij
e. clir c. crir c. ccrriij d. ccrv
c. cclrij d. cccriij d. cccrj e.
den Peerden wormē int lijf doode
Pine der voeten. crvij e. (ccrliij d
Pleurresis ghenesen. rrvij e.
Pocken heylen. clv c.
Podagra. rc. rvc. rrc. rrv b.
rrv f. rliij c. liij c. lrrij e. lrr
vij d. lrrj c. cvj c. crv d. c-
rrriij f. ccrviiij e. clvj d. clviij
e. clviij e. g. clrv d. clrij e. c-
lrrij f. crvj e. ccrv f. cclj f.
clriij g. cclrvij d. cccr. cccriij
e. cccr d. cccrj e. cccrriij d.
Popelcye. rrrj c. (cccrj c.
Purgeren. rlvj d. rliij c. crv
c. cccrj c.

Raserij int hoofst verdrūnen.
rcij e.
Rimpelen verdrūnen. rrrj b.
clrrj d. cccrvij i. cccrriij c.
Ronselen int fondement / geheeten
Condylomata ghenesen. ir d.
rrj c. crj e. cccriij e.
Rootmelizoen verdrūnen. va.
rja. rir b. rrvj c. rrvij b. rrr
c. d. rrr d. lv e. lrrj c. lrr-
riij c. d. rc c. rcij d. rcij d. rc-
vij e. crj e. ccrv c. ccrviiij f.
clj c. clj c. clvj c. clj d. clv
c. clj d. clrv e. clrv d. clrv
vij d. clrvij e. clrvij c. c-
rcviij f. cciij e. ccrv f. cccrriij
d. ccrviiij c. cccrj f. cclij d.
cclj c. cclvij d. cclj d. cclrij g.
cclrv d. cclrvij c. ccrviiij f. cc
rcir d. cccv d. cccv e. cccrj e.
cccrj d. cccrj c.
Roose int aensicht verdrūne. lrrj c.
ccc

Crancckheyden Register.

cccrj e.
Rouen verdrūnen. rviij c.
crvij c. cclriij e.
Rouwicheyt inde keele versaechten
lrr c. crvj c. clj d. cciij c. cc-
rrj e. cccr c.
Rugader ghenesen. rviij c.
rrir d. rliij d. lv d.
Ruydicheyt heylen. rrvj c. rrrj e.
rrij d. liij c. rliij c. rliij d
lvij h. lrr c. cj c. cciij c. cvf. c-
rrv c. ccrv c. clij d. clir e.
clrv e. clrrj e. cciij e. cclj d.
ccrrv g. cccrj f. cclj f. cclrv
ij d. cclrrj e. cccr e. cccj d.
ccriij d. ccviij c. cccr c. cccrj
e. cccrj e. cccrv e. cccrv d.
cccrj d.

Schellen opthooft verdrūnen
rrviiij c. ccrv c. ccrviiij e
ccc c. cccrj d. cccrriij d.
Sijden weedom verdrūnen. rrrj e.
rrviiij e. rcij d. crriij c. clrv c.
clrrj e. cclj d. ccrv d. cccr-
vj d. cccrvij c. cccrj d.
Sinnen scherpen. ccrv c.
clrrj d. crj e. cclvj e.
Slangen verdrūnen. rr c.
rrvj b. lrrv d. clrrviiij e. crij
g. cciij f. ccrviiij e. ccrviiij d.
Slapen maken. ir d. rir b.
rliij c. crij e. crvj c. crj d. c-
lriij e. clrvij e. crriij h. crv d.
crvj e. ccj f. g. cciij f. cclv f.
cclriij g. cclrrj f. cccrriij e.
Snuf verdrūnen. rrvj c.
rrriij e. clv c. crij f.
Splinters ende pijlen wttrecken.
vje. rrrj e. rliij c. clrviiij d. c-
rcij h. ccvj c. ccrv d. cccv d.
ccir c. cccrviiij i.
Splinters van ghebroken beende-
ren wttrecken. rliij c.

Sponwen maken. rrviiij f. rlvj d
lrv e. lrrriij c. cciij d. ccrriij d. cc
riij e. cclvij f. cclrvij h. cclrrriij d
Sprake wederom brengen. clrrj
d. cclj d.
Sproeten verdrūnen. rrrj c. rrrj
d. clviij f. crriij f. ccrv d. cccrj
c. cclj e. cclrvij h.
Steen afdrūnen. va. viij a. ir b
rvij c. rrrj c. cj c. clj e. clj d.
crj d. cciij d. ccrriij c. ccrv f.
ccrrv d. cclvj e. cclrv i. cclrr-
riij d. cccrj d. ccj d. cccv c.
Steen breken. rriij d. rviij c.
rrviiij c. rliij d. rlvij c. lrrj c. cj
c. crriij c. clij d. clrv f. clrr-
vj d. crriij h. crriij c. cccrj e. cc
lvj f. cclrrviiij d. cccrj d. cccj
d. cccr c.

Tley slimicheyt afagen. cv d.
ccrriij d. cccrj d. clrrj c. c-
lrv f. ccj f. ccrviiij e. ccrviiij h
cclrvij d. cccriij c. cccrj e. ccc-
rvj d.
Tanden behoude dat sij niet en ver-
uuylen. cclrrj g.
Tandē beumicheyt benemē. rrrj d
Tanden die waggghelen of loteren
vast maken. rrrj d. lv e.
Tanden weedom versaechten. j c.
va. rjb. rvj b. rvj b. rviij c.
lrrviiij d. cciij d. crj e. crriij f.
ccrv c. clriij c. clrv e. clrrriij d
clrrj d. cclj d. crriij g. crriij c.
ccrviiij f. ccrviiij f. ccrviiij d. cc-
rrviiij c. cccrj f. cclrvij c. cclv-
vij d. cccr f. cccriij d. cccrriij d.
cccrriij e. cccrv d. cccrviiij h.
Tanden suynere. rrrj e. (cccrriij c
Tanden wit maken. cccr d.
Tantvleesch dat bloedet. rjb.
Tantvleesch stercken. lv d. lrrij e.
cclv e. cccrj e.

Crancfheyden Register

xxvij e. xl e. xlv c. liij c. liiij
 c. lxx e. lxxij e. lxxv d. lxxvij
 c. lxxxiij c. lxxrvij c. lxxxiij d.
 xcij d. xcij e. cd. cje. ciiij d.
 cxv e. cxvij d. cxij c. cxij e. cxiiij
 c. cxv c. cxvj c. cxvij c. cxix d.
 cxiiij c. cxxiij e. cxrvj c. cxliij c
 cxliij d. cxlv c. cxlix c. cxvij f.
 clxx e. clxiij d. clxxv e. clxxij c. clxx
 ij c. clxxiiij f. clxxv f. clxxv d. c
 xcd. cxij c. cxxiij g. cxix c. cxiiij
 f. cxvij e. cxix d. cxrvij d. cx
 rv c. cxrvvj c. cxlix d. cxliij d
 cxlix c. cxliij g. cxliij e. cxlvij
 e. cxlix d. cxrvij c. cxlxx c. cx
 lxxij f. cxlxxiiij c. cxlxxvj c. cx
 xcd. cxxiij c. d. cxxiij e. cxxiij
 c. cxcxix e. cccd. ccxj d. ccxiij e
 ccv e. ccvj c. cccx c. cccxij c.
 cccxx c. cccxxij d.
 Vrouwen maentstonde stelpen.
 iij a. ij b. xxvj c. xxix d. lv d.
 lxxv d. lxx c. lxxij c. lxxiiij c. d
 cx e. cxij f. cxix c. cxl d. cxij f.
 cxij d. clxxij d. clxxvj d. clxxiiij c
 clxxvij e. cxxiij c. d. cxv e. cx
 vje. cxij e. cxvj c. cccxiij c. cx
 rv c. d. cccrvij c. cxlv c. cx
 lv f. cxvij d. cxlv i. cxlvj d.
 cxlvvij d. cccviiij f. ccxvij d.
 cccxiij d. cccxiij d. cccxij c.

W Andtluyſen verdrinuen. cc
 xxvij e. cccix c.
W aterachtighe vrochticheyt
 afdrinuen. cxij e.
W ater ſonder ſchade drincken. lxx
 iij f. cclxxxij e.
W aterſuchtighen helpen. j c.
 iij a. xix b. xx c. xlv c. lviij d.
 c j c. ciiij d. cxix e. cxxxij e. clxx
 ij c. cxvj d. cciiij f. ccix c. cccxx
 vij d. cccliij e. cclvj e. cclix c.
 cclxiiij e. cclxviij d. ccc d. cc
 xcij d. cccxiiij d. cccij c. d. ccc
 xvj e.
W eenende maken. cxxvij c.
W ijnbrauwen rouwicheyt verdrin
 uen. cciiij e.
W ijnbrauwen hayr te behouden.
 clxxxix e.
W ijnbrauwē bewarē datter geen
 dubbel hayr aen en waſſe. cxxvij c
W ilt vier heylē. iij a. x c. xxxix c.
 l d. lviij c. lxxvj g. cvj c. cxij
 e. cxxv d. cxxviij e. cxxxvij e. c
 liij d. clxvij d. cxiiij g. cxvjd.
 e. ccj g. cccxij c. cccxvj e. cccx
 iij c. cccxxv d. cccxxvj e. cclv f.
 cclxiiij g. cclxv h. cccxiiij d. ccc
 xx e. cccliij c.
W inden inde dermen ſcheyden. cc
 xxx c.
W indt inden buyck verdrinuen. j b.
 viij a. ix c. xix b. cxij c. clviij
 d. cl c. clxvj c. ccxij c. cccxviij
 d. cclxxxij e. cclxxxij d. cclxxxiiij
 c. cccxxij d.
W indt inde milte ſcheyden. cccxx c
W den Wolfgheneſen. xj a. ccxj c.
 cccxxij c.
W olf die van rijden compt ghenē
 ſen. cclxvij c. clxxxix c.
W oluen dooden. xxx d. cv f.
W onden die hittich ſijn vercoelen.
 vij a. clxvj d. clxxxix d. cxvje.
 Wons

Crancfheyden Register.

Wonden heylen. v d. vj c. xxc.
xxiij c. xlf. cliij c. xlv c. xlvij
c. xlix c. liij d. lve. lixc. lxiix.
lxx c. lxxiij c. lxxvj h. lxxxiij c.
lxxxv d. lxxxvij c. xc c. xcij d.
xcviij d. cd. cix d. cxj e. cxv
d. cxxiij e. cxxxvij d. cxliij d.
cxlv c. cxlvij c. cliij d. clv c. cl
vij f. clx e. clxij c. clxiij d. c
lxxj e. clxxvij d. clxxvij d. clxxxiij
c. clxxxiix e. ccxiij d. ccxiij b. cc
xix b. ccxiij d. ccxxvj e. f. ccxxix
e. ccxxij d. ccxxxiij c. ccxxxiij c.
ccxxrv d. ccxxrvij c. ccxxrvij c.
ccxxxiix f. ccxliij d. ccxliij d. cccl
iij e. ccclv c. ccclix d. ccl d. cc
lv f. cclx d. cclxvij d. cclxxviij d.
cclxxix d. cclxxxiij c. ccxcij d. cc
xxvj c. ccxviij f. ccxcix d. cccvij
e. cccxiij d. cccxxvij b. cccxxviij
h. cccxxix e. cccxxix e. cccxxxiij d.
Wonden reynighen. vj c. xja.
xxij d. cclxxrv c. ccxcix d. ccxiij d
Wonden suyneren. vj c. xxxij b.
cxix d. cxc e. cccxxij d. cccxxvij

b. ccclij c.
Wonden van binnen heylen. xliij d. cxliij d. cclxxvij d. ccxcij e.
Worm aende vinger heylen. xlij d.
Wormen int lijf dooden oft wtduen. j c. ij c. xc. xij d. xxvj c. xxxij e. lxxj c. c j c. cix d. cx d. cxvj c. cxxx c. cxxij e. cxxxvj c. cxlij d. cxlv c. clvij f. clx e. clxx e. cxcij g. cxcvij f. cxxxvij e. cccxix d. cccxxvj d. ccclix d. cclxxij d. ccclij d. cccxij d. cccxxj c. cccxxvj d.
Wratten int fondement ghenesen. rxi c. ccxcij e.
Wratten verdrjnen. lvij h. lxxij e. cxxvj d. clxxij c. cccxf. ccclij d. cccxxvj e. cccxxj d.
Doyr weeck maken. ccj f.
Zenuwen die verstyft sijn. v d.
Zenuwen profytelick. cxlv c. clvij f.

Lynde des Registers.

Zan Alsen.

Dat eerste Capittel.

Den Naem.

Isen / oft Weermoeet wordt dit cruyt gheheeten / daerom dattet seer bitter is / ende ouermids dien vrucht en moet weert ende verdriest. In Griecscher en Latijnscher sprake wordet Absinthiu gheeten. Ende met desen naem noempt men noch op den dach van heden in der Apoteken.

Geslacht oft diuersiteyt.

Men vindt dryerley geslachten ende manieren van Alsen / also dat Galenus ende Dioscorides claerlick betuygen. Dat eerste noempt men Roomsche oft gemeyn Alsen. Dander wordt in Latijn Seriphium genoempt / ende in duytsch Sophie oft Syecruyt. Dat derde wordt in Latijn gheeten Santonicum / om dattet geerne pleech in Vrancryck te wassen bij een natie van volcke / die Santones heeten. Ende hier wt comet dat sommighe dit woort qualick verstaende / tsaet van desen cruyde / dwelck in medecijnen gebesicht wort / Sanctum heeten / dat is / heyligh. Hoewel nochtans dat sij daerom niet te begripen en sijn / ist dat sij dien sade desen naem geue om sijnder groter kracht wille / want het doodet die worme die in des menschen lijf wassen. In de Apo teke wordet voorz saet gheete Semen lumbricoru / dat is / wormsaet.

Absinthium.

Alsen.

Seriphium.

Syecruyt.

A

Tsaetsoen oft ghesteltenisse.

Die ghemeyn Alsen is een cruyt met veel schueten ende tacken/ en daer aen aschverwe bladeren menichuudelic geclonen/ en gondtgeele bloemen/ ende rondt saet/ dwelck ghelijck kleyne druyskens tsamen aen een hangt. Dander geslacht van desen cruyde Seriphium genaempt/ heeft teere schueten en tackens/ der cleyn Auerooone niet ongelijck/ en draecht veel cleyns saets/ daertoe ist oock bitter/ en heeft eenen stercken ruck. En de hoewel dat dit cruyt meest aen den zeecant wast/ ende in alle landen niet gevonden en wordt/ nochtans so mogen wij wel ende te recht daer voor besigen dat cruyt dwelck men Sophiecruyt heet/ wat het van crachten ende oock eens deels van saetsone het rechte Seriphium geheelic gelijc is. Santonicum is der gemeyn Alsene van saetsone niet onghelijck/ nochtans en ist niet so oueruloedich noch rijck van sade/ noch so bitter van smaecte.

Die plaetse daert wast.

Die gemeyn Alsene wast geerne in geregeerde/ berchachtige en steenachtige plaetsen. Naer die beste en excellentste wast in Ponto/ Cappadocia/ en op den berch Taurus geheete. Syecruyt is in sommige plecken van duytschland ganz gemeyn/ wat het wast aen den wech/ mueren en tuynen. Santonicum wast in Vranckrijck/ gelijc als boue verclaert staet.

Den tijt.

In Julio brengt Alsene bloemen ende saet.

B

Die natuer ende complexie.

Die gemeyn Alsene is warm in den eersten graet/ ende drooge in den derden. Naer dat sap is veel heeter dan tcruyt. Dat eerste geslacht is bitter/ scherp/ en treckt tsamen. Naer dat tweede is veel heeter dan eerste. Dat derde maect subtil ende dunne/ ende dorret oft droocht minder dan dat tweede geslacht.

Die cracht ende operatie.

Alsene verwermt/ treckt tsamen/ is bitter/ scherp oft tangher/ het suuert/ sterckt ende droocht wt. Daerom so purgeret sij den mensch door den camerganck en vrine van der galle die haer in de mage oft crop der magen/ oft oock in de aderen vergadert heeft. West datmen smorgens nuchteren Alsen in neemt/ so preserueert sij den mensch voor dronckenschap/ also dat hi dien dach niet droncken en wordt. Alsen gedroncken met Sessel saet/ verdrijft die winden en inflaten des buys/ ende oock weedom der mage/ desgelijcken die walginge en opworpen der magen. Alsen in water gesoden oft daer in geweyckt/ ende daer af alle dage acht loot gedroncken/ beneempt eenen mensch die geele. Naer wordt sij met honich gedroncken/ oft op der vrouwen secrete plaetsen geleyt/ so brengt sij den vrouwen haer maentsonde. Met wijn gedroncken/ so is sij goet voor die venijnige campernoelien. Met wijn gedroncken is seer crachtich tegen vergiftheyt van Cicute oft wilde Peterselie/ spinnen ende ander

Der venijnich gedierte. Alsen is oock goet voor doncker gesichte/ die oogen daer mede en met honich bestreken/ want sij drijft daerwt tgeronen bloet. Alsen gesode en alsdan den damp daer af in den mondt ontfange/ versaecht den tandtweer en pijn der ooren. Alsen met sueten wijn gesoden ende ouer doogen gestreken/ beneempt die sinerte ende weedom der seluen. Alsen ghemengt met olie van Roosen/ dient seer wel ende is goet voor de mage alsment daer op leyt. Met vijghen/ salpeter ende met meel van Radten oft peersche Cozenbloemen gemengt ende op geleyt/ compt sij te hulpe den ghenen die dwater laden/ ende sieck sijn in de milte. West dat ghi Alsen in de cleerfisten oft cleerscapraeyen legt/ so sijn die cleederen bewaert datter gheen motten in en comen. Alsen met olie yergens aen gestreken/ verdrijft die muusen ende muggen. Wanneer men water daer Alsen in ghesoden oft geweyckt is in den inct doet/ so en eten die muusen die letteren niet. Sulcken cracht ende duecht heeft oock tsap van desen cruyde/ nochtans en salmen dit sap niet innemen binnen sluis/ wat het is der magen schadelick/ ende het maect pijn int hooft. Seriphium alleene oft met rijc gesoden/ en met huenich ingenomen/ doot die wormen in den buys/ ende maect eenen saechten camerganck. Sulcken duecht heeft dit cruyt oock/ ist datment met sueten wijn in neemt. Santonicum heeft genoeg die virtuyt en cracht van Seriphium/ maer het wort aldermeest ghebruyckt tegen die wormen/ alst met huenich inghenomen wort/ oft met eenen anderen sueten dranke. Den Alsen wijn becompt der magen wter maten wel/ want hi maect die mage sterck om die spijs te verteeren/ ende maect oock appetijt en lust tot eten. Ende brengt den vrouwen haer bloeme. Si is goet den genen die sieck sijn in der leuer/ ende die de geele hebben/ ende oock die wormen hebben.

Van Auerooone.

Den Naem.

Dit cruyt dwelck wij in duytsch Auerooone heeten/ wort in Griec ende Latijn Albrotonu genaemt/ daerom dattet teer/ saecht/ ende lustich is om aensien/ oft om des wil le dattet eenen stercken ende bracken ruck heeft. Desen naem hebben die Apotekers behouden.

Geslacht oft diuersiteyt.

De Auerooone is tweederley/ groot ende cleyn/ oft dmanneken ende wijfken. Die groote oft manneken/ noempt men huys Auerooone/ oft simpel/ Auerooone. Die cleyn oft dwijfken wort geheeten Vrouwelijcke Auerooone/ oft Wilden cypres.

Tsaetsoen.

Dat manneken oft groote Auerooone heeft veel geerdekes oft tackens/ met cleynen bladerkens becleet/ het en is oock niet so wit als dwijfken/ het heeft veel cleyns saets ghelijc de Alsene. Dat wijfken is een spruyt-

Aken ghelijc een boomken / met witte ende aschverwe bladerkens / seer cleyne / ghelijc die bladerkens van Syecruyt oft Seriphium / gecloven / vol bloemen / die sijn ghelijck goudtgeele cnoppen oft besien. Dit cruyt heeft oock redelick goeden ruck.

Die plaetse waert wast.

Die groote Aueroone wast alomme in de hoven. Maer die cleyne vindt men op de hucuelen ende aen bergen / op sandachtige heerstraten.

Den tijt.

Aueroone bloeyt in Augusto / maer dat saet vergast men in Septēbri.

Die natuer ende complexie.

Aueroone is warm ende drooghe in den derden graet.

Die cracht ende operatie.

Die bloemen en saet van beyde de Aueroonen met water ghesoden en gedroncken / dient seer wel den genen die kichen / die ghebroken sijn / dats als die senuen getrocken worden / die tsciatica hebben / ende die swaerlic haer water maken. Si brenghen den vrouwen oock haer maentstonde. Aueroone met wein gedroocken / is crachtich en goet tegen alle venijn dat den mensch dooden mochte. Si is oock goet den condvorsstighen / en die huuerich sijn / als sijn met olie gemengt en aengestrecken wort. Sijn doodet

Abrotonum mas.
Aueroon manneten.

Abrotonum foemina.
Aueroon wijfken.

die wort

Die wormen binnen den lijue. Aueroone verdrift ende scheydet die taeye vochticheyt / daerom is sijn goet tegen allerley geswel. Die asschen van de sen cruyde gebernt / en met Mollencruyt oft Radys olie gemengt / is goet teghen dat wtualen vanden haere. Ende ist dat yemant sijn kinne daer mede bestrijckt / so sal den baert seer en snel wassen. Alsmen dit cruyt onder dbedde oft kussens leyt / so maket lust tot den vrouwen / en verdrift oock alderhande tooverije / die desen lust ende begeerte beletten mochte. Maer die Aueroone is der magen gants ende geheel contrarie.

Van Mansfooren.

Den naem.

Mansfooren wordt in Griec ende Latijn geheeten Asarum / welken naem in de Apoteken gebleuen is tot op den dach van heden.

Haetsoen.

Mansfooren heeft bladeren ghelijck Veele / maer sijn sijn veel saechter en ronder. Tusschen de bladeren naebij de wortel wassen bruyn purpur welriekende bloemē / in huyskens gelijc Belsencruyt / en daerinne saet den wijnbesisteenen niet onghelijck. Het heeft veel wortelen / gecnobbelt / teer / crom / gelijc als aent Gras / maer nochtans veel dunner / ende hebben eenen vriendelijcken lieflijcken ruck / ende sijn tanger ende scherp op de tonge.

Asarum. Mansfooren.

Die plaetse waert wast.

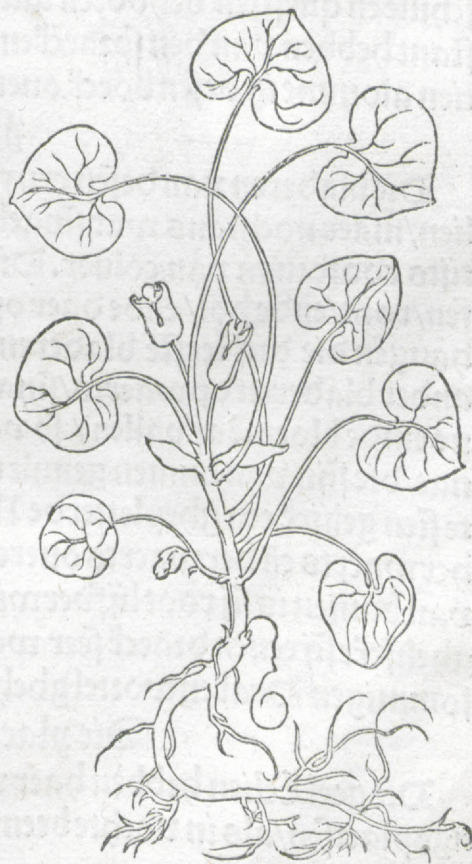
Set wast gheerne in doncker plaetsen / ende sonderlinge aen bergen ende in bosschen die veel lombre ende schaduwe hebben. Set heeft geerne row en dor eerdtrijck / het wort nochtans som tijts in vochte bosschen oock ghenonden / ende in taey eerdtrijck.

Den tijt.

Mansfooren bloeyen tweemaal int iaer / te weten in die Lenten en in den Herst. Het wordt vergadert van den vijftienden dach Augusti af tot op den achten dach van September.

Die natuer ende complexie.

Mansfooren sijn heet ende drooghe in den derden graet / en principlick die wortel / die aldermeest gebesicht wort.

a iij

2

Die cracht ende werckinge.

Die wortel van desen cruyde doet wel water maken. Si is oock ghesont den genen die dwater laden/ en den genen die pijn in die huepe hebben. Si brengt den vrouwen haer bloeme/ als men se met wijn ende huenick siedet/ ende daer af drinct. Si purgeert oock door den camerganc/ gelijk die witte Nieswortel. Die wortel verdrijft oock dat kichen en hoesten. Met wijn gedroncken is sij goet den ghenen/ die van venijnich ghe dierte gebeten sijn. Die bladeren van desen cruyde trecken tsamen. Tsap van desen bladeren is goet voor de pijn in't hooft/ en voor hittige oogen/ ende ooc voor dwilt vier/ als men dat aenstryckt. Mansfooren in looge gesoden/ ende dat hooft daer mede gewasschen/ sterckt de hersenen en die memorie. Dat sap gemengt met Tutia die bereyt is/ is een goede medecijne voor de doncker oogen.

Van geel Waterlelien. Cap. IIII.

Den naem.

3

Dit cruyt dwelc wi geel Waterlelien heeten/ ende bouen int lant Drakenwortel/ geel Sweerdel/ oft Akerwortel ghe noempt wort/ en is dat cruyt niet dwelc in Griecx ende Latijn Acorus heet/ gelijk wi lanck ende breed in onsen Latijnschen boec van de cruyden vercleert hebben/ en is hier noodeloos dat selue den gemeynen man te verhalen. Want van sulcken gheschille en questien behooren alleen die geleerde luyden te spreken/ die verstant hebben van den spraeken. Daerom soo willen wij sulcke disputatien alomme in desen boeck ouerslaen en ongeruert laten.

Haetsoen.

Die bladeren van desen cruyde sijn lanck/ gelijk van blaw wilde Lelien/ maer nochtans wat sinaelder ende scherper/ ter wortelwaerts somtijts rootbruyn van coluer. Die stelen die wter wortelen schieten/ sijn effen/ ront/ ende hol/ ende daer op wassen die geel Lelien. In elcke bloeme hangen die drij eerste bladeren nederwaerts/ en daer tegen wassen drij ander bladeren opwaerts/ sinaelder dan die onderste. Als die voorghe noemde bloeme afvallen/ so volgen daer dicke ende drijcante hawkens nae/ die sijn van binnen gevult met geel breed saet/ ende elck saeyken is aen te sien gelijk een ghepletterde Wicke oft Vitse. Die wortel wast dweers herwaerts en derwaerts ouereen/ met veel veesen die daer aen hangen/ van binnen is sij root lijfverwich/ seer row van sinaecke. Van gedaente ghelijck sij eenen draeck seer wel/ ende van des wegen wort sij van den sommigen Drakenwortel gheheeten.

Die plaetse haerder wassinghe.

Die geel Lelien hebben haer wooninge bij dwater en vijuers/ in voghtige plaetsen/ als in voghte beemden/ ende watercanten.

Den tijt.

2

Den tijt.

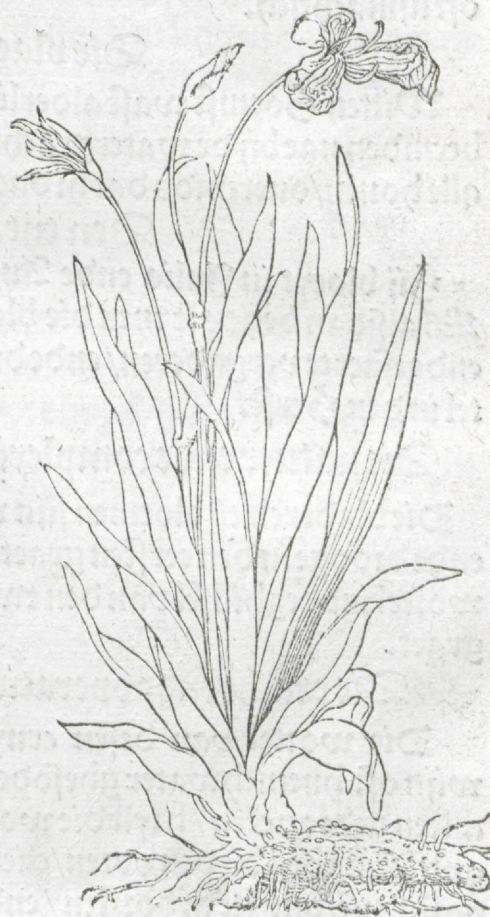
In de Lenten eer die bloemen wtcomen/ pleech men die wortel te grauen. Dit cruyt bloeyt in den Mey ende int beghinsel van Junius.

Die natuer ende complexie.

Gheel Waterlelien drooghen wt sonder hitte/ want bij den rouwen smaect machmen claerlick mercken/ dat dese wortel gheens sins heet en is/ maer veel meer cout/ ghelijck dat den gheleerden/ die Galenum ghelesen hebben/ wel kennelick is/ en en is niet van noode den leecken veel daer af te scrijuen.

Die cracht ende operatie.

Die geel Waterlelien wortel treckt wt der maten seer te samen/ daerom salmen se besigen om allerley bloet te stelpen/ ende oock den loop des buycr. Si is oock wonderlijcken goet om den vrouwen haer maent stonde te stillene/ als sij die oueruloedich hebben. Men mach se ooc wel tot den Akerman ghebruycen/ nochtans niet alleene/ maer daer toe doende sommighe specerijen/ als caneel/ naghelen/ calamus/ gengbeer/ ende dierghelijcken. Want als sij also ghemengt is/ soo is sij van wegghen haerder adstrictie oft tsamen treckinghe/ der maghen seer goet. Maer alleen en salmen dese wortel/ als sommighe pleghen te doene/ voor den Acorum niet besighen/ maer men sal daer voor nemen een wortele/ die men nu schier in alle Apoteken vindt/ ende wort gheheeten grooten Galigaen. Want dieselue wortel heeft alle die cracht ende operatie van den rechten Acorus/ ouermids dat sij besuonden wordt scherp te sijne/ en geens weechs row van sinaecke/ ghelijck die geel Waterlelien wortel.

Acorus officinarum.
Geel Waterlelien.

a iij Van wite

Van witten Hoemst. Cap. V.

Den Naem.

Dit cruyt/dwelck witten Hoemst oft witte Maluwe geheeten wort/heet in Griecx ende Latijn Althea / om sijn heylsame cracht. Want Althea in Griecx is te seggen/Heylwortel. Die Apotekers noemen dit cruyt Bisinalua en Maluaniscu / sij hebben alijt geern wat besonds.

Tsaetsoen.

Witten Hoemst wast mans hooghe / het heeft eerst bladeren ghelijck Verckenfbroot/daerna ghelijck Wjngaert/nochtans sijnse langer en ghehaert oft wollachtich/ende saecht ghelijck als sluweel. Tusschen die saechte bladeren ende ronde stelen comen die bloemen wtgewassen/ghelijck als witte rooffkens. Het brengt saet gelijck als die ghemeyn Maluwe/ghelijck caeffkens. Die wortel is binnen wit/taey/ende clymerich oft lijmachlich.

Die plaetse waert wast.

Witten Hoemst wast alderlieft in vochte ende vette plaetsen / als in beemden naebij de watergrachten. Si is oock seer ghemeyn worden in alle hounen/ouermids dat hi daer geplant wordt.

Den tijt.

Dij bloeyt in Julio ende Augusto. En alsdan behoort men die bloemen endetsaet te vergaderen/ende die wortel in den Herst.

Die natuer ende complexie.

Die bladeren en bloemen sijn warm ende drooge in den eersten graet. Die wortel int beghinsel van den tweeden graet.

Die cracht ende operatie.

Die wortel van desen cruyde in wijn oft huenichwater ghesoden / oft alleen gedroncken / heylt die wonden/ontstekinghen bij den ooren/clieren/apostuemie/ontsteken borsten / ende den eerstdarm die ghequetst is. Si is oock goet tot geheuen inflatien en verstijfde senuen/ want sij scheydt en maect rijp/ sij breekt op ende heylt wederom toe. Als si gesode wort / gelijc voorseyt is/ende met gansen sinout / oft verckens liefe / oft met termentijn ghemengt / so

Althea. Witten Hoemst.

is sij

Van witten Hoemst. Cap. V.

Is sij goet voor die moeder die ontfeken is / alsiment in der vrouwen scamelheyt doet. Die wortel in water ghesoden ende ghedroncken / verlost de vrouwen van de tweede geboorte/Secundine geheeten/ende van andere ouerulodige humoren / die na den arbeyt in moeder lichaem bleue sijn. Witten Hoemst wortel in wijn gesoden ende ghedroncken / lost die vrije en den steen / en is ooc goet den genen diet root melisoen oft dysenterie hebben / ooc voor dat sciatica / ende den genen die benen / ende gebroeken oft geschuert sijn. Met edick oft azijn gesoden / en den mondt daer mede gespult / verlicht den tandgweer. Tsaet van desen cruyde gruen ende drooge gepuluerizeert / verdrijs die swertte en witte plecken int aensicht / alsiment met azijn daer op strijckt. So wie hem smeert met dit saet ghemengt onder olie en azijn / dien en sal geen venijnich gedierte bijten. Set is oock goet tegen troot melisoen / teghen dbloetspourwen / ende allerley loopen des buycks. Dat saet in water ende azijn / oft wijn gesoden ende ghedroncken / heylt ende gheneest alle steken van Byen ende diergelijcke ghedierte. Die bladeren met olie gemengt / salmen leggen op beten van alderhande gedierte / desgelijc oock op den brant oft verberntheyt.

Van Anagallis. Cap. VI.

Den naem.

Dese cruyden hebben voortijts bouen int landt Guychel heyl gheheeten geweest / want sij gheloofden / waert dat ment aen den stijl vander dore hinck / dat alderhande guychelye ende nachtgeesten daer door verdreuen werden. In Griecx ende Latijn heeten dese cruyden Anagallides.

Geslachte.

Dit cruyt is tweederhande / dwijfsken ende manneken. Dat manneken / dwelck men ooc Muer noempt / heeft een root bloemken van cinnoberverwe. Dwijfsken heeft een schoon hemelblaw bloemken / anders ist dmanneken in alder manieren ghelijck.

Tsaetsoen.

Anagallides sijn ghelijck struyckens wtgespreyt op der eerden / met viercante steelkens ende cleyn bladerkens / een luttel rondt / ghelijc Glas cruyt oft Nageleyne. So wanneer haer roode ende hemelblaw bloemkens afvallen / so wordent heel ronde knopkens / gelijc Coriander saet / ende daerin is dreycantich geel cleyn saeyken.

Die plaetse waert wast.

Si wassen beyde in de wjngaerden / ende ackerlandt / maer gemeynlick in natte stoppel velden.

Den tijt.

Sij bloeyen van den Mey af den gantsen somer door / maer meest

C in Augusto. Die bloemkens sijn wter maten schoon / ende principalick van dwijfsken.

Die natuer ende complexie.

Beyde dese cruyden / so wel dmanneken als dwijfsken / sijn warm ende drooge van natueren / sijn suueren ende trecken tot haer.

Die cracht ende operatie.

Beyde de Anagallis versaechten die pijn / maken suuer ende reyn / sijn trecken doornen ende splinters wt alsinent daer op leyt. Si sijn goet tot onreyn wunden / want sijn suueren ende reynigen die / ende heylen se toe. Tsap van desen cruyden purgeert dat hooft / en treckt daer wt die taeye sljmige vochticheyt / pituita genaemt / alsinen dit sap in de nuese neemt. Alsinent in deser maniere vseert / so versaechtet den tandgweer. Dit sap gemengt met maechden huenich / ende in doncker oogen gedaen / maect die claer ende suuer. Lest dattet met wijn ghemengt ende also gedroncken wordt / so geneset die van nateren gebeten sijn / ende is goet voor die ghebreken der leueren en nieren. Dat wijfsken sluyt den eersdarm / maer dmanneken ontslytten.

Anagallis mas.
Guychelheyl manneken.

Anagallis foemina.
Guychelheyl wijfsken.

Van Soene

Den naem.

D It cruyt wordt in Griec ende Latijn gheheeten Alsine. Bij vnsen tijden heet ment Morfus gallinae. Sommen genoeemt ooc Vogelcruyt ende Gansencruyt. Alle dese namen sijn desen cruyde gegeuen worden / ouermids dien dat sulcx die hinnen / hoenderen / ende vogelen geerne eten / ende dattet haer seer goet is als sijn sieck sijn.

Geslachte.

Men vindt vierderley manieren oft geslachten van desen cruyde / die welcke wi alle onderscheydelick met dese namen genoempt hebben. Dat eerste / dwelc die rechte Alsine is / heet wi Hoenderderm oft Sinnebeet. Dat tweede Hoendererne oft Middelmuer. Dat derde / cleyn Vogelcruyt / Spuerie / oft cleyn Muer. Dat vierde / Hoenderbeet. Si mogen noch wel anders genoempt werden / maer om dat men se te bat deen wt dander kennen soude / so hebben wi haer dese namen gegeuen.

Die forme ende faetsoen.

Dat eerste cruyt ende vliddert langs der erden met ronde stelen / en wt de knopē van desen stelen wassen cleyn tacrkens becleet met cleyn bladerkens / den Muissoorkens gelijck / gelijck aen Glascruyt / maer niet so row. Tusschen de bladerkens wassen cleyn witte bloemkens / die sijn van buyten gruen. Ende inder waerheyt ist dat men die cleyn bladerkens van Glascruyt met de bladerkens van desen cruyde confereert ende bij malcanderen houdt / soo sijn se deen den anderen also ghelijck / dat men se niet wel onderkennen en can. Dat tweede dwelck wij Hoendererne noemen / heeft bladerkens die sijn wat rouwer / ende rondtom gehackelt oft ghekerft / ende die stelen sijn purpurroet. Die bloemkens sijn lichtblaw / ende staen tusschen de vluogelen vande tacrkens. Dat saet is in twee bree de haukens gesloten. Dat derde / dwelck wij Vogelcruyt heeten / heeft ouer maten cleyn steelkens ende bladerkens / den Thymus seer ghelijck. Die bloemkens sijn wituerwich. Tsiet is geel / in cleyn ronde knopkens oft haukens besloten. Dat vierde met namen Hoenderbeet / heeft oock ronde ende gehaerde steelkens / het is vol saps / en heeft bladerkens schier ghelijck deerste / maer niet so lanc / ende meest deel gehackelt en gehaert. Het cruyt cleyn purpurbruyn bloemkens tusschen de bladerkens ende steelkens / daerwt worden cleyn besloten knopkens / daerin vindt men drey greynkens.

Die plaetse daert wast.

Dese geslachten en manieren van cruyden vindt men allet iaer door in alle cruythouen / in wijngaerden / in bosschen / en in vette ackeruelden.

Den tijt.

Dese cruyden loopen oock midden in den winter wt / ende hebben alle bladerkens ghelijck die cleyn Muissoorkens. In den somer verdrooghen se eens deels.

Die na

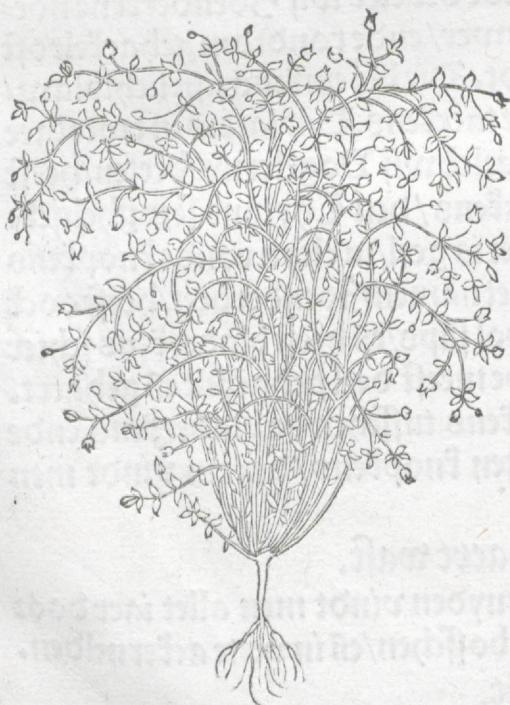
Alfina maior. Hoenderderm.

Alfina media. Hoendererne.

Alfina minor. Kleyn Vogelcruyt. Alfines quartū genus. Hoenderbeet.

Die natuer

Van Hoenderderm.

Cap. VII.

21

Die natuer ende complexie.

Die Hoenderderm sijn al cout en vocht van natuerē/nochtans en adstringeren noch en trecken sij niet te samen.

Die cracht ende operatie.

Dese cruyden coelen seer / daerom sijn sij goet tot inflammatie en ontstekinghe der oogen/ende tot allerley groote hitte/ want sij lesschen ende blusschen seer/alsinent te voren stoot/oft tsap daeraf daer op leyt en aenstryckt. Si dienen oock seer wel tot alle hittige wonden/alsinent onder Gersten meel mengt. Dat Cleynvogelcruyt is goet den genen die dat seber en de cortse hebben/alst in water gesoden wort/en gedroncken/ouermids dien wordet oock van sommigen Cortscruyt gheheeten.

Van Chamillen.

Cap. VIII.

Den Naem.

Dit cruyt dwelck wi in duytsch Chamille heeten/wort in Griecscher ende Latijnscher talen genoempt Chamamelum / ouermids dien dattet eenen lieflijcken rueck heeft/als eenen appel. Maer dit is principalic te verstaen van der witte Chamille.

Chamamelum leucanthemum.

Witte Chamillen.

Chamamelum chrysanthemum.

Geel Chamillen.

b

Geslachte.

B

Geslachte.

Chamamelum eranthemum.

Riddersporen.

Daer sijn drierley manieren oft geslachten van Chamille / also Dioscorides dat claerlick beschrijft. Dat eerste heeft witte bloemen / ende wort wt dier oorsaken van den Grieken Leucanthemum gheheeten. Wij mogent in duytsch wel witte Chamille heeten.

Dat tweede draecht goudtgeel bloemen / daerom wordet in Griec ghe-noemt Chrysanthemum. In duytsch heeten wij tselue cruyt geel Chamille.

Dat derde heeft purpurbloemē / ende wort van Dioscorides ghe-noemt Eranthemum / om deswille dattet in werme landen in die Lenten meest bloeyt. In duytsch heetet Riddersporen / ouermids die dat sijn bloem eens ridders spore niet ongelijck en is. Die Apotekers noemen dit cruyt Consolida regalis / van des wegen dattet die wonden heylt.

C

Tsaetsoen.

Die tacken van dese cruyden sijn sel den ouer een spanne hooghe / haer stelen hebben veel vlercken / maer die tacken sijn dunne / daer op wassen ronde bloemen / die sijn binnen goudt geel / en van buyten rontomme gheciert met witte / oft geele / oft purpure bladerkens / van de grootte van Wijnruyt bladeren. Die bladeren aen de stelen vande twee sorten / sijn de Dille niet ongelijck. Maer dat ander geslacht heeft bladeren die sijn den Keynvaer oft de Gerwe ghelijck.

Die plaetse haerder wassinge.

Si wassen geerne in herte / drooge / en mager eerdtrijc aen den wech. Nochtans deerste en tderde / die malcanderen niet qualick en ghelijcken van bladeren / die wassen ghemeynlick op de velden onder de vruchten.

Den tijt.

Dat eerste ende derde gheslacht / bloeyen daer de landen werm sijn int de Lenten / ende daerna oock wederom in den Herst. Maer dat tweede gheslacht bloeyt in Junio.

Die natuer ende complexie.

Alle de Chamillen verwormen ende droogen in den eersten graet / ende de principalick de witte.

Die cracht ende werckinge.

De wortel / de bloemē / en tcruyt / verwormen / maken subtyl en dunne / ende

A ende verteeren. Alsinen daeraf drinckt / oft daerinne badet / so brengen sij den vrouwen haer maentstonde / en lossen die vrijne ende den steen. Sij verdriuen oock die inflatien ende winden / ende oock de pijn in den cley nen derm. Si purgeren die gene die metter geele gequelt sijn / en sijn goet den genen die gebreck hebben inde leuer. Chamille in water gesoden ende op de blase geleyt / versaecht die pijn der seluer. De beste en crachtichste onder alle Chamillen / is die gene die purpurbloemen draecht. Maer deerste ende tweede maniere van Chamillen / lossen die vrijne machtlijken seer. De Chamillen sijn goet gestreken op de sistelen in den traenhoec vanden oogen / want sij genesen deselue. In water gesoden / ende in den mondt gehouden / so verdriuen sij die vlceration binnen den mont. Olie van Chamillen is oock goet gebesicht tot de clysterien / diemen inde cortse vseert. Si versaecht oock allerley weedom / ende neemt wech die vermoeytheyt vanden leden. Wat verstijft en ghespannen is / dat maect sij slap ende los / ende wat verbert is / dat selue versaecht en versoet sij. Ende alles wat verstoppt ende dick is / dat opent sij ende maket dunne. Men mach oock die Chamille een drachma swaer te drincken genen / de genen die van den nateren gebeten sijn / want sij is daer toe seer goet. Die Chamillen / die de purpurbloemen dragen / sijn excellentelijcken goet en crachtich teghen den steen / ende voor cranccke doncker oogen. Si heylen ende ghenesen oock alle oude wonden ende ghebreken / als sij ghesooten ende daer op gheleyt worden.

Van Dille.

Cap. IX.

Den naem.

Dille wort in Latijn ende Griec Anethum gheheeten / en dien naem is tot noch toe inde Apoteken bleuen.

Tsaetsoen.

Dille wast lanck ende hooge met ronde stelen / en veel schuetkens en tackens / ende draecht cleyne smale bladeren / eenen grouen draet niet ongelijck / ghelijck de Venckel / daertoe oock schoon geel gecroonde bloemen. Tsaet is breed gelijc een cleyne bladeken. Die wortel is houtachtich ende wit / niet seer lanck. In somma / Dille is den Venckel van tsaetsoene gants gelijck / also datmen se niet lichtelijcken en can onderkennen.

Die plaetse waert wast.

Set wast al omme in de hoven daert ghesaeyt wort. Set compt oock van selfs voort / ghelijck als de Venckel.

Den tijt.

Set bloeyt ghemeynlick in Junio ende Julio.

Die natuer ende complexie.

Dille is warm in den tweeden graet / oft int beginfel van den derden /

b ij ende

Van Dille.

Ende is drooge in den eersten / oft int
beginfel van den tweeden graet. De
gebrande Dille is werm ende drooge
in den derden graet.

Die cracht ende operatie.

Dille saet / en die opperste sopkens
van de stelen ende tacckens in water
gesoden / brengt den vrouwen weder
om soch in de borsten. Het doet oock
tgrimfel in den buyck vergaen / ende
scheydt die inflatie ende winden in-
den buyck. Het stilt ooc dat ouergene
en den camerganck. Het lost oock die
vrijne. Het versaecht den hick / en dat
opworpen van der maghe. Het ma-
ket onclaer ende duyster gesicht. So
wanneer men Dille dickwils drinckt
en doorgaens vseert / so verteeret en
verdoocht si saet va geniture. Dille
gesoden / en ouer dien damp geseten /
beneempt dat opstooten van der moe-
Dder. Dille saet tot asschen gemaect en
gepulueriseert / geneest die clieren oft
rontselen int fondement / geheeten condylomata. Dille in olie gesoden /
verteert / versaecht die pijn oft sinerte / maect slaperich / en brengt die gro-
ue herde geswellen tot rijpicheyt. Gebrande Dille is goet tot vochte swee-
ren / ende sonderlinghe so heylt ende gheneest sy die sweeren die aen hey-
melijcke plaetsen staen.

Cap. IX.

Anethum. Dille.

Van Donderbaert.

Cap. X.

Den Naem.

Donderbaert wort oock van den sommighen Huyswor-
tel geheeten / want men meynt / so waer dit cruyt op een
huys wast / dattet weder daer geen schade doen en can /
ende dattet ooc van blixem noch van donder niet en can
geraect wordē. In Griecx heetet Aizoum / in Latijn Se-
dum en Semperuiuum / ter causen dattet altijt somer en winter groent
blijft / ende gheen lesfel en crijcht van eenich weder. Desen naem is in de
Apoteken bleuen.

Geslacht.

Donderbaert is drijerley / also ons dat Dioscorides beschrijft. Deerste
heet grooten Donderbaert / oft groote Huyswortel / daerom dat sijn bla-
der en

Aizoum maius.
Grooten Donderbaert.

Sedum minus foemina.
Bladeloos wijfken.

Sedum minus mas.
Bladeloos mannetken.

Sedi tertium genus.
Auerpeper.

A deren grooter sijn dan van dandere. Dat tweede gheslacht oft soorte heet men Bladeloos/ oft cleynen Donderbaert manneken/ ende wort in Griecr genoemt Trithales/ ouermids dattet drijmael des iaers bloeyt. In de Apoteken ende bij andere die cruyden hanteren/ heetet Vermicularis/ daerom dat de bladeren ront sijn/ gelijk eenen worm. Sommighe noement oock Crassula minor. Dit tweede geslacht van Donderbaert is tweederhande/ deen met geelen bloemen/ datmen noemt Bladeloos/ oft cleynen Donderbaert manneken. Dander met witten bloemē/ dwelc men ooc heet Bladeloos/ oft cleynē Donderbaert wijfken. Dat derde geslacht van Donderbaert/ heetē sijn Nuerpeper/ oft Cattendruyfskens/ oft ooc Vermicularis minor/ daerom dat sijn bladerē eenen cleynen ronden corten wormken gelijk sijn.

Faetsoen.

Den grooten Donderbaert heeft eenen steel/ die is eenen cubitus hooge/ vet ende dicke/ sijn bladeren sijn vet/ eenen duym dicke/ en voor scherp gelijk een tongesten. Dese bladeren buygen haer som nederwaerts ter eerden/ som staen si strack en hert aen malcanderē/ makende een rondeel/ aen te sien gelijc een ooghe/ oft een dobbel sterre. Die stelen dragen bruyn bloemen deen neffens dander/ die gelijcken wel een open vlasbolleken.

Den cleynē Donderbaert heeft veel cleyn stelen/ comende wt een wortele/ ende die sijn vol cleyn ronde vette bladerkens/ bouen scherp. Dese stelen sijn een span hooge/ ende int opperste van den seluen wassen geele en witte bloemkens gelijc sterren. Die derde manier van Donderbaert/ dwelc men Nuerpeper heet/ heeft seer cleyne bladerkens/ der wilde Porceleyne niet ongelijc van faetsone/ nochtans beter gelijckende een Terwen coren/ ghebaert/ niet so scherp voren als die ander geslachten/ het crijcht oock geel bloemkens gelijc sterren.

Die plaetse daert wast.

Grooten Donderbaert wast geerne op de huysen/ op oude mueren/ op de daken/ ende op hooge bergen. Cleynen Donderbaert wast oock op de mueren/ op oude daken/ in hooge bosschen/ ende oock somtijts op sandige heete velden ende heyen. Dat derde in steenachtige plaetsen/ bi dwater/ in de grachten/ in de lombre/ ende in sandige plaetsen.

Den tijt.

Grooten Donderbaert bloeyt in Junio ende Julio. Den Cleynen in Maio ende Junio. Desgelijcken oock die Cattendruyfskens.

Die natuer ende complexie.

Grooten ende cleynen Donderbaert en droogen niet seer/ maer si sijn cont in den derden graet. Dat derde geslacht/ gelijk Dioscorides en alle oude experte medecijs beschriuen/ iae gelijc oock sijnen scherpen tangeren smaect wt wijf/ is werm van natuere. Ende gemerckt oock dattet Nuerpeper heet/ so geeft sijnen naem genoeg te kennen/ dattet heet is op de tonge gelijc Peper. Ende om deswille dattet op de mueren en steenen wast/ so heetet Nuerpeper.

Die cracht

C

Die cracht ende operatie.

Donderbaert beyde groot ende cleyne vercoelen seer/ ende trecken tsaemen oft astringeren ter redelijcker wijze/ ter causen van dien sijn sij goet tot dwildt vier/ tot ontfekinghe der ooghen/ brandt/ podagra/ ende sweeren die voorts eten/ als men die bladeren alleen/ oft met Gersten moundt daer op leyt. Dat sap met Gersten moundt ende olie van Roosen ghemengt/ ende ghestreken/ beneempt die pijnē int hoofst. Dat sap ghedroncken/ stelpst ende stilt dat root melisoen/ ende den loop des buycks. Met wijn ingenomen/ verdrijet die ronde lange wormen wtē buycke. Het stilt oock den vrouwen haer cranchtheyt oft maentstonde/ als sijt in haer heymelijcke plaetsen vseren. Dat derde geslacht/ dwelc men Nuerpeper heet/ verwermt/ eet innewaerts/ ende bijdt dat vel door. Eest datmen tsap daeraf met liefe onder een mengt/ so verdrijet die gheswellen ende halsclieren/ als men daer aen strijckt. Mij verwondert seere dat sommighe medecijnmeesters desen cruyde die operatie van die tweede maniere van Donderbaert toescriuen/ aengesien dattet seerp ende tangher op de tonghe is/ ghelijc als bouen verclaert staet/ ende ouermids dien de cracht ende operatie niet hebben en can van vercoelen.

Van Wechbree.

Cap. XI.

D

Plantago maior. Groot Wechbree.

Den naem.

Wechbreede oft Wegherick/ wordt in Griecr geheeten Arnoglossum/ dat is te segge/ Schaeps tonge/ ter causen dattet blat van desen cruyde de tonghe van een schaep ghelijc. Oock wordt dit cruyt in Latijn gheheeten Plantago/ ende also heetet noch in die Apoteken.

Geslachte.

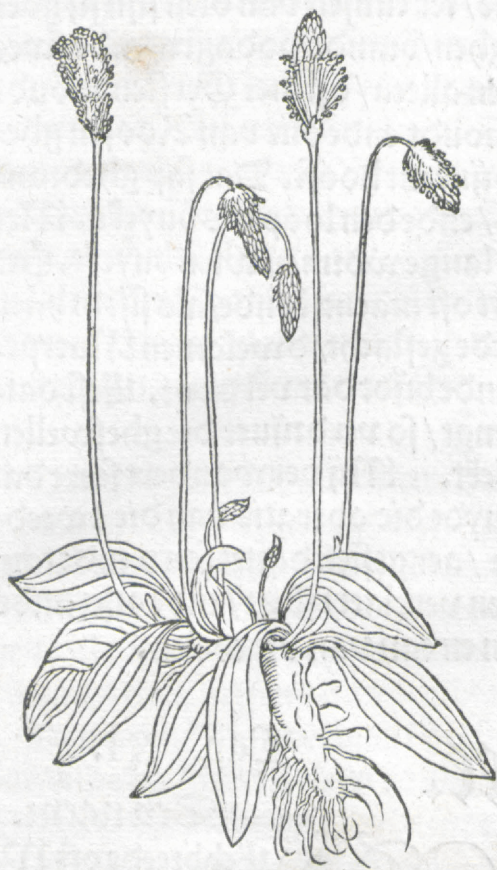
Naetverclare van Dioscorides ende alle oude doctoren die vanden cruyden gescreuen hebben/ so sijnder twee geslachten van Wechbreede/ groot ende cleyn. Naer in onse landē worden drij gheslachten ghenonden/ de grooten/ middelbaren/ ende den langen oft smalen Wechbree. Den grooten heeten de sommighe/ rooden Wechbree. Den middelste/ breede Wechbree. Den derden/ langen oft smalen Wechbree/

b iij daerom

Van Wechbree.
Plantago media.
Breedte Wechbree.

Cap. XI.
Plantago minor.
Hondtsribbe.

¶ Daerom dat hi scherpe en smaale bladeren heeft/gelijck den grooten/breedte bladeren/en desen heeten wij bij ons Hondtsribbe. De groote Wechbree wort oock roode Wegherick gheheeten/wt oorsake dat die aren/ofst toortskens met den sade een weynich bruynroot van coluer sijn.

Haetsoen.

De groote Wechbree heeft breedte bladeren/gelijck de Beete/die hebben van buyten seuen ribben/die altsamen vergaderen aen dat eynde vanden blade ter wortelen waert. Dit cruyt crijcht ronde ofst bi tijden/also Dioscorides oock vermaent/ghehoeckte ofst gecante haerachtighe stelen/een span hooge/root van coluer/die sijn ghelijck een tortse/van de middel af tot opt sopken toe rondtsomme met saet becleet en bedeckt. Aen sijn aren wassen bi tijden geele en somwijlen ooc groen bloemkens. De wortel is teer/row van veesen/wit/eenen vinger groot. De middelbaer en breedte Wechbree is wat cleynder. Sijn bladeren breyden haer wt op deerde/gelijck een sterre/ende sijn row ende gehaert/met seuen genoude ribben/elck blat alst volcomen is/ghelijck wel eender tonghen. Die stelen sijn ront/haerachtich/een span lanc/ende draghen int opperste gheaderde welrieckende bloemen/van coluer wit/met purpurbruyn ghemengt. Die wortel is der voorgaender gelijc. Die bladeren vande Hondtsribbe ofst smal Wechbree/die sijn smaelder/minder/saechter/essend en teerder.

Die stelen

Van Wechbree. Cap. XI.
A Die stelen sijn met canten/haer buyghende ter eerden/ende int opperste van den stelen wassen blecke gheaderde bloemen.

Die plaetse daert wast.

Die groote Wechbree wast geerne in vochtige plaetsen. Desgelijcks oock die Hondtsribbe/ende daertoe oock aen de dijcken/in de hoven/ende beemden.

Den tijt.

Sij bloeyen altsamen in Maio en Junio. Dat saet mach men in Augusto vergaderen.

Die natuer ende complexie.

Wechbree coelt ende droocht in den tweeden graet.

Die cracht ende werckinge.

Wechbree bladeren drooghen en trecken tsamen. Daerom sijn se goet ghebesicht tot alderhande quade/lopende/en onreyn wonden. Wechbree stilt dbloet/ende dat root melisoen/principalick tsiet met wijn ghesdroncken. Die bladeren heylen ende ghenesen den wolf/ende alle loopende gaten/als men die daer op leyt. Sij sijn oock goet gheuseert voor die ghene die van dulle ende verwoede honden ghebeten sijn. Item tot verbrandtheyt/hittighe apostuenien/sweeringhen ontrent den ooren/ende gheswellen ende houelen. Met sout/verdriuen sij die sweerende clieren ende apostuenien ontrent der kelen/als sij daer op gheleyt worden. Dat sap vanden bladeren is goet tot vlcerationen ende vernuythet binnens monts/als men den mont des daechs dicwils daer mede wasschet. Het heylt oock die fistelen/als ment daer in druypt. Het is oock goet gegene den ghenen die kichen/ende den genen die de vallende sieckte hebben. Het beneempt die pijn in de ooren/als men dat daer in druypt. Desgelijcks die hitte in de oogen. Het dient oock wel als yemanden sijn tandvleesch bloedet/en doorgaens bloet spout. Dit sap ghedroncken/ofst in der vrouwen schamelheyt ghedaen/stopt haer cranchtheyt. Dat saet van Wechbree met wijn gedroncken/stilt dat spouwen des bloets. Die wortel van Wechbree ghesoden/ende met dat water den mont gespueld/ofst die wortel ghecnout/beneempt den tandtsweer. Die wortel oock met den bladeren in soeten wijn ghedroncken/gheneest dat ghesweer in de blase en nieren. Sij sijn oock goet tot de verstoptheyt der leuer ende nieren. Drij van desen wortelen in vier loot wijns/ende so veel waters gedroncken/verdriuen die tertiane ofst drijdaechsche cortse. Desghelijcks vier van desen wortelen/de vierdaechsche cortse ofst quartane. Sommige hangen Wechbree wortelen aen haeren hals/meynende daermede die sweerende clieren ontrent der kelen te verdriuen.

Van Wa

c Van Waterwechbree. Cap. XII.

Den naem.

DEn Waterwechbree heeten sommighe oock Vorschlepelcruyt/daerom dat de bladeren geformeert sijn gelijk lepen/ende dat die vorschlen altyt bi dit cruyt haer woninghe hebben. Ende mids dien dattet den Wechbreede gelijk is/ende in waterachtige plaetsen geerne wast/so heetment in Latijn *Plantago aquatica*. Maer oft dit cruyt den ouden Griescchen ende Latijnschen meesters bekennt heeft gheweest/en can ick noch ter tijt niet gheweten.

Haetsoen.

Waterwechbree is een schoon cruyt met vette groene bladeren/den Wechbree/als voorseyt is/niet seer onghelijck. Dit cruyt langhe stelen/met veel neuenschuettens bouen hooge/die dragē cleyn bloemkens/wit van coluer/ghemengt met een weynich purpurverwe. Als dese bloemkens af vallen/soo wordent schoon cnopkens/daerin leyt sijn saet.

Die plaetse daert wast.

Het wast in staende water/poelen/ende watergrachten oueral.

Den tijt.

DHet bloeyt in den somer/sonderlin ghein Junio ende in Julio.

Die natuer ende complexie.

Die wortel is contē dwooge van natueren/gelijk de Wechbree/want van smake en is si der Wechbree wortel niet onghelijck.

Die cracht ende operatie.

Waterwechbree/ oft Vorschlepelcruyt/wort bouen ander cruyden gepresen ende verheuen om hitte te leschen/en gheswel te verdriuen. Daer wt machmen mercken/dat dit cruyt den Wechbree in duechden niet onghelijck en is/ende daerom so waert noodeloos hier van sijn operatie meer te scrijuen.

Plantago aquatica.
Waterwechbree.

Van Bij

2 Van Bijuoet. Cap. XIII.

Den naem.

DUder desen naem willen wij begrijpen alle die cruyden/die in Griecr ende Latijn *Artemisia* heeten. Maer welck cruyt desen naem principalic behoort te dragen/dat willen wij corts hier na verclaren/int bescrijuen van der diuersiteyt van dese cruyde. Maer waerom dat dese cruyden *Artemisia* heeten/en darfinen hier niet te verhalen/want sulcx staet int lange vertelt in onsen latijnschen boeck van de cruyden.

Geslacht.

Also ons *Dioscorides* bescrijft/so sijnder drij maniere van cruyde die *Artemisia* heeten. Deerste wort sonderlinge geheeten *Bijuoet*/en *S. Jans cruyt*/ oft *S. Jans gordel*. Want sommige gorden haer met desen cruyde op *S. Jans Baptisten* auont. Dit cruyt is ooc tweederhande. Deene met gants bruyt roode stelen ende bloemen/en wort daerom rooden *Bijuoet* geheeten. Dander met witte groen stelen en bloemen/waer door dattet witten *Bijuoet* gheheeten word. Ende dese maniere van cruyde word in Latijn gheheeten *Artemisia latifolia*/om sijn breed bladeren wille. Dander maniere oft geslacht van desen cruyde/wort in Latijn gheheeten *Artemisia tenuifolia*/om sijn teer bladeren wille. In de *Apoteken* heet *Matricaria*/dat is te seggen/*Mater*/ oft *Moeder cruyt*.

BDat derde geslacht/dwelck in Latijn ghenoeemt wort *Artemisia monochlona*/ende *Tagetes*/ende van sommighen *Tanacetum*/wordt in duytsch *Keynvaer* oft *Wormcruyt* geheeten/daerom dattet die wormen in den buick doet steruen en afdrijft. Onder dat derde geslachte van dese cruyden mogen oock gherekent worden die lieflijcke schoon bloemen/diemen nu schier al omme in de bouen ende teylen plant/ende heeten *Genoffelen* wt *Indien*/ oft *Calcoetsche bloemen*/ oft *Vilieren* van *Tunis*/want die bladeren daer af/sijn den *Keynvaer* seer gelijk/nochtans sijtse wat teerder. Sij hebben oock eenen stercken ruck/ghelijck die bladeren van den *Keynvaer*.

Haetsoen.

Bijuoet heeft veel schuettens oft struyckstēns/het is der *Alsen* gelijk/nochtans heeft den *Bijuoet* groter ende vetter bladeren/die bouen donckergroen/ende beneden heel wit van coluer sijn/ende sijn seer gebackelt ende geclouen/gelijk als handekens aen te sien. Sijn bloemen sijn cleyn ende teer/ende sijn saet is ront. *Mater* heeft cleyn der ende teerder bladeren/en sijn bleeck groen/sijn bloemen sijn der *Chamillen* ghelijck/binnen geel/ende rondtsom met cleyn witte bladerkens becleet/maer nochtans cleyn der en teerder. De bloemen/ia oock tgeheel cruyt is sterck van rucke. *Keynvaer* heeft gemeynlick eenen bruyt rooden steel/somtijts twee ellen hooge/met veel neuenschueten/daeraen wassen bladeren die en sijn niet diep gekerft. Maer op den steel wassen veel geel bloemen/niet gelijk een sterre/maer gelijk een knoppe. Die *Calcoetsche bloemen* hebben

Artemisia latifolia. Bijuoet.

Matricaria. Water.

Tagetes. Keynvaer.

Flos Indianus. Calcoetsche bloemen.

Eben eenen donckerrooden steel/gelijck den Keynvaer / met veel tacken en schueten/ende daeraen staen oock veel teere bladeren/aen beyde sijden geferst/ende hebben eenen stercken ruck. Op de stelen wassen schoon bloemen/die en sijn den Genoffelen niet onghelijck / ende van coluer mogen sij wel gheleken worden bij geel carmesijn flouweel.

Die plaetse daert wast.

Bijuoet wast gheerne in waterachtighe onghelboude row plaetsen. Water wast geerne in drooge plecken/bij de mueren/ontrent de tuynen/ende in de hoven. Keynvaer wast gemeynlick op de watercanten/aen de dijcken ende dammen. Die Calcoetsche bloemen plantmen in de hoven ende teylen / ende sijn cortelinghe hier te lande gebrocht/want voormaels en wistmen niet daerast te spreken.

Den tijt.

Si bloeyen al te samen in den somer/ende sonderlinghe in Julio ende Augusto. Die Calcoetsche bloemen so wanneer men se in stouen/ende in werm cameran/en kelders bewaert/so brengen sij oock haer bloemen voort ontrent Kersmisse/ende den gheheelen winter door.

Die natuer ende complexie.

Dese gheslachten van cruyde sijn werm in den tweeden graet/ende in den eersten graet volcomelick drooghe/daertoe hebben sij oock een teere substantie.

Die cracht ende werckinge.

Dese cruyden gesoden/sijn seer goet voor de vrouwe/als sij den damp daer af van onder ontfangen / oft in sweetcuypen haer daermede waschen / want sij brenghen dan haer maentstonde / ende sij drijuen haer af die secundine/ende die doode vruchten. Si openen oock die moeder die ghesloten is / ende sij breken den steen / ende maken dat hi rijst / ende brengen die vrije haeren loop weder. Tsap van desen cruyde met Myrrhe ghemengt/ende in die moeder ghedaen / drijft den vrouwen allerley vochticheyt af. So wie dese cruyden ouer hem draecht/dien en can geen venijnich ghedierte noch anders yet letten oft schaden. Als yemandt die ouer wech reyst/Bijuoet bi hem draecht/so verdrinet die vermoeytheyt.

Water ghesoden/ende met olie van Amandelen ghemengt/ende gheelijck als een plaester op de maghe gheleyt/geneeft die pijn ende weedom derseluer / het verdrift oock die pijn der senwen / als ment in dier maniere daer op leyt/oft als men tsap daer af met olie van Roosen mengt/en daer op strijckt / oft daermede wrijft / oft saluet. Die bloemen van den Keynvaer hebben een sonderlinghe cracht tegen die wormen/als sij met wijn/oft melck / oft met huenick inghenomen worden / want sij drijuen die wormen crachtelijcken af. Van de Genoffelen van In-

dien/oft Calcoeten/en heb ick geen sonderlinge experientie/maer ick achte ende houde dat

haer cracht den Keynvaer seer ghelijck is.

Van Cleescruyt.

Cap. XIII.

A

Den Naem.
Leescruyt wordt also gheheeten om dattet al omme aen-
cleest/ende gheerne aen de cleederen blijft hanghen/want
het is seer row ende haeckachtich. In Griecx ende Latijn
heetet Aparine en Omphalocarpon/om dat sijn saet eenē
nauel gelijck is.

Haetsoen.

Cleescruyt heeft veel teere cleyne viercante rouwe tacken ende stelen/
ende rondtomme wassen gesterde bladerkens/ van malcanderen staen-
de ghelijck aen dat Meecruyt. Wt de
ioncturen en cnoopkens wassen oock
neueschuetkens met witte bloemkēs/
en als die afvallen/ so compt dat saet
voort/dwelck graw/hert/ ende ront
is/ende is in de middelt een luttel wt-
gheholet/ghelijck als eenen navel/ en
is row. Dat cruyt/de stelen/ en tsaet/
haect ende blijft aen de cleederen han-
ghen/ghelijck als bouen verclaert is.

Die plaetse daert wast.

B Dit row Cleescruyt wast ondert
Vlas ende ander vruchten/al omme
ontrent de tuynen/heggen en hagen.

Den tijt.

Men vindt allet iaer door/ son-
derlinghe in den Mey. Het wort ver-
gadert in den somer/alst saet brengt.

Die natuer ende complexie.

Cleescruyt is werm ende drooge
van natueren/ en suyuert al wat on-
reyn is.

Die cracht ende operatie.

Tsap van desen cruyde/ stelen en-
de saet/wtghestooten/ende met wijn ghedroncken/dat helpt teghen tve-
nijn van nateren/ende ander venijnich gedierte. Eest datment in de oo-
ren doet/so verdrijuet die pijnē derseluer. Dit cruyt met verckens liefe ge-
stooten ende gemengt/ dat doet die sweerende clieren ontrent
der kelen vergaen. Alsmen die bladeren op de won-
den leyt/so stelpen en stillen sij dat bloet.

Van Beren

Aparine. Cleescruyt.

Van Berenclaw.

Cap. XV.

A

Den naem.
Berenclaw heet oock Berenpoot / daerom dat sijn blat
eenen berenpoot ghelijck/ ende daerwt heetet noch in de
Apoteken Branca visina. In Griecx en Latijn noempt
ment Acantha.

Geslachte.

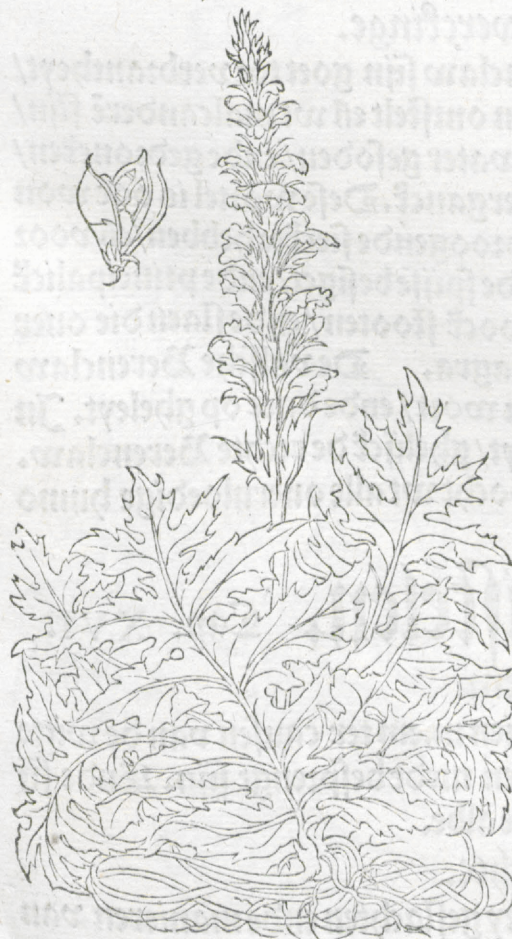
Dit cruyt/dwelck Acantha ghenoompt wort/is tweederley/also dat
Plinius lib. xxi. cap. xxi. claerlick betuycht. Deen heeft stekende oft rou-
we ende gecrolde bladeren / ende corter dan dat andere / dwelck der bes-
scrijuinge van Dioscorides niet en gelijck/ ende is tselue dat hier te lande
alomme in de houen ende beemden wast / ende dit is den valschen Be-
renclaw. Dat ander is plan en effen/ende is langer/iae oock also Dio-
scorides beschrijft/twee cubitus oft eenen haluen vadem hooge / ende dit
is den rechten Acanthus/oft rechten Berenclaw.

Haetsoen.

Den rechten Berenclaw heeft bladeren ghelijck Lattouwe / maer sij
sijn breeder ende langher/ geclouen ende ghekertelt ghelijck aen wit Mo-
staertcruyt/ende sij sijn swert/vet ende effen. Het heeft eenen hoogen oft
langhen steel / eenen vinger dick/die met lange stekende bladeren/welcke

Acanthus uera.

Den rechten Berenclaw.

Acanthus germanica.

Den valschen Berenclaw.

c ij in manie

In manieren van schubben oft vischschellen voort comen / tot bouen toe becleet is. Op denseluen steel wast een schoon wittebloeme / als die afvalt / so wort daer aen hawken / ende int selue leyt lanck en geel saet / also groot als een Roomsche erwte. Die wortelen sijn taey ende lijmachlich / root ende lanck. Onsen duytschen valschen Berenclaw is een swert row cruyt / sijne bladeren sijn oock gheclouen ende verdeylt gemeynlick in vijf sijdbladeren / den steel is oock row / lanck / hol / somtijts eenen vinger dick / met bruyn aderkens doortrocken / met knoppen onder set gelijck de Venckel / int opperste van den steel wassen schoon croone / die dragen wit bloeyfel bijnae ghelijck den Vlier. Tsaet / dwelck van den bloeyfel compt / wort breeder dan Dyl saet / altijt twee breede graenkens te samē / gelijck dat inde figure clærlick gheconterfeyt staet. De wortel wast bij tijden een elle lanck / binnen wit / scherp van smake.

Die plaetse daert wast.

Den rechten Berenclaw wast in houn / steenachtige en vochte plaetsen. Den valschen Berenclaw heeft sijn stede in grashouen / en sandachtighe beemden.

Den tijt.

Sij bloeyen in Junio en Julio / bij tijden oock int leste vanden Mey.

Die natuer ende complexie.

Die bladeren van Berenclaw scheyden en verteeren / maer die wortelen sijn van subtyl substantie / waer wt licht te verstaen is dat si werm ende drooghe van natueren sijn.

Die cracht ende werckinge.

Die wortelen van de rechten Berenclaw sijn goet tot verbrantheyt / ende voor die leden die wt de ioncturen ontfelt en wt malcanderē sijn / alsinent daer op leyt. Die wortelen in water gesoden / ende gedroncken / lossen die vrinne / ende stoppen den camerganc. Dese wortel is ooc wonderlijcken goet voor de gene die de wtdroogende sieckte hebben / en voor de gene die gebroken sijn / als men die in de spijs besiget / ende principallick met Gerste. Men mach dese wortelen oock stooten / ende slaen die overtfleersijn in de voeten / gheheeten Podagra. De valsche Berenclaw verdriift die swellingen / als sij gesoden wort / ende daer op gheleyt. In summa sij heeft schier alle die proprieteyt / ghelijck de rechte Berenclaw. Maer sonderlinge verteert sij ende droocht wt alle overuloeidige humoren ende vochticheden.

Van witte Distelen. Cap. XVI.

Den naem.

Witte Distelen hebben dien naem ter causen van de witte placken daer de bladeren mede besprengt sijn. Ende sij heeten in Latijn Spina alba.

Geslachte.

Daer sijn tweederley geslachten ende manieren van witte

A witte Distelen. Deerste heet in duytsch onser Vrouwen Distel / ende in de Apoteken Carduus Marie. Dat ander gheslacht heeten wij groote witte Distelen.

Tsaetsoen.

Onser Vrouwen Distel heeft eenen hoogen steel / eenen vinger dick / en ront / die bladerē sijn groot / breeder dā eenich Lattourwe / en stekende met veel scerpe doornkens / oueral met witte plecken bespreyt. Op de stelen en neuentackens wassen scherpe stekende ronde Eghels bollekens / die sijn rondtomme ghelijck als raderkens / met seer langhe scherpe doornen beset. De bloemen sijn purpurroot / nae dat sij ghebloeyt hebben / so dragen sij saet dat is den wilden Soffraen gelijck / maer tis ronder. De groote witte Distelen hebben seer breede en stekende lange bladeren / en daer toe eenen seer langhen en dicken steel / met teere witte wolle ouertrocken / aen alle canten vol doornen ende distelen / het heeft oock neuentackens / die dragen al scherpe stekende ronde bollekens gelijck Eghels kopkens / gelijck als onser Vrouwen Distel / die bloeyen oock purpurroot / en na dat bloeyfel so brengen sij swertgraw saet voort / ghelijck den wilden Soffraen / nochtans ist wat cleynder ende ronder.

Die plaetse haerder wassinghe.

Onser Vrouwen Distel wast in cruythouen / aldaert geplant wort.

Carduus Mariae.

Onser Vrouwen Distel.

Spina alba syluestris.

Groote witte Distelen.

Van witte Distelen. Cap. XVI.

B Maer groote witte Distel vindt men in ongebouwde ende sandachtighe plaetsen/ende somtijts ontrent de tuynen.

Den tijt.

Dese Distelen bloeyen in Julio en in Augusto. Soms ooc in Junio.

Die natuer ende complexie.

Die wortel droocht ende treect een weynich tsamen. Tsiet is van subtil substantie/ende werm van natuer.

Die cracht ende operatie.

Die wortel gesoden en gedroncken is goet den genen die bloet spouwen/ende den genen die een crancke mage hebben/en den genen die geen spijsse int lijf en connen gehouden. Sij lost oock die vrjne/ende verdrijs alle geswel/alsment daer op strijct. Dat water daer de wortel in gesoden is/alsment inde mont houdt/verdrijet den tandtsweer. Dat saet is goet gedroncken van de ionge kinderen/die met de gicht oft met den cramp beswaert sijn/ende den ghenen die van de nateren ghebeten sijn. Ende tis oock goet teghen alle ander venijn.

Van Coraelcruyt. Cap. XVII.

Den naem.

A Coraelcruyt wort van sommigen ooc Spar gen geheeten/want in Latijn heet ment Asparagi.

Asparagi.

Coraelcruyt.

Maetsoen.

Inden Mey comt eerst wt der wortel ghelopen lange effen schuetkens/eenen vinger dick/ront/vet en malsch/sonder bladeren/bouen met eenen botten punt/gelijck als die ionge Hoppe schuetkens. Nessens dese wassen lange stelen/die verbreyden haer wte met veel tacken/ende die hanghen vol seer cleyne bladerkens gelijck hayr/oft gelijck als Venckel bladeren/die welcke met der tijt gants herdt ende stekende worden. Die stelen van de Coraelcruyt de dragen oock vruchte als besien/een erwte groot/ende die sijn eerst groen/maer daerna worden sij geelroot gelijck als corael/vol saets/die wortelen sijn geulochten/lanck ende rondt.

Die plaetse

Van Coraelcruyt. Cap. XVII.

Die plaetse waert wast.

B Coraelcruyt wast geerne in steenachtige/taeye ende lijmachtige plaetsen/het wort oock in de hoven gheset.

Den tijt.

Die ionge schuetkens/als voorseyt is/loopen wt in de Lenten. Dese worden gesoden/ende bereyt met azijn/sout/ende olie/ende men maect een salaet af. Dat saet moet inden somer vergadert werden.

Die natuer ende complexie.

Asparagi die suueren/nochtas en vercoelen noch en verwermen sij niet.

Die cracht ende operatie.

Die ionge schuetkens gesoden en ghegeten/maken saecht inden buyck/en iagen die vrjne af. Die wortel in water ghesoden en ghedroncken/is goet den genen die swaerlick haer water maken/ende oock den genen die metter geele gequelt sijn. Sij reynicht ooc die nieren/ende dient wel den genen die weedom inde huepe hebben. In wijn gesoden/becompt sij wel den genen die van venijnich gedierte gebeten sijn. Alsinen den mont/oft tanden daer mede spuelst/so benemet den tandtsweer. Dat saet ghesoden ende ingenomen heeft in aller manieren de selue virtuyt. Die wortelen en dat saet openen die leuer ende die nieren/daerom sijnse oock goet vorden steen in de lenden. Si brengen den vrouwen haer bloeme/ende maken de mans lustich tot haer wijs.

Van Prangwortel. Cap. XVIII.

Den naem.

A

It cruyt dwelck wi Prangwortel heeten/heeft in dinerse landen diuerse name/want sommige noement Sowhechel/daerom dattet so diep gewortelt is/datment met houweelen oft met picken moet wtroeden. Sommige heeten oock Hekelcruyt/om der doornen wille die tuschen de bladeren staen/diewelcke een hekel gelijck sijn die men totten vlas besiget. Sommige noement Offenbreke/om dat sijn wortel somtijts eenen ploech hout staende/also dat sij den offen oft den peerde hare ganck breekt ende belet. Die ruyters heeten dit cruyt oock Stalcruyt/daerom dattet die peerden wel doet stallen oft water maken/alst gesoden is ende den peerden in ghegoten wort. In Griec en Latijn wordet Anonis oft Ononis genaemt. Sommige nieuwe Apotekers heeten dit cruyt Restabouis/en Remora aratri. De oorsaken van alle dese namen staen in onsen Latijnschen cruydenboeck int langhe verclaert.

Maetsoen.

Prangwortel heeft tacken anderhalf span hooghe/ende langer/met veel rijfkens/die hebben veel ioncturen/ende sijn ghevlerck/bouen aen

Van Prangwortel.

Cap. XVIII.

Btsop ront. Die bladeren sijn cleyn/der Wijnruyte oft de Clauerbladeren ghelijck/een luttel row/ van goeden ruecke/ ende aen sijn tacken draghet gants scherpe ende herte doornen. Sijn bloemen sijn lijfverwroot/den Roomschen boonen oft erwten bloemen also gelijck/ dat men se nauwelick deen wten anderen en can kennen. Van de bloemen comē cleyn hawkens/als Linsen hawkens/daerin vindt men breet saet/dwelck van saet soene ende smake den Wicken ghelijck. Die wortel is wit en seer lanc.

Die plaetse daert wast.

Dit cruyt wast geerne op gebowde/vette en lijmachtighe velden. Het belet die vruchten te wassen/ende verachtet den ploech/ende daerom haetet de landtman dit cruyt seere.

Den tijt.

Prangwortel loopt wt in den somer/ende is volwassen in den Herst. Het bloeyt in Julio ende Augusto.

Die natuer ende complexie.

Die wortel is seer werm tot in den derden graet/ende sij suynert.

C Die cracht ende operatie.

In den ouden tijden plach men dit cruyt alst noch ionc was/ eer dattet sijn scherpe doornē voort bracht/ in sout oft pekē te legghen/ende ouer iaer te behoude om te eten. Sijn wortel verwermt/maect subtil en dunne. Die schorssen daeraf in wijn ghesoden/ende daeraf gedroncken/doet wel water makē/het breekt den steen/ende gheneest die rugader/Hemorhoides geheeten. Die wortel siedt men in water en azijn/en men houtse in den mont tegen den tandtsweer. Sij doet oock die rouen haest afvalen/als sij daer op gheleyt ende ghestreken wort.

Anonis.

Prangwortel.

Van Anijs.

Cap. XIX.

Den Naem.

Den Anijs heet in Griec ende Latijn Anisum/ende dien naem hebben de Apotekers tot op den dach van heden behouden.

Haetsoen.

Anijs is een cruyt/dat is van stele/bladeren ende bloemen

Van Anijs.

Cap. XIX.

A bloemen der Eppe heel ghelijck/wtghenomen dat sijnen steel een luttel met voren onderscheyden ende ront is/en heeft veel tacken. Maer sijn bladeren die eerst wtcomen sijn ront/maer namaels worden sij ghecloven gelijc als de Eppe bladeren. Op den steel wassen veel schoone witte bloemkens/ende crijcht eenen quispel gelijck de Venckel. Theel cruyt en daertoe dat saet heeft eenen goeden rueck.

Die plaetse waert wast.

Dit saet ist eerst wt lant van Syrien ghecomen/maer nu ist also ghemeyn worden/dattet schier in alle hoven wast.

Den tijt.

Het bloeyt in Junio ende Julio/en in dier tijt mach men ooc sijn saet vergaderen.

Die natuer ende complexie.

Dit saet is werm ende drooghe in den derden graet.

Die cracht ende operatie.

B Anijs saet maect eenen langen ende soeten adem. Het versaecht de pijn ende weedom. Het lost de vrijne. Het is goet ingenomen voor de gene die dwater laden/ende verdriift ooc die opgeblasenheyt en inflatien des buycks. Het is goet tot dat biten van giftich oft veninich gedierte/als ment daer op leyt. Het stopt ooc den camer ganck/ende is goet voor de vrouwe die met den witte ghequelt sijn. Die vrouwen crijghen van Anijs veel melcks/ende maect lust tot bijslapen. Een roock ghemaect van Anijs saet/ende in den nuse ontfanghen/verdriift die pijn int hooft. Dit saet ghestooten ende ghemengt met olie van Roosen/ende in de ooren ghedaen/gheneest die ooren die van binnen ghequetst sijn. Alsmen Anijs in een kussken oft in een saccken doet/ende voor den nuse hangt/ende daeraen rieckt/so verdriift de quade droomen. Dit saet maect lust ende appetijt om eten/ende den hick/oft dat opworpe vander magen vergaet daer mede/en men slaep daer wel af/en het driift af den steen in de nierē. En als dit saet gedroocht is/so ist goet voor dat roode melisoen. Het is ooc sonderlinge goet den kinderen die stuyppen hebben. Somige scriuen/waert sake datmen dit cruyt maer in de hant en hielde/dattet die besmetheyt en vallende siecte wederhoude sonde. Het is ooc goet genut oft opgeleyt van de vrouwe/als de moeder opwaerts

Anisum.

Anijs.

opwaerts nae therte treckt. Het doet wel sweeten / alsment met wijn
drinct / ende neemt wech alle verstoptheyt. Dat cruyt endetfaet verdri-
uen de motten wt de cleederen.

Van Vlier.

Cap. XX.

Den naem.

21

De Vlier heet in Griecx Acte / in Latijn Sambucus.
Sommige noement oock Holder / ter causen dat deta-
cken binnen hol / ende vol merchs sijn.

Geslacht.

Men vindt tweederley Vlier. Deen wast op gelijk
als eenen boom / ende heet in Dapoteke Sambucus / in duytsch Vlier.

Dat ander geslachte heet in Griecx Chameacte / dats in duytsch te seg-
ghen / cort / of leech Vlier / in Latijn Ebulus / ende in duytsch Aldick / oft
wildt Vlier.

Haetsoen.

De Vlier schiet op ghelijck eenen boom / met ronde / hole / stercke ende
witgrauwe tacken / gelijk als Riet. Aen de tacken wassen drij / vier / vijf /
sesse oft seuen bladeren / die staen onderscheydelick van malcander / den
Voorboom bladeren niet onghelijck / ende hebben eenen stercken rueck /

Acte.

Vlier.

Chamaeacte.

Aldick.

ende

Ende sijn rondtsomme aen de canten ghekerst ende ghetandt. Bouen int
sop van de tacken wassen ghecroonde witte bloemkens / wtghespreyt ge-
lijk eenen breeden hoet. Ende van dese bloemkens comen ronde besien /
die sijn bruyt oft swetroot / ende staen tsamen ghehoopt ghelijck wijn-
besien / ende sijn vol saps / smakende schier gelijk wijn. Den Aldick is
leegher ende minder / ende is meer een cruyt dan eenen boom gelijk / ende
heeft eenen viercantighen steel / die heeft veel leden oft knobben / en daer
wt wassen lange bladeren / die sijn de bladeren van eenen Amandelboom
ghelijck / ende spreiden haer wt ghelijck als vlueghelen / ende sijn rings-
omme gekerst / sterck van ruecke. Opt sop van de stelen wassen bloemen
en besien gelijk aen de Vlier. Die wortel is lanc / en eenen vinger dick.

Die plaetse haerder wassinghe.

De Vlier ende Aldick beyde / wassen geerne in de lombre / ende in row
plaetsen / ende aen de watercanten. Den Aldick nochtans wast oock op
sommighe velden ende ackers.

Den tijt.

De Vlier bloeyt in Junio / een luttel voor den sonnenkeer / solstitium
gheheeten. Naer den Aldick bloeyt spader / te weten int leste van Junius
ende in Julio. De besien vergadert men in Augusto.

Die natuer ende complexie.

Den Vlier ende Aldick sijn beyde werm ende drooghe van natueren
ende complexie.

Die cracht ende operatie.

Den Vlier ende Aldick hebben eenderley operatie ende werckinghe.
Sij drooghen en driuen dwater wt / nochtans sijnse der magen quaet.
Die ionghe schuetkens ende bladeren / ghelijck als ander cruyden gheso-
den / ende inder spijsse ghebesiget / purgeert den mensch van sljmige voch-
ticheyt / Pituita geheeten / ende van der gallen. Die wortel in wijn gheso-
den / ende inder spijsse gebesiget / is den watersuchtigen seer goet / want sij
is seer crachtich om dat water af te driuen wt smenschen lijf. West dat
mense drinct / so is sij goet den genen die van nateren / vipere geheeten / ge-
beten sijn. Alsmen die wortel in water siedet / en daerin sidt / so vermor-
wet ende opent sij die herte ende geswollen moeder. Sulcken cracht heb-
ben oock de besien / als sij met wijn gedroncken worden. Tsap van de be-
sien maect swert haer. De teere versche bladeren van desen cruyde met
Gersten mout ghemengt / sijn goet voor ouergrooten brandt ende hitte.
Sij sijn oock goet tot verbrandtheyt / ende den genen die van eenen ver-
woeden hont gebeten sijn / alsment daer op leyt. Si heylen ooc die diepe
en hole wonden. Met ossen oft boer smout ghemengt / versaechten sij de
pijne van tflerzijn in de voeten / alsment daermede bestrijckt. In water
te weycke geleyt oft gesoden / verdriuen ende dooden sij die vloeyen ende
muesie / alsme die plaetse daer die sijn / met dit selue water bespraeyt. Den
roock van Aldick verdriift ende veriaecht die slangen ende nateren.

Van Am:

Van Ammi.

Cap. XXI.

Den naem.

A

Al cruyt/dwelck in Griec ende Latijn Ammi heet / dat heeten wij in duytsch oock Ammi / ende heet in Dapoteske Ameos.

Tsaetsoen.

Ammi heeft eenen ronden steel / die is groen / met veel cleyne tacken ende schuetkens. Sijn bladeren sijn lanc ende ringsomme ghekerst. Bouen aen tsop wassen cleyne ghesternde witte bloemkens / die tsamen wtgespreyt staen ghelijck als eenen breeden hoet. Dit wort een cleyne sadeken / dat is van sinake eens deels scerp / ende eens deels oock bitter. De wortel is wit / ende heeft veel cleyne veeselinghen.

Die plaetse waert wast.

Ammi en wast in sommige landen van hem seluen niet. Maer als in dat in de houe plant ende saeyt / so comet wel geerne wt / en van sijns selfs saet dat af valt / wasset alle iaer van hem seluen voort.

B

Den tijt.

Het bloeyt meest in Augusto / ende daerna so comt dat saet / dwelck in de medecijnen ghebesighet wort.

Die natuer ende complexie.

Tsaet van desen cruyde is werm ende drooghe volcomelijcken in den derden graet.

Die cracht ende operatie.

Dit saet verdrijft die inflatien ende dat crimsel int lijf. Het is goet den ghenen die swaerlick haer water maken. Het brengt de vrouwen haer suuerheyt. Tis goet voor de gene / die van venijnich gedierte gebeten sijn / alst in wijn ghesoden is / en daerna gedroncken wort. Dit saet is goet gemengt met die cleyne goudtwormkens / Cantharides geheete / want het beneempt haer de schade en letsel / want als in dese Cantharides alleen besiget / so brengen sij eenen mensch letsel. Dit saet met huenick gemengt / scheydet tgeronnen bloet / als in die plaetse daer mede bestrijckt. Met hers gemengt / ende aen ghesteken / oft op gloeyende kolen geleyt / ende den roock daer af van onder ontfangen / suuert de moeder. Men seyt oock als die vrouwen bijslapen / ende daer aen riecken / dat sij te lichtelijcker ontfangen.

Van Aron.

Van Aron.

Cap. XXII.

Den naem.

A

Aron heeten wij oock Calfsvoet. In sommige landen heet oock Papenpint / ende duytschen Gengbeer. In Griec ende Latijn heet Arum en Aris. Sommighe Apotekers heeten oock Pes vituli / ende Virile sacerdotis. De oorsake van alle dese namen ist noodeloos te vertellen / want sij staen alle in onsen Latijnschen Herbario.

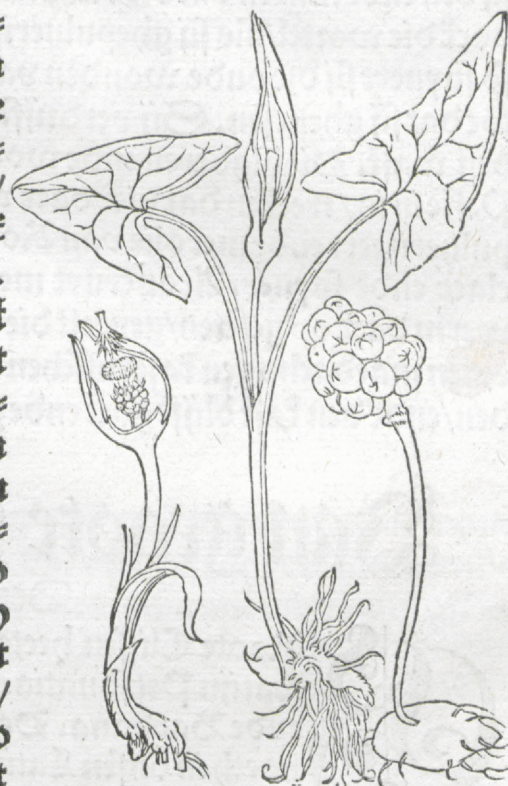
Tsaetsoen.

Aron draecht bladeren gelijck Slangencruyt / maer sij sijn langer en breeder / ende niet so seer geplect. Tusschen deselve bladeren sluyp eenen

steel wte / die is een spanne lanc / ende wordt een weynich purpurbruyn van coluere. Op tsop van desen stele wast een lanc scherp dinck / tsamen gedronghen ghelijck een hawwe oft are / ende daer binnen inne leyt een cudseken ghelijck als oft in een scheel lage / en is eenen mortierstock seer gelijck. Maer als die voorsyde schee oft hawken hem op luyck / ende dat gheschiet in den April / so machmen dat cudseken volcomelick sien / en tis purpurbruyn van coluer. Onder dit colfken oft cudseken wast hayr / ende als dat afvalt / so wordt dit colfken beneden onderd hayr ront omme beset met gruen besien / die worden met der tijt grooter / in maniere van een druue. In den Herst wordt dit voorsyde druysken root ghelijck schoon corael. Sijn wortel is wit / eerst langachtich / ghelijckende eender Olijuen / met veel hayrachtighe veeselinghen beset / daerna als die besien rijp worden / so wordt sij rondt eenen ayenynsbol niet onghelijck.

Arum.

Aron.

Die plaetse daert wast.

Aron wast geerne in bosschen / heggen / ende in lombriese coude ende vochtighe plaetsen.

Den tijt.

Die bladeren comen wtghespronghen in den Meerte ende April / seer vroech als die aller eerste cruyden wtcomen. In Junio verwelcken ende vergaen die bladeren / also dat dat druysken bloot en naect blijft staen /

ende

Ende die besien van dit dryfsken bliuen in Julio ende Augusto gruen/
maer inden Herst so worden sij bleekroot.

Die natuer ende complexie.

Galenus scrift dat Aron in den eersten graet werm ende drooge is.
Maer dat en is van onsen Aron niet te verstaen die seer scherp is / want
dien is sonder twijfel tot in den derden graet werm ende drooghe. En-
de dat en is geen wonder / want den Aron is ter eender plaetsen scherper
van wortel dan ter andere. Ende wt dien wort sij complexie oock ver-
andert / ghelijck wij dat breedt verclaert hebben in onsen Latijnschen
boeck van de cruyden.

Die cracht ende operatie.

D Aron verteert / maect subtyl ende suyuert / ende daerom is hi goet tot
gheswellen / ende sonderlinghe aen de ooren. Die groen bladeren van
Aron heylen ende ghenesen die oude quade ghebreken ende fistelen / als
mensche daer op leyt. Want eerst suyuere sij die / maer daerna so heylen
sij die / ende maken dat die onnutte vochticheyt wtdroocht. Ditselue doet
oock die wortel / als sij ghepulueriseert wort / ende daerin gestroyt wort /
so suyuert sij die oude wonden van alle vuylicheyt / ende bringetse daer-
toe dat sij ghenesen. Sij verdriift oock dat quaet vleesch dat inde won-
den wast. Die bladeren ende wortelen beyde op clieren gheleyt daer de
Peste in is / trecken dat vier daer wte ende ghenesen die. Die wortel ghe-
pulueriseert ende met olie van Roosen ghemengt / maect dat aenghesicht
claer ende suyuert. Aroncruyt metter wortelen in olie ghesoden / ende
werm daer op geseten / geneest die vjchbladeren int fondement. Alsinen
eenen maedachtigen kase tusschen Aronbladeren leyt / so vergaen die ma-
den / ende den kase blijft goet ende gheduerich.

Van groote Clissen. Cap. XXIII.

Den naem.

A Roote Clissen heeten in Griec Arcium / Prosopium. In
Latijn Personatia. De Apotekers heetent Lappa maior /
ende Bardana. De oorsaken van sulcke namen staen ghe-
noech in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Haetsoen.

Groote Clissen hebben bladeren der Cauwoorden ghelijck / maer
nochtans grooter / herter / swarter / ende haerachtich / op dander sijde
ter eerdenwaerts aschverwich van coluere. Den steel is rondt / ende wit
ghemengt met purpurroot / ende heeft veel tackens ter syden / daeraen
wassen groote Clissen / die sijt eerst gruen / ende crighen veel cromme
haeckens / daarmede dat sij aen de cleederen bliuen hanghen. Als die
Clissen bloeyen / so sijtse schoon licht bruytroot. Die wortel is slecht en
recht / ende lanck / buyten swert ende binnen wit / ende heeft eenen bitteren
smaeck.

B smaeck.

Die plaetse waert wast.

Groote Clissen wassen gheerne bij de tuynen / aen de canten van ac-
kers / in oude hounen ende ongebouw-
de plaetsen.

Arcium.

Groote Clissen.

Den tijt.

In Julio brengt dit cruyt sijn Clis-
sen voort / ende die sijn purpurroot
als sij bloeyen.

Die natuer ende complexie.

Die groote Clissen trecken tsamen /
sij drooghen ende verteeren.

Die cracht ende operatie.

Die wortel ee drachma swaer met
Pijnmoetkens ghestooten ende ghe-
droncken / is een costelijcke medecijne
voor de gene die bloet ende etter spou-
wen. Si is oock goet ghestooten en-
de opgheleyt den ghenen die groote
pijn in haer leden hebben / als die bee-
nen en leden gebroken en gequetst heb-
ben geweest. Die groen bladeren van
desen cruyde sijn goet geleyt op oude
vcleratiën / want sij heylen ende ghe-
nesen die. Die bladeren ghestooten
ende met sout gemengt / sijn seer goet
voor de ghene die van nateren / ver-
woede honden / ende ander veninich
ghedierde ghebeten sijn / alsinen die daer op leyt. Desghelijcks die wor-
ten ghestooten ende daer ouer gheleyt. Si verdriift ooc die clieren ende
croppen ontrent der kelen / Strume geheeten / alsinense met smout oft lie-
se ondereen mengt / ende daer op leyt. Die bladeren ghestooten ende met
dat wit vanden eye ghemengt / heylt verbrandtheyt / alsinen dat selue
daer op leyt.

Van Herthoy. Cap. XXIIII.

Den Naem.

A Erthoy heet in Griec ende Latijn Ascyron / en en wort
inder Apoteken niet gheuseert.

Haetsoen.

Herthoy is Sint Janscruyt niet onghelijck / maer tis
grooter van tacken ende bladeren. Die stelen sijn purpur
d ij oft bruyt

Van Herthoy.

Cap. XXIII.

V oft bruyntroot van coluer. Die bloemē sijn geel. Dat saet is Sint Jans cruyt ghelijck / maer trieckt bijna ghelijck als hers / ende alsinen dat met den vingerē in stucken wrijft / so comt daer bruyntroot sap wte.

Ascyron. Herthoy.

Die plaetse daert wast.

Herthoy wast geerne in row ongebowde plaetsen.

Den tijt.

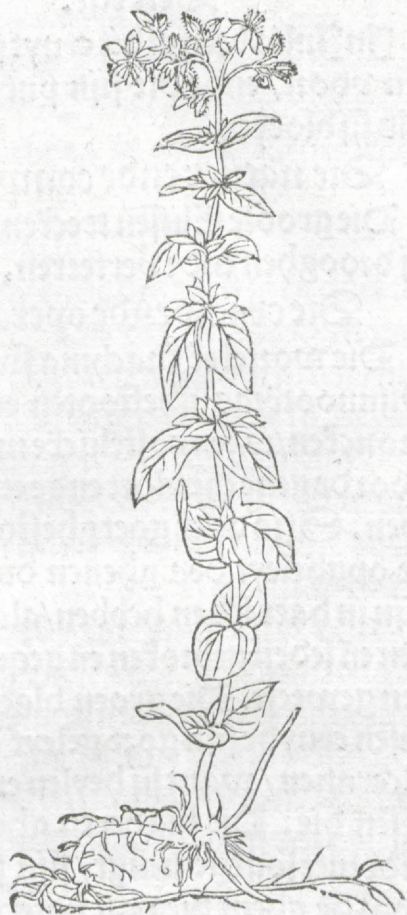
Herthoy bloeyt in Julio ende Augusto.

Die natuer ende complexie.

Dit cruyt is van subtyl substancie / ende verwermt ende droocht.

Die cracht ende operatie.

Etsaet van desen cruyde twee drachmen swaer in Meede gesoden ende gedroncken / is goet voor dat Schiatica / en drijft af wt den mensche die humoren / Cholera geheeten. Maer men moet sulcx so dicke ende so lange doen / tot dat die patienten ghenesen. Herthoy is seer goet tot verbrandtheyt / als dat ghestooten / ende daer op gheleyt wordt. Die bladeren in wijn ghesoden / ende die wonden daer mede ghewassen / heeft groote cracht om die te heylen.

Van Coenraet.

Cap. XXV.

Den naem.

Venraet heet in Griec ende Latijn Androsomon / ter causen dat wt sijn bladeren oft bloemen bruyntroot sap ghelijck bloet compt / alsinen die met den vingheren in stucken wrijft. Dit cruyt en wordt in de Apoteken niet ghesighet.

Laetsoen.

Dit cruyt heeft cleyn teere tackens ende schuettens / die sijn bruyntroot van coluere. De bladeren sijn drij oft viermael groter dan de Wijnruyte / ende als die in stucken ghewreuen worden / so compt daer een sap wte dat is ghelijck bloet. Si sijn oock wtghespreyt inder hoochede ghelijck als twee vluoghelen. Dit cruyt heeft geel bloemen ghelijck als Sint Janscruyt. Dat saet dwelck in cleyn huyskens oft schaelkens leyt / is swert

Van Coenraet.

Cap. XXV.

Is swert Suelsaet ghelijck / ende heeft veel cleyn tickens oft punctkens / ende smaect schier ghelijck hers.

Die plaetse daert wast.

Dit cruyt wast gheerne in rouwe ongheworde plaetsen / ghelijck dat Herthoy.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Julio ende Augusto.

Die natuer ende complexie.

Tverwermt ende droocht in aldermanieren ghelijck als Herthoy.

Die cracht ende operatie.

Coenraet heeft sulcke virtuyt ende cracht ghelijck als dat Herthoy. Ende ooc so stelpet bloet / ende is seer goet den ghenen die dat Podagra hebben / alsinent daer op leyt.

Van Geneuer.

Cap. XXVI.

Den naem.

Geneuer noempt men in Griec Arceuthos / ende in Latijn Juniperus. De Sneppen eten geerne Geneuerbesien.

Geslachte.

Geneuer is tweederhande / te weten groot ende cleyn. Den grooten Geneuer schiet op ghelijck eenen boom / daer af dat den stock hooge is / en die tacken breet / ende die besien veel groter dan aen den cleynen Geneuer. Den cleynen Geneuer is leeghe / sijn tacken liggen op deerde / ende heeft cleyn besien.

Laetsoen.

Alle beyde de Geneueren sijn altyt gruen / ende hebben sinale scherpe stekende bladeren. De stoc van den Geneuer heeft een dunne schorsse / die lichtelick splijt / dat hout is leuerverwich. In den somer so loopt wt dat hout een gomme oft hers ghelijck wierooch / ende dat wordt in Dapoteken Vernix geheeten. Si dragen oock besien / die sijn eerst gruen / en daer na als sij rijp worden / so worden sij swert / en staen wel twee iaer lanck eer sij rijp worden.

Die plaetse haerder wassinge.

Geneuer wast geerne ontrent der Zee / ende op dorre berghen. Het is d iij een wildt

Van Geneuer.

Een wilt gewas / dat hem op plat ende ghebowdt lant niet en laet planten oft setten.

Den tijt.

Geneuerbesien salmē in den Herst vergaderē / maer niet eer voor dat sij twee iaer out sijn.

Die natuer ende complexie.

Geneuer is warm ende drooge in den derde graet. Maer de besien sijn warm inden derden graet / en drooge inden eersten. Sijn gommi is inden tweeden graet warm ende drooghe.

Die cracht ende operatie.

Beyde de gheslachten ende manieren van Geneuer sijn scherp ende tan ger op de tonge / ende lossen die vrine. Den roock daeraf veriaecht die slangen / ende onghesondelocht / daerom so salmē in tijden van Peste dickwils roock maken van Geneuerhout in de camerē binnens huys. Die besien sijn **E**der mage goet / om die te stercken. Si verdriuen den hoest / inflatien en steecten des buyck / en alderhande vernijn. Geneuerbesien purgeren en openen die leuer en die nieren / want sij scheyden en maken dunne die groue en taye humoren en vochticheyt. Si lossen die vrine ter redelijcker wijsē. Si sijn den vrouwen oock goet als die moeder opclint na therte / eest dat ment stoot en drinct. Die schorssen van den houte van Geneuerboom tot asschen ghebernt / ende met water aengestrecken / verdriift die cranwagie ende ruidicheyt. Geneuer hers oft gommi met dat wit vanden eye int slaep vanden hoofde / oft opt voorhoofst gestrecken / stelpt dat bloeden wt de nuese. Alsinen dese gommi met wierooch ende dwit vanden eye onder een mengt / ende op die mage leyt / so benemet dat opworpen / braken ende spouwen. Oock so stoppet den loop inden buyck. Gestooten ende gepuluerizeert / en in een weeck ey ingenomen / so stoppet dat ouergeuen / ende troode melizoen. Den roock van dese gommi beneempt ende verdriift den snuff. Het doodet oock die wormen inden buyck / en gheneest ende droocht wte die quade fistelen oft loopende gaten / ende stelpt der vrouwen bloeme. Waert dat yemants handen oft voeten gheclouen waren / die sal die met dese gommi bestricken / ende sij sullen genesen. Geneuer olie is seer goet den genen die den cramp hebben / ende dat Schiatica / ende dient oock wel tot allerley siekten die van coude humoren comen.

Cap. XXVI.

Arceuthos. Geneuerboom.

Van Cattelae

Van Cattelaeßkens cruyt.

Cap. XXVII.

Den Naem.

Attekaeffkens cruyt heet in Griec ende Latijn Alcea.

Haetsoen.

De bladeren van dit cruyt sijn gekerft ende diep doorsneden gelijck Yserherdt. Dit cruyt heeft drij oft vier stelen / die sijn rondt / een elle hooghe / waeraf die schelle den Kemp gelijck is. De bloemen sijn gelijc Rooskens / root en lijfverwich / ende als die afvallen so compt dat saet daerna / dat is gelijc als caeffkens ronttsamen gedrongen / gelijc aende Maluwe. Die wortelen van desen cruyde sijn wit / eenen haluen arm lanck.

Die plaetse daert wast.

Dit cruyt vindtmen op ongebowde vette velden.

Alcea. Cattelaeßkens cruyt.

Den tijt.

Het brengt bloemen in Julio principaelick ende in Augusto.

Die natuer ende complexie.

Cattelaeßkens cruyt droocht / noch tans sonder sonderlinghe wormte oft coude / alsoo wij in onsen Latijnschen Herbario int lange verclaert hebben.

Die cracht ende werckinge.

Alcea met cruyt ende wortelen in wijn oft water gesoden / ende gedroncken / stelpt dat roode melizoen / en gheueest die rupturen oft ghebrokenheyt van binnen. Die wortel heeft sonderlinge proprieteyt en cracht tot doncker oogen / want sommige meynē als men die voorseyde wortel aenden hals hanget ende draecht / dat sij tgesichte sterct / ende die oogen clær en syruer maect.

Van Steenruyte.

Cap. XXVIII.

Den naem.

Steenruyte / oft Vrouwenhay / oft Jonckvrouwen hay heet in Griec ende Latijn Adiantum / ende inde Apoteken Capillus Veneris. Maer doorsaken van alle dese namen staen int langhe verclaert in onsen Latijnschen Herbario.

Bario. Vrouwenhayr eest daerom ghenaeempt / om deswille dattet dick ende schoon hayr maect alsment in de looghe vseert.

Haetsoen.

Capillus Veneris heeft bladeren gelijk Coriander als hi noch ionck is / ende niet met sijn stelen opghewassen en is. De bladeren van desen cruyde sijn witachtich / rontsomme ghekerst. De stelen sijn teer en bruyne swert glickende. Het en brengt noch bloemen noch saet.

Adiantum. Steenruyte.

Die plaetse daert wast.

Vrouwenhayr wast gheerne in de lombre ende vochte plaetsen / bi de muren ende water.

Den tijt.

In den somer ist gruen / nochtans en verwelcket des winters niet heel.

Die natuer ende complexie.

Capillus Veneris is getempert aengaende die wermtte en die coude / maer het droocht redelijcken.

C Die cracht ende operatie.

Dit cruyt ghesoden ende ghedroncken / is goet den ghenen die eenen corten adem hebben / ende kichen / die ghebreeck hebben in de milte / ende die de gele hebben. Dit cruyt lost die vryne / breekt den steen / ende stopt den loop in den buyck. Die van venijnich ghedier te ghebeten sijn / die sullen dit cruyt met wijn innemen. Het brengt den vrouwen haer maentstonde / ende iaecht af die Secundine. Tis goet voor dbloet spouwen. Dit cruyt is goet row op de beten van dulle honden geleyt. Ende maect dat dat hayr wederom wast. Het verdriift die swelende clieren aen de keele / gheheeten Strume. Alsmen dit cruyt in looghe leyt / so verdriift die schelferen opt hoost. En verdriift oock die sluy men die op de borst ende longen liggen.

Van Wijn

Den naem.

Wijngaert heetmen in Griec Ampelos enophoros / en in Latijn Vitis vinifera.

Geslachte.

Men vindt menigerley Wijngaert / ende die brenghen oock menigherhande wijn / dwelck noodeloos waere hier te vertellen.

Haetsoen.

Den Wijngaert heeft eenen stock die spreyt hem wte met veel rancken. De schorffe vanden Wijngaertstock is alomme gheclouen ende geschelfert / met sijn lange clauwierkens en draeykens hangt hij aen latten / stocken ende staken. Ende rancken wassen bladeren die sijn breet / aen de canten gekerst ende doorsneden. Dat bloeyfel is een luttel wolachtich / en loopt rontsomme de vrucht. De druynen sijn met veel besien te samen gehoopt / ende die sijn somtijts bruyne / somtijts rootachtich / ende somtijts ende den meestendeel gruen. Elck besie heeft binnen keernen ende steenkens oft saet.

Die plaetse haerder wassinghe.

Den Wijngaert wast vele in Vrancken landt / Wirtenbergher landt / aen den Rijnstroom ende Elsatien. Desgelijcks oock in ander landen meer.

Vitis uinifera. Wijngaert.

Den tijt.

Dat bloeyfel van den Wijngaert thoont hem meestendeel ontrent den Solstitium oft Sonnenkeer / en principelijcken ontrent Sint Medardusdach / dat is den achtsten dach Junij. Maer in den Herf so wordē die druynen rijp.

Die natuer ende complexie.

Die natuere van alle tgene dat aen den Wijngaert wast / machmen wt sijn operatie kennen / die wij hier nae vertellen sullen. Die druynen diewijl datse noch gruen ende onrijp sijn / so vercoelen ende droogen sij. Maer als sij rijp sijn / so sijn sij werm ende vochtich in den eersten graet.

Die cracht ende werckinge.

Die Wijngaert bladeren en clauwieren gestooten en ouergeleyt / versaechte

die pine

Die pine int hooft. Alsinen die met Gersten moundt mengt/so versaechten sij die ontstekinghe ende ouergroote hitte vander maghen. Sulcke operatie hebben de bladeren oock alleene yergens op gheleyt. Dat sap van den bladeren inghenomen is goet den genen die dat roode melizoen hebben/bloet spouwen/en een quade maghe hebben. Desghelijcks oock den vrouwen die vremdt belustet sijn. Alsinen die draeykens vande Wijngaert/oft de clauwierkens in water te weycke leyt/ende daeraf drinckt/so hebben sij dieselue cracht ende operatie. Dat waterken oft traenkens die wten Wijngaert druypen/met wijn ingenomen/verdrjst den steen. Het gheneest quade scorsticheyt/ruydicheyt ende alderley seerichheit/als men dat daer op strijct/nochtans salmen de plaetse eerst met Salpeeter wrijuen. Dat voorseyde water is oock goet voor dooghen/want het maect seer scherp gesichte. Dat sap dat wten Wijngaert rancken loopt/alsinense aensteect oft verbernt/dat verdrijuet hayr/ende maect die huyt glatte ende kael. Die asschen van de afghefieneden wijngaert rancken/ende de basten/ende steenen van de wijnbesien/ghenesen die sweerende froncelen/ende wratten des fondements/alsin en die met azijn daer op strijckt. Dese asschen sijn oock goet met olie van Roosen/Wijnruyte/ende azijn gemengt tot de ontselde leden die wt de cote sijn. Die druyuen versch gheten/blasen de maghe op/ende maken den loop in den buyck. Alsinen die druyuen ophangt/ende een luttel laet verdrooghen. so sijn sij goet voor de maghe/ende brenghen appetijt ende lust tot eten/ende stercken den onstercken. Die basten van de wijnbesien gesoden/ende ghedroncken/sijn goet den ghenen die den rooden loop ende den loop des buycks hebben. Si stoppen oock de maentstonde van de vrouwen. Die wijnbesisteenen trecken tsamen/adstringeren/ende sijn der maghen aenghenaem. Als sij ghedroocht ende ghestooten/ende ouergeleyt worden/so sijn sij goet den ghenen die den rooden loop hebben/ende gheen spijse ingehouden en connen. Die cleyn wijnbesykens sijn goet voor den hoeft/voor de nieren ende blase. Alsinense in den montd neemt ende knowt/so trecken sij die snoter na haer/ende purgeren thoof van conde humoren.

Van Doolwortel.

Cap. XXX.

Den naem.

Doolwortel oft Wolfswortel heet in Griec en Latijn Aconitum. Doorsaken waerom dit cruyt also ghenaemt is/staen in onsen Latijnschen Herbario.

Geslacht.

Dit cruyt is tweederhande. Deerste heet in Griec Paralianches/en sommighe Apotekers heetent in Latijn Vna uersa/oft Vna vulpina/oft Vna lupina. En in duytsch Doolwortel/oft Wolfsbesien. Dat tweede heet Lycoctonum in Griec/om dat dit cruyt die

woluen

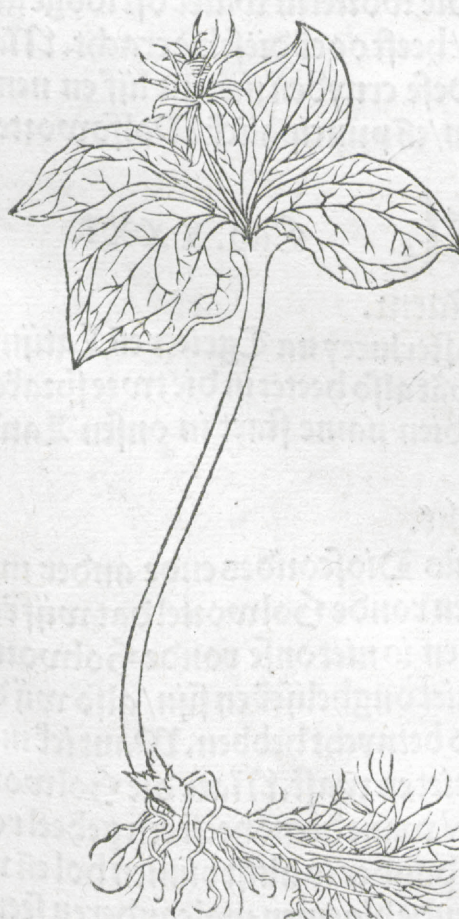
Woluen doodet/ende daerom heetet in duytsch Wolfswortel. Ende dit selue cruyt is drijerley/deen den anderen seer ghelijckende.

Tsaetsoen.

Doolwortel heeft drij oft vier bladeren den Verckensbroode oft wil de Cocommeren niet ongelyck/maer sij sijn cleynder/en staen in maniere van een sterre van een geset. Ende in den middel van desen bladeren wast een schoon ghesternt bloemken met drijerley coluer verdeylt/erst met vier swertgruene bladerkens/daerna acht cleyn geele streenkens oft haerkens/ende midden in dit bloemken staet een purpurroet viercantich cnopken/aentesien gelijck een oogken/dat wort een schoon bruyn besie/wildt van smake/maer nochtans suet. De steel is ront/een span hooge/ende is effen sonder cnobbelen. De wortel is lanck/en ghelijck wel eenen Scorpioensteert/en is glatte ende glijsterende. De Wolfswortel heeft bladeren gelijck als Mollencruyt/in stucken gheclouen/elck blat met vijf onderscheyden ghelijck als aen de Sanickel/en sij verwen swertgruen. De stelen sijn een elle oft twee hooghe/ende die draghen bleeck geele scherpe huyfskens/dat worden cleyn hawkens/ende daerin leyt swert ghehoeckt sadeken. De wortelen sijn swert met veel veeselinghen/gelijck als aen Heylichkerstcruyt.

Aconitum. Doolwortel.

Lycoctonum. Wolfswortel.

De plaetse

C Die plaetse haerder wassinghe.

Doolwortel wast geerne in dicke bosschen daer veel lombre is. Desghelijcks oock aen sommighe houelen bij de heggen. Maer Wolfswortel vindtmen in wilde diepe dalen/ende foreesten.

Den tijt.

Doolwortel crijcht bloemen op dleste van den April/ende int beginsel van den Mey/maer Wolfswortel bloeyt inde Mey/ Junio ende Julio/na gheleghenthey van den iare.

Die natuer ende complexie.

Dese cruyden sijn brandich van natuere/ende eten innewaerts/ende ter cause van dien en salmens binnens lijfs niet innemen/ghelijck als de sommighe meynen.

D Die cracht ende werckinge.

Doolwortel doodet die woluen gelijk als Wolfswortel/alsmens in row vleesch steect en den volue voorworpt. Dese cruyden dooden oock ander beesten als sij die eten. Ende al eest dat Dioscorides scrijft datmē die Doolwortel tot pijnē inde oogen van buyten vseren ende daer op leggen mach/ nochtans ist beter datmen sulcke venijnighe cruyden laet varen/het en ware datmē die moeste vseren. Maer men mach dese cruyden ghebruycen om die luyfen ende neten daermede te dooden/alsmen dat cruyt/saet oft wortel gruen stoot/oft drooghe pulueriseert ende met olie mengt/ende een salue daer af maect. Die wortel in water oft looge ghesoden/en thayz daermede gewasschen/heeft oock dieselue cracht. Maer een yeghelick sie neerstelick toe dat hij dese cruyden niet int lijf en neme/want sij mochten eenen mensch dooden/en principelick Wolfswortel.

Van Holwortel.

Cap. XXXI.

Den Naem.

A Olwortel heet ooc Oosterlucy na Tgriec en Latijnsch woort Aristolochia/wat also heetet in die twee spraken. Ende de oorsake van dien name staet in onsen Latijnschen Herbario.

Geslacht.

De Oosterlucy is drijerley/also als Dioscorides ende ander meer dat claerlic beschrijven. Deerste geheeten ronde Holwortel dat wijfken/hebbende bladeren ghelijck als Veel/en is niet onse ronde Holwortel/die bladeren heeft die der Wijnruyte niet onghelijck en sijn/also wij dat int lange in onsen Latijnsche Herbario betuycht hebben. Want ick meyne dat sulcke Holwortel hier te lande niet en wast. Maer die Holwortel die wij hebben/is oock tweederhande/want deene heeft een geheel ronden wortel/ende die en is niet hol/ende dander is alijt binnen hol en wtgehooit/anders sijn sij van bladeren ende bloemen malcanderen seer gelijck/also

B lijck/also wij hier na breeder sullen verclaren. Dat ander gheslachte/dat in Latijn Aristolochia longa heet/en niet rotunda/also dat in onsen Latijnschen Herbario mids erruer daer bij geset is/ende in Duytsch geheeten wort lange Holwortel/dat is dmanneken. Dat derde wort in Latijn Clematitis genoempt/ende is ons noch onbekent.

Gaetsoen.

Deronde Holwortel heeft eenen ronden effenen steel/een span hooghe/en daeraen swytsfergruene bladeren/die der tamme Wijnruyte bladeren ghelijck sijn/ende op tsop van elcken steel draecht sij bloemen/die sijn van saetsoene de Ridder sporen seer ghelijck/sommighe bruyn ende die andere sneewit. Na dat bloeyfel volghen cleyn hawkens/daerin leyt **C** koolswert saet besloten/ghelijck als cleyn Wickelinskens. Die wortel is bij tijden hol/en bij tijden ooc massijfen niet hol/van binnen geel van coluere/ende heeft eenen bitteren en eens deels scherpen sinaeck. Die langhe Holwortel heeft teere tacckens/ende bladeren ghelijck als Veel/een weynich rondt/die bloemen sijn bleekgeel ende lanck/gelijck scherpe hodekens/ende riecken sterck/ende als sij wtghebloeyt hebben/so worden sij ghelijck een pere. Die wortel is lanck/te sommighe plaetsen eenen vinger dick/binnen geel/ende rieckt sterck/sij is bitter ende een luttel scherp.

Aristolochia longa mas.
Lange Holwortel.

Aristolochia rotunda.
Ronde Holwortel.

e Die plaetse

D

Die plaetse haerder wassinghe.

Onseronde Holwortel wast gheerne in bosschen/ en in plaetsen daer veel lombre is. Maer de lange Holwortel vindt men bij tijden in wijbergen ende hooge wildernissen/ ende in hoven daer sij gheplant wort.

Den tijt.

Deronde Holwortel compt seer haest wt int beginsel van de Lenten ende van de Meerte. Maer int beghinsel van den April so bloeyt sij volcomelick/ ende daerna verwelcken haer stelen/ ende sij en wort niet meer ghesien. De lange Holwortel bloeyt in Junio ende Julio.

Die natuer ende complexie.

Beyde de Holwortelen sijn werm ende drooge inden tweeden graet perfectelijcken.

Die cracht ende operatie.

E Die Holwortelen een drachma swaer met wijn gedroncken/ sijn goet teghen venijn ende die Peste. Sij ghenesen oock wat van slangen ghebeten is/ alsient daer op leyt. Met Myrre ende Peper gesoden ende gedroncken/ so maken sij dat die vrouwen haer maentsonde crijghen/ sij drijuen oock wt die Secundine/ ende alle onghesonde materie die inde moeder is. Alsinen een tapken oft pessarium daerafmaect/ so heeft dat dieselue operatie. Voorts so dienen sij oock tot cortheyt van ademe/ kichen ende hicken/ vallende siecte/ tot den cramp/ ende weedom inde sijde/ als sij in water ghesoden ende ghedroncken worden. Dese wortelen als sij noch gruen sijn ghestooten/ trecken doornen/ splinters ende pijlen wt/ alsinense daer op leyt. Si sijn ooc goet tot alderhande loopende en veruylde vlceraen/ want sij suyueren/ drooghen en heyle die. Maer sonderlinghe suyueren ende ghenesen sij die vlceraen ende ghebreken in heymelijcke plaetsen/ alsinense in wijn siedet ende daermede wasschet/ en dat puluer oft poeder vande ghedroochde wortelen daerin stroyt. Het suyuert die tanden/ alsin die daermede wrijft. In somma die Holwortelen verwerpen/ reynigen/ suyueren/ maken subtyl en verdeylen alle groeue vochticheyt ende humoren int lijf.

Van Bryonie.

Den naem.

A

D It cruyt heet in Griec Bryonia/ in Latijn Vitis alba/ in Duytsch witten Wijngaert/ ende inde Apoteken heet ment ooc Bryonie. Sommige noement oock Duyuelskerfen/ om sijn roode besien wille.

Haetsoen.

Die stelen van Bryonie schieten haest hooch op/ en thangt hem alomme met sijn clauwierkens ende draeykens aen die tuynen/ haghen/ mueren ende struycken/ alomme waert ghereycken can ghelijck de Hoppe. Sijn

Bryonia.

Bryonie.

Sijn tacckens/ bladeren en clauwierren sijn den Wijngaert gelijk/ maer nochtans wat rouwer/ en meer ghehayt. Si draecht cleyn schoon witte bloemkens/ dat worden ronde besyckens/ die sijn eerst gruen/ ende daerna als sij rijp worden gants root. Die wortel is wit/ groot ende dicke.

Die plaetse daert wast.

Bryonie wast oueral aen tuynen en hegghe/ daer clint sij op/ also als voorseyt is.

B

Den tijt.

Bryonie bloeyt den gantsen somer door tot inden Herst/ sij beghint terstont te bloeyen int leste vanden Mey.

Die natuer ende complexie.

Die ionghe spruytens sijn eens deels bitter/ ende een luttel scherp/ sij adstringeren en trecken tsamen. Die wortel droocht en verwermt redelic.

Die cracht ende operatie.

Die ionge schuytens ghesoden en geten/ lossen die vrije/ ende maken saechten camerganck. Die bladeren/ vruchten en wortel sijn scherp/ en daerom sijn sij goet tot alderhande onreyn wonden en gesweeren/ want sij suyueren en droogen sulcke vuyt vlceraen. Die wortel suyuert dat lichaem/ en verdrift die rimpelen/ ende daerom als sij met Eruen en Fenigriec gemengt en aengestrecken wort/ so maect sij een schoon aensicht/ verdrift en verteert die plecken/ sproeten ende ander swerte masen. Desgelijcke operatie heeft sij oock alsinense in olie siedt tot dat sij morw ende weeck wort. Si verteert oock dat geronnen bloet/ alsin blaw geslagen oft gestoot is/ en die nijnagelen daer dat vleesch ouer wast. Si breekt ooc die apostuenen en gesweer/ alsinense met wijn daer op leyt. Dese wortel gestooten ende opgeleyt/ treckt wt die gebroken beenen. Si is oock goet den genen die met de vallende siecte/ popelcy/ swijmelinghe/ ende dierghelijcke siekten beuangen sijn/ alsinense dicwils int iaer een drachme swaer daeraf inneempt. Waert sake dat ye mant van slangen gesteken ware/ die mach dese wortel ooc innemen. Die bevruchte vrouwen sullen haer voor dese wortel wachten/ want sij doot die vruchten in moeder lichaem. Lest dat ghij een dunne Electuarie met huenick van dese wortel maect/ so is sij goet den genen die verstickten willen/ die den hoest hebben/ ende van binnen gebroken sijn. Dertich dagen van dese wortel met azijn gedroncken/ maect de milt cleyn. Alsinense

e ij met

D met vigen stoot en yergens op leyt/ so heeft sij dieselue cracht en operatie. Men vseert dese wortel ooc om daer ouer te sittē baden / wāt sij purgeert die moeder. Alsinen inde Lenten dat sap tot dese wortel perst ende met Meede drinct/so purgeert dat den mensch van fluymen. De vrucht van Bryonie gestooten ende opgestreken / is goet tot alderley seerichēyde ende ruydichēyde. Dat sap van desen besien met Terwe ghesoden ende gheten/ maect oueruloedichēyde van melcke.

Van Woudtwijngaert. Cap. XXXIII.

Den Naem.

A It gewas dwelck wij hier Woudtwijngaert heeten / heet in Griecx Ampelos melena/ in Latijn Vitis nigra/ dat is te seggen swerten Wijngaert. Sōmige heetent oock Lenen.

Haetsoen.

Vitis nigra. Woudtwijngaert.

S Swerten Wijngaert heeft bladeren gelijk Deele/ nochtans meer den Roomschen Boonen gelijk/ sijnen stock gelijk ooc denseluen wel/ hi haect oock met sijn draeyen aen de boomen/ hi heeft sneewitte welriecken de bloemen/ dat worden ghepluynde en wolachtige bollekens/ gelijk eenen grūsen baert aen te sien. Sijn saet is gelijk als druyskens tsamen gedrongen/ eerst grūen / ende daerna alst rijp wort so ist swertbruyn. De wortel is buyten swert en binnen geel / gelijk als Boesboom / dwelck wi Palmboom heeten.

B Die plaetse daert wast.

Vitis nigra wast geerne in heggen ende haechbosschen / ende cruypt opwaerts aē de boomē/ also voorseyt is.

Den tijt.

Swerten Wijngaert bloeyt in Julio/ ende brengt sijn saet in Augusto.

Die natuer ende complexie.

De natuer ende complexie van desen cruyde is der Bryonie gelijk.

C Die cracht ende operatie.

Die ionge schuettens van desen cruyde machmen eten gelijk als ander cruyden/ sij lossen wel vrūne / en brengen den vrouwen haer maentstonde. Si maken oock de milt cleyn. Sij sijn ooc den genen goet die de vallende

vallende sieckte hebben/ die swijmelinge hebben/ en die in haer leden verleent sijn. Die wortel heeft sulcken operatie gelijk als de Bryonie / maer niet heel so crachtich. De bladeren van desen cruyde met wijn gerveert/ genesen de beesten die scorst aen haren hals sijn / alsment daer op strijct. Men machse oock in sulcker manieren leggen op de leden die ontfelt sijn wt de coten.

Van Amarant. Cap. XXXIII.

Den naem.

D Ese cruyden heetē wij Amarant na den Griecsche/ daer om dat sijn bloemen niet en verwelcken ghelijck als van andere cruyden / want int midden vanden winter besijget men dese bloemen tot de cranskens oft croonen.

Geslachte.

D De Amaranten sijn tweederley. Deerste heeft schoon goudtgeel bloemen/ en die heetmen in sommighe plaetsen Rhijnbloemen / om datse ontrent den Rhijnstroom tusschen Spier ende Worms gheerne wassen. Sommige noement Mottenbloem/ oft Mottencruyt/ want die motten en comen in die cleederen niet als dese bloemen daer bij liggen. Sommige Apotekers heeten dit cruyt Stichas citrina. Dat ander gheslachte

Amaranthus. Mottencruyt.

Flos amoris. Slouweelbloemen.

heeft donckerroode bloemen gelijk flouweel/en wt dien heetment flouweelbloemen/ende flos amoris na den Latijne.

Maetsoen.

Mottencruyt heeft teere stelen en tackens/lange ende smale bladeren gelijk ysope/ende die sijn bitter van smake/ende wit ghelijck Aueroone dwijfken. Elck steelken is ront/en aschverwich van coluere/en draecht op tsop goudtgeele ronde cnopachtighe bloemkens/die nimmermeer en verwelcken/maer altijt haer verwehouden. De wortel is cort/dunne ende swert. Maer de flouweelbloeme heeft ronde purpur stelen/met schuetkens en tackens ter sijden/die bladeren sijn den groote Basilicom gelijc/maer sijn sijn grooter ende langer. Aent opperste vanden steel staen purpurroode bloemen/die staen tesamen gedrongen gelijk een are/ende als die bloeyen/so brengen sijn voort swert cleyn sadeken/dat is effen ende gelickende/ende leyt in cleyn huyskens gesloten. Dit cruyt is seer play sant om sien/maer het en heeft geen en ruck.

Die plaetse haerder wassinghe.

Mottenbloemen wassen geerne in row/drooghe ende sandachtighe plaetsen/en op dorre heyden die bi d'water liggen. Maer flouweelbloemen plant men inde houen ende in teylen.

Den tijt.

De Mottenbloemen bloeyen in Junio en Julio. Maer de flouweel bloemen inden somer/ende sonderlinge in Augusto.

Die natuer ende complexie.

Mottenbloemē sijn sonder twijfel werm en drooge van natuer/dat can men aenden smaek kennen/die is bitter. Floramor/oft flouweelbloemen droogen wt/ende als sommighe meynen so vercoelen sijn oock.

Die cracht ende werckinge.

Khijnbloemen in wijn gesoden ende gedroncken/sijn goet den genen die met pijn haer water maken/ende die van slangen gebeten sijn/ende die met Tsciatica gequelt sijn/ende den genen die gebroken sijn. Si brengen den vrouwen oock haer suyerheyt. Si verdriuen dat gheclontert ende gestolt bloet inden buyck/ende inde blase/als si met huenick en azijn gemengt/ende also ghedroncken worden. Alsinense anderhalf drachme swaer met slechten witten wijn nuchteren drinct/so stoppen sijn den snuf/ende distillatie wten hoofde. Dese bloemen bewaren de cleederen dat sijn vande motten niet geten en worden. Die voorseyde bloemen in wijn gesoden ende gedroncken/iagen de wormen af. Als sijn in looghe ghesoden sijn/so dooden sijn de luyfen. Si verteeren oock ende verdriuen alderley herte inflammationen. Si sijn oock goet tot verbrantheyt/als sijn met huenick daerop geleyt worden. Floramor/oft flouweelbloemen gemerckt dat sijn seer droogen/als sijn met wijn inghenomen worden/so stoppen sijn den loop des buyckx. Ende sijn oock voort meer goet tot alle tghene dat wel droogens behoefde.

Van Alkeleye.

Den naem.

Alkeley en heet op den dach van heden in Latijn anders niet dan Aquilegia/ende en heeft ooc voortijts in Griec en Latijn anders geen en naem gehad/so veel als mi kennelic is.

Maetsoen.

Alkeley heeft bladeren ghelijck Vergouwe/maer sijn sijn ronder en saechter. De stelen sijn meer dan een elle hooge/ende sijn ront ende effen/en op dieselue wassen veel schoon bloemen/die sijn dubbel ghemult/en aende clocke wassen vijf crōme haeckens/schier ghelijck Ridder sporen. Dese bloemen sijn hier te lande gemeynlic blaw/men vindter ooc heel witte/ende purpurbruyn/en som mige sijn ooc rootbruyn. Als die bloemen afvallen/so wordent bollekens oft cnopkens met vier oft vijf scherpe dingerkens aen malcanderen/gelijc aen swert Coriander/ende daerinne leyt lanc swert saet. De wortel is som tijts eenen vingher dick/met veeselinghen ter sijden.

Die plaetse daert wast.

Dit cruyt wast geerne inde houen aldaert gheplant wort. Men vindet oock in vette beemden/en in bosschen die hooghe ligghen/somwijlen oock aen steenrooten ende mueren.

Den tijt.

Alkeley bloeyt inden Mey en Junio.

Die natuer ende complexie.

Gemerct dat dit geheel cruyt geneycht is tot sueticheyt van smake/so eest noot dattet redelijcken werm van complexie is.

Die cracht ende operatie.

De Alkeley heeft sulcken operatie ghelijc als de bladeren van witten Soemst/daeromme so verteert sijn/en verdeylt ter redelijcker wijse/sijn dilateert/sijn versuet de pine/en brengt die gesweeren en vlcerationen tot rijpheyte. Alsinen Terwen oft Gersten meel met Alkeleyen mengt/so wort sijn cracht daer door te stercker/en droocht dan meer dan te voren. En daer om mach si in deser manieren tot ruydicheyt en ander gesweeren en vuyl vlcerationen gebesiget worden. Der Alkeleyen worden van sommige nieu Apotekers veel versierde en valsche proprieteyt en operatien toegegeuen.

e iij Van Loock

Aquilegia. Alkeleye.

Van Looch sonder looch.

Cap. XXXVI.

Den naem.

A Looch sonder looch heet in Latijn Alliaria / om dattet van ruercke den Looch ghelijck is.

Laetsoen.

Dit cruyt so wanneer dattet eerst wtcomt / so heuet ron debladeren die sijn blauw Violettencruyt ghelijck / maer sijn sijn breeder ende grooter. Ende als si volwassen sijn / so cruyghen sij canten oft hoeckē. Het schiet hooch op schier twee ellen hooge / het cruycht eenen ron den steel / ende bladeren bijna ghelijck als Metelen / maer niet so diep gekerft / en sijn oock ontrent den steel veel breeder / ende als men die in stucken wrijft / so riecken si gelijc als Looch. Op tsof vande stelē wassen cleyn witte bloemkens / dat worden cleyn langhe hawkens gelijck aen de Vergouwe / maer sij sijn cleynder / ende daerin is swert saet. De wortel is lancachtich / dunne ende hondtachtich / ende rieckt gelijc als debladeren.

Die plaetse daert wast.

Dit cruyt wast geerne op onghebowde plaetsen / ghelijck als ontrent de tuynen / mueren / ende aende canten vande velden.

Den tijt.

Debladeren cruypen wt int begin vanden Lenten / ende inden Meerte.

Ende bloeyt inde Mey ende Junio / ende brengt daerna saet.

Die natuer ende complexie.

C Dit cruyt verwermt ende droocht.

Die cracht ende operatie.

Looch sonder looch dient seer wel tot gruen sauce. Het verwermt / en verdeylt / ende maect subtyl die groue slijmachtighe humoren ende vochticheyt. Dit saet ghestooten ende daeraf een plaester ghemaect / ende met azijn ghetempert / ende op de moeder gheleyt / beledt haer dat sij niet opwaerts en treck / en brengt de vrouwen wederomme tot haer seluen. Dit cruyt heeft bijna sulcken operatie ghelijck als Kerse.

Van Metelen.

Alliaria. Looch sonder looch.

Van Metelen.

Cap. XXXVII.

Den naem.

A Metelen heeten in Griec Alcalyphe oft Enide / ende in Latijn Vrtica. De redene van dese namen staet bescreuen in onsen Latijnschen Herbario.

Geslachte.

Dioscorides scrift datter twee gheslachten oft manieren van Metelen sijn. Deerste is gants row / ende is die rechte Metel diemen nu in Latijn Vrtica Romana / ende in Duytsch Roomsche Metel noempt. Dat ander gheslachte en is niet so row / ende is wat saechter / ende datselue en heb ick noch niet ghesien. Dese twee gheslachten van Metelen sijn tam / ende sijn en wassen van haer seluen niet / het en sij datse te voren gheplant oft ghesedt worden. Plinius scrift noch van sommighe wilde gheslachten van Metelen / ende van dien sijn oock onse Heeren Metelen / die alomme hier te lande wassen / ende dier sijnder oock tweederley. Deen is seer groot / ende heet in Latijn Vrtica maior / ende in Duytsch groue Metelen. Dat ander is minder / ende heet in Latijn Vrtica minor / ende in Duytsch Heeren Metelen. Plinius scrift van een onder de wilde Metelen die rieckt sterck / dewelcke hi Herculaneam noemt / ende die en bernt oft en steect niet.

Vrtica Romana. Roomsche Metelen.

Vrtica maior. Groue Metelen.

Laetsoen.

Faetsoen.

Vrtica minor. Heeren Netelen.

De Roomsche Netel heeft eenē ron-
den en rouwen steel/die is heel scherp.
De bladerē sijn langachtich ende diep
gekerst oft gekertelt/ende crijcht witte
bloemē/ende als die afvallen/so wor-
dent ronde cnopkens oft bollekens/vā
veel cleyn hole dingerkens te samen ge-
set/daerin leyt saet/dat is Lijnsaet seer
ghelijck/maer tis minder. Die wilde
diemen Heeren Netel noempt/wast
hooch op/ende heeft bladeren die sijn
de Roomsche Netel niet seer onghe-
lijck/maer sijn en sijn so seer niet gekerst.
Saren steel is row ende hayrachtich/
en daeraen wast saet met wtgesprey-
de purpurbruyne veeffkens/daerwt
wijft men wit saet gelijck Sars/maer
tis veel cleynder. De wortel is lanck/
ende geel van coluere/ende vliddert
hier ende daer in deerde. De groue
Netelen sijn met stele/bladeren ende
wortel de Heeren Netelen gelijck/maer
nochtans cleynder. Maer tsaet is grooter dan die voorgenoemde/ende
oock swarter/ende is ghelijck Lijnsaet.

Die plaetse haerder wassinghe.

Die Roomsche Netelen en wassen niergent hier te lande van haer sel-
uen/maer men moetse planten. Die wilde Heeren Netelen vindt men
ontrent de tuynen/hegghen ende mueren.

Den tijt.

Dat saet wort vergadert inden Vogst.

Die natuer ende complexie.

Die Netelen sijn van subtyl substancie/werm en drooghe/nochtans
en sijn sijn niet ouerheet.

Die cracht ende werckinge.

Netelbladeren met sout ghestooten ende opgheleyt/ghenesen tghene
dat van dulle honden ghebeten is. Ende groote sweeren. Desghelijcks
oock op vuyl vlceraen/ghelijck als de Canker ende dierghelijcke/ghes-
leyt/so suyueren sijn dieselue ende ghenesen die. In ghelijcker manieren
verdeylen ende verdriuen sijn alderhande gheswel/als ghesweer on-
trent den ooren/ende dierghelijcke inflammatien ende bloetsweeren. Si
sijn ooc goet voor de sweerende milte/alsinen een plaester daeraf maect/
ende daer op leyt. Die voorgenoemde bladeren met dat sap ghestooten/
ende

en op twee hoofst gheleyt/stelpt dat bloet dat wten nuse loopt. Alsmint
met Myrthe stoot/ende tapkens daeraf maect/en in der vrouwen scha-
melheyt doet/so brengt dat den vrouwe haer suyuerheyt. Maer alsinen
se versch op de moeder leyt die onder wt wil comen/so doense die weder
om achterwaerts keeren. Dat saet van Netelen met sueten wijn gedron-
cken/trect den mensch tot lust om bijnslapen/ende opent die moeder. Dat
voorseide saet met huenick ghemengt/ende een Electuarie daeraf ghes-
maect/is goet voor de ghene die den kichhoest hebben/ende dat Pleurez-
sis/ende ghesweer inde longhen. Het doet oock wel wtlegghen/ende het
purgeert de borst. Die bladeren met mosschelen ghesoden ende ghedron-
cken/maect eenen saechten camerganck/ende doen wel water maken.
Alsinen die bladeren siedt/ende dat water daeraf met een luttel Myrthe
mengt ende drinct/so brengt dat den vrouwen haer suyuerheyt. Dat sap
vande voorseide bladeren inden mont ghenomen ende ghegorgelt/is
goet voor den huych. Dit saet is den wilden Peterfelie/Cicuta/ende ve-
rijnige campernoelien contrarie. Dit saet doet oock lichtelick spouwen/
alsment des auonts na den eten met Neede een half drachme swaer in-
neempt. Met sueten wijn ghedroncken/ceft goet tot inflatie vander ma-
ghe. Netel in looghe gheleyt/is goet tegen dat wtvalen vanden hayre/
ende verdriift die quade seerichheit/desghelijcks oock dat saet. Die blade-
ren met berensmout gestooten/sijn goet tot dat Podagra/ende alderley
pijne ende weedom der leden.

Aphace. Wilde Wicken.

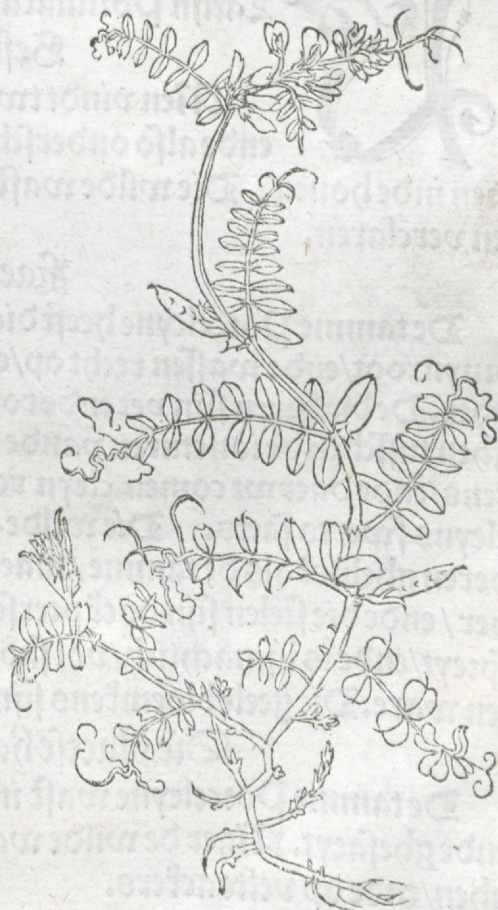
Van wilde Wi-

cken. Cap. XXXVIII.

Den naem.
Wilde Wicken oft Vit-
sen heet in Griec en
Latijn Aphace. Som-
mige Apotekers hee-
tent Os mundi/en Vitia syluestris.

Faetsoen.

Wilde Wicken dat is een cleyn ge-
was/ende is hooger dan de Linsen/
en heeft ter syden aen sijnen steel teere
bladerkens/wtghespreyt ghelijck als
vlercken/en met sijn draeykens haket
allesins aen. De bloemen sijn purpur
bruyen/en gelijcken wel de bloesel van
de Erwtē/maer si sijn cleynder. De
bloemē dat wordē hawkens/eē luttel
grooter dan aen de Linsen/en daerin

sijn diij

sijn drij oft vier Wicken/die sijn swarter ende cleynder dan Linsen.

Die plaetse daert wast.

Die Wicken wassen van selfs opt veldt ende in hegbosschen.

Den tijt.

B

Dit ghewas bloeyt inden Mey/en daerna so crughet hawkens/daer in leyt swert saet.

Die natuer ende complexie.

Die wilde Wicken sijn redelick ende middelmatelic werm/ende droo ghen seere.

Die cracht ende operatie.

Die Wicken trecken tsamen/ende daeromme als men se droocht ende stoot ende vergens op leyt/oft dat men drinckt van den water daer sij in ghesoden sijn/so sijn sij goet teghen dat walghen/ende stoppen den loop des buycks. Drij oft vier van dese Wicken ghegeten/stillen die verbrant heyt ende dat suer opworpen vander maghe. Somma de Wicken hebben meer cracht om te stelpen dan de Linsen/maer anders hebben sij bijna eenderley cracht ende operatie.

Van Porceleyne. Cap. XXXIX.

Den naem.

A

P

orceleyne oft Burgel heet in Griecx Andrachne/ende in Latijn Portulaca.

Geslacht.

Men vindt tweederhande Porceleyne/tam en wilt/ende also onderscheydse Dioscorides. De tamme plant men inde hoven. Die wilde wast van haer seluen/also wij hierna sul len verclaren.

Gaetsoen.

De tamme Porceleyne heeft dicke vette ronde stelen/die sijn een luttel bruynroot/ende wassen recht op/een span hooge/ende somtijts ooch hoogher. De bladeren sijn vet ende rondachtich inde lengde. Die stelen dra ghen tusschen de ioncturen vande bladeren/en int sop bleekgeele bloemkens/ende daerwt comen cleyne ronde bedeckte schaelfkens/die sijn vol cleyns swerts saets. Die wilde Porceleyne heeft vette stelen ende bladeren ghelijck als de tamme/maer sij sijn cleynder/teerder ende smaelder/ende die stelen sijn oock peerscher. Sij leyt altijt op deerde wtghespreyt/ende is lijmachrich/vol saps/ende suerachtich/als oft sij ghesouten ware. Die geele bloemkens sijn oock cleynder dan aen de tamme.

Die plaetse haerder wassinghe.

De tamme Porceleyne wast inde hoven/aldaer sij gheplant wordt ende ghesaeyt. Maer de wilde wast van sels op steenrooten/wijnberghen/ende op vette ackers.

Den tijt.

C

Den tijt.

Porceleyne tam ende wilde beginnen te bloeyen van Junio astot in den Herft. Die bladeren salmen vergaderen in Junio ende Julio/ende daerna dat saet.

Die natuer ende complexie.

De Porceleyen tam en wilde sijn van natueren condt inden derden graet/ende vochtich inden tweeden. Si sijn oock een luttel suer/als oft sij ghesouten waren/ende daerom werden sij in ouden tijden inde pek el geleyt gelijck als die Olijnen ende Capers. Die Italianen vseren die veel heden sdaechs int salaet.

Die cracht ende operatie.

Porceleyne met Gersten mout gemengt en geapliceert/verdrift die pijn int hooft/die hitte ende roothet van oogen/die pijn inde mage en inde blase/ende blusschet dat wildt vier. Porceleyne geknowt/beneempt die buemichet vanden tanden/ende die ouergroote hitte inde mage en inde dermen/ende stopt den loop inden buyck. Si geneest ende heylt die gequetste nieren ende blase/ende blust en beneempt den lust om bij te slapen. Sulcken operatie heeft oock dat sap/ende is seer goet tegen de cortse. Het doodet oock die wormen inden buyck/ende stelpt dat bloetspon

Portulaca hortensis.

Tamme Porceleyne.

Portulaca sylvestris.

Wilde Porceleyne.

f wen/den

wen/den rooden loop/ende die rugader/Hemorrhoides geheeten/ende alderley bloetloop. Dit sap doet men oock inde oogesaluen. Als yemant sijn hooft wee doet vande sonne/so salmen dit sap met olie van Roosen mengen/en daer op strijcken/of laten van bouen neder opt hooft druypen. In somma Porceleynne vercoelt alderhande hittige gebreken/en ghe merckt dat sij een luttel row is/so is sij oock goet om alderhande loopen ende fluxien te stelpen. Als yemant van binne inde keele gequetst is/so sal hi Porceleynne sieden/ende van dat water gorgelen. Dit cruyt salmen knauwen als yemant sijn tanden loteren en waggelen/want het maect se vast. Het maect oock een goede stercke maghe/als ment met azijn ende olie bereyt/ende in salaet etet.

Van Asphodelus. Cap. XL.

Den naem.

A It cruyt daer wi in dit Capittel af handelen/heet in Griecx ende Latijn Asphodelus/ende inde Apoteken Asfodillus.

Geslachte.

Dit cruyt is tweederhande/alsoo Plinius lib. xxi. cap. xviij. claerlick beschrijft/en wi dat in onsen Latijnschen Herbario met veel woorden betuycht hebben. Deerste dat is dmanneken/en mach in Duytsch Heydensche bloeme/of Heydensche lelie geheeten worden. Dander is dwijfken/ende dat heet in Latijn Gastula regia/om deswille dattet met sijn bloeyfel eenen Conincx scepter niet onghelijck en is. Sommighe heetent bouen int landt Goudtwortel/ter causen dat de wortel van desen cruyde gants geel is ghelijck goudt.

Tsaetsoen.

Dioscorides scrijft dat dmanneken bladeren heeft gelijck groot Loock/ende heeft eenen langen steel/die draecht aen tsop een schoon bloeme. Die wortelen sijn lancachtich/rondt oft cnopachtich ghelijck Leckelen/de Mastbloemen niet onghelijck/ende is heel scherp van smake. Dit cruyt en is ons noch niet ter hant comen/anders souden wi sijn figurere hier oock mede geset hebben. Naer dat saet heeft ons gesonden gheweest/datselue willen wi saeyen/ende eest dattet voortcomt so sullen wi dat cruyt doen contrefeyten. Dat wijfken heeft ronde stelen/rondt somme met smale lange bladeren/de Hondtsribbe niet onghelijck/beset/ende dieselue sijn een weynich taey/en niet ghehackelt. Op tsop vanden stele wassen veel bloemen/die sijn dickachtich ende vet/lifverwich root/met seer cleyn bruyn tipkens bespraeyt/ende die bladeren van dese bloemen sijn ten stelewaerts crom om gewelst. Inde midden heeft elc bloeme ses oft seuen veeftkens/en daeraen wassen hoykens/die hebben eenen lieffelijcken rueck. Na dat sij gebloeyt hebben/so comen daer lange bolleken die sijn genult met breet geel saet. Die wortel is geel gelijck gout/ghelijck de witte Lelien cnoop/met veel veeftelingen/eenen Loockbol niet onghelijck.

Die plaetse

Asphodelus. Asfodille.

D

Die plaetse daert wast.

Dmanneken en wast niet van hem seluen in onselanden/maer men moet inde houen planten. Dat wijfken wast oueral in hooge wouden oft boschen/en somtijts oock op de beemden die op hooghe berghen ligghen/gelijck als te Tubinghen op den Osterberch/daer wasset met hoopen.

Den tijt.

Dat wijfken bloeyt in Junio. Dat manneken en hebbe wi noch niet gesien.

Die natuer ende complexie.

Die wortel van dmanneken is werm en drooge. Desghelijck oock dat wijfken/maer niet so seer als dmanneken.

Die cracht ende werckinge.

E

Die wortel van dat manneken lost die vruene/het brengt den vrouwe haer maetstonde. Si is goet voor weedom inde sijde/en voor den hoeft/als men se een drachme swaer gestooten in wijn drinct. Waert dat yemant van slange

oft nateren gebeten ware/die sal nemen de bladeren/wortel en bloemen/ende met wijn tempereren ende stooten/ende daerop legghen. Dese wortel is oock goet tot alderhande vuyl sweeren die voorts en voorts eten/ende principalick tot sweerende borsten/als sij in wijndroessem gesoden ende daerop gheleyt wort. In somma/dese wortel heeft schier eenderley operatie gelijck de Mansooren ende Slangencruyt/want sij reynicht en scheydt/sij is van subtil substantie/en verteert/sij opent oock al wat verstoppt is/ende daerom so en isser nauwelick gheen beter medicijne tot de geelsucht dan dese wortel/in wijn ghesoden ende gedroncken. Eest dat men se tot aschen bernt/en een salue met huenick daeraf maect/en strijct/so wort dat wtvallende hayr wederom wassende. Dat wijfken/waer af de wortel en bladeren taey en bitter sijn/heylt sweeren ende wonden/ruydicheyt/ende ander oude gebreken. Die wortel is oock goet met Gerste ghesoden voor de ghene die wt drooghen ende afnemen. Men mach se oock met meel menghen/ende broot daeraf maken ende eten. Daerom me so pleechmen in ouden tijden/also Hesiodus ende meer ander scrijuen/dese wortel daghelijck inde spijse te besighen.

f ij Van Melde.

Van Melde.

Cap. XLI.

Den naem.

Melde heet in Griecx Atraphaxis ende Chrysolachanon/
in Latijn Atriplex/ ende dien naem blijft noch inde Apote-
ke. De oorsake van sulcken namen hebben wij geset in on-
sen Latijnschen boeck vande cruyden.

Geslacht.

Melde/als Dioscorides scrjft/is tweederhande/deen tam/dander
wildt/ende die heetmen oock Ackermelde/ofst cleyn Schijtmelde.

Haetsoen.

De tamme Melde heeft van onder opwaerts eenen ronden/ ende int
opperste eenen viercantigen steel/met veel meyen ende tacken. De blade-
ren sijn meelachtich/en principaelick diewijl sij ionck sijn/ eer sij op de ste-
len climmen/lanck ende breed/des Arons bladeren niet seer ongelijck. De
bloemen sijn geel ende seer cleyn/daerna brenghet saet/dat leyt in dunne
vellekens gesloten/en tis breed ghelijck een cleyn bladeken. Die wortel is
lanckachtich/niet effen/maer sij heeft veel veeselingen/ende cleyn wortel-
kens aen malcander hangende. Ende dese tamme Melde is oock drjver
ley/nochtans ist onderscheet alleen inde bladeren en stelen/want de som-
mige hebben swertgruene bladeren en stelen/die andere die oock de beste

Atriplex hortensis, Tamme Melde. Atriplex sylvestris, Wilde Melde.

sijn/

Van Melde.

Cap. XLI.

sijn/dragen witgroene/die derde bruynroode/ anders sijn sij malcande-
ren in alle dingen ghelijck. Die wilde Melde wast seer hooge op/ also
dat sij vier cubitus lanck wort/ ende heeft eenen gehoecten steel ghelijck
als de tamme/ dien is met purpurbruyn besprengt. De bladeren sijn der
tamme niet ongelijck/maer nochtans cleynder en meelachtiger/ die bloe-
men sijn geel. Dat saet is hert ende oueruloedich in een ghedrongen/ ghe-
lijck als cleyn druyskens. De wortel is een luttel lanck en heeft veel veesen.

C

Die plaetse daert wast.

De tamme wast oueral inde hoven. De wilde vindtmen oock inde
hoven ende in ander plaetsen/nochtans wast sij van haer seluen.

Den tijt.

Beyde de Melden tamme en wilde bloeyen den gantsen somer/maer
principalick in Junio ende Julio.

Die natuer ende complexie.

Melde is condit inden eersten graet/en vochtich inden tweeden/noch
tans is de tamme couder ende vochtiger dan de wilde.

Die cracht ende operatie.

D

Melde inde spijse/ghelijck ander gruen cruyt/ ghenut ende gesoden/
maect weeck inden buyck. Melde row gestooten oft ghesoden/ verdrjft
tgeswel vande clieren/als sij daerop geleyt wort. Tsaet met huenick wa-
ter gedroncken/verdrjft die geele. Melde is oock goet den genen die heet
van natuere sijn. Die tamme is beter tot de hittige sweeren en apostue-
nien/die eerst beghinnen te wassen ende toenemen. Maer die wilde is be-
quamer als si nu rijp sijn/en wederom asnemen. Si maken oock weeck
al wat hert is/row ende ghesoden daerop gheleyt.

Van Wilden veldtsosfraen.

Cap. XLII.

Den naem.

A

Dese Distelen daer wij in dit Capittel af spreken/heeten in
Griecx Attractylides/ende in Latijn Enicus sylvestris/dat
is wilden Veldtsosfraen.

Geslachte.

Dese Distel/die in Latijn Enicus sylvestris heet/is twee-
derhande. Deerste en is niet seer row/maer tis mild/ende gelijck bat den
wilden Soffraen die inde hoven gheplant wordt. Den steel van desen
cruyde is stijf ende hert/daerop plegghen de vrouwen voortjts int stede
van eenen spinrock te spinnen. In Duytsch mach dit wel wilden Veldts-
soffraen heeten/op datter onderscheyt sij tusschen den wilden Soffsof-
fraen/ende dese tegenwoordige Distel. Dander is rouwer/ende heet in-
der Apoteken Carduus benedictus/dats Ghebenedijde Distel/om sijn
heylsame cracht wille. Anders heet hi ghemeynlick Cardobenedictus.

f iij Haetsoen.

Haetsoen.

Wilden Veldtsoffraen is den wilden Soffsoffraen niet seer ongelijc/
nochtans heeft hi int opperste vande stelen langer bladerē. Sijnen steel
is inden Hersteens deels bloot/want dan vallen die bladeren seer af/en
daertoe row en stijf/nochtans dunne en cleyne. Op den steel wassen ste-
kende bollekens / ende dbloeyfel daer af is bleeckgeel. De wortel is smal/
en en wort inder medicinen niet gebesicht. Dat saet is smal/lanckachtich
cleyne ende swert. Cardobenedictus is gants row en hayrachtich. Sijn
stelen sijn der Melckwey/oft Hasenhuys gelijck/ende cruypen lanck der
eerden / om dat sij so weeck ende teer sijn. De stelen brengen ronde wol-
achtige bollekens/ende als die bloeyen so wordense bleeckgeel. Ende na
dat bloeyfel so vindtmen inde besloten bollekens lanck ende bleeckgeel
Csaet/in witte wolle gesloten / datselue saet is bitter / ende heeft int opper-
ste sommige hayrkens gelijck eenen baert. Die wortel is redelijcken lanc
ende teeder met veel veeselinghen.

Die plaetse haerder wassinghe.

Den wilden Veldtsoffraen wast int velt/ende op de berghen. Cardo
benedictus wort nu schier oueral inde houe gheplant.

Den tijt.

Den wilden Veldtsoffraen bloeyt in Augusto/en sijn bollekens bliuen

Cnicus sylvestris.
Wilden Veldtsoffraen.

Carduus benedictus.
Cardobenedictus.

den gantsen

den gantsen winter staen. Dat saet wort eerst inden Herst rijp. Cardo-
benedictus bloeyt in Junio oft Julio. Sijn saet wort oock spaderijp.

Die natuer ende complexie.

Beide dese geslachten van cruyden/na den mael si bitter schinen te sijn
van smake/so sijn si worm en drooge van natuere/ende sij verteerē.

Die cracht ende operatie.

De bladeren van dese cruyden / en dat saet gestooten/en met Peper en
wijn gedroncken/sijn goet voor de gene die vande Scorpioenē gesteken
worden. Daer sijn oock sommige die scriuen/dat de gene die van Scor-
pioenen gesteken sijn/geen pijn en gevoelen/so lange als sij dese cruyden
in haer hant houden. Naer de wilden Veldtsoffraen is sonderlinge goet
tot oude vlceratien en fistelen/want hi geneestse. Cardobenedictus bene-
met allerley verstoptheyt van binnen/lost de vrije / breekt den steen/en
geneest alderley gesweer/ende principalick vande longen. Ende is oock
goet den genen die van veninich gedierte gebeten sijn. Dit cruyt is gepro-
beert tegen alderhande venijn. Daerom eest seer goet gebesiget in tijden
van Pestilentien / want het preserueert den mensch van dese sieckte/ende
maect gesont de gene die metter pestilentien beladen sijn. In alle de voor-
genoemde gebreken machmen dat cruyt in wijn oft water sieden/na gele-
genheyt vander sieckte/ oft men mach dat poeder van desen cruyde inne-
men. Cardobenedictus dient oock seer wel tot veruuyelde vlceratien / en
sonderlinge tot den cancker inde borste / als men dat poeder daerin stroyt.
Waerwt wel te mercke is dat dese twee Distelen ee geslecht vā cruyde is.

Van Angelica.

Cap. XLIII.

Den naem.

It duechdelick cruyt/dwelck in Duytsch Angelica heet/
oft Heylich geests wortel/oft Borstwortel/en weten wi
met sijnen rechten Latijnschen oft Griecschen naem / eest
anders in ouden tijden beent gheweest/niet te noemen.
Daerom en heuet noch bij de Latijnsche geenen anderen
naem gheuonden/dan dat sijt Angelica heeten. Ende daer bij laten wij
dat te deser tijt rusten ende bliuen.

Geslachte.

Angelica is tweederhande. Deen is tam/waer af de wortel eenen goe-
den ende edelen rueck heeft. Dander wildt/wiens wortel niet so lieflick/
maer sterck van rueck is. Anders en sijnse malcanderē niet seer ongelijc.

Haetsoen.

De tamme Angelica heeft eenen steel die is twee cubitus hooge/dick en
cnoopachtich gelijck een sterck riet/binnen hol. De bladeren sijn gheclo-
uen/ende ringsomme ghekerelt / ghelijck de opperste bladeren aen den
Valschen oft Duytschen Berenclaw / maer dese sijn teerder. Aen den
steel wassen dunne vlimmen als opgeblasen holle sacckens / wt densel-
f iij uen cruy-

Vuen cruypen schoon croonen/niet anders dan aende Venckel/en die dra-
gen witte bloemkens met purpurbruyn ghemencht/daerwt comt bree-
saet/van rueck en sinake der wortel gelijk. Dese wortel is dick en lanck/
met veel clauwieren ende veeselingen ter syden/ende sij is buyten swert/
ende binnen wit. Die wilde is der tamme wat gelijk/maer de blade-
ren sijn gants ende niet gecloven/ende wat langer. De bloemen sijn wat
witter/ende dat saet oock wat breeder. Die wortel is veel slapper van
rueck ende sinaeck.

Die plaetse haerder wassinghe.

Die tamme Angelica plandmen inde hoven/nochtans wast sij oock
op sommich geberchte van haer seluen gelijk die wilde/dewelcke geon-
den wordt in doncker plaetsen daer veel lomber is/somtijts oock aende
watercant/ende in sommige bosschen.

C Den tijt.

Beyde Angelica bloeyen in Julio ende Augusto.

Die natuer ende complexie.

De wortelen van beyde dese gheslachten sijn werm ende drooghe in-
den derden graet.

Die cracht ende operatie.

Angelica opent/maect subtiyl ende verteert. De wortel is wtneemende

Angelica hortensis. Tam Angelick. Angelica sylvestris. Wilde Angelick.

goet

goet tot alderley venijn/ende principlick tegen vergiftheyt vande Pestil-
lentieuse locht. Want al eest datmense maer inden mont en houdt/so be-
waert ende preserueert sij den mensch voor de Peste. Dese wortel gepul-
uerizeert ende een drachme swaer inghenomen/des winters in wijn/en
de des somers in Rooswater/ende daerop ghelegghen ende wel gedect/
maect sweeten/ende verlost den mensch vande voorseyde sieckte. Als ye-
mant des morgens vroech nuchteren van dese wortel innempt/so is hij
dien dach beurt vander pestilentie/want sij drijft dat venijn wt door
den sweet ende vrije. Sij scheydet oock die taeye vochticheyt ende sluy-
men die op de borst leyt/ende is oock goet voor den hoest die van conde
comt. Ende men mach die wortel tot dat voorghenoemde ghebreck in
wijn oft water sieden/na ghelegentheyt vander sieckte/ende als dan den
dranck besigen/oft men mach dat poeder daer af innemen. Dat cruyt in
wijn oft water ghesoden/heylt die wonden ende quetsuren van binnen.
Het scheydet oock dat ghestolt bloet. Het versterckt die maghe ende dat
herte. Het verdrijft dat ouergeuen ende walginge van eten/ende brengt
wederom goeden appetijt. Waert dat yemandt van eenen verwoeden
hont/oft slange gebeten ware/die sal de bladeren van desen cruyde met
Kuyte ende met huenick stooten/ende inde wonden doen/oft daerop leg-
gen/en daerna salment in wijn sieden ende daer af te drincken geuen. Dit
cruyt inden mont gehouden/blust te ouergroeten lust tot bijslapen. Dit
cruyt is goet tegen alderhande toouerie/alst een mensch bi hem draecht.

Van Ratten.

Cap. XLIIII.

Den naem.

Die Ratten diemen oock peersche Corenbloemen/oft co-
ren Genoffelen heet/worden in Griec Aera ende in La-
tijl Lolium geheeten. Sommige heeten oock Pseudo-
melanthiū/en niet sonder sake/want het en is dat recht
en warachtich Melanthium oft Nigella niet/gelijk als
sommige ongeleerde Apotekers meynen/ende wi sulcx in sijn plaetse ver-
claren sullen.

Haetsoen.

De bladeren van Lolium sijn lanckachtich/smal en scerp/ghelijck als
Loock/maer sij sijn corter/vet/ende harich/asschenverwich gruen van
coluere/met een schoon donckerrode bloeme/ende dat wort een lanck/
ghehoeckt/row/hayrachtich cnopken/ende daerin leyt swert saet. Dese
cnoppe cricht te voren eer de bloeme wtcomt/vier oft vijs gruen spitsen/
ghelijck sulcx de figure claelick wtwijst.

Die plaetse daert wast.

Dit cruyt en wast niet alleen in Terwe ende Gerste/maer oock in al-
le ander coren/daert groote schade in doet.

Den tijt.

Van Ratten.

Den tijt.

Set bloeyt gemeynlick in Junio/en
brengt daerna sijn saet voort.

Die natuer ende complexie.

Set is werm int begin vanden der
den graet/ende drooge int eynde van
den tweeden.

C Die cracht ende operatie.

Dit cruyt gemalen/gheneest alder
ley ruydicheyt/rappicheyt/scofsheyt
en quade vernuynde sweeren/alst met
solfer/wijn/ende azijn daerop gestre
ken wort. Dat meel van desen cruyde
met duyuenmes ende Lijnsaet in wijn
ghesoden/verdrift die sweerende clie
ren/en maect datse vergaen/alsinent
daer op leyt. Met huenickwater ghe
soden/ist wtnemende goet tot Tsciati
ca/oft weedom inde huepe/alsinent
daer op leyt. Met huenick ende azijn
ghe mengt/versaecht alderhande pi
ne/ende is sonderlinghe goet tot dat
Podagra/alsinent daer op leyt. Dat
selue meel trect oock wt die splinters ende spaenkens van die beenen die
gebroken sijn. Set suyuert en heylt alderhande oude vlceraen. Met Ka
dijs/sout/en azijn/geneset quade seerichheit/alsinent daer op strijct. Met
gansen smout gemengt ende opt voorhoofst gestreken/oft daer op geleyt/
benemet die pijn int hoofst. Dit cruyt is wonderlijcken goet om dbloet te
stelpen/ende gheneest oock wonden/quetsuren ende fistelen/daerom be
hoorent die Chirurghen in grooter eeren te houden.

Van Swaluwortel. Cap. XLV.

Den Naem.

A Waluwortel wort dit cruyt geheeten/daeromme dat sijn
scherpe hawkens als sij haer ontluycken met witte wolle
oft hayr/den vliegenden swaluwen niet ongelijck en sijn.
In Griecx ende Latijn heet sij Asclepias/en vanden som
migen Hirundinaria. Die Apotekers heeten dit cruyt Vin
cetoricum. Die oorsaken van sulcke namen hebben wij in onsen Latijn
schen boeck vanden cruyden verclaert.

Haetsoen.

Swaluwortel heeft eenen langhen/essenen/ronden/en dunnen steel/
met veel tacken. De bladeren sijn lanck/den Veel niet seer ongelijc/en sijn
doncker

Cap. XLIII.

Lolium. Ratten.

Van Swaluwortel.

Cap. XLV.

Asclepias. Swaluwortel.

B donckergruen. De bloekens sijn bleec
wit/sterc van ruecke/dat worden lan
ge scherpe hawkens/van binnen ghe
uult met pluymachtich/oft harich/
rootachtich breet saet/en als haer die
selue hawkens ontluycken/so sijn sij
een swaluwe niet ongelijck. Die wor
tel is vol veselen al door malcanderen
geulochten met veel cleyn ronde wor
telen/schier ghelijck de heylich Kerst
wortel/ende is sterck van ruecke.

Die plaetse daert wast.

Swaluwortel wast op rouwe/
hooghe sandtachtighe berghen ende
bosschen schier oueral.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Junio/en sijn
bloeyfel duert tot in Augusto/ende
brengt nochtas in middelen tijde lan
ghe hawkens/als bouen verclaert is.

Die natuer ende complexie.

Swaluwortel is werm en droo
ge/ende subtiyl van substancie/dwelc
goet te mercken is aen den smaect vander wortel/die bitter is.

Die cracht ende operatie.

C Swaluwortel in wijn ghesoden ende ghedroncken/verdrift dat
crimsel inden buyck/ende is oock goet voor de ghene die van eenich ve
nijnich ghedierde ghebeten sijn. De bladeren ghestooten/sijn seer goet tot
alderhande quact gheswel/ende sweeringen van borsten ende der moe
der/alsinent daer op leyt. Die wortel is seer goet voor de vrouwen die
haer maentstonde niet en hebben/want sij helpt daer seer toe. Si is ooc
goet voor de ghene die van eenen verwoeden hont gebeten sijn/van bin
nen ende van buyten gheverseert. Een half pont van deser wortel ouer
nacht in eenen pot witten wijns te weyck ghesedt/ende daerna opt der
dendeel inghesoden/ende alle morghen nuchteren int bedde eenen wer
men dronck daer a singhenomen/ende daer op gesweet/becompt den ge
nen die dwater laden wonderlijcken wel. De bloemen ende bladeren ge
droocht ende ghepuluerizeert/ende in oude wonden ende vl
cerationen ghestroyt/heylt deselue.

Van Nuyssen

Van Myusen met steerten.

Cap. XLVI.

Den naem.

A Myusen met steerten / oft Zeensche Castanien / heeten oock Eerdvuyghen ende Eerdamandelen / daerom dat aende wortel swerte langachtige vruchten hanghen / die sijn de Haesnoten / oft rijpe vuygen / oft den Amandelen gelijk.

Maetsoen.

Myusen met steerten hebben twee / drij oft vier tackkens oft steelkens / bij tijden oock meer / ende die sijn seer cleyn ende teeder / ter eerdenwaerts rootachtich / ende en wassen niet hooge op / maer medien dat sij ooc draeykens hebben / daer sij mede aenhanghen / so helpen die daertoe dat sij opwaerts om hooge cruypen. Die bladeren sijn van faetsoen den Wijnruyt bladeren gelijk / maer sij sijn langher ende gants gruen. Die bloemen hebben de coluer van Roosen / ende eenen lieffelijcken rueck / ende sijn van faetsoen den Wicken oft Erue bloemen niet ongelijc. Na de bloemen wassen de hawkens / daerin is cleyn sadeken. De wortel is lanck ende dunne / ende daeraen wassen cleyn raepkens / oft nootkens / die sijn gelijk cleyn peren / ende sijn swert oft eerdachtich van coluere / ende binnen wit / suet van smaecte / schier gelijk de Castanien.

Die plaetse daert wast.

Myusen met steerten wassen int corren / en sonderlinge inde Weyte / Gerste ende Spelte velden / ende als die vercken daerin comen / en dese vruchten soecken / so doorwoeten sij derde seer / want tis haer een medecijne.

Den tijt.

Sij bloeyen in Junio / ende dan behoortmen die liefflijcke welriecken de bloemkens te soecken.

Die natuer ende complexie.

Die Myusen met steerten sijn redelijcken werm ende drooge / dwelck lichtelick wt haren sueten smaect te mercken is.

Die cracht ende operatie.

D Dat opperste vander wortel inghenomen / lost die galle ende conde slijmighe

Apios. Myusen met steerten.

Van Myusen met steerten.

Cap. XLVI.

slijmighe vochticheyt ende sluymen door dat spouwen / ende donderste / door den camerganck. Maer als sij geheel inghenomen wort / so lost sij onder ende bouen. Dat sap van dese wortel ontrent een derdendeel van een drachma ingenomen ende gedroncken / purgeert onder ende bouen. Dat sap salmen aldus vergaderen / die nootkens oft wortelkens salmen stooten ende in een becken vol waters leggen ende wel doorrueren / ende dat sap dat op dwater swemt met een veder versamen / ende latent drooghe werden ende vseren. Men mach dat voorsejde sap den watersuchtighen oock ingheuen. Bi experientie machmen mercken dat dese Zeensche Castanien doen spouwen ende ouerghen.

Van Sterrecruyt.

Cap. XLVII.

Den naem.

A Sterrecruyt wort in Griec en Latijn Aster Atticus / Busbonium ende Inguinalis genoempt. Die redene van sulcke name staen in onsen Latijnschen Herbario verclaert. Maer daerom wordet Sterrecruyt geheeten / om dat de bladeren vanden cruyde ende principalic aen de bloemen een sterre gants ghelijc sijn.

Maetsoen.

Aster Atticus. Sterrecruyt.

Sterrecruyt heeft eenen houtachtighen steel / die is met langachtighen / diecken en hayrachten bladeren becleet. Op top vanden stelen wassen schoon purpurgeele bloemen / want den appel is binnen geel / en rondsomme geciert met purpurbruynen bladerkens die eender sterre gelijk sijn / ende die worden ten lesten grijs hayr / en vliegen wech. De wortel heeft veel veselen.

B Die plaetse daert wast.

Het wast aen hooghe dijcken / huvelen ende berghen / somtijts oock in de bosschen.

Den tijt.

Het bloeyt meest in Augusto / en die bloemen dueren tot in September.

Die natuer ende complexie.

Sterrecruyt vercoelt gelijk als de Roosen / maer niet so seer / ende het verteert oock en droocht / ghelijc dat claerlick te mercken is aen sijnen smaect / want dien is bitter.

G Die cracht

Die cracht ende operatie.

C Sterrecruyt becompt een heete mage seer wel / alsment daerop leyt. Als yemant clapooren oft swerende clieren in sijn gemechte heeft / die sal dit cruyt al gruen stootē en daerop leggen / so vergaet dat geswel. Het is oock goet tot ouergroote hitte ende roodicheyt der ooghen. Als yemanden sijnen achterderm wtgaet / so salmen dit cruyt daerop legghen / ende het sal ghenesen. Men seyt dat dit cruyt de pijn int ghemechte doet vergaen / al eest dattet daer maer op ghebonden en wort.

Van Gras.

Cap. XLVIII.

Den naem.

A Ras heet in Griec Agrostis / in Latijn Gramen.

Geslacht.

Daer is menigherley geslacht en manieren van Gras / waerof dit oock een is / dwelck wij hierna willen verclare.

Haetsoen.

Dat Gras cruyt met sijn stelen oft tacckens op der eerden / ende diesel ue stelen hebbē veel ledekens oft cnoopen / ende daerwt comen suete ende geknoddelde wortelen. Die bladerē sijn spitsich / hert / ende een luttel breet / gheleijck de bladeren van cleyn Riet. Also scrijft Dioscorides van dat Gras. Maer wt dese woorden is lichtelijck te mercken / dat dit cruyt / waerof hier die figure ende contrafeytinge staet / oock een geslecht van Gers is / want het heeft ronde stelen en tacckens met sijn cnooppens / die ghelijck ledekens van malcanderen staen / ende cruypen lanc der eerden. Die cleyn wortelkens sijn dunne ende suet. De bladeren staen op beyde syden van de ledekens altyts paer en paer teghen een / ende sij sijn scherp / hert ende breetachtich. Sijn bloemen sijn wit / ghelijck als dat Gras dat op den berch Parnaso wast / gelijck een sterre / ende sijn rondsomme met vijf bladeren verciert / ende hebben inde midden van dien een kercken. Als die afvallen / so wast daerna een ront knopken / dat is een vlasbolleken niet onghelijck / ende is vol cleyns saets.

Gramen.

Gras.

Die plaetse

Die plaetse daert wast.

Dat Gras daer wij hier afspreken / wast geerne in plaetsen daer veel lomber is / ende aen heggen en haghen.

Den tijt.

Int leste vanden April / so brenget schoon witte bloemen.

Die natuer ende complexie.

C Die wortel van dit Gras is redelick coudt ende drooghe. Maer dat cruyt is coudt inden eersten graet / ende in droochte ende vochticheyt heel middelmatich. Dat saet is wat swack ende onsterck / maer het droocht.

Die cracht ende operatie.

Die wortel ende cruyt van Gras groen gestooten / heylt de wonden alsment daerop leyt. De wortel in wijn ghesoden ende ghedroncken / is goet tegen de pijn inden buyck / ende lost die vruine / ende breekt den steen. Dat saet iaecht oock den steen af / ende droocht den loop des buyck. Het is oock goet tottet bñten van veninich ghedierte.

Van Aloe.

Cap. XLIX.

Den naem.

A Loē heeft sijnen Duytschen naem na dat Griec en Latijn / want in beyden spraken heetet Aloe.

Haetsoen.

Aloe heeft een blat schier gelijc Squillen oft Zee ayenyn / dick ende vet / een luttel breet / ront ende omgewelft. De bladeren hebben op beyde syden stekende scerpe punctkens / die sijn cort / ende staen wijt van malcander. Den steel is ghelijck de Goudwortel maneken oft Asphodelus / desghelijck oock dat saet. Maer de bloeme is wit. Dat gantse cruyt rieck sterck / ende is bitter van smake. Het en heeft maer een enckel wortel / die is ghelijck eenen staeck die in deerde steect.

B

Die plaetse daert wast.

Aloe wast met groote menichte in India. Men vindets oock in Arabia ende Asia / ende wort nu oock te sommighe plaetsen in Duytschlandt inde houen geplant. Maer na dat ick vernomen hebbe / so en ist noch nergens tot perfectie ghecomen / ende en heeft oock noyt bloemen gebracht.

Den tijt.

Ghemerckt dat wij / als voorsyt is / de bloemen noyt ghesien en hebben / so en connen wij oock niemanden recht bescheedt gheuen wanneer dattet bloeyt.

C

Die natuer ende werckinge.

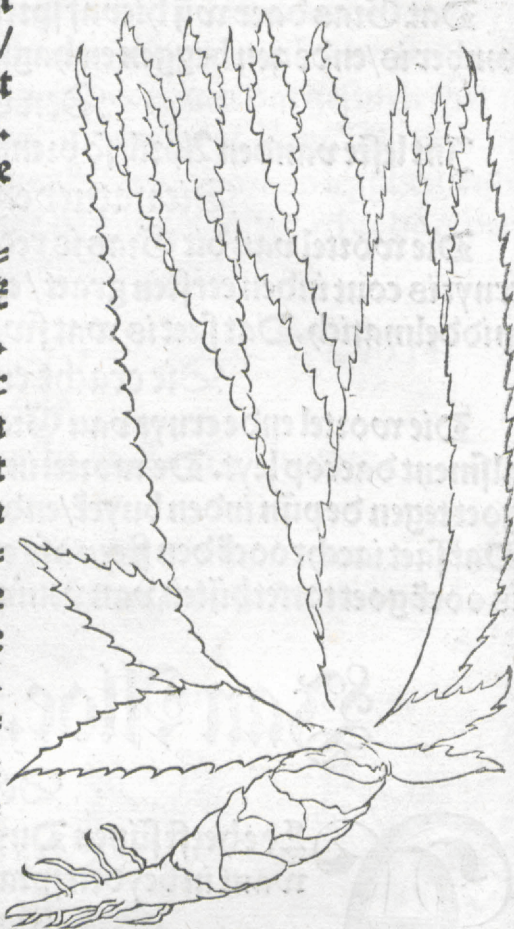
Dat tsamengheronnen oft gestolt sap van Aloe is tweederley. Deerste is seer sandachtich ende dalder onreynste. Dander is sonder sandt / glisterende / een luttel root als goudt / ende laet hem oock gheerne in stuccken wij-

g ij cken wij-

cken wijnen/ende is te samen gheronnen ghelijck als een leuer/ende seer bitter. Dit is dbeste/ende treckt tsamen/maect slapende/het droocht/en maect camerganck/ende purgeert de mage. Twee drachma swaer met water ghebroncken/stopt dat bloetspouwen. Maer een drachma swaer inghenomen/geneest vader geel. Met huenick ingenomen/brengt den camerganck. Drij drachma swaer ingenomen purgeert volcomelick. Als Aloe onder ander purgerende medicijnen ghemengt wort/so maket dat sij der magen minder letten/want het is der magen sonderlinghe goet ende aengenaem. Aloe ghedroocht ende in die wonden ende vlcerationen ghestroyt/heylet dieselue. Maer sonderlinghe eest goet tot quade manlichheyt/ende tot dat capken vander manlijcker roede als dat ghequetst/gebrocken/oft eenich letsel heeft. Als dat fondement opgheclouen is/ende dit met sueten wijn gemengt/ende daer op gheleyt wordt/so gheneset. Desghelijckr wanneer die rugader te seer loopt/so stoppet deselue/alst daer op gheleyt wordt. Het heylt oock den worm aende vingheren oft nijn naghelen. Met huenick mengt ment/ende men leytet op blaw gheslaghen oft ghestooten plaetsen/ende verteert dat gheronnen bloet dat daer onder leyt. Als de schel vande ooghen een luttel row ende schorst wordt/so strijckt men dit daer op/ende het versaecht die pijn/ende gheneest oock dat incken in de hoecken van de ooghen. Het versaecht oock die pijn int hooft als ment mengt met olie van Roosen ende azijn/ende dat voorhoofst ende slaep vanden hoofde daer mede bestrijckt. Met wijn ghemengt/ende aen ghestrecken/maect dat dat hayr niet wt en valt. Aloe is goet tot gheswollen barbelen/tant vleesch/ende alle sweeringhen binnens monts/als ment met wijn ende huenick mengt/ende inden mont houdt. Tis oock een goede medicine tot allerley ghebreck inde ooghen/ende sonderlinghe tot roode ooghen. Aloe is oock seer goet tot alderhande schorstekinnen. Met huenick ghemengt/so stelpet dat bloet dat wt de wonden ende elders wt loopt.

Van Peertsclauwe

Den naem.

De Peertsclauwe oft Soefbladeren wort dit cruyt daerom genoemt/om dat de bladeren/die dun sijn/met haer stremen/hoecken/oft canten/en aderkens een peertsclaw gelijck sijn. Sommighe heetent Brantlattuwe/daerom dattet goet is voor brant ende verbrantheyt. In Griec heetet Bechion/ende in Latijn Tussilago. De oorsaken ende redenē van sulcke namen hebben wij in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Tsaetsoen.

Peertsclaw heeft bladeren die sijn den Veel ghelijck/maer dese sijn meerder/en daer comender ses oft seue van een wortel/en onder ter eerdenwaert sijn sij witachtich oft aschverwich/en op dander sijde groen/en hebben ooc veel hoecken en aderkens. De steel is wit en harich/een span lanck/en dien draecht schoon geele genulde bloem/ende dien steel verliet haest. De bloemen vergaen oock lichtelic/want dat worden graw wolachtige bollekens/die vligē wech. De wortel is wit ende lanck.

Tussilago. Peertsclauwe.

Die plaetse daert wast.

Peertsclauwe wast geerne bi dwater/en op vette ongheworde plaetsen/ende op vichte ackers ende velden.

Den tijt.

Int beginsel vande Meerte/April/en Mey so brengt de Peertsclaw sijn wolachtige stelen/en daer op geel bloemen sonder eenich bladeren. Daerbi comet dat luttel menschen dese bloemen kennen/want als die bladeren voortcomen/wt dewelcke dit cruyt licht om kennen is/so sijn de stelen en de bloemen alreede vergaen/en de bladeren/stelen/en bloemen en worden nimmer bi malcanderen gevonden. Daerom hebbender oock veel geweest die gemeynt hebben/dat dit cruyt noch steel noch bloemen en heeft. Dwelck nochtans valschen en gelogen is/want si worden beyde gevonden inden Meerte/April en Mey/also nu verclaert is. En wie sulcx niet ghelooouen en wil/die grane de bloemen wt met der wortel/ende sette die ergens in/so sal hi die bladeren met der tijt sien wtcruppen/so en can hi niet geloochen het en sijn bladeren van Peertsclauwe. Ende dieselue duren naemaels den gantsen somer.

g iij Die natuer

Die natuer ende complexie

De bladeren van Peertsclauwe verkoelen ende droogen diewijle dat sij noch gruen sijn. Maer wanneer si dorre werde/so worden sij scherp/ende ouermids dien van natueren werm.

D

Die cracht ende operatie.

Die bladeren als sij groen gestooten en geseert worden/so lesschen si allerley hitte/en genesen dat wildt vier. Maer als sij gedort worden/en op gloeyende colen gheleyt worden/ende den roock daeraf door eenen trester inden mont ontfangen wort/so genesen sij den droogen hoeft/en dat kichen oft dempicheyt op de borst. Si breken oock de apostuemen op de borst. Diergelijcke cracht heeft oock die wortel/als si ontfeken wort/ende den roock die daeraf opwaerts slaet/inden hals ontfangen wort. Het is oock te mercken/dat de groene bladeren van Peertsclauwe een sonderlinge medicine sijn tot brant die van vier compt/als sij daerop geleyt worden/ende onderwijlen op een niem ververscht worden.

Van Bornagie.

Den naem.

Borrage. Bornagie.

A

Dit cruyt dwelck wi in duytsch Bornagie oft Bernagie noemen/is recht tgene datmen in Griecx Buglossum en inde Apoteke Borrage heetet/ghelijck wi dat met veel woorden in onse Paradoris geprobeert hebben/ende niet van noode en is hier sulcx te verhalen.

Haetsoen.

Bornagie heeft eenen rouwen vetten steel/sijn bladeren sijn ooc row/steken de/breet/gefroncelt/ende swert gelijck Wolcruyt/en buygen haer ter eerden/van haetsoenen eender coetonge niet ongelijck. Den steel deylt hem int opperste in veel tacckens/die draghen lieflijcke bloemen gelijck een sterre/gants hemelblaw van coluere/sommige oock snee wit. Als die afvallen/soo wassender swerte coerenkens na/somtijts twee/drij oft vier neffen een/in huyskens die sijn bouen open.

Die plaetse daert wast.

B Bornagie wast in effen ende sandachtighe plaetsen/maer ny vindt ment

ment oueral inde houen.

Den tijt.

Het bloeyt in Junio/ende duert den gantsen somer.

Die natuer ende complexie.

Bornagie is werm ende vochtich van natueren.

Die cracht ende operatie.

Die bloemkens vader Bornagie in wijn geleyt en daeraf gedroncken/maken den mensch vrolick en blijde/en verdrinen droefheyt/melancolye en alderhande swaermoedicheyt. Als si met huenick water gesoden worden/so sijn se seer goet en bequaem den genen die row sijn binne der kelen/en daer door hoesten. Den stock vande Bornagie die drii stelen oft tacckens draecht/seyt men dat goet is tot de derde cortse/tertiana genaet/als hi met wortel en saet in wijn gesoden en gedrocken wort. Ende als den stock vier tacckens heeft/so soude hij nut sijn tot de vierdaechsche cortse/quartana genaemt/als hij in dier manieren/als voorseyt is/bereyt ende geseert wort. Men mach oock dat suicker vande bloeckens tot de voorseyde cortsen besigen. Dat cruyt van Bornagie tot affschen gebrant/ende met huenick water gemengt/dat geeft een heylsam mondtwater oft gorgelwater tot alderhande sweeringhen ende quetsuren binnen den hals/tonge/ende tandvleesch/als ment doorgaens daermede wasschet. Bornagie lost oock die vrine/ende verslaet den dorst. Dat cruyt ghesoden en geten/is goet tot de gebreken der leuer.

Bupthalmum. Coedille.

Van Coedille.

Den naem.

A

Coedille heet dit cruyt/daerom dat sijn bladeren der Dylle niet ongelijck sijn/men heetet ooc Coeooghe oft Rundsoghe/om dat de bloemen de coeoogen gelijck sijn. Ende ouermids dien heetet ooc in Griecx ende Latijn Bupthalmum. Anders heetet oock Cotula non fetida.

Haetsoen.

Coedille heeft eenen steel die is teer/de bladeren sijn de Deyckel gelijck/en de bloemen sijn de Chamille heel gelijck/maer nochtans grooter/gelijck wi dat in onsen latijnsche Herbario verclaert hebben. Die wortel is dick ende lanck met veel wortelen ende veeselen ter syden.

g iij Die plaetse

Die plaetse daert wast.

B Coeooge en wast niet oueral. Maer waert ghenonden wordt/daer wasset opt velt/ende na bij de steden.

Den tijt.

Het bloeyt in Julio ende Augusto/ende duert tot inden Herst.

Die natuer ende complexie.

De bloemen van Coeooge sijn wat scherper op de tonge dan de Chamille/ende ouermids dien oock heeter.

Die cracht ende werckinge.

E De bloemen van desen cruyde ghestooten ende met ghesmolten was gemengt/doen alderhande herte inflatien ende sweeringen die van conde vochticheyt comen vergaen ende verdwijnen. Men seyt oock als yemant wt dat badt compt/ende van dese bloemen/te voren in wijn gesoden sijnde/seker daghen lanck daeraf drinct/datse de geele verdriven/en wederomme een schoon verwe ende coluer maken.

Van Madelieuen.

Cap. LIII.

Den naem.

A Je cruyden die wi Madelieuen heetē/ worden van Plinio ende in Latijn Bellis oft Bellis genaemt.

Geslacht.

Bellis minor hortensis.
Dobbel Madelieuen.

Madelieuen sijn twee derley/groot ende cleyn. Dat cleyn is ooc tweederhande/deen tam/dander wilt. Dat tam is menigerhande/wat sommige van dien sijn dubbel/en dander enckel/sommige wit ende dander gants bloetroot. Wederom sijnder sommige root en wit ghespickelt. En dese heeten in latijn Bellis minor hortensis. Dat wildt heetmen sonderlinge Madelieuen/ende in Latijn Bellis minor syluestris/en sommige heetent Primula ueris en Consolida minor. Dat groote heeft sijnen rechten naem Gansbloeme/ende in Latijn Bellis maior. Gaetsoen.

Die cleyn Madeliefkens als si eerst wtcruypen/soo spreiden si haer op der eerden wt ghelijck een schoon sterre. Die bladeren sijn saecht en weeck/ront en lanckachtich/den Nagelcruyden niet ongelijck/maer si sijn een luttel

ghetertelt

Bellis minor syluestris.
Enckel Madelieuen.

Bellis maior.
Gansbloem.

getertelt en niet so hayrachtich. Het brengt eerst groen cnopkens ghelijck vlasbollekens/die climme op dunne ronde steelkens opwaerts een span hooge oft minder/en als si haer opluycken/so wordent bloemen/die sijn wit oft root/oft met beyde die colueren gespickelt/als voorszeyt is/en die bladerkens die rondtom den appel vander bloemen staen/dier isser ghemeynlick drij oft vijfen vijstich. Die wortel is vol veeselen ende witachtich. De Gansbloeme wast anderhaluen cubitus hooghe/ende heeft eenen teederen steel. Die bladeren sijn den cleynen Madelief bladeren niet ongelijck/maer si sijn dieper geterst. De bloeme is de Madelief oft Chamille bloemen ghelijck/maer si is veel groter. Den appel vander bloemen is geel/maer dwielken is wit. De wortel is oock veeselachtich/ende wat sweter dan de cleyn Madeliefkens.

Die plaetse haerder wassinge.

Die tamme Madeliefkens plantmen nu schier in allen houe. Die wilde wassen oueral op de heyde/ende bij dwater. De Gansbloeme vindt men met groote menichte inde beemden.

Den tijt.

De tamme Madeliefkens vindt men schier allet iaer door inde hoven. Maer de wilde vindt men int veldt/meest inde Lenten. De Gansbloem bloeyt inden Mey schier in alle beemden.

Die natuer

Die natuer ende complexie.

De Madelieuen sijn sonder twijfel drooch van natuer/ende dat can men daerwt mercken / want men besiget om de wonden ende quetsuren te heylen/ende also Plinius scrjft / doen sij de swerende clieren onder de kinne vergaen ende verdwijnen. Daerom so dolen die seer die segghen dat dese cruyden van natuer vocht sijn. Ende mids dien dat dat wilde een luttel suer is/so houden wijt daer vore dattet ooc vercoelt/maer niet seere. Maer alle dandere sijn werm van natuer/ende dat redelick/ende sij scheyden ende deylen.

Die cracht ende operatie.

D Dat cleyn Madeliefken is een recht wonden cruyt / want het geneest ende heylt allerley bladerkens / ende dat beckenneel oft herffenpanne als die ghebroken is. Dat sap is goet ghedroncken van de ghene die gequetst oft gewont sijn. De bladeren groen ghestooten/heylen de hittighe wonden/als men se daerop leyt. De Ganselbloem is wt nemende goet tot lamme leden/ende doet oock die clieren onder de kinne vergaen/ende is goet tot dat Podagra/ende Sciatica oft weedom inde huepe/want sij doet allerley groue humoren ende vochticheyt verdwijnen ende vergaen.

Van Saelboom. Cap. LIIII.

Den naem.

Sabina.

Saelboom.

A

S

aelboos heet in Griec Brathys/ in latijn Sabina oft Savina/ en al so heet noch inde Apoteke. Geslachte.

Seuenboom is tweederhande/also dat Dioscorides verclaert. Den eenen heeft bladeren gelijk den Cypres/ en wast gemeynlick hier te lande. Den ander is wat vremder/hebbende bladeren ghelijck den Tamarisboom/ en dien en hebben wi noch niet ghesien.

Laetsoen.

B Den Saelboom vanden eersten geslachte/ die hier gheconterseyt staet/ bringet bladeren ghelijck de Cypres/ maer hi heeft meer doornen/ ende rieckt sterc/ en is scerp en hittich. Sien is ooc niet hooge/mer hij breyt hem wijt wt/ also dat men daeronder wel sitten can gelijk onder een hutte oft een gewelf.

Hij is

Si is altijt gruen/ende bouen breet ghelijck den Genener.

Die plaetse daert wast.

Saelboom wast schier in alle hoven.

Den tijt.

Saelboom mach tot aller tijt vergadert worden / nochtans is dbeste dat hi versaemt worde inden Herst/ als hi saet heeft.

Die natuer ende complexie.

Saelboom is werm ende drooghe inden derden graet/ende subtiyl van substantie.

Die cracht ende operatie.

C Saelboom bladeren sijn goet om den roock van onder te ontfangen/ want sij brengen den vrouwen haer maentstonde. Si genesen ooc die sweeringen die voorts en voorts eten. Met huemic getempert sijnde/so suueren sij al wat swert en onreyn is. Met wijn gedroncken / lossen sij dat bloet met de vrjne/ende de doode vrucht wt moeder lichaem. De voorgenoemde bladeren gebruyct men oock tot saluen die verwormen. Somige besigen se oock voor caneel/ als sij in tweeonndich gewichte genomen worden. Men mach van dese bladeren eenen goeden roock maken/ en int stede van wier oock vseren. Met den roock van dese bladeren ghenesen die hinnen die de sprow oft pippis hebben. Met wijn ende hue nick ghedroncken/so ghenesen sij de geelsucht.

Van Braembesien. Cap. LV.

Den naem.

A

B

Raembesien heeten in Griec Batus / in Latijn Rubus oft Sentes. Maer de vruchten heete in Griec Batinia/ in Latijn Vacinia / sommige heetense oock Mora Vaticana. Also wi sulcx in onsen Latijnschen Herbario ghe noech verclaert hebben.

Geslachte.

Hoewel datter veel geslachten van Rubus sijn/nochtans vindt men tweederley Braembesien/deen groot ende dander cleyn van besien/also dat die signere claerlick bewijst.

Laetsoen.

B De Braembesien sijn alle man wel bekent. Die stelen oft tacken van deser hage sijn oueral met herte stekende doornen oft angelen verwaert/ende hangen geerne aende cleederen/als de lieden daer voorbij gaen. De bladeren sijn wijt en breet doorsneden/ende sijn aen deen sijde swertachtich ende aen dander witachtich van coluere. De bloeme is eerst rootachtich/daerna wort sij sneewit/ende dat wort een vrucht die is de Moerbe sien niet onghelijck / ende is donckerroot van coluere / ende binnen vol roots saps.

Die plaetse

Van Braembesien.

Cap. LV.

Die plaetse daert wast.

Braembesien wassen oueral aen seker hagen/ende neycht hem van stonden aen nederwaerts teghen deerde/ende wortelt also wederom inne/ende wast so wt hem seluen.

C Den tijt.

De bladeren salmen inde Lenten vergaderen. De bloemen int beghin van den somer/in Junio oft Julio. Die vruchten ontrent den Oogst/want ontrent dier tijt worden sij rijp.

Die natuer ende complexie.

De bladeren als sij eerst wtcomen/so sijnse wat condit en grof van natuer oft substantie/ende hebben in haer een waterachtige substancie/sij trecken ooc een luttel tesamen. De vrucht als si noch onrijp en amper is/so droocht sij seer/en is cout van natuer. Maer als sij rijp wort/so wordt sij redelick werm/maer sij treckt nochtans noch te samen.

Die cracht ende werckinge.

D Braembesien rancken oft tacckens ghesoden ende gedroncken/stoppen den loop des buycr/ende der vrouwen maentstonde. Si sijn oock goet tot dat bijten van veninich ghewormte. Si stercken dat tandvleesch. Die bladeren geknout sijnde/genesen de vlceraen en vernuyttheyt bin nens monts/ende schorste hoofden/ende de oogden die wten hoofde willen vallen/ende sweeringen int fondament/ende die rugaderen/als men se daerop leyt. Sij sijn oock nut voor de ghene die groote weedom inde mage hebben/ende ouermids dien in onmacht vallen/als men se stoet en daerop leyt. Dat sap dat wte stelen en bladeren geperst wort/en inde sonne daerna vergadert en ghedroocht wort/is veel crachtiger om de voorscreuen gebreken te ghenesen. Dat sap vande vrucht als sij rijp is/is seer bequaem tot allerley gebreken des monds. Maer als de vrucht halfrijp is/ende men die etet/oft tsap daerwt gheperst wort/so maken sij hert int den buyck. De bloemen in wijn gesoden ende gedroncken/hebben desgelijcke cracht. In somma de bladeren ende rancken als sij geten ende gheknout worden/so genesen sij de vernuyttheyt ende alderley sweeringen des monts. Si heylen oock de ander wonden. Die bloemen ende die onrijpe vruchten hebben een virtuyt ende operatie. Ende sijn beyde goet tot dat roode melizoen/tot den loop des buycr en bloetspouwen. De wortel in wijn gesoden ende ghedroncken/breect den lendensteen. De bladeren ghe-

Rubus. Braembesien.

Van stinckende Malroue.

Cap. LVI.

ren gedroocht ende ghepuluerizeert/sijn nut tot sweeringhen die dat vee ende de beesten moghen hebben. De nieuwe schuetkens in amperen wijn gesoden/verstercken en maken vast de tanden als si waggelen oft lotere.

Van stinckende Malroue. Cap. LVI.

Den naem.

A De stinckende Malroue heet oock swerten Andoren om sijn steel ende bladeren wille die swert sijn. Anders heet hi oock Andoren wijfken. In Griec heet hi Ballote/in Latijn Marrubium nigrum/Marrubiastrum/ende Prasinum fetidum/om dat hi sterck rieckt ende stinct.

Haetsoen.

De swerten Andoren heeft een steel Ballote. Stinckende Malroue. die is viercant/swert en hayrachtich. De bladeren sijn der Malroue seer gelijk/ende sonderlinge als sij eerst wtcomen/maer si sijn groter ende meer gekerft/ende een luttel rondt/ende onderscheydenlick van malcanderen geset/ende sterck van rucke. De bloemen staen rondtsom den steel ghelijck als een wielken/purpurroot van coluere.

B Die plaetse daert wast.

Dit cruyt wast aenden wech/oude huysen/tuynen/kerckhouen/ende ander ongebowde plaetsen.

Den tijt.

Het bloeyt int eynde van Junio/ende int beghin van Julio.

Die natuer ende complexie.

Swerten Andoren is werm inden tweeden graet perfectelick/ende drooghe inden derden.

C Die cracht ende operatie.

Die bladeren groen gestooten/sijn goet voor de ghene die van verwoede honden gebeten sijn/als men daer op leyt. Ende als men se in heete asschen droocht/ende als dan met huenic tempert/so genesen sij onreyn sweeringen oft vernuytde vlceraen. De looghe daer swerten Andoren in ghesoden is/die is goet tot schorste rappighe hoofden/als men die daermede wasschet.

h Van Bo-

Van Boterbloemen. Cap. LVII.

Den naem.

21

Boterbloemen oft Hanenvoet heet in Griec Batrachium / ende in Latijn Ranunculus. Sommige heeten dit cruyt flammula / om sijn scherpe ende bernende cracht wille. Apuleius heet dit cruyt Scelerata / dats te seggen / schalck cruyt / om des wille dat de schalcke bedelaers ende rabanwen met dese cruyden haer armen ende beenen ophalen / ende maken die ongants / om dat de lieden des te meer geuen souden. Maer sulcke quade boenen / die met sulcken bedroch tgelt vanden lieden crijgen / behoortmen totte hangman te leyden / om sulcken valscheyt namaels niet meer te doe.

Geslacht.

Daer sijn veel gheslachten ende manieren van desen cruyde / maer de principaelste ende diemen gemeynlick vindt / als Dioscorides ende Galenus verclaren / sijn vierderhande. Den eersten Hanenvoet is oock tweederley / den eenen tam / den anderen wildt. Den tammen is oock tweederhande / den eenē dubbel / den anderen enkel. Den wilden is tweederley / also die oude Medicijn meesters scrijuen / waer af den eenen geel bloemē heeft / die heeten wi Boterbloemen / ende dien wast geerne inde beemden ende in gras houen. Den anderen heeft purpurbruyn bloemen / ende dien en hebben wi noch niet cōnen sien. Den tweeden Hanenvoet die bijna bladeren heeft ghelijck de Eppe / ende door dien van sommigen oock wilde Eppe genoempt wort / denseluen heeten wi hier Waterhanenvoet. Den derden Hanenvoet is cleyn / ende daer om heetē wi hem Cleyne Hanenvoet.

Dat vierde gheslacht is dat alder cleynste / ende heet in duytsch Woudthaenken. En dit is oock / also Plinius scrijft / tweederley / deen met witte / en dander met geele bloemen / ende oermids dien heetē wi deen Wit Woudthaenken / en dat ander Geel Woudthaenken.

Factsoen.

C Den eersten Hanenvoet oft Beempt hanenpoot heeft bladerē / als Dioscorides scrijft / die sijn den Coriander gelijck / maer sijn breeder / ende als Plinius verclaert / bijna so breet als Malu bladeren / ende sijn witachtich en vet. Die bloem is geel / somtijts oock purpuren. Den steel is eenen cubitus

Batrachium. Boterbloemen.

lanck /

Ranunculi altera species.
Enckel Hofboterbloemen.

Ranunculus aquaticus.
Water Hanenvoet.

Ranunculus multiplex.
Dobbel Boterbloemen.

Ranunculus minor.
Cleynen Hanenvoet.

b ij

Van Boterbloemen.

Cap. LVII.

Tertia ranunculi lutei apud Diosc. species. Geel Wondthaentken.
Quarta ranunculi apud Diosc. species lactea. Wit Wondthaentken.

lanck/maer niet dicke. De wortel is cleyn/wit ende bitter/ met veel cleyn veeselen die daer aen hangen/ghelijck aen Niescruyt. Wt dese woorden van Dioscorides is claerlic te mercken/ dat de Boterbloem een geslacht is vanden eersten Hanenvoet/ want dit cruyt heeft bladeren die sijn eerst ront ende ongeclouen/maer dander die na de eerste comen die sijn geclo- uen/ende geformeert gelijk eenen hinnenclaw/ende hoe sij hoogher aen den steel staen/hoe sij den hoender oft ranenvoet gelijcker worden/ende smal ghelijck aen Coriander cruyt. De bloemen sijn geel/ende de wortel heeft veel veeselingen/gelijck de wortel van Niescruyt. Desgelijck de En- ckel Hof boterbloemen hebben oueral bladeren/ gelijk dander Hanen- voeten alleen int opperste vanden steel hebben/ gants smale/ nochtans sijnse int opperste in twee deelen gheclouen. De bloemkens sijn doncker geel/ende die crijghen een bolleken dat is vol angelen gelijk een eghel/ en daerin leyt dat saet. Die wortel is oock veeselachtich/ghelijck die wortel van wit Niescruyt. De Dobbel Boterbloemen cruyt heeft oock gheclo- uen bladeren gelijk de eerste Boterbloemen/ en heeft eenen langen dun- nen steel/ daerop wassen schoon dobbel geel bloemen/ de wortel is oock vol veeselingen/ghelijck de voorgaende. Den Waterhanenvoet crijcht eenen hoogen steel/ende bladeren die sijn diep gekerft/ghelijck de Eppe/en heeft oock schoon bleeckgeel bloemkens/ende als die afvallen/ so crijgen sij een bolleken dat is tsamen gedrongen ghelijck een druue/ende daerin leyt dat

Van Boterbloemen.

Cap. LVII.

leyt dat saet. De wortel heeft oock veel veeselinghen. De cleynen Hanen- voet heeft geclouen ende verdeylde bladeren/en is een luttel hayrich/ den steel is ront/ende daerop wassen schoon geel bloemen. Sijn wortele is ront ghelijck eenen cleynen ayeuyn/ende heeft veel cleyn veeselinghen die daeraen hangen. Dat vierde geslacht dat wij Wondthaentken noemen/ heeft oock geclouen bladeren gelijk den anderen Hanenvoet/sijnen steel en wort niet lanc/ende daerop wassen bloemen die sijn wit lijfverwich/ ende somtijts schoon geel. De wortel is ouerdweers gheulochten/lang- achtich ende oock wat ghecnobbelt. Sij bernt op de tonghe ghelijck den cleynen Hanenvoet.

Die plaetse haerder wassinghe.

¶ Dat eerste gheslacht vanden geelen Hanenvoet wast van hem seluen bi dwater ende grachten/ende in vochtighe beemden en grafhouen. De dobbel Boterbloemen plantmen inde houen/ende die maechdekens ma- fender cranskens af. Die enckele wassen oock inde houen/ende somtijts oock op natte velden/ende principalick als vochtige iaren sijn. Den Wa- terhanenvoet wast bij dwater. Den cleynen wast oueral inde grafho- uen/beemden en opter heyden. Die Wondthaentkens vintmen int wout oft inde bosschen/ende sonderlinge dwit. Dat geel wast aende haghien/ ende op leeghe velden die aen dwater ghelegghen sijn.

Den tijt.

¶ Den Beemdthanenvoet bloeyt int begin vanden April/ ende vergaet daerna inden Mey. De Boterbloemen beyde dobbel en enckel/desgelijck oock den Waterhanenvoet en cleynen Hanenvoet bloeyen den gantsen somer. Dat Wondthaentken comt wt inde Lenten/te weten inde Meer- te ende April/ende bloeyt inde wouden/bosschen en vochtighe platte vel- den/ende daerna so vergaet het oock/gelijck den eersten Hanenvoet.

Die natuer ende complexie.

Die Boterbloemen oft Hanenvoeten alle gelijk sijn werm en drooge van natueren/nochtans so en is den Beemphthanenvoet niet sonder'in- ge scherp gelijk als dandere/also dat hi oock niet so crachtich en is int o- pereren gelijk als dandere.

Die cracht ende operatie.

¶ De stelen ende bladeren van allerley Boterbloemen oft Hanenvoeten diewijl dat sij noch ionck ende teer sijn/ so halen sij twel op ende bernen/ ende maken rappen en rouen/als sij ghestooten ende daerop geleyt wor- den. Ende ouermids dien so nemen sij wech die rouwe en ongantsse na- ghelen/allerley ruidicheyt ende vlekken die een mensch aen sijn lijf hebben mach/ als wratten ende dierghelijcke. Alsinent eenen cleynen tijt leyt op eenich plaetse des lichaems daert hayr wtvalt/daertoe eest seer goet/ nochtans salment haest weder afdoen/ want het soude twel ophalen. Die wortel gedort/maect seer niesen.

h iij Van Hoppe.

Van Hoppe.

Cap. LVIII.

Den naem.

A Oppencruyt heet in Griecx Bryon/ en in Latijn Lupus salictarius/ ende inde Apoteke Lupulus/ en bi tijden oock Sumulus. De oorsake ende reden van dese namen vindt men in onsen Latijnschen Herbario.

Geslachte.

Daer sijn tweederhande geslachten van Hoppe/ tam ende wildt/ also wi hierna sullen verclaren. De tamme wort met groote neersticheyt in sommige plaetsen geplant. De wilde compt van selfs voort.

Haetsoen.

B De tamme Hoppe brengt eerst ionge schuettens voort/ die sijn rondt en bruynroot/ sonder loof. En so haest als die mans lengde hooghe sijn/ so worden die stelen gants row/ ouer al met cleyn doornen ende angelen beset. De bladeren sijn row ende donckergruen/ ende ghelijcken dloof van witten Wijngaert. Aende steel wassen witgeele bloemkens die sijn driefelachtich ende dick tsamen ghedronghen/ bijna gelijck de Wijndruyen/ maer perfecter ende grooter. Wt de voorseyde bloemkens wassen gants bolle/ dubbel/ lichte bollekens oft tefkens/ ende tusschen dat selue leyt rouwaens ront saet verborgen. De wilde Hop is in alder manieren de tamme Hoppe ghelijck.

Die plaetse daert wast.

C De tamme Hoppe wort in duytsch lant ter plaetsen daer geenen wijn en wast/ inde hoven en ackers gheplant totten biere. De wilde wast oueral aende tuynen/ aen heggghen ende hagen/ aende grachten ende mueren/ ende waer hi aenhanghen mach.

Den tijt.

Teghen de Lenten comen de ionge schuettens vande Hoppe wt/ ende daerna climpt hi op aen lange stanghen/ en in Julio begint hi te bloeyen. Maer in Augusto en int beginsel van September so wort hi vergadert.

Die natuer ende complexie.

Sommige scrijuen dat de Hop cout is van natuer. Dander seggen hi is middelbaer/ dat is noch cout noch werm. Maer si dwalen op beyden sijden

Lupus salictarius. Hoppe.

Van Hoppe.

Cap. LVIII.

den sijden. Want gemerct dat den Hoppe seer bitter is ende eenen stercken rueck heeft/ so moet hi wt nooden werm ende drooge sijn inden tweeden graet. Desgelijck so is oock de wortel van werm natuer.

Die cracht ende werckinge.

D Hop reynicht ende purgeert dat bloet/ ende lost oock beyderley gallen/ ende doet alderhande geswel vergaen. De Hoppen sijn goet den genen die dwater laden. Dat sap van Hoppe row ingenomen/ maect crachtelijcken camerganck. Ende als hi gesoden wort/ so is hi wt nemende goet tot allerley verstoppinge van inwendige leden/ maer hi en maect niet so seer weeck inden buyck. Dit voorseyde sap ende nat inde ooren ghedaen/ verwaert die van alderhande veruuyttheyt/ en verdujft den stanck die daerin is. Den Hoppe ontsluit oock de moeder/ ende lost die vrine/ ende heeft in somma alle operatien/ die Galenus den bittere dingen toeschrijft. De wortel verdujft allerley verstoptheyt/ ende sonderlinghe vande leuer ende milte.

Van Erenprijs. Cap. LIX.

Den naem.

Erenprijs heeten de sommige oock Grondtheyl/ om sijn wt nemende cracht ende werckinge om alderhande wonden ende sweeringhen te heyle. In Latijn heet het nu oueral Veronica.

Geslachte.

Erenprijs is tweederley gheslachte/ dat manneken en wijfken. Dat onderscheet van alle beyde sullen wi genoegsam verclaren als wij haer haetsoen bescrijuen.

Haetsoen.

B Erenprijs manneken vliddert hier ende daer op der eerden met sijn dunne rootachtige roedekens en harige steelkens. De bladeren sijn lancachtich/ donckergruen/ harich/ ende met reyn teere kerfkens ghefertelt. De bloemkens sijn cleyn/ blaw melckverwich/ een luttel met purpur ghemengt. Als die vergaen/ so crijghet cleyn tefkens/ daerin leyt cleyn sadeken. De wortel is dunne met veel veeselingen. Dat wijfken cruypt oock met sijn dunne harige stelen op deerde. De bladeren en sijn niet gefertelt/ gruender/ saechter/ ende wecker dan de bladeren van dmanneken/ ende sij sijn bijna gheformeert ghelijck de bladeren van Penninck oft Watercruyt. De bloemen sijn wat anders gesaetsoneert dan des mannekens/ en sij ghelijcken eens deels de bloemkens van groote Chamedrien/ want sij sijn purpure van coluere met geel gemengt. Als dese afvallen/ so wortdent cleyn ronde tefkens/ ende daerin leyt dat saet. De wortele is grawaachtich/ een luttel dicker dan des mannekens.

Die plaetse daert wast.

Erenprijs wast op ongebowde plaetsen/ en sonderlinge in bossche ons

h iij de Eycken

Dan Eerenprijs.

Veronica mas.
Eerenprijs manneken.

Cap. LIX.

Veronica scemella.
Eerenprijs wijsken.

de Eycken boomen/ende op dorre/sandachtighe en leemachtige bergen.
Den tijt.

Si bloeyen in Julio/ende daerna veruolgens brenghen si oock saet.

Die natuer ende complexie.

C Heyde Eerenprijs sijn wat bitter van smake/ende adstringeren oft trecken seer te samen/ende ouermids dien sijn sij werm ende drooghe van natueren.

Die cracht ende operatie.

Eerenprijs sijn goet om versche en oude wonden te heylen. Men sal se oock besighen tot alderhande ruidicheyt ende veruuytheyt van velle/als cleyn pocckens/de maseren/ende diergelijke. Si sijn ooc wt nemen de goet tot ghequetste longen/alsinen eenen dranc daeraf maect oft een electuarie. De schaepherders hebben sonderlinghe experientie vanden Eerenprijs/want sij pulueriseren se ende menghen se met sout/ende gheuen se de beesten in tegen den hoest. In summa Eerenprijs is een oprecht wonden cruyt/en is ouermids dien wel weert dattet seer ghebruyct worde.

Dan wil

Dan wilden Ayeuyn.

Cap. LX.

Den naem.

A

It cruyt dwelck wi Wilden Ayeuyn heeten/dat heeten sommige Ackerayeuyen oft Veldtayeuyen. In griecx heet ment Bolbos agrios/in latijn Bulbus syluestris. Daer sijn oock sommighe die heetent Cepa syluestris.

Haetsoen.

Bulbus syluestris.
Veldtayeuyen.

Den steel van Veldtayeuyen is een span lanc/ront en hol. De bladeren sijn de Looc bladeren gelijk/ende heester selden ouer twee. Op de stelen wassen geel gesternde bloemkens/waeras dat elck ses bladerkens heeft neffen een/en elck bloemken ist omge welft/aen te sien gelijk een stercken/ende binnen de bloem staen ses clepelkens/die sijn soffraengeel van coluere. Van dese bloemen comen cleyn drijcantighe bollekens die sijn vol saets. De wortel is ront/ende is den Loock oft Hofayeuyen niet on gelijk. Die plaetse daert wast.

B

Desen Ayeuyn wast in sandige plaetsen en dalen/bi dewater/somtijts ooc onder de hagen/en in beemden die aen bergen liggē.

Den tijt.

Si bloeyt inde Meerte en int begin van den April/en alsdan so brenghen hi ooc saet/en inde Mey verdwijnt hi/en en wort vā dien iare niet meer gesien. Sij draecht sijn saet niet alleen aende steel/maer ooc bij de wortel/daer hangē veel cleyn graenkens.

Die natuer ende complexie.

C De Wilde Ayeuynen/gelijc ooc schier alle ander ronde Ayeuyn worten/sijn een luttel bitter en row van smake/daerom purgeren sij/droogen/en heylen/en sonderlinghe desen Veldtayeuyen/also wi hierna sullen verclaren.

Die cracht ende operatie.

Den Veldtayeuyen is een wt nemende medicijne tot allerley vochtige/loopende/ende etende vlcerationen/als hij in heete affchen gebraden is/ende daerna met huenick ghefrooten/ende op eenen doeck ghestreken/ende daer op gheleyt wordt. In ouden tijden pleech men desen Ayeuyn ende ander Ayeuynen inde spijse te ghebruycken/om appetijt te crighen tot eten. Als sij tweemaal ghesoden worden/so verliesen sij haer bitterheyt/ende sij worden suet/ende wat lieflijcker om eten/en voeden redelijcken wel. Nochtans ist best dat men se gheheel ete wt azijn ende pekēl onder een/want also worden sij lieflijcker om eten/ende voeden oock meer/ende maken

de maken minder windts ende inflatien binne den lijue/ ende sij worden oock lichtelijcker inde maghe verteert. Si maken oock lust ende begeerte tot de vrouwen. Maer men sal niet te veel van dese aeyghnen eten/ want sij sijn den aderen ende zenuwen contrarie. Maer men mach die wel wt wendich nutten ende ghebruycken tot alderley sweeringen ende vleecken int aensicht ende ouer die gheheel huyt.

Van Vitsen.

Cap. LXI.

Den naem.

V Wicken oft Vitsen heeten also na dat Griecx woorden Vicion. In Latijn heeten sij Vicie/ ende niet Orobi/ als sommighe meynen.

Faetsoen.

De Vitsen oft tamme Wicken wassen met hare stelen een cubitus hooghe/ ende hebben op beyde sijden bladeren die staen enen verre van een/ ende si staen opwaerts om hooghe/ ende met teere draeykens hangen sij allesins aen gelijck de Wilde Wicken. De bloemkens die sij dragen/ die sijn purpurbruyn/ en dat worden røde hawkens/ daerin leyt swertgraw saet/ dat is den Linsen niet onghelijck.

B Die plaetse daert wast.

De Wicken wassen oueral int corē/ ende sonderlinge in hauer en gerste.

Den tijt.

De Vitsen bloeyen in Junio/ ende voort vernolges den gantsen somer in vruchten.

Die natuer ende complexie.

De Vitsen sijn redelijcken werm/ en drooghe inden tweeden graet.

Die cracht ende operatie.

C De Wicken sijn gants onlieslic om eten/ en swaer om verteeren/ en ouermids dien so dienen sij den beesten beter tot voeder/ dan den menschen totter spijs. Si stoppen den buyck/ en gheuen quaet voetsel/ sij maken oock quaet grof melancoliens bloet. Die ander operatien die de sommige den Wicken toescrijuen/ en hooren haer niet toe/ maer de Eruen/ daer wij hierna daert tijt is af scrijuen sullen.

Viciae. Vitsen.

Van Maier.

Van Maier.

Cap. LXII.

Den naem.

D At cruyt dwelck sij bouen int lant Maier heeten/ mach wel in aller manieren gheuseert worden voor dat cruyt/ dat in Griecx ende Latijn Blitum genoempt wort/ also wij sulcx int lange verclaert hebben in onsen Latijnschen Herbario.

Faetsoen.

Dit cruyt wast snellick hooghe op/ ende heeft bladeren ghelijck Beete/ maer sij sijn cleynder/ ende en sijn niet scherp op de tonge/ want sij en hebben geenē smaect. De bloemkens van desen cruyde sijn bruynroot/ ende dat saet is tsamen ghehoopt ghelijck als cleyn druyskens/ ghelijckerwijs als aende wilde Melde. Die wortel en is niet een alleen/ maer si is in veel deelen ghedeylt/ en sij en staet niet recht/ maer sij leyt dweers in deerde.

B Die plaetse daert wast.

Soewel dat dit cruyt seer oueral hier te lande genonde wort/ so heuet noch tans eē vrende natuer. Want waer dit eens in eenen hof compt/ daer en laet hem niet gheerne wtroeden/ maer het besaeyt hem seluen alle iaer.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt den gantsen somer door tot inden Herst/ en dan so brenghet oock aldermeest sijn saet.

Die natuer ende complexie.

Dit cruyt is vochtich en coel inden tweeden graet/ ghelijck de Beete.

C Die cracht ende werckinge.

Dit cruyt en doet geen schade/ men mach met ander hofcruyden wel totter spijs ghebruycken. Het maeckt saecht inden buyck/ maer niet seere. Het en voedt oock niet seer. Het en is der maghen niet seer bequaem. Men mach van buyten oplegghen/ ghelijck als de Nachtschade/ tot alderhande pijnē ende weedom des hoofts die van hitte compt.

Van Steck.

Blitum. Maier.

Van Steckrapen. Cap. LXIII.

Den naem.

A Steckrapen worden in Griecx Buniades / in Latijn Napi genoemt. Dereden van sulcke namen hebben wi in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Geslachte.

B Men vindt tweederhande Steckrapen. De sommige sijn tam / en die noempt men Drooge Steckrapen. Die ander sijn wilt / ende die heet men Natte Steckrapen.

Gaetsoen.

Drooge Steckrapen hebben bladeren schier gelijk de witte Rapen / maer sijn effender / met eenen ronden steel / eenen cubitus hooghe / ende sijn sijn oock langher. De bloemen sijn geel / ende dat worden hawkens / daerinne leyt dat saet. Ende dit gants gewas is de cleyn Coolen seer gelijk. Die wortel is seer lanc. De Natte Steckrapen sijn den voorsyden Rapen niet seer onghelyck / maer de bladeren sijn meer ghekerst / van onder tot int opperste vanden steel. Die wortel en is niet so lanc / maer si is een wilde Peere ghelyck / ende is rondt / ende heeft veel veeselen.

Die plaetse haerder wassinghe.

De Steckrapen wassen gheerne in coude plaetsen / si worden ter somnigher plaetsen seer gheussent.

Napi hortensis. Drooge Steckrapen. Napi sylvestris. Natte Steckrapen.

Den tijt.

Van Steckrapen. Cap. LXIII.

Den tijt.

C De Drooghe Steckrapen worden spade gesaeyt / en daerom eest dat sijn oock seer spade bloeyen. Alsinen die tijdelick saeyt / so bloeyen sijn in Junio / ia somtijts oock inden Mey / gelijk als de Natte Steckrapen.

Die natuer ende complexie.

De Steckrapen sijn werm inden tweede graet / en vochtich inde eerste.

Die cracht ende operatie.

Steckrapen gesoden / maken veel windts ende inflatie / si voeden min dan de Rapen. Dat saet gestooten ende gedroncken / wederstaet allerley venijn / en maect dat selue crachteloos. Ende ouermids dien so wordet seer geseert inde Antidotis. De Rapen leytmen oock inde pekel ghelyck ander dingen. De Steckrapen verwecken den mensch tot bijnslapen. Anders hebben sijn schier een operatie ghelyck ander Rapen / daer af wi oock scrijuen sullen alst tijt is.

Van Druyencruyt. Cap. LXIII.

Den naem.

Botrys.

Druyencruyt.

A It cruyt dwelck wi hier Druyencruyt noemen / dat heet in Griecx en Latijn Botrys / om deswil le dat sijn saet aende stelen te samen met hoopkens hangt / ghelyck druyskens.

Gaetsoen.

Dat gheheel cruyt is geelgruen / het heeft veel struyckens / ende breyt hem wt met veel vlueghelen. De bladeren sijn de bladeren van Endynie seer gelijk / deerste die wtcomen sijn gants root. Dat saet hangt oueral aende stelen met hoopkens tsamen gedrongen ghelyck druyskens. Ende dit gheheel cruyt riecht oock wter maten wel / ende ouermids dien so leytmet inde clederē

Die plaetse daert wast.

Druyencruyt wast geerne by loopende water. Naer men vindts hier telande niet / mijns wetens / mer men moetet inde hoven planten. So waer dattet eens gesaeyt is / daer saeyet hem seluen alle iaer wederomme.

Den tijt.

B In Augusto en Septembri so wordet dit cruyt tijdich en rijp / daerom i so salmen

so salmen alsdan sijn saet vergaderen. Ter seluer tijt draechtment te Paris te coope/also Ruellius scrijft/ende veel lieden coopent om inde cleederen te legghen. Maer hier te lande en wordet noch niet seer gheuseert/want het is hier noch nieu ende luttel bekent.

Die natuer ende complexie.

Druyencruyt is werm ende drooghe / also wi in onsen Latijnschen Herbario verclaert hebben.

Die cracht ende operatie.

C Dit cruyt is subtyl van substantie / ende het scheydet ende verdrijft de groue taeye vochticheyt/ende humoren ende fluymen. Daerom eest goet in wijn inghenomen voor de ghene die dempich op de borst sijn. Het lost oock de vrine/ende den vrouwen haer maentstonde/ende heeft meer ander virtuyten ende operatien die den bitteren dingen toegeschreuen worden / ghelijck als wi tot ander plaetsen dicwils gheseyt hebben/ende niet van noode en is sulcx hier wederomme te verhalen.

Van Geytenbaert. Cap. LXV.

Den naem.

Barba capri. Wilden Geytenbaert.

A **D**it cruyt dat wij hier Geytenbaert noemen heet also daerom dat sijn bloemen van saet soene eenē geytebaert gelijck sijn/ende daerom heetet ooc in Latijn Barba capri. Maer oft dit cruyt dat Pycnocomum is daer Dioscorides af scrijft / daeraen twijfelen noch veel meesters. Maer wat onse meyninghe is / dat sullen wij hierna verclaren.

Gheslacht.

Desen Geytenbaert is tweederhande. Den eenen wast in doncker boschen/ en dien heeten wi wilden Geytenbaert/tot meerder onderscheet vanden anderen dye in vochte beemden wast/en dien noemen wi Beemptgeytenbaert/ende hi heet oock Ghemeynen Geytenbaert.

Haetsoen.

B Den wilden Geytenbaert is eenen struyck/die wast drij cubitus hooge. Sinen steel is gecantet oft gehoect. De bladeren hebben rontsomme veel schaerden/gelijck dat loof van Castanyen oft Haseler. De bloemen sijn wit

sijn wit/gheneeselt/met hooptens tsamen gedrongen / eenen sneewitten baert ghelijck. Ende daerwt comen langhe tappen/ghelijck aenden Haseler/ende dat is sijn saet. De wortel is swert ende houtachtich / en binnen wit. Waerwt wel te mercken is dat dit ghewas niet sijn en can dat Pycnocomum daer Dioscorides af scrijft/ghemerct dat de beschrijvinge niet dien niet en accordeert. Den Beemdtgeytenbaert heeft stelen die sijn binnen hol / viercantich/bruyn / ende somwilen mans lengde hooghe. De bladeren sijn hert/ghesfroncelt/ende is met sijne vrouwen den iongen **C** Berckenlooue ghelijck / ende elck principael blat doorsneden met sijn neuenbladeren ghelijck Agrimonie/maer sij sijn groter ende langher. De bloemen sijn te samen ghepact/meer dan de bloemen van Adick / ende sij sijn wit/ghelijck een druye aen te sien / en hebben eenen lieffelijcken ruck. So haest als die vergaen/so wordet saet/dat is ghelijck Loocksaet/ oft gelijck cleyn scherpe wertekens/elck met drij tapkens. De wortel is lanc/ in aller manieren gelijck de Waterwortel dat wijfken/ wtwendig swert/ inwendig leuerverwich bruyn/sterck van rucke. Wt deser beschrijvinge can elck wel mercken / dat dit gheslacht niet seer onghelijck en is den Pycnocomo/daer Dioscorides af scrijft/wiens steel is viercant/en die bladeren sijn row ende hert. De bloemen sijn wit gelijck als de Basilicom/dat saet is Loocksaet ghelijck. De wortel is swert ende rondt gelijck een **D** cleyn appelken/ende is binnen geel. Ende ghemerct dat de wortel bitter is/so en sijn sij malcanderen niet seer onghelijck van operatie.

Die plaetse daert wast.

Den Woudtgeytenbaert wast in doncker dicke wouden / somtijts oock in dalen daer veel lomber is. Den anderē wast inde beemden/somtijts oock tusschen doornen ende haghē.

Den tijt.

Sibloeyen in Julio/ende brengen corts daerna haer saet.

Die natuer ende complexie.

Beyde de Geytebaerden sijn werm en drooghe van natueren/dwelck men lichtelick mercken can aen haren sinaeck/want dien is bitter.

E

Die cracht ende werckinge.

Beyde dese cruyden ende sonderlinghe den Woudtgeytenbaert maken suuer ende reyn / ende verdriuen oock quade vochticheyt ende humoren/die inde aderen vergadert sijn oft elders binnē den lijue. Si brengen den vrouwen haer maentstonde. Si doen oock ouergheuen. Dit cruyt ghestooten ende gheleyt op sweeringhen oft gheswel/ doet die verdwijnen. In somma het heeft alle operatien die bitter dinghen pleghen te hebben.

i ij

Van Not:

Van Mottencruyt. Cap. LXVI.

Den naem.

Mottencruyt wort van Plinio Blattaria ghenoemt/ om deswille dattet de motten na hem treect. Dioscorides noch Galenus en maken van desen cruyde gheen mentie.

Haetsoen.

Mottencruyt gelijct den Wolcruyt wel/ maer de bladeren en sijn niet so wit/ noch harich/ maer si sijn gruen en rontsomme ghekertelt/ en heeft oock veel stelen. De bloemen sijn bleeckgeel gelijck als de bloemen van Wolcruyt. So haest als die verwelcken/ so wort dent cnopkens ghelijck de Vlasbolle- kens/ daerin leyt dat saet. De wortel is grawachtich/ en heeft veel veeselen.

Die plaetse daert wast.

Dit cruyt wast geerne bij vlietende water.

B Den tijt.

Het draecht bloemen in Junio ende Julio.

Die natuer ende complexie.

Dit cruyt is sonder twijfel werm en drooge/ dwelck merckelick is wt sinen smaect/ want het is bitter.

Die cracht ende operatie.

Leest datmen dit cruyt op deerde worpt/ so comen de motten ende schiet- ters daerin. Gheen virtuyten meer en scrijuen die oude meesters van desen cruyde. Nochtans so heuet alle de operatiē/ die ander bitter cruyden toe- gheschreuen worden/ gelijck als den Geytenbaert/ vanden welcken wij int voorgaende Capittel gheschreuen hebben ende ander meer.

Van Hauere. Cap. LXVII.

Den naem.

Hauere heet in Griecx Bromus/ ende in Latijn Auena.

Haetsoen.

Hauere is met sijn loof/ halm ende cnoopen den Weyte oft Terwe gelijck. De aren sluypen oock wt een grasachtige scheyde/ ende si staen wijt van een. Dat saet is scherp ende

Blattaria. Mottencruyt.

Van Hauere.

Cap. LXVII.

Auena.

Hauer.

en hangt los/ tusschē de vluogelen van- de aren die haer opdoen/ en altijt han- gender twee cozenkens oft graenken- nessē een/ die sijn geclouen ende wtge- spreyt/ aen te siē gelijck als sprinckhanē. De wortel breyt haer op alle siden wt.

B Die plaetse daert wast.

Hauer wordt hier te lande ende bo- uen int landt oueral seer ghewonnen/ meer tot voeder vande peerden/ dan tot spijsē der menschen.

Den tijt.

Hauer wort tegen de Lenten opt le- ste van Februario ende int begin van- den Meerte ghesaeyt/ ende in Augusto ghemaeyt.

Die natuer ende complexie.

De Hauere gersert in medicinen/ al so dat Galenus claerlick bescrijft/ is cout van natuere. Maer als men die in der spijsē vseert/ als in hauerbrij etc. so is sijn werm van complexie. Maer in beyderley manieren so droocht sijn.

Die cracht ende operatie.

C Hauere dient wel tot plaesteren daer af te maken gelijck als de Gerste. Hauerenbrij wel bereyt ende gesoden sijnde/ stopt den camerganc. Dat sop van gesoden Hauere is goet ghesopen voor de ghene die altoos hoe- sten. Hauermel met azijn ghesoden/ verdrijft die placcken ende vleckē. In somma/ Hauere ghesert in medicinen heeft ghelijcke operatie als de Gerste/ want sijn droocht/ ende digereert oft verteert te redelijcker wijsē/ ende adstringeert oft treect oock een wenich te samen.

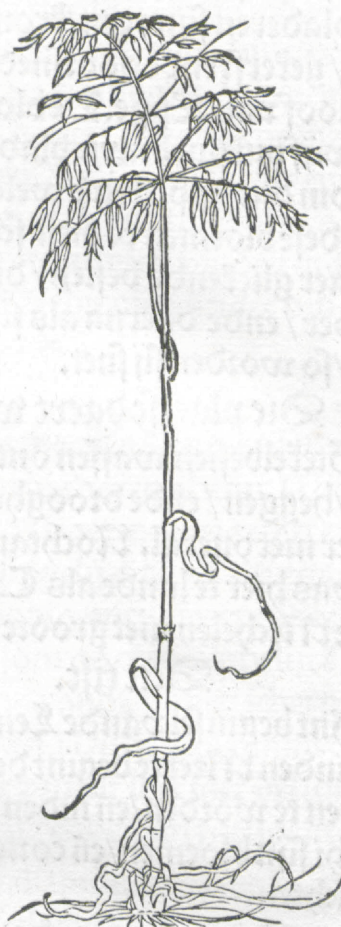
Van Stekelbesien. Cap. LXVIII.

Den naem.

Stekelbesien oft Kroefbesien sijn bi auontuerē in ouden ti- den onbekent gheweest/ ghemerct dat si noch op den dach van heden geenē rechten naem en hebben/ dan datmen se na den Duytsche Qua crispa noempt. Want mids dien dat si gecronckelde bladeren hebben/ en schoon besien dra- gen/ so heestmen hem twee namen ghegheuen/ also datmen dit ghewas Kroefbesien oft Crolbesien heetet.

Haetsoen.

Kroefbesien is eenen struyc met veel tacken/ daeraen dat oueral veel i iij scherpe

Van Stekelbesien.

scherpe en stekende doornen wassen. De bladeren sijn ront/krous/gecronckelt/gekerst ende doorsneden/gelijck dat loof van Eppe. De bloemen hebben vijf purpurbruyn bladerkes rōts. **B**om om dat appelken dwelc groen is. Wt dese bloemen comen schoon witte claer glickende besien/die sijn eerst amper/ende daerna als sij rijp worden/so worden sij suet.

Die plaetse daert wast.

Stekelbesien wassen ontrent de tuynen/heggen/ende drooghe grachten/maer niet oueral. Nochtans wast dit gewas hier te lande als Tantwerpen en te Mechelen met groote menichte.

Den tijt.

Int beginsel vande Lenten/te weten inden Meerte begint desen struyck groen te worden/en inden April brenget hi sijn bloemen/en corts daerna de vruchten.

C Die natuer ende complexie.

Dit gewas is cont inden eersten graet perfectelick/oft int beginsel van den tweeden/ende drooghe inden anderen graet.

Die cracht ende operatie.

De bladeren gruen gestooten ende opgeleyt/sijn goet voor de gene die dwilt vier hebben. Men seyt oock dat de tacken van Stekelbesien alderhande toouerie en infectie verdriuen/als men die voor de doore oft vensteren stroyt oft hangt. Ende daer door comet sonder twifel dat men de tuynen met dit ghewas bewaert/want met sijn doornen so houdt dat goet vrij datter niemant in en mach/en daerenbouē so verdriuet alle toouerie ende vergiftinge die den houen schadelick sijn mochte. Geen meerder experientie en weten wi op dit pas te scrijuen vande Stekelbesien.

Van Balsemcruyt.

Cap. LXIX.

Den naem.

Dit gewas heeten wij Balsemcruyt/na den Latijnschen naem Balsamine/want also wordet op den dach van heden geheeten/en en heeft noch anders gheenen naem/wt dier oorsaken so ick meyne/dat dit cruyt in ouden tijden niet bekent en heeft gheweest.

Gheslacht.

Cap. LXVIII.

Vua crispa. Stekelbesien.

Van Balsemcruyt.

Cap. LXIX.

Geslacht.

Balsemcruyt is tweederhande. Deen is dat manneken/ende dat heet men te sommige plaetsen van Italien/Hierosolymitanum pomū/dat is appel van Jerusalem. Te sommige plaetsen van Lombardien heetment Charantia ende Balsamina. In Vrancrijck heetet Mirabile pomum. Dat ander is dat wijfken/ende wort in Italien Balsaminū genaempt/wiens vrucht den eersten wat gelijck is/maer si is cleynder. Anders eest **B**hem seer gelijc. Het is beyde also schoonen gewas als men vinden mach. Sien worden niet sonderlinghe gheverseert in Medicinen/maer om der schoonheyt wille hebben wi die laten conterseyten.

Haetsoen.

Dat eerste geslacht van Balsemcruyt cruyt met sijn langhe en dunne ranckens hier ende daer/ende heeft ghesneden bladeren ghelijc Witten Wijngaert/ende daerbij wassen clauwierkens/daermede haectet ende hanghet aende stecken/daerment mede onder set gelijck den Wijngaert. De bloemen sijn gants bleeckgeel ghelijck als de bloemen van wilde Cocommeren/ende si brenghen som vrucht ende som oock niet/ghelijck als dat gheslachte van Cocommeren. De vrucht is rondt/bouen scherp toe gaende/ende is row/ghelijck als de vrucht van Wilde Cocommeren/eerst gruen van coluere/daerna root. In dese vrucht leyt saet besloten/**C** dat is heel breet/row/ende swertgrawachtich/ende van haetsoene/so

Charantia.

Balsemcruyt manneken.

Balsaminum fœmella.

Balsemcruyt wijfken.

i iij gelijcket

ghelijck wel tgraen ende saet van Canwoorde. Die wortel breyt haer wt ghelijck de wortel van een boomken. Dat ander gheslacht van Balsemcruyt heeft eenen dicken steel ghelijck tamme Porceleyne/ende dien is van coluere gruen ende rootachtich. Die bladeren sijn smal ende lanc/rontsomme gekertelt/den Wilgebladeren seer gelijck. Set draecht wter maten schoon lijfverwige bloemen/die sijn achter om gewelft/ende ghecromt gelijck als de bloemen van Ridder sporen. Als de bloemen afval len/so brenget een vrucht die is heel harich ende rondt/bouen scherp toe gaende gelijck eenen top/ende is eerst van coluere gruen en daerna bleeck geel. Als dese vrucht rijp ende tijdich wort/so doet sij haer open/en daer valt saet wt/dat is de cleyn Wicken niet seer onghelijck. De wortel breyt haer oock wt met veel veeselinghen.

D

Die plaetse daert wast.

Die Balsemcruyden/daer wi hier af spreken/en wassen hier te lande niet van haer seluen/maer men moetse planten. Set is een vremdt ghe was/ende onlanc in Duytschlant ghebracht.

Den tijt.

Dit ghewas brengt sijn bloemen ende vruchten in Augusto ende September. Maer de vruchten van dat wijfken worden eer rijp dan van dmanneken.

Die natuer ende complexie.

Na mijn achte/so sijn beyde dese cruyden en sonderlinge dat wijfken/drooge inden tweeden graet perfectelick/ende werm inden eersten.

Die cracht ende werckinge.

Men heeft van dese cruyden mijns wetens noch geen groote experientie. Maer nochtans van deerste geslachte maect men een olie/albus/De vrucht leyt men sommige dagen in olie te weycke/ende men setse inde son ne/daerna deckt men se met mist oft eerde so langhe tot dat sij verrotter. Ende die olie heeft dan de cracht van Balsem/also sij seggen/om alder ley wonden te heylen. Ende door dien heetment Balsemcruyt. In somma/beyde dese gheslachten van cruyden willen woncruyden sijn/ende hebben sulcken cracht ende operatie/ghelijck als dat cruyt dat Wonden cruyt ghenoept wort/daer wi af scrijuen sullen alst tijt is.

Van Suethout.

Cap. LXX.

Den naem.

A

Suethout oft Galissihout heet in Griec Glycyrhiza/en in Latijn Dulcis radix/en inde Apoteke Liquiritia. En heet daer o Suethout/om des sueten saps wille dat inde wortelen is. **Tsaetsoen.**

Suethout is eenen struyck met veel tacken oft stelen/twee ellen hooge/en deselve geerdekens sijn houtachtich en draghe swertgruene dicke en vet te bladeren/die sijn cljmich int tasten/als oft si met gummi bestreke ware.

Tusschen

Tusschen dat loof en de stelen comen purpurbruyn bloemkens voorts/die sijn den Hyacintho gelijc. Als die wtualen/so cruypt daer rouwe corte hawkens wt/inden welken twee oft drij graenkens besloten liggen/die sijn de Linsen niet ongelijc. De wortel is lanc/en binnen geel gelijck als Bos boomen hout/dwelck wij Palmenhout heeten/oft der wortel van Gentiaen/ende is wat amper/maer nochtans suet/ende daer wt druckmen en maectmen een dick sap.

B

Die plaetse daert wast.

Dat alderbeste Galissihout wast in Cappadocia ende Ponto. Daerenbo uen so en wast dat ergste ende slechste niet bouen in Duytschlant/ende principalick ontrent Babenberg/wat dat wort seer gepresen/en wast daer met groote menichte. Waer dattet eens ge plant wort/daer cruypt voort ende voort/en en laet he niet wel wtroede.

Den tijt.

Set bloeyt in Julio/ende sijn saet wort inden Herft vergadert.

Die natuer ende complexie.

Suethout is des menschen natuere gants aengenaem en bequaem/want het is redelijken werm/en seer bijna middelbaer van wermte. Anders so eest vochtich van natuere.

Die cracht ende operatie.

C Dat sap van Galissihout is goet tot een rouwe kele om die te versaecken/als men dat inden mont neemt/ende van selfs laet smelten/en inden hals afloopen. Set is oock goet tot een hittige mage/ende tot alderhande ghebreken der borst ende der leuer. Als men dit met sueten wijn drinct/so gheneset die ghequetste blase en alderhande ghebreken der nieren. Dit voorseyde sap inden mont ghesmolten ende inghenomen/verslaet den dorst. Set is oock goet tot de wonden/als sij daermede bestreken worden. De wortel versch in water ghesoden/heeft alderhande operatie gelijck als dat sap. Maer als si ghedorret wort ende ghepuluerizeert/ende inde wonden ghestroyt wort/so heylt ende gheneest sij die. Ghemerckt dat dit Suethout seer goet is voor de maghe/so machment oock vseren tot alderhande medicine der magen/longen/leuer/blase en nieren.

Ende ouermids dien machmen dat Galissihout wel groot achten ende in weerden houden.

Van Spe

Glycyrhiza. Suethout.

Van Spenencruyt. Cap. LXXI.

Den naem.

A Penencruyt heet in Griecx Galeopsis / in Latijn Vitica Labeo. Inde Apoteker heetment Scrophularia maior / Ficaria / ende Castrangula. Dereden van sulcke namen staen eens deels in onsen Latijnschen Herbario vertelt.

Laetsoen.

Dit cruyt is met sijnen steel ende bladeren den Netelen niet ongelijck / nochtans sijn de bladeren wat effender / ende sterck van ruercke / ende sonderlinge als men die in stucken wrijft. De stelen dragen cleyn purpurachtige bloemkens int sop / ende die sijn ghelijck hole sleckenhuyskens oft helmkens / en dat wordende ronde scherpe bollekens die sijn vol saets. Die wortel is wit ende heeft veel knobbelen ende veeselinghen.

Die plaetse daert wast.

B Dit cruyt wast geerne ontrent de tuynen / oude mueren / ende bi dwater.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Junio ende Julio / ende te dier tijt machment oock vergaderen.

Die natuer ende complexie.

Dit cruyt is subtyl van substancie / het droocht / het verdeylt oft doet verdwynen / ende maect dunne.

Die cracht ende operatie.

C De bladeren / dat sap / de stelen ende tsaet van desen cruyde / verdeylen oft doen verdwynen alderley geswel / ende verteerden die herde clieren / ende sweeringen inde ooren / als ment met azijn mengt ende stootet / ende des daechs tweemaal lawachtich daerop leyt. Men mach oock de voorghe-noemde bladeren / stelen / ende saet / sieden / ende die vlcerationen ende geswel daermede baden. De bladeren ghestooten / ghenesen de veruuyde / rottende ende voorts etende sweeringhen ende den cancker / als men die met sout daerop leyt. Dat sap van desen cruyde verdrijft de roose int aensicht / ende oock der gheenre die bijna voor Lazarus gehouden worden / als men dat aensicht daermede wasschet. Dat poeder van desen cruyde ghenest / ende droocht de vijchwertten oft spene. Dat saet een drachma swaer inghenomen / doodet ende verdrijft de wormen.

Galeopsis. Spenencruyt.

Van onser

Van Onser vrouwen Bedstroo. Cap. LXXII.

Den naem.

A Onser vrouwen Bedstroo heet in Griecx en Latijn Gallion / Galation / ende Galerium / daerom dattet dmelck doet rennen ende tegader loopen.

Laetsoen.

Onser vrouwen Bedstroo heeft dunne / ronde ende effen steelkens / ende daerome wassen finale scherpe bladerkens als een wiel ten oft radeken rondsom gesedt van onder tot bouen toe / gelijk een sternken euen verre van malcanderen / gheelijck aen Cleescruyt. Het draecht veel cleyn geel / dicke / endet samen gehoopte bloemkens / dier wassender veel bi malcanderen / ende hebben eenen goeden ende stercken ruerck. De wortel is seer veeselachtich / ende ghevlochten / ende cruypt hier ende daer.

B Die plaetse daert wast.

Dit cruyt wast op ghebowde velden / beemden / ende in sommige vichtige grafhouen.

Den tijt.

Het bloeyt meest ende volcomelict in Junio ende Julio.

Die natuer ende complexie.

Onser vrouwen Bedstroo is drooghe / ende wat scherp oft tangher.

C Die cracht ende operatie.

De bloemen van Onser vrouwen Bedstroo ghestooten / lesschen den brandt / en heylen al wat vanden vier ghequetst is / als ment daer op leyt. Als men die in stucken breekt ende stoot / ende inden nuese doet / so stelpen sij dat bloet. Si stelpen oock dat bloet dat op ander plaetsen des lichaens wtloopt. Si sijn ooc goet tot vermoede leden / als men met olie van Roosen ende met was mengt / en een plaester daer af maect. Daerom so mach men van dese bloemen wel een voetrwater maken voor de gene die moede sijn / om daerin te baden. De wortel verweckt den lust tot bijslapen.

Gallion.

Onser vrouwen Bedstroo.

Van Poleye.

Van Poleye.

Cap. LXXIII.

Den naem.

A Poleye heet in Griecx Blechon ende Glechon / en in Latijn Pulegium. De oorsake ende reden van desen name hebben wi in onsen Latijnschen Herbario genoegsaem verclaert / ende en is niet van noode datmen sulcx bedien de den genen die dese twee spraken niet en verstaen.

Geslacht.

Plinius ende Apuleius scrijuen datter tweederhande gheslachten sijn van Poleye / deen is dat manneken ende dander dwijfsken. Dese sijn beyde malcanderen ghelijck / ende en hebben gheen onderscheyt dan inde bloemen / want des mannekens bloem sijn wit / ende des wijfskens sijn purpurbruyn. Sommige onderscheyden de Poleye aldus / te weten tamme ende wilde. Vande tamme Poleye maect Plinius dmanneken. De wilde is een maniere van Munte / in Latijn gheheeten Calamintha / ghelijck wi dat verclaren sullen alst tijt is. Als dit cruyt bloeyt / ende die schapen dat proenen ende daer af eten / so worden sij bleetende.

Gaetsoen.

C Poleye manneken vlichelt hier ende daer op der eerden / ende wast eenen cubitus hooghe / alst ergens aen mach opclimmen. De bladeren sijn de Margeleyne gelijk. De tacckens en steelkens sijn harich ende rootachtich. De bloemen wassen rontsomme den steel / gelijc aende Malroue / ende sijn purpurbruyn. Die wortel is vol veese lingē. Dat wijfsken draecht wit bloey sel / anders eest den manneken in aller manieren ghelijck.

Die plaetse daert wast.

D Poleye wast geerne op ghebowde ende vochtighe plaetsen / en waer dat tet eens comt / daer bliuet hangen / en voorts en voorts / ende ouertrect een gants veldt.

Den tijt.

Poleye bloeyt inden somer / te weten in Julio ende Augusto / als ander cruyden van hitte verdrooghen ende verwelcken / ende alsdan so wordet vergadert.

Die natuer ende complexie.

Ghemerct dat de Poleye tangher en wat bitter is / so moet hi ooc werm

Pulegium. Poleye.

ende

Van Poleye.

Cap. LXXIII.

ende drooghe sijn inden derden graet.

Die cracht ende operatie.

E Poleye in wijn gesoden en gedroncken / brengt den vrouwe haer bloeme / ende lost oock die Secundina en die doode dracht. Als sij met huenick ende Aloe ghedroncken wort / so suuert sij de longen / ende is goet tegen den cramp. Poleye met water ende azijn inghenomen / verdrijft dat walgen ende dat crimsel / ende knagen inden crop vander maghen / ende iaecht de swerte galle af door den camerganck. In wijn inghenomen / comt sij te hulpe de ghene die van venijnige beesten gebeten sijn. Poleye ghestooten ende met azijn voor de nuese gehouden / brengt de gene die in onmacht gheuallen sijn wederom tot haer seluen. Poleye ghedroocht en gepuluerizeert oft tot asschen gebrant / sterct dat tant vleesch. Met gersten mont gestooten sijnde / is sij goet tot allerley brant / als men se daer op leyt. Poleye geleyt sijnde op de leden daer dat Podagra in is / so langhe tot dat sij root worden / versaecht de pijn. Poleye met sout is goet voor de ghene die ghebreck hebben inde milte / als men daer op leyt. **F** Poleye in water ghesoden / en de leden daer mede gewasschen / verdrijft dat incesel. Als men Poleye in water siedet / ende daerinne sidt / so ist goet tot inflatie / hertheit / ende den cramp der moeder. Een cransken van Poleye gemaect / ende opt hooft geset / verdrijft de pijn ende swijmelige int hooft. De gene die coude en vochtighe herffenen hebben / dien is goet dat sij Poleye riecken. Poleye met wijn gesoden en ghedroncken / lost de vujne / en iaecht af den steen der nieren. Met azijn ingenomen / is sij wt nemende goet den genen die de vallende siecte hebben. Als men onghesont water drincken moet / so salmen Poleye daerin leggen / oft dat poeder daer af / daerinne worpen / so en deeret oft schadet eenen mensch niet. Dit cruyt met sout / azijn / en huenick gemengt / is goet den genen die den cramp hebben / als sij haer daer mede laten strijcken en wrijuen. Set is oock wt nemende goet tot dat Sciatica / als men dat van buyten op de hiepe leyt.

Van Gentiaen.

Cap. LXXIII.

Den naem.

A Gentiaen heeten de sommighe oock Bitterwortel / en wort in Griecx ende Latijn genoempt Gentiana / nae den naem vanden Coninck Gentio / die dit cruyt eerstwerf ghenonden heeft.

Gaetsoen.

De bladeren van Gentiaen comen eerst bi de wortelen wt / ende sijn de Notebladeren oft Wechbree bladeren gelijk / ende sijn een luttel rootachtich. Naer de bladeren die midden aen den steel en sonderlinghe die wat opwaerts staen / die sijn een luttel ghefertelt. Den steel is ront / hol / ende effen / eenen vingher dick / cnopachtich / ende twee cubitus hooghe.

t

Van Gentiaen.

Cap. LXXIIII.

De bloemē sijn geel/ endeligghen eerst in huyskens gesloten/ ende daerna als sij geheelick wt sluypen/ so doen si haer open/ en ontpluycken haer. Als de bloemen afvallen/ so wordent cleyn schelpkens/ daerin leyt breeet en effen saet/ dat is dat saet van geel Vilieren ghelijck. De wortel is lanc ende dicke/ wtwen dich graw ghelijck eerde/ ende binnen geel/ ende is bitter van smake.

B Die plaetse daert wast.

Gentiaen wast op hooghe lochtige bergen/ ende in dalen en valleyen daer veel lombre ende veel waters is/ ende is bouen int landt seer ghemeyn.

Den tijt.

Gentiaen bloeyt meest in Junio/ maer in Julio wassen sijn hawkens/ daer dat saet inne leyt.

Die natuer ende complexie.

Gentiaen wortel is werm en drooge/ ende dat is wel te mercken aen den smaect/ want dien is bitter.

Die cracht ende operatie.

C Ghedroochde Gentiaen wortel gepulueriseert/ ende twee drachma daeraf met een luttel pepers ende Wijnruyte ghetempert/ in wijn ghedroncken/ is wt nemende goet voor de ghene die van veninich ghedierte ghebeten sijn. Een drachma ghedroncken van dat sap/ dat wt de groent wortelen ghedruct wort/ verdrijs de weedom inde sijde/ ende is goet voor de ghene die van bouen hooghe gheuallen sijn/ oft van binnen gheborsten sijn/ want dit sap verteert dat geronnen bloet/ ende doet dat vergaen. Het is oock goet met water ghedroncken voor de leuer suchtige/ ende de ghene die een crancke mage hebben. Om de doode dracht te lossen/ so maectmen een tapken van de wortel/ en men doetet inde moeder. De wortel is oock bequaem tot de wonden/ ende principalick tot de gene die seer diep sijn ende voorts eten. Desgelijck oock dat sap/ als men dat in een doercken doet ende op de oogen leyt/ so lesschet de hitte der oogen. **D** Dat sap dient oock tot alderhande mismaectheyt ende placken van huys oft vel/ als men daermede bestrijct. In somma/ Gentiaen wortel ende dat sap daeraf doen verdwijnen/ reynigen/ suueren/ ende nemen wech alle verstoptheyt. Si sijn een wt nemende medecine tot alderhande venijn/ en sijn oock seer goet voor een quade mage. Maer dat sap salmen aldus maken/ Men sal de wortelen groen stooten en vijf dagen lanc in versch water

Gentiana. Gentiaen.

Van Gentiaen.

Cap. LXXIIII.

water te weycke leggen/ ende daerna tsamen wel sieden/ so lange tot dat de wortelen bouen wt d water kijcken. Na desen laetmē d water vercoelen oft cout worden/ ende dan doetment door eenen schoonen suueren stramijn/ en men latet wederom op een nieu sieden/ tot dattet dick wort ghelijck als huenick/ ende dan verwaertment in een steenen cruycke of eerden pot die wel gheloot is.

Van Mastbloemen.

Cap. LXXV.

Den naem.

A Mastbloemen heetmen oock anders Peonienbloemen oft Sinckenroosen. Ende in Griec wort sij Glycyside geheeten/ ende in Latijn Peonia ende Casta herba. De oorsaken ende redenen van dese namen staen in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Geslachte.

Dit cruyt is tweederhande/ wijfken ende manneken. Dat manneken heetmen Niniewortel/ ende dat en heb ick noch niet gesien. Dat wijfken heetmen met sulcke namen/ gelijk als voor verhaelt staen.

Maetsoen.

Glycyside. Mastbloemen.

Tegen de Lenten so comen die roode schoon schuetkens wt/ en als haer die opdoe so wordent stelen die wassen een elle hooge. De bladeren als die eerst wtcomen/ die sijn bruynroot/ maer hoe langer hoe meer worden si groen van coluere. De bladeren van dat manneken sijn gelijk dat loof van Noteboomē. De bladeren van d wijfken sijn doorsneden ghelijck als Luystock. Int opperste vande stelen wassen schoon ronde knoppē/ en als haer die ontpluycken/ so wordent schoon roode roosen/ dier sommige sijn een hant breeet int ronde/ en sijn van binnen geciert met geel hayr oft veeselingē. Als de bladeren van dese roosen afvallen/ so wassen daer hawkens wt ghelijck Amandelen/ ende als men die opdoet/ so sietmē daer schoon roode corenkens in ligghe/ die sijn den keernen van Granatappelen niet onghelijck. Ende als die rijp ende oudt worden/ so cruyghen die een ander coluer/ ende worden van buyten heel swert/ ende van binnen wit. Die

Van Nafstbloemen. Cap. LXXV.

E wortel van dmanneken is vingers dick/ende een spannel lanc/ende wit/ende adstringeert oft treckt te samen. De wortel van dwijfken is knopachtich/ende die cnoppen die daeraen sijn/die sijn den eekelen wat gheelijck/inder manieren van dat manneken van Asphodelus.

Plaetse daert wast.

De Peonien wassen op hooghe gheberchte. Maer dwijfken plantmen hier te lande in alle hoven.

Den tijt.

Dat wijfken bloeyt inden Mey. Dmanneken en heb ic noch niet gesien.

Natuer ende complexie.

Nafstbloemen adstringere oft trecken tsamen/ende sijn wat suet. En als men die een wijle inden mont hout/so wort men geware dat si scherp op de tonge ende wat bitter sijn. Daerom so sijn sij subtyl van substantie/sij drooghen/ende sijn redelijcken werm.

D Cracht ende werckinge.

De wortel van Nafstbloemen gedroocht en gestooten/en een Aman-del groot met wijn inghegeuen/suyuert de vrouwen na den arbeyt/ende brengt haer huer maentstonde. In deser maniere gedroncken/verfaecht si oock de pine en weedom des buycr. Si is goet voor de gene die de geele hebben/en pine inde nieren en blase. Si verdrijft oock de verstoptheyt der leuer en der nieren. Maer als sij met wijn gedroncken wort/so stopt si den camerganc. Thien oft tweelef roode Peonien keeren in rouwen swertrooden wijn gesoden/stelpen der vrouwen bloeme. Als de ionge kinderen dese eten oft drincken/so en laten sij den steen niet wassen. Vijf thien swerte Peonien keeren gestooten/ende in Mede oft in wijn ingenomen/sijn wt nemende goet voor de ghene die meynen dat sij in haren slaep vande Mare ghereden worden/ende sijn oock goet voor de vrouwen als de moeder opwaerts clint. De wortel salme aenden hals hanghen voor de vallende siecte/dwelck Galenus eerst geprobeert/ende na hem meer andere waer benonden hebben.

Van Oyeuaersbeck. Cap. LXXVI.

Den naem.

A yeuaersbeck wort in Griec ende Latijn Gerania gheheeten/om des wille dat int opperste van den stelen bollekens wassen met lange becken/in maniere van Craenen oft Oyeuaers hoofden. En daerwt comet dat dese cruyden bi onsen tijden geheeten worden Rostrum Ciconie/dats te seggen/Storckenssnauel oft Oyeuaers beck.

Geslacht.

Daer sijn sesterley geslachten oft maniere van Oyeuaers oft Craenbecken. Dat eerste heeft seer lange becken/die gaen bouen scherp toe gelyck als een

Van Oyeuaersbeck. Cap. LXXVI.

B als een naelde/en wort door dien genaemt Alcus pastoris/dat is Herders naelde/en Alcus muscata. In duytsch heetmen dit sonderlinge Oyeuaersbeck. Dat ander geslechte heeft bladeren gelyck als Maluwe/en wort van sommigen genoemt Pes colombinus/dats in duytsch Duynevoet en Schaerdencruyt. Dat derde heeft bladeren die sijn de Mater oft Keruel gelyck/ende heetet herba Roberti oft Robertiana/dats te seggen Robrechts cruyt. Dat vierde geslechte heeft bladeren die sijn diep gesneden/en op dattet wten andere mocht onderkent worden/so hebbē wijt Craen hals genoemt. Dat vijfde heeft bladeren die sijn den Boterbloemē cruyde gelyck/en heet Gratia Dei/dat is Gods genadecruyt/om sijn heylsame cracht wille. Dat seste dat is van faetsoen den vierden geslechte seer gelyck/maer het is grooter/ende heetet Bloetwortel/daeromme dattet ouermaten crachtich is om bloet te stelpen.

Faetsoen.

E Deerste geslechte heeft van onder opwaerts roode en harige stelen/en cleyn geclonen en gekerfde bladeren. Sijn bloemkens sijn root als bresil/en dat worden bollekens met lange becken/gelyck als naelden/en sijn den Oyeuaers oft Craenenbecken gelyck. De wortel is eenen vinger lanc/wit/ront en suet. Dander heeft teere en dunne steelkens/van onder opwaerts/root ende harich. Sijn bladeren sijn den bladeren van Malue gelyck/en sijn ringsomme gesneden/en van coluere niet so groen. De bloekens sijn seer cleyn en purpuren/ende dat worden ooc cleyn hoofdekens met becken/maer niet so lanc als aen deerste geslechte. Dat derde geslechte heeft ooc gants roode en hayrachte stelen/die hebben veel ledelens/en heeft eenen onliesliken ruck. De bladeren sijn der Mater oft den Keruel gelyck. De bloemē sijn root gelyck als bresil/ende dat worden cleyn hayrachte hoofdekens met becken. De wortel is binne groen/ende adstringeert oft treckt tsamen. Dat vierde heeft ooc roode gehayrde stelen gelyck als die ander geslachten. De bladeren sijn veel meer en dieper wtgesneden/en gekerft gelyck een handeken met veel vingerkens. Sijn bloemē sijn bruyn root en redelijcken groot/en daerwt comen ooc hoofdekens met gehayrde becken/ende als haer die ontplycken/so vintmen daerin vijfcorenkens die rōsom om dat becken wassen/ende dat is sijn saet. De wortel is binne wit ende buytē geel. Dat vijfde geslechte is den naesten oueral van bladeren ende bloemē gelyck/wtgenomen dat si grooter sijn/ende de bloemen sijn gelyck cleyn rooskens. Den steel is langer ende gehayrt/maer hi is teer ende dunne. De wortel is seer lanc ende bi tijden binnen gants bruynroot. Dat seste is grooter dan eenich vanden anderen/ende heeft lange/ronde ende gehayrde stelen/en sijn van onder opwaerts rootachtich. De bladeren sijn den Boterbloemen gants ende geheel gelyck. Sijn bloemē sijn schoō hemelblaw/ende wt den seluē comē ooc bollekens met Craenenbecken. De wortel is lanc ende dick/ende heeft veel veeselingen.

Die plaetse daert wast.

Alle dese maniere van cruyden wassen van selfs in ongebouwde plaetsen.

Gerania. Dyenaersbeck.

Pes columbinus. Duyuenvoet.

Herba Roberti. Kobrechtscruyt.

Craenhals.

Van Gheuaersbeck. Cap. LXXVI.

Bloerwortel.

Gratia Dei. Gods genadecruyt.

In Maer dat eerste wast principaelick op sandachtighe mager plaetsen/aen de stratē ende op de Coenvelde. Dat tweede wast somtijts op sandachtighe berchskens en cruythouen. Dat derde in doncker ongebowde plaetsen en schier oueral aen heggen en hagen. Dat vierde vintmen somtijts op de coenvelden bi de tuynen/en op kerckhouen. Dat vijfde wast geerne op hooge steēachtige bergē. Dat sesste wast schier oueral inde beemde.

Den tijt.

Das eerste geslecht brengt sijn bloemkens van stonden aen int beginsel vande Lenten/ende sonderlinge inden April/en dueren daerna den gant sen somer lanck. Dat tweede/derde ende vierde geslechte bloeyen allemeest inden Mey. Dat vijfde ende sesste in Junio ende Julio.

Die natuer ende complexie.

De bladeren ende wortelen van alle dese manieren van Dyuaersbeck trecken te samen ende drooghen/wirghenomen de eerste/dat verteert ende verdeylt oft resoluert de humoren.

Die cracht ende operatie.

Alsinen dat eerste geslecht in wijn gepulueriseert oft gesoden drinct/so verdrinet dat opblasen der moes. Tis ooc goet in deser manieren tweemaal ingenome voor de gene die wdroogē. Tsap vande wortel is goet in de ooren gedaen. De wortel lost de vrine/en is goet den genen die den steen inde lenden hebben. De bladerē en wortelen vā dat tweede geslecht

Sijn wt nemende goet tot alderhande wonden ende sweeringen/want si genesen die. Men mach die ooc vseren om de pine te versaeften die inde cnoekelen ende leden comt. Dat derde geslecht prijsimen sonderlinge tot dat wilt vier oft carbuncel/alsinē dat cruyt stoot ende daer op leyt. Het geneest ooc vuyl monden/ende swerende borsten/heymlijcke plaetsen en leden/alsinē dat poeder daerin stroyt/ oft dat cruyt groen gestootē daer op leyt. Maer onder alle dandere so en isser geen dat meer crachten heeft om wonden ende sweringē te genesen/ende bloet te stelpen/dan dat vijfde gheslechte/want het stelpst somtijts dbloet/al eest dat ment maer inde hant en houdt/ende wt dien so wordet oock Bloetwortel geheeten.

Van Rāpen.

Cap. LXXVII.

Den naem.

Rāpen worden in Griecx geheeten Gongyle oft Gongylides/en in latijn Rapa. Dereden van sulcke namen staen genoeg verclaert in onsen Latijnschen Herbario.

Geslecht.

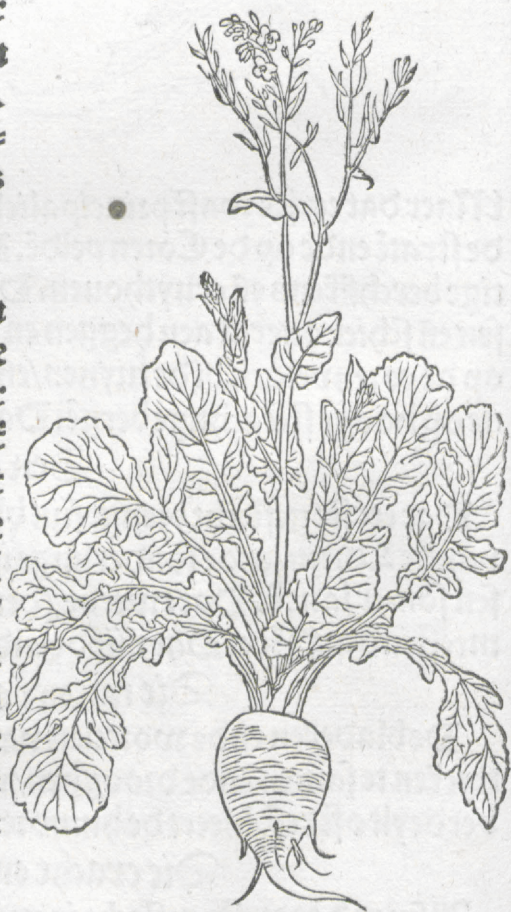
Rapa.

Rāpen.

Rāpen sijn tweeder ley/tam ende wilt. De tamme Rāpen sijn ooc tweederhande/wit en root. Dat wilt geslecht van Rāpen/is tgenē datmen Rāponcelen heetet/dat is te seggen/cleyn Rāepkens.

Aetsoen.

De tamme Rāpen sijn van stelen en de bladeren de Rādijs seer gelijc/hoe wel dat de bladerē van de Rāpen teerder ende gruender sijn/si climmē oock een luttel om hooge/ende en liggē niet plat opter eerden. Als si beghinnen te bloeyen/so gelijcken si de Coolen in al ler manieren met haer geel bloemen/hawkens ende saet. De Rāponcelen comen inde Lentē vroech wt/en hebben loofgelijc Madeliēen cruyt/dat breydet hem wt op deerde. Int begin van Junio crijghen sijn eenen ronden houtachtigen steel/die wast somtijts twee ellen hooge/ende heeft ter sijden veel cleyn tacckens/ende die sijn oueral beset met cleyn donckergruen bladerkens die sijn smal/eenen vinger breet/ende die draghen schelachtighe gesternde bloemkens die sijn wat purpurblaw van coluere. En als die wt vallen/so volgen daer groen ghesloten bollekens oft hawkens na/en elck van

Rapa hortensis rubra. Roode Rāpen. Rapa sylvestris. Rāponcelen.

Elck van dien is aen te sien gelijc aen den swertē Comijn oft Coriander/maer si sijn cleyn der/ende elck heeft vijf cleyn scherpe pūctkens/en daer in leyt cleyn sadeken. De wortel is gemeynlick eenen vinger dick.

Die plaetse daert wast.

De tamme Rāpen wassen schier oueral/ende sijn worden van tsaet in vochtige ackers geplant. De Rāponcelen oft wilde Rāepkens wassen hier ende daer bij de tuynen ende op de ackers.

Den tijt.

De tamme Rāpen bloeyen inden somer/ende crijgen dan oock hawkens. De Rāponcelen inde Lentē eer de stelen op schieten/sijn goet om kennen. Ende dan so trectment met bladeren ende wortelen wt/en men doetet in salaet. In Junio dragen sijn bloemen ende daerna oock saet.

Natuere ende complexie.

De Rāpen sijn werm inden tweeden graet en vochtich inden eersten.

Cracht ende operatie.

De tamme Rāpen gesoden/sijn swaer om verteeren/sijn maken wint/ende brengen lust tot bijslapen. Als men de Rāpen siedet/ende een doeckken int sop nat maect/dat is goet voor de ghene die dat coudt Podagra hebben/ende oock voor verurossen voeten oft cackhielen. Men mach de Rāpen oock stooten ende opleggen/want sijn hebben ooc cracht

E om de pijn van Podagra te verſaechten. De ionge dodden vande Ra-
pen geſoden/loffen de vrine. Raepſaet is goet tegen alderhande venijn/
ende wort ouermids dien tot de Driakel ghebeſiget. Het is oock goet en
bequaem om pijn ende ſinerte te verſaechten. Het brengt luſt tot bijſla-
pen. Rooderapen inde pekel gheleyt/maken appetijt ende luſt tot eten.
Deſgelijck ooc de Raponcelen in de ſpiſe geſeert/ ende met ſout en azijn
bereyt gelijck als ſalaet/maken appetijt/ende loffen de vrine. Alſinen die
van buyten vſeert/ende principalick alſinenſe met Vichboonen/Wey-
te oft Rattenmeel mengt/ſo maken ſij een ſchoon claer aengesicht/en een
reyn lijf. Dat ſap inden Vogſt vergadert ende met vrouwen melck ghe-
tempert/maect claer ooghen.

Van Keruel.

Cap. LXXVIII.

Den naem.

A Keruel wort in Griecx ende Latijn Gingidium geheeten.
Die Apotekers heeten dit Cereſolium/maer het en is dat
Chereſolium niet daer Plinius af ſcrijft/ghelijck als wij
ſulcx elders genoegh verclaert hebben.

Faetſoen.

Gingidium.

Keruel.

Keruel is de Petercelie oft wilde Pa-
ſtenaken bijna gelijck/maer dit is teer-
der/cleynder/ende meer gekertelt. De
wortel is wit ende bitter. Den ſteel is
effen/bruynlijſverwich/hol/ende met
veel tackens ter ſiden/die dragen wit
bloeyſel. Dat ſaet is lancachtich/ſmal
ende ſcherp.

Die plaetſe daert waſt.

B Keruel waſt oueral inde hounen/
daer wort ſij gheſaeyt.

Den tijt.

Sij bloeyt meeft inden Mey/ende
brengt daerna haer ſaet voort.

Die natuer ende complexie.

Keruel en heeft gheen merckelijcke
wermte/wat het is eens deels werm/
eens deels cout. Maer het droocht in-
den tweeden graet.

C Die cracht ende operatie.

Keruel dient wel inde kuecken/wat
ſij is goet totter ſpijſe row ende ghesoden. Men mach Keruel oock wel
inde pekel legghen/ende behouden om daghelijck te beſighen. Keruel is
feer

ſeer goet voor de maghe. Si doet wel water maken. Keruel in wijn ge-
ſoden ende ghedroncken/is ſeer goet ende bequaem tot de blaſe. Maer ſi
en wil niet langhe ghesoden worden. Alſinenſe vſeert/gelijck voorſeyt
is/ſo brengt ſij den vrouwen haer maentſtonde. De Keruel/ghemerckt
dat ſij bitter is/ende adſtringeert oft tſamen treckt/ſo is ſi bequamer tot
medicijnen dan totter ſpijſe.

Van Brem.

Cap. LXXIX.

Den naem.

A Rem heeten de ſommige Ginſt na Dlatijn Geniſta. In
der Apoteken heetment Geniſta oft Geniſtra.

Faetſoen.

Brem is eenen ſtruyck met groen ende row ſtelen/en-
de met veel tacken/die ſijn gheciet met veel cleyne blader-
kens. De bloemen ſijn geel/en ſijn de Byen ſeer aengenaem. Als de bloe-
men afvallen ſo waſſen daer rouwe en ghehayrde hawkens na/daer in
leyt ſaet/dat is de Wicken oft Duiſen niet onghelijck. Die wortel is geel
van coluere.

B Die plaetſe daert waſt.

Geniſta.

Brem.

Brem waſt geerne op dorre ſand-
achtighe plaetſen/in boſſchen/oft niet
verre daervan.

Den tijt.

Brem bloeyt in Maio en Junio/
en daerna volgen de hawkens/daer-
in leyt dat ſaet.

Die natuer ende complexie.

Brem is werm en drooghe inden
tweeden graet/en dat kentmen claer-
lick wt ſijnen ſmaeck/die bitter is.

C Die cracht ende werckinge.

Dat ſaet purgeert ſeer gelijck Nies-
cruyt/alſinē des anderhalf drachma
in honicwater nuchteren inneempt
en drinct. En daerom wordet bi on-
ſen tiden ſeer geſeert tegen dat Poda-
gra/want die groue ende taeye hu-
moren/die een oorſake ſijn vant Po-
dagra/die iagher en driuet ſterckelick
af door den camerganck. Dat ſaet
loſt oock die vrinne/ende breekt den ſteen inde nieren ende inde blaſe. Het
verteert de clieren/ende alderley gheſwel. De tacken van Brem met

de bladeren sommige daghen in azijn te weyck gheleyt ende ghestooten/ daerwt comt sap ende vochticheyt/ende als men des drij loot drinct/ so ist seer goet voor de gene die dat Sciatica oft weedom inde huepe hebben. Sommige leggen die te weycke in zeewater oft ander gesouten water/ende maken daer aen clysterie. Brem met verckens liefe gestooten/ is goet tot weedom inde knien.

Van Erdbrem.

Cap. LXXX.

Den naem.

A Erdbrem noemt men oock Stekende Brem om sijnder stelen ende bladeren wille die steken. In Latijn wort dit cruyt genaemt Genistella/ dat is/ Cleynen Ginst.

Haetsoen.

Erdbrem is een struycken niet ouer twee spannen hooge/ met stekende stelen/ die sijn groen van coluere/ en eens deels rootachtich/ ende die sijn becleet met cleyn bladerkens ghelijck de Linsen. Sijn bloemen staen aen elcken steel tsamen aen malcanderen geclist/ eerst gelijck aren/ en sijn geel van coluere/ den Wicken oft Erwte bloemen niet onghe- lijck. En dit worden cleyn hawkens/ en daerin vindt men ront rootachtich saet. Die wortel is lanck ende houtachtich.

Genistella. Erdbrem.

B Die plaetse daert wast.

Desen cleynen Brem wast op dorre/ sandachtige en ongebowde veldē.

Den tijt.

In den Mey draecht de Erdbrem geel bloemen/ ende dat worden in Julio cleyn hawkens.

Die natuer ende complexie.

Erdbrem droocht seer wt/ nochtans sonder bijten/ ende dat kent men claerlic wten smaect/ want dien is bitter ende treckt tsamen.

C Die cracht ende operatie.

Dat saet is den veninigen ghedierte contrarie. De bladeren in water gesoden en gedroncken/ stelpen den vrouwen haer maentstonde/ en den loop des buyckx. Ende inder waerheyt dit cruyt heeft seer een operatie ende cracht gelijck als dat cruyt dat men Peertssteert heet.

Van Root

Van Rootmelisoencruyt.

Cap. LXXXI.

Den naem.

A Rootmelisoencruyt heeft dien naem daer door dattet seer goet ende bequaem is totte rooden loop oft melisoen. In Griecx wort dit cruyt gheheeten Gnaphalium/ in Latijn Centunculum of Centuncularis herba. De redenen van dese namen vint men in onsen Latijnschen Herbario.

Geslacht.

Dit cruyt is tweederley. Dat een heeft breeder en witter bladeren dan dat ander/ dwelc veel smaelder is/ en

niet so seer witte oft grauwe bladeren en draecht als dat eerste/ ende wiens bladeren ooc alleen int opperste staen. Nochtans mids dien dat dat onderscheedt van beyde dese cruyden cleyn is/ so hebben wi beyde dese geslechten van cruyden onder een form ende figure van cruyde begrepen.

Haetsoen.

Melisoencruyt heeft bladeren die sijn witgraw ende saecht/ en seer wolachtich. De bloemen sijn wat geel/ en de wortel is dunne en vefselachtich.

Die plaetse daert wast.

Rootmelisoencruyt is een gemeyn cruyt/ en wast geerne op dorre plaetsen/ nochtans wordet oock somtijts op vette plaetsen ghenonden.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt principalick in Junio ende Julio.

Natuer ende complexie.

Rootmelisoencruyt adstringeert oft treckt tsamen/ ende drooghet.

Cracht ende operatie.

De bladeren van desen cruyde in herden wijn inghenomen ende ghesdroncken/ ghenesen dat roode melisoen/ ende den loop des buyckx/ ende stoppen der vrouwen maentstonde. Si sijn oock wt nemende goet tot oude ende vuyle vlcerationen ende sweeringen/ als sij gestooten ende daer op gheleyt/ oft ghepuluerizeert ende daerin gestroyt worden. In ouden tijden plach men dit cruyt voor wolle te besighen/ ende die bedden ende cussens daermede te vullen.

Van Caerden. Cap. LXXXII.

Den naem.

Aerden worden oock Wener scaerden geheeten/want de Wolleweners ghebruycken dese distelen ende bollekens om haer laken en wolle daermede te caerden. In Griecx wort dit cruyt Dipsacos/ ende in Latijn Labrum Veneris ende Carduus Veneris gheheeten. Inder Apoteken heetet Virga pastoris ende Carduus fullonum.

Geslachte.

De Caerden sijn tweederley/tam en wildt. De tamme Caerden hebben breede bladeren/ende sijn diep gekertelt/ende de bloemē sijn wit. De bollekens sijn gelijk egelshoofden/ en hebben scherpe crōme haeckens. Ende dit geslacht van Caerden heetē wi witte Caerden. Dat ander geslacht van Caerden dat heeft bladerē die sijn smaelder/en niet so diep gekerft. Sijn bloemen sijn lijfverwich of purpurbruyn/anders sijn si den eersten seer gelijk. Ende dese heeten lijfverwige oft bruyn Caerden.

Haetsoen.

De Caerden hebben eenen steel die is beneden ront ende bouen gecantet oft gehoect/ ende dorenachtich/met cnoopen onderscheyden. En aen elcken knoop staen twee lange bladeren / die staen recht teghen een/ ende

Dipsacos. Caerden cruyt. Dipsacos sylvestris. Bruyn Caerden.

elcken

Van Caerden. Cap. LXXXII.

E daer wast den steel midden door/ende dien is vol cleyn dorenkens. Dese bladeren sijn der Lattouwe niet seer ongelijck/ ende hebben op de verkeerde sijde inde middelt veel doornen ende stekende pūctkens. Op de voorseyde bladeren vint men gemeynlick tot allen tijden water. De stelen draghen bouen int sop row bollekens die hebben scherpe haeckens/ en tusschen die wassen cleyn witte oft lijfverwige bloemkens. De huyskens vande bloemen sijn den Byenhuyskens ghelijck. Naē dat bloeyfel vindt men inde huyskens dat saet. West datmen die bollekens van een cleeft/ so vintmen daer wormkens liggen in dat wit merck/ maer niet in alle bollekens. Ende dese wormkens heb ick dickwils gesien/mer meest inden Meerte ende April.

Plaetse daert wast.

De Caerden wassen op vochtighe plaetsen bi dwater. Ende wt dier oorsaken heeten sij in Griecx Dipsacos/na dat sommige meynen.

Den tijt.

In Junio ende Julio bloeyen de Caerden meest.

Die natuer ende complexie.

De wortel van desen cruyde is inden tweeden graet drooge/ende purgeert een wenich.

Die cracht ende operatie.

De wortel in wijn gesoden ende daerna gestooten tot dat sij ghelijck een plaester wort/ die gheneest de fistelen ende de clouen int fondament. Dese medicine blijft in een koperen busse een iaer lanck goet. Sommige seggen oock dat de voorseyde medicine de wratten verdrijft. Dat water dwelc tusschen de bladeren geuonden wort/ is goet voor droene oogen/ als men die daermede wascht. Dat voorgenomde water verdrijft oock alle ander vlekken onder de oogen/ als men die daermede wasschet. Die wormkens/diemen somtijts int merck van dese Caerden vindt/ die sijn goet voor de vierdagelickse Cortse/ als men die ergens in wint ende aen den hals oft arm draecht/also Dioscorides beschrijft.

Van Laureole. Cap. LXXXIII.

Den naem.

Aureole wort van sommigen oock Zeelbast genoemd/ ende heet in Griecx ende Latijn Daphnoides/ ende bi onsen tijden Laureola/daerom dat hi van faetsone/en sonderlinge van bladeren ende vruchten den Lauwerboom ghelijck is/hoewel dat de bladeren wat saechter sijn/ ende die vrucht oock cleynder.

Haetsoen.

Zeelbast is eenen struyck met veel tacken/ende die laten haer booghen gelijk als riemen. De schorsse van de tacken is gants taey. De bladeren

Die wassen vande helft vande tacken opwaerts/ ende sijn den Lauwer-
bladeren gelijk/maer si sijn wecker/teerder ende clam/ en laten haer
oock niet geerne breken/ende sijn scharp inden mont. De bloemen sijn
een luttel wit ende lijfverwich. De vrucht als si rijp wort so is sijn swert.
De wortel is houtachtich en lanc/en wort inde medicine niet geuseert

Die plaetse daert wast.

Daphnoides. Laureole.

Het wast geerne in hooge bosschen
schier oueral.

Den tijt.

Laureole bloeyt inde Lenten van
stonden aen/ eer de bladeren wtcomen.
Dit ghewas is lustich om aenschou-
wen/ende riecht wel. Het draecht ende
brengt sijn vruchten inden Herst/ en
die is eerst groen ende daerna root/
ende ten lesten van buyten swert ende
binnen wit.

Natuere ende complexie.

Laureole is seer heet ende drooge/
scharp ende amper van natuere.

Cracht ende werckinge.

C De bladeren van Laureole/ groen
oft dor gedroncken/ iagen de snoter en
taeye slijmicheyt af door den camer-
ganck. Si brengen den vrouwe haer
maentstonde/ en doen spouwen. Als
sijn inden mont gheknout worden/so
trecken si de taeye slijmicheyt wten hoofde. Si maken nies. Vysghien
van desen besien ingenomen ende gedroncken/ purgeren perfectelijcken.

Van Eyckenboom.

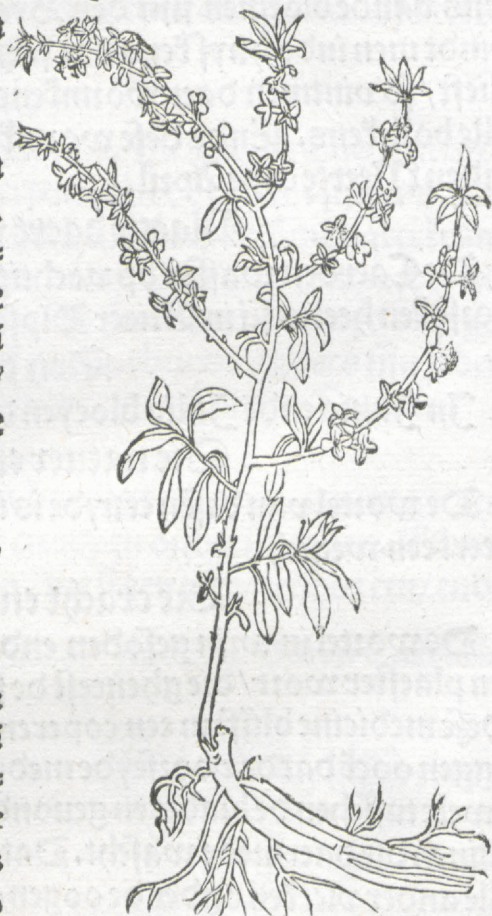
Cap. LXXXIII.

Den naem.

E yckenboom wort in Griec Drys/ ende in Latijn Quercus
geheeten/ende dien naem is inde Apoteke bleuen.

Haetsoen.

Den Eyckenboom is wel bekent/ niet behoeyende veel
afconterfeytens. Het is eenen hoogen boom met een gro-
ne/dicke ende rouwe schorsse ende stam/ ende heeft veel tacken/ daeraen
wassen bladeren/ die sijn menighertieren/ ende diep ghekerft/ ghelijck
als die bladeren van de cleyn Chamedren. Desen boom draecht twee-
derley vrucht/deene aen den bladeren/ ende die wort in Latijn Galla ge-
heeten/ dat is in Duytsch te seggen Galnoten oft Eyckappelen/ daerom
dat

Quercus. Eyckenboom.

Dat sijn een cleyn appelen ghelijck sijn.
Die ander tusschen de bladeren die heet
men in Latijn Glandes/ in Duytsch
Eeckelen. Desen boom draecht oock
lijm. De wortel breyt haer wijt wt.

Plaetse daert wast.

Eyckboom wast oueral in onse lan-
den/ende sonderlinge in bosschen.

Den tijt.

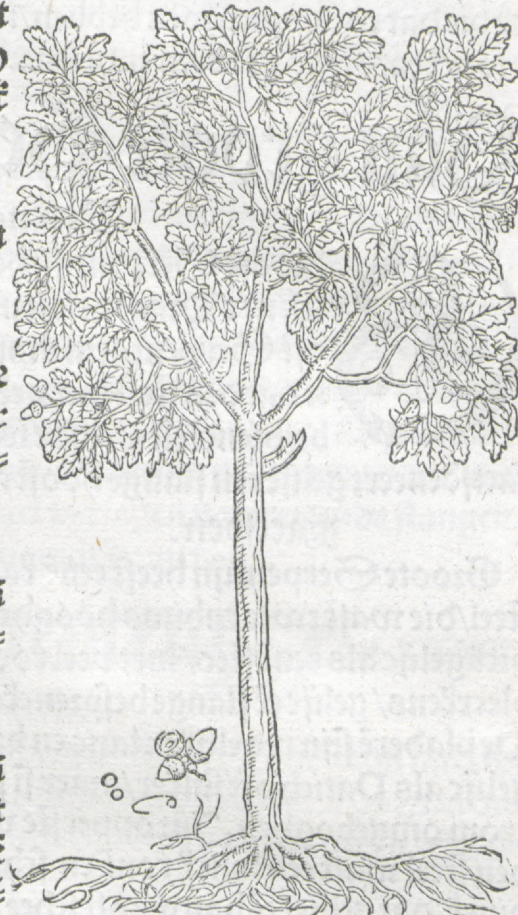
Desen boom wort oock groen/ ende
slaet wt inde Lenten/ nochtans seer
langsaem/ als ander boomen bina al-
le langhen tijt ghebloeyt hebben.

Natuere ende complexie.

Den Eyckenboom droocht wt/ en
adstringeert oft treect tsamen/ hebben-
de seer bijcans middelbare wermt.

C Cracht ende operatie.

Eyckenbladeren trecken tsamen/ en
sonderlinge dat cleyn dinn velckē dat
tusschen de schorsse en den stam vande
boom geuoden wort/ en tgene dat tus-
schen de schelle van de eekel en keerne wast. Alsmen dit in water siedt/so
genesen si den rooden loop/ en dat bloetspouwē/ en stelpen den loop des
buycx/ en der vrouwen maentstonde. Si genesen oock allerley wonden/
alsmen se stoot en daer op leyt. Sulcken cracht hebben die eekelen oock/ si
lossen de vrine. Nochtans alsmen se eet/ so maken si hoofsweer en infla-
tie. Mer si sijn goet tot alderhande venijn van veninich gedierte. De ey-
cken schorsse met melc gesoden en gedroncken/ wederstaet allerley venijn.
Alsmen die row stoot/so versaeften si ouergroote hitte/ alsment daer op
leyt. Si is oock goet gemengt met gesouten verckenliefe/ en op quaet hert
geswel/ en oude vlcen geleyt. De eyckappelen adstringere seer/ ende
sijn van couder ende grouer natueren/ si vercoelen inden tweeden graet
en droogen inden derden. Alsmen die stoot ende opleyt/so bedwingen si
allerley fluxien of catharren die in dat tantvleesch oft op dat tapken van
der kele vallen/ ouermids dien sijn si oock goet tot vuyl monden. Alsmen
wilt dat de eyckappelen niet seer en bedwingen oft adstringere/ so salmen
die in water sieden. Wil men dat se crachtelic achterwaerts drinen of de
humoren bedwingen/ so salmen die in herden wijn sieden. Eyckappelen
gebrant/ stelpen dat bloet. En men sal die so lange inde colen laten ligge
tot dat si gloeyende worden/ daerna salmen die met azijn oft met wijn wt
blussen. Eyckappelen gesoden/ en in dat water/ daer si in gesoden sijn/
gesetē/ beneempt die nedervallinge oft wtganc der moeder/ en der vrou-
wen maentstonden. Alsmen die in azijn oft water te weycke leyt/ en dat

Van groote Serpentijne. Cap. LXXXV.

hayr daarmede wasschet/so wordet swert. Si sijn ooc goet voor de gene die dat roode melizoen hebben/in wijn oft water ghesoden ende ghesdroncken/oft ghestooten ende daerop gheleyt.

Van groote Serpentine. Cap. LXXXV

Den naem.

A Roote Serpentijn heet ooc groot Slangencruyt/heet in Griec Dracontion mega/in Latijn Dracunculus maior/oft Serpentaria maior. Wort also genoempt om deswil le dat den steel met veel roode pleckens /gelijc de slangen/ besprenckelt is/ende is lanc. Is int opperste vande stele gesaetsoeneert gelijc een slangē hooft als si ee roode bloedige tōge wtsceet.

Haetsoen.

Dracontion mega.
Groote Serpentijn.

Groote Serpentijn heeft eenē kalen steel/die wast twee cubitus hooghe/is dick gelijc als eenē stec / met veel roode pleckens/ gelijc ee slange besprenckelt. De bladerē sijn redelijcken lanc en breet gelijc als Patich oft sulker/maer si sijn crom omgeboghen. Int opperste vanden steel wast een lanc ront en scherp dinck/dat gelijc ee hant oft schee/vā buyten gruen. Als dat opgaet / so ver toont hē als dan een purpurbruyn colfken oft hore dz is bouē scherp toegaende. En dien horen draecht rontsom gelijc den Aron/een druysken met veel besien/die sijn eerst gruen/daerna geel gelijc Soffraen/en root. Die wortel is redelic groot/ ront en wit / ende is met een teere schelpē oft schorffe becleet.

Plaetse daert wast.

Serpentine wast op plaetsen daer veel schadue ende lomber is.

C Den tijt.

Dat saet salmen vergaderē alst root enderijp wort. Ende de wortel in Julio ende Augusto.

Die natuer ende complexie.

Serpentine is scherp ende bitter/ende adstringeert een luttel/ende is ouermids dien werm ende drooghe.

Die cracht ende operatie.

Groote Serpentijn gesoden oft gebraden/en met huenic gemengt/en gelijc een electuarie ingenomē/is goet voor de gene die seer tichen en hoesten/

Van groote Serpentijne. Cap. LXXXV.

D sten/ende dien een quinteerne oft catarre wten hoofde op de borst genalen is/want si scheydt de groue en taeye slimige humoren/en doet die verdwinen. Maect lust tot bislapien/ als si met wijn gedroncken wort. Die wortel geneest allerley quade vlcerationen en voortsetende sweringē/ als si gestooten en daerop gheleyt wort / oft als men se puluerizeert en daerin stroit. Si gheneest ooc de fistelen/als men se met huenick mengt en daerin doet. Si verdrijs de plecken wten aensichte/en aen tgeheel lijf/als men die daarmede bestrijct. Tsap vande wortel is goet voor doncker oogen/als men daerin laet druypen. De bladerē genesen versche wondē/als men se gruen daerop leyt/wat als si drooge worden/so sijn se scherp en en cōnt den wonden geen duecht doen. Men seyt/dat dese bladeren/so men eenē platten case daerin leyt/bewaren/dat hij niet en verrotet. De vruchten hebben meer crachten om wonden en vlcerationen te genesen dan de bladeren of wortel. De bladeren ende wortel veriagen nateren ende slangen/als yemant die ouer hem draecht oft daer af drinct.

Van clein Slangencruyt. Ca. LXXXVI

Den naem.

A Leyn Slangencruyt wort in Griec Dracontion micron in Latijn Dracunculus minor geheeten. En hoewel dat de oude meesters inde beschrijvinge van dat cleyn Slangencruyt malcanderen seer contrarie ende ongelijc sijn/nochtans ghemerct dat dit cruyt daer wij nu af spreken/bladeren heeft/die de Veel/ gelijc wi hierna bieder verclare sullen/gelijc sijn/so mach nae onsen duncken wel en recht onder de Slangencruyden gherekent worden/diewelcke/ als Plinius verclaert/duyterhande sijn / waer af dit teghenwoordighe dat derde is.

Dracontion micron.
Clein Slangencruyt.

Haetsoen.

Cleyn Slangencruyt heeft bladerē gelijc als Veel/maer si sijn grooter/en dier en staeter altijt maer een op eenen langen steel/die wter wortel wtschiet. De wortel is knobbelachtich/en heeft veel leden/ghelijc als Rietwortel. De vrucht dat is een druysken met veel besien/die worden ten lesten root/ gelijc de besien van Aron/ende van groot Slanghencruyt.

B

Die plaetse daert wast.

Dit cruyt wast geerne bi d'water.

Den tijt.

Cleyn Slangencruyt compt wt als de slangen haer vernieuwen ende veriongen/ende haer vel oft huyt affstrijcken/ende het verborcht hem oock met haer in deerde/also als alle Slangecruyden doen.

Natuere ende complexie.

Gemerct dat de bladeren ende vruchten van desen cruyde/gelijck ooc van Aron oft Calsvoet/scherp ende tangher sijn op de tonge/so is sijn complexie en ooc dat saetsoen den voorseyden Aron gelijck.

Cracht ende operatie.

C

De bladeren geleyt op dat bijten van veninich gedierte/trect dat venijn daerwt/ende heylt de wonden in corten dagen. Si sijn oock goet tot alle quade oude vlceraen ende fistelen/alsinen salve oft plaesteren daeraf maect/oft groen ghestooten daer op leyt. Alsinen van desen cruyde ende van huenick een salsken maect/so strijctmen ende verdrijsmen daermede de placken int aensicht. De operatie die dit cruyt meer heeft/staen bouen bescreuen int Capittel van Aron oft Calsvoet.

Van Keelcruyt.

Cap. LXXXVII.

Den naem.

Daphne Alexandria. Keelcruyt.

A

Keelcruyt wort vā som mighen oock Tapkenscruyt en Huychblat gheheeten. In Griecx wort dit cruyt Daphne Alexandria/ende in Latijn Laurus Alexandrina genoemd. De Apotekers heetent Vuularia/sommige ooc Bonificia ende Pagana lingua.

Saetsoen.

Keelcruyt heeft ronde stelen die sijn anderhalf span lanck/ghelijck Salomons segghel/ende heeft op beyde siden dicke bladeren/die sijn den Lauwerbladeren gelijc/oft die Rusci ghenampt worden/mer dese sijn groter/teerder ende witter. Welck blat wast noch een cleyn bladeken/in manieren van een tonghesken/oft ghelijck een tapken/ende ouermids dien heetent die sommige Tapkenscruyt. Tusschen beyde

de bla

B

de bladeren wast een schoon vrucht/vā der grootte van Ciceren. De wortel is den Rusco gelijc/maer si is groter/teerder/en van goeden ruercke.

Plaetse daert wast.

Keelcruyt wast in hooge bosschen/en wort wt Vngarien in Duytschlant gebracht/ende in sommighe hoven gheplant.

Den tijt.

Keelcruyt brengt sijn vruchten tusschen de bladeren inden somer.

Natuere ende complexie.

Keelcruyt is werm ende drooge van natuere/dwelck claerlick blijckt wt en sinaeck/want dien is scherp ende bitter.

C

Cracht ende werckinge.

De wortel van Keelcruyt gedroocht ende gepulueriseert/ende daeraf vier/vine oft sesse drachmen met soeten wijn gedroncken/voordert den swaren arbeyt van kinde/ende verdrijs de droppelpisse/ende brengt de vrouwen haer maentstonde. Si lost ooc de Secondine na den arbeyt. Dit cruyt in wijn oft water gesoden ende daeraf ghedroncken/verteert die ouergroote vochticheyt die van dat tapken in der keelen afduypt. Dat poluer oft poeder van desen cruyde/en wortel/droocht ende heylet alle loopende wonden ende sweeringen/ende sonderlinge inde keele/en ontrent dat tapken/ghelijck als den huyghe/ende dier ghelijcke.

Van Meyenbloemkens.

Cap. LXXXVIII.

Den naem.

A

Meyenbloemkens worden in Griecx Ephemeron/ende in Latijn Iris syluestris/ende bi onsen tijden Liliū conuallium gheheeten/en dat selue niet qualick. Want na mijn duncken so is dit dat tweede geslecht vā Lelien/daer Theophrastus afschrijft/dwelck inde Lenten bloeyt. De oorsake ende redenen van dese namen hebben wij int langhe gheset in onsen Latijnschen Herbario.

Saetsoen.

Meyenbloemkens hebben twee groen bladeren neffen een/die sijn den bladeren van witte Lelien gelijck/maer si sijn veel teerder. Ende tusschen de bladeren wast eenen kalen steel/daeraen hangen vijf oft sesse/somtijts oock meer ronde witte knopkens gelijck als Erwtten/die pluycken haer op/ende worden schoon sneerwitte holer bloemkens/in manieren van een ront cingelcloccken/rontsomme vol schaerden gelijck als een saghe. In elck cloccken is een plecken. Dese bloemkens riecken wter maten wel/maer si sijn bitter van smake. Als de bloemkens verdroogen ende afvalen/so comen daer schoon beskens wt gelijck root Corael/oft gelijck die vrucht vā Spargen/en die sijn seer weec. De wortel is wat lanc en vee selachtich/en vliedert hier en daer/adstringeert/en heeft eenen goeden ruer.

Van Meybloemen.

C Die plaetse daert wast.
Meybloemkens hebben haer woon-
ninge in bosschen ende in plaetsen daer
veel lomber is.

Den tijt.

Inden Mey brengt dit cruyt sijn lief-
lijcke welriekende bloemkens/ende sij
vergaen wederom snellc/ende vallen
af. Ende in Julio daerna so brenghet
sijn vruchten/te weten/die roode bes-
kens/als bouen verclaert is.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt heeft een ghemengde com-
plexie/te weten van repellerende van
verdeylen. Want die wortel adstrin-
geert ende treect te samen. Ende de bloe-
men en bladeren die discutieren/want
sij sijn bitter/gelijckmen wt sijn opera-
tie wel merckende is.

Cracht ende operatie.

D De wortel gesoden ende dat water
daeraf inden mondt ghehouden/doet
den tantsweer vergaen. De bladeren siedtmen in wijn/en men leytse op
sweeringen daer noch geen etter in en is/want sij doen die verdwijnen.
Dat sap wtten bloemen gheperst/is goet ende crachtich om dat herte/de
herffenen ende leuer te conforteren ende te stercken. Ende veel meer dat
geheel cruyt met bladeren/bloemē en wortelen/gesoden en gedroncken.
Ende wort sonderlinge geyseert tot onmacht/swijmeringhe/en vallen
de siecte. Men seyt dattet ooc bewaert voor Lazerie/alsinēt indē eersten
alle daghe vseert. Dat sap is ooc wt nemende goet tot den oogen/want
het verclaert dat ghesichte/ende verdrijft de donckerheyt.

Van Allantwortel.

Cap. LXXXIX.

Den naem.

A Allantwortel heet in Griec Elenium/in Latijn Inula. De
Apotekers heetent Enula Campana. De redenen van sul-
cke namen staen in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Laetsoen.

Enula Campana heeft eenen dicken/ghayrden/langen
steel/somtijts drij ellen hooge/en is gecantet oft gehoect/en daeraen hangen
gen bladeren/waeraf deerste bi der eerden seer breed/lanck ende ghayrt
sijn/gelijck de bladeren van Wolcruyt/ende hoe sij hooger aenden steel
staen

Cap. LXXXVIII.

Ephemeron. Meybloemen.

Van Allantwortel.

Cap. LXXXIX.

Elenium. Allantwortel.

B staen/hoe sij cleynder/smaelder ende
scherper sijn. Int sop vande stele was-
sen groote schoone gontgeele gesterre-
de bloemen. Ende als de bloemen ge-
bloeyt hebben/so staen ende duere die
harighe bollekens/inden welcken dat
saet is/tot inden Herst. Die wortel is
van buyten erden verwich/want nae
dat deertrijck is/so is oock de buyten-
ste schorffe/ende van binnen witach-
tich/somtijts eē luttel root/welriekende/
dick ende groot/wat scherp/ende
daer wassen cleyn wortelkens aen.

Plaetse daert wast.

C Dit cruyt wast somtijts op de ber-
gen en op drooghe plaetsen/daer veel
lomber is. Somtijts ooc in bosschen
ende ongheborde dijcken/dornbeg-
gen ende beemden. Men vindt oock
schier oueral inde hoven/want daer
wordet gheplant.

Den tijt.

Enula Campana bloeyt in Julio/
ende sijn wortel salmen inden somer vergaderen.

Natuer ende complexie.

De wortel wort sonderlinge gheyseert/ende is werm ende drooghe
met ouervloedighe vochticheyt.

Cracht ende operatie.

D De Allantwortel gesoden ende gedroncken/lost de vrije/ende brengt
de vrouwen haer maentsonde. Alsinent pulueriseert ende een Electua-
rie met huemick daeraf maect/so is sij seer goet voor de ghene die hoesten
ende kichen/ende van binnen geborsten sijn/ende bloet spouwen. Item
tot inflatiē ende winden/ende bijten van veninige gedierte. Dese Ele-
ctuarie deylt/ende treect wt die groue taeye slijmige vochticheyt/die haer
op de borst ende ontrent de longen vergadert heeft. Die wortel in soeten
wijn geleyt ende geconsijt/is goet voor de maghe. De bladeren in wijn
gesoden/versaechten de pijnē inde huepe/alsinen die daerop leyt. Desge-
lijck oock alsinen een plaester van die groen wortel maect/so leytmen se
op gheswel dat van coude vochticheyt ende humoren compt/
want sij verteert die ende doet se verdwijnen.

Van Agrimonie. Cap. XC.

Den naem.

Agrimonie oft Oderminge wort in Griec en Latijn Eupatorium geheeten/ende inde Apoteke Agrimonia.

Haetsoen.

Agrimonie heeft eenen teederen/langen/houtachtigen/slechten ende rechten/harigen/rouwen ende swerten steel. Sijn bladerē/diewelcke onderscheydenlick aen den steel opwassen/sijn op beyde siden in vijf oft meer deelen gesneden/ende gelijck als een sage gekerft/gelijckende den bladerē vā Vijf vingercruyt oft van Kemp/ende sij sijn swertachtich. Int midden vanden steel wassen geel bloemen gelijck sterren/deen aen dandere. Ende als die afvallen/so comē daer cleyne rouwe clifkens/nederwaerts siende/ende wat sij aenrueren als cleederen ende dier ghelijcke/daer bliuen sij aenhangen. De wortel is grootachtich/lanck ende swert.

Eupatorium. Agrimonie.

B Die plaetse daert wast.

Agrimonie wast oueral geerne in haechbosschen/in doncker ende ongebowde plaetsen/op roywe en steenachtighe bergen/aen de tuynen ende straten.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Junio ende Julio/en dan salment ooc vergaderen.

Natuer ende complexie.

Agrimonie is subtyl van substantie/het deylt en suyuert sonder merckelijcke hitte/ende adstringeert oock een luttel.

C Cracht ende werckinge.

De bladeren van Agrimonie heylen de wonden die niet en willen genesen/ist datmen die met oude verckensliese of sineer werm daer op leyt. Sijn saet oft dat cruyt in wijn gesoden ende ghedroncken/is wtneemt de goet tot den rooden loop oft melisoen/ende den leuersuchtigen/ende den ghenen die van nateren ghebeten sijn. Agrimonie is oock sonderlinghe goet tot verstoppinghe der leuer/ende conforteert ende sterct die. Si heylt ende suyuert oock alderley vlcrationen.

Van Vogen

Van Vogenstroost. Cap. XCI.

Den naem.

Vogentroost wort sonder twijfel in Griec geheeten Euphrosyne. Desen naem is namaels vanden genen die in deser spraken niet expert en waren/verkeert worden in Euphrasia/wat also wort dit cruyt noch heden daechs inde Apoteke geheeten. Sommighe heetent oock Ophthalmica oft Ocularis. Ende alle dese namen comen daer door/dattet seer diensflich ende bequaem is voor dooghen.

Haetsoen.

Euphrosyne. Vogenstroost.

Vogentroost is een cleyne dick wassende schoone cruyden/een span lanc/ghelijck een cleyne beuallick boomken/met veel purpuren tackens ende steelkens/ende daeraen cleyne bladerkens/die sijn rontsom ghekertelt. Tusschen deselue bladerkens wast een beuallick schoone bloemken van drij colueren/wit/geel/ende purpuren. De wortel is cleyne/ende en wort inde medicijne niet gheuseert.

Die plaetse daert wast.

Vogentroost wast op huenelen/al daer de sonne veel schijnt/ende schier in alle beemden.

Den tijt.

Het is oock een Herstercruyt/want men vinds niet/het en si int begin vanden Herst.

Natuer ende complexie.

Vogentroost is werm ende drooghe van natuer/alsomen wt sijn cracht ende operatie mach mercken.

Cracht ende werckinge.

C Vogentroost vseertmen tot doncker ooghen/ende tot de sterre inde ooge/alsmen dit cruyt stoot ende daer op leyt/oft datment in wijn siedt/oft datmen dat sap wt den cruyde persse/ende inde oogen laet druypen. Het versterct oock de memorie/ende waert dat yemant sijn memorie verloren hadde/so doet dit cruyt die wedercomen/alsmen dit pulueriseert/ende in witten claren wijn inneempt. Het is oock seer goet voor de gene die de geele hebben/alsment in wijn siedet ende werm drinct. Naer sonderlinghe eest goet tot den gesichte/want datselue maket luyter en claer/alsmen t sap daer af inde ooghen doet.

Van Sauie.

Cap. XCII.

Den naem.

21

S

auie wort in Griecx gheheeten Eleliphacō ende in Latijn Salvia / ende dien naem is bij de Apotekers bleuen. De redenen van dese namen staen in onsen Latijnschen Herbario int langhe verclaert.

Geslachte.

Sauie is tweederhande / groot ende cleyne. De groue Sauie wort also gheheeten om sijn groote ende breede bladeren wille / ende daerom heetmen se oock breede Sauie. De cleyne Sauie heeft smaelder en cleyne der bladeren / en wort oock edel Sauie geheeten. Men heet se oock Cruys Sauie / om de twee oorkens oft cleyne bladerkens wille die achter aen den steel opteynde vanden blade staen / in maniere van een cruys.

22

Haetsoen.

De groue Sauie / dat is eenen struyck met veel tacken en stelen / die sijn viercantich en witachtich. De bladeren gelijcken eens deels de bladeren van Queboom / maer si sijn langer / herter / dicker ende row / en gesontselt gelijck een bloot versleten wullen cleet / ende sijn witachtich / ende hebben eenen stercken reuc. De bloemē sijn purpurbruyn met wit gemengt / gecromt gelijck den beek van eenen Arent. Als die afvallen / so brenghet

Salvia maior. Groue Sauie.

Salvia minor. Edel Sauie.

sijn saet

Van Sauie.

Cap. XCII.

E sijn saet in huyskens oft sackens der Scharley gelijck. De edel Sauie is der voorgaende gelijck / maer de bladeren van dese sijn smaelder / cleyne der / ende witter / oft meer aschverwich / ende hebben onder aen den steel twee cleyne oorkens / ende die en heeft de groue Sauie niet.

Plaetse daert wast.

Sauie wast geern op row plaetsen / nochtans plandten beyderley gheslechten in allen hoven.

Den tijt.

Sauie bloeyt in Junio en Julio / en leuert ooc tot sijnder tijt dat saet.

Die natuer ende complexie.

Sauie verwermt ende adstringeert.

23

Die cracht ende operatie.

Sauie bladeren in water gesoden ende gedroncken / lossen de vrine / en de brengen den vrouwen haer maentstonde / ende verlossen de vrouwen van een doode dracht. Die sijn hooft met dit water wasschet / die crijcht swert hayr. Sauie is goet tot allerley wonden / want si suyuert die ende heylse. Sauie stopt dat bloet dat wt de wonden ende quetsuren loopt / als men die daerop leyt. De bladeren en schuettens in wijn gesoden / verdriuen dat inecken aen de schamelheyt / als men die daermede wascht. Sauie leyt men op tgene dat van veninich gedierte ghebeten is / ende het gheheest. Sauie met Alfen ghesoden ende gedroncken / gheheest dat roode melisoen. Sauie treect de wormen wt den ooren / als men se daerop leyt. De bladeren in water ghesoden / verdriuen den hoest / ende weedom in de sijden. Sauie is goet tot verstoppinge der leuer.

Van Kuel oft Thymus. Cap. XCIII

Den naem.

24

K

uel oft Thymus heetmen in Brabant Onser Vrouwen Bedstroo / ende oock wilden Thymus. In Griecx en Latijn wordet Serpyllum genoempt / daerom dattet op der eerden leyt ende cruypt.

Gheslecht.

Kuel oft Thymus ist tweederhande / also als Dioscorides beschrijft. Den eenē is tam dat ander is wildt. Den tammen en hebben wi niet connen achterhalen / daerom staet hier alleē den Wilden gemaelt. Den Wilden is oock tweederhande. Deen heeft bloemē die sijn purpurbruyn met wit gemengt. Dand is gants sneewit. Anders sijn si malcanderē gelijck.

25

Haetsoen.

Den tammen Kuel oft Thymus is der Hofmageleyne gelijck / en sonderlinge van tackens ende bladeren / maer si sijn wat witter. Van smaet is hi de Mageleyne niet onghelijck / hi cruypt lancr deerde / en en recht hem niet op. Den wilden Kuel en cruypt niet op deerde / maer hi climpt

m ij om

Van Kuel oft Thymus.

Cap. XC

Com hooghemet sijn cleyn teeder hout-
achtighe tacckens/ ende heeft bladeren
schier gelijc de Wijnruyte/ maer si sijn
smaels. De bloemen sijn purpurbruyn
oft sneerwit/ scherp van smake/ ende lief-
lick van rucke. De wortel is lanck/ en-
de heeft veel veeselinghen.

Die plaetse daert wast.

Den tammē Kuel oft Thymus saeyt
men inde hoven/ ende wast gheerne op
drooghe plaetsen/ daer de sonne wel
schijnt. Den wilden ende ghemeynen
Kuel oft Thymus wast op rootsen/
houelen/ bergen/ drooghe velden ende
beemden schier ouer al. Maer den wit
ten en wast niet op alle plaetsen.

Den tijt.

Den tammen bloeyt principalick in
Junio ende Julio. Maer den wilden
vande Mey afde gantsen somer door.

Natuer ende complexie.

Den Kuel oft Thymus is seer heet van natueren/ ende dat is claelick
te mercken aen sijnen smaect/ want dien is scherp op de tonghe.

Cracht ende operatie.

En Den wilden Kuel oft Thymus is heeter dan den tammen/ ende is be-
ter ende bequamer tot der medicijne. In wijn gesoden ende gedroocken/
brengt hij den vrouwen haer maentstonde/ en lost de vrine. Si stilt dat
crimsel/ ende also genuttet sijnde/ heylt ende geneest hi geboorstenheyt en-
de geschoortheyt van binnen/ ontfekinghe ende inflammatie der leuer.
Kuel oft Thymus in wijn gesoden ende gedroncken/ is goet teghen dat
venijn van wormen ende slangen/ desgelijc oock als hi daerop gheleyt
wort. Kuel oft Thymus in water gesoden ende ghedroncken/ stilt ende
versaechtet de pijn int hooft/ desgelijc oock als hi daerop geleyt wort.
In azijn te weyck geleyt sijnde/ ende daerna gesoden/ ende met olie van
Roosen gemengt sijnde/ ende opt voorhoofte geleyt/ verduyft de raserij
int hooft/ die frenesie ghenoeft wort. Kuel oft Thymus een drachma
swaer met azijn ghedroncken/ stelpt dat bloetspuwen. Den roock van
gebernden Kuel oft Thymus veriaecht allerley veninich gedierte. En-
de wt dien pleechmen in ouden tijden/ alsomen in Vergilio leeft/ den
maeyers Kuel met ander spijse teten te gheuen/ op dat sij van sulcke ve-
ninich gedierte bewaert mochten wesen.

Van Panis

Van Panickcoren.

Cap. XCIIII.

Den naem.

Anicum heeten de sommige Panickcoren/ bouen int lant
heetment Pfenich oft Heydel/ en in Griecx wordet Ely-
mos geheeten/ ende in Latijn Panicum.

Haetsoen.

Als dit Coren eerst wtcomt/ so ist den Milie of Hirs

seer ghelijc/ nochtans is sijn loof oft
gras veel rouwer/ scherper ende spit-
ziger. Sinen steel oft halm is ront/ en
crucht veel knopen/ somtijts thien aē
eenen steel/ ende so veel bladeren. De
aren en sijn niet gelijc als ander vruch-
ten/ maer si sijn gants ront/ ende buy-
gen haer een luttel nederwaerts/ ghe-
uult met veel cleyn sadeken/ dat is den
Milie oft Hirs gelijc/ en die aren sijn
bi tijden geel/ ende bi tijden bruyn/ ge-
lijc oock de graenken die sijn in sommi-
ghe heel geel/ ende in sommigen wit.

Panicum. Panickcoren.

Plaetse daert wast.

Panicum wort nu tot veel plaetsen
bouen int lant gesaeyt/ en wast geerne
in rouwe en sandtrachtighe eerde. Het
tiert oock wel int sandt/ alst somtijts
reeghen heeft.

Den tijt.

Panicum schiet seer haest op/ ende
compt ghemeynlick in veertich dagen
tot perfection. Inde Lentē wordet ge-
saeyt/ ende wort rijp in Augusto.

Natuer ende complexie.

Panicum vercoelt ende droocht/ ende sonderlinge alst van buyten ge-
appliqueert wort.

Cracht ende werckinge.

Panickcoren machmen tot spijse/ broot/ en medicine vseren gelijc Mi-
lie oft Hirs/ maer het voedet min dan Hirs/ ende adstringeert ooc min.
Quermids dien so geeft Panicum cleyn voetsel/ en droocht/ en stopt den
loop des buycr oock een luttel gelijc als Hirs. Dat broot datme van Pa-
nickcoren backt/ en is niet hertelick/ het coelt ende is drooge/ ende laet hem
in stucken wrinen/ gelijc sandt oft asschen. Want het en heeft geen vet-
cheyt oft taeyheyt met allen/ ende daerom drooget oock eenen vochtigen
buyck. In summa/ Panickcoren wijct den Hirs in alle dinghen/ en en is

m ij oock

D oock niet so lieflick om eten/ende is swaerder om verdouwen/ende voe-
det min. Panicum in wijn gesoden ende ghedroncken / is goet voor den
rooden loop. Het stopt oock den loop des buycr/alst in geytenmelck ghe-
soden wort/ende des daechs tweemaal daer af gedroncken wort. Men
mach dit oock vseren ghelijck als Hirs / mitsgaders de sacckens die men
werm applicqueert/om den loop des buycr te stelpen.

Van Heyde.

Cap. XCV.

Den naem.

A Heyde wort in Griecx ende Latijn Erica gheheeten/ende
en wort inde Apoteke niet gheuseert.

Tsaetsoen.

Heyde is een struycken/dat is den Tamaris ghelijck/
maer het is veel cleynder ende corter. Sij gelijck ooc wat
den Roosmarijn van coluere/ende oock schier met den bladeren / maer
sij sijn veel corter. Daer sijn oock sommighe bladeren die den Tamaris
bladeren gelijcker sijn. De bloemē sijn purpurbruyn/ gemengt met wit.
De wortel is lanc/houdtachtich ende donckerroot.

Plaetse daert wast.

Heyde wast geerne aen bergen/in bosschen/ende sandtachtighe plaet-
sen/ende men vindtse oueral.

Den tijt.

B Heyde bloeyt tweemaal tsaers/inde
Lente en inde Herst / is also onder alle
wilt gewas dat eerst en leest bloeyende.

Natuere ende complexie.

Heyde is werm ende drooge van na-
tuere / en dat is lichtelick te mercken wt
sinen smaek/want hi is bitter.

Cracht ende operatie.

De bladeren en bloemen van Heyde
heylen de wonden die van nateren en
ander veninich gedierte ghebeten sijn/
C als si daerop gheleyt worden. Si ver-
teeren ooc geswel en ander vochticheit
die haer ergens vergadert heeft. Som-
mige scrijue ooc/dat de bloemē in wijn
of water gesoden en gedroncken/de pi-
ne inde lenden en buyck stillen ende ver-
saechten. Tsaep vande bladeren en bloe-
men inde ooghen ghedrupt / ende van
buyten daerop ghestreken/is goet ende
bequaem voor quade ooghen.

Erica.

Heyde.

Van He

Van Herick.

Cap. XCVI

Den naem.

A En Herick wort van sommighen oock geheeten wilden
Mostaert/ende in Griecx Erysimon / in Latijn Iris.
Sommige heetent Rapisstrum ende Sinapi syluestre.
Het en wort inde Apoteke niet geseert. Die gene die dit
cruyt Erucam syluestrem noemen / die dolen / also wij
sulcx inden Latijnschen Herbario genoegsaem verclaert hebben. Ende
aldaer hebben wi de redenen van sulcke namen gheallegeert.

Tsaetsoen.

Herick heeft bladeren gelijck wildt wit Mostaertcruyt/maer dese sijn
grooter en niet so seer gesneden. Sijn
stelen sijn taey/ende laten haer buygen
gelijck als eenen riem. Die bloemē sijn
geel/ende als die afvallen/so wordent
lange hawkens/ gesaetsoneert gelijck
hoornen/ende dunne gelijck als Boeck-
horen/ Fenigreck genaemt/ en daerin-
ne vindtmen cleyne saet/dat is de Hof-
kerse gelijck/ende is gants scherp ende
hittich van sinake. Sijn wortel is lanc
ende geel.

Erysimon. Herick.

Die plaetse daert wast.

B Herick wast oueral bi de steden/ho-
uen/oude mueren ende hofsteden.

Den tijt.

Herick bloeyt den gantsen somer/en
inden Herst brengt hi sijn saet voort in
lange hawkens.

Natuere ende complexie.

Herick saet verwermt ende droocht
in aller maten en manieren gelijck a's
dat saet van Hofkerse. Als dat cruyt
drooge is / so heuet gelijcke cracht ghe-
lijck als dat saet. Maer alst noch gruen en vochtich is / so wordet in sijn
operatie beuonden minder ende onstercker te sijne dan dat saet.

Cracht ende operatie.

Dat saet van Herick met huenick gemengt/ende een electuarie daer af
gemaect / is goet en bequaem tot allerley vloten en fluxien die op de borst
vallen/en den genen die hoesten/en sluymen/ende slimicheyt ontrent der
borst hebben/en tot de geele/ende Sciatica. Ende als men een electuarie
daer af maken wil / so salmen dat saet eerst in water te weycke legghen/
ende dan roosten oft dorren. Oft men sal dat in een doercken binden/
m iij ende

Ende een corste van deech daerom leggen gelijk een pasteye / ende latent doore worden. Alst in deser manieren in een Electuarie geyseert wort / so scheydet de taey humoren ende slimicheyt die haer ontrent de borst en ontrent de longen vergadert heeft. Herick saet is oock goet gedroncken tegen allerley dootlick venijn. Met water ende huenic gesmeert ende op geleyt / is goet tot den heymelijcken cancker / tot herde sweeringen / clieren ontrent den ooren / ende tot geswel ende inflammationen van borsten / ende heymelijcke plaetsen der menschen. Desgelijck ist oock goet tot apostemien vanden voorgenoemden leden / maer nochtans niet int beghinsel / maer opt leste / als men se soude moeten meesteren / om die te scheyden / ende doen verdwijnen.

Van Clockenscruyt. Cap. XCVII.

Den naem.

A Locckenscruyt wort oock Wijnngaertwrange geheeten / na den Grietschen naem Helxine Cissampelos. In latijn machment Conuululus heeten. Inder Apoteken heetet Volubilis media ende Vitealis. Ende heetet daeromme Wijnngaertwrange / om datment ghemeynlick inde wijngaerden vindt / ende het wringt ende windt hem om de naeste struycken ende cruyden.

Haetsoen.

Clockenscruyt heeft ronde stelen ende dunnetackens / die winden haer allesins om wat sij reycken moghen. **B** Die bladeren sijn dat cleyn Veel niet seer onghelijck / ende staen altijt in ordinancie deen bouen dander. Sijn bloemen oft clocken sijn eerst gants wit / bijna ghesaetsoneert ghelijck Lelien / ende daerna worden sij lijfverwich. Dat saet is gehoect / ende leyt in ronde cnopkens / ghelijck die wijnbesien / ghesloten.

Die plaetse daert wast.

Dit cruyt wast geerne in wijngaerden / somtijts oock in drooghe beemden ende in cruythouen.

Den tijt.

Clockenscruyt beghint in Junio / ende bloeyt inde twee naevolghende maenden / ende leuert alsdan ooc sijn saet.

Helxine. Clockenscruyt.

Natuer

E Natur ende complexie.
Dit cruyt is werm van natuere / alsomen claerlick mercken mach wt sijn operatie die hier na volghet.

Cracht ende werckinge.

Dat sap vanden bladeren van desen cruyde ghedroncken / maect camerganc / ende ontsluit dat lijf. Dit cruyt scheydt ende verteert dat gheswel en humoren. Het lost oock de vrine / also als sommige segghen / als men tweeles oft seshien van sijn greynkens stoot / en in wijn inneempt.

Van Tormentille. Cap. XCVIII.

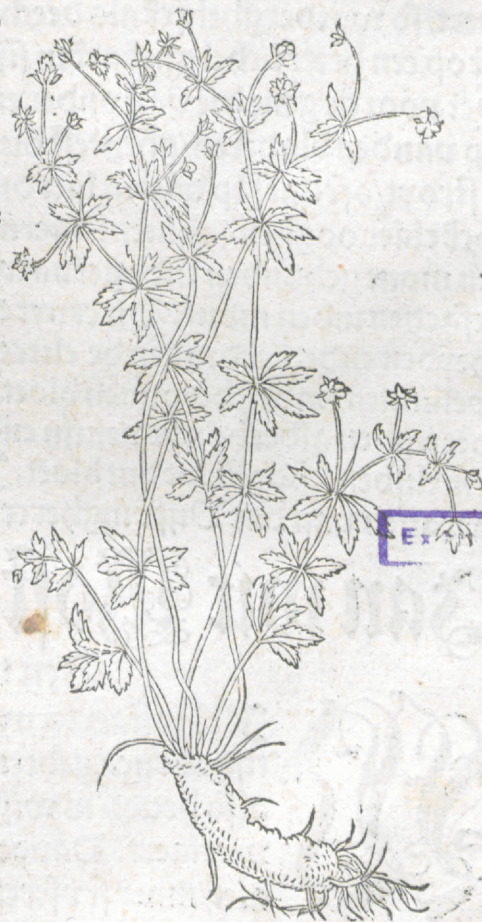
Den naem.

A Tormentille wort oock van sommigen Roode Heylwortel ende Berckwortel geheeten / om des wille dat de wortel root ende heylsam is / ende allermest in Berckenboschen wassende is. In Griec wort dit cruyt Septaphylon / ende in Latijn Septifolium ghenamt. De Apotekers heetent Tormentilla / sommige Bistorta. Naer sij dolen daerinne / want Bistorta is een ander cruyt / also wi op een ander plaetse verclare sullen. Naer den erruer compt daer door / dat die wortelen van beyden dese cruiden root sijn / ende ouermits dien malcanderen wat ghelijck sijn / nochtans is de wortel van Bistorta seer gecromt ende in een geulochten.

Septifolium. Tormentille.

Haetsoen.

B Tormentille is den Vysvinghercruyde seer gelijc / het heeft dunne / ronde / biesachtighe geerdeken / somtijts vier / vijf oft sesse wt eender wortele. Dese roedekens sijn van beneden tot bouen toe becleet met bladerkens / die sijn cleyn en gheclouen / somtijts in seuen versheyde vingerkens / somtijts oock ende dat meestendeel in vijf ghe deylt / die staen bijcans euen verre van malcander / ende sijn rondtsom met cleyn schaerdeken ghetandt ghelijck als een saghe oft sickel. Sijn bloemkens sijn bleecgeel gelijc als de bloemkens van Vysvinghercruyt. De wortel is bruytroot ende dicke / net veel veeselingen daeraen hangende.

Plaetse

C

Plaetse daert wast.

Tormentille wast geerne in beemden die aen hoogeberghen ligghen/ ende inde bosschen schier ouer al.

Den tijt.

De Tormentille bloeyt inden Mey/ noch cleyn sijnde/ ende niet bouen een span hooge. Maer die groter is / die compt spader wt/ ende bloeyt schier den gantsen somer.

Natuer ende complexie.

Bijna alle de gene die vanden cruyden gescreuen hebben/ meynen dat dese wortel inden derden graet cont en drooghe is. Tis waer/ si is drooghe inden derden graet/ maer niet cont. Want den smaek/ ende desgelijck oock de operatie/ thoonen merckelick/ dat in dese wortel so grooten con- denieten is / also wi sulcx in Latijn breeder verclaert hebben. Daerom so is dan de wortel van Tormentille inden derden graet drooghe/ noch tans sonder eenige merckelijcke hitte.

D

Cracht ende operatie.

Tormentil wortel is seer bequaem tot allerley wonden om die te hey- len/ en men vseertse van binnen/ in wijn oft water gesoden/ ende gedron- cken/ oft van buyten/ de wondē daermede wasshende/ ende dat poeder daerin stroyende. Dat cruyt oft de wortel gedroocht en gepulueriseert/ ende in sap van Wechbreede ghedroncken/ is goet voor de droppelpisse. Desgelijck oock alsinen dit met dat wit vanden ey tempert / en onderent ruert/ so wordet ghelijck als deech/ ende dit alsdan in een eerden panne/ oft op een heete tichel ghebacken sijnde als een koeckstē/ is wt nemende goet voor de gene die van onder ende bouen ouergeuen. Dat puluer oft sap vanden bladeren/ geneest die oude fistelen/ alsinen dit poeder daer- in stroyt/ oft dat sap daerin laet druppen. Dit voorgenomde sap maect oock claer ooghen/ alsinent daerin druypt. Dit cruyt ende de wortel in- den mont gehouden ende geknawt / geneest de vuyl sweringen ende pu- trefactien inden mont. Dit cruyt en de wortel beydesamen ghestooten/ scheyden ende verdriuen de clieren onder de kinne / herte sweeringhen/ swellingen/ ende gheronnen bloet/ alsinen dat daerop leyt. De wortel is goet teghen alderhande venijn ende tegen de Peste. Si geneest dat roo- de melisoen/ ende stelpt dat bloet. In summa/ het heeft alle crachten ende operatien van dat Vjfringher cruyt.

Van wit Mostaertcruyt. Cap. XCIX

Den naem.

A

It Mostaertcruyt wort in Griecx Luzomos/ en in La- tijn Eruca geheeten. Maer bi wat redenē dat dit cruyt also heetet/ is wijs en breet inden Latijnschen Herbario verclaert. Dapotekers en kennē desen witten Mostaert niet/ maer si vseren den anderen Mostaert daervoor.

Geslechte.

B

Geslacht.

Wit Mostaertcruyt is tweederhande. Dat een is tam / ende dat an- der is wilt. Maer dat onderscheet van beyden is lichtelick te mercken wt dat saetsoen/ dwelck hierna volghet.

Saetsoen.

Dat tam wit Mostaertcruyt heeft stelen die sijn eenen cubitus hooge/ ende daeraen wassen lange ende smael bladeren/ die sijn diep ghesneden en gekerst/ en die sijn seer scharp van smake. Sijn bloemen sijn bleecgeel/ ende dat worden hawkens/ een ledt van eenen vinger lanc/ ende daerin leyt saet/ dat is cleyn ende vast. Dat wildt is den tammen seer ghelijck/ maer het is in allen dingen cleynder/ ende sonderlinghe van bladeren en de bloemen/ die en sijn niet so seer bleecgeel/ maer sij sijn satter/ ende ooc cleynder van hawkens.

Plaetse daert wast.

C

Dat tam wit Mostaertcruyt wort inde houen gesaeyt / ende tis oock onlanc hier te lande gecomen. Dat wildt wast geerne bi dwater ende in steenachtighe plaetsen/ daer voortijts water gelopen heeft.

Den tijt.

Dat tamme bloeyt den gantsen somer. Dat wilde in Junio/ ende dan vindtment sonderlinghe met bloemen ende hawkens.

Eruca. Tam wit Mostaertcruyt. Eruca syluestris. Wilt wit Mostaertcruyt

Natuer

D

Natuere ende complexie.

Dat wit Mostaertcruyt heeft die natuere ende complexie van Serick.
Ende die vindij bouen int xviij. Capittel.

Cracht ende werckinge.

De bladeren van tam wit Mostaertcruyt veel row geten/verwecken den mensche tot bijslapen/ende lossen die vrine/ende doen wel digere/ende maecken weec inden buyck. Maer als ment vseren wil/so salmen Lattow bladeren daer toe nemen/anders so maken si hoofsweer. Dat saet is den venijne van scorpionen ende spinnen contrarie. Ende verdriest ooc alle gewormte dat den mensch in sijn lijf wassen mach. Desgelijck ooc so nemet wech alle mismaectheyt van aensichte/als ment met honick tempert ende daerop strijct. Met coeyen oft offengalle gemengt sijnde/verdriuet de swerte vleecken ende littecken. Met azijn ghemengt sijnde/verdriuet die sproeten int aensicht. Men vseret ooc inde spijs/om die te versueten. Sijn wortel in water gesoden/trect ghebroken stucken van beenderen wt/als men die daerop leyt.

Van Boelkenscruyt. Cap. C.

Den naem.

Eupatorium adulterinum.
Boelkenscruyt.

A

Dit cruyt is van faetsoen de Hoofmageleyne wat gelijck. Sommighe heetent oock Hertscлаueren/om des wille dat de herten ende hinden als sij ghequetst sijn/haer seluen met desen cruyde meesterende gheuesen. Het en heeft noch gheen naem in Latijn/dan dat de Apoteker dit cruyt Eupatorium heeten/maer niet sonder groot eruer. Het en is ooc geen Hydropiper/als sommighe qualick meynen/also wi dat claerlick proberen in onsen Latijnschen Herbario.

B

Faetsoen.

Boelkenscruyt heeft eenen steel die is ront/lanc/knoopachtich/purpuren ende row/ende daeraen wassen bladeren die sijn lanc/donckergreen/ghekerft ende gesneden bina gelijck de bladeren van Kemp/ende sijn bitter van smake. Op tsop vanden stele staet een groote croone van veel cleyn lijfver-

wighe

Cwige bloemkens in een ghedrongen/ende als die rijp sijn/so wordet saet dat vliecht met den wint wech/gelijck men siet aen Melckwey/ende aen Hasenhuys. De wortel heeft veel veeselingen.

Plaetse daert wast.

Boelkenscruyt wast aen dwater ende op ander vochtige plaetsen/en principalich bi de viuers en staende water/of dat ands langsaem vlietet.

Den tijt.

Boelkenscruyt en bloeyt niet voor in Julio ende Augusto.

Natuere ende complexie.

Dit cruyt is werm en drooge inde tweede graet/oft midde inde derde. En dat selue is claerlick te mercken wt sinen smaect/want dien is bitter.

D

Cracht ende werckinge.

Dit cruyt/ouermids dattet bitter is/so reyniget/het scheydt en suuert alle groue dicke humoren/die haer inde aderen vergaderen. Ende wt dien so brenget den vrouwe haer maentsonde/ende lost de vrine/en purgeert de borst ende de longen. Het neept wech die verstoptheyt der leuer/milte/ende ander leden. Is oock seer crachtich om wonden ende vlcera-tien te heylen/daerom ist een recht goet wonden cruyt. Dit cruyt gedort ende eenen roock daeraf gemaect/verdriest alle veninich gewormte. Het is oock goet van binnen gheuseert teghen alderhande venijn.

Van Ciceren. Cap. CI.

Den naem.

A

Ciceren heeten in Griecx Erebinthos/en in Latijn Cicer. Geslecht.

De Ciceren sijn tweederhande/wit ende donckerroot. De witte dragen witte bloemkens/ende de donckerroode dragen roode lijfverwige bloemkens. Anders sijn si van stele/cruyt ende wortelen malcanderen gelijc. De roode worden bij ons meest gheuseert.

Faetsoen.

Ciceren hebben eenen houdtachtighen rouwen steel. De stammekens sijn gants driefelachtich ghelijck als cleyn boomkens sonder eenighe haykens oft draeykens. De bladeren sijn cleyn/ront ende donckergroen/den looue van Suetheyt niet ongelijck/alleen datse rondsom gekertelt sijn. De bloemkens sijn wit oft lijfverwich/ende dat worden hawkens/die sijn meer ront dan lanc/ende sijn opgeblasen gelijck een blaesken/ende daerinne vindt men selden ouer dri Ciceren. De wortel is eerdenverwich/ende niet bouen eenen vinger lanc.

Plaetse sijnder wassinghe.

Ciceren wassen geerne in swert vet eerdrick.

n Den

Van Ciceren.

C

Den tijt.

Sibloeyen in Junio ende Julio/en dragen dan saet in ronde han kens.

Natuer ende complexie.

Ciceren sijn werm ende drooge in den eersten graedt.

Cracht ende operatie.

Ciceren in water gesoden en gedroncken/maken weec inden buyck/en lossen de vrine/en vermeerderen dat saet om te genereren/en brengen den vrouwen haer maentstondt/ende vermeerderen dat soch oft melck/en verlostse van een doode vrucht. Ciceren in dier manieren gesoden en gheuseert/breect en iaecht den steen af. Si nemen oock wech de verstoptheyt vander leuer en vander milte. Si reynigen en suueren de huylt oft vel/en daerom sijn sij goet tot ruydicheyt en schorstheyt/alsinent met huenic tempert ende daermede bestrijct. Si gheusesen oock quade sweeren/in deser manieren geuseert. Ciceren verteerende doen verdwinen die herte swellingen des gemechts/ende de clieren ontrent den ooren/alsment als een plaester daerop leyt. Sij sijn ooc wt nemende goet voor de gene die de geele hebben/ende die d water laden/alsinense in water siedet ende drinct. Diens nieren ende blase versweeren/die en sal geen Ciceren vseren. Si maken wint. Alsinen Ciceren ouernacht in water te weyckesettet ende inneempt/ende ses vren daerop vastet/so driuen sij de wormen wt den liue.

Cap. CI.

Erebinthos. Ciceren.

Van wilde Ossentonghe. Cap. CII.

Den naem.

A

Wilde Ossentonghe wort in Griec Echion/in Latijn Albiacum geheeten. De redenen van dese namen hebben wi in latijn genoegsam verclaert. De Apotekers en kenen dit cruyt niet/want si en gebruyckens niet/nochtans so sijnder sommige die heetent Buglosse oft Buglossum syluestre/dats te seggen wilde Ossentonghe/ende bi dien naem laten wijt bliuen.

Haetsoen.

Dit cruyt heeft eenen teederen/ghehayden en rouwen steel/en dien is op beyde sijden becleet met lange/rouwe/gesneden/donckergruene ende stekende

Van wilde Ossentonghe.

W stekende bladeren/staende wtgespreyt als twee vliegelen/ende hoe die naerder sijn bi sop/hoe sij cleynder en korter worden. Tusschen de selue opperste bladeren wassen veel schoon hemel blauwe bloemkens/ende elck heeft vijf rode gesternde bladerkens/aen te sien gelijk een radeken. En als die bloemkens wtallen/so vindtmen in die hayrige huyskens dat saet/dat is van saet soene een nater oft slangenhoofdekens gelijk. De wortel is eenen vinger dick/ende swertgraw.

Die plaetse daert wast.

Dit cruyt en wast niet op alle plaetsen. Nochtans daert te wassen plach/daer vindtment ouer al bi de weggen ende straten/ende principalick in row plaetsen.

C

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Junio/en voorts den gansen somer door/ghelijck die tam Ossentonghe.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is werm ende drooghe/nochtans niet seer drooghe.

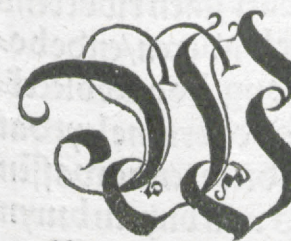
Die kracht ende operatie.

De wortel van desen cruyde in wijn gesoden ende gedroncken/compt te hulpe den genen die van slangen gesteken sijn/ende alsinet in deser manieren te voren vseert/so bewaret den mensch dat hij van dien niet gebeten en wort. Desgelijcke virtuyt ende operatie hebben oock de bladeren ende dat saet. Dit cruyt versaecht de pijn in de lenden. Met wijn oft anders in eenich sop ingenome/so maket dat de vrouwe veel melck cruygen.

Van Watereppe. Cap. CIII.

Den naem.

A

Watereppe wort oock Boereneppe gheheeten/en heeft dien naem daer door dattet in poelen en waterachtighe plaetsen wast. In Griec heetet Eleoselinon en Hydroselinon/en in latijn Apium palustre en rusticum.

Haetsoen.

Watereppe is der tamme Eppe oft Joncfrouwmerck seer gelijc van smake/ruecke/bloemen/saet ende wortel. Sinen steel is rondt/hol/ende

n ij teeder

Cap. CII.

Echion. Wilde Ossentonghe.

Van Watereppe.

Vteeder/ en de bladeren wassen altyt twee teghen een/ ende sij sijn weeck ende cael oft glat/ ende rondt som gekerft. Sem comen bouen aenden steel gecroonde bloemkens/ die sijn wit.

Die plaetse daert wast.

Watereppe wast gheerne in poelen ende broecklandt/ ende daerna heuet sijnen naem/ also voorzeyt is.

Den tijt.

Watereppe bloeyt in Junio en Julio/ ende dan draget oock saet.

Natuer ende complexie.

C Watereppe heeft eenderley natuere ende complexie ghelijck Hofeppe/ van welcke wi hierna scrijuen sullen.

Cracht ende werckinge.

Dit cruyt heeft gheheelick de kracht va Hofeppe oft Jonckfrouwerck. En daerom en ist niet van noode breeder daer af te scrijuen. Maer men mach de proprieteyt van Hofeppe in sijn Capittel soecken/ ende als dan desen cruyde toe eyghenen.

Cap. CIII.

Eleoselinon. Watereppe.

Van Niescruyt. Cap. CIIII.

Den naem.

Niescruyt wort oock witte Nieswortel geheeten/ om der wortel wille die wit is als sij bi de swerte Nieswortel gehouden wort. In Griecx heetse Elleboros leucos/ in Latijn Elleborus candidus oft albus. Ende dien naem is oock inde Apoteke bekend.

Maetsoen.

Den steel van Niescruyt wast een elle hooghe/ ende somtijts hooger/ hij is binnen hol/ ende is becleedt met bladeren/ die sijn der Wechbreede oft den Gentiaen ghelijck/ maer niet so lanck/ ende daer gaen ribbekens door die sijn purpurachtich van coluere. Tusschen de bladeren/ ende bouen aen tsoep vanden stele aen beyden sijden/ draghet opgehoopte bleeckgeele oft vael bloemkens/ dat worden cleyn hawkens/ daerinne leyt dat saet. Die wortelkens sijn eenen stroohalm breeet ende dicke/ ende wassen alle wt eenen ronden lanckachtighen knobbel/ dien is van buyten bruyt eerden verwich/ ende binnen wit/ als oft daer merck in ware/ en is scherp op de tonghe.

Plaetse.

Van Niescruyt.

C Plaetse daert wast.

Niescruyt wast gheerne op coude/ rouwe ende berchachtige plaetsen.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Julio en Augusto/ ende brengt daerna sijn saet.

Natuer ende complexie.

Niescruyt is werm ende drooge in den derden graet.

Cracht ende operatie.

Dit cruyt doet den mensch spouwen/ ende verweect hem tot ouergeuen/ dat hij met groter macht menigerley humoren bouen wtworpt. En tis voorzwaer van hem seluen een stercke medicine/ die niet en behoort ingenomen te worden sonder toedoen van ander medicine/ die haer crachtige operatie versuet en versaecht. Daerome en scrijft Galenus niet dat men se van binnē vseren sal/ maer hi thoont alleen hoemen die van buyten besigen sal tot schorsicheyt/ ruydicheyt/ ende allerley vuyllicheyt die haer buytens lijfs verthoont. Dese wortel wort oock gebruyct tot vlceration/ rappicheyt ende oude gebreken/ om die daer mede te reynigen ende te suyueren. Si wort ooc genomen tot de medicinen/ daer men de ooghen mede suyuer ende claer maect. Si brengt den vrouwen haer maentstonde/ als sij inde moeder geset wort. Niescruyt gepulueriseert en inde nuese gedaen/ purgeert de herffenen ende doet niesen. Niescruyt met huenick ende meel gemengt/ ende een papken daer af gemaect/ dat is goet om ratten/ muysen/ ende dierghelijcke gedrochte te dooden ende te veria-gen. Niescruyt in melck ghesoden ende den vliegen voor gheset/ doodet die/ want alle die daer af eten/ die moeten swellen ende borsten. Als yemanden sijn tanden wee doen/ die mach dit cruyt in azijn sieden/ en waschen oft spuelen sijnen mont daer mede/ so vergaet de pine. Niescruyt gepulueriseert ende met huenick ende azijn ghemengt/ ende daer af een tapken gemaect/ ende van onder gheset/ doet spouwen. Ghemerck dan dat dese witte Nieswortel so machtich ende crachtich is/ so en sal men se niet vseren dan in groote siecten/ te weten de vallende siecte/ swijmelinghe/ raserije/ dwater/ laserie/ den cramp/ Sciatica/ ende dierghelijcke/ ende dat aldus/ De Nieswortel sal te voren xxiij. vren in wijn oft Orymel/ also heetet inde Apoteke/ te weycke gheleyt worden/ ende dan gedroocht worden/ en daer af sal men den patienten met wijn een half drachma/ na ghe

Cap. CIIII.

Elleborus candidus seu albus.
Niescruyt.

n. iij. legentheyt

E legentheyte vanden persoon ingeuen. Men mach oock de voorseyde wortel twee dagen in wijn legghen / oft in vleesch sop eenen dach lanck laten weycken / en den patienten een drinckglaesken daer af vol gheuen. Maer dese wortel en salmen geen en ouden persoon / noch kindt / noch vrouwe / noch geen weeck mensch geuen. Sommige ghebruycken dit cruyt also / Si maken een gat in eenē Radijs / ende steken de wortel van desen cruyde daerinne / ende stoppense toe / ende latense daerinne xxiij. vren lanck / ende dan nemense de wortel wederom wt / so maect dan desen radijs camerganck / want hi heeft de cracht van desen cruyde na hem getrocken.

Van Kerstcruyt oft Viercruyt.

Cap. CV.

Den naem.

A Kerstcruyt wort daerom also genoempt / dat de bloem vā desen cruyde somtijts in werm winters haer ontluyct op den Kerstnacht / so si anders op eē plaetse staet daer si werm locht heeft. Si wort vā velen voor de swerte Nieswortel gehoude / mer si en is die niet / gelijk dz goet te verstaen is wt de beschrijvinge van Dioscorides. Maer ghemerct dat de Kerstwortel in cracht en operatie der swerte Nieswortel niet seer ongelyc en is / niet tegē

Elleborus niger adulterinus. Elleborus adulterinus niger syluestris.
Heylich Kerstcruyt oft Viercruyt. Wildt Viercruyt.

staende

B staende dat sij van faetsone daarmede niet geheelick ouer een en compt / so mach sij nochtans wt dier oorsaken wel voor de swerte Nieswortel gheuseert worden. Ende oock isser min perikels gelegen int vseren van dese wortel / dan van de rechte swerte Nieswortel.

Gheslecht.

Kerstcruyt is tweederley / tam en wildt. Dat tam wort inde Apoteke Elleborus niger geheeten / maer het mocht beter Elleborus adulterinus niger hortensis genaet worden / also in onsen Latijnschen Herbario verclaert ist. En wort in duytsch heylich Kerstcruyt oft Kerstwortel geheeten. Dat wildt geslecht mach in Latijn Elleborus adulterinus niger syluestris geheeten worden. En in Duytsch wilt Viercruyt / oft Luyscruyt / om deswille dat de vrouwen dit voor de beesten vseren tegen de luyfen. Men macht oock wilde Kerstwortel noemen om sijns faetsons wille.

Faetsoen.

C Dat tam heylich Kerstcruyt heeft eenen bruynen ronden steel / dien en heeft geen bladerē dan int sop. De bladerē sijn lanck en smal / en rontsom gekerft. De bloemen sijn van coluer meer gruen dan geel / en wordē hawkens / somtijts vier oft vijfneffen een / gelijk de Alceyen huyskens / ende daerin leyt swert ront saet. De wortel is ruschachtich / swert en verwerfelt / met veel veesen door malcanderē geulochten. Dat wildt geslecht / is wildt Viercruyt en Luyscruyt genaemt / en is der Kerstwortel so gelijk in allen dingen / dat men se nauwelic onderkennen en can / maer het stinct seer. Nochtans sijn de bladerē smaelder en cleynd / en de bloemē oock / die wordē bollekens oft hawkens / en dier staender twee oft driyneffen een / gelijk men siet aen den swerten Coriander / ende daerin leyt swert saet. Den steel van desen cruyde is oock dicker / ende heeft veel leden. De wortel is houtachtich met veel veeselingen / ende crom omgebogen.

Plaetse daert wast.

D Dat Heylich Kerstcruyt wast schier oueral inde hoven. Maer dwilt Viercruyt wast op steenachtige row plaetsen ende bergen / ende gemeynlick aen de strate daer vindtmens veel.

Den tijt.

Heylich Kerstcruyt bloeyt somtijts ontrent Kerstinisse / ende sonderlinge in werm winters. Anders bloeyet inde Lenten / gelijk dat wildt Viercruyt / wiens bloemen men noch inden somer vindt.

Natuere ende complexie.

Heylich Kerstcruyt is van virtuyten de rechte swerte Nieswortel seer gelijc / maer niet so crachtich en schadelick. Daerom acht ick dat si werm en drooge is int beginsel vanden derden graet / oft in eynde vanden tweeden. Dat wildt Viercruyt oft Luyscruyt is gants veninich.

Die cracht ende operatie.

Dat Heylich Kerstcruyt purgeert en iaecht af door den camerganc al lerley vochticheyt en humore / en sonderlinge de galle en taey slijmicheyt.

n iij Ende

Van Kerstcruyt oft Viercruyt. Cap. CV.

Ende heeft schier alle de cracht ende operatie vande rechte Liefswortel/ alleen dat sy niet met so groote macht en expelleert/ en min schadelick is. En is sonderlinge goet voor de gene die de vallende siecte hebbē/ die dul/ buyten sinnen ende verstande sijn/ ende pijn hebben in de ioncturen/ die dwater laden/ die lam sijn in de leden/ ende diergelijke gebreken hebben. Men mach dese wortel gepuluerizeert een drachma swaer met wijn oft ander bequaem nat innemen. Oft men mach se eenē nacht in wijn te weycke leggen/ en dan van dien wijn een half glaesken vol innemen. Alsmen van de Kerstwortel een tapken maect/ ende inder vrouwen schamelheyt doet/ so compt den vrouwe haer maentstonde met crachte. Dit cruyt gepuluerizeert/ suyuert de oude vlceratien oft fistelen. Alst met azijn getempert wort en gelijk als een plaester geapplicqueert oft ghestreken wort/ so ghenest sy alle quade scorste hoofden/ ruydicheyt/ rappicheyt/ ende diergelijke mismaectheyt van lijue. Si wort oock also gebruyct tot erosien ende vuyl vleesch wt te eten en te verteeren. Dat wildt Viercruyt doodet de luyfen/ ende daer door wordet oock Luyscruyt genaempt/ also voorseyt is. Ende niet alleen de luyfen/ maer oock alle ander ghedierste ende beesten diet eten. Daerom machmen dit cruyt vseren tot vofballen oft wolfsballen/ om die daermede te verghenen.

Van Glascruyt.

Cap. CVI.

Den naem.

Helxine. Glascruyt.

Glascruyt wort in Griec Helxine ende Perdicion geheeten/ ende in Latijn Helxine en Viceolaris. Sommighe heetent Parietaria/ ende de Apotekens noement Paritaria. Men heetet oock Muralis/ dats te segghen Muercruyt/ daerome dattet geerne bi de muerē wast. Glascruyt heetet daeromme datmen de glazen met desen cruyde schoon ende suyuert maect. De redenen van dander namen vindtmen in mijnen Latijnschen Herbario.

Haetsoen.

Glascruyt heeft eenen teeren/ rootachtigen oft bruynen steel. De bladerē sijn den Bingelcruyde ghelijck/ maer niet rontsomme gekerft/ en sijn rowge hayt. Die bloemkens sijn seer cleyn en purpuren. Dat saet is swert ende seer

cleyn/

Van Glascruyt. Cap. CVI.

Bleyn/ ende leyt in rouwe scherpe huyskens/ die aen de cleederen bliuen hanghen. De wortel is rootachtich ende heeft veel veeselinghen.

Plaetse sijnder wassinghe.

Glascruyt wast geerne bi tuynen/ mueren ende wegghen/ ende wordet oock in veel hoven gheplant.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt meest in Julio.

Die natuer ende complexie.

Glascruyt maect suyuert ende reyn/ ende adstringeert/ met conde vochticheyt.

Cracht ende operatie.

Glascruyt/ als geseyt is/ reynicht oft suyuert/ ende treckt een luttel tsamen ende vercoelt. Daerom so ist goet geleyt op wildt vier/ op verbrant heyt/ ende op allerley hittich gesweer. Tsap van desen cruyde met ceruyse gemengt/ is een costelijcke salue tot de voorgenomde gebreken. Ende heylt oock alle inetende vlceratien/ cleyn pocckens/ ende diergelijke/ als ment daermede bestrijct. Dat voorseide sap met boerriet gemengt/ versaecht de pine vā Podagra/ alst daerop geleyt wort. Dat cruyt gesoden sijnde ende ghedroncken/ is seer goet voor den ouden hoest. Een gorgelwater van dit sap gemaect/ dat geneest dat hittige geswollen gehemelte binnen tsmonts. Tsap met olie van Roosen ghemengt sijnde/ ende in de ooren gedaen/ doet de pijn derseluer vergaen. In summa/ dit cruyt salmen van buyten vseren ende leggen op hittige gebreken alleen. Gemerct dattet oock suyuert/ so machment oock genen den genen die den steen hebben/ ende niet lichtelick haer water maken en connen. Ende als dan ist goet datmen yet daer toe doe/ dat den steen ende vrine lost/ gelijk als Peterfelie/ Venckel/ Lemstick/ Mansooren/ en diergelijke. Also machmen dit cruyt oock van buyten vseren met Waterkerse in wijn ghesoden/ en werm ouer de blase leggen/ want alsoan lost de vrine crachteliken seer.

Van Nee.

Cap. CVII.

Den naem.

Nee heetmen oock Nee-crappen/ en wort in Griec Erythrodanū/ in Latijn Rubia geheeten. Die Apotekers noemen dit cruyt Rubia tinctorum/ om dat de wortel van de sen cruyde root is/ ende van de verwers gebesicht wort.

Geslecht.

Den Nee is tweederley/ tam ende wilt. Dat onderscheet van beyden machmen wt de beschrijvinghe mercken.

Haetsoen.

Den tammen Nee heeft lange/ viercante en rouwe stelen/ niet anders dan dat Cleefcruyt/ mer si sijn veel groter en stercker/ en aelck ioncture

Rubia sativa. Meecruyt.

Rubia sylvestris. Wildt Meecruyt.

V oft leet sijn sijn rondsom als een sterre becleet met gruen sinale bladeren. Sijn vrucht is ront/ eerst gruen/ daerna root/ ende ten lesten swert. De wortel is lanck/ dünne en root. Dat wild Meecruyt is den tammen heel gelijk/ wtgenomen dattet niet op ackers/ maer bi tuynen ende dornheggen wast. Ende voorwaer dat cruyt dwelc men Stellaria noempt/ is een geslecht oft maniere van wilde Nee/ want het heeft oock viercantighe stelen/ die sijn met bladeren omsedt gelijk een sterre oft radeken/ maer de bloemkens sijn wit/ ende de wortel is dünne/ lanck ende rootachtich. Sommige andere houden dat cruyt voor een geslecht oft maniere van onser Vrouwen Bedstroo.

Plaetse daert wast.

E Tam Meecruyt wast veel bouen int lant ontrēt Hagenow/ Spier en Straesborch/ en aldaer en wordet niet gesaeyt/ mer men plantet vā ionge schuettens/ die worden op den gront afgesneden/ en alst tijt is indē so mer weder in deerde geleyt/ dat cruyt dan met der tijt ander wortelen/ ende die vercoopen sijn. Dat wildt wort oock inden somer vergadert.

Den tijt.

De wortelen vā tam Meecruyt worden int derde iaer wtgegrauē/ en totter comēschap bereyt/ en si plantent alleen om des gewins wille/ wāt het wort totten verwe geveert. Dat wildt/ en sonderlinge tgene dat mē nu in Latijn Stellaria noempt/ dat bloeyt inden somer tot indē Herst.

Natuer

Natuer ende complexie.

D Den Nee is werm inden tweeden graedt/ en drooghe inden derden.

Cracht ende werckinge.

De wortel met Mede gesoden en ghedroncken/ lost de dicke vrine seer crachtelick ende veel/ also dat dat bloet oock somtijts daerna volcht. In deser manieren geveert sijn de/ brengt sijn den vrouwen haer maentstonde/ na dat si die in langer tijt niet gehad en hebben. Si is ooc goet tegen dat Sciatica/ ende voor de gene die lam sijn in haer leden/ inder manieren geveert als voor. Nochtans sullen de gene die daer afdrincken/ alle dage baden/ en acht hebben op tgene dat si wten line quijt worden. Tsap van de wortel gedroncken/ is goet voor de gene die van veninich gedier te gebeten sijn. Desgelijcke operatie heeft oock dat cruyt/ oft de bladeren in wijn gesoden ende gedroncken. De wortel in huenick water ghesoden ende ghedroncken/ opent/ en purgeert de leuer/ milte/ nieren ende de moeder. Ende is eenen costelijcken dranc voor de geele. Tsact met Orymel/ also heetet inde Apoteke/ inghenomen/ maect de milte cleyn. Alsinen een tapken vande wortel maect/ ende in de moeder doet/ so brenget den vrouwen haer maentstonde/ ende treckt de Secundina wt/ ende de doode dracht. De wortel gestooten ende ghestreken/ heylt allerley placken ende vlekken der huyt/ als cleyn poeckens ende diergelijcke.

Van Spelte.

Cap. CVIII.

Den naem.

A

S pelte wort in Griecx Zeia/ ende in Latijn Zea en Semen gheheeten. Bi onsen tijden wort dese vrucht Spelta ghe naempt. De redenen van dese namen hebben wi in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Sheslecht.

Spelte is tweederley. Deen wort in Griecx Dicoccos genaet/ daerō datter gemeynlic twee corekens gelijk als twee tweelingen in een velle ken gesloten liggen. Ende dat heetmen gemeynlick Spelte. Dat ander heeft maer een coreken/ ende wort in sommige plaetsen Leckoren/ ende in sommigen S. Peeters coren genaemt.

B

Haetsoen.

De Spelte is vā halm/ cnoope en are der Terwe gelijc. Elchuyfken oft cas heeft gemeynlic twee corekens/ die liggen gelijc als twee tweelingen neffen een. Dander/ te weten Leckoren is van halm en aren corter dan de Spelte/ en draecht sijn graenkens/ elc a part/ de aren hebben twee streken/ met lange row vlimmekens/ die sijn der Gerste seer gelijc.

Plaetse daert wast.

De Spelte wast geerne in goede ghebowde eerde. Maer dat Leckoren en behoest so goeden gemesten acker niet.

Den tijt.

C

Den tijt.

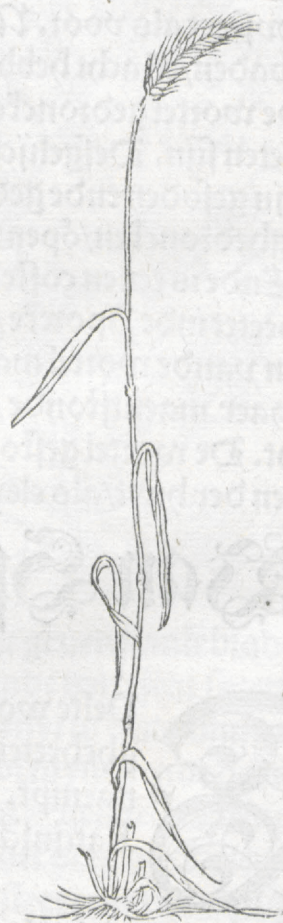
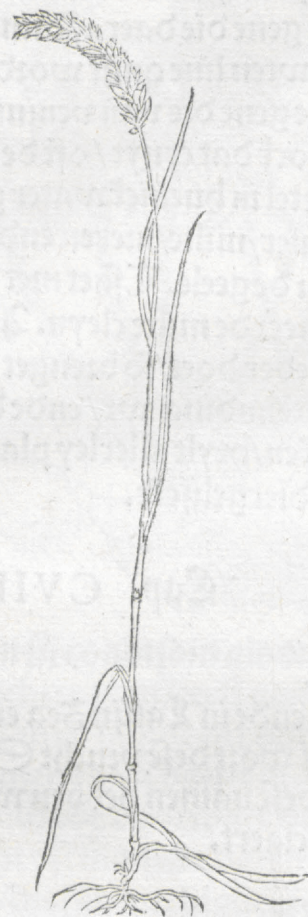
Spelte bloeyt/ghelijck als ander vruchten/in Junio ontrent S. Vitus dach/ende wort in Julio rijp ende tijdich.

Natuere ende complexie.

Spelte heeft middelbaer natuere tusschen Terwe ende Gerste/aengaende sijn wermte ende condicheyt. Ende droocht seer saechteliick.

Zea. Spelte.

Leckoren.

D

Cracht ende operatie.

Spelte voedet meer dan de Gerste/ende min dan de Weyte oft Terwe. Ende sijn operatie is gants middelbaer tusschen dese twee beyde. Speltemeel in rooden wijn gesoden ende warm opgeleyt/is goet voor de ghene die van eenen Scorpioen ghesteken sijn/ende den ghenen die bloet spouwen. Met boter oft met geytenruet ghemengt/is goet tot den hoeft. Het is oock goet met wijn ende salpeter ghesoden/tot loopende sweeren ende vlcrationen des hoofts/ende der borst/en tot weedom inde mage. In wijn ende azijn ghesoden/is dat voorghenoemde meel goet tot alderhande gheswel.

Van Se

A

Den naem.

Senesson wort in Griecx Erigeron/ende in Latijn Senecio geheeten/daerom dattet int beginsel vande Lenten so wel volbloeyt heeft als midden inden Vogst/en draecht een graw oft wit wolcken/dat is ees oudts mans graw oft grijs hayr ghelijck/also wi sulcx in onsen Latijnschen Herbario breeder verclaert hebben.

Gheslecht.

Erigeron. Senesson.

Dit cruyt is tweederhande. Deen is seer gemeyn/en en wast niet hooge op. Dat ander is groot/ende heeft eenen lieflijcken ruck. Ende daerom machmen deerste heeten gemeyn Senecion/en dander groot Senesson.

Haetsoen.

B Gemeyn Senecion heeft eenen bruyt rooden steel/en daeraen wassen bladeren die sijn rontsom van een gesneden/ghelijck als tam wit Mostaertcruyt/maer niet so diep ghekerft. Op tsop vanden stele wassen geele knopachtighe bloemen/ende die verkeeren haer haest in grijs hayrachtich saet/dat vliecht wech. Die wortel is lanc ende veeselachtich/mer si en wort niet geveert. Dat groot Senecion is van stele/ende van schaerdachtige en ghefertelde bladeren/ende geele knopachtighe bloemen/ende wolachtich vliegen de saet/den gemeynen Senesson in allen dingen gelijk/wtgenomen dattet grooter/langer ende hooger is/en de bladeren sijn breeder/en aschverwich/en hebben eenen lieflijcken ruck.

Plaetse daert wast.

Dat eerste geslecht van Senecion vintmen oueral inde cruythouen/en oock bi tuynen ende mueren. Dander geslecht en vintmen niet oueral/het en ware op oude mueren/ende somtijts op sandachtighe heystraten.

Den tijt.

Gemeynen Senecion wort bina al tiaer door geuonden/want int beginsel vande Lenten ist groen/bloeyt ende crijcht wolachtich saet. En in deser manieren vintment den gantsen somer tot inden couden winter.

Natuere ende complexie.

Beyde dese cruyden hebben een ghemengde natuere ende complexie/
o want

D want sij vercoelen ende verteeren te redelijcker wijze.

Cracht ende operatie.

De bladeren en bloemen stootmen met een luttel wijns oft alleene/ende men leytet ouer dat gemechte dat ontfeken ende geswollen is/ende op inflammationen van den fundamente/want dat heylt dat selue ende doetet verdwinen. Met poeder van wier oock gemengt sijnde/heylen sij allerley wonden/ende oock zenuwen ende aderen die gequest sij. Sulcke virtuyt heeft oock dat wolachtich saet/met azijn gestreken ende opgheleyt. Nochtans en salment niet innemen binnen int lijf/want het verwozcht. Dat gheheel cruyt met water ghesoden/ende met sueten wijn ghedroncken/doet de pijn der magen vergaen die vander galle haren oorsprong neemt. Dat sap van dese cruyden gedroncken/stelpt dat bloetspouwen/ende doodet de wormen/ende is goet voor de leuersuchtighe. De wolle met sout ghemengt sijnde/verdrift de clieren ende croppen onder de kinne/als ment worm daer op leyt.

Van Munte.

Cap. CX.

Den naem.

Munte wort in Griecx Hedyosmos oft Minthe ende in latijn Menta geheeten. Ende heeft dien naem om haeren goeden ruck wille.

Geslecht.

Bruyn Heylige.

Munte is tweederley/tam en wildt. Van de tamme sij wederom veel en principael vier geslechten. Dat eerste heeft ronde bladeren/en wort Bruynheylige genaemt. Dat tweede is van bladeren deerste gelijk/en wort Cruysbalsen/Croesbalsen oft witte Munte geheete. Dat derde heeft lange bladeren/en dat noemt men Heylige/of onser Vrouwe Munte. Dat vierde gheslechte heet Hertecruyt. De wilde Munte wordt in Latijn Mentastrum ghenaemt.

Tsaetsoen.

Dat eerste geslecht van tamen Munte heeft eenen viercantighen steel/ende dien is van ons op bruynrootachtich en gehayt. Die bladeren sij ront ende rontsom gekertelt/weeck/ende hebben eenen goeden ruck. De bloemen sij purpurroot/ende staen rontsom den steel

gelijck

Cruysbalsen.

Hertecruyt.

Heylige.

Mentastrum. Wilde Munte.

Egelijck eenen wordel. Dat tweede geslecht is den eersten seer ghelijck/ wt ghenomen dat de bloemen niet rontomme bi de ledens vanden steel en staen/maer sij staen bouen aen t'fop/gelijckende een are. Dat derde gheslecht heeft langer ende scherper bladeren/maer van bloemen ist den tweeden seer gelijck. Dat vierde tam geslecht is van bladeren ghelijck t'gene dat hier vore staet/maer sijn bloemen staen rontomme aen den steel gelijck aen dat eerste geslecht. De wilde Munte heeft langhe rouwe bladeren/ende met witte wolke becleet/en sterck van rucke/sijn bloemen staen bouen op t'fop vanden stele/ende sijn bruyntootachtich van coluere met witte verwe ghemengt.

Plaetse daert wast.

De tamme Munte wast oueral inde hoven. Nochtans wilt sij veel sonne hebben/ende daeromme en behoef sij geen vette noch gemeste eerde. De wilde Munte wast geerne op mosachtige en vochtighe plaetsen.

Den tijt.

Alle manieren ende soorten van Munte bloeyen in Augusto.

D Die natuer ende complexie.

Beyderley Muntten tam ende wildt sijn werm inden derden graedt. Nochtans is de tamme wat onstercker dan de wilde/maer sij is drooge inden tweeden graedt.

Die cracht ende operatie.

De tamme Muntten verwormen/adstringeren ende droogen. Ende hierom als men haer saet met azijn mengt ende drinct/so stelpet dat bloet/ende doodet de roode wormen/ende maect lust tot dat spel van minne. Twee of drij tacckens ghedroncken met sap van suer granaetappelen/doet den hick ende walginge vergaen/en t'gene dat men Cholera noemt/dat is/als de galle eenen mensch onder en bouen afgaet. Als sij met Gersten mout gemengt worden/so doen si de swelligen vergaen ende verdwenen/als men daer op leyt. Sij doen de pine int hooft vergaen/als men op de sterre leyt bouen voorhoofst. Munte op de vrouwen borsten gheleyt/is goet voor de gene die te veel melck hebben/en maect dat dat melck niet en clontert. Met sout gemengt/gestooten/ende opgeleyt/heylet de wonden die van verwoede honden gebeten sijn. Dat sap van Munte met huenick water gemengt sijnde/ende inde ooren gedaen/beneempt ende verdrijft de pine inde ooren. Als men de tonge daermede wrijft/so verdrinet der rouwichheit der seluer. De melck en sal niet rinnen noch t'samen loopen/als men de bladeren van desen cruyde daerin leyt. Si sijn ooc goet voor de maghe. Met water ende azijn ghesoden ende ghedroncken/stelpen sij dat bloetspouwen alst niet lange gheduert en heeft. Den ruck van tamme Munte/maect den mensch vrolick ende blijde/maer den sinaec maect lust om eten. Als men Munte in water gesoden/drij daech lanck vervolgghends drinct/so vergaet daermede dat crimsel/ende pine inde dermen. Si stelpen oock der vrouwen maentstonde. Si ghenesen oock de swere

rent

ren opt hooft van de ionge kinderen/ende ander schorste seerichheit. Sij sijn oock goet tot een coude leuer/ende stercken de maghe/ende die digestie. In wijn ghedroncken/comen sij den vrouwen te hulpe die swaeren arbeyt hebben. De wilde Munte en wort niet so seer ghesceert tot der gesontheyt als de tamme.

Van Hertstonge. Cap. CXI.

Den naem.

A Hertstonge wort in Griec ende Latijn Hemionitis ende Splenium geheet. Inde Apoteke heet Scolopendria ende Lingua ceruina. Ende heeft daeromme dien naem/om dat sommige van sijnen bladeren ghebuycht sijn ghelijck als een half mane/en sommige van dien ghelijcken oock de tonghe van eenen Hert. Ende dat Hertstonge Hemionitis ist/dat hebbē wi met veel reden geprobeert in onsen latijnschen Herbario.

Geslecht.

Hertstonge heeft lange bladeren ghelijck Slangencruyt/waer as die sommige crom sijn ghelijck een half mane. Elck bladt cricht veel bruynt lange streepkens op de verkeerde sijde van den blade ter eerdenwaert/ende die sijn ghelijck cleyne wormkens.

Hemionitis. Hertstonge.

Sijn wortelen sijn gelijc eenen ruscht'samen ghedroncken/swert ende hayrachtich. Dit cruyt en heeft geen stelen/bloemen noch saet. Naer den steel van den blade cruypt van stonden aen wt der wortel/ende gaet door dat bladt gelijck een rondt/bruynt/hayrachtich ribbeken.

B Die plaetse daert wast.

Hertstonge wast inde lommere op vochtige bergen/ende in steenachtige dalen/ende oock bi sommige fonteynen/ende vochtige mueren. En wort nu seer in alle hoven gheplant.

Den tijt.

Tegen den Mey comen de bladeren crom ende hayrachtich voort/ende also vindt men Hertstonge den gantsen somer tot inden Herst toe.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt adstringeert oft treect t'samen/ende heeft eenen bitteren sinaec/en daerom so ist werm inden eersten graet ende drooge inden tweeden.

o iij Cracht

C Cracht ende werckinge.
Hertstonge met azijn ghedroncken/verteert de milte. Ende daerom
me sullen de ghene/die vander milte onderheuch sijn/dit cruyt dickwils
vseren. Hertstonge heylt ende gheneest oock alle open vlceraen.

Van Cruysdistelen. Cap. CXII.

Den naem.

A Cruysdistel oft Croesdistel wordt in Griec ende Latijn
Eryngium genaemt/en inde Apoteke Tringus. Som-
mige heeten dit cruyt Centumcapita/also wi dat in on-
sen Latijnschen Herbario verclaert hebben.

Haetsoen.

Eryngium. Cruysdistelen.

Cruysdistelen is een cruyt met bree
de gecronckelde bladeren/die sijn door
smeden/en hebben aent eynde rontsom
scherpe dorenkens/en als die noch ionc
sijn/so leytme die int sout/en men eetse
gelijck ander cruyt/en si smaken wel.
Ende als dit cruyt out wort/so criget
eenen steel/die is een elle lanc/met veel
tackens/en die hebbē alle haer beson-
dere scherpe tsamen ghehoopte ronde
bollekens/ende daerome wassen her-
te scherpe doornen rontsommē gelijck
een sterre/als nu groen van coluere/
als dā hemelblaw/somtijts bleecwit.
De wortel is slecht en seer lanc/eenē
duym dick/buyten swert ende binnen
wit/ende heeft redelick goeden ruck.

Plaetse daert wast.

Cruysdistel wast geerne op dorre
heyde. Bi den Rijnstroo op sommige
ackers/en gemeynlic aē de heyrstrate.
Bi Straesborch wasset seer veel.

Den tijt.

C Cruysdistel crijcht niere schuetkens/bladeren ende stelen/ende loopen
wt neffens de oude verdorde distelen inden April. Men salt vergaderen
ontrent S. Jans dach.

Natuer ende complexie.

Croesdistel heeft middelbaer wermtē/ende is subtiel van substantie/
ende droocht seer. Cracht ende operatie.

De wortel in wijn gesoden en gedroncken/lost de vrine/en brengt den
vrouwen haer cranckheyt. Si stilt dat crimsel inden buyc/ende lost den
windt.

D windt. Si is oock goet voor de gene die gebreck hebben inde leuer/ende
den genen die venijn gedroncken hebben/ende van veninich gedierte ge-
beten sijn. Anders is sij tot veel dingē goet/als sij met saet van wilde Pa-
stenaken een drachma swaer ghedroncken wordt. Alsinense van buyten
vseert/so verdriift sij geswel ende huenelen. Met huenick water gedron-
cken/is sij goet den genen die de vallende siecte hebben/ende den cramp.
Si is goet in water ghesoden ende ghedroncken/voor de ghene die dat
Colica hebben. Dese wortel is oock een sonderlinge gheprobeerde medi-
cijne voor den steen inde lendenen/alsinent dickwils oft stevast vseert.

Van Lattouwe. Cap. CXIII.

Den naem.

A Lattouwe wort in Griec Thridax ende in Latijn Lactuca
gheheeten. Ende heeft dien naem om des melck wille/dat
wt de bladeren loopt. Thridax. Gecronckelde Lattow.

Geslacht.

Daer sijn tweederley ma-
nieren van Lattouwe/tam en wildt. De
tamme is weder om ten minsten drierley.
Waer af deerste heeft ghecronckelde ende
geowde bladeren/en wort ghecronckel-
de Lattow geheete. Dat tweede geslacht
heeft breede en ronde bladeren/ende heet
breede Lattouwe. Dat derde wast binne
waerts te samen/gelijck cleyne witte Ca-
buiscoolkens/en wordt groote oft witte
Lattouwe geheeten. Wi hebben de twee
eerste geslachten van desen cruyde onder
een figure begrepē. De wilde Lattouwe
is veel grouer/rouwer ende scherper dan
dat voorgheenoemde tam geslachte/ende
is seer bitter van smake.

Haetsoen.

De gecronckelde Lattouwe is deschoon-
ste/en heeft gecronckelde/geowde en tsa-
men gedrongen bladeren/ende die sijn ge-
fertelt/gelijckende een calfsfrase. Sinen
steel is somtijts eens mans lengde hooge
en is ront/met veel tackens oft schuetkens/en op tsop van dien wassen
cleyne geel dobbel bloemkens/ende dat wort graw oft grijse wolle/ende
dat hayrachtich grijs saet vliecht wech/ghelijckmen aen Senecon siet.
De breede Lattouwe heeft ronde breede bladeren/ende is anders in alder
maniere gecronckelde Lattouwe gelijc. De groote Lattouwe heeft groo-

Lactuca capitata. Groote tamme Lattow, *Lactuca sylvestris*. Dawdistel.

De breede bladerē/die crōmen haer inwaerts gelijk cleyn witte Cabuyf-coolkens. Sijn saet is wit/anders ist in aller maniere den voorgenomden gelijk. De wilde Lattouwe is de tamme wat gelijk/maer den steel van dese wast hooger/ende heeft veel stekende pūctkens/gelijk ooc de bladeren als sij ondt worden/ende sijn diep gekerft/ende seer bitter van smake. De wortel is oock cort. Veel vseren dese wilde Lattouwe voor Endynie/maer sij doen onrecht. Want de rechte Endynie is een ander cruyt/gelijk wi dat claerlick bewijfen sullen alst tijt is.

Plaetse sijnder wassingē.

De tamme Lattouwe wast inde hōnen/aldaer sij ghesaeyt wort. De wilde wast buyten de hōnen/aen tuynen ende mueren/ende opt veldt.

Den tijt.

De Lattouwe saeytmen inde Meerte ende inden April. Sij draecht bloeyfel in Julio/ende brengt corts daerna haer saet.

Die natuer ende complexie.

De tamme Lattouwe is cout ende vochtich/ghelijck als fonteyn water. Sommighe scriuen dat si vochtich ende cout is inden derden graet. De wilde en is niet so coudt ende vochtich als de tamme.

Cracht ende operatie.

De tamme Lattouwe is goet voor een heete mage/sij vercoelt en doet wel

Ewel slapen/ende maect weeck inden buyck/ende maect oueruloedich eyt van melc. Dit cruyt voedt meer gesoden dan row. Dat saet gedroncken beneempt den lust van bijslapen. Lattouwe veel inde spise geseert/maect doncker oogen. Maer sij is seer goet tot alle hittige gebreken/ende tot den rooden loop/alst niet te oueruloedich en is. Lattouwe verslaet oock den dorst. Het is een plaissant eten inden somer/het verdrijft dat walgen ende maect lust tot eten. Lattouwe is goet tot versche verbrandtheyt eer dat de bladeren oploopen. De wilde Lattouwe heeft een operatie ghelijck Huelsaet. Si maect eenen mensch slapende/ende versaecht de pine/als si inde spise ghenut/oft van buyten opgheleyt wort. Tsap van desen cruyde een drachma swaer ghedroncken/iaecht de waterachtige vochtichheit af door den camergancē. Het geneest verbrandtheyt/alst met vrouwen melck daerop gestreken wort. Het brengt den vrouwe haer maentstont. En is goet tegē dat steken vā scorpioenē/en and veninich gedierte.

Van Satureye. Cap. CXIII.

Den naem.

Satureye oft Cuele wort in Griec Saturnon Thymbra ge naemt/in Latijn Thymbra oft Cunila sativa ende Satureia. Dereden van dese namen staen inden latijnsche Serebario.

Haetsoen.

Saturon is den Thymus oft Roomsche Cuel seer gelijck/maer hi is grooter ende dicker vā Thymbra. Satureye. tackens gelijck een proper boomken. De bladeren sijn de Rospe bladeren gelijck. Die bloemkens sijn lijfverwich/seer liefelick ende goet van ruecke. De wortel is veeselachtich.

Die plaetse daert wast.

B Saturnon wort oueral inde hōnen ghesaeyt/ende tsaet van desen cruyde is tsaet van Shelcruyt ghelijck/maer tis grauer van coluere.

Den tijt.

Satureye bloeyt in Julio/ende als de bloeckens afvallen/so copt dat saet.

Natuer ende complexie.

Satureye is werm ende drooghe inden derden graet.

Cracht ende werckinge.

Satureye is seer bequaem tot de spise. Daeromme so sieden die arme lieden haer vleesch en vish daermede

Cint stede van specerie. Dit cruyt maect appetijt tot eten/ende is goet voor de mage om de spijs te verteeren/ende is goet teghen dat walgen. Satureye treect den mensch oock tot lust om bij slapen. Satureye gepulueriseert/ende in wijn ingenomen/geneest allerley ghebreken der longen/der borst ende der blasen. Ende lost de vrine/ende brengt den vrouwen haer maentstonde. Dit cruyt met de bloemen werm opgheleyt/oft een cransken daeraf gemaect/ende op thoost gheset/maect den menschen wacker die met den swaren slaep beladen sijn. Dat sap met olie van Roosen gemengt/ende inde ooren ghelaten/beneempt de pine van dien. Met Terwen meel gemengt/ist goet geleyt op dat Sciatica oft weedom der huepe. Dat cruyt inde spijs geveert/maect scerp gesichte. In summa/Satureye heeft bina alle de cracht van Knel oft wilden Thymus.

Van wilden Kerse.

Cap. CXV.

Den naem.

De wilde Kerse daer wij hier af spreken/wordt in Griec Thlaspi/Thlaspidion ende Sinapi agrion genoempt/en in Latijn Thlaspi/Capsella ende Scandulaceum/ende bi onsen tijden Nasturtium tectorum/Sinapi rusticum ende sylvestre. De reden van dese en meer ander namen hebben wi int lange in onsen Latijnschen Herbario vertelt.

Thlaspi. Wilde Kerse.

Thlaspi minus. Bessencruyt.

Gheslecht.

B

Geslacht.

De wilde Kerse is tweederley/deen met breede bladeren/ende dat ac cordeert met de beschrijvinghe van Dioscorides/ende wordt in Duytsch somtijts Boeren mostaercruyt oft Boerenkerse gheheeten. Dat ander heeft smaelder bladeren/ende wordt in Duytsch Bessencruyt genaemt. Ende dien naem is hem daerom ghegheuen/om dattet een proper dick ghetact cruyden is/ende eenen bessem ghelijc is. Het is een luttel cleyn der dan dat eerste geslachte/anders ist behaluen de bladeren den eersten gheslachte van bloemen ende saet ghelijc.

Haetsoen.

Wilde Kerse dat is een cruyt met smaelt bladeren/eenen vinger lanc/buyghen ende neyghen haer ter eerden waert/ende sijn eens deels aen de canten gekertelt. Sinen steel is teer/ontrent anderhalf spanne lanc met veel tackens oft schuettens/ende ten beyden sijden van dien wassen veel testens die hebben cleyn steeltens/ghelijc als lepelkens/ende daerinne leyt dat saet/dat is seer cleyn/ende scherp op de tonghe. Die bloemkens daer de testens wt comen/sijn wit/aen beyde dese geslachte van cruyden.

Die plaetse daert wast.

Dese cruyden wassen opt veldt/aen den wech/op onde hofsteden ende ghemuerde.

Den tijt.

C Sibloeyen ende brengghen haer saet inden Mey ende in Junio.

Die natuer ende complexie.

Dat saet van wilde Kerse/verwermt ende droocht inden vierden graedt.

Cracht ende werckinge.

Een half croesken van desen sade gedroncken/iaecht de galle asonder ende bouen. Ende brengt den vrouwe haer maentstonde/maer het doot der vruchten in moeder lichaem/ende daeromme en sullen bevruchte vrouwen dit saet niet vseren. Het breekt oock alle sweeringhen van binnen/alsinent inneempt. Alsinent door een clysterie inneempt/soo ist goet voor de gene die dat Sciatica hebben. Dese operatien heeft dat saet van wilde Kerse/also als de oude Medicijn meesters daeraf scrijue. Maer gemerct dat dit saet hittich is inden vierden graedt/ende ouermids dien seer scherp/daerome salment selden int lijf nemen/ende van binnen vseren. Maer van buyten salment vseren om den weedom der huepe te ver saechten/ende om dat vel oft de huyt suuer ende reyn te maken/ende onreyn ghesweer te heylen/ghelijc als de Hofkerse/dewelcke in werckinge/der wilde Kerse ghelijc is. Dese wilde Kerse vseren men oock tot de Teriakel.

Van Dijch.

Van Vichboonen. Cap. CXVI.

Den naem.

Vichboone wort in Griec Thermos/ende in Latijn Lupinus gheheeten.

Haetsoen.

Vichboonen hebben eenē enckelen ronden steel/daer aen wassen inde hoochde ter sijden veel schuetkens / alle tsamen met veel bladeren becleet / ghe-lijck een wielken oft radeken / ende elck blat is in vijf oft seuen deelen gedeylet / ende is aen te sien gelijck een sterre. De bloemen sijn wit/ende sijn van faetsoe neden Erwtbloemen gelijck / en dier wassender veel neffen een / en dat wort den ronde rouwe hayrachtighe hawwen / ende daerin sijn gemeynlick vijf oft sesse herde / breede/ende rootachtighe greynen. De wortel is geel ende veesclachtich.

Thermos. Vichboonen.

Plaetse daert wast.

Vichboonen wassen geerne in heet sandachtich eerdtrijck. Als sij in vet/taey eerde ghesaeyt worden / daer en wassen sij niet gheerne. Ende en wilt niet gheueffent worden.

Den tijt.

Vichboone bloeyē drijmael. Eerst crijgen sij haer bloeyfel midden inden stam / int eynde vanden Mey. Dat tweede bloeyfel compt aē de tacken ter sijden / als die eerst beginnen rijp te worden in Junio. Dat derde in Julio / int sop. Alst werme iaren sijn / so muegen si alle tot rijpinghe comen.

Natuer ende complexie.

De Vichboonen sijn werm ende drooge van complexie / ende dat is lichtelick te mercken wt haren smaect / want hi is seer bitter.

Die cracht ende operatie.

Vichboonen gepuluerizeert met huenick ingenomen / iaghen allerley wormen af. Sulcken cracht heeft dat water oock daer Vichboonen in geweyct sijn / als men dat drinct. Datselue doen sij oock / als men se eet / die wijl dat sij noch bitter sijn. Vichboonen gesoden / ende met Ruyte ende Peper gedroncken / hebben deselue cracht. Als sij in deser manieren ingenomen worden / so openen sij die verstopte milte en leuer. Met dit voor genoemde water wascht men allerley ruydicheyt / quade sweeringhen / vleckē

Van Vichboonen. Cap. CXVI.

D vleckē ende schorste hoofden / want het geneest die wonderlijcken wel. Dit voorseyde water met honick ende Myrhe in eender vrouwen schamelheyt gedaen / verlostse vande doode vrucht / en brengt den vrouwen haer maentstonde. Vichboonen meel maect een schoon huylt oft vel / ende verdriift de blaw vleckē. Dat voorseyde meel met Gersten mont ende water gemengt / versuet ende versaecht de apostuenien / als men daer op leyt. Met azijn gemengt ist goet tot weedom inde huepe. Alst in azijn gesoden is / so leyt men op herte clieren ontrent dat kaeckbeen / want het verdriift ende verteert die / en breekt den Carbonckel. Vichboonen siedt men in regenwater tot dattet dick sap wort / ende dit suyuert dat aenghesicht / als men daer op strijct. De wortel in water gesoden ende ghedroncken / lost de vrine. Als si sommige dagen in water geweyct hebben / ende datselue water dickwils verniewt wort / so vergaet de bitterheyt / ende si worden heel suet. Ende als sij aldus gestooten / ende met azijn ghedroncken worden / so verdriuen sij dat opworpen ende walginge der mage / en maken appetijt om eten. Den roock van gebrande Vichboonen / verdriift en veriaecht de vleckē. Vichboone in droessē van olie gesoden / genesen alle schorsteheyt vā viervoetich gedierte / als men daer mede strijct.

Van Blau Violetten. Cap. CXVII.

Den naem.

Ion porphyron. Blaw Violetten.

Die schoon blaw Violetten worden in Griec geheetē Ion Porphyron / in Latijn Viola muraria oft purpurea. Inde Apoteke heeten sij slecht Viola sonder yet meer. De reden van desen namen staen in onsen Latijnschen Herbario ghenoech verclaert.

Haetsoen.

De Violetten hebben ronde bladeren schier ghelijck Veel / maer dese sijn teerder ende cleynder / en wassen van stonden aen wt der wortel / gelijc oock de cleyne naecte steelkens / die sijn dunnegelijc netgaren / eenen vinger lanc / daer op wassen die welriekende blaw bloemkens / en elck van dien heeft gemeynlick vijf bladerkens / ende dmidelste van desen heeft een hol hoedeken / binnen met een geel drupken besprengt. Dese Violetten worden ron-

Van blaw Violetten. Cap. CXVII.

Vde besloten bollekens/die sijn vol saets/ende dat is den Hirs oft Miliege
lijck. De wortel is veeselachtich.

Plaetse daert wast.

Violetten wassen gheerne inde lombre op row plaetsen/ende sonder-
linghe bi de mueren ende tuynen van houe.

Den tijt.

De Violetten sijn ghemeynlick alle dat iaer door groen/ende sonder-
linghe als sij gheueffent worden. Sij bloeyen alle inde Lenten/ende son-
derlinghe inde Meerte/ende door dien noemptmense oock Meertsche
Violetten. Dat saet vintmen inden somer.

Natuer ende complexie.

De bladeren van blaw Violetten/ende desghelijck oock de bloemen
sijn koel inden eersten graedt/ende vochtich inden tweeden.

Die cracht ende operatie.

EDe bladeren alleen oft met Gersten mout ghemengt/leyt men op een
heete maghe/ende oock op de oogen. In dier manieren sijn sij oock goet
geyseert van de gene/dien dat lijf int fondament wtgaet. De bloemen/
ende sonderlinghe dat purpurenblaw van dien in water ghesoden en-
de ghedroncken/is goet tot sweeringhen oft gheswel aenden hals/ende
den ionge kinderen die met de vallende siecte beladen sijn. Si doen oock
de pine int hooft vergaen/die van hitte ende droochte compt/alsment in
water siedet ende drinct/oft daeraen rieckt. Maer sij sijn quaet voor een
vochtich hooft/want sij trecken de snoteringhe. Sij maken den mensch
slapende als hij daeraen rieckt. Dat saet is den scorpioenen gants con-
trarie. Men mach van dese Violetten Conserue oft suycker maken/om
den dorst daermede te lesschen/ende tot camerganc te maken/ende tot
een row kele. Dit suycker bluscht ende verdrijft de scherphuyt der galle/
ende de ouer groote hitte van Corsen oft feber. Ende is oock goet tot
den drooghen hoest. Desghelijck oock een Zulep ende Syrop van Vio-
letten. Ende hoemen die maken sal/waer hier noodeloos te
verhalen/want ander hebben hier af
breedt ghescreuen.

Van Vi

Van Vilieren. Cap. CXVIII.

Den naem.

21

Vilieren heetmen ooc Winter Vilieren/om des wille dat
sij den winter wel verdrighen mogen/ende niet en ver-
vriesen. Si mogen oock Vrouwen oft Jonckfrouwen
Vilieren geheeten worden/want de vrouwen en ionck-
frouwen settense inde houe/ende daerwt hebben sij ha-
ren naem/ende worden Matronales gheheeten.

Geslacht.

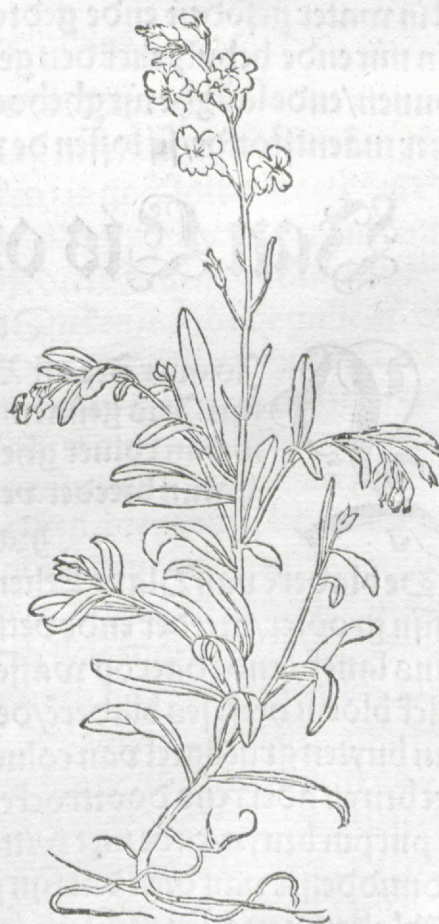
De Vilieren sijn drijerhande/want de sommige sijn gants wit/ende
die heetmen wilde witte Vilieren. Dander lijfverwich/welcke Incar-
naet Vilieren genoemt wordē. Die derde purpurbruyn/die noemt men
bruyn Vilieren/oft purpurbruyn Vilieren. Anders en hebben sij gheen
onderscheet dan inde bloemen.

Haetsoen.

De Vilieren hebben eenē ronden/rouwen oft hayrachtigen steel/eenē
cubitus hooge/met veel tacken. De bladeren sijn ghehayt ende row/en
langachtich/smal/weeck/ende aschverwich/gelijck als de bladeren van
Wolcrnyt. De bloemen sijn sneewit/lijfverwich oft purpurbruyn/ende

Viola matronales.
Wilde witte Vilieren.

Viola punicea.
Incarnaet Vilieren.

Van Viliere.

Cap. CXVIII.

Elck Viliere heeft vier bladerkens. En de als sij haer vol bloeyfel gehad heb ben/so worden dat lange / finale ende rōde hawkens / daerin leyt ront breet sadeken. De wortel is lanck / houtach tich / wit ende scherp.

Plaetse daert wast.

De Viliere sedtmen inde houe / want si en wassen niet van haer selfs.

Den tijt.

Si bloeyen in Julio en Augusto / ende brengen als dan haer hawkens.

Natuer ende complexie.

De Viliere sijn werm en eens deels vochtich / also dat claerlick wt haren sinaeck te mercken is / so wi in onsen la tijnschen Herbario bewesen hebben.

Cracht ende operatie.

De Viliere scheyden de grone di cke humoren / en verteeren die corts na dien. En daerom de bladeren oft wor tel in water gesoden ende gedroncken sijn nut ende behulpelick den genen die niet wel haren adem verhalen en connen / ende langhe tijt ghehoefst hebben. Si brenghen den vrouwen haer maentstonde / sij lossen de vrine / ende doen sweeten.

Van Lis ouer Zee. Cap. CXIX.

Den naem.

Is ouer Zee oft Blaw Lelien worden in Griecx ende La tijn Iris genaemt / om des wille dat de bloeme geschildert is van coluer ghelijck als den Regenboge / also wi sulcx in Latijn breeder verclaert hebben.

Haetsoen.

De bladeren van Blaw Lelien sijn de geel Waterlelien gelijk / maer de se sijn grooter / breeder ende vetter. Den steel is slecht ende ront / eenen ci bitus lanck / ende daerop wassen bloemen oft Lelien van veel colueren. Elck bloem heeft ses bladeren / de drije eerste hangen neder waerts / en sijn van buyten gruengeel van coluere ende lichtbruyn door een ghemengt / met bruyn aderkens doortrocken. Maer van binne sijn sij aen den punt sat purpurbruyn / ende met witte en leuerverwe streepkens gheschildert / en dimiddelste van dien dat sijn geel hayrachte wijnbrauwe. Dander drije bladeren wassen recht op / en sijn ront gelijk als een cloot te samen ghebuycht /

Van Lis ouer Zee.

Cap. CXIX.

Iris. Lis ouer Zee.

Is ghebuycht / schoon waterverwe tot bruyn / wit / ende geel geneycht / gelijk als den Regenboge. De wortelen lig gen schier bloot wter eerden / ende sijn knopachtich met veel ioncturen / hert / ende hebben eenen goeden ruck.

Die plaetse daert wast.

De blawwe Lelien plandtmen inde houe. Si wassen somtijts op de mure ren ende daken / want daer sedtmen se gemeynlic. Maer de alderbeste en edel ste wast in Illyria ende Macedonia. De beste onder de wortelen is / die vast / hert / cort / rootachtich van coluere / goet van rucke / en scherp van sinaeck is.

Den tijt.

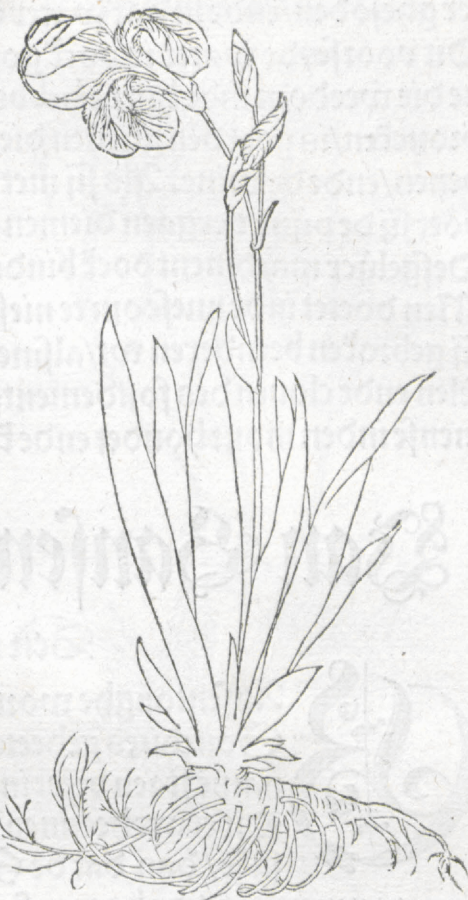
Si bloeyen inde Lenten / ende prin cipalick inden Mey / inden tijt als men bloemen behoort te vergaderen.

Natuer ende complexie.

Die Blaw Lelien sijn werm inden tweeden graet / ende drooghe inden derden. Si suyuieren / maken rijp / ende verdeylen.

Die kracht ende operatie.

Iris gepulueriseert ende met huenick ingenomen / oft in stucken gesne den / ende in wijn gesoden ende gedroncken / is goet totten hoeft / en ver deylt ende maect dunne die taey humoren ende slimicheyt / die ontrent de borst ende longen vergadert leyt / ende lost die. Seuen drachmen vande voorseide wortel met huenick water gedroncken / iaecht de galle af. Sij brengen ruste ende doen slapen. Si stillen dat crimsel inden buyck. Met azijn gedroncken / sijn sij goet voor de gene die van veninich ghedierte ge beten sijn / ende die pijn oft ghebreck hebben inde milte / ende die vercont sijn / ende inde Cortse van conde rijeren / ende den ghenen dien haer na tuerlick saet ontloopt. Met wijn ghedroncken / brengen sij den vrouwen haer maentstonde. De wortelen morw ghesoden / leytmen op hert ghe swel / om dat te vermorwen / ende verdeylen al wat opgelopen is / ende doen de clieren vergaen. Dat poeder van dese wortelen suyuert de on reyn wonden / ende heylt de fistelen / ende doen dat vleesch wassen / ende sonderlinge als men daer huenick in doet. Dat puluer van dese wortelen met azijn ende olie van Roosen ghemengt sijnde / ende opt hooft ghestre ken / versaecht de pijn int hooft. Blaw Lelien wortel met Viescruyt ende twee deelen honicks ghemengt sijnde / ende aen gestreken / verdriyft de sproeten ende ander placken en vlekken des aenghesichts. Men mach

E oock dese wortel tot badinghe der verherde moeder ghebruycken in wa-
ter ghesoden/ende in dat water een doercken steken ende daer op leggen.
Dit voorseyde water is oock goet ghebesicht tot een clysterie/voor de ge-
ne die weedom inde huepe hebben. Dese wortel in wijn gesoden ende ge-
droncken/is goet den ghenen die d'water laden/en lost den steen inde len-
denen/ende de vrine. Als sij met hers gemengt ende ghestreken wort/so
doet sij de pijn vergaen diemen heeft inde zenuwen/lenden ende huepe.
Desgelijck machment oock binden op de tanden/daermen pine in heeft.
Men doetet inde nuese om te niesē. Met huenick ghemengt sijnde/trect
sij gebroken beenderen wt/alsment daer op leyt. Si geneest oock de fron-
selen ende clouen des fondements. Sij maect eenen goeden adem/als
mensē inden mont houdt ende knowtse.

San Gansentonghe. Cap. CXX.

Den naem.

Ansentonghe wort in Griecx ende Latijn Hieracium ende
Sonchites geheeten. Deredene van dese ende meer ander
namē staen breet in onsen Latijnschen Herbario verhaelt.
Dit cruyt heetmen oock Hauickcruyt/om geen ander oor-
sake/dan dat de Hauicken met dat sap van desen cruyde
haer oogen nette/ende haer gesichte daermede scherp maken en stercken.

Geslacht.

Dit cruyt is tweederhande/deen groot en dander cleyn. Dat onder-
scheet van beyden/machmen lichtelick wt de nauolghende bescreuwinghe
mercken.

Haetsoen.

B Die groote Gansentonghe heeft eenen steel die is row/dornachtich/
rootachtich ende hol. De bladeren sijn verre van een ghekerft/ende heb-
ben rontsomme stekende punten/ghelijck als de Melckwey oft Gansen-
distel. Int opperste vanden stelen wassen lange bollekens/daer wt sluy-
pen schoon/geele/doder verwighe dubbel oft gheuulde bloemen. Ende
also haest als dese bloemen tijlich oft rijp worden/so worden dat hay-
righe/ronde en wolachtighe bollekens/ende die vliegghen daerna wech.
De cleyn Gansentonghe heeft oock bladeren verre van een ghekerft/maer
sij en heeft gheen stekende puntkens. De stelen sijn hol/teeder/ende glat
oft cael ghelijck Viesen/ende gants gruen. Ende draecht oock geel/dub-
bel/doder verwighe bloemen. Na dat bloeyfel vliecht dat hayrachtich
grijs saet ewech/in aller manieren ghelijck men siet aen de groote Gan-
sentonghe.

Die plaetse daert wast.

Beyde dese cruyden wassen in beemden/ende sonderlinghe dat cley-
ne. Dat

E ne. Dat groote vindtmen selden/nochtans ooc inde beemden bi de dam-
men aen watergrachten.

Den tijt.

Dese cruyden bloeyen int leste van Julio/ende voorts door den gants-
sen Augusto. Dat sap salmen inden Vogst vergaderen.

Natuer ende complexie.

De groote Gansentonghe vercoelt/ende adstringeert matelick. De
cleyne is veel bitterder van smake.

Cracht ende werckinge.

D De groote Gansentonghe is seer goet gheleyt op een heete maghe/en-
de op ander heete ghebreken. Dat sap gedroncken/versaecht dat knagen
vander mage. Dat cruyt leyt men met de wortel op steken van scorpie-
nen/ende heylt die. Dat cleyn heeft schier deselue operatie. Haer sap is
goet tot alderhande ghebreken der oogen/want het verdriest de doncker-
heyt van tghesichte. Sommighe segghen dat beyde dese cruyden alsul-
cke cracht hebben tot de ghebreken der ooghen/dat sij de oogen claer ma-
ken/al waert dat yemant maer de wortel van desen cruyde
aen sijnen hals en droeghe.

Van Peertsteert. Cap. CXXI.

Den naem.
Peertsteert wort van sommigen Cattensteert ende Cannencruyt geheet. In Griecx Hippuris/in Latijn Equisetum/ende bij onsen tijden Cauda equina. Ende heeft schier alle die name daeromme / om datter met sijn hayz oft lange gersbladerkens eenen peertssteert ghelijck is.

Geslecht.

Peertsteert is tweederley/deen groot ende lanc/dander cleyn. Dat groot is ooc tweederley/want dat een wast gants naect en slecht / gelijc als de biesen/sonder hayz oft veerkens ter syden/en dat heeten de sommige Schaft. Dander heeft rontsom dunne gershayzken gelijc een sterre/also wi dat in sijn beschrijvinge claerlick bewisen sullē/en is row/waer door dattet sommige Aspiella heeten. Ende de draeyers besigen dit om allerley hout en gedraeyt werck daermede te polijsten en effen te maken/ende sij heetent gemeynlick Schaft-hoy. Dat cleyn is ooc tweederhande/dat een is wat groter/maer sijn hayzlocken sijn seer teeder ende dicke te samen gesedt/ende dat is den rechten Peertsteert/also wi in sijn beschrijvinge verclaren sullen. Dat ander is dat gemeynste/want de meyskens schueren dat tennewerck en eere werck daermede/ende wordt ouermids dien Cannencruyt gheheeten / maer om sijns faetssoens wille heetment Cattensteert.

Faetsoen.

Dat eerste gheslecht wast naect ende slecht ghelijc als de biesen / sonder hayz oft bladerkens / met veel ionctuerkens / ende heeft int opperste een swert schuetken oft dodde/ghelijc als ionge Spargen. Dat ander heeft holer stelen/een luttel rootachtich/row ende hert/onderscheyde met ledkens oft ionctuerkens die euen verre vā een staen/ende wt dien wassen rondtsomme veel teere / dunne bladerkens / ghelijc als Biesen. Het wast hooge op/ende hangt hem aen al wat daer bij staet/met veel swerte hayzken/gelijc eenen Peertsteert. De wortelen van beyde sijn swert/houtachtich ende herdt. Dat derde gheslecht is den tweeden wat ghelijc / maer het is teerder ende dicke besedt. Ende oock sijn alle de knoopen oft ionctuerkens so vol dunne hayzken/dat elcken steel als hij wtghetrocken wordt/eenen hayzigen peertsteert gelijc is. Dat vierde brengt alle iaer inden April naecte schuetkens voort sonder bladeren / ende als die wat opghewassen sijn / so doen sij haer op / ghelijc de aren van Wechbree/met dat bloeyfel. Ende inden Mey daerna so comen derouwe holer steelkens voort met haren hayzken oft bladerkens / en die doddekens vallen van tsop van bouen af/ende sij verdwijnen sonder saet.

Plaetse daert wast.

De twee eerste gheslechten wassen in stille watergrachten / en in natte doncker poelen ende putten. Dat derde en vindtmen ouer al niet. Maer sijn

Van Peertsteert. Cap. CXXI. Hippuris. Peertsteert. Equisetum breuius. Cattensteert.

D sijn gewoonlijke stede is in doncker natte dalen/ende ghemeynlick daer de viuers afgelaten worden/en inde beemden daer ontrent. Dat vierde wast in sandachtighe beemden/ende oock op sommighe vochtige sandachtighe ackers onder de vruchten.

Den tijt.

De twee eerste comen inden Mey wt met haer dodden/en men vindse voorts inde maent daerna / ende schier den geheelen somer door. Ende de twee leste brengghen haer dodden voorts inden April.

Die natuer ende complexie.

Alle de gheslechten van Peertssteert adstringeren oft trecken tsamen/ende droogen sonder bijten/ende daerom sijn sij oock crachtich om allerley wonden te heylen.

Cracht ende operatie.

Dat sap van Peertssteert wtgedowt ende inden nuese gedaen oft gestreken/stopt dat bloedē wt de nuese. Dat voorgenomde sap met wijn ghedroncken/geneest dat roode melizoen / ende lost de vrine. Dat cruyt ghestooten oft gepuluerizeert ende ingestroyt / heylt allerley groote ende versche wonden/al waert oock dat sij tot aen de spanader ruerden. De bladeren in water gesoden en gedroncken/genesen de dermen die vā binen gequetst sijn / ende de blase en geschoortheyt. Dat cruyt mitsgaders de wor-

F de wortele is goet voor gene die hoesten/ende met swaricheyt adem hebben/ende oock alle den genen die binnens lijfs ghebroken sijn. Dat cruyt in water oft wijn gesodē en gedroncken/is goet voor die bloet spouwen/ende voor de vrouwen die te ouervloedich haer cranchtheyt hebben. Het is oock goet in deser manieren ghenut/tot alderhande loop des buycr/te weten datment inneme met herden wijn alsser de Cortse toeslaet/ende datment in water siede/eeft datmen de Cortse niet en heeft.

Van Coeckoecribloem. Cap. CXXII.

Den naem.

A Coeckoecribloem wort in Griecx ende Latijn Hiberis/ Lepidium minus/ende Nasturtium sylvestre oft agreste geheeten. Ende mach dan oock wel wilde Kerse genaemt worden. Dit cruyt heeft dien naem daerom / dat op dat steelken onder dat knoopken/wit schuym leyt gelijc spees sel/dwelc de Coeckoeck daerop worpt / also men meynt. De redene van ander namen hebben wi inden Latijnschen Herbario genoeg bewesen.

Haetsoen.

Hiberis. Coeckoecribloem.

B Coeckoecribloem heeft eenen steel die is ront / somtijts eenen cubitus lanck / met luttel bladerē / en die sijn de Kerse gelijc. De bladeren die beneden bij de wortel staen sijn ront / en van haetsoen de Waterkerse niet ongelijc. Die bouē aenden steel staen / sijn de Hofkerse gelijc. Sijn bloemē staen opt sop vāden stele / ende sijn witachtich met purpurbruyn gemengt / en elck bloemken heeft vier bladerkens. En als die afvallen / so wassen cleyn hawkes daerna / daer inne vindmen seer cleyn sadeken / datment nauw ghesien en can. De wortel is veeslachlich en scherp van smaecte / ende riecht ghelijc de Kerse.

C Plaetse sinder wassingē.

Dit cruyt wast op ongebowde plaetsen / in beemden / houen / ende aenden wech.

Den tijt.

Coeckoecribloem compt wt inde Lenten / en sonderlinge inde April en Mey / ende duert tot in Junio / ende dan beginnen sijn bloemen wit te worden.

Ontrent

D Ontrent dien tijde ist in sijn meeste cracht / daerom dattet als dan oock sijn saet brengt. *Natur* ende complexie.

Dit cruyt is werm inden vierden graedt ghelijc als de Kerse / nochtans drooghet minder.

Cracht ende werckinge.

De wortel van desen cruyde wermt ende bernt / ende is goet tot weedom der huepe / met ghesouten Verckenslies als een plaester vier vren daerop gheleyt. Maer om cort daer af te spieken / dit cruyt heeft alle de operatie van de Kerse / ghelijc wi op sijn plaetse daer af scrijuen sullen. Coeckoecribloem in looghe gesoden / veriaecht de luyfen. Waer wt blijkt dattet seer droocht ende de vochticheyt diep wten lijue trect / also als wi in onsen Latijnschen Herbario verclaert hebben.

Van groote Eppe. Cap. CXXIII.

Den naem.

Hipposelinon. Groote Eppe.

A Roote Eppe wordt in Griecx Hipposelinon en in latijn Ous atrum geheeten. Ende waerom dattet so heetet / vindi in onsen Latijnschen Herbario. De Apotekers ghebruycken dat saet van desen cruyde voor Peter selie van Macedonien. Maer hierin dolen sij / gelijc wi sulcx in latijn breeder verclaert hebbe.

Haetsoen.

De groote Eppe heeft eenen hollen / hoogen / teederen steel. De bladerē sijn breeder dan aen de Eppe / ende een luttel rootachtich. Sij draecht int sop veel bloemen. Dat saet is swert / lancachtich / vast / scherp / ende wel rieckende. De wortel is binnen wit / wel smakende ende redelick groot.

Die plaetse daert wast.

Groote Eppe wast in plaetsen daer veel lomber is / ende bi waterpoelen.

Den tijt.

Groote Eppe en brengt int eerste iaer geen bloemen / maer int tweede iaer begint sij inden somer te bloeyen.

Natur ende complexie.

Dit cruyt is werm inden tweeden graet / ende drooge int middel van den derden.

Cracht

C Cracht ende werckinge.

De bladeren van desen cruyde gebruyctmen inde spise ghelijck ander cruyden. Desgelijcx eetmen oock de wortel row ende gesoden. Dat saet in wijn ende huenick gedroncken/brengt den vrouwen haer maentstonde/ende lost de vrine. Het is oock goet in deser maniere gedroncken vanden genen die de Cortse hebben ende van coude rijeren/want si worden daer door verwermt. Ende is oock goet tot dat crimsel binnen int lijf/ende is den scorpioenen gants contrarie. De wortel heeft alle die cracht van dat saet. Ende ist dat sij in wijn gesoden ende gedroncken wort/so verdrijft sij den steen/ende pine inde lenden ende sijden. Sij is oock wt nemende goet gedroncken van den genen/die van eenē verwoeden hont gebeten sijn/ende daer op geleyt. In summa/de groote Eppe heeft alsulcke operatie gelijck als de Eppe oft Jonckfroumerck/maer dese is noch wat crachtigher.

Van Discus.

Cap. CXXIIII.

Den naem.

A Discus heetmen in Griecx Iros/ende in Latijn Discum/ende inde Apoteke Discus quercinus.

Haetsoen.

Ixos.

Discus quercinus.

Discus is een cruyt met veel tacken wtghe spreyt gelijck eē cleyn boomken/taey/altijt bleeckgruen/binnen gruen ende buyten geel/ende heeft bladeren gelijc Boesboom/dwelck wi Palmen noemen/mer si sijn wat langer/en crijcht cleyn bloemkens. Sijn vruchten dat sijn witte ronde besien/ghelijck als Erwtten.

Plaetse daert wast.

Dit cruyt wast op de boomen/ende sonderlinghe op Eycken/ende op Peerboomen.

B Den tijt.

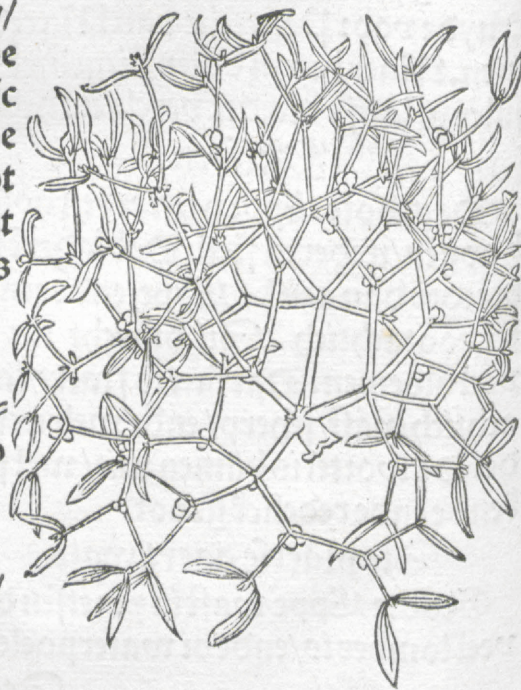
Discus vergadert men inde Herst/alsst besien crijcht.

Natuere ende complexie.

Dit cruyt verwermt/ende is meer scherp dan bitter.

Cracht ende operatie.

Discus met hers ende so veel was

ghemengt/

C ghemengt/ende een plaester daerwt ghemaect/ende ouer gheleyt/maect rijp/verteert/en maect morw/trect oock tsamē de sweeringē bi de ooren/ende alderley geswel. Alsinent met wier oock mengt/ende op oude sweeringen leyt/so heylet die. Het verteert ende maect de milte cleyn/alsinent met calcē mengt. In summa/Discus trect wt alderley subtile ende groeue dicke vochticheyt oft humoren/ende verdeylt ende verteert die.

Van Weedt.

Cap. CXXV.

Den naem.

A Edt wort in Griecx en Latijn Isatis gheheeten. Voor tijts wast oock Glastum gheheeten/maer nu heetment Guadum/dats Weedt.

Gheslecht.

Men vindt tweederhande Weedt. Dat een is tam/ende dat gebruyctmen tot blaw verwe. Dat ander is wildt/ende dat selue en wort tot de verwen niet ghebesighet.

Haetsoen.

Dat tam Weedt heeft bladeren op deerde wtgespreyt ghelijck Wechbree/maer sij sijn vetter ende sweter. Den steel die int tweede iaer op-

Isatis.

Tam Weedt.

Guadum syluestre. Wildt Weedt.

q

schiet/

Vschiet/is twee ellen lanck/ende doet hem inde hoochde op met veel tacken ende schuetskens/ende die sijn met scherpe bladerkens verchiert. Op tsof vande stelen wassen seer cleyn geel bloemkens/seer menichuuldich/ende veel bij een/ende dat worden hawkens/die sijn lanck ende breed/ghelijck als cleyn tongeskens/daerinne leyt dat saet. Dese sijn eerst groen/ende daerna worden sij swertbruyn. Dat wilde is den tammen seer gelijk/maer de stelen sijn wat teerder/cleynder ende bruynachtigher/de hawkens sijn oock sinaelder dan van dat tamme/anders en is tusschen beyden gheslechten geen onderscheedt.

Plaetse sijnder wassinghe.

E Dat tam Weedt plandmen tot veel plaetsen in Duytschlandt/ende principalick onder Aken ende Erdsurt. Tot dit cruyt heefmen eyghen muelens gheuonden/daerop wordet/te wijle dattet noch groen is/ghebroken ende gemalen/ende dan maectmen daeraf clooten oft ballen/die laetmen in heete somers op horden liggen/ende ten lesten so gebruyckent de verwers om wolle ende laken daarmede blaw te verwen. Dat wil de wast van selfs/maer niet oueral.

Den tijt.

Beyde gheslechten van Weedt bloeyen in Maio en Junio/ende daer na brenghen sij haer saet/also voorseyt is.

Natuer ende complexie.

Dat tam Weedt is bitter/ende treect tsamen/en daerom drooget seere/maer het en is niet so tangher oft scherp als dat wildt. Want dat verwermt ende droocht meer dan dat tam.

D Die cracht ende operatie.

De bladeren van tam Weedt stootmen/ende men leytse op allerley geswel. Si heylen oock versche wonden. Si stoppen dat bloet. Sij heylen oock alderhande quade/vuyl/rottende/lopende ende inetende vlcen ratiën ende wonden. Men mach onder de voorseyde bladeren broot/oft Gersten oft Terwenmeel mengen/na gelegentheyt vander sake. De bladeren sijn oock goet gestooten/ende opt wildt vier geleyt. Wildt Weedt is wt nemende goet tot vochtige vuyl vlcen ratiën. Maer tot ander voorseyde ghebreken en ist niet so goet/want het droocht te seer/ende is wat scherp/also dat die ghebreken daer door verargheren/ende maectt oock apostuenien. Dit wildt gheslechte ghedroncken/is goet

voor de ghene die ghebreck hebben inde milte/ende oock daerop gheleyt.

Van Wil

Den naem.

A Ilghe wort in Griecx geheeten Itea/ende in Latijn Salix. De redenen van dese namen hebben wi in onsen Latijnschen Herbario ghesedt.

Geslacht.

D De Wilgen sijn drijerley/sommige root/die heetmen roode Wilge/en die besiget men totten banden oft reepen/ende worden in Latijn gheheeten Nigre oft Punicee/Viminalis/Sabine/ende Amerisne. De andere sijn geel/ende die worden Grece/Candide ende Vitellisne ghenampt/ende in Duytsch witte Wilghe. Die derde heetmen cleyn Wilgen/ende in Latijn Gallyre/also wij sulcx int langhe verclaert hebben in Latijn/ende ware noodeloos hier te verhalen.

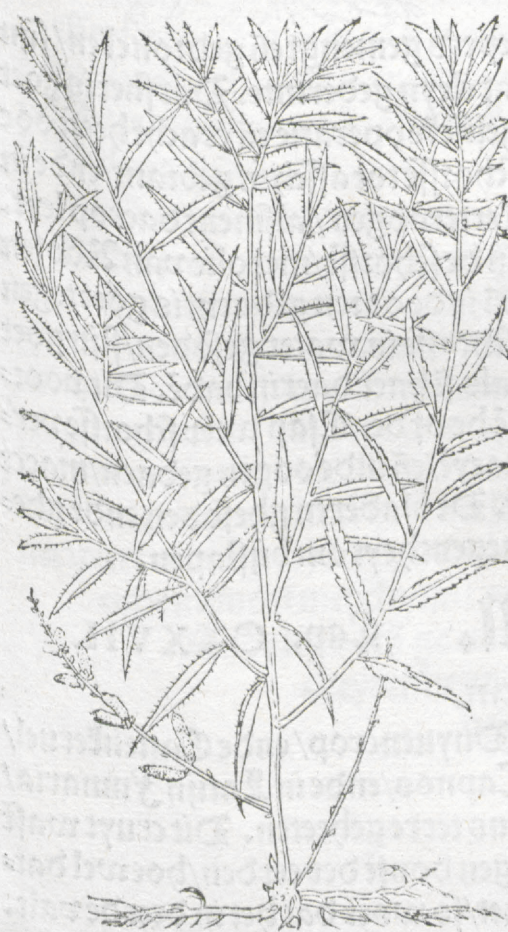
Gaetsoen.

Wilgen hebben eenen corten stam met lange tacken/die wassen int operste wten stam/als oft sij wt een hooft quamen/ende sij sijn taey/en laten haer buygen. De bladeren sijn lanck ende smal/bouen groen/ende onder aschverwich. De bloemen wassen met hoopkens tsamen/ende als si haer ontluycken/so sijnse hayrich ende wolachtich/ende ouermids dien heetmen die Cattedens. Dese cattedens en behouden si niet langhe/maer

Itea.

Roode Wilghe.

Salix græca. Witte Wilghe.

q ij sij wor

C sij wordē vanden windt ryp/ende eer
de vrucht ryp wort/so wordt sij van-
den windt verstroyt.

Plaetse daerse wassen.

Alle de gheslechten van Wilghen
wassen geerne aen den watercant/ en
op vochtighe plaetsen.

Den tijt.

De Wilgen bloeyen int beginsel vā
de Lentē/ ende dat bloeyfel valt afeer
de vrucht voortcompt/ als bouen ver-
claert is. En hierop heeft Somerus
oock acht genomen/ want in sijn spra-
ke noempt hi de Wilge Olesicarpos.

Die natuer ende complexie.

De bladeren ende bloemen oft Wil-
ge cattēkens drooghen en trecken rede-
lick tsamen. Maer de schorffe is noch
droogher.

D Cracht ende operatie.

De Wilgen bladeren/ saet/ schorffe
en sap trecken tsamen. De bladeren in
stukken gestootē/ ende met een luttel Pe-
pers gemengt en gedroncken/ sijn
goet voor de gene die pijn hebben in dat
cleyn gedermtē. Dat saet is goet
voor de gene die bloet spourwen. Des-
gelijcke operatie en cracht heeft ooc
de schorffe/maer si droocht meer. De
schorffe tot asschen gebrant/ ende in
azijn geweyct/ verdriift de wertten en
exteroogen/ als inent daerop leyt.
Dat sap van Wilgen bladeren oft van
de schorffe/ met olie van Roosen
in een granaetappel schelle gewermt/ en
in de ooren gedaen/ is goet tegen
de pine in de ooren. De bladeren ende
schorffe in water gesoden/ sijn goet
voor de gene die dat Podagra hebbē/ als
si haer daerin badē. Dit voor-
seyde water verdriift de schellen vande
hoofde. Tsap wter schorffe ver-
gadert/ te wijs dat de Wilgen noch
bloeyē/ en in de oogen gedaen/ maect
claer ooghen ende een schoon aensicht.
De bladeren ghesoden ende ghe-
droncken/ veriagen den lust ende ghe-
negenetheyt om bijslapen.

Van Grysecom.

Cap. CXXVII.

Den naem.

A

Grysecom heetmen oock Dnyuencrop/ ende
Cattenkernel/ ende in Griec wordet Capnos/ ende
in Latijn fumaria/ ende in de Apoteke fumus terre
geheeten. Dit cruyt wast van eenen vetten
vochtigen donst der eerden/ hoewel dat
tet oock wast van dat saet/ so waer dat het in
deerde valt.

En

Gallyrae. Cleyn Wilghe.

B Een ander reden hebben wi in onsen Latijnschen
Herbario gheset.
Haetsoen.

Fumus terre heeft veel steelkens oft tac-
kens. Sijn stelen sijn vier can-
tich met cleyn/ teeder/ wecke bladerkens
beceedt gelijk als de Corian-
der/maer si sijn asschenverwiger. Set
crjcht purpurbruyn bloemkens/
die sijn inden eersten een druysken ghe-
lijck/ ende daerna als haer die opdoe/
so staet elck opwaerts aendē steel hert
aen malcanderen. Ende als dese vol-
bloeyt hebben/ soo worden dat cnop-
kens/ daerin leyt cleyn sadekē. De wor-
tel is enckel ende scherp/ met luttel ende
cleyn veesekens oft haykens.

Die plaetse daert wast.

Grysecom wast geern onder de Ger-
ste/ in hoven/ aen tuynen/ in wijngaer-
den/ onder Vlas/ ende op ander vette
ghebowde plaetsen.

Den tijt.

C Dit cruyt bloeyt eerst in Maio ende
Junio/ ende daerna tegen den Herst.

Natuer ende complexie.

Grysecom is werm en drooge van
natuere inden tweeden graedt/ en dat
is licht te mercken wt sine smaect/ wāt
hi is scherp ende bitter.

Cracht ende operatie.

Dat sap van desen cruyde is scherp
achtich/ ende ouermids dien so scherp
tghesichte/ ende maect claer oo-
ghen. Set treckt de tranen en doet we-
enen/ gelijk als den roock. Dit sap
mengt men met gummi/ ende men
strijcket op de wijnbrauwen/ op dat
ter gheen dubbel hayt wt en wasse.
Dit cruyt in water ghesoden ende ge-
droncken/ iaecht de galle af door de
vrine/ ende is goet tot verstoptheyt
der leuer/ ende onsterckheyt der seluer.
Dit cruyt ghedroocht ende gepul-
uerizeert ende met Mede ghedroncken/
purgeert door den camer ganck/
ende als inent met cleynen wijn in-
neempt/ so stercket de mage.

Ende tis oock goet voor de ghene die
met ruydi-
cheyt ende ander quade seerich-
heyt beladen sijn.

q iij

Van Mol-

Van Mollencruyt. Cap. CXXVIII.

Den naem.

Mollencruyt noemt men ooc Cruysboom ende Christus palme. In Griec wort dit cruyt Cici ende Croton/ ende in Latijn Ricinus/ ende inde Apoteker Cherna ende Cataputia maior genoempt. Sommige heetent oock Pentadactylon ende Palma Christi. De reden van alle dese namen staen in onsen Latijnschen Herbario. Dit cruyt schiet in corter tijt hooge op/ also dattet eenen boom ghelijck wort. Ende als sijn saet wt springt/ so eest den hontswormen ghelijck.

Haetsoen.

Mollencruyt is een fraey boomken/ wassende meer dan eens mans lengde hooge/ en heeft eenen ronden/ hollen/ rietachtigen/ teederen/ bruynen/ witverwigen/ meelachtigen steel/ met groote swerte bladeren geciert/ en die sijn rontsomme wtgesneden ende breekt/ aen te sien ghelijck eenen grooten gansenvoet/ oft een wtgestreckte hant/ die haer vingeren van een spert/ want elck blat is in seuen/ acht oft negen deelen gedeelt. Int opperste vanden stiele wassen tackens/ die hebben cnoppen/ en int sop van dien wast een druysachtighe dodde/ ende die draecht tweeder hande bloeyfel/ geel ende root. Dat on derste ende eerste is geelverwich. Ker die opgaet/ so sijnt ronde scherpe cnoppens/ ende als die volbloeyt hebben/ so vallen die afsonder vrucht. Dat ander bloeyfel bouen dit/ dat is root/ ghelijck als de Soffraenbloem/ ende na desen comen daer stekende graentkens wt. Ende elck greyn is drucantich/ ende als die rijp worden/ so doen si haer op/ ende daer valt grijs saet wt/ dat is van saetsone ghelijck eenen hondtsworm.

Plaetse sijnder wassinge.

Dit is een vreemdt ghewas/ ende onlancx eerst in Duytschlandt ghecomen/ ende wort nu oueral inde hoven gheplant van dat saet.

Den tijt.

Cruysboom is een recht somer ghewas/ ende en mach gheen rijm oft vorst verdrighen/ ende moet iaerlicks van dat saet gheplandt worden

Cici. Mollencruyt.

Van Mollencruyt. Cap. CXXVIII.

Den inden April. Ende datselue saet salmen inden Herst vergaderen. Want also haest als de coude aencompt/ also voorseyt is/ so bederft dit ghewas.

Natuer ende complexie.

Cruysboom is werm ende drooge inden tweeden/ oft ten hoochsten inden derden graedt.

Die cracht ende operatie.

Dertich greynen van desen cruyde van haer schelpen ghereynicht/ gestooten ende ghedroncken/ iaghen af door den camergancx de galle/ taey slijmicheyt/ ende dwater. Sij doen spouwen. Naer dese purgatie is swaer om innemen/ want sij beroert de maghe/ ende maect die seer ontselt. De voorseide greynen ghestooten ende aen ghestreken/ oft op gheleyt/ doet de plecken ende vlecken des aensichts vergaen. De bladeren gestooten/ ende op gheswollen hittighe ooghen/ ende op stijue gheheuen vrouwen borsten gheleyt/ doet dat gheswel/ ende de pijn vergaen. Met azijn ghetempert sijnde/ blusschen sij dat wildt vier. De olie van dit saet is subtyl van complexie/ ende wermmer dan olie van Olijuen. Ende en dient niet om eten/ dan alleen tot plaesteren/ ende inde lampen te verbernen.

Van tam Ofsentonghe.

Cap. CXXIX.

Den naem.

Tam Ofsentonghe wort oock Buglosse/ en in Griec Cirson/ in Latijn Spina mollis ende Buglossum magnum geheeten. De Apotekers heeten dit cruyt Buglossa ende Lingua bouis. De reden en oorspronck van dese namen staen in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Geslacht.

De tamme Ofsentonge is tweederhande/ groot ende cleyn. De groote wort van sommighen Roomsche Ofsentonghe geheeten/ om des wille dat sij corts wt vreemde landen herwaerts ouer ghebracht is gheweest/ ende te voren van niemanden bi ons niet gesien en heeft geweest. De cleynen wort oock ghemeyn Ofsentonghe geheeten/ daeromme dat sij van selfs hier te lande wast.

Haetsoen.

De groote Ofsentonge brengt eerst voort lange/ rouwe/ swertgroene/ hayrachtige en stekende bladeren/ en crijcht daerna lange/ rouwe/ teeder/ drucantige stelen/ met veel tackens ter sijden inde hoochde. Dese stelen sijn van onder tot boue met cleyn bladerkens becleet/ en die sijn gesaetsone neert gelijc scherpe tonges. Op de stelen wassen veel schoone purpuren bloemen

q iij bloem

C bloemkens/elck met vijf bladerkens/ſterrewijs ghelijck een radeken aen te ſien. Ende als die afvallen / ſo vindtmen inde gheſterrede hayrachte ghehuyskens drij oft vier graw corenkens neffen een / ende die ſijn vol rimpelen oft fronselen / ende daeraf ſedtmen ander ſtockken/die crijghen ſelden bloemen int eerſte iaer/het en ſij dat dat ſaet wt der ſeluer eerde come daer dat in gheſaeyt wordt. De wortel is lancet / ſlecht / ende buyten grawſwert. De cleyne Oſſentonghe is der groote van wortel / ſtelen / cruyt ende bloemen ghelijck / maer ſij is veel corter / ſmaelder / ſcherper ende cleynder. Haer bloemkens ſijn oock cleynder / deſghelijck oock dat ſaet is ſweter.

Plaetſe daert waſt.

De groote plantmen nu ſchier oueral inde hoven. Ende werdt voor maels ſelden bij ons gheſien. De cleyne Oſſentonghe waſt oock inde hoven/ende op ſommighe plaetſen van ſelfs.

Den tijt.

Die Oſſentonghen bloeyen meeft in Junio ende Julio.

Natuer ende complexie.

Deſe cruyden ſijn werm ende vochtich inden eerſten graedt.

Cracht ende werckinge.

De wortel van Oſſentonghe verſaecht de pine der crampader/alſinen die aen

Die aen dat ledt hangt daer de pine in is. De Medicijnmeesters bi onsen tijden gheuen den Oſſentonghen toe / dat ſij dat herte verſtercken ende cracht gheuen / dat ſij onſterckheyt ende onmacht keeren / droefheyt verſiaghen / ende vrucht maken / ende in ſumma alle tghene dat wij hier bo- uen vande Bernagie gheſcreuen hebben.

Van Coriander. Cap. CXXX.

Den naem.

Coriander heetmen in Griec ende Latijn Corion oft Coriannon. Inde Apoteke noemptmen Coriandrum. En de heeft dien naem na de wantluysen/die in Griec Coris heeten. Want gheen wandluys en ſtinct ſo ſeer als den groenen Coriander.

Haetſoen.

Coriander heeft eenen ſteel / die waſt anderhalf elle hooge / met veel ta- cken ter ſijden. Als hi eerſt wtcompt / ſo gelijcken ſijn bladeren den cruy- de / dwelck men Capillus Veneris heet / ende dander daerna gelijcken den bladeren van fumus terre / en rie- cken ſeer ſterck / ia ſi ſtinken gelijck als wantluysen. De bloem ſijn wit. Dat ſaet wort ront en bloot ſonder ſchelp- kens / ende is vaſt / en duert lange / ende heeft goeden ruck. De wortel is cort / houtachtich / en niet ſeer veel ſachtich.

Plaetſe daert waſt.

Coriander waſt geerne in vet eerdt rijck / niet tegenſtaende dat hi oec ſom- tijts in mager eerde gevonden wordt. Si moet gheſaeyt worden / want hi en compt niet van ſelfs.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Julio ende Au- guſto / ende wordt ontrent den Herſt vergaſt / als ſijn ſaet rijp oft tidich is.

Natuer ende complexie.

De natuer vanden Coriander en is niet eenderley / maer van menigherley coſpoſitie. Want ſij is ſeer bitter / maer die bitterheyt is gefondeert op een ſub- tijl ende eerdtſche ſubſtantie. Si heeft oec eens deels een waterachtighe law vochticheyt / en treect ſamen / alſo als ick in mine Latijnschen Boeck vande cruyde breeder bewezen hebbe.

Cracht

E Cracht ende werckinge.

Dat saet van Coriander bereyt en met suetē wijn gedroncken/doodet de wormen/ende vermeerderet dat manlick saet. En dat heetmen bereyt/als hi ouer nacht in goeden wijn te weycke ghelegen heeft. Maer men en sal des Coriander saets van binnen niet te veel vseren/want het maect den mensch dul en sinneloos. Alst met broot en Gerstenmout ghemengt wort/so verdrijsmen daermede hittich ende vierich geswel. Met boone meel gemengt sijnde/doettet de croppen/clieren/ende ander sweeringen vergaen. Sijn sap met ceruysē/schuym van siluer/azijn ende olie van Roosen gemengt en geapliceert sijnde/vercoelt de heete inflammationen/ende ontfeken gebreken. Dat Coriander saet bi twee gedroocht/maect herten camerganc. Het sluyt oock de mage/en bewaert de spise daerinne so lange tot dat sij gedigereert ende verteert is. Coriander saet met azijn gestooten/ende vleesch daermede gewreuen/bewaert en houdt dat den geheelen somer lanc sonder letsel oft sonder bederue/en en laet daer geen made in wassen. Xenocrates scrijft/als een vrouwe haer maentstonde te oueruloedich heeft/en eens daechs een greynken vā Coriander in hare dranc inneempt/so blijft den vloet eenen dach achter. Neempt sij twee greynkens inne/so blijft hi twee daghen achter/ende also voort.

Van Wrange.

Cap. CXXXI.

Den naem.

A It verwerrede Viltcruyt oft Wrange/heeten sommighe oock Vlasijde. In Griecx heetment Cassytha/in Latijn Cassutha/veranderende de y in een u. Na desen hebben de Arabische meesters Casuth gheheeten/ende de Apotekers Cuscuta.

Haetsoen.

Dese Wrange wast aen ander struycken sonder wortel/ende is gelijc een verwerret garen met veel draeyen door malcanderē geulochten. Dit climpt op lancx de tuynen en struycken gelijck Hoppe/ende en heeft geen bladeren. Sijn bloemen sijn wit/ende de vruchten dat sijn ronde cozenkens/vol saets/ende dat is seer cleyn/gelijck saet van Colle oft Claproosen. De draeyen oft tuyten van desen cruyde sijn somtijts wit/ende somtijts oock root/also groot ende dicke als snaren van Lieren.

Die plaetse daert wast.

Dat witte wast op sommighe drooge beemden/ende aldaer vlidderet ouer ende weder/ende ouertrect dat gras/also dattet niet wel opschieten en can. Dat root vindtmen aen tuynen ende boomen/daeraen claueret op/ende vlecht hem so dick daeraen/dattet wort gelijck een hutte/daermen onder schuylen mocht wter sonnen. Het treckt oock somtijts de boomen ende struycken/daert aen hangt/nederwaerts ter eerden.

Den tijt.

Cassytha. Wrange.

E Den tijt.

Viltcruyt vindtmen meest in Julio ende Augusto/en tot dier tijt brenghet oock sijn bloemen ende vruchten.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is werm inden eersten graedt/ende drooghe inden tweeden. Ende het is bitterachtich.

Cracht ende operatie.

Viltcruyt suyuert/trecket samen en sterct. Dit cruyt in wijn gesoden ende gedroncken/oepent de verstopte leuer ende milte/ende lost de vrine/ende suyuert de aderen van slijmige humoren. Ende is goet voor de geelsucht/want die heeft hare oorspronck vā verstoptheyt der leuer. Dat Viltcruyt is goet voor de kindere die de Cortse hebben/als sij dat met Anijs innemen. Het ia ghelooft oock de galle af door den camerganc/ende principalick alsinen Alsene daertoe doet. In summa/dit cruyt oepent ende stercket de leden/ende is overmids dien seer bequaem/ende nut tot een conde leuere.

Van Betonie.

Cap. CXXXII.

Den naem.

A Betonie heetmen in Griecx Cestron/ende in Latijn Vetonica oft Betonica/en also heetet oock inde Apoteke. Den oorspronck van dese namen suldi vinden in mijnen Latijnschen Herbario.

Geslecht.

Men vindt tweederhande Betonie/deen heeft witte bloemen/en dander bruyn. Anders en hebben sij geen onderscheet van wortel/bladeren/stelen/aren noch saet.

Haetsoen.

Betonie heeft eenen viercanten/rouwen steel/die is een elle lanc. De bladeren sijn lanc ende weck/donckergroen/ende bree/eens deels den Eyckenbladeren gelijck/ende sijn rontsomme gekertelt gelijc een sage/en hebben eenē lieflijcken reuck. Dese bladeren sijn oock ter wortelen waert grooter dan bouen aen den steel. Op top vande steel wast een bolleken gelijc een are/en daerwt sluypen bloekens/waer af de sommighe gants bruyn sijn/

E sijn/ende dandere geheel sneewit. Na dat bloeyfel vindtmen inde gaetkens vande aren / swert / lanck / ghehoeckt saet. De wortel is rootachtich ende geveeselt / schier ghelijck die wortel van wit Viescruyt.

Plaetse daert wast.

De bruyen Betonie wast gheerne in de beemden ende bosschen / en in berchachtige coude ende doncker plaetsen. De witte is seltsaem / men vindtse in sommighe bosschen.

Den tijt.

Betonie bloeyt meest in Junio ende Julio.

Die natuer ende complexie.

De Betonien sijn werm ende drooge inden eersten graet volcomelick / oft int middel vanden tweeden graedt.

D Cracht ende operatie.

Die wortel tot poeder gestooten en met meede gedroncken / doet spouwen / en iaecht de slimige vochticheyt bouen wt. De bladeren gedroocht / worden seer geveert in medicinen. Een drachma van dien in Mede ingenomen / is goet voor de gene die den cramp hebben / ende tegen alle gebreken der moeder / ende sonderlinge tegen dat opstooten der seluer. Drij drachma van desen cruyde oft bladeren aldus in wijn inghenomen / sijn goet voor de gene die van slangen en nateren gebeten sijn. Men leyt oock dat cruyt op quetsure / die van veninich gedierte gebeten sijn. Een drachma daer af in wijn ingenomen ende gedroncken / is goet tot alderhande venijn. Als yemant Betonie te voren inneempt / so en sal hem geen venijn hinderlick oft schadelick sijn. Si lost de vrine / ende breekt den steen inde nieren. Si purgeert de longen / de borst en de leuer. Si brengt den vrouwen haer maetstonde / en is sonderlinge goet voor de gene die de vallende siecte hebben / als men se in water siedt en drinct. Si maect saechten camerganck / als men se vier drachma swaer met Mede drinct. Si sterct de digestie / als si tsaonts na den eten een boone groot met gesoden honick ingenomen wort. In dier manieren sullent oock vseren de gene / dien de spise suer opcompt. In cleyen wijn is si goet ingenomen den genen die bloet spouwen. Item den genen die weedom inde huerpe hebben / en pine der blasen / als si in water ghesoden is. En is goet den genen die die geelsucht hebben / ende d water laden. Item den gene die de droogende siecte hebben / en etter en fluymen op de borst. Betonie is seer goet tot lam ledē.

Van Gi

Den naem.

De Ginoffelen heetmen tot sommighe plaetsen Grasbloemen / om dat haer cruyt is ghelijck als grasbladeren. In Griec worden dese bloemen Betonice geheeten. En daer door comet datmense noch ter tijt inde Apoteke Tunicas noempt met eenē gebroken naem int stede van Betonicas / also wi sulcx in onsen Latijnschen Herbario verclaert hebben.

Gheslecht.

De Ginoffelen sijn tweederhande / tam ende wildt. De tamme vindt men dubbel en enckele van menigerley coluer. Want sommige van dien sijn gants wit / sommige lijfverwich / sommige root als bloet / sommige donckerroot. Wederom vindtmen Ginoffelen die sijn gescaeckert / als root ende wit / dat is / datter meer roode bladeren sijn dan witte / en wederom sommige wit ende root. Sommige van desen bloemen sijn oock wit / en met cleyen roode droppelkens besprengt. En sommige sijn root / en met witte stroomkens oft melckdruppelkens ghespickelt. De wilde Ginoffelen sijn oock tweederhande / want sommige hebben satroode oft bina lijfverwe bloemkens met vijf bladerkens / en die heetmen Keykens.

Betonica.
Cleyen Ginoffelen.

Garyophyllae syluestres.
Wilde Ginoffelen.

r Ende

Van Ginoffelen.

Ende sommige hebben bruynwitte/
geveefelde/ghepluymde bloemen/en-
de die machmen Pluymkens heeten.

Laetsoen.

De tamme Ginoffelen hebben bla-
deren schier gelijk Loock / en die sijn
lanck en smal / en aschverwich. Saer
stelen sijn ront / een elle lanck / en som-
tijts langer / ende sijn vol cnoopen / en
sij wassen bij een gelijk als buskens.
De bloemen sijn ouer maten schoon
vā coluere / te wetē wit / lijfverwich /
donckerroot / lichtroot / wit ghespic-
felt / root gespickelt / wit ende root ge-
saeckiert / dubbel / en enckel / also als
voor gheseyt is / ende riecken also wel
als Giroffel nagelen / en daerom heet
men se oock Nagelbloemen. Alsinen
dese bloemen niet afen breect / so bren-
gen sij swert saet / ghelijck als ayeuyn
saet / ende dat leyt in langhe bollekens
D ghesloten. De wortele is rootachtich
en riekt wel. De wilde Ginoffelen /
die wi Keykens heeten / sijn den tam-
men gelijk van stelen / gras oft bladeren / knoopen / bloemen ende wor-
ten. Maer de bloemen sijn de cleynste onder alle Ginoffelenbloemen / ende
sijn enckel met vijf oft ses bladerkens. De Pluymkens sijn den tammen
oock wat gelijk van gras / stelen ende knoopkens. De bloemen van de-
sen sijn bruynwit / ende elck bladerken is geclouen gelijk veederkens. En
de de wortel is veeslachtich.

Die plaetse daert wast.

De tamme Ginoffelen plandten in scherven ende in teylen. De Key-
kens wassen op dorre / sandachtighe / grasachtighe / ende onghebowde
plaetsen. De Pluymkens wassen oock van selfs in sommige beemden /
ackerē ende houē.

Den tijt.

Beyde dese maniere van bloemen vindten in den somer. De tamme
Ginoffelen dueren tot in den winter.

Natuere ende complexie.

De Ginoffelen sijn werm en drooghe. Ende dat is licht om mercken
wt haren smaect / want hi is bitter.

Cracht ende werckinge.

De Ginoffelen gepulueriseert en in witten wijn gedroncken / sijn goet
voor

Cap. CXXXIII.

Betonica, seu Vetonica coronaria.
Ginoffelen.

Van Ginoffelen.

Cap. CXXXIII.

E voor slangen / scorpioenen / ende alderhande steken ende beten van veni-
nich gedierte. En om des wille werden sij voormaels seer geveert van-
de oude meesters tot bewaringe van hare liue. Si sijn goet gedroncken
voor de gene die de vallende sieckte hebben / en sonderlinge de Keykens.
Si heylen de wonden ende den cancker / als men daerin stroyt / nochtas
salmen de wonden te voren wasschen met sap dat wt desen cruyde ghe-
perst is. Men mach se ooc inde spise vseren voor de wormen binnen den
liue. Si trecken oock gebroken beenderen wt. Dat sap gedroncken / pre-
serueert den mensch voor de Pestilentie / ende oft yemant die hadde / so
wort hi verlost. Van dese bloemē maectmen een olie / die is goet voor de
gene die van eenē verwoeden hont gebeten sijn / ende tot sistelen en swee-
ringen achter de ooren / als men se daerop strijct. Dat sap vā Ginoffelen
S inde oogen gedaen / scherpt dat gesichte. Als sij in water gesoden sijn / en
men dat werm inden mont houdt / so vergaet daermede den tantsweer.
In deser manieren drinct men oock om haest moeder te worden vā kin-
de. Dese bloemē gepulueriseert / drinct men des morgens vroech om niet
droncken te worden. Si sijn goet met azijn ende Meden ingenomē tegen
dat walgen en spouwen. Si versaechten de pine van dat Podagra / als
si in water gesoden en daerop geleyt worden. Si trecken wt dat venijn
vā eenē dullen hont / als men in deser maniere daerop leyt. Gemerct dan
dat de Ginoffelen so menigerhande cracht en operatie hebben / so mach-
men ooc Conserue daer af maken / gelijc van Violetten en Roosen / en dier
ghelijcke. Dat sap van wilde Ginoffelen is wt nemende goet voor den
steen inde lendenen / want hi breect dien / ende iaecht den afmet de vrine.

Van Lindeloosen. Cap. CXXXIII.

Den naem.

L Lindeloose wort in Griec ende Latijn Colchicum ende
Ephemerum gheheeten. De Medicijnmeesters hebben
dit cruyt namaels Hermodactylum genoemd. Den oor-
spronck van dese namen staet in onsen Latijnschen Her-
bario. **Laetsoen.**

Tegen den Herst so comē dese naecte bloemen voort wt ronde bollen /
en die sijn met donckerroode schellen van buyten ouertrocken / ende van
binnen sijn sij wit / teeder / vol saps / ende suet. Dese bloemen sijn witach-
tich / oft lijfverwich / ende elck heeft gemeynlick ses bladeren / ende binnen
B geel clepeltens gelijk inde Lelien / ende sijn van laetsoen de tamme Sas-
fraen bloemen gants gelijk. Tegen de Lenten comen sijn bladeren wt /
die sijn dick / vet ende groen / somtijts drij / somtijts vier / ghelijck als an-
der ronde ayeuynachtighe wortelen hebben. Tusschen dese sluyp eenen
steel door / ende daerop wast een vrucht die is een coedeme niet ongelyc /
ende is vol saets / ende ront / ende als die rijp wort / so wort sij bruynach-
tich / bina ghelijck als Radijs saet.

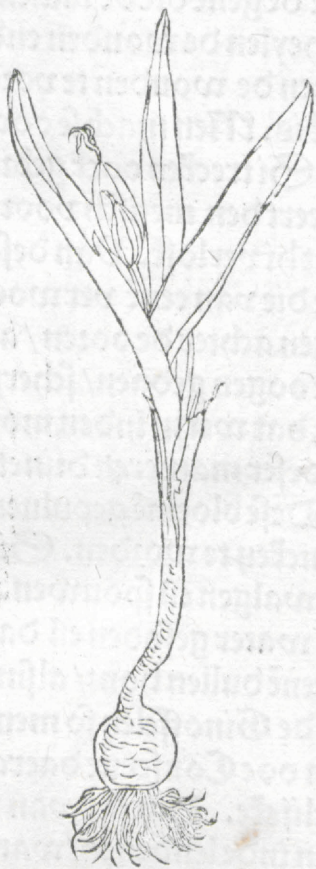
r ij Plaetse

Van Tijdeloosen.
Colchicum.
Tijdeloosen met de bloemen.

Cap. CXXXIIII.
Colchici folia & semen.
Tijdeloosen met de bladeren ende saet.

C Plaetse sijnder wassinge.
De Tijdeloosen wassen oueral inde beemden bouen int landt/ende gemeynlick en wast daer geen cruyt so ouerloedich als dit. Elders en ist niet so ghemeyn als daer.

Den tijt.
Inde Lenten wast dit cruyt oft de bladeren. Inden somer/ende sonderlinghe in Junio/wast de vrucht oft dat saet. Inden Herst de naecte bloemen. Inden winter worden sijn ayenynachtighe wortelen rijp/ende botten alle iaer op een nieu.

D Natuer ende complexie.
Sommighe segghen dat Tijdeloosen werm ende drooghe sijn inden tweeden graedt.

Cracht ende operatie.
De wortel van Tijdeloosen doot den mensch diese eedt/ghelijck als venijnighe campernoelien. Daeromme en salmen se binnen den liue niet vseren/want sij maect so ouerloedighen camer ganc datter oock dat bloet nauolghet/ende dat daer door/want sij quetst dat inghewant/ende verbrandt demaghe wonderlijcken seer. Waert dat yemant onwetens dese wortel ghegheten hadde/dien salmen coemelck te drincken gheuen.

Van Tijdeloosen. Cap. CXXXIIII.
uen. Sommige doen daertoe Eycken loof/eekelen/schellen van Graetnaetappelen/ende Kuel. Hier toe sijn oock wt nemende goet de binnenste schellen van Castanië/als sij met sap van Wechtreedt/oft met Wijn gaertrancken/oft Braembesytacken in wijn ghesoden/ende gedroncken worden. Nochtans sijn de wortelen/cruyt/ende bloemen van Tijdeloosen goet/om alderhande luyfen daer mede te verdrinen.

Van Vincorde. Cap. CXXXV.

Den naem.
Vincorde/Ingroen/oft Maechdepalm heetmē in Griec ende Latijn Clematis daphnoides/en inde Apoteke Peruinca/en Vinca peruinca. Den oorspronck van dese namen hebben wi inden Latijnschen boeck vande cruyden ghenoech verclaert. Ende heetet daeromme Ingroen/om dattet altijt groen blijft.

Laetsoen. Clematis daphnoides. Vincorde.
Wt een veeselachtighe gheel wortel wassen veel cleyn geerdekes met cnoopen/dunne gelijk als Biesen/en dragē cleyn bladerkens van coluer ende saet soen de Lauwer bladerē niet ongelijc/maer si sijn veel cleynder. De bloemen sijn purpuren blaw/elck met vijf bladerkens/ende en gheuen geenē rueck.

B Die plaetse daert wast.
Vincord wast gheerne inde lombre op vette plaetsen/in sommighe houen achter de tuynen/onder de haghen/ende op steenberghe.

Den tijt.
Soewel dat dit cruyt inden winter groen blijft/want het mach alderhande vorst ende weder verdragen/nochtans so bloeyet inde Lenten/ende sonderlinghe inde Meerte en April meest. Nochtans heb ick sijn bloemē noch in Augusto ghenonden.

Natuer ende complexie.
Ingroen treckt tsamen en is bitterachtich/daerom so drooget/nochtans sonder scherpicheyt.

Cracht ende werckinge.
Dit cruyt in wijn gesoden en ghedroncken/stopt den loop des buycr/

Ende geneest dat melizoen. Men mengt dit cruyt met melck ende olie van Roosen/ en men maect daer aen een tapken / dat doet men inde moeder om de pine derseluer moeder te doen cessen. Alsinen dit cruyt inden mond houdt ende knowt / so vergaet den tantsweer. Het geneest quetsuren die van veninich gedierte ghebeten sijn / alsment daerop leyt. Alst met azijn gemengt en gedroncken wort / so eest seer nut en bequaem. Het stelpet dat bloeden wt den nuse. En is wt nemede goet voor de gene die bloet spouwen. Summa / dit cruyt mach men wel in groote weerden houden / wat het heeft seer groote cracht om alderhande bloetloop en fluxien te stelpen.

Van Hofferse.

Cap. CXXXVI.

Den naem.

A Hofferse heet men in Griec Cardamum / ende in Latijn Nasturtium / en also heetment noch inde Apoteke. Somme heetent oock Cression hortensum. Den oorspronck van dese namen staet int lange verclaert in mijnen Latijnschen Herbario.

Haetsoen.

Cardamum. Hofferse.

Hofferse heeft eenen ronden steel / een elle lanc / ende de bladeren sijn cleyn ende geclouet. De bloemkens sijn wit / dat saet is geel / ende leyt in breede ronden schelpkens besloten / ende is scherp van sinake ghelijck als Mostaert.

Die plaetse daert wast.

Dese Kerse saeyt men ende wast oeral inde hoven. Sy mach wel alle plaetsen verdraghen / ende en behoef geen mis / ende can oock wel sonder vochticheyt sijn.

B

Den tijt.

Dese Hofferse bloeyt meest in Junio / ende brengt daerna haer saet.

Natuere ende complexie.

Dat saet van Hofferse is werm en drooge inden vierden graet. Als dat cruyt drooghe is / so heuet sulcken natuere ende cracht ghelijck als dat saet. Maer alst noch groe is / so heuet noch een waterachtige vochticheyt bi hem / ende en is door dien niet so scherp / also datment inde spise met broot wel vseren machende can.

Cracht

C

Cracht ende werckinge.

Dat saet is scherp / ende door dien der magen contrarie. Het purgeert den buyck. En iaecht de wormen af / alsment met huenic inneempt. Ende maect een cleyn milte. Ende brengt den vrouwen haer maentstonde. Ende verweert den mensch tot lust om bislapen. Het heeft sulcken cracht gelijck als Mostaert saet. Ende gheneest alle bladeren ende rappicheyt des hoofts / ende quade plecken ende vlekken. Alsment met huenic mengt ende van buyten opleyt / so maket de milte cleyn der. Met huenic en water gesoden / so iaget de sluymen ende slimghe humoren vander borst. Ende daerom eest seer goet voor de gene die corten adem hebben ende tichen. In deser manieren gedroncken / eest den slangen en giftigen gedierte contrarie. Men maect hier aen een roock / dien veriaecht oock alle veninich gedierte. Dat saet in water gesoden / ende dat hooft daermede gewasschen / maect dat hayr vast ende stijf. Met Gersten mont ende azijn ist goet van buyten geapliceert voor de ghene die Sciatica hebben. In deser maniere verdriuet oock alderhande geswel. Het maect scherpe sinen. Alst in water ghesoden ende ghedroncken wort / so iaget de galle af door den camerganck. Het purgeert oock dat hooft / ende scherpt dat gesichte. Alsment met vijgen mengt / ende gelijck als een plaester op de ooren leyt / so verdriuet de doornicheyt. Het verdriift oock de schelseren en schorste heyt vande hooft / alsment met gansen smout mengt / en daerop strijct. Men mengt met huenic / ende men strijct op sweeren ende vlceraen die voorts eten. Het verdriift oock de croppen ende clieren / alsment met Boonen meel menghet / ende daerop leyt / ende daerna met een Koolblad toedeckt.

Van Lelien.

Cap. CXXXVII.

Den naem.

A

Lelien heet men in Griec Crinon ende Lirium / ende in Latijn Lilium / ende Rosa Junonis. Den oorspronck van dese namen staet in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Gheslecht.

Soewel datter menigerhande Lelien sijn / so en hebben wij nochtans maer tweederhande laten contrefeyten. Deerste heeten wi witte Lelien. Dander / die wij roode Lelien heeten / dats na mijn achinghe Lilium rufum / daer Plinius af scrijft. Ende daerom machmen die wel Roode Lelien noemen.

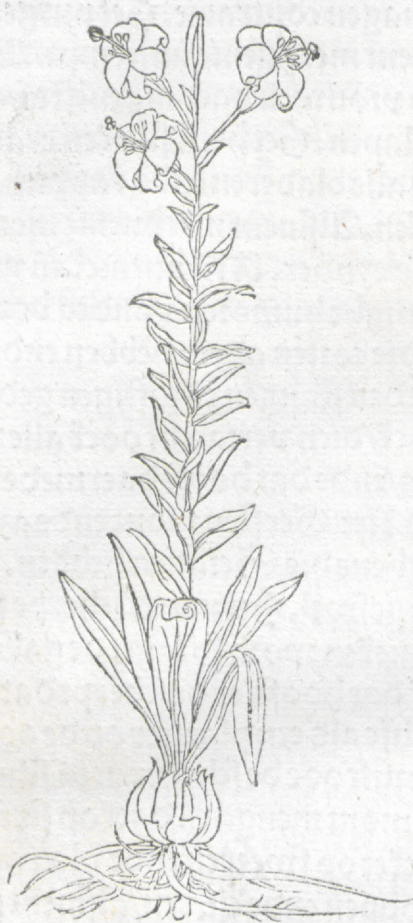
Haetsoen.

De witte Lelien hebben selden meer dan eenen steel / ende die is somtijts drij ellen lanc. Haer bladeren sijn lanc / ghelijck de bladeren van Satyrion oft Standelcruyt. Die bloemen oft Lelien sijn schoon wit / en elck heeft gemeynlick ses bladeren / buyten met strepen onderscheyden

r iij

oft ghe

B oft gevonden/ende staen ront bij een/beneden enge/ en bouen hoe langer hoe wijder/also dat elck Lelie een hotte oft clocken gelijck is. Dat opperste vande bladeren is rontsomme crom omgebogen. Midden inde bloemen vindtmen ses geel bollekens hangende op ses draeykens/en midden wter bloeme gaet eenen groenen clepel/die is bouen driecantich ghelijck een colue. De wortel is ayenynachtich/ende elck wortel heeft veel schelfen/ende elck schelfer is ghelijck een vet blat van Donderbaer. Aen dese ronde wortel staen beneden veel cleyn wortelkens ende veeselingen. De roode Lelien en hebben maer eenen steel/die is van onder tot bouen/op beyden syden becleedt met veel smaet bladerkens gelijc Wilgen bladeren/ende sijn donckergroen van coluere. De bloemen sijn den witten Lelien ghelijck van faetsone/maer sijn root ghelijck als vier/ende en hebben geen rueck/vrucht/noch saet. De wortel is wat bruyn/ende is gefaetsoneert gelijck als de wortel van witte Lelien.

Plaetse daert wast.

De witte Lelien sijn oueral gemeyn/en men plantse schier in alle houe. Maer de roode Lelien en sijn in alle plaetsen niet so gemeyn als de witte. Nochtans sedtmen se in veel plaetsen inde houe voor een cyraet.

Den tijt.

De witte Lelien bloeyen in Junio/ende de roode in Maio.

Dienaz

D

Die natuer ende complexie.

De Lelibloemen hebben een gemengde nature/want haer substantie is eens deels teeder ende subtiyl/ende eens deels grof en eerdachtich/eens deels oock waterachtich ende ghetempert. De bladeren ende wortelen drooghen inden eersten graet/en purgeren/de wortelen nochtans meer dan de bladeren.

Cracht ende operatie.

Olie van Lelien is goet om de nernen ende zenurwen te versaechten/en sonderlinge totter moeder die verbert is. De bladeren ende wortelen verteeren matelick. Ende daeromme sijn si goet tot verbrantheyt van vier/als sij werm daerop geleyt worden/ende den genen die van nateren ghebeten sijn. De wortel alleen gheroost oft inde asschen gebraden/ende ghestooten en ghemengt met olie van Roosen/is seer goet tot verbrantheyt/alsment daerop leyt. Si heylt oock alle ander wonden/als sij in azijn te weyck gelegen heeft. Dat sap vande bladeren met azijn ende huenick gesoden/is een goede medicine tot alderhande versche ende oude wonden oft quetsuren. De wortel met huenick gemengt en gestooten/gheneest de nernen ende zenurwen die afgesneden sijn/en leden die vertroocken oft ontfelt sijn. In deser manieren wort si geseert/om te verdriuen alderhande vlekken ende sinetten der huyt/ende sonderlinge int aensicht/ende looppende sweeringen/ende de schellen vanden hoofde. De voorsseyde wortel gestooten met azijn/Bilsencruyt ende Terwen meel/ende op geswollen ende ontfekten manlickheyt geleyt/doet de pine vergaen/en versaecht dat geswel. Dat saet is goet gedroncken van den genen die van slangen gebeten sijn. De bladeren blusschen dat wildt vier/als sij noch groen sijn. **D**e wortel in wijn gesoden/ende drijdagen sonder ophouden op eyters oogen gheleyt/doet die vergaen. De wortel met olie gesoden ende gestreken/doet dat hayr wederom wassen na de verbrantheyt. Dat sap vanden bloemen ghestreken/maect sweeten/ende verteert dat etter.

Van Cauwoorde. Cap. CXXXVIII.

Den naem.

A

Cauwoorde heetmen in Griec Colocyntha/en in Latijn Cucurbita/en also heetment noch inde Apoteke. De oorsaken ende oorspronck van dese namen staen in minen Latijnschen Herbario.

Geslecht.

Aleest datmen veel manieren van Cauwoorden vindt/so sinder nochtans principalic drijd. Deerste heetme groote Cauwoorde/om haer bloemen en vrucht wille/die groter sijn dan ande Cauwoorde/wat de vrucht van desen wort somtijts so groot als een middelbare stooop. Dander geslecht/dwelc wi cleyn Cauwoorde heete/heeft mind bloemen en vruchten/waer af

Vwaeraf de sommige oock recht ende slecht sijn / ende de sommighe crom gheboghen als hoornen. Dat ander gheslecht / lange Cauwoorde ghe-naempt / leuert een schoon langhe vrucht. Anders sijn dese gheslechten / ende principaelick dat eerste ende leste / malsanderen niet seer onghelijck van bladeren / ghelijck oock de figuren dat claerlick bewijst.

Faetsoen.

De Cauwoorde hangt met haer rancken en clauwieren aen cruyden / boomen / ende aen al wat si genaten can / en climpt daeraen op. Anders / met dien dat haer stelen seer onsterck sijn / cruypt sij op deerde / en breydt haer seer wijt wt. De bladeren sijn ront / gelijk groote Clisse bladeren oft **C**Manfooren. De bloemen sijn wit / maer die van den eersten geslachte sijn een luttel bruynachtich / en die sijn tweederley. Deerste sijn gants wol-achtich / aen te sien als witte Rooskens / elck bloem met vijf oft ses bladeren / die vallen op den derden dach afsonder enige vrucht. Dander bloemen sijn cleynder / maer achter aen elcke siemen een vrucht ghelijck als cleyne wilde houdtpeerkens. Als de bloemen verdwinen / so wast de vrucht toesiens / ende sommighe van desen worden groot ende rondt / die andere cleyne ende rondt / ende sommighe seer lanc ende oock rondt. Maer al le dese vruchten sijn eerst groen / ende daerna worden sij vael / bleeckgeel / oft lijfverwich. Inden voorseiden Cauwoorde wast dat saet / dat sijn breede ende dunne greynen.

Colocyntha. Groote Cauwoorde. Cucurbita minor. Cleyne Cauwoorde.

Die

Cucurbita longa.

Langhe Cauwoorde.

Die plaetse daert wast.

Cauwoorde wast geerne op vochtige en waterachtige plaetsen. En bij gebreke van dien / so moet sij dicwils met water genet worden / oft anders en connen si niet opwassen. Het is een cruit dat alle iaer moet gesaeyt worden.

Den tijt.

Cauwoorde salmen inden April saeyen / so bloeyt si dan in Junio. Die vrucht wort met lanctheyt van tijde rijp. En daerome so en connen sij niet wel rijp saet leueren voor den Herft.

Natuere ende complexie.

Alle Cauwoorden groot en cleyne / rondt ende lanc / sijn cout ende vochtich inden tweeden graedt.

Cracht ende operatie.

Cauwoorde row ghestooten / versaecht de swellingen / desgelijck ooc de hitte der ooghen / ende dat Podagra / als men die daerop leyt. Dat sap van gestooten Cauwoorden alleen oft met olie van Roosen inde ooren ghedaen / doet de pijn vergaen. Het is oock goet gestreken op verbranttheyt. Dat sap wt geheele Cauwoorden ghedort / en met huenic gedroncken / maect saecht inden buick. Als yemant wijn giet in een groen Cauwoorde / ende laet dien also daerin sekeren tijt inde locht staen / ende drinct dien daerna nuchteren / die crijcht saechten camer ganck. Cauwoorden gegeten / verslaen den dorst / maer sij sijn der magen seer quaet row gegeten / want sij sijn seer swaer om verteeren / en ouermids dien maken sij dat de mage moet opwerpen. Ende daerome als men die inde spijse vseren wil / so salmen se te voren sieden / roosten oft braden. De schorsse van Cauwoorden tot asschen ghebrant / ghenest de verbranttheyt wonderlijcken seer. Dese asschen genesen oock de sweeringen oft vlceratie vande manlickheyt. Dat saet van Cauwoorden drooghe gepulueriseert ende inde wonden gestroyt / maect dat se wederom met vleesch worden gevult. De oude Cauwoorde rancken met azijn ende soeten wijn inghenomen / ghenesen dat roode melizoen. Cauwoorde is goet voor de borst / longen ende blase / ende sonderlinghe als sij te seer verhitter sijn. Alle de ghene die condit ende vochtich sijn van natuere / die sullen haer van Cauwoorden wachten. Ende oock alle de ghene die pijn inde dermen / ende dat crimsel hebben.

Van Co

Van Coloquintida. Cap. CXXXIX.

Den naem.

A Coloquintida heetmen in Griec Colocynthis ende in Latijn Cucurbita sylvestris. Inde Apoteke heetment Coloquintida. Men mocht ooc wel wilde Canwoorde heete. Haetsen.

Coloquintida cruypt met sijn rancken ende bladeren op der eerden. Ende de bladeren sijn heel row/aschverwich graw/rontsomme doorhackelt/in alle manieren gefaetsoneert gelijk bladeren van Citrullen. De bloemen sijn bleekgeel en niet seer groot. De vrucht is gants ront/van faetsone ghelijck een belle. Van coluer is sij eerst groen/en daerna wort si geelachtich/ende is binnen bol gelijc een spongie/met veel keerne besedt/ende bitter van smake.

Colocynthis. Coloquintida.

Plaetse daert wast.

Coloquintida en wast hier te lande niet van selfs/maer men moetse setten ende saeyen. Sijen can oock niet wel opcomen oft vrucht brenghen in onse contreye/want si wilt een werm landt hebben.

C Den tijt.

Si bloeyt inde somer/ende brengt haer vruchten seer spade int leste van den herst. Dese vrucht en salmen niet vergaderen tot dat sij bleekgeel wort. Si houdt haer cracht ende operatie vijftiaer lanck.

Natuer ende complexie.

Coloquintida is werm ende drooghe inden derden graedt.

D Cracht ende operatie.

Dat merck van Coloquinten appelen een halfdrachma swaer inghenomen in huenick/purgeert en iaecht de taey slijmicheyt wt door den camerganck. Men mach oock met myrrhe ende huenick pillen daer afmaken ende vseren. Dat merck van Coloquinten appelen sonder saet/ghesbruyctmen inde clysterien der gheenre die Sciatica hebben/en lam sijn/ende weedom inde dermen/ende dat crimsel hebben. Alsinen Coloquinten appelen wtholet/ende Mede oft sueten wijn daerinne siedet/en men dien na dat hi cout gheworden is/drinckt/so purgeert hi/ende drijft de slijmige humoren wt. Maer Coloquint is der magen wter maten quaet. Ende

Van Coloquintida. Cap. CXXXIX.

E Ende daeromme so waert wel behoorlick dat de Ouerheyt punitie ende de correctie deden ouer dese landloopers en quacksalvers/die den lieden van dese medicijne so stercken purgatie gheuen/dat haerder vele haren geest opgeuen. Maer al ist dat de Coloquintida een stercke medicijne is/nochtans machmen se inder noot wel aldus besigen/Maect eenen appel binnen hol als hi wel rijp is/ende legt dat merck met den keernen in een glaesken met wijn/en latet vier oft vijf vren weycken/daerna so doetet door een doecken/ende drinct dien wijn/die sal v saechteliick purgeren. Maer alsinen eenen goeden Medicijnmeester crighen mach/so salmen de Coloquintida laten varen. Met dat sap dat wt de groen appelen ghe dowt is/salmen bestrijcken de ghene die dat Sciatica hebben.

Van Queappelboom. Cap. CXL.

Den naem.

A Queappelen heetmen in Griec ende Latijn Cydonea/ende Cotonea. Den oorspronck van dese name hebben wij in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Geslecht.

De Queappelen sijn tweederhande. Sommighe van dien sijn ront/cleyn/ende van goeden ruck. De andere sijn groter/sueter endeniet so amper. Deerste dat sijn de rechte Queappelen/ghheeten Cotonea/ende dander Struthes.

Cydonea. Queboom.

Haetsen.

B Den Queboom is eenen appelboos seer gelijk/wtgenomen dat hi niet so groot en wort. Want de vruchten overladen den boom/also dat hij niet om hooghe ghewassen en can. Sijn bladt is wat smal/ende op de syde ter eerdenwaert witachtich. Dat bloey sel is purpuren met wit gemengt. De Queappelen eer sij rijp worden/so sijn sij groen/en daerna geel/met wit oft graw wolleken ouertrocken/en met wtgehoorde strepen onderscheyden/ende hebben eenen lieflijcken ruck.

Plaetse daert wast.

De Queen wassen hier ende ghinder inde hoven aldaermenseplandt. Nochtans beminnen sij conde en roch

s tighe

Van Queappelen. Cap. CXL.
E tighe plaetsen/ende sonderlinghe op pladt landt/ende in valleyen.

Den tijt.

De Queden bloeyen langsaem / en sijn schier de leste onder alle bloey-
 ende boomē/ ende daerom worden haer vruchten oock seer spade inden
 Herftrijp.

Die natuer ende complexie.

De Queden sijn amper/ende trecken seer tsamen/ende ouermids dien
 so vercoelen sij inden eersten graet/ende droogen inden tweeden.

Cracht ende operatie.

De Queden sijn goet voor de maghe. De Queappelen row/ sijn goet
 voor den loop des buycr/ ende voor de gene die dat roode melizoen heb-
 ben/ende die bloet spouwen. Queappelen in water ghesoden/iaghen de
 moeder die wten liue gaet/wederom opwaerts/alsinen die daerop leyt.
 Snedekens van Queappelen in huenick ghesoden/of met huenick ghe-
 confijt/lossen de vrine/en den seluen huenick is der maghe seer goet. Van
 D row Queappelen maectmen een plaester/die is goet ouergheleyt den ge-
 nen die den loop des buycr hebben/ende tot de hitte/ende tot dat opwor-
 pen vander maghe. Quede bloemen groen ende drooghe in wijn ghe-
 droncken/sijn goet tot hittighe ooghen/ende voor de gene die bloet spou-
 wen/ende den loop des buycr hebben/ende voor de vrouwen die den
 vloet te ouervloedich hebben. Dat wolcken dat op de Queappelen
 wast/in wijn ghesoden/gheneest den Carbuncel/alsment daerop leyt.
 Ende doet dat haer wederom wassen/alst yemanden wtvalt. Queap-
 pelen na den eten ende drincken ghebruyct/en laten de vapueren niet int
 hooft climmen. Als de bevruchte vrouwen dickwils Queappelen eten/
 so crijghen sij subtiel verstandighe kinderen. De beste onder de Queap-
 pelen dat sijn de gene die cleyn/ront/ende goet van rucke sijn. De gheso-
 den Queappelen sijn saechter ende lieflijcker inde spijse te gebruycken/en-
 de en trecken oock niet so seer tsamen als de rouwe.

Van Castanien. Cap. CXLI.

Den naem.

De Castanien heeten in Griecx Dios balanos/ende in
 Latijn Iouis glandes/Sardiane glandes/ende Ca-
 stanee. Den oorspronck van alle dese namen staet in on-
 sen Latijnschen Herbario verclaert.

Gaetsoen.

Den Castaniboom is den Nootboom niet seer onghelijck/maer sijn
 bladt is rondsomme ghesaecht oft ghekertelt/gefroncelt ende row. De
 vrucht van desen boom is seer vast ende keernachtich/op deen sijde kael
 ende effen/ende op dander sijde hoochachtich ende rondt. Sij is oock
 met dijerhande schelpen oft schellen bedeckt. Deerste is seer dunne/root
 achtich

Van Castanien. Cap. CXLI.
 Dios balanos. Castanien.

B achtich ende bitter/dander is seer taey
 ende bruyt/de derde ende bruytenste
 is seer row gelijk eenen Eghel.

Die plaetse daert wast.

Den Castanyboom wast gheerne
 inde lombre/op plaetsen die teghent
 Noorden liggen/het sij berch oft dal.

Den tijt.

Den Castanyboom wort groen in
 de Lenten/ende leuert sijn vruchten
 seer spade.

Natuer ende complexie.

C De Castanien trecken tsamen/en-
 de hebben de nature vande Leckelen/
 ende daerom heetense oock Jupiters
 Leckelen. Sij sijn werm ende droo-
 ghe inden eersten graedt.

Cracht ende werckinge.

Castanien sijn onder alle Leckelen
 de beste/ende onder alle ander wilde
 vruchte voeden sij seer merckelick. De
 binnenste keerne van Castanie is goet
 den genen die Tijdeloosen ghedroncken oft ghegeten hebben. De Casta-
 nien stoppen den loop des buycr. Ende sijn goet voor de ghene die bloet
 spouwen. Castanien in asschen oft in eenē eerden pot drooge gebraden/
 en met huenic nuchteren ingenomen/sijn goet voor de gene die den hoeft
 hebben. Castanien met haer schelpen in water ghesoden/ende daer af ge-
 droncken/is goet voor de ghene die bloet spouwen/ende die dat root me-
 lizoen/ende den loop des buycr hebben. De binnenste schelp die ouer de
 keerne is/alleen ghesoden ende ghedroncken/stopt den loop des buycr
 wter maten seer/also dat sij oock beledt dat sommighe purgatiē diete
 seer wercken niet en connen geopereren. Nochtans maken Castanien pi-
 ne int hooft/ende maken veel windts/ende sijn swaer om verdouwen/
 alsinsen seer eet. Maer gebraden sijn sij veel bequamer om nemen/en-
 de letten minder. Gebraden Castanien ghestooten/sijn den genen goet
 die van eenen verwoeden hondt ghebeten sijn/alsinsen se met huenick en-
 de sout daerop leyt. Si sijn goet tot herde gesworen vrou-
 wen borsten/alsinsen se met Gersten meel ende
 azijn daerop leyt.

s ij Van No-

Van Notenboom. Cap. CXLII.

Den naem.

Den Oternootboom heeft in voorleden tiden bi den Grieken eenē heerlijcken naem gehad/ want si hieten dien Caryon basilicum/ gelijk ooc in Latijn Regia nux/ dats te seggen Coninc note. Si wort oock Persica nux en Juglans genaemt/ om des wille dat si wten lande van Persen eerst werfin Griekenlant ouergebracht wert.

Laetsoen.

Caryon basilicum. Nootboom.

Den Nootboom is groot/ en heeft veel wortelen en eenen hooghen stam met veel wtghestretchte tacken. Desen stam wort somtijts so dick/ datmē hē niet omvademen en can. De schorsse die is geerne row geclouē. De bladerē sijn breet en lancē/ en hebben eenen lieflijcken rueck/ nochtans sterck. Desen boom maect een breede schaduwē oft lombre/maer sijn is seer ongesont. Int beginsel vande Lentē brengen si gelijk als cattēkens/ die ontplycken haer en wordē geel/ en hangen nederwaerts en vallen voorts af. Na desen so volgt de vrucht daerna/ ende die is eerst bedect met een groen schelpē/ en daerna met een herte houdtachtigē/ en ten lesten met eē teeder dunne schelpē. De keernen vander note binnē en sijn niet effen/maer ghecronckelt/ende onderscheyden met een houdtachtighe schel le tusschen beyden.

Plaetse daert wast.

De Noteboom wast geerne op bergen/ want waterachtighe plaetsen sijn hem gants contrarie. Hier te lande wast hi in veel hoven.

Den tijt.

Den Noteboom wort groen/ als den Westwint begint te waeyen/ en begint bouen niet int opperste gelijck als ghemeynlick alle ander boomen/maer ter sijden. Si leuert rijpe vruchten inden Herst.

Natur ende complexie.

De Noten hebben een ander nature als sijn noch gruen sijn/ dan als sijn rijp sijn/ also wi hierna in haer operatie bewijfen sullen.

Die cracht ende operatie.

De bladeren ende schelpen van Oternoten trecken tsamen/ desgelijck oock

Van Notenboom.

Cap. CXLII.

Dooch de noten diewijl si noch versch sijn. De olie die wt de noten geslagen wort/ heeft cracht om verteerē. Esap dat wt de groen schelpen vā Oternoten gedowt wort/ heylt de sweeringen binnens monts/ met huenic gesoden wesende. Als de schelpē dor wort/ so droocht si seer/ ende is subtyl van substantien. De Lombaertsche noten oft Oternoten sijn swaer om verteerē/ en hinderlick voor de mage/ en vermeerderen de galle/ sonder linge als si met heete mage gegeten worden/ si maken pine int hooft/ ende sijn schadelick den ghenen die hoesten. So wie spouwen oft ouergenē wil/ die sal te voren Oternoten nuchteren eten. In deser maniere contrarieren sijn oock alle dootlick venijn/ als si met vigen ende Ruyte ghenuttet wordē. Als yemant veel van dese noten etet/ so iagen si de breede wormē wten line. Met huenick en Wijnruyte gemēgt sijn de/ sijn si goet tot sweerende borsten en versette leden/ alsment daerop leyt. Si sijn oock wtne-mende goet tot beten van menschen/ oft van honden/ als sijn met ayeuyn/ sout/ en huenick gemēgt/ en daerop geleyt worden. Noten met den schelpen te puluer verbrant/ ende op den navel geleyt/ doen dat crimsel inden buyck cesserē. De schelpen te puluer verbrant/ en met wijn ende olie ghemēgt/ en dat hooft daermede gesalft/ maect schoon hayr/ ende bewaret dattet niet wt en valt. De keernen vanden noten ghepuluerizeert/ en met wijn getempert ende gedroncken/ stoppen den vrouwen maentstonde. De oude notēkeernen sijn goet tegen dat wtvalen des hayrs/ als sijn ghestooten en daerop geleyt worden. De versche Oternoten en sijn der mase niet so quaet als de oude. Met dese noten verdriift men de blaw plecken vanden line/ als sijn gestooten sijn/ ende men die daerop leyt. Met de noten verliest de Knooploock ende Ayeuyn sijn scherpicheyt. Quetsuren die van eenen verwoeden hondt ghebeten sijn/ heylt men met de keernen van noten/ als yemant nuchteren die knowt/ ende daerop strijct.

Van Goutbloem. Cap. CXLIII.

Den naem.

Goudtbloem wert in voorleden tiden in Latijn Caltha oft Calthula geheeten. Ende dien naem is sinder tijt wat verandert geworden/ ende hebben dese schoon bloeme Calthula geheeten/ also wi sulcx in onsen Latijnschen Herbario int langhe verclaert hebben. In Ouerlandt heet men se Ringelbloeme/ om haers saets wille/ want dat is crom ende rondt gheboghen ghelijck een ringesken.

Laetsoen.

Goudtbloeme is een cruyt ghelijck een boomken met veel tacken/ ende sijnen steel is somtijts twee spannen oft eenen cubitus lancē en houtachtich. De bladerē sijn lancē/ en voor een luttel scherp toegaende/ nochtans sijn sommige van dien meer rondt dan scherp. Eer de bloemen comen/ so wassen op de stelen eerst knoppēkens ghelijck als groen Vlas bolles
s iij kens/

Van Goutbloem.

Vkens / die ontpluycken haer dan / ende worden schoon saffraen gheele bloemen / wtghespreyt ghelijck een sterre / binnen ende buiten seer wel rieckende / maer dien ruck is sterck. Als de bloemen afvallen / soo worden dat ronde bollekens / dat is haer saet. Ende als men die van een doet / soo is elck sadeken te samen rondt gheboghen gelijck een ringeskens oft Scorpien steerten. De wortel is slecht / wit / ende vee-selachtich.

Plaetse daert wast.

De Goutbloeme wast schier ouer al inde hoven / en wort gesaeyt. Want so waer sij wast / daer saeyt sij haer sel uen alle iaer.

Den tijt.

Sibloeyt vande Mey af / allet iaer door / tot schier inden winter.

Natuer ende complexie.

De Goutbloeme is werm en drooghe van nature / dwelck men lichtelick mercken mach aen haren sinaec / also wi in onsen Latijnschen Herbario verclaert hebben.

Cracht ende operatie.

De bloemen van desen cruyde in wijn inghenomen ende gedroncken / brenghen den vrouwen haer maentsonde. Desghelijcken doet oock dat cruyt in wijn ghesoden ende gedroncken. Ende het doet oock den tandzweer cessen / als men also ghesoden een wijle inden mond houdt. De bloemen ende dat cruyt ghedroocht / ende aen ghesteken / ende den roock van onder op ontfanghen / treect de secondine na hem met crachte. Dese bloeme in looghe gheleyt / maect schoon geel hayr.

Van Benedictenwortel. Cap. CXLIIII

Den naem.

De Benedictenwortel heetmen tot onsen tijden Gario-phyllata / om des wille dat de wortel van desen cruyde rickt ghelijck als wel rieckende Geroffel nagelen. Maer hoe sij voortijts gheheeten heeft / ende oft sij den ouden meesters bekent is gheweest / dat en weet ick niet.

Gheslacht.

Cap. CXLIII.

Caltha. Goutbloem.

Van Benedictenwortel.

Cap. CXLIIII.

Geslacht.

V

Wij hebben tweederley gheslechten van Benedictenwortel gheonden. Dat eerste inde hoven / ende is veel teerder van bladeren / bloemen / ende bollekens / oft hasenpootkens / dan dat ander dat op onghebowde plaetsen wast / ende waer af de bloeme niet alleen grooter / maer ooc geel is ghelijck Saffraen. Want de bloeme vanden eersten cruyde is bleekgeel. Ende daerom hebben wij dat eerste ghenoept Tam Benedictenwortel / ende dat ander Wilde Benedictenwortel. Anders spreken sommighe van noch een gheslechte van Benedictenwortel / ende dat is desen voorghenoepten cruyden seer ghelijck van bladeren ende saet. Maer mids dien datter een onderscheedt is aen de bloemen / dewelcke den hollen bruynen lijfverwigen bellekens oft cymbalen ghelijck is / ende aende wortel die lanc / slecht / sonder veeselen / ende sonder ruck is / so en houde ick voor geen gheslechte van Benedictenwortel.

Haetsoen.

Benedictenwortel heeft eenen steel die wast anderhalfelle hooge / en is hayrachtich ende ront / ende draecht gemeynlick drij bladeren die sijn rondtsomme ghefertelt / row ende donckergruen / ende staen aen eenen langhen steel. Die onderste bladeren sijn wat ronder ende grooter

Garyophyllum hortense.

Gariofyllaet.

Garyophyllum sylvestre.

Wilde Benedictenwortel.

s iij dan

E dan die opperste. Aen elck ledt vanden steel staen twee oft drij cleyn bladerkens. Inde midden beghint hem dat cruyt in sommighe tacken te deylen / ende op tsop van dien wassen bleecke oft soffraengeel bloemē. Als dese afvallen / so wordet een hayzachtich bolleken / dat is geformeert gelijck een hasenpootken / ende dat is dat saet. De wortel is binnen root / verwich / ende buyten hangen daer veel geel veeselingen aen / en sij rieckt gelijck als Geroffel nagelen.

Die plaetse daert wast.

Deerste plantmen inde hoven / want daer wort sij wat teerder dan de wilde / de welcke schier oueral inde lombrie bi tuynen en heggen wast.

Den tijt.

Sij bloeyen beyde in Maio ende Junio.

Natur ende complexie.

De Benedicten wortelen sij werm en drooge inden tweeden graet / also wi in Latijn lanc ende breet gheprobeert hebben.

Cracht ende werckinge.

De Benedicten wortelen gebruyct men tot veel dinghen. Sommige maken dese suuer ende schoon / ende drooghense / ende bespraeyense met azijn / ende leggense also in kisten ende scapraeyen / op dat de cleederen wel daerna riecken souden. Dese wortel in wijn gesoden ende also werm gedroncken / sterct de digestie vander maghe / ende doet dat crinsel binnen den lijue cessen. Si oepent oock de leuer / als sij in deser manieren gheuseert worden / ende verteeret de slimighe humoren ende sluymen die op de borst vergadert ligghe. Dese wortel gedroocht ende gepuluerizeert / ende daerna in wijn inghenomen / is goet teghen alderhande venijn. Benedicten wortel ghesoden ende ghedroncken / gheneest alderhande wonden ende quetsuren van binnen. Ende oock de quetsuren van buyten / als mense wascht met wijn oft water daer dese wortel in gesoden is. Dese wortel in wijn gesoden / ende den damp daer af van onder ontfanghen / oft de wortel daer op geleyt / brengt de vrouwen haer cranchtheyt.

Van cleyn Centorie. Cap. CXLV.

Den naem.

A cleyn Centorie oft Santorie heet in Griec ende Latijn Centaurium minus / Febrifuga / en Fel terre. Den Oorspronck van dese namen staet int lange verclaert in mijnen Latijnschen boeck vande cruyden.

Maetsoen.

Cleyn Centorie is S. Jans cruyt oft Hofmageleyne niet onghelijck. Sine steel is meer dan een spanne lanc / en met canten / en heeft boue veel neuen / schuetkens / daer op wassen schoon roode lijfverwige bloemē. En dat wordē cleyn hawkes / niet veel groter dan Terwe corentēs. De bladeren

Centaurium minus.
Cleyn Centorie.

B deren sij cleyn endelancachtich / den cruyde van Hofmageleyne gelijck. De wortel is cleyn / slecht / houtachtich / ende en wort inde medicine niet geuseert.

Die plaetse daert wast.

Al eest dat Dioscorides scrjft dat cleyn Centorie op natte ende vochtige plaetsen wast / nochtans ist elckerlijken kondt ende kenlick / dattet bij ons ghemeynlick op herde / dorre / grasachtige velden ende beemden wast.

Den tijt.

Cleyn Centorie bloeyt in Julio / ende sij bloeyfel duert tot inden Herst.

Natur ende complexie.

Gemerct dat de Centorie seer bitter is / so ist licht om mercken dat si sonder scherphheit verdroocht en verwermt. Si treckt oock een luttel tsamen / ende daerom dient sij wel tot de wonden.

Cracht ende operatie.

E Dit cruyt gruen ghestooten / heylet de wonden / als men daer op leyt. Het suuert die oude wonden te voren / ende heyltse daerna toe. In wijn oft water ghesoden ende ghedroncken / so iaget de galle ende ander taey humoren af door den camerganck. Het is oock goet voor de ghene die weedom inde huepe hebben als men een clysterie daer af maect / want het versacht de pijn. Dat sap is goet tot medicijnen / diemen tot den ooghen ghebruyckt. Als men met huenick menghet / so maket claer ooghen. Een tapken in dat sap van desen cruyde geweyt / ende inde moeder gedaen / brengt den vrouwen haer maentstonde. Dit sap alleen geuseert ende gedroncken / is goet tot alle ghebreken van nerven oft zenuwen / ende spanaderen. Dit cruyt verteert ouergroote fluxien die binnen den lijue sij. Het oepent oock alderhande verstoptheyt der leuer. Ende is wt nemende goet tot een herde milte / van buyten daer op geleyt / ende oock gedroncken. Als men dit cruyt sommighe daghen lanc des auonds ende morghens drinct / so doodet de wormen / ende iaecht die af.

Van Boos

Van Boonen. Cap. CXLVI.

Den naem.

Boonen heetmen in Griecx Cyami/ ende in Latijn Fabe/ ende dien hebben sij noch inde Apoteke behouden.

Geslacht.

De Boonen sijn menigerhande. Sommige sijn ghemeyn ende niet seer groot/ ende die staen hier ghemaelt. Dander sijn groot/ ende sommige van dien sijn bruyn/ en sommige sijn geel. Dmeeste onderscheet van de Boone is inde vrucht/ want van cruyde ende bloeyfel sijn sij malcanderen gelijck.

Maetsoen.

Cyami. Boonen.

Onder alle moes wassen de Boone alleene recht op/ en en behoeven gheen stecken om te onder setten. Sij hebben dicke bladeren schier ghelijck als Porseleyne. Die bloemen sijn ghesaetsoneert ghelijck eenen binnen cam/ ende sijn van menigherley coluere/ want si sijn eens deels wit/ eens deels purpur bruyn/ bespraeyt met swerte pleckes. Als dese bloemen afvallen/ so wassen daerna groote langhe hauwen/ ende daerinne leyt de vrucht/ die is breed gelijck als eens menschen naghel aende handen oft voeten/ ende sijn somtijts bruyn/ ende som geel oft groen/ ende en hebbē niet eenderhande coluer. De wortel is slecht/ houtachtich ende vee-
felachtich.

Plaetse daerse wassen.

De Boonen wassen geerne in vette eerde. Men sedtse oueral inde hoven.

Den tijt.

Si bloeyen in Junio ende Julio/ ende leueren daerna haer vrucht.

Natuer ende complexie.

E De Boonen sijn coudt ende drooghe inden eersten graedt.

Cracht ende werckinge.

De Boonen maken veel windts en inflatien als men se etet/ sij sijn hert om verteeren/ ende brengen vreemde veruaelijcke droomen/ nochtans sijn sij goet totten hoest/ maer sij doen de mage opworpen. Als sij met de schellen in water ende azijn gecooct sijn/ en men die also etet/ so stoppen sij den loop des buycx/ ende dat roode melizoen. Boonen ghegeten/ sijn goet tegen dat ouergene. Als men Boonen siedt/ so sal men dat eerst water wtgieten/

Van Boonen. Cap. CXLVI.

D wtghieten/ ende also maken sij minder windts. De Boonen row ende groen gegeten/ sijn der maghen schadelijcker/ ende maken meer windts. Boonen meel alleen oft met Gersten mout gemengt/ ende op heete wonden en inflammationen geleyt/ versaecht de selue. Set maect ooc de littecke nen oft plecken van quetsuren/ schoon en effen gelijck dat ander vel daer bij. Boonen meel is goet geleyt op vrouwen borsten/ alst melck gheclontert is. Met huenick ende Fenigriecx meel gemengt sijnde/ so scheydet en verteeret de sweringen ontrent den ooren/ en tgeronne bloet inde oogen. Met Roosen/ wier oock/ en wit vanden ey gemengt sijnde/ so doetet wt-
puyende oogen sincken/ ende verdriyft oock ander geswel/ als ment daer op leyt. In azijn geweyct sijnde/ so ist goet tot de sterre/ ende als yemant in sijn ooge geslagen/ ende die gequetst is. Boonen sonder sluymen ghenavot/ en bouen voorhoofst geleyt/ doet de vlotē oft fluxien wten hoof-
de cesserē. In wijn gesoden/ genesen sij geswollen manlicheyt/ als ment daer op leyt. Si doen oock de swerte ende witte plecken vergaen/ die een mensch op sijn lijf heeft/ als men die daer op strijct. De schellen van Boonen gestooten/ ende op de plaetse daer dat hayr wtgetrocken is/ gheleyt/ maect dat daer geē hayr meer en wast. Als sij met Gersten mout/ aluyn/ ende olie gemengt worden/ so verteeren ende verdriuen sij de croppen en clieren/ als ment daer op leyt. De keeren van Boonen suueren/ maer de schellen trecken tsamen. De Boonen in water gesoden/ ende met swinen smout ghemengt/ sijn goet tot dat Podagra/ want sij verteeren/ en versaechten de pine. Boonen meel met azijn gemengt/ sijn goet tot gequetste spanaderen oft nernen/ als ment daer op leyt. Boone gestooten/ sijn goet gheleyt op den brandt.

Van Consolida. Cap. CXLVII.

Den naem.

Dit cruyt dat wi bi onsen tijden Consolida heetē oft Solidago media/ is een goet wondē cruyt. Maer oft de on-
de meesters in voorleden tijden dit cruyt gekent hebben/ daer afen heb ick geen sekerheyt.

Maetsoen.

Dit cruyt crijcht eenen viercanten gehayden steel/ en daeraen wassen van lede tot lede al tijt twee rouwe en hayrachte bladerē/ die sijn rontsomme gekertelt/ en sijn den bladerē van Munte niet seer ongelijck. Van midden vanden steel af tot bonen int sop toe tusschen de bladerē wassen schoon blauw bloemkens/ dier isser al tijt ses oft seuen. De wortel is houtachtich/ en heeft veel veeselingen/ die cruypen oner ende weder langs der eerden.

Plaetse sijnder wassinge.

Consolida wast op sommighe beemden/ ende inde hoochde op gras-
tighe velden.

Den

Van Consolida.

Cap. CXLVII.

B

Den tijt.

Consolida.

Consolida.

Sibloeyt meest in Maio en Junio.

Natuer ende complexie.

Consolida is werm ende drooghe/
want sij is bitter van smake/ende trect
te samen.

Die cracht ende operatie.

C Consolida heylt de wondē en quetsu-
ren/als sij gestooten ende daerop ghe-
leyt wordt/ oft als mensē droocht ende
puluerizeert/ende daerin stroyt. Con-
solida gesoden en gedroncken/ scheydt
dat geronnen ende gestolt bloet binne
den liue. Den mont ghewasschen met
water daer Consolida in gesoden is/
geneest de vuylicheyt/ putrefactie ende
ander sweeringe des monds. Dat ge-
swel verdwijnt oock als inent hierme-
de wasschet/ oft dat cruyt werm daer-
op leyt. Als yemant den wolf gereden
heeft/ dat is/ als hij eenen blickeers ge-
creghen heeft/ so salmen hem dat poe-
der van Consolida daerin stroyen/ so
gheneset van stonden aen. Het is oock goet tot alderhande sweeringen/
ende vlceraen die aende manlicheyt oft aende dermen moghen comen.

Van Kemp.

Cap. CXLVIII.

Den naem.

21

R

Kemp heetmen in Griecx en Latijn Cannabis. Inde Apo-
teke Cannabum.

Geslacht.

Kemp is tweederhande/ tam ende wildt. Vanden tam-
men Kemp maectmen stercke seelen/ ende is oock tweeder-
hande/ manneken ende wijfken. Dat manneken draecht saet/maer dat
wijfken niet. Ende dien heetmen in Latijn Cannabis femella. Den wil-
den Kemp heetmē in Latijn Torminalis/ maer dien en hebben wi noch
niet ghesien.

Gaetsoen.

Den tammen Kemp/ met namen Femella/ heeft eenen slechten/ hollen
ende dunnen steel/ ende dien crijcht geelwitte cleyn bloemkens/ ende die
vliegen wech gelijck stof/ en heeft noch vrucht noch saet. Van bladerē
is hi dat manneken gelijck. Ende de bladeren van denseluen sijn gedeelt
in vijf/

Van Kemp.

Cap. CXLVIII.

B in vijf/ seuen/ thien deelen/ meer oft min/ ende staen gelijck als de vinghe-
ren aen een wtgestreckte hant. Maer dese bladerkens of vingerkens die
sijn smal/ en ter sijden aen alle canten vol schaerdekens gelijck een sichel/
ende sijn row/ donckergroen/ ende sterck van ruercke. Si crijcht ooc veel
schuettens ter sijden inde hoochde ge-
lijck als een middelbaer boomken/ en
sijn tacken hangen vol saets bouē aen
tsop/ in ronde huyskens geslotē. Den
wilden Kemp/ also als Dioscorides
bescrijft/ heeft stelen ghelijck witten
Soest/maer sij sijn veel sweter/ scher-
per oft rouwer en cleynder/ ghemeyn-
lick een elle hooge. Sijn bladeren sijn
des tammen Kemps bladeren gelijc/
maer si sijn rouwer en sweter. Sijn
bloemen sijn bruynrootachtich. Dat
saet en de wortel is den wittē Soemst
ghelijck.

Cannabis. Kemp.

C

Die plaetse daert wast.

Den tammen Kemp saeytmen en-
de plandtmen/ ende beyde gheslechten
comen wt een saet/ dwelck te verwon-
deren is/ want deen is vruchtbaer/ en
dat ander blijft onvruchtbaer. Den
wilden Kemp/ also als Dioscorides
bescrijft/ wast in bosschen/ ende herde
row plaetsen. Maer Apuleius scrijft
dat hi bi den wech ende aen de tuynen gheuonden wort.

Den tijt.

Onder twee manierē van tammen Kemp/ so wort dat wijfken eerst
rijp/ te weten in Julio. Maer den anderen eerst inden Herst/ ontrent
dier tijt als dach ende nacht enen lanck sijn/ want alsdan vindtmen
rijp saet.

D

Die natuer ende complexie.

Den Kemp heeft een werme ende drooge complexie/ ende also als Ga-
lenus bescrijft/ so is hi seer werm. Daerom so erreren die seer/ die seggen
dat den Kemp cont is van nature.

Die cracht ende operatie.

Dat saet van tam Kemp/ alst met groote menichte ingenomen wort/
so verdrooghet ende doetet te niere inden mensch dat manlick saet. Dat
sap wt gruenen Kemp gheperst/ verdrijft de pijnē wtē ooren/ als ment
werm daerin doet. Dat saet iaecht de inflatiē ende winden wtē liue.
Maer het is swaer om verteeren/ ende is den hoofde ende der maghen
t contrarie/

E contrarie/ende genereert quade humore in des menschen lichaem. Daer omme so doen sij dwaeslick/die dagelick Kemp in haer eten gebruycken. De wortel van Kemp in water gesoden/versaecht de tsamen getrocken leden/alsinense daerop leyt. Si is oock goet tot dat Podagra. De wortel row ghestooten/is goet teghen den brandt/alsinen die daerop leyt. Wilden Kemp gesoden/vermorwt ende verteert dat gheswel/alsinent daerop leyt.

Van Hertsghe-span. Cap. CXLIX.

Den naem.

A Hertsghe-span heetmē nu ter tijt Cardiacā / ouermids dient dattet seer goet is/als yemanden sijn herte beeft oft clopt.

Haetsoen.

S Cardiacā heeft eenen viercanten steel/dien is swert ende vol knopen. De bladeren en ghelijcken de groote Veltelen niet qualick/sij sijn swert/en dieper gekertelt/een ledt hooge van malcanderen. Sijn bloemē sijn bruyne gemengt met wit/ende staen rondsom den steel. De wortel is geel/crom/ende vreselachtich.

Cardiacā. Hertsghe-span.

B Plaetse sijnder wassingē.
Cardiacā wast oueral ontrent de tuynen/ende bi oude muren.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt meest in Julio.

Natuere ende complexie.

Cardiacā is werm inden tweeden graedt/ende drooghe inden derden/dwelck men lichtelick mercken mach wt sijnen bitteren smaect.

Cracht ende werckinge.

C Hertsghe-span is wt nemende goet tot dat cloppen des herten. Item tot den cramp/ende verleemtheit der leden/alsinent in wijn siedet ende sommige dagen daeraf drinct/oft werm daerop geleyt/want het scheydt ende verteert alle conde ende dicke humoren. Cardiacā in water ghesoden/is seer goet voor de ghene die de vallende siecte hebben. Het lost de vryne. ende brengt den vrouwen haer maentstonde. Summa het heeft alle virtuyten diemen bitteren dingen toescriuen mach.

Van wit

Van wit Comijn.

Den naem.

A It Comijn heetmen in Griecx Caros/ende in Latijn Carum oft Careum. In der Apoteken heet Carui. Ende voert daerom alle dese namē/om dat den besten in dlant van Carien plach te wassen.

Haetsoen.

Wit Comijn heeft eenē steel met canten/die is hol/ende vol knopen/met ledekens. De bladeren sijn den wilden Pastenaken/oft den gheelen Peen gelijck. Sijn opperste croonen draghen wit bloeyfel/ende na dese so wast dat saet/dat is cleyn/ende ghehoeckt. De wortel is slecht/lanck/ende geel.

Caros. Witte Comijn.

Plaetse daert wast.

B Den witten Comijn wast oueral op dorre beemden. Naer den besten wast/als voorseyt is/in Caria.

Den tijt.

Den witten Comijn bloeyt inden Mey/ende leuert sijn saet in Junio.

Natuere ende complexie.

Den witten Comijn is werm ende drooghe inden derden graedt/ende is een luttel scherp.

Cracht ende operatie.

C Dat saet van desen Comijn iaecht de vryne af/ende is seer goet ende lieflick voor de maghe/ende den mondt. Ende hij maect goede digestie. Hij verdriift de inflatien ende winden. Hij wordt in alle manieren van binnen ende van buyten gheverseert ghelijck den Anijs. De wortel van desen Comijn bereyt ghelijck geel Peen/is eenen goeden ende ghesonden cost om de maghe te verwerpen/ende de vryne te lossen/ghelijck als de wilde Pastenaken.

t ij Van Sa-

Van Haselnoten.

Cap. CLI.

Den naem.

A En Haselaer / die de haselnoten draecht / heet Corylus. De noten heeten in Griec *Carya pontica* / oft *Leptocarya* / ende in Latijn *Quellane nuce* / Pontice / *Prenestine* ende *Heracleotice*.

Geslecht.

De Haselnoten sijn tweederhande / tam en wildt. De wilde heetmen slecht Haselnoten / ende sommighe van dien sijn rondt / ende sommighe lanck. De tamme heetmen Roode noten / ende die genesen dat roode melizoen. Ende sijn van faetsoene malcanderen seer ghelijck / also als dat die figure claerlick bewijst.

Faetsoen.

B Den Haselaer heeft veel tacken. De roeden van dien en sijn niet seer lanck / ende de bladeren sijn rontsomme gekertelt / op deen sijde swert / en op dander grawachtich. De schorffe vanden stam is teeder en subtyl / bespraeyt met witte plecken / ende dat marck is teeder ende geel. Den Haselaer draecht oock cattekens / die ontluycken haer inde Lenten / ende als de bladeren voortcomen / so vallen sij af / ende na desen so comen de huyskens voort / daer de Haselnoten in wassen.

Corylus. Haselaer.

Corylus domestica. Roode Haselnoten.

Plaetse

Van Haselnoten.

Cap. CLI.

C

Plaetse haerder wassinghe.

De wilde Haselnoten wassen oueral in bosschen / op berghen ende in heggen. De tamme sedtmen inde houen / maer sij wassen gheerne in slijmighe ende pochtighe plaetsen.

Den tijt.

Den Haselaer brengt sijn cattekens inden winter / ende sij doen haer open inde Lenten / ghelijck als haer bloeyfel. Maer inden Herst so worden de noten rijp.

Natuer ende complexie.

D De schorffe / de vrucht / ende den gantsen struyck is werm van natueren inden eersten graedt / ende drooge inden tweeden volcomelick / oft int beginsel vanden derden. Ende dat weetmen wt Galeno / die scrjft dat de Haselnoten meer eerdsche oft conde substantie hebbē dan de Okernoten.

Cracht ende werckinge.

De Haselnoten sijn crachtiger ende stercker dan de Okernoten / ende dat bewijst haer substantie die is wat vaster. Maer si sijn der mage contrarie / ende hert om verteeren. Si maken veel inflatien en windts. Ende maken pine int hooft. Alsinen nochtans de binnenste schellen af doet / so sijn sij lichter om digeren / en en stoppen niet so seer. Haselnoten ghestooten ende in huenick gedroncken / sijn goet tot den hoeft die lange gheuert heeft. Als sij gebraden ende met wat Peperen ghegeten worden / so verteeren sij de vloten die wten hoofde soudē mogen vallen. Gheheel Haselnoten tot asschen gebrant / ende met beeren sinout gemengt / en dat hooft daermede gesalft / doen dat hayr wederom wassen. Als yemandt Haselnoten met Wijnruyte sinorghens nuchteren inneempt / so en mach hem gheen venijn / noch veninich ghedierte dien dach schaden. Alsinen se met vijgen inneempt / so helpen sij de gene die van eenē scorpioen gesteken sijn. Sommige seggen / waert dat yemant de schelpen name / ende puluerizeerde / en met olie mengde / en daermede salsde dat voorhoofd van kinderen die graw oogen hebben / so soudē de ooghen swert worden.

Van Watercruyt.

Cap. CLII.

Den naem.

A

Watercruyt heetmen oock Penninckcruyt. Bi onsen tiden wordet in Latijn *Centummorbia* / ende *Mumularia* geheeten / daeromme dat sijn bladerkens rondt sijn gelijk als eenen penninck. Sommige heetent oock *Serpentaria* / om des wille dat de Wateren als sij ghequett sijn / haer met desen cruyde heylen ende ghenesen.

Faetsoen.

Dit cruyt cruypt ende sluypt op der eerden gelijk als een slanghe oft nater / ende daerom heetet Watercruyt. Dat steelken van desen cruyde is

t iij dunne

Van Watercruyt.

Cap. CLII.

B dunne / en op beyde syden wassen bladerkens / die sijn rondt en vet / niet breeder dan eenen penninck. Sijn bloemē sijn goudtgeel. De wortel is cleyn ende teeder / ende cruypt wt de steelkens.

Plaetse sijnder wassinghe.

Penninckcruyt wast geern in vogtighe beemden / grafhouen / op cleyn berchskens / en in grasachtige bossen.

C Den tijt.

Watercruyt bloeyt inden Mey / ende schier den gantsen somer.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is drooge inden tweeden oft derden graedt / ende dat machmen mercken wt sine sinaeck / want hi treect seer tsamen.

D Cracht ende operatie.

Onder veel ander cruyden die wonden ende quetsuren ghenesen / soo en is dit Penninckcruyt dat cleynste niet / want het en geneest niet alleen versche wonden van buyten / maer oock inwendighe ghebreken der longhen ende ander leden. Het is goet in wijn ghesoden ende ghedroncken voor de gene die dat root melizoen hebben. Het stopt den loop des buycr / ende dat bloetspouwen. Als de vrouwen den vloet te veel hebben / so sullen sij dit cruyt sieden en daer af drincken. Het is oock excellentelijcken goet tot alderhande wonden ende sweerighen van binnen / ende sonderlinghe der longhen. Ende daerom salment dick wils gheuen den ghenen dien haer longhen ghequetst is / ende die wt drooghen. De wonden van buyten salmen met wijn daer dit cruyt in ghesoden is wasschen ende suyneren / ende als dan dese bladeren op de wonden oft quetsuren leggen / so heylen sij ter stont.

Numularia. Watercruyt.

Van Pruymen.

Cap. CLIII.

Den naem.

En Pruymboom heetmen in Griecx Coccimelea / ende in Latijn Prunus / sijn vruchten heeten Pruymen.

Gheslacht.

Daer sijn tweederhande Pruymen / tamme ende wilde. De tamme hebben menigerhande coluer / want men vindt bruyne / geele / swerte / ende witachtich gruen. De wilde heetmen Sleen /

Van Pruymen.

Cap. CLIII.

B Sleen / in Griecx Agriococcimela / ende Prumna / ende in Latijn Pru-neola oft Prunula. Haetsoen.

Den Pruymboom heeft wortelen die en staen niet diep / maer sij cruypen bouen henē in deerde. Sijnen stam is recht ende slecht / ende row / met veel wtghespreyde tacken. De bladeren sijn lancachtich / rondt van saetsone / ende met cleyn meetkens gekertelt. De bloemen sijn wit / schier ghelijck dat bloeyfel van Kersen. De vrucht is ghelijck een cleyn appelken / swert / bruyne / geel / oft witachtich gruen / ende heeft binnen eenen herden steen / daerinne leyt de keerne.

Plaetse sijnder wassinghe.

C De tamme Pruymen wassen inde houen. Pruymen van Damas / te Damasco. De Sleen schier in alle hegghen.

Den tijt.

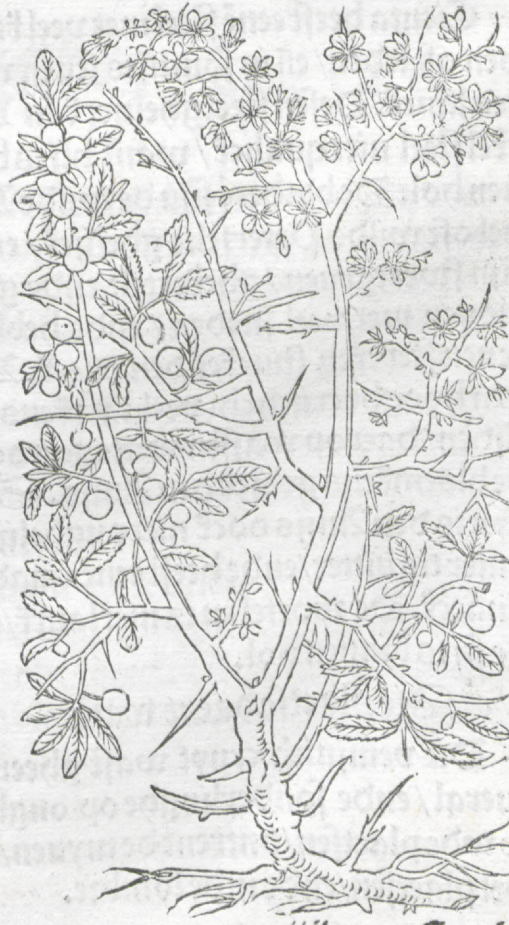
Si bloeyen inde Lenten / en principalick de Sleen / oft Saechpruymē / want die comen ghemeynlick eerst wt. De Pruymen worden inden somer rijp / ende sonderlinge in Augusto. De Sleen inden Herst.

Natuer ende complexie.

De tamme Pruymē vercoelen en maken redelick vochtich. De Saechpruymkens oft Sleen trecken tsamen oft worgen / also wij hierna claerlick bewijfen sullen.

Coccimelea. Pruymboom.

Agriococcimela. Sleen.

t iij Cracht

D

Cracht ende werckinge.

Men eedt de Pruymen / maer sij sijn quaet voor de maghe. Sij maken weeck inden buyck / nochtans meer als sij versch sijn / dan als sij droog worden. De Pruymen van Damasc trecken noch meer tsamen. De bladeren in wijn ghesoden / ende inden mondt ghehouden / sijn goet tot dat tapken oft lalleken / ende kaeckbeen / alst gheswollen is / want sij driuen de fluxien oft vloten achterwaert. De Sleen oft Saechpruymkens ghedroocht / trecken seer tsamen / ende stoppen den loop des buyck. De gomme van Sleen in wijn inghenomen ende ghedroncken / breeckt den steen. Si gheneest oock de maseren / dat root ionck en ander schorsichheit van ionge kinderen / als men die met azijn daerop strijct.

Van wilde Peterselie. Cap. CLIIII.

Den naem.

A

Dit stinckende cruyt daer wi hier afscriuen / is een wter maten quaet ende schadelick cruyt / want het doodet den mensche die dat etet. In Griec is sijnen naem Conion / ende in Latijn Cicuta. Maer in Duytsch wordet wilde Peterselie gheheeten.

Haetsoen.

Conion. Wilde Peterselie.

Cicuta heeft eenē steel met veel knopen oft leden / en is somtijts seuen voeten lanck. Desen steel ghelijct den Venckel steel niet qualick / want hij is binnen hol. De bladeren sijn de wilde Keruel oft wilde Peterselie ghelijck / ende sijn swertgruen / ghekerfelt ende ghelouen met veel sneden / ende hebben eenen stercken stinckenden ruck. Bouen hooghe crijcht hi veel tackens ter sijden / daerop wassen witte gecroonde bloemkens gelijck den Anijs. Sijn saet is den Anijs oock niet onghelijck / maer tis bitter / ende heeft eenē quaden smaek. De wortel en is niet lanck / ende sij is binnen hol.

Die plaetse daert wast.

Dit venijnich cruyt wast gheerne oueral / ende sonderlinghe op ongebouwde plaetsen / ontrent de tuynen / in coel plaetsen / ende inde lombre.

Den

C

Den tijt.

Cicuta bloeyt in Julio / ende leuert als dan sijn saet.

Die natuer ende complexie.

Dit cruyt vercoelt bouen maten seer / also dattet ouermids sijn groote coude een venijnich cruyt is / ende men behoort dat binnen den line niet in te nemen / oft yemanden in te gheuen.

Die cracht ende operatie.

Dit cruyt / also als voorszcreuē is / wort ondert venijn gerekent. Maer waert dat yemant dit cruyt onwetens ghegeten hadde / ghelijck dat wel somtijts ghebuert / soo machmen dien mensch helpen met goeden wijn. **D**Wt dat opperste sopken / eer dattet saet leuert / ende eer de bladeren verslensen / perst ende dwt men sap / dat leytmen inde sonne om dick te worden / ende dit wort van buyten geyseert inder medicine / om de pine daermede te versaechten / ende te doen cesserē / ende om te vercoelen alle heete ghebreen ende passien / gelijck als wildt vier / als men een doeccken daer in nat maect / ende hierop leyt. Anders wort dit cruyt tot meer ander dinghen inde medicijne gheuseert / ghelijck als Dioscorides ende Plinius daer afscriuen / als tot vrouwen borsten om dat melck te verdrooghen. Maer het is periculoes daermede om te gaen / ende doet dickwils groot quaet / daerom is dbeste datment laet varen. Ende oock so heeft Galenus / ende ander Griecsche meesters hier af anders niet ghescreuen / dan dat dit een venijnich cruyt is.

Van Hondtstonghe. Cap. CLV.

Den naem.

A

De Hondtstonge daer af wi hier spreken / is die / die veel Apotekers daer voor vseren. Ende daerom hebben wi die in onsen Latijnschen Herbario Cynoglossum officinarum ghenampt. Anders isser noch een maniere van stinckende Hondtstonge / daer af wi hier niet en spreken. Sommige heeten dit cruyt daer wi hier af spreken / wilde Ofsentonge. Maer de wilde Ofsentonge is Echion genoempt / ende niet Cynoglossum / also wi sulcx hier bouen in sijn Capittel genoeg bewesen hebben.

Haetsoen.

BDe Hondtstonge heeft eenen steel die wast een elle hooge / en somtijts langher / ende is row / hebbende veel tacken. De bladeren sijn smal ende lanck / en wolachtich / sonder aderen / ende weeck. Sijn bloemē sijn eerst purpurbruyn / ende daerna worden si blaw / ende hebben binnen purpuren draeykens. De wortel is seer lanck / ende staet diep inde eerde.

Plaetse daerse wast.

Dese Hondtstonghe vindtmen alomme ouervloedich opt veldt / ende sonderlinghe aende strate.

Den

Van Hondstonghe.

Cap. CLV.

Cynoglossum officinarum.
Hondstonghe.

C

Den tijt.

De Hondstonghe bloeyt meest in Junio ende Julio.

Natuer ende complexie.

De wortel van dese Hondstonghe is cout en drooghe van nature inden tweeden graedt.

Cracht ende operatie.

De wortel gedroocht ende gepuluerizeert/ende in rooden wijn ghedroncken/gheneest dat root melizoen. Men mach dese wortel oock tot alderhande vlcerationen en wonden gebruycken/en sonderlinge tot quade sweeringe binnen den mondt/en tot depocken. Men salse siede ende daeraf drincken/of de wonden/sweeringen/ende vlcerationen daermede wassche/os dat poeder van dien daerin stroyen. Si is wtneemende goet als yemant sijn saet ontgaet/en tot vloten ende catarrē des hoofts/en snoteringe. In summa/het is een goet cruyt voor de wonden/ende om slurien te doen cesserē/ende om dat bloet te stelpen.

Van wilden Saffraen. Cap. CLVI.

Den naem.

A It cruyt heetmen in Griecx ende Latijn Cnicus ende Cneus/ende in Duytsch heeten wij dat wilden Hof saffraen/tot een onderscheedt vanden wilden Veldtsaffraen/die in Latijn Atractylis geheeten is/daeraf wi hier bouen gescreuen hebben. Desen wilden Hof saffraen heeten de Apotekers Cartamū/ende Crocum hortensē. Sommighe heeten dien/Crocum Sarracenicum.

B

Haetsoen.

Desen wilden Saffraen heeft ronde stelen/die wassen twee ellent lanck/met veel satte/sinale/langachte/ghetertelde/scherpe ende stekende bladeren. Int opperste vanden stelen/deylt hem elcken steel in veel tackkens/ende die cruyghen ronde stekende Distelbollen/ende als haer die opdoen ende haer bloeyfel ontpluycken/so brenghen sij schoon geel wel rieckende bloemen/die sijn den rechten Saffraen ghelijck. Alsinen elck bloemken besonder wt treckt/so ist ghelijck een stercken/hebbende ses ver-

Van wilden Saffraen.

Cap. CLVI.

Cnicus. Wilden Saffraen.

C ses verscheyde scherpe punctkens. Dat saet leyt in stekende bollekens/ende dat is wit/langachtich/ende ghehoect oft ghecantet/ende staet rigelinge tusschen wit hayrwolcken.

Plaetse daert wast.

De wilden Saffraen sedtmen iaer licx tot veel plaetsen inde hoven en ackeren/ghelijck als ander vruchten.

Den tijt.

Den wilden Saffraen bloeyt in Julio ende Augusto/ende leuert na desen sijn saet.

Natuer ende complexie.

Dat saet van wilden Saffraen is werm inden derden graedt.

Cracht ende werckinge.

Dese bloemen gestooten worden gebruyct totter spijse/om die daermede geel te maken. Dat saet gestooten/ende dat sap daerwt geperst/ende met huenick oft hoendersop ingenome/maect weeck inden buyck/ende iaecht de taey slimicheyt af/in aer het is der magen contrarie. Dat sap van desen sade iaecht dat melck te samen/en geeft hem cracht om camergancx te maken.

Van Milie oft Hirs. Cap. CLVII.

Den naem.

A Irs heetmen in Griecx Kenchros/in Latijn Milium/en de dien naem is tot op den dach van heden inde Apotekes bleuen.

Haetsoen.

Milie heeft hayrachtige stelen/die sijn ontrent een elle lanck/elck hebbende seuen oft acht knopen/elcken knoop becleet met een lanck Rietbladt. De aren sluypen wt een grasachtige schee/ende staen gelijk bessenkens/ende hayrachtich ghelijck dat saet van Riet. Elck Hirs coreken staet besonder. De wortel is vol veeselinghen.

B

Die plaetse daert wast.

Milie wast geerne in slijckachtich vocht eerdtrijck/ende men winnes veel bouen int landt.

Den tijt.

Milie oft Hirs saeyt men inde Lenten en in Junio. Men mach vergaderen

Van Milie oft Hirs.

Cap. CLVII.

E deren in Augusto / ghelijck als ander
vruchten. Kenchros. Milie oft Hirs.

Natuer ende complexie.

Milie is cont inden eersten graedt/
ende droocht inden derden / oft inden
tweeden gants perfectelick. Ende is
van subtyl substantie.

Cracht ende operatie.

Milie oft Hirs gheeft min voetsels
dan eenighe vruchten. West datmen
broot oft pottagie van Hirs maect/
so stoppet den buyck/ende lost de vry-
ne. Hirs ghedorret ende in een saccken
ghedaen / ende dat op den buyck ghe-
leyt / doet dat crimsel cesserem / en doet
de pine vande nerven vergaen. Het is
oock goet tot alle dingen die droogen
behoenen. West datmen Milie tot der
spise wilt ghebruycken / so salment in
melck sieden / want in deser manieren
en is hi niet so schadelick / als oft men
alleen gebuycte. Si wort oock aldus
lichtelijcker verteert/ende stopt min/ende is lieflijcker om eten.

Van Koolen.

Cap. CLVIII.

Den naem.

Koolen heetmen in Griecx Crambe/ ende in Latijn Brassi-
ca sativa. De Apotekers heetense Caulem. Den oorspröck
van desen name staet in onsen Latijnschen Herbario.

Geslecht.

Men vindt vijfderhande geslechten oft manieren van
koolen/ en sonderlinge vande gene die meest geyseert worden/ als groo-
te/brede/gecronckelde/cleyne/ en Cabuyf koolen. Groote Koolen heb-
ben dien naem om haer groote bladeren wille. Brede Koolen/ om haer
bladeren/ die wat grooter en breeder sijn dan de bladeren van cleyne Koo-
len. De gecronckelde Koolen heeten also/ om haer der bladeren wille/ die
seer gecronckelt sijn. Cleyne Koolen worden also genaemt/ om haer steel
ende bladeren/ want die sijn teerder ende cleynder dan van ander Koo-
len. Cabuyf koolen hebben dien naem na den Latijne / Caulis capitula-
tus / daeromme dat de bladeren tsamen loopen / ende sluyten haer deent
op dander in saetsoen van een hooft / ende heeten ouermids dien oock
Sluyfkoolen.

Saetsoen.

Brassica laevis. Roode Koolen. Brassica crispa. Gecronckelde Koolen.

Crambe. Cleyne Koolen.

Brassica laevis. Cabuyf koolen.

B

Factsoen.

De Groote Koolen hebben eenen bruynen dicken steel. De bladeren sijn breed/ende blauw/grooter dan Cabuys bladeren. Si en crijgen geen hooft/maer bliuen altijt open. Si bloeyen int tweede iaer. De bloemen sijn gheel/ende als die afvallen/so wordent hawkens/daerinne leyt dat saet. Dat tweede geslecht/te weten breede Koolen/sijn met stelen/bloemen/ende saet den voorgaenden gelijk/maer de bladeren sijn doorsneden/ende rondsom gekertelt/ghelijck de cleyn Koolen/beneden aen den steel met groue/ende bouen met cleyn der kerf kens doorsneden. De wortel is veeslachtych/ende daeraen hangt een knoopken/in alder manieren C ghesaetsoneert ghelijck een ront besiken. Dat derde gheslechte/te weten gecronckelde Koolen/is van stelen/bloemen/ende saet den voorgementioneerden geslechte gelijk/maer sijn bladeren sijn met meeten rontsom medoorsneden/ende ghecrolt gelijk een Calsfrase. De wortel is de breede Koolen gelijk/maer sij heeft cleyn knopkens. Dat vierde gheslecht/te weten de cleyn Koolen/sijn oock van wortelen/stelen en saet den tweeden geslechte/ende sonderlinge de breede Koolen gelijk/maer de bladeren van desen sijn teerder en cleyn der. De Cabuys Koolen sijn de grootte Koolen seer gelijk van bladeren/want sij sijn gestonselt/ende groot/ende sluyten altijt deen op dander/also voorseyt is/ende worden ten lesten rontd ghelijck eenen cloat.

D

Plaetse daerse wassen.

De Koolen plantmē schier oueral inde houen/maer sij wassen geerne in coude ende vochtige plaetsen/want anders en comen sij niet wel op.

Den tijt.

De Koolen bloeyen ghemeynlick in Augusto/ende brenghen daerna haer saet voort.

Die natuer ende complexie.

De Koolen sijn werm ende drooghe inden eersten graedt.

Die cracht ende operatie.

De Koolen sijn goet om den buyck weeck te maken/als sij een luttel gesoden worden. Maer als sij seer ende perfectelic volsoden sijn/so maken sij hert inden buyck/ende principalick als sij tweemaal gesoden sijn. De Koolen die inden somer wassen/sijn quaet voor de mage/ende sijn oock wat scherper. Koolen gesoden ende gegeten/sijn goet voor de ghene die crancck gesicht hebben/ende die beuen. Alsinen Koolen eedt na den eten/so en can oueruloedicheyt van eten en van drincken den mensch niet schaden. De opperste weecke sopkens vā de Koolen sijn goet voor de mage/maer si sijn wat scherper en crachtiger om de vrine te lossen. Dat sap vā Koolen met wijn gemengt en ghedroncken/is goet voor de gene die van nateren gebeten sijn. Alsinen dat selue met meel en fenogreco mengt/so ist goet voor de gene die dat Podagra/en weedom der leden hebben/en oock tot oude onreyn vlceratien/alsment daerop leyt. Dat sap purgeert dat

S dat hooft/alsment inden nuese inneempt. Set brengt den vrouwen haer maentstonde/alsf onder meel van peerse Cozenbloemen gemengt wort/ende men een tapken daer afmaect/ende inde moeder doet. De bladeren alleen oft met Gersten mout gestooten/sijn goet gheleyt op alderhande geswel. De bladeren sijn goet oft gheleyt tegen dat wtualen vanden hayre. Koolbladeren gesoden ende met huenick gemengt/genesen alderhande voorts etende vlceratien. Koolen sijn goet ghegheten in azijn voor de gene die gebreck hebben inde milte. Alsinen se inden mont knowt ende dat sap insliet/so sijn sij goet voor de gene die haer stemme oft voys verloren hebben. Koolen ghesoden ende gedroncken/maect saechten camerganck/ende brengt den vrouwen haer maentstonde. Dat saet van Koolen/verdrift dat sproet ende plecken wten aensichte. Set doodet de wormen inden buyck alsment met Meede inneempt. Koolen ghesoden/en in dat selue water een doecken nat gemaect/dat slaet men ouer spanaderen oft nernen/ende op de knueckelen/want het is daer seer goet toe. Dat voorsyde water geneest oock alderhande wondē/alsment daerop leyt oft daermede wascht. Dat sap met wijn gemengt/en law inde oore G gelaten/is goet tegen doofheyt. De Koolen sijn den wijn en den Wijn gaert contrarie/ende daerom en connen si niet wel bi malcanderen sijn. Men leest van sommige die van dat Podagra ghenasen/na dien dat sij Koolen gegeten hadden/ende dat water daer Koolen in ghesoden waren/gedroncken hadden. Koolen met oudt sineer ghemengt/is seer goet tot pine der huepen oft Sciatica/alsment daerop leyt. Koolen ghestooten/verdrinen ende verteeren geronnen bloet/ende ander blauw plecken/alsmen dat sap van dese gestooten Koolen daerop strijct.

Van Cruyswortel.

Cap. CLIX.

Den naem.

A

It cruyt heetmen Cruyswortel/daerome dat de wortel inde midden cruyswijs doorsteken is. Set is oock goet om wonden te heylen. Maer oft de oude meesters dit cruyt voortijts ghekent hebben/daten weet ick niet.

Factsoen.

Cruyswortel heeft eenē ronden steel/niet veel meer dan een span lanc/ende hi is int opperste rootachtich/en hi draecht smale/dicke/langhe bladeren/staende altijt twee teghen een/ende buyghen haer een luttel om ter eerdenwaerts. Int opperste vande stelen tusschen de bladeren rontsomme wassen ghemeynlick ses oft seuen/somtijts meer oft min blauw bloemen/gelijck als lange holle bellen/ende die sluypen wt groen hawkens. Ende als die wtualen/so wast daer cleyn gulden saet wt/ligghende in langhe sacckens. De wortel is rontd/lanc ende wit/inde midden/also als voorscreuen is/cruyswijs doorsteken.

u ij Plaetse

Van Cruyswortel.

B

Die plaetse daert wast.

Cruyswortel wast op onghewone
de plaetsen.

Natuer ende complexie.

Cruyswortel is werm ende drooge
van natuere/ouermids dien dattet bit
ter is van smake.

Cracht ende werckinge.

C Cruyswortel wort seer gepresen dat
sij goet is voor de Pestilentie/als sij ge
droocht wort en ghepulueriseert. Dat
cruyt met de wortel ghesoden ende ge
droncken/suyuert de borst/ende iaecht
af de taey humoren/ende sluymen die
daer vergadert ligghen. Cruyswortel
is een seer goet cruyt om wonden en
de alderhande quetsuren/ende vlcera
tien mede te ghenesen. Dat cruyt ende
wortel salmen in wijn sieden/ende de
wonden oft vlcerationen daermede was
schen/ende dat reyn gestooten poeder
inde wonden stroyen. De herders ge
uen dit oock den verckenen. Sij kappen dat cruyt ende de wortel/als de
sterste daer onder compt. Ende dat hieromme/want dit cruyt beneemt
alle rottende vuylicheyt/also dat daer geen ghesweer in dit vee ghewas
sen en can.

Cap. CLIX.

Cruciata. Cruyswortel.

Van Veyl.

Cap. CLX.

Den naem.

Veyl oft Veyloof heetmen in Griec Cissos/in Latijn He
dera. Ende heeft noch meer ander namen/die wij in La
tijn/ende daer bij den oorspronck van dien/breedt ver
claert hebben.

Geslacht.

Daer sijn sonderlinghe drij gheslachten van Veyl. Dat eerste is wit
Veyl/ende dat heetmen also om sijn witte vruchten wille/ende Plinius
heet dit dat wijfken. Dat ander draecht een swerte vrucht/ende heet
door dien swerte Veyl. Dat hangt so vast aende mueren/also dat si som
tijts cliuen ende breken/en daerom heetent sommighe oock muer Veyl/
ende sommighe Boomveyl/om des wille dattet om de boomen loopt/en
de die neder druct. Dat derde wort cleyn Veyl gheheeten/en in Griec
Helix/ende in Latijn Hederula.

Jaetsoen.

Van Veyl.

Cissos. Veyl.

Cap. CLX.

Helix. Cleyn Veyl.

Jaetsoen.

B Dat swert Veyl cruypt en loopt rontsom de boomen tot aen t'op toe/
het hant oock met sijn menichuuldige veeslachtighe wortelkens so stijf
aende mueren/datmen somtijts de mueren oft boomen en dat Veyl son
der schade van malcanderen niet gescheyden en can. Sijn bladeren die
eerst wtcomen sijn gehoect/en hebben gemeynlick drij hoecken oft canten.
De oude bladeren sijn wat ront/vet en herdt. Sijn bloeyfel is cleyn ende
bleeckgeel/schier gelijck van Wijngaert/en en riecht niet qualick/en daer
wt comen besien die sijn eerst gruen/ende corts daerna swert/en die han
gen aen lange stelen gelijck als de druynen/ende nochtans niet so dick tsa
men gedrogen/maer elck besie alleene. Dat wit Veyl en hebben wi niet
ghesien/ende daerom waert noodeloos daeraste scrijuen. Dat cleyn
C Veyl heeft drij cantighe swertgruene bladeren/nochtans worden sij te
ghen den Herst op der slincke sijde bruytroot. Ende is onvruchtbaer.

Plaetse daerse wassen.

De twee geslachten oft manieren van Veyl/te weten dat swert/ende
dat cleyn/wassen hier te lande. Dat swert vindtmē oueral aende mueren.
Dat cleyn cruypt inde bosschen langs der eerden/onder dat mos/ende
climpt selden hooge op. Den tijt.

Dat Veyl is somer ende winter gruen. Maer inden somer so vindt

u iij men

D men sijn bloeyfel ende vruchten.

Die natuer ende complexie.

Dat Veyl heeft een contrarie natuere/want eens deels trecket tsamen/ende is oock wat scherp. Ende daeromme is sijn substantie wat grofen de cout/en oock wat werm / also wi sulcx in den Latijnschen boeck vande cruyden breeder hebben gheallegeert.

Cracht ende operatie.

Veyl is den zenuwen wat schadelick. De bloemen gedrooghet ende gepuluerizeert/ende ontrent een drachma swaer met wijn ingenomen/genesen dat root melizoen. Alsinen vande bloemen met was een plaester maect/so sijn sij goet om op brant te leggen. De ionge teeder bladerkens met azijn ghesoden/oft row met broot ghestampt/ende op de milte gheleyt / gheneest die ghebreken derseluer. Dat sap vande bladeren ende besien met azijn ende olie van Roosen ghemengt / beneempt de pijn des hoofdis/alsinent daerop leyt. Ende is oock goet tot pine inde ooren/datment daerin doe als si sweeren. De besien gestooten/en dat sap van dien opt hooft gestreken/maect swert hayr. De bladeren in wijn gesoden / sijn goet tot alderhande wonden ende vlcerationen / alsinense daerop leyt oft daermede wascht. Desgelijcx so verdriuen sij de plecken int aensicht / ende hebben groote cracht om den brant te genesen / als sij gesoden worden/ende daerop geleyt. Een drachma van desen besien met wijn ingenomen en ghedroncken/lossen den steen. Nochtans en salmen die den vrouwen niet ingeuen/want sij maken die onvruchtbaer. Den steel vande bladeren met huenick bestreken/ende inde moeder ghedaen / brengt den vrouwen haer maentstonde. Dat sap vande bladeren inde nuse gedaen / verdrijft den stanck daerwt / ende suyuert de sweeringen die daerin sijn. Dat sap dat wt dat Veyl loopt ende druypet/veriaecht de luyfen/ende dat hayr in alle plaetsen so waermen dat strijckt. Dat sap vander wortel met azijn gedroncken / is goet voor de gene die van veninich gedierte gebeten sijn. De besien van wit Veyl twee oft dri in Meede met azijn gedroncken / iagen de wormen wten liue. Dit selue doen sij oock alsinense stoot ende op den buyck leyt. Men vindt dat de drinckvaetkens diemen vande wortel van Veyl maect/de miltsuchtighen ghenesen.

Van Kersen.

Cap. CLXI.

Den naem.

De Kersen heetmen in Griecx ende Latijn Cerasa/na de stadt van Cerasunte / van daer sij eerst in Italien ghebracht sijn / ende van daer voorts in ander plaetsen.

Geslecht.

De Kersen sijn veelderhande. De eerste sijn ront/licht root ende suet/en die heetmen Spaensche Kersen. De andere sijn van faetsone

B faetsone desen ghelijck / maer sij sijn different van coluere / want sij sijn bruynswert / ende sijn oock veel suerder dan de Spaensche Kersen / ende men heetse Kriecken. De derde sijn veel cleynder ende langachtiger / ende en sijn niet heel ront/ende sommighe van dien sijn root/ende sommighe bruyn/ende die heetmen tot sommighe plaetsen sonderlinge Kersen / oft cleyne Kersen. Ende Kersen is haren rechten naem / ghenomen wten Latijne Cerasa.

Faetsoen.

Den Kerseboom heeft ghenoech bladeren ghelijck den Nisselboom/maer sij sijn herter ende breeder/ende rontsomme gekertelt. Sijn schorsse is effen en cael/wit ende swert door een. De bloemen sijn wit / ghelijck de bloemen van Sleen. Die vrucht is bleekroot/oft bruynswert/en is ront oft langachtich.

C Plaetse haerder wassinghe.

De Kersen sijn seer ghemeyn/en de wassen in alle hoven/ nochtans vintmen de cleyne Kersen oock inde boschen/ende sonderlinge op waterachtighe berghen.

Den tijt.

De Kersen bloeyen inde Lenten in middelen tijt oft courts na den Sleen. De vrucht wordt rijp in Junio ende Julio.

Natuere ende complexie.

De Kersen en hebben niet eenderley natuere ende complexie. De suete als sij noch versch sijn / soo verwermen sij een luttel ende vernochten. De suere ende ampere/die vercoelen ende drooghen.

Die cracht ende operatie.

De suete ende rijpe Kersen maken eenen saechten camerganck / maer sij en sijn niet goet noch bequaem voor een vochtighe maghe. Maer die ampere sijn seer goet voor een vochtighe maghe. Plinius scrift / als yemandt des morghens vroech/als den daw noch daerop leyt/ de Kersen met de keernen gants inslickt / soo maken sij seer goeden camerganck. De gomme die men aen den Kerseboom vindt met wijn ingenomen/en ghedroncken / is goet tot oude hoesten/het maect een saechte keele/en lust tot eten. Het maect oock schoon van vel oft huut / ende maect scherp

u iij ghesichte.

Cerasa.

Kersen.

gesichte. Dese gomme in wijn gedroncken / is goet voor de ghene die den steen hebben. Met azijn gemengt sijnde / is sij goet voor de ionge kindere om dat root ionck te verdriuen / als inent daerop strijct.

Van blauw Corenbloemen.

Cap. CLXII.

Den naem.

De blauw Corenbloeme die wort van Plinio geheeten Cyanus / om der coluer wille die dese bloemen hebben. Sommige heeten se Baptifecula / oft beter Blaptifecula / also wi sulcx in onsen Latijnschen Herbario verclaert hebben.

Haetsoen.

Cyanus. Blauw Corenbloemen.

De blauw Corenbloeme heeft eenen gecanten steel / en sinuel / scherpe / aschverwighe bladeren. De bloemen sijn schoon hemelblauw / ende wassen wt cleyn / rode / rouwe / geschelferde knopkens / ende na dat sij ghebloeyt hebben / so sijn sij binne vol wits hayrachrichs saets. De wortel is lanck / houdt achtich ende veeselachtich.

B Plaetse haerder wassinghe.

Dit cruyt is ghemeyn / ende wasset int cozen.

Den tijt.

Set bloeyt meest in Junio ende Julio / ende is seer lieflick om aensien. Ende hoewel dat dese bloeme gheenen rueck en geeft / nochtans so maect men daer oock cransen ende hoeyen af.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is cout van natuere / ende drijft achterwaerts / also men dat mercken mach aen sijnen sinneck.

C Cracht ende werckinge.

Dese blauw Corenbloeme is wt nemende goet tot hittige roode oogen / ende tot alle ander ontfeken inflammationen / als inense stootet ende daer op leyt. Si is oock goet tot quade rottende gaten / wonden / ende vlcera tien / als inense stootet / ende dat sap daer wt perst / ende daer in doet. Oft dat men die droocht ende puluerizeert / ende dat poeder daer in stroyt.

Van Ayeuyn.

Van Ayeuyn.

Cap. CLXIII.

Den naem.

Ayeuyn heet men in Griecx Crommyon / ende in Latijn Cepa / en also wordet noch op den dach van heden inde Apo teke ghenoept.

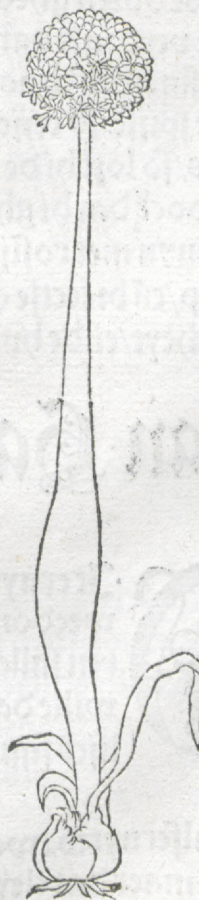
Gheslacht.

Daer sijn veel manieren ende gheslechten van Ayeuyn / ghelijck als Theophrastus ende Plinius vertellen / ende noodeloos ware hier te verhalen. Maer den Ayeuyn die hier te lande wast / is som groot / som cleyn / ende sommighe van coluer root / sommighe wit / sommighe rondt / ende dander lanck. Maer de beste dat sijn deronde / ende die root sijn.

Haetsoen.

Ayeuyn heeft bladeren schier gelijk Loock / die sijn binnen hol / de stelen oft pijpen sijn rondt / ende die crijghen int sop ronde bollekens met dunne witte vellekens ouertrocken / die breken met der tijt op / ende daer wt cruypen bleek witte / ghessterrede bloemkens veel bij een. Dese bloemkens worden cleyn knopkens oft bollekens / ende in elck van dien liggen twee oft drij swerte ghehoekte greynkens besloten. Die wortel is rondt ghelijck een cleyn bolleken / ende dat sijn binnen veel dunne schelferingen of vellekens / waer af de buytenste dunne / teeder / ende rootachtich sijn. Men dit bolleken hanghen int opperste cleyn witte veeselinghen ghelijck als hayr.

Crommyon. Ayeuyn.

Plaetse sijnder wassinghe.

Ayeuyn wast geerne in vet / morw / ende vocht eerdrijck. Ende men set ten oueral inde houen.

Den tijt.

Den Ayeuyn saeyt men inden Meer te / ende hij bloeyt meest in Julio. Ende daerna volgt dat swert saet. Den rijpen Ayeuyn treckt men ghemeynlick wt der eerden ontrent S. Barthelmeus dach.

Natuer ende complexie.

Den Ayeuyn is werm inden vierden graedt / ende van groue substantie / ende sonderlinghe als inen dat sap daer wt dowt oft perst.

Cracht

D

Cracht ende operatie.

De lange Ayeuynen sijn scherper dan deronde/deroode meer dan de witte/de drooge meer dā de groene/de rouwe meer dā de gesodē. Noch tans biten alderhande ayeuynen/sij maken inflatien oft wint/sij maken appetijt om eten/sij scheyden/sij maken dorst/ende reynigen. Si maken saechten camergancē. Alsinen die schelt ende in olie leyt/ende daerna tapkens daeraf maect/ende int fundament doet/so oepenen si de speenen/int Latijn gheheeten Hemorrhoides. Dat sap wt Ayeuyn ghedowt/ende met huenick ghemengt/ende inde ooghen ghedaen/maect claer ooghen/ende doet dat vel oft schelle af vande ooghen/ende de sterre inde ooghe. Het brengt den vrouwe haer maentstonde/alsinent inder vrouwe schamelheyt doet. Men doetet ooc inde nuese om dat hooft te purgeren. Dat sap van Ayeuyn met sout/Wijnruyte ende huenick gemengt/ende daer afeen plaester ghemaect/dat is een costelijcke medicine om te legghen op wonden/die van verwoede honden ghebeten sijn. Dit sap tempert men met azijn/ende inde sonne strijcktment op de witte ende op swerte plecken/die een mensch op sijn lijf heeft om die te verdrjuen. Dit voorseyde sap met hinnen smout ghetempert/is goet voor de ghene dien haer voeten opghewreuen sijn vanden schoen/alsinen een salsken daeraf maect. Dat sap inde ooren ghedaen/maect dat een mensch wederom wort hoorrende/ende verdrjft dat suyselen int hooft. Het doet dat hayr wederom wassen/alsinen dat hooft daermede wjst. Alsinen Ayeuyn te veel ghebruyct inde spijs/so crjcht men pine ende weedom int hooft. Als hi wel ghesoden is/so lost hi de vrine. Als yemandt die sieck is te veel Ayeuyns etet/aleest oock dat hi ghesoden is/so wort hi daeraf seer swaer ende sla perich. Ayeuyn met rosijnkens ende met vigen gestooten/maect de sweeringhen rijp/en breectse op/alsinent daer op leyt. Ayeuyn verteert groue dicke slimicheyt/ende humoren die een mensch in sijn lijf heeft.

Van Halscruyt. Cap. CLXIII.

Den naem.

A

Dit cruyt heetmen Halscruyt/om dattet seer goet is tot weedom ende pijnē inden hals/also wij hierna verclaren sullen. Wij heetent in Latijn Campanula/om des wille dat sijn bloemen den schellen oft cloctkens ghelijck sijn.

Geslecht.

Dat Halscruyt is tweederhande/groot ende cleyn. Dat groot wast seer lancē/maer dat cleyn is veel corter. Dat onderscheet van beyden is licht om mercken wt de ghestelttheyt ende figure.

Haetsoen.

Dat groot Halscruyt heeft eenen viercanten/hooghen/rouwen/ende rooden

Rooden steel. De bladeren sijn row/swertgruen/achter breeet/ende voor scherp/rondtsomme ghekerfelt ghelijck de bladeren van Aetelen. Sijn bloemen dat sijn purpuren cloctkens/die hanghen bouen int sop deene neffens dandere/ende van faetsone ghelijcken sij de cloctkens van Raponcelen/maer si sijn meerder. Dit worden ronde hoofdekens/ghelijck als ghesloten bollekens/ende die sijn ghevult met cleyn graw sadeken. De wortel is wit/en in een ghevlochten. Dat cleyn Halscruyt is den grooten gelijc van stelen/maer het en wast niet soo hooghe/ende daerom heetet oock cleyn Halscruyt. De bladeren sijn wat smaelder/ende seer narw ghekerfelt. Sijn cloctkens sijn Violetverwich/ende hanghen aent sop veel vastere bij een ghedronghen dan aen dat groot Halscruyt. Beneden tusschen de bladeren hangen somtijts een bloeme oft twee bij een. De wortel van dit Halscruyt is dunner/ende heeft veel veeselinghen.

Cernicaria. Halscruyt.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dat groot Halscruyt wast geerne bij de tuynen ende hegghe/die bi dorre weyden ende beemden staen. Dat Cleyn wast hier ende ghinder inde beemden.

Den tijt.

Beyde dese cruyden bloeyen meest in Junio ende Julio.

Natuur ende complexie.

Beyde dese Halscruyden trecken te samen/ende drooghen oock overmids dien.

D

Cracht ende operatie.

Halscruyt in water ghesoden/ende inden mondt ghehouden oft ghegorgelt/gheneest alderhande ghesweer binnen den mondt. Dese cruyden sijn oock anders goet tot alle wonden ende vlceratien/ende sonderlinghe tot sweeringhen inden mondt/also als voorseyt is.

Van Ca

Van lijne. De bladeren in olie ghesoden/ ende buyten opt lijf ghestreken/ sijn goet tegen dat schudden oft rijeren vander Cortse. Sij sijn oock wt nemende goet voor de ghene die dat Sciatica hebben/ als in dese manieren vseert ende daer op leyt. De Calaminthen sijn goet voor de gene die niet wel adem en hebben. Dat sap stelpet dat bloeden wt den nuse/ als inent daerin doet.

Van Gerste.

Den naem.

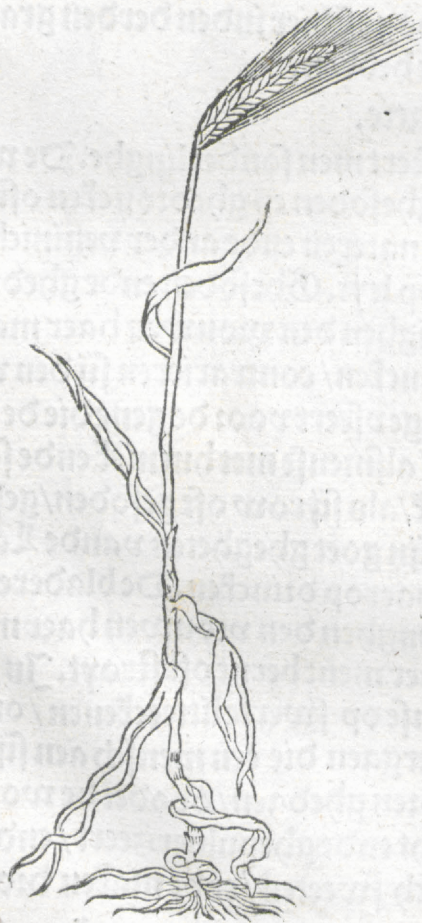
21 **G**erste heet men in Griecx Crithe/ ende in Latijn Hordeum. Ende dien naem duert oock noch inde Apoteke. Voortijts plachment inde spijse te vseren.

Geslecht.

Men vindt tweederhande Gerste/ groote ende cleyne. De groote Gerste/ oft winter Gerste heeft groote cudsachtige aren/ ende elck are heeft som vier/ som sesse/ ende sommige acht streken/ ende ouer mids desen heet si in Griecx Polystichum. De cleyne Gerste/ oft somer Gerste en heeft maer twee streken/ ende daerom heet si in Griecx Distichum. Anders sijn sij malcanderen ghelijck.

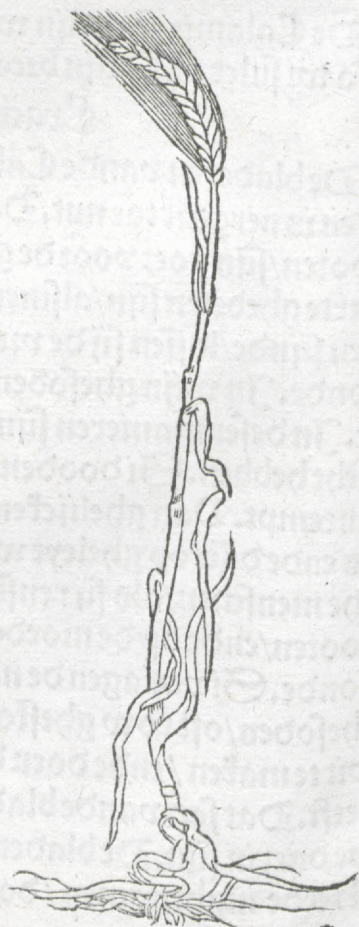
Hordeum polystichum.

Winter Gerste.

Hordeum distichum.

Somer Gerste.

Saetsoen.

B

Saetsoen.

Gerste heeft eenen stroohalm gelijck de Terwe/ maer niet so sterck/ en is cleynder/ hebbende vijf/ sesse/ ende somtijts meer knopen. De bladeren die aenden halm staen sijn slecht/ row/ ende breed. Si climpt op sonder bloeyfel tot dat de are ghewassen is/ ende haer corenkens ligghen in rouwe vellekens ghesloten. De vlimmen vande aren sijn scherp. Die wortel is veeselachtich.

Plaetse haerder wassinghe.

Gerste wast gheerne in vette eerde.

Den tijt.

Op den seuensten dach na dat de Gerste ghesaeyt is/ so cruypt sij ghemeynlic wt/ also dat elck Gersten corenken twee hoofdekens cruycht/ aen elcken punt een. Dat eerste draget de wortel/ en wilt nederwaerts wassen/ ende dat ander draecht den halm. Sij wordt rijp/ ende wort in gedaen in Augusto.

C

Die natuer ende complexie.

De Gerste vercoelt ende droocht inden eersten graedt.

Die cracht ende operatie.

De Gerste voedet min dan de Terwe. Gersten meel met Dughen in huenick ghesoden/ dat leyt men op swellingen ende sweeringhen/ om die te verteeren ende doen vergaen. Als sij met peck/ hers/ ende duyuenmest ghemengt wort/ so vermorwt si alderhande herdt gheswel. Gerste met Roomsche Steenclauer/ ende bollekens van Suelsaet/ op de sijden gheleyt/ doet de pine vergaen. Met Lijnsaet/ Fenogreco/ ende Wijnruyte/ ghemengt sijnde/ verdriift sij de inflatien ende windt des buycr/ als inent se daer op leyt. Si maect de clieren ende croppen ondert caeckbeen rijp/ als sij met morw peck/ olie/ was/ ende vrine van een ionck kindt ghemengt wordt/ ende ghelijck als een plaester daer op gheleyt. Si stopt den loop des buycr/ als sij met rooden wijn oft wilde Peeren/ oft Braembesien/ oft schellen van Granaetappelen ghemengt wort/ ende daer op gheleyt wort. Si is goet tot dat heet Podagra/ als sij met Queden/ oft azijn ghemengt wort/ ende daer op geleyt wort. Sij is goet tot Malaetscheyt oft Lazarie/ als sij in scherpen azijn ghesoden is/ ende een sopken oft moes daer af ghemaect/ ende werm daer op gheleyt wordt. Sij is goet tot de vloet der humueren die inde ioncturen gaen/ als sij met azijn ghemengt ende daer op gheleyt wort. Gerste met Venckel saet ghesoden/ ende ghedroncken/ vermeerderet/ ende brengt den vrouwen dmelck in haer borsten. Met huenick ende azijn ghemengt sijnde/ verdriift sij dat sproet wt den aensichte. Gersten meel met azijn ghemengt/ is goet voor vercrompen leden/ als dat werm daer op gheleyt wordt.

r ij Van Saf.

Van Saffraen.

Cap. CLXVII.

Den naem.

A

Saffraen heetmen in Griec ende Latijn Crocus / en dien naem duert noch op den dach van heden inde Apoteke. Den oorspronck van desen naem staet int Latijn verclaert.

Haetsoen.

Saffraen heeft seer smale / grasachtighe langhe bladeren. Sijn bloeme is naect purpur verwich / ende ghelijct de bloeme van Tijdeloose / ende elck bloeme heeft ses bladeren. Inde midden van elck bloeme vindt men dat bloetroode Saffraen / ende is ghelijck een smael tongesten met drij vlinmekens wassende tusschen dander gheel tapkens. Dese bloemen sijn sonder rueck / maer den Saffraen brengt eenen lieflijcken rueck met hem. De wortel is ghelijck eenen ronden grauwen Ayeuyn bol / ende daer wassen vijf oft ses ionghen neuen.

Crocus. Saffraen.

B

Plaetse sijnder wassinge.

Den besten Saffraen / also die oude meesters hebben bescreuen / wast op den berch Coryco in Cilicia ghelegen / ende door dien wort hi ooc Coryceus gheheeten. Ende daerna die op den berch Olympo in Lycia wast. Na desen die wt der stadt Aetolie Aegis gheheeten / ghebracht wort. Nu wort den Duytschen Saffraen / dien ontrent Wien in Oostenrijc wast / bouen den Orientschen en alle andere ghepresen. Anders wort den Saffraen oock tot veel plaetsen in Duytschlant geplant.

Den tijt.

C

Den Saffraen brengt sijn bloemen / ghelijck als de Tijdeloosen / eer voorts dan de bladeren. Want int beghinsel vanden Herft comen sijn naecte purpur verwige bloemkens wtgeslopen / ende dat duert ontrent een maendt lanck. Men moet op de bloemen oock wel acht nemen / dat si niet en bederuen. Ende also haest als die vergaen / so comen de bladeren daerna wtgecopen / en die bliuen den winter door tot inde Mey gruen ende ongheschendt / daerna worden sij geel ende verwelcken / dat mensche inden somer niet meer ghespueren en can. Inden somer veriongen haer de Saffraenbollen. In dat derde oft vierde iaer sijn sij rijp ende tijdich om wt te grauen / ende dat is ontrent S. Jan Baptisten dach / ende die droocht

Van Saffraen.

Cap. CLXVII.

D droocht men daerna inde lucht / ende worden sonder Sonne ghehouden tot in Augusto / en als dan worden de bollen van den nieuwen schuete diep in een redelick goet morw eerdtrijck rijghelinghe gheleyt.

Natuer ende complexie.

Den Saffraen is werm inden tweeden graedt / ende drooghe inden eersten.

Cracht ende werckinge.

Den Saffraen vermorwt / maect rijp / ende trect redelick te samen / hij lost de vrije / ende maect een goede verwe. Men drincken met sueten wijn / om niet droncken te worden. Si is goet tot loopende en druypende ooghen / als hij met vrouwen melck ghemengt / ende daerop ghestreken wordt. Saffraen trect den mensch tot lust om bij slapen. Hij vercoelt de hitte / ende sonderlinge wildt vier. Maer men behoort den Saffraen met maten binnen inne te nemen. Want Dioscorides scrift / dat drij drachma Saffraens met water inghenomen / den mensch dooden. De wortel in sueten wijn ghedroncken / lost de vrije. Den Saffraen verteert alle rijpe ghebreken / ende sonderlinghe vande ooghen / als hij met een ey ghetempert / ende daerop gheleyt wordt. Saffraen inde spijsse ghenut / is goet voor een crancke ghequetste maghe / want hij maect goede digestie. In deser manieren ingenomen / is hij goet voor de borst / leuer / longen / nieren ende blase. Saffraen doet den mensch wel slapen. Ende oepent alderhande verstoptheit. Ende is goet teghen den hoeft / ende cortheit van adem. Saffraen met melck / olie van Roosen / ende Opio ghemengt / is seer goet tot weedom ende pijn der voeten / als inent in deser manieren met doecken daeromme slaet.

Van wilde Mercuriael.

Cap. CLXVIII.

Den naem.

A

Wilde Mercuriael heetmen in Griec Cynocrambe / oft Cynia / oft Linozostis agria / in Latijn Canina brassica / ende syluestris Mercurialis. Sommighe heetent oock na den Griescchen naem Hondtskoole.

Geslacht.

De wilde Hondtskoole oft Mercurialis is oock van tweederhande sorten ghelijck als de tamme / te weten manneken ende wijfken. Ende si en hebben anders gheen onderscheedt dan int saet. Want dat saet van dmanneken dat sijn twee ronde greynkens / ghelijck als twee kulekens. Maer tsaet van dat wijfken is narw tsamen ghedronghen / ghelijck als cleyndruyfkens.

Haetsoen.

De wilde Mercuriael heeft eenen steel / die en is niet bouen een spanne
r ij hooghe/

Vhooghe/ ende is teeder ende witachtich. De bladeren van dit cruyt sijn den tammen Mercurialis gelijk/maer dese sijn wat grooter/ende staen enen verre van malcanderen. Dat saet van dmanneken/ dat staet tusschen de bladeren/ ende dat sijn twee ronde greynkens ghelijck als twee culiekens neffens malcanderen/ ghesloten in cleyn vellekens. Naer tsaet van dwijfken dat is opghehoopt ghelijck als cleyn druyskens/ bij een staende op een cleyn steelken/ dwelck tusschen de bladeren wtwaest. Ende Cynocrambe. Wildt Mercuriael. als die rijp worden/ so springt daer ront blaw saet wt. De wortel is seer vol veeselinghen/ ende vliddert hier ende daer.

Blaetse sijnder wassinge.

C Den wilde Mercuriael wast geerne int wilde. Men vindt dit cruyt oock somtijts op hooghebergen/ ontrent tuynen/ heggen ende haghén.

Den tijt.

Den wilden Mercuriael bloeyt in den April/ ende brengt sijn vrucht oft saet voort in den Mey.

Natuere ende complexie.

De wilde Mercuriael cruyde smaeken ghelijck als haer saet/ ende ouermids dien sijne van een natuere ende complexie.

Cracht ende operatie.

D De wilde Mercuriaelen/ als men setet gelijk als ander gruen cruyden/ so lareren sij den camerganck. Als men se in water siedt ende drincket/ so purgeren sij de galle/ ende dwater dat binnen int lijf leyt/ ende sij iaghen ende driuen dat wt. In somma/ beyde dese sorten van Mercuriael/ hebben sulcke operatie gelijk als den tammen Mercuriael/ daer wi hierna af scrijnen sullen.

Van Se

Den naem.

De cruyden daer wi hier af spreken/ worden van Theophrasto geheeten Colutee/ om des wille dat sij malcanderen ghelijck sijn/ ende sonderlinghe van bladeren.

Geslecht.

De cruyden daer wi hier mentie af maken/ sijn twee derhande. Deen wort sonderlinge van Theophrasto bescreuen/ en Colutea geheeten. Dit cruyt en is inde Apoteken niet bekent/ te sommige plaetsen heetment Lombaertse Linsen. Dat ander wort van Actuatio Sena gheuoempt/ ende also heetment oock inde Apoteken/ want daer wort dit gheslecht van cruyde seer ghesceert. Ende also mogen wij dat oock in Duytsch heeten. Dat onderscheedt van dese twee cruyden sullen wij hierna int langhe verclaren/ als wij scrijnen sullen van haer gheseltnisse oft faetsoen.

Faetsoen.

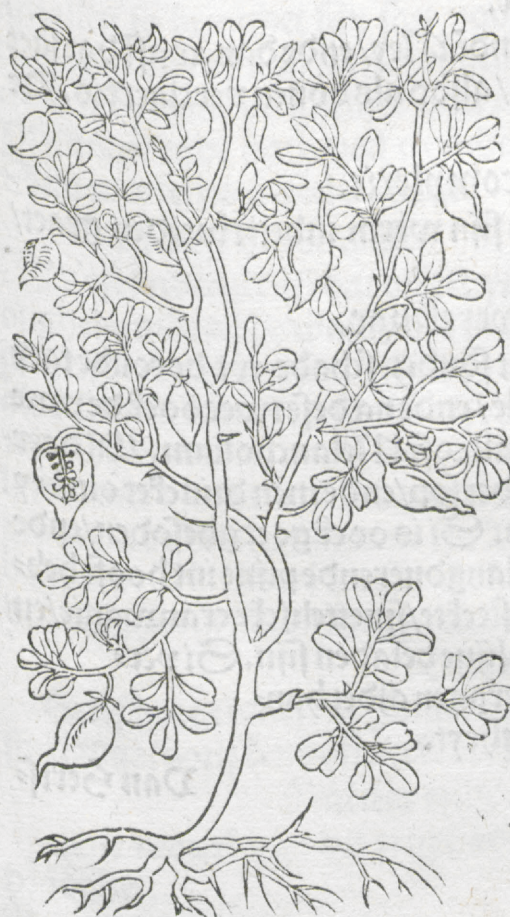
De Lombaertse Linsen is een ghewas/ dat wordt binnen vier iaren ghelijck als eenen boom/ ende heeft veel cleyne teeder tackerens. Sijn bladeren sijn den Bockshoren/ Senumgreum/ seer ghelijck. De

Colutea.

Lombaertse Linsen.

Sena.

Sena.

f iij

bloemen

C bloemen sijn eens deels ghelijck den bloeysele van Broom oft Erweten/ ende sijn van coluer geel. Ende als de bloemen vergaen/ so wordet een hawken ghelijck als een blaefken/ dat is so claer datmen daer door siet/ ende sij sijn opgeblasen. Ende als men se metter handt in stucken dwt/ so craken sij ende maken een gheluyt. In dit blaefken leyt dat saet/ dat is swert ende herdt/ ende van faetsoeneden Linsen niet onghelijck/ maer het heeft den smaect van Erweten. De wortel is seer houdtachtich. Sena is van bladeren den voorghenoemden Lombaertschen Linsen seer ghelijck/ wtghescheyden dat sij een luttel groter oft breder sijn. De bloemen sijn oock geel/ maer sij sijn anders ghesaetsoneert/ dan de bloemen vande Lombaertsche Linsen/ want sij sijn groter ende bleekgeelder van coluere. Elck bloeme heeft vijf bladeren/ die doen haer een luttel open van malcanderen/ ende en maken nochtans gheen perfecte sterre/ ende int midden van dier wast een cleyn crom hawken wt/ ende als de bloemen afvallen/ so wort dat hoe langher hoe groter/ ende wordt oock int leste breedt/ maer niet so seer opgeblasen als aen de Lombaertsche Linsen/ ende sij sijn crom gelijk als een half mane. In deselue hawkens leyt dat saet/ dat is grawachtich ende langachtich/ bijna ghesaetsoneert ghelijck een hert. De wortel is veeselachtich.

Plaetse haerder wassinghe.

Beyde dese gheslechten van cruyden plandmen inde hoven.

Den tijt.

De Lombaertsche Linsen bloeyen indē Mey/ ende dan wast dat saet oock in haer hawkens ende blaefkens/ alsoo als bouen verclaert is. De Sena bloeyt in Junio.

Natuer ende complexie.

Dese twee gheslechten van cruyden sijn werm inden tweeden graet/ ende drooghe inden eersten.

E

Cracht ende werckinge.

De vrucht van Sena lost en worpt sonder schade wt de coudetaey vochticheyt/ als sluymen/ ende de galle/ ende na dese twee oock de twee andere/ ende sonderlinghe de swertegalle oft Melancholiam. En daer omme so neemt men dat inne in hoender sop/ ende men drincket om beyderley geelsucht daermede te verdrinen. Si is oock goet ghesoden/ ende werm ghedroncken voor de ghene die langduerende pijn int hooft hebben/ ende die met ruydicheyt/ vallende sieckte/ smettelijke crauwagie/ ende de met ander onsuuerheyt van lijue beladen sijn. Si verdrijft oock ende doet vergaen alderhande verstoptheyt.

Van Hertshoren.

Den naem.

A

D En Hertshoren/ Craeyen/ oft Rauenvoet wordt in Griecr geheeten Coronopus ende Astrion/ ende in Latijn Pes cornicis/ ende Sanguinaria. Het is inde Apo teke onbekent. Maer om des wille heetment ooc Craeyenvoet oft Rauenvoet/ om dat de bladeren van desen cruyden de den voeten oft clauwen van craeyen een luttel ghelijck sijn. Sommi gheheeten dit cruyt Herbam stelle/ ende Cornu ceruinum. Ende de rede ne van dese namen staen alle inden Latijnschen Herbario verclaert. In Vlaenderen heetmen dit cruyt Grauinne/ ende Grauinnecruyt.

Haetsoen.

Hertshoren is een cruyden dat leyt eens deels op deerde. Sijn bladeren sijn smal ende lanck/ ende hebben bouen cleyn schuettens/ die sijn ghesaetsoneert gelijk als de clauwe van een craeye. Ende in dien dat die schuettens niet en ware/ so en souden sij den bladeren van Vloocruyt niet onghelijck sijn. Sijn stelen sijn rondt ende harich/ en daeraen wassen cleyn/ geel/ gheerde bloemkens/ ende als die afvallen so brenghet sijn saet voort/ dat is seer cleyn/ van faetsoenen gelijk cleyn vloykens/ oft ghelijck tsaet van Psyllium/ ende noch veel cleyn der. Sijn wortel heeft veel veeselen.

Coronopus. Hertshoren.

Plaetse daert wast.

Dioscorides scrift dat dit cruyt op ongheworde eerde wast/ aenden wegen/ ende aende huysen. Maer so veel als ick daer kennisse af hebbe/ soo en wasset hier te lade/ dat is/ in Duytschlandt/ niet van hem seluen/ maer men moetet inde hoven planten. In Brabant ende Vlaenderen wasset al om bij den weghen in sandachtighe eerde.

Den tijt.

Hertshoren bloeyt in Junio/ ende daerna so brenghet sijn saet voort in sijn lange toortkens oft aertkens/ gelijk den Wechbree.

Natuer ende complexie.

Die wortel van dit cruyt adstringeert/ oft trecket te samen/ ende drooghet.

Cracht

D

Cracht ende operatie.

Dit cruyt siedtmen/ende men coket/ende men etet inde spijsse ghelijck ander gruen cruyden. Sijn wortel stoppt den loop des buycr/alsmen se inde spijsse nuttet. Ende sulcx doet si veel crachtelijcker/alsmen se inde aschen bradet. Voorts en hebben de oude Medicijnmeesters niet meer gescreuen vande operatie ende werckinge van desen cruyde.

Van Verckensbroot. Cap. CLXXI.

Den naem.

A

Verckensbroot oft Sueghenbroot/dat heeten de sommighe Eerdappelen. In Griecx heet Cyclaminus ende Ichthyotheron/ende in Latijn Rapum/Tuber oft Umbilicus terre. Inder Apoteken heet Cyclamen/Artanita/en Panis porcinus. Maer daerom heetmen dit cruyt Swijnenbroot/om dat de swijnen ende vercken de wortel van desen cruyde seer gheerne eten. Ende daerom heet Eerdappel/want sijn wortel leyt in deerde wat rondachtich ghelijck eenen grooten appel. De redene van dander namen vindij inden Latijnschen Herbario.

Gheslacht.

Men vindt tweederhande manieren van desen cruyde. Dat een heeft langachtighe ende ghehoecte bladeren. Dat ander heeft gants ronde bladeren/nae wtwijsen vander figure. Anders sijn si malcanderen seer gelijk.

Haetsoen.

Verckensbroot heeft bladeren ghelijck als Veelu/maer sij sijn bruynachlich/ende onder rootachtich/ende bouen met witte droppelē bespraeyt. Sijnen steel is somtijts vier oft vijf vingren lanck/sonder bladeren/ende daerop wassen schoon lijfverwe oft purpuren bloemen/die sijn van coluer den Roosen niet onghelijck. De wortel is swert/ende sij breydet haer wt ghelijck een Rape.

Plaetse haerder wassinghe.

Beide de gheslachten van dese cruyden wassen geerne inde lombre/onder

Onder heggen ende haghen/ende sonderlinge onder de boomen/ende in bosschen. Nochtans vindtmen se te sommighe plaetsen seer selden.

Den tijt.

Verckensbroot verliest in Augusto sijn bladeren/nae dattet die een gants iaer lanck bewaert heeft/en daerna brenget nieuwe voort/en daer en tusschen brenget de bloemen/die dueren door den gantsen Herst.

Natuere ende complexie.

Verckensbroot is werm ende drooge inden derden graedt.

Cracht ende werckinge.

De wortel van desen cruyde gedroocht/gepuluerizeert/ende twee oft drijdrachme swaer in Meede gedroncken/iaecht door den camergancx af alle quade slimige vochticheyt/en dwater dat int lijf is. In deser manieren gedroncken/brenget si den vrouwen haer maentstonde/ende sulcx doet si ooc/alsmen een tapken daeraf maect/en inde vrouwelicheyt stelt. De vrouwe die begort sijn/sullen haer voor dese wortel wachten/noch ooc niet daer ouer scrijden/want si mochten daeraf misual crijgen. Als ment hangt aende vrouwen die in arbeyde sijn/so sullen sij terstont baren/ende vande vrucht verlost worden. In wijn ingenomen ende gedroncken/is sij goet tegen alderhande dootelic venijn. Als yemant van een natere gesteken oft gebeten is/die sal dese wortel daerop leggen/so geneest hi. Als men dese wortel met sueten wijn/oft met waterachtigen Meede drinct/so geneest si de geelsucht/maer de gene die dese wortel aldus inneempt/die sal gaen opt bedde liggen/ende hem werm decken/op dat hij sweete. Dat sap van dese wortel inde nuse gedaen/purgeert dat hooft. Als men dat sap aen den nael/ende onder den nael op den buyc strijct/so laceret den buyc/nochtans en salmen dat niet versoeken aen vrouwen die groot gaen van kinde. Dat sap met huenick getempert/ende inde ooghen ghedaen/verdrift de sterre inde ooghe/ende maect claer ghesicht. Als yemant sijnen eersdarm achter wtgaet/so salmen dit sap met azijn temperen/ende dat daermede strijcken/so sal hij wederom op sijn plaetse gaen. De wortel maect een cael huyt/en doet de kinder poeckens ende de maseren vergaen. Si geneest oock wonden ende quetsuren/alsmen se met huenick mengt ende daerop strijct. Si maect de milte cleyn/alsmen daerop leyt. Si verdrift alle mismaectheyt van aensichte/ende beledt dat wtualen des hayrs. Als men se in water siedt/ende de voeten daer in wascht als yemant dat Podagra heeft/so beneempt sij de pijn. Als men de wortel hol maect/ende met olie vult/en in heete aschen sedt/ende somtijts een luttel was daer in doet/om dattet redelic dick worden soude ghelijck een salue/so is sij seer goet tot de voeten daer de winter in is. Dit sap van dese wortel strijctmen/ende het oepent die speenen/ende verteert de croppen ende clieren/ende alderhande hert geswel.

Van wil-

Van wilden Galigaen. Cap. CLXXII.

Den naem.

A Wilden Galigaen heetmen in Griecx ende Latijn Cyperus oft Cypirus / ende dien naem duert noch inde Apoteke tot op den dach van heden.

Laetsoen.

Den wilden Galigaen heeft bladeren ghelijck als Loock / maer sij sijn langer / minder / ende herter. Sinen steel wast eenen cubitus hooge / ende somtijts oock hooger / ende is drijcantich gehoect / ende int sop wassen cleyn bladerkens / ende tusschen de bladerkens wast dat saet. De wortel is veeslachtich en lanck / in een geschrancelt / en ter sommige steden rondt gelijck als de Olijuen / en in ander plaetsen cleyn / swert van verwe / goet vā ruecke / en bitter.

Cyperus. Wilden Galigaen.

Plaetse daer hi wast.

B Den wilden Galigaen wast geerne op waterachtige gebowde eerde. Mer hier te lande / so veel als ic weet / en wast hi niet van hem seluen / maer hi moet inde houen geplant worden / also ick ghedaen hebbe met desen die hier gemaelt staet.

Den tijt.

De opperste cleyn bladerkens met dat saet wassen in Junio en Julio.

Natuer ende complexie.

De wortelen vanden wilden Galigaen / diemē inde medicijne gebruyct / die sijn werm ende drooghe / ende en hebben gants geen scherpicheyt.

C Cracht ende werckinge.

De wortel lost de vrine / sij is oock goet voor de gene die den rijfenden steen hebben / ende die dwater laden / gesoden ende gedroncken. Als yemant van nateren gebeten is / so salmen dese wortel sieden / stooten / ende daerop leggen. Sij is wt nemende goet voor de vrouwen / als de moeder opclimpt / dat men se werm daerop leg ghe. In deser manieren wordt sij oock gheuseert om den vrouwen haer maentstonde te brengen. Als sij gedroocht en gepuluerizeert is / so stroyt men se int gesweer binne den mont / oft men tempert se met azijn oft wijn / ende dat strijctmen daerop / ende geneest die sweeringen oft vlceration / al waert oock dat se voorts aten. In deser manieren gheuseert sijnde / is sij oock treffelijcken goet tot gheswellen / ende sweerende ghemechte. De wortel

Van Springwortel.

Cap. CLXXIII.

D wortel in water ghesoden ende ghedroncken / is goet teghen den hoest. Dat saet ghedroocht ende met water inghenomen / stopt den loop des buycx / ende der vrouwen maentstonde / also dat Plinius bescrijft / ende maect weedom ende pijnē int hooft.

Van Springwortel. Cap. CLXXIII.

Den naem.

A Springwortel oft Springcruyt dat heetmen ooc Schijtcruyt / want het reynicht den mensche onder ende bouen. Ende daerom heet Springcruyt / om dat sijn saet wt springt. In Griecx ende Latijn heet dit cruyt Lathyrus / ende inde Apoteke Cataputia minor. De redene van alle dese namen vindi inden Latijnschen Herbario int langhe.

Laetsoen.

Springcruyt heeft eenen bruynen steel / die is een cleyn elle lanck / binnen hol / eenen vinger dick / met langhe vette bladeren beset / die den Amandelbladeren ghelijck sijn / ende si sijn op deen sijde wit verwich. Int sop crijcht den steel veel tacrkens ende sijdeschuetkens / die sijn met corte ende cleyn bladerkens beset / ende sij sijn den bladeren van Holwortel oft Veelu wat gelijck. Ende tusschen die brenghet sijn vruchten voort / dat sijn gruen nootkens / elck met drij huyskens onderscheyden / ende in elc huysken een corenken / dat is rondt / ende grooter dan de Eruen. Also haest als de nootkens drooghe oft doore worden / so springen sij wt met een geluyt / van hitte der Sonne. Alsmen die corenkens schelt / so sijn se wit ende suete / maer int leste bernen sij gelijck als den Arum. De wortel is cleyn / en houdt achtich / ende en wort niet gheuseert. Dat gantse cruyt is een recht melckcruyt / want den steel / de bladeren / ende al wat daeraen is / dat gheeft oueruloedelick wit taey melck.

Lathyrus. Springwortel.

Plaetse sijnder wassinghe.

Springcruyt wast geerne op sandachtighe ghebowde eerde. Ende het wast bijna in alle houen.

Den tijt.

Inden Herst versaept men dat

y saet/

Van Springwortel. Cap. CLXXIII.
Csaet/als denooffens/inde welcke dat saet leyt/wat drooghe oft doore
 worden.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is werm inden derden graedt/ende vochtich inden eersten.

Die cracht ende operatie.

Sesse oft seuen Springcorenkens alleene/oft met Vijghen oft daden
 ingenomen/purgeren dat lichaem des menschen door den camerganc/
 ende lossen de sluymen/de galle/ende dat water. Dat sap van sijn melck
 heeft ghelijcke operatie/maer tis schadelijcker inghenomen dan de greyn
 nen oft corenkens. De bladeren machmen in hoendersop oft in vleesch
 sop sieden/ende dat drincken/ende heeft ghelijcke operatie. Dat sap sal
 men meer wtwendich dan inwendich vseren om aftebuiten/verbernen
 ende verteeren de quade werten/ouertollich vleesch/quade seerichyt/
 ende dierghelijcke.

Van geel/purpure/ende witte Vilieren. Cap. CLXXIII.

Den naem.

Leucoia. Steen Vilieren.

Vilieren daer wi
 hier af spreke/die heet
 me in griec Leucoia/
 in Latijn Virole albe/
 oft slechtelijck Virole.
 Die Apotekers heetense Cheiri/oft
 Cheirim in Arabische sprake/want
 also noemen si dat liener dan anders.

Geslacht.

De voorghenoemde Violieren sijn
 drijerhande/geele/bruyn/ende witte.
 Ende haer onderscheedt compt
 wt de bloemen/want sommighe van
 dien sijn geel/dander bruyn/ende de
 derde wit. De twee leste hebben an
 ders gheen onderscheedt dan alleen
 lick in haer bloemen. Maer de gheele
 hebben een ander saetsoen van blade
 ren/alsoo wij hierna verclaren sul
 len/ende worden in Brabandt gehee
 ten steen Vilieren.

Saetsoen.

De geel Vilierē dat is een groen struycken gelijk als een cleyn boom
 ken/

Van Violieren.
 Viola alba. Witte Violieren.

Cap. CLXXIII.
 Viola purpurea. Bruyn Violieren.

Eken/besedt wesende met veel tackens ter sijden. Sijn bladerē sijn lanc/
 smal/onghekerft/weeck/ende grawachtich. Int opperste vande tack
 ens wassen veel bloemen neffens malcanderen/die sijn geel. Elck Dio
 liere heeft vier bladerkens/die riecken wel so langhe als sij versch ende
 gruen sijn/ghelijck als de Violetten inden Meerte. Als dese Violieren
 afvallen/so comen daer langhe smale hawkens/somtijts eenen vinger
 lanc wesende/die sijn volbreet geel saets. De ander twee gheslachten
 sijn den voorghenoemden Violieren seer gelijk van stelen ende tacken/
 ende de bladeren sijn oock lanc ende smal/maer niet so smal als de bla
 deren van de geel Violieren/ende sij sijn rondsomme een luttel gheker
 telt. De bloemen sijn bruyn oft wit/ende elck Violiere heeft vier bladerē.
 Ende als die afvallen/so wordent cleyn scheepkens ghelijck als haw
 tens/die sijn een luttel smaelder ende langher/ende staen altyt twee van
 een/ghelijck als een V/dwelck in ghetale vijf beteeckent. Inde hawkens
 vindmen dat saet/dat is dun ende breedt.

Plaetse haerder wassinge.

De Violieren plandmen inde hoven/sij en wassen niet van haer sel
 nen/het en sij dat men se sette. Maer die geele wassen in sommighe plaet
 sen van selfs op de mueren.

y ij Den

Van Violieren. Cap. CLXXIII.

¶

Den tijt.

De Violieren bloeyen ontrent den Mey / ende sonderlinghe de geele. Daerna brengen sij haer saet / dwelck men als dan behoort te vergaderen.

Natuere ende complexie.

De Violieren daer wi hier af scrijuen / die maken suuer / ende hebben een subtiyl substantie / ende daeromme is haer natuere ende complexie geneycht tot wermtē.

Cracht ende werckinge.

¶ Onder de voorseyde Violieren / worden de geele meest gheuseert. De bloemen van geel Violieren ghedroocht / ghesoden / ende een badwater daer af ghemaect / lossen de vrine / en brenghen den vrouwen haer maent stonde. Als men vande voorseyde bloemen met was een plaester maect / so leyt men die opt fondament / als dat met clouen wtgebroken is / want dat ghenest. Met huenick ghemengt sijnde / so ghenesen sij de sweertin ghen ende vlceration des monds. Twee drachma van desen sade in wijn ghedroncken / oft een tapken daer af ghemaect / ende inde vrouwe lichheyt ghedaen / brengt den vrouwen haer maent stonde / ende de secon dina. De wortel met azijn ghestooten / is goet voor de ghene die pine ende weedom der milte hebben / ende de ghene die dat Podagra hebben / als men daerop leyt. In somma / de andere Violieren hebben oock sulcken cracht ende operatie / maer de geele meer dan dandere / also wi hier voor verclaert hebben. Dat sap van alle Violieren inde ooghen ghelaten / reynicht deselue / ende verdrijft / ende verteert alle vlekken / ende donckerheyt der ooghen.

Van allerley Patich oft

Peerdick. Cap. CLXXV.

Den naem.

¶ Dit cruyt daer wi hier van scriuen sullen / heet in Griecx Lapathon / in Latijn Rumer / ende inde Apoteke Lapathium. De oorsake ende redenen van dese namen hebben wij breet verclaert in onsen Latijnschen boeck vande cruyden.

Geslecht.

Dit cruyt is vierderhande. Dat eerste geslecht heet men Patich / Peerdick / oft wilde Surckel. In Griecx Oxylapathon / ende in Latijn Rumer acuta / ende inde Apoteke Lapathium acutum. Dat ander geslachte / dat is tamme Peerdick / diemen ghemeenlick noempt Patientie / ende heet in Latijn Rumer hortensis / Galenus heetet Hippolapathum / ouer mids dien dattet seer groot is. Dat derde gheslachte heet men Goeden Heyndrick. Dat vierde heet men Surckele / in Griecx ende Latijn Oxalis / ende inde Apoteke Acetosa.

Saetsoen.

Oxylapathum. Patich.

Goeden Heyndrick.

Hippolapathum. Patientie.

Oxalis. Surckele.

B

Haetsoen.

Patich oft Peerdicke heeft eenen steel die is rondt/ ende vol ribbekens/ daertoe knoopachtich/ hol/ ende bruyn. De bladeren sijn herdt/ en bouen scherp gelijck als een spiesse. Int opperste vanden stelen wassen veel cley ne bleeckgeele bloemkens neffens malcanderen. Ende als die bruyn oft purpuren worden/ so vindtmen drijcantich saet in dunne vellekens besloten/ en dat hangt aen seer cleyne steelkens. De wortel is geel. De tamme Peerdicke en is den voorseyden cruyde niet seer onghelijck/ nochtans als sij eerst wtcompt/ so wordt sij veel rooder met bladerkens ende steelkens/ ende is oock veel groter van stelen en bladeren dan de wilde. De bladeren van de tamme die eerst bruynroot sijn ende ghevouwen/ die doen haer open/ ende worden schoon gruen en seer breed. Ende die ribachtighe steelkens worden somtijts twee oft drij ellen lanck. De bloemkens sijn bleeckgeel/ ende seer dick op een gedrongen. Dat saet is drijcantich gelijck als des Patichs oft wildt Peerdicks saet. De wortel van desen cruyde is groter/ teeder ende geelder dan de wortel vanden voorghenoemden wilden cruyde. Dat derde geslechte/ met namen Goeden Heynrick oft Lemmekens oore/ heeft bladeren die sijn eens deels der Surckel oft den Arum gelijck/ en eens deels den Wechbree/ ende is saecht oft weeck int tasten. Den steel van desen cruyde is leegher dan den steel vander cruyt/ ende daeraen wassen veel bruynachtige bloemkens/ ende voorts daerna dat saet/ dat is te samen gedrongen gelijck als een scherpe druue die begint te bloeyen. De wortel is groot/ lanck ende geel. Surckele heeft bladeren die sijn den goeden Heyndrick ghelijck/ maer sij sijn smaelder ende cleynder/ aen te sien gelijck een cleyne spies yser/ ende is van smake suer bijna gelijck azijn/ ende daerom heetment Acetosa. Het heeft eenen steel die is teeder/ ende niet so groot als de stelen vande voorseyde drij cruyden. Int opperste vanden stelen wassen seer cleyne bruynroode bloemkens/ en wt dien compt bruyn drijcantich saet. De wortel is oock geel van coluere.

D

Plaetse haerder wassinghe.

De wilde Peerdicke wast van selfs in vochtighe honen/ poelen/ broecklant ende grachten. De tamme moet inde houen gheplandt worden. Den goeden Heynrick vindt men oueral in ongheworde plaetsen/ op de dorpen ontrent de tuynen/ op oude hofsteden/ ende aen de straten. De Surckele wast in beemden ende int gras.

Den tijt.

De wilde ende tamme Peerdicke bloeyen in Junio/ ende also oock den goeden Heynrick/ ende de Surckele.

Die natuer ende complexie.

Desse cruyden adstringeren/ trecken te samen/ ende sij verteerren/ ende hebben een ghetemperde natuer in wermt ende int coude/ maer sij drooghen.

Die

E

Die cracht ende operatie.

De bladeren van alle dese cruyden lareren/ ende maken camerганck/ als sij ghekooct worden ghelijck als ander groen cruyden. Sij verteerren de sweeringhen/ ende doen die vergaen/ als sij row ghestooten worden/ ende met olie van Roosen oft Saffraen daerop gheleyt worden. Dat saet van goeden Heynrick/ Peerdicke/ ende Surckele in water oft wijn ghesoden ende ghedroncken/ gheneest dat roode melizoen/ en stopt den loop des buycr/ ende stilt dat walghen/ ende is goet voor de ghene die van eenen Scorpioen ghesteken sijn. Als yemandt sulcken dranc te voren inneempt/ so is hij seker dat hem dat steken niet schaden en sal. De wortelen van dese cruyden row met azijn ghestooten/ ghenesen alderhande ruydicheyt/ crauwagie/ en onsyuerheyt des lijfs/ als ment daermede strijct. De voorseyde wortelen ghesoden/ ende dat hem yemandt daer ouer bade/ die sijn goet teghen den inecksel ende crawsel. In wijn gesoden/ ende inden mondt ghehouden/ verdrijft de pine ende weedom der tanden/ ende der ooren/ als ment daerin doet. In deser manieren gesoden/ scheyden ende verteerren sij de clieren/ ende sweeringhen ontrent den ooren/ als ment daerop leyt. Ende als ment se met azijn daerop leyt/ so verteerren sij de geheuen milte. Sommighe segghen/ dat de wortel goet is teghen dat wassen vande clieren oft croppen onder de kinne/ al ist dat ment maer aen den hals en hanghet. De wortel ghestooten/ ende op der vrouwen natuer gheleyt/ stopt den vloet der vrouwen. In wijn ghesoden ende ghedroncken/ so sijn sij goet teghen de gheelsucht. Sij breken den steen der blasen. Si brenghen den vrouwen haer maentstonde. De wortel van tamme Peerdicke ghedroocht ende ghepuluerizeert/ ende een drachma daeraf des morghens nuechteren met eenich sop inghenomen/ purgeert ende iaecht af door den camerганck de galle/ ende taey slijmicheyt/ meer dan dander gheslachten van dese cruyden. Daeromme so is sij wt nemende goet teghen de geelsucht/ in deser manieren genut. De bladeren in wijn ghesoden ende ghedroncken/ hebben sulcken cracht en virtuyt als voor/ ende also oock de bladeren vander Rumer.

Van Wintergroen. Cap. CLXXVI.

Den naem.

A

Wintergroen heeft daeromme dien naem/ want het blijft altijt schoon groen/ ende en veruaert hem niet van vorst oft coude. In Griec heet Limonium/ ende also oock in Latijn. Men heet oock Beta sylvestris/ dat is te segghen wilde Beete. Bij onsen tijden heetment Pyrola. De redene van alle dese namen staet bescreuen inden Latijnschen boeck vande cruyden.

y iij Haetsoen.

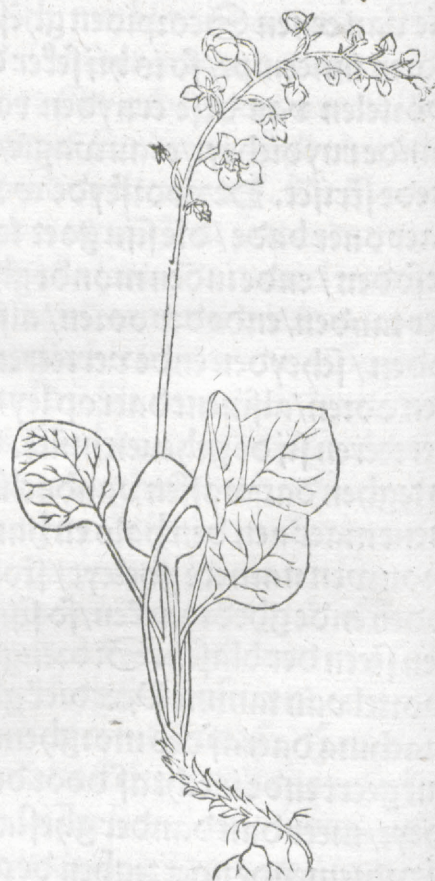

B

Haetsoen.

Wintergroen heeft bladeren die sijn gants sat / en der Beete niet seer onghelijck / maer dese sijn cleynder ende teerder / ende bliuen ouer winter verschende groen. Elck struycken heeft vijf oft ses / ende somtijts oock thien bladeren. Ende tusschen de bladerkens comen teeder steelkens wt / die draghen sneewitte lieue bloemen / aen te sien ghelijck cleynd clockkens oft Meybloemkens. Als die afvallen / so volghet daer root saet na / dat adstringeert ende treect tsamen / als ment proeft.

Limonium. Wintergroen.

Plaetse daert wast.

C Wintergroen wast inde lombze in ongheworde eerde / ende sonderlinge int wilde / ende daerom heetment wilde Beete.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Junio ende Julio / ende leuert als dan sijn saet.

Natuur ende complexie.

Wintergroen is drooghe tot inden derden graet / ende dat is lichtelick om mercken aen sijnen smaect. Want de bladeren ende dat saet trecken seer te samen.

Cracht ende werckinge.

D Dat saet van Wintergroen gestooten / ende in wijn ghedroncken / is goet voor de ghene die den loop des buycr ende dat roode melizoen hebben. Het stopt der vrouwen maentstonde. De bladeren hebben gelijcke kracht ende werckinge / want als sijn in wijn ghesoden sijn / ende ghedroncken worden / so heylen ende genesen sijn alle wonden ende quetsuren van buyten ende van binnen. Sijn ghenesen oock alderhande ghesweer / vlcera / tien ende sistelen / als mens hiermede wascht / oft dat cruyt droocht / pulverizeert / ende daerin stroyt. Dat cruyt gheneest alderhande vlcera / tien / als nient te voren groen stoot ende daerop leyt. In summa / de Chyrurgijns maken van desen cruyde / in witten wijn ghesoden / een heylsamen wonden dranc / en principalick als sijn groote Senickel / Leuwen voet / Agrimonie / Penninckcruyt / ende Natertongesten daerbij nemen / ende daertoe doen.

Van Doo-

Den naem.

A

D Done oft Dooden Nistel / die welcke men oock Dammetel noempt / wordt van Plinio gheheeten Lamium / ende biosen tijden Vitica iners / ende mortua / dwelck een oorsake is van haren naem in Duytsche. Ende heetet daerom also / want de bladeren sijn heel doot / ende sijn bernen oft en steken niemanden diese aenruert.

Gheslacht.

Daer sijn drij gheslechten oft manieren van Dooue Nistelen. Deerste gheslechte heeft witte bloemen / ende dit is principalick dat rechte Lamium. Dat tweede heeft gheel bloemen / ende dat derde heeft purpurbuine bloemen. Inde bladeren en is gheen sonderlinghe oft merckelick onderscheedt / ende daeromme so staen sijn alle drije onder een figure begrepen.

B

Haetsoen.

De bladeren vande dooue Nistelen en sijn den heeten oft bernen den rechte Nistelen niet seer onghelijck / maer nochtans sijn sijn cleynder / rontsomme ghefertelt / ende oock een weenich witter / ende sijn en bernen niet. Haren steel is viercantich / ringsomme becleedt met witte / geel / oft purpurbuine bloemen. Ende als die afvallen / soo leueren sijn swert saet. De wortel is veeslachtich. Dat gantse cruyt heeft eenen stercken reuck.

Lamium. Dooue Nistelen.

Plaetse haerder wassinghe.

C Dese Nistelen wassen oueral aende wech / ende bij de tuynen.

Den tijt.

De dooue Nistelen bloeyen vanden Mey aen den gheheelen Somer dorende sonderlinghe de witte ende de purpurbuine.

Natuur ende complexie.

De dooue Nistelen sijn werm ende drooghe / gelijck als de ander geslachten van Nistelen.

Cracht ende operatie.

Die bladeren vande dooue Nistelen / scheyden en verteeren alderhande

gheswel /

D gheswel / croppen / clieren / ende butsen oft buylen / als men se stootet ende daerop leyt. Sij stelpen oock dat bloeden wt den nuese / als men se achter op den neck leyt / oft daerop bindt. De voorghenoemde Vletelen ghe-droocht ende ghepuluerizeert sijnde / ghenesen de wonden / oude vles-ratien / ende fistelen / als men dat puluer daerin stroyt. In somma de doo-de Vletelen hebben volna als sulcken operatie / ghelijck als ander Vletelen.

Van Vlas.

Cap. CLXXVIII.

Den naem.

Vlas heet men in Griecx ende Latijn Linum / ende daer door comt het dattet sommighelieden in Duytsch Lij-nen heeten.

Faetsoen.

Vlas heeft eenen steel die is teeder / ende is met sma-le / langhe / ende scherpe bladerkens becleedt. Int sop vanden stele was-sen schoone lichtblauwe bloemen. Ende als die afvallen / soo wordentronde knoppekens oft bollekens / daer inne leyt cael / bruyn / breeft saet.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dat Vlas saeyt men oueral op dat veldt. Maer het wast gheerne in vette ende saechte eerde. Nochtans is het den velde quaet ende schadelick / alsoo ooc de Poete Vergilius daeras gescre-uen heeft.

Den tijt.

Dat Vlas wordt inden Somer wtghetrocken / ende het bloeyt in Ju-nio. Het heeft veel plaghen ende mar-telizatie te lijden / eer dattet daertoe co-met dat men Lijnwaet en doeck daer-afmaect.

Natuere ende complexie.

Dat Lijnwaet oft Vlaswaet wordt meest gheuseert inde medicijne / ende is werm inden eersten graet / ende mid-delmatisch oft ghetempert in vochtich-eyt ende droochte.

Cracht ende operatie.

Dat Vlaswaet heeft ghelijcke cracht ende werckinghe met den Fe-nogreco.

Linum. Vlas.

E nogreco. Het versaechtet ende doet verdwijnen alderhande gheheuen butsen / alst in water / huenick ende olie ghesoden is / ende in maniere van een plaester daerop gheleyt wort. Het verdrijft alderhande vleckten ende vleckten int aensicht / alst row ghestooten is / ende daerop ghestreken wordt. Het doet vergaen die sweeringhen ontrent den ooren / ende versaecht oft vermort alderhande hert geswel / als men met looge mengt ende daerop leyt. Als men met huenic mengt / ende een electuarium daer-afmaect / ende dat inneempt / so purgeret ende suyuert de borst / ende versuuet den hoeft. Het maect lust tot dat natuerlick werck van minne / als men dat met Peper ende met huenick mengt / ende daer aen coeckten ge-maect ende dat ghegeten. Dit saet heylt / geneest / ende doet wtvallen rouwe scherpe nagels / als men een veel Kerse ende huenick daertoe neemt / ende daerop leyt. Waert sake dat yemandt in sijn dermen oft inde moe-der ghequet ware / die sal Lijnwaet sieden / ende dat gesoden water tot een clysterie vseren in sijnen buyck oft inde moeder. Lijnwaet ghegheten / is der maghen contrarie / het beledt de digestie / ende maect veel windts. Dat sap van dit saet / maect scherp ghesichte. Het is wt nemende goet in water ende olie ghesoden tot ghesweer des hals / als men dat van buyten daerop leyt. Als men dit saet roostet / so stoppet dat roode melizen / ende den loop des buyck / met azijn ghetempert ende daerop geleyt sijnde. Het is treffelijcken goet gheten met rosijnen oft wijnbesien voor de ghene die wdrooghen. Het vermort ende maect rijp alderhande butsen ende sweeringhen / als men dat met Vighen mengt. Het treect beenderen / splin-ters / doornen / ende dierghelijcke dinghen wt den lijue / als men met de wortel van wilde Cucumieren / ende dat daerop leyt. In wijn ghesoden / ende die wonden daer mede ghewasschen / so preserueret die quetsuren dat sij niet en vernuylen oft innerwaerts en eten.

Van Leuercruyt. Cap. CLXXIX.

Den naem.

It Leuercruyt heet men oock Steenleuercruyt / daerom dat men ghemeenlick in diepe conde fonteynen / bornen putten ende steenroosen vindt. In Griecx ende Latijn heet het Lichen / ende inder Apoteker Hepatica. De oorsaken ende redenen van dese namen staen in onsen Latijn-schen Herbario verclaert.

Faetsoen.

Dat Steenleuercruyt vliedderet ende cruypt wjt wt / ende heeft veel vette bladeren / die ligghen ghelijck als schubben oft vischschellen deen ouer dander / ghelijck als de schelfferinghen aen des menschen lijf / ende daeromme heet men oock Lichen. Dese bladeren sijn op die een sijde groen / ende op die ander sijde bruynachtich. Onder de bladeren wassen

Van Leuercruyt.

Cap. CLXXIX.

V wassen vette/corte/ ende dunne stelen wte gelijck als draeyen. Ende op elcken steel sietmen een schoon radeken sitten / gheformeert ghelijck een cleyn sterreken. De wortel van desen cruyde is ghelijck als reyn hayrach tighe saechte wolle / ende hier mede hanghet aende steenen van de born-putten.

Den tijt.

In Junio ende Julio sietment al-
dus geformeert met sijne radekens oft
sterrekens staen wassen.

Natuere ende complexie.

Dit cruyt is cout ende drooge van
natuere/ also wi dat genoechsaemlick
inden Latijnschen Herbario verclaert
hebben.

C Cracht ende operatie.

Steen Leuercruyt gruen ghestoo-
ten/ en ouer de wonden gheleyt / stelpt
dat bloet/ ende blust alle onnatuerlijke
hitte. In deser maniere wordet ooc ge-
stooten/ en men strijcket op quade ruy-
dicheyt. Met huenick ghetempert ende
ghestrecken/ so verdriuet de quade ver-
we ende coluer der geentredie de geel-
sicht ghehadt hebben. Dit cruyt in wijn ghesoden/ ende inden mont ge-
houden/ stelpt die catarren des hoofis/ die dickwils inden hals oft inde
keele vallen. Set verdriift oock alderley placken des lijfs / als men die
daermede bestrijct.

Lichen. Leuercruyt.

Van tamme Mercuriael.

Cap. CLXXX.

Den naem.

A En tammen Mercuriael wort van sommighen Mercu-
rius cruyt gheheeten. In Griecr heetet Linozostis/ ende in
Latijn Mercurialis. En dat daeromme / want men seyt
datter Mercurius ghenonden soude hebben.

Gheslacht.

Den tammen Mercuriael is oock tweederhande / gelijck als den wil
den/ te weten dmanneken ende dwijfken. Si en hebben geen sonderlin-
ghe onderscheet/ dan alleen int saet. Hoewel nochtans dat de bladeren
van dmanneken wat sweter sijn dan de bladeren van dwijfken.

Gaetsoen.

Mercuriael heeft bladeren ghelijck de groue Basilie oft Glascruyt/
maer

Van tamme Mercuriael.

Cap. CLXXIII.

Linozostis.

Mercurialis foemella.

Tam Mercuriael manneken.

Tamme Mercuriael wijfken.

V maer dese sijn cleyder. Sinen steel ende tacckens hebben veel ledekens
oft knueckelen/ daer die bladeren wtwassen. Dat manneken draecht sijn
saet bi de ledekens oft knoopkens/ ende dat saet is rondt ende row/ altijt
twee en twee greynkens gelijck als twee kullekens aen een. Maer dat saet
van dwijfken is van veel greynkens tsamen ghedrongen gelijck als een
cleyn dwijfken. Ende valt somtijts sonder saet af. De wortel is veesek
achtich. Selden wast dit cruyt hooger dan ander half spanne.

Plaetse haerder wassinge.

De Mercurialen plandmen inde hoven ende inde wijngaerden / al-
daer wassen si. Si besaeyen haer seluen alle iaer/ also dat men se niet wel
wtgeroeden en can ter plaetsen daer sij eens gheplant sijn.

C

Den tijt.

Desen Mercuriael leuert sijn cruyt in Augusto.

Natuere ende complexie.

De Mercurialen sijn werm ende drooge inden eersten graet.

Cracht ende operatie.

Alsinen beyde dese cruyden ghelijck als ander groen cruyden eet/ so la-
reren sij/ ende maken camerganc. In water ghesoden/ ende dat selue wa-
ter ghedroncken/ so purgeret ende iaecht af door den camerganc de gal-

3 le ende

Van tamme Mercuriael. Cap. CLXXX.

Dle ende dat water. Men seyt/ als men dat wijfken stootet/ ende na dat de vrouwen ghesuyuert ende gereynicht sijn/ in haer vrouwelickheyt ghe-
daen wort/ dat sij daerna een dochter sullen ontfanghen. Ende als men
dmanneken in deser maniere vseert/ dat sij dan eenen sone sullen hebben.
Desgelijcke operatie seyt men dat dat sap oock hebben soude/ alst de vrou-
wen na haer suyueringe met sueten wijn drincken. Ende de bladeren met
olie ende sout gesoden/ oft row met azijn gegeten. Als men se met huenick
inde vrouwelickheyt doet/ so brengen sij den vrouwen haer maentston-
de/ ende lossen de secondine. Dat sap van Mercuriael inde ooren ghe-
daen/ brengt dat ghehoor weder. De bladeren lossen de vrine/ ende sijn
der blase goet/ als men se stootet ende daerop leyt. De Mercuriael cruy-
den verteeren/ ende scheyden de bloetsweeren en geswel/ als men se groen
stootet ende daerop leyt.

Van Roosemarijn. Cap. CLXXXI.

Den naem.

Roosemarijn heet men in Griecx Libanotis/ ende in Lat-
ijn Rosmarinus/ ende also noempt men noch inde Apo-
teke. Den Roosemarijn/ daer wi hieraf scriuen/ wort ge-
noemt Rosmarinus co-
ronaria/ daerom dat hi

Rosmarinus. Roosemarijn.

noch dagelick gebruyct wort om croo-
nen ende cranssen daermede te maken.
De oorsake ende redenē van ander na-
men vindi int Latijn.

Haetsoen.

Den Roosemarijn heeft cleyn rijf-
kens die sijn met veel smale/ lange/ ende
teeder bladerkens beset/ ende die sijn
op deen sijde ter eerdenwaerts wit/ en
opt opperste sijde seer gruen/ en sij heb-
ben eenen goeden stercken ruck. De
bloemen sijn wit met een luttel blaws
gemengt/ ende int tasten sijn sij taey ge-
lijck als hers. Na dat bloeyfel compt
daer cleyn sadeken wt. Die wortel is
swert ende veeselachtich.

Plaetse sijnder wassinghe.

Bij ons sedt men den Roosemarijn
inde hoven ende in teylen. In Vranc-
rijck in Prouence/ Daulphine en Lan-
guedoc wast hi so oueruloedich/ dat si

inde

Van Roosemarijn. Cap. CLXXXI.

Ende selue landen geen ander hout en bernen.

Den tijt.

Den Roosemarijn leuert sijn bloeyfel tweemaal int iaer/ inde Lenten
ende inden Herst. Ende als dan mach hij vergadert worden.

Natuer ende complexie.

Roosemarijn is werm ende drooge/ also men merct ende beuindt aen
sijnen sinaeck/ ende aen sijn operatie.

Cracht ende werckinge.

D Roosemarijn in water gesoden/ ende des morgens vroeck/ eermen ar-
beyt doet/ daer af gedroncken/ geneest de geelsucht. Roosemarijn suyuert
ende doet scheyden/ ende de corruptie verdwinen. Als hi gebrant wort/
ende den roock daer af inde keele oft inden nuese ontfangen wort/ so is hi
goet voor den hoest/ ende de catarren die wten hoofde comen. Als men
in tide van Pestilentie van Roosemarijn eenen roock maect binnen den
huysen/ so verdrift hi de quadelocht. Den Roosemarijn sterct de herse-
nen ende de sinnen/ ende sonderlinge de memorie. Hi is oock goet tot be-
uende ende lamme leden. Hi maect den mensche wederomme sprekende.
Maer alle dit voorszeyde doet principelick dat Suycker oft Conserue/
die van Roosemarijn bloemkens ghemaect wort.

Van Mondthout. Cap. CLXXXII.

Den naem.

Dit boomken heet in Latijn Ligustrum/ ende sommige hee-
tent in Duytsch Mondthout oft Rijnwilghe. Het is inde
Apoteke onbekent.

Haetsoen.

Ligustrum is een cleyn boomken/ wiens bladeren ghe-
lijck sijn den bladeren van Olijfboom oft van Wilghe/ ende sij staen al
tijt twee teghen een. De bloemen sijn sneewit/ hebbende eenen stercken
ruck/ ende sij staen te same gedrongen gelijck als druyskens. Ende als
die afvallen/ so comen daer besien die sijn eerst groen/ ende worden daer-
na swert/ ende sijn in alle manieren den druynen seer gelijck.

B

Plaetse sijnder wassinghe.

Ligustrum is bouen int lant seer ghemeyn/ want het wast in alle heg-
gen en hagen/ ende ouermids dien so en wordet niet seer gheacht. Ende
daeromme so scrift Vergilius wel/ dat niemant sijn schoon witte wel-
rieckende bloemkens en pluck/ maer dat men se laet afvallen/ en nochtans
so pluct men seer neerstelick de Brombesien/ die doch swert sijn.

Den tijt.

Het bloeyt in Maio ende Junio/ ende inden Herst so worden sijn be-
sien rijp.

3 ij Natuer

Van Mondthout.

Cap. CLXXXII.

Ligustrum. Mondthout.

E Natuer ende complexie.

Ligustrum heeft een getemperde natuer ende complexie/ want eens deels ist werm ende vochtich/ en eens deels oock coudt ende drooghe/ ghelijck als wij sulcx in onsen Latijnschen boeck vande cruyden wijt ende breedt verclaert hebben.

Die cracht ende operatie.

D Dat sap van Ligustrum is goet voor de zenuwen/ tot de ioncturen/ ende tot den vorst. Dat voorseyde sap geneest seer wel de sweeringhen des monds/ ende van tghemachte. Desgelijcke virtuyt hebben oock de bladeren/ als sij in wijn ghesoden oft geknowt worden. Men seyt/ dat dese besien de luyfen verdriuen. Si ghenesen den sprow van de hinnen ende hoenderen. De bladeren ghenesen alderhande verbrandtheyt/ als sij gestooten ende daerop geleyt worden.

Van cleyn Maencruyt.

Cap. CLXXXIII.

Den naem.

A **D**e dat dit cruydeken/ dwelck wij hier cleyn Maencruyt noemen/ in ouden tiden gheheeten heeft gheweest/ dat en weet ick noch niet ten besten/ en daerom laten wi dat bi sinen gemeynen naem Lunaria minor bliuen/ ter tijt toe dat ick oft yemant anders sinen rechten naem vinden. Naer soo veel weten wij wel/ dat dit cruydeken (ghelijck als meer andere) den ouden Medicijn meesters onbekent heeft gheweest.

Haetsoen.

Cleyn Maencruyt heeft eenen ronden steel/ die is op beyde sijden becleedt met ses oft seuen ronde bladerkens/ ghesaetsoeneert ghelijck een hert. Ende beneden onder dese bladeren sluyp eenen anderen steel wt/ dien wast een luttel hooghe op/ ende bouen deylt hij hem in sommige tackkens/ diewelcke bloemen ende saet draghen. Die wortel heeft veel veeſelen.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dat cleyn Maencruyt en wast niet oueral/ want het is in sommige plaetsen

Van cleyn Maencruyt.

Cap. CLXXXIII.

B plaetsen vreemdt/ ende ghemeynlick Lunaria minor. Cleyn maencruit. laetet hem vinden op grasachtighe berghen.

Den tijt.

Dit cruydeken compt wt inde Mey/ ende blijft tot in Junio/ daerna so verdwijnet/ ende en wordt niet meer ghevonden.

Natuer ende complexie.

Dit Maencruyt is van coude ende drooghe nature/ also dat blijet aen sinen sinaeck.

C Cracht ende werckinge.

De bladeren ghenesen ende heyle de wonden/ als men die stootet ende daerop leyt. Sij stoppen de siecte der vrouwen/ ende sonderlinghe den wit ten vloet/ als sij ghesoden sijn/ ende gedroncken worden. De Alchimisten bedriuen met desen cruyde oock haer auenture.

Van Pepercruyt. Cap. CLXXXIIII.

Den naem.

A **P**epercruyt heetet in Griec ende Latijn Lepidium/ ende bi onsen tijden Piperitis. Nochtans en ist niet dat cruyt/ dwelck Plinius Piperitin noemt/ also wij breeder op sijn stede daer af gescreuen hebben. Sommighe heeten dit cruyt Raphanum/ om dat sijn bladeren den see Radys ghelijck sijn/ alsoo wij sulcks breeder int Latijn verclaert hebben.

Haetsoen.

B Pepercruyt heeft eenen ronden steel/ die is somtijts twee ellen lanck. Sijn bladeren sijn den Lauwer bladeren niet onghelijck/ maer sij sijn wecker ende grooter/ rondsomme ghekertelt/ ende hebben eenen scherpen sinaeck ghelijck als Peper. Op sijnen steel wassen veel cleyn witte bloemkens/ ende als die afvallen/ so compt daer cleyn sadeken. De wortel is lanck ende slecht.

Plaetse sijnder wassinghe.

Pepercruyt plantmen inde hoven/ ende waer dattet eens stat gruypt/ daer en can ment niet wel verdrinen.

Van Pepercruyt.

Cap. CLXXXIII.

C

Den tijt.

Lepidium. Pepercruyt.

Dat Pepercruyt draecht bloeyfel in Junio ende Julio/ende daerna so leu-
ret ſijn ſaet.

Natuere ende complexie.

Dat Pepercruyt is werm inde vier-
den graet/gelijck als Hofkerſſe/maer
het en is niet ſo drooghe.

Cracht ende werckinge.

D Pepercruyt ghebnyct men ſeer met
ſout ende azijn om pekſel te maken. De
bladeren vſeert men wtwendich/want
ſij ſijn ſcherp/ende ſij eten inwaerts/
alſmenſe ſtootet ende daerop leyt. Pe-
percruyt geſtooten met Alantwortele
op de huepe geleyt ſijnde/ende dat een
vierendeel van een vrie daerop late lig-
gen/dat bijtet cleyne bladerkens/ende
beneempt de pine van Sciatica. Des-
gelijck doetet oock alſment op de milte
leyt. Het verdriſt ooc allerhande pla-
cken wten aenſichte/ende aen des men-
ſchen lijf/alſment daerop leyt/nochtans ſo
bijtet eerſt ende eet dat vel
wech. Alſmen de wortel van deſen cruyde
aen den hals hangt/ſo bene-
met ende verdriſt ſi de pine der tanden.
Ende in ſumma/het heeft bijna
alle alſulcken operatie ghelijck als de
Hofkerſſe.

Van Meertſebloem. Cap. CLXXXV.

Den naem.

D eſe bloemen heetmen Witte Sporckelbloemen/daerom
datſe inde Sporckelle/dat is in Febuario/vroech wtco-
men. Men noemptſe oock Meertſebloemen/want int be-
ginſel vanden Meerte laten ſi haer volcomelick ſien. Theo-
phraſtus heetet deſe ſchoone lieflijcke bloemen Leucoion/
Plinius heetſe Viola alba/dat is te ſeggen/witte Violette/om des wille
dat ſij riecken ghelijck als Meertſe Violetten.

Laetſoen.

Deſe witte Meertſebloeme heeft cruyt ende bladeren ghelijck Loock/
maer ſij ſijn teerder ende ſaechter/ende ſij cruypen wt een wortel/die is
eenen Aeywyn ghelijck. Den ſteel is rondt/dunne/ende bieſachtich/een
ſpanne lanck. Daerop waſſen twee oft drij bloemen/die ſijn wit/ende
hebben eenen liefelijcken ruck ghelijck als Meertſche Violetten/en elck
bloeme

Van Meertſebloem.

Cap. CLXXXV.

Leucoion.

Viola albæ folia cum ſemine.

Witte Meertſebloeme.

Witte Sporckelle met haer bladeren ende ſaet.

B loeme ghelijck wel een belle oft cymbale/hebbende ſes ſcherpe dingheſ-
kens/die ſijn wtwendich met geelgruene dropkens beſpraeyt/maer bin-
nen inde bloeme vindtmen in elcke bloeme ſes copkens geel ghelijck als
Soffraen/ende die ſtaen op cleyne draeykens. Als de bloeme afvallen/
ſoo comen op tſop vande ſtelen bollekens/die ſijn vander grootte van
Haſelnoten/ende ſij ſijn gheuult met geel rondt/effen ſaet/ende dit ſaet
ghelijck eens deels geel Hof Moſtaertſaet.

Plaetſe haerder waſſinge.

De Witte Sporckelbloeme waſt gheerne inde lombre/in donckere
plaetſen ende in boſſchen/ende ſonderlinge die aen dwater liggen. Men
ſedtſe oock inde hoven.

C

Den tijt.

De Sporckelbloemen(alſo hier bouen gheſeyt is) comen in Februa-
rio vroech wt/te weten/alſt eenen wermen winter is ontrent S. Valen-
tijns dach. Int beginſel vanden Meerte ſijn ſij volwaſſen. Inden April
leueren ſi haer ſaet inde bollekens/alſo geſeyt is. Inden Mey verdwijnt
dat cruyt/ſteel ende ſaet/wtghescheyden de Aeywynwortel/die blijft al-
leen in deerde onghequetſt.

Die natuere ende complexie.

De wortel van Sporckelbloemen adſtringeert/oft trecket te ſamen/
3 iij ende

Van Weertsebloemen. Cap. CLXXXV.

De sij droocht/ghelijck als ander Ayeuynwortelen/Bulbi gheheeten.
Cracht ende operatie.

De Sporckelbloemen en worden noch ter tijt / so veel als mij kennelick is / inde medicijne niet ghebesicht. Maer ghemerct dat sij adstringeren ende verteeren / so machmen se vseren ghelijck als ander Ayeuynwortelen / om onde gebreken en vlceraen daermede te heylen / in dien noch tans / dat se te voren ghesuyuert sijn.

Van Peerlencruyt. Cap. CLXXXVI.

Den naem.

Deerlencruyt heet in Griec en Latijn Lithospermon / en ouermids dien heetent de sommige oock Steensaet. In de Apoteke heetment Nilium solis. Ende alle dese namen sijn desen cruyde gegeuen om sijns saets wille / wat dat selue is hert ghelijck als eenen steen / en is schoon wit.

Geslacht.

Dat geslachte van Peerlencruyt is tweederhande / tam en wildt. En die sijn malcanderen van cruyde / stelen ende bloemen heel ghelijck. Wt

Lithospermon.
Peerlencruyt.

Lithospermum syluestre.
Wildt Peerlencruyt.

ghescheiden

Van Peerlencruyt. Cap. CLXXXVI.

ghescheiden / int saet sijne malcanderen onghelijck / want dat saet van tam Peerlencruyt is seer effen / cael / ende wit / maer tsaet van wilt Peerlencruyt is wat gherimpelt / ende is van aensiene ghelijck tsaet van ghemeyn Ossentonghe.

Laetsoen.

Nilium solis heeft bladeren die sijn lanc ende scherp gelijk dat loof van Olijf boomen / maer dese sijn langher ende scherper. De bladeren die bij de wortel staen / die ligghen op der eerden. Sijn tacken ende stelen sijn rondt / slecht / dunne / vaste / ende houdtachtich. Bonen so deelen sij haer in veel schuetskens ghelijck als een cleyn boomken. Tusschen de sijdt stelen ende de bladeren / vindt men steenachtich saet / ende dat is rondt ende cleyne ghelijck als peerlen / also datter drij oft vier greynkens neuen malcander wassen / maer daer te voren so draecht dit cruyt cleyn witte bloemkens luttel oft vele. Die wortel van desen cruyde is buyten gants rootachtich / anders is sij slecht ende houdtachtich.

Plaetse daert wast.

Tam Peerlencruyt sedtmen ghemeynlick inde hoven / hoewel noch tans dattet op sommige row plaetsen oock van hem seluen wast. Dat wilde vindt men oueral in Duytschlant opt veldt ende inden ackeren.

Den tijt.

Dat tam Peerlencruyt lenert sijn bloeyfel in Junio ende Julio. Dat wilde beghint te bloeyen inden Mey / ende bloeyt bijna den gantsen Sommer. Men vindt ghemeynlick altijt dat bloeyfel ende tsaet bij malcanderen staende.

Natuer ende complexie.

Dat saet van Nilium solis vseert men inder medicijnen / en tis werm ende drooghe / also wij dat met redenen bewesen hebben in onsen Latijnschen Herbario.

Cracht ende operatie.

Dit saet breekt den steen der blasen / ende lost de vrine / als men dat puluerizeert ende in witten wijn drinckt. Men mach dat cruyt oock wel in water sieden / en daerin baden / op dat de pijn daer door versuuetet werde / ende op dat de vrije haren ganc mach hebben.

Van Wederick. Cap. CLXXXVII.

Den naem.

Wederick heetmen int Griec ende Latijn Lysimachium / ende Lysimachia. Sommighe heeten dit cruyt Salicaria. Het heeft sijnen naem vercreghen vanden Coninck Lysimacho. Inde Apoteken en ist niet bekent.

Gheslacht.

B

Gheslacht.

Dit cruyt is tweederhande/deen heeft goudtgeele bloemen/ en wordt ouermids dien gheel *Lysimachia* gheheeten. Dat ander heeft bruyt bloemen ende Violetten/ ende ouermids dien so wordet bruyt *Lysimachia* gheheeten. Maer van desen twee is die gheel *Lysimachia* de beste om inder medicijnen te yseren. De bruyt *Lysimachia* is oock tweederhande/also wi segghen sullen alst pas geest. Dat onderscheedt van dese twee gheslachten van cruyden sullen wi hierna beter verclaren.

Faetsoen.

C De geel *Lysimachia* heeft stelen die sijn twee ellen hooge oft lanck/ ende sijn sijn ghecandt ende row. Sijn bladeren sijn wat breeder dan der bruyne/ ende ghelijcken bijna den loone vande Swalnwortel/ ende sijn staen somtijts drij oft vier ende twee teghen malcanderen/ ende sijn trecken seer te samen. De bloemen sijn gheel/ ende en hebben gheenen ruck/ sijn wassen int opperste sop vanden stele/ ende daerwt comen ronde greynkens ghelijck als *Coriander*/ ende sijn adstringeren inden smaect. De wortel vliddert hier ende daer/ ende sijn brengt schoon roode schuerten voorts/ ende dat worden nieuwe stelen. De bruyt *Lysimachia* heeft eenen steel/ die wast oock twee ellen hooghe/ maer sijn bladeren sijn smaelder/ scherper ende swarter/ ende si sijn den Wilghen bladeren heel ghelijck. Het draecht schoon bruyt bloemen/ gelijck als bruyt *Vilieren*.

Lysimachium. Bruyt Wederick. *Lysimachia lutea*. Geel Wederick.

Ende

D Ende als dese afvallen/ so volghen daer langhe rootachtige hawkens na. De wortel is veeselachtich.

Plaetse haerder wassinghe.

Beyde *Lysimachien* wassen op waterachtighe plaetsen/aen den watercant/daer de Wilghen staen.

Den tijt.

Sibloeyen in Junio ende Julio/ende principalick de gheel *Lysimachia*. De Bruyne duert schier tot inden Herst.

Die natuer ende complexie.

Beyde dese cruyden/ ghemerct datse seer adstringeren/so droogen sijn oock sonder eenich bijten.

E

Cracht ende operatie.

Dat sap wt de bladeren gedowt en gedroncken/ stopt dat bloetspouwen/ende alsment in een clysterie ingeest/ so gheneset dat root melizoen. Desghelijck doen oock de bladeren in wijn ghesoden ende gedroncken. Dat cruyt ghestooten/ ende op de vrouwelickheyt gheleyt/ oft wolle/ oft cotton in dat sap genet/ ende inder vrouwen schamelheyt ghedaen/ stilt dat bloeden derseluer/ ende doet dat cesserē. Alsment op de wonden leyt/ so sullen sijn ophouden van bloeden. Een roock ghemaect van desen cruydena dattet ghedroocht is/ verdrift de nateren ende slanghen/ ende doot oock de muesien/ muggen en vliegen.

Lagopus. Hasenpootkens.

Van Hasenpoot-

kens. Cap. CLXXXVIII.

A

Den naem.

H asenpoot wort vā sommige Cattēkens geheeten/ van wegghen sijns bloeyfels/ dwelck eenē Hasenvoet oft dē Wilghe cattēkens inde Lenten ghelijck is. In Griec heet *Lagopus*/ ende in Latijn *Leporinus pes*. Bij onsen tijden heetment *Trinitas*/ oft *Trifolium humile*.

Faetsoen.

Hasenpootkens heeft eenen ronden ghehayden steel. De bladeren sijn de ghemeyn Claueren seer ghelijck. Het leueret sijn saet in gants witte ende ghehayr-

Van Hasenpootkens. Cap. CLXXXVIII.
B ghehayde cattekens/dewelcke eenen hasenpoot ghelijck sijn. De wortel
is cleyn ende houndtachtich.

Plaetse daert wast.
Hasenpootkens wast int coren/ende inde hounen.

Den tijt.
De cattekens bloeyen meest in Junio ende Augusto.

Natuer ende complexie.
Hasenpootkens droocht seer/also men mercken mach aen sijn cracht.
C Cracht ende werckinge.

Hasenpootkens in rooden wijn ghesoden ende ghedroncken / is wt
nemende goet om den loop des buycx / ende dat roode melizoen te doen
cesseren. Ende den ghenen die de febres oft cortse hebben / dien salment
met water ingheuen. Waert sake dat yemandt sijn schamelheyt geswol
len ware/die sal dit cruyt daeraen hanghen oft legghen/soo sal dat ghes
wel vergaen.

Van Terbentijnboom.

Cap. CLXXXIX.

Den naem.

A Desen boom heetet in Griex ende Latijn Larix / ende in
sommighe Apoteken wort hi Larga gheheeten.

Maetsoen.

Desen boom heetet in Griex ende Latijn Larix / ende in
sommighe Apoteken wort hi Larga gheheeten.
Larix is eenen Dennenboom niet seer ongelijck/maer
hi is dicker / ende sijn schorffe is oock effender en glatter.
De bladeren sijn gehackelt bijna gelijck eenen cam / dick ende na bij een.
Sijn hout laet hem geerne buygen / en tis rootachtich. Wt desen boom
compt herfst / dat is van coluer gelijck huenick / ende taey / ende wort nim
mermeer dicke. Dit vercooptmen inde Apoteken oueral voor Terben
tijn / ende sij heeten dat Gloriet. Ende dien naem is hem daerom gheghe
uen / om dat den boom Larix oft Lorick heet. Den oprechten Terbentijn
is wit / ende claer gelijck als glas / ende heeft eenen goeden rneck / also wij
sulcx int langhe verclaert hebben in onsen Latijnschen Herbario.

B Plaetse sijnder wassinghe.

Desen boom en wast niet oueral. Hi is seer oueruloedich inde Slesie/
also datmen in dat lant de stouen met dien houte afschuttet ende besedt.
De Doorluchtighe Hoochgebornen Vorst / ende Heere Marckgraef
Georg etc. mijn genadige Heere heeft veel van dese boomen na Onoltz
bach doen voeren / om die aldaer in sijn hounen te planten / waer af hij mij
eenen hier te Tubingen ghesonden heeft.

Den tijt.
Desen boom en draecht gheen bloeyfel / maer hij swilt / ende daerna be
gint hi groen te worden.

Natuer

Van Terbentijnboom.

C Natuer ende complexie.

De bladeren ende schorffen van de
sen boom adstringeren ende trecken te
samē gelijck als Denne oft peckboom.

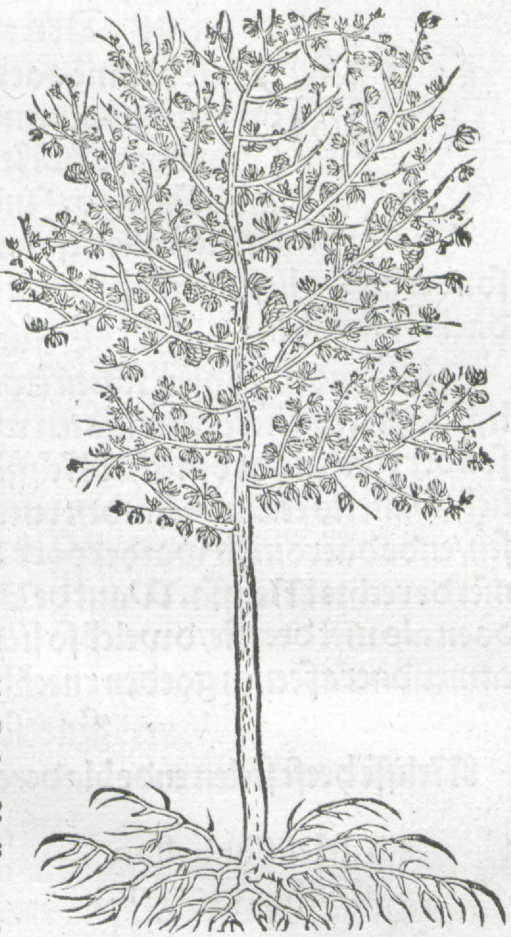
Die cracht ende operatie.

Sijn schorffe stootmen / ende sij is
goet voor de ghene die eenen blickeers
hebben van rijden / ende gheneest op
wijninghe der huyl / ende verhittin
ghe / ende verbrandtheyt / alsment met
Lithargyrium / oft schuym van siluer
ende wierooch daer op leyt / oft daerin
stroyt. Gestooten wesende met schoe
makers swertsel / so heylt sij de vlcera
tien die voorts eten. Alsinen den vrou
wen van desen schorffen eenen rooch
van onder maect / so iaecht hi de secon
dine af. In water ghesoden ende ghes
droncken / stopt si den loop des buycx /
endeloft de vrine. Sijn bladeren ghe
stooten wesende / versueten de ontfes
ten wonden / alsinense daer op leyt.

Si doen den weedom ende pijnē der
tanden cesseren / alsinense stootet / ende in azijn siedet / ende dat werm in
den mondt houdt. Sijn herfst maect weech ende saecht / het verwermt /
doet scheyden / ende het suyuert. Alst luyter ende claer ghemaect is / ende
ghelijck als een Electuarie inghenomen wort voor hem seluen / oft met
huenick / so ist goet voor de ghene die hoesten / ende voor de ghene die de
wt drooghende siechte hebben / het purgeert de borste / het lost de vrine / het
maect rijp / ende maect eenen saechten camergancx. Het is oock goet te
gen dat wtualen des hayrs vande wijnbrauwen / alsment daer op strij
ket. Het verdrijft alderhande schorfficheyt / ruydicheyt ende cranwagie
des lijfs / alsment met olie van Roosen mengt / ende strijct. Het gheneest
etterachtighe ooren / alsment met olie ende met huenick tempert / ende in
de ooren doet. Het is goet tot weedom ende pijnē inde syden / alsment
strijct. De bladeren hebben een sonderlinghe cracht om won
den te heylen / oock so is dat hers goet tot alle
wonden van binnen.

Cap. CLXXXIX.

Larix. Terbentijnboom.

A Van Me

Van Melissa.

Cap. CXC.

Den naem.

21 **M**elisse heetmē oock Confilie de greyn/ oft Moedercruyt/ oft Huenickbloeme. In Griecx heetmen dit cruyt Melisophyllon/ oft Meliphyllon/ ende in Latijn Apiastrum/ ende Citrago. Inder Apoteken heetment Melissa. Ende heeft alle dese namen daeromme/ om dat de Byen een sonderlinghe liefde ende begeerte tot dit cruyt hebben/ ende dat huenick daerwt suyghen.

Geslacht.

Men vindt bij onsen tijden twee manieren oft gheslachten van Melisse. Dat een rieckt wter maten wel/ ghelijck als Citroenen/ ende dat is sonder twijfel dat oprecht Melissa. Dat ander rieckt oock/ maer niet lieflick/ want tis eenen vreemden rueck/ schier ghelijck stanck van wantluy sen/ ende daerom so wordet oock Wandluyscruyt gheheeten. Het en is niet de rechte Melissa. Want de Byen en hebben daer niet so veel mede te doen als met deerste/ dwelck so lieflijcken rueck heeft/ dat oock een gantsse camer daeraf eenen goeden rueck heeft.

Gaetsoen.

Melisse heeft stelen ende bladeren die sijn den Swerten Andoren ghe

Melissophyllon.
Confilie de greyn.

Melissophyllum uulgare.
Wandluyscruyt.

lijck/maer

Van Melissa.

Cap. CXC.

Cljck/maer den steel en wast niet hooge. De bladeren sijn veel grooter en teerder/ende oock niet so row/ ende si hebben eenen lieflijcken rueck ghe- lijck als Citroenappelen. De bloemen sijn lijfverwich. De wortel is heel slecht ende houdtachtich. Dat Wandluyscruyt heeft eenen viercanten steel/ die is een elle lanc. Sijn bladeren sijn de bladeren vande rechte Me- lisse wat gelijck/ maer niet so groot/ en si hebben eenen vreemden rueck/ gelijck als wandluy sen. Sijn bloemen die wassen rondt som den steel/ ende si sijn wit oft bleeckgeel/ liggende in cleyen huyskens/ ende daerinne vergadert hem namaels dat bloeyfel vanden sade/ ende dit is cleynder dan tsaet vā Akeleye. Sijn wortel heeft veel sijdwortelkens al dooreen/ ende die vlichelen hier ende daer in deerde/ ghelijck als de Atele.

Plaetse haerder wassinghe.

D Dat eerste gheslacht ende oprechte Melissa oft Confilie de greyn en wast niet op alle plaetsen. Men vindt in sommige bossen. Dat Want- luyscruyt vindtmen oueral inde hoven.

Den tijt.

In Junio ende Julio bloeyen beyde dese geslachten van Melisse.

Die natuer ende complexie.

Melissa is heet inden tweeden graet/ ende drooghe inden eersten.

Cracht ende operatie.

Melissen bladeren in wijn ghesoden ende gedroncken/ oft dlijf met de sen wijn bestreken/ sijn goet tegent bijten van slangen/ ende ander venij- nich gedierte. Dat cruyt siedtmen/ ende men baedt de vrouwen haer len- denen daermede/ so crjgen de vrouwen haer maentstonde. Dat water daer dit cruyt in gesoden is/ doet de pine der tanden cesserē/ alsinen dat inden mont houdt. Dit cruyt vseertmen inde clysterien/ als yemant dat E roode melisoen heeft. Hadde yemant venijnighe campinoelien gheten/ die sal van desen cruyde drincken. Als yemandt sijnen adem niet en can hebben/ het en si met opgherechten lijue/ dien salmen van dese bladeren een Electuarie maken. Die bladeren verteeren de croppen ende clieren/ alsinen se met sout mengt ende stootet/ ende daerop leyt. Si versueten de pijn der ioncturen/ alsinen se daerop leyt. Si maken de wonden suyuer ende reyn. Alsinen de Biecoruen met desen cruyde wrijft/ so en vlieghe de Byen niet wech. Als yemant vande Byen ghesteken is/ die sal van dit cruyt daerop legghen/ so vergaet de pine. Het is goet teghen dat opclim- men vande moeder. Het is wtneemende goet voor de gene die trueren en de swaermoe dich sijn/ alsinen dat in wijn siedet ende drinckt/ oft een suy- cker ende Conserue daeraf ghemaect/ want het maect den mensch vro- lick ende blijde. Dat sap wt de bladeren ghedowt/ ende inde ooghen ge- daen/ maect claer ghesichte. Men vindt oock ghescreuen/ soo wanneer men dit cruyt vseert/ dattet goede sinen maect/ ende goede lichte droomen.

2 ij Van Ven-

Van Venckel.

Cap. CXCI.

Den naem.

Venckel wort in Griec Marathron / ende in Latijn Feniculum gheheeten / ende also heetment noch inder Apoteke. De oorsaken ende redenen van dese namen staen int Latijn verclaert.

Haetsoen.

Venckel heeft eenen ronden steel die is binnen genult met bol oft locht march / ende crijcht ioncturen ende knoopen gelijk als Riet. Sommi ghe van dese stelen wassen mans lengde hooghe / hebbende veel rijs oft tacken ter sijden. De buytenste schelpe oft schorffe is groen. De bladeren sijn den manneken van Auerone gelijk / maer sij sijn langher ende weecker / ende hebben eenen lieffelijcken rueck. Op de stelen wassen croonen / die sijn breed ende rondt / ende dat bloeyfel is gheel. Als de bloemen vergaen / so compt dat

Bsaet na. De wortel is wit / lanck / ende slecht / ende heeft eenen sueten lieffelijcken rueck.

Plaetse sijnder wassinghe.

Venckel wast oueral inde hoven / al daerment plandt. Si compt ooc van selfs in ongheworde plaetsen / ghelijck als de Dille.

Den tijt.

De Venckel bloeyt in Junio en Julio / ia bijna den gantsen Somer tot in den Herst toe. Sij blijft inden winter duerende / ende en bederft niet haest / al soo dat een Venckelwortele wel thien oft elfiaer ongheschendt blijft.

CNatuer ende complexie.

Venckel is werm inden derden graedt / ende drooghe inden eersten. Deredene hebben wi int Latijn verclaert.

Die cracht ende operatie.

Als de vrouwen Venckelcruyt eten / so crügen sij veel melck / ende des ghelijck doet oock Venckelsaet in wijn ghesoden ende gedroncken. Dat cruyt ghesoden / ende ouer gheleyt / is goet tot alderhande ghebreken der nieren ende blasen / het lost de vrije / het helpt de ghene die van slangen ghebeten sijn. Het brengt den vrouwen haer maentsonde. Des ghelijck doet oock dat saet. De wortel ghestooten / ende met huenick ghemengt / ende

Feniculum. Venckel.

Van Venckel.

Cap. CXCI.

Dende ouergheluyt / helpt de ghene die van dulle honden gebeten sijn. Dat sap vanden cruyde ende stelen wtgheperst / is goet voor droene ooghen / als men dat des auonds ende des morghens daerin doet. Het verdriift oock de sterre wt de ooge / die daer eerst in gecomen is. Dit sap doet men inde ooren / ende het doodet de wormen die daerin sijn. Dat sap suldi aldus vergaderen / Neempt dat cruyt / dat bloeyfel / oft dat groen onrijp saet / dit suldi stooten / ende druct oft perst dan dat sap daerwt / ende legt dat dan inde Sonne te drooghen / ende houdt dat wel te rade / want het is een costelijcke medicijne voor doncker ooghen. Dat saet ghesoden ende ghedroncken / conforteert de mage die cranc is / ende verdriift de walginghe. Het is oock wt nemende goet voor longhen ende leuer. Het versueter oock dat crimsel binnens lijfs. De wortel in wijn ghesoden ende gedroncken / is seer goet voor die ghene die dat water laden / ende die den cramp hebben. Dat cruyt in deser manieren ghesoden ende gedroncken / verdriift den steen. Het vermeerdert dat natuerlic saet. Het verteert ooc tgheronnen bloet.

Van Nigelle.

Cap. CXCII.

Den naem.

Nigellen heetmen in Griec Melanthia / ende in Latijn Papauera nigra / Melanthia. Swerten Comijn. Nigelle en Gith. Desen naem Nigella bliuet noch hede sdaechs inder Apoteken duerende. Alle dese namen sijn den cruyde gegeuen van sijns saets wegghen / dwelck soo swert is als een kole.

Gheslacht.

BNigella is tweederhande / tam ende wildt. De tamme is ooc dijerhande. De twee eerste sijn malcanderen in alle dingen gelijk / ende en hebben gheen onderscheedt dan alleen int saet / want dat saet van deen is swert / en van dan der geel. Daerom so hebben wi die onder een figure begrepen. Dat eerste machinen wel swerten Comijn heet / ende dat ander geelen Comijn. Dat derde heeft seer smale bladeren / gelijk als de Venckel / oft ghelijck de opperste bladeren van Coriander sijn / ende is een hupsch ende lustich ghewas / en wi

Al iij hebben

Van Nigelle.

Melanthium alterum Damascenū uocatū. Cuminum syluestre alterum.
Swerte Coriander. Wilden swerten Coriander.

C hebben hem den naem gegeven Swert Coriander. De wilde Nigelle wort van sommige S. Catharijnen bloem gheheeten/daerom dat sijn bloeme een radeken seer ghelijck is. Het mach oock wel wilden swerten Coriander heeten.

Haetsoen.

Dat eerste ende tweede geslachte van Nigelle heeft bladerkens die sijn geclouen gelijck als Duyuenkernel/oft Fumus terre/maer si sijn gruen- der. Den steel is teeder/hebbende veel tacckens/en daerop wassen wit- achtige bloemkens/elck met vijf bladeren. Ende dit worden bollekens met vijf oft ses deelen onderscheyden/en bouen op elck stuck oft deel staet een scherp dingeken ghelijck een horenken. Ende in elck stuck leyt swert
D oft geel saet/rugelinghe deen op dander/ende dit saet is scherp op de ton- ge/ende rieckt seer wel. Dat derde tam gheslechte/also wi hier bouen ges- seyt hebben/is een seer lustich ghewas/ende heeft schoon groen teeder ste- len gelijck den Venckel. Het heeft sinaelder bladeren dan de twee eerste/ ende die sijn den Venckel oft Dille niet onghelijck. Int opperste wassen witachtige blaw bloemen/die hebben oock vijf bladeren/ende sijn ghe- lijck een radeken/ende daerwt comen oock bollekens/ende die sijn groo- ter dan de twee eerste/ende sijn sijn met ses stucken onderscheyden. In elck stuck leyt dat saet in ordinancie op malcanderen/ghelijck als inde twee
voors

Van Nigelle.

Cap. CXCII.

E voorghenoemde. Dat wildt gheslechte heeft eenen ghecantten steel/die wast somtijts twee spannen hooge. Sijn bladerkens sijn den voorghenoemden derden tammen gheslechte seer ghelijck/scherp ende geclouen/ende aschverwich gruen. De bloemen van desen geslechte sijn den voorghenoemden wat gelijck/maer niet so blaw. Dat bolleken van desen gewasse heeft bouen vijf scherpe horenkens/gelijc als de Akeley bollekens/ende heeft so veel huyskens daer dat saet in leyt/ende dat heeft ooc eenen lieffelijcken ruck.

Plaetse haerder wassinghe.

De tamme Nigellen plandmen inde hoven/anders en comen sij niet voort van haer seluen. Dat wilde wast ongheplant van hem seluen int coren ende vruchten/ghelijck als in Rogghe/Terwe/Spelte ende Gerste. Nochtans so en wordet niet oueral gheuonden.

S

Den tijt.

De tamme bloeyen in Junio ende Julio/ghelijck als dat wilde. Dat saet wort rijp in Julio ende Augusto.

Die natuer ende complexie.

Beyde Nigellen tam ende wildt/sijn werm ende drooghe inden derden graedt.

Cracht ende operatie.

Dat saet vande Nigellen ghestooten met olie van blaw Lelien/ende opt voorhoofd gestreken/versueteret de pine ende weedom int hooft. Alsmen in den nuese doet/so ist goet tegen snoteringhe die eerst begint. Met azijn strijctment op de sproeten/plecken ende vlekken/ende het verteeret gheswel/ende alderhande herde sweeren. Alsmen de exteroogen met een mes rondtsomme oplicht/ende dit saet in ouden wijn te weycke gheleyt
S sijnde daerop leyt/so treect dit saet de exterooghen wote. Alsmen dit saet in water ende azijn siedt/ende inden mondt hondet/so vergaet den tand- sweer daermede. Alsmen in water gesoden heeft/ende ontrent de navel strijct/so verdriuet de wormen wten lijue. Het geneest den snof/alsmen stootet/ende in een sijden oft lijnen doeccken bindt/ende daeraen rieckt. Als dit saet in wijn ghesoden wort/ende men veel daghen veruolgens daeraf drinct/so brenget den vrouwen haer maent/het lost de vrjne/en maect veel melck. In deser manieren ist oock goet ghedroncken den ghenen die cort van adem sijn. Het is oock goet een drachma swaer in water ghedroncken/teghen alderhande veninich ghedierte. Met sijnen roock/alsmen bernt/so verdriift men de slangen. Maer men sal van desen sade niet te veel vseren/want het mocht schade ende hinder doen/het maect veel windts. Dat saet gheknawt/gheneest de sweer-
ghen binnen den mondt. Sijnen roock verdriift
de vloeyen/en de muesien oft muggen.

A iij

Van Ma

Van Maluwe.

Cap. CXCIH.

Den naem.

Maluwe heetmen in Griecx Malache/ende in Latijn Malua/ende also heetment oock inde Apoteke. Maer waeromme datment in Griecx ende Latijn alsoo heet / dat suldi in onsen Latijnschen Herbario bescreuen vinden.

Geslecht.

De Maluwe is meest tweederhande/te weten tam en wildt. De tamme noemptmen Winterroosen/oft Herstroosen/ want sij bloeyen meest vanden Oogst astot inden Herstoe. Ende dese sijn oock tweederhande/want sommige hebben purpure oft roode roosen/ende sommige hebben witter roosen. Ende de roode sijn som dubbel/en som enckel/desghelijcx oock de witte/ende dese hebben wi al onder een figure begrepen. De wilde Maluwe is oock tweederley/deene en wast niet hooghe op/ende die heetmen cleyn Maluwe/oft Keesmaluwe/om sijns saets wille/dat is gelijck schijfkens/oft ghelijck cleyn keeskens. Dander wast hooghe op/ende sij is veel grooter dan de voorgaende/ende men heetse groote Maluwe.

Gaetsoen.

De tamme Maluwe crijghet int tweede iaer haer stelen/ende die worden binnen corten tide/ in min dan ses oft seuen maende also Theophrastus scrijft lib. j. cap. v. so dicke/bijna ghelijc als een pijcke oft groote stock. En die sijn met groote/ronde/rouwe bladeren becleedt/ende sij sijn wat geclouen/ende rondsomme gekertelt. Tusschen de stelen ende bladeren wassen knoppen op seer corte steelkens/en die knoppen worden van daghe te daghe grooter/so lange tot dat si opgaen/en dan comen daer schoon roosen wte/waeraf sommige schoon lijfverwich sijn/dander sijn gantsroot/en sommige oock sneerwit. De enckele hebbē vijf bladeren/ende de dubbele hebbender veel meer. Sij en riecken niet. Als die bloemen afvallen/so compt dat saet/dat sijn ronde keeskens/ligghende in groen wollachtighe huyskens. Haer wortel is veeselachtich/ende corter dan de wortel van dander wilde ghe

Malache. Winterroosen.

slachten.

Van Maluwe.

Malua sylvestris.
Cleyn Maluwe.

Cap. CXCIH.

Malua sylvestris elatior.
Groote Maluwe.

D slachten. De wilde cleyn Maluwe cruypt ghemeynlick lancx der eerden/ende heeft ronde vette bladeren/die sijn rondsomme gekertelt. Haer steel is dicke/ende daeraen wassen lijfverwichte rooskens/die sijn met bruyn cleyn aderkens doortrocken. Ende als die afvallen/so wordent cleyn ronde keeskens/ende dat is haer saet/ghelijck oock in alle Maluwe. Sij heeft eenen langhen witten steel. De groote Maluwe is grooter/langher ende dicker dan de voorgaende. Haer bladeren sijn geclouen in vijf scherpe stueken. Haer bloemen sijn oock grooter ende rooder/met veel bruyn aderkens verdeylt/ende sijn schier ghesaetsoneert gelijck als de bloemen van Alcea/oft Cattekeskens cruyt. Het heeft een witten langhe wortel.

E

Plaetse haerder wassinghe.

De Winterroosen sedtmen inde hoven gelijck als ander tamme bloemen. De wilde Maluwe wast int wilde/bij de tuynen/inde hoven/en opt Kerckhof oueral. Nochtans wast de groote Maluwe seer geerne in vette vochte eerde.

Den tijt.

De tamme Maluwen bloeyen in Julio ende Augusto/want dese roosen en vergaen niet haest/deen gaet op/dander valt af/ende dat duert doorgaens tot schier inden winter. De cleyn wilde Maluwe bloeyt bijna

¶ bina den gantsen somer tot inden Herft toe. De groote Maluwe bloeyt meest in Junio ende Julio.

Natuer ende complexie.

De Maluwen hebben een middelbaer wermte. De tame is wat vochtiger dan de wilde / also wij dat wijt ende breedt in onsen Latijnschen Herbario verclaert hebben.

Cracht ende werckinge.

De tamme Maluwen sijn bequamer om eten dan de wilde / maer sij sijn der maghen schadelick / ende sij maken oock eenen saechten camer-ganck. De bladeren genesen de sweeren die tusschen den nuese ende de oogen wassen / als men se row met een luttel souts ende huenick knowt / ende als dan daerop leyt. Maer als desen sweer begint te heylen / so en salmen daer geen sout meer toenemen. De Malubladeren stootmen / en men leyt se op de bladeren die de Byen ghesteken hebben. Als hem yemandt met olie strijckt daer dese bladeren in gestooten sijn / so en sal hem gheen Bye van dien daghe steken. Als yemandt Maluwe met menschen vrijne mengt / ende hem daermede wasschet / so gheneest dat de quade loopende oft natte crauwagie / ende verdriift de rouen en vuylicheyt der huyt / ende schellen vanden hoofde. Dit cruyt is goet voor dwildt vier ende verbrandt heyt / als ment met olie stootet oft siedet / ende daerop leyt. De bladeren in water gesoden / versaehten de herde moeder / als men in dat water sidt. Als men hieraf een clysterie maect / ende die inneempt / so gheneest sij de sweerende ende ghequetste dermen / de moeder / ende dat fondement.

¶ Dat cruyt ende wortel van Maluwe ghesoden / ende dat water daer af ghedroncken / ende ter stont wederom ouergegeuen / contrarieert alderhande venijn. Dit cruyt leyt men op de beten van veninich gedierte. Als de vrouwen dit cruyt in water sieden / ende dat drincken / so crigen si veel melck. Met wijn gesoden ende gedroncken / so versueter de pijn der blasen. Maluwe row gestooten / treckt alderhande splinters ende doornen wten lijne / als ment daerop leyt. Plinius beschrijft / dat so wie van Maluwe sap alle daghe eenen dronck drinckt / die sal dien dach ghepreseueren wesen van alle toevallende siecten. De wortel is seer goet gheleyt op quade borsten. De Maluwe is sonderlinghe goet tot de ghebreken der blase / borst ende longhen. Dat cruyt ghesoden ende ghedroncken / breekt den steen / het doet slapen / ende helpt de vrouwen dat sij lichtelick baren.

Van Tamariscboom.

Cap. CXCIH.

Den naem.

Amariscboom heetmen in Griec Myrice / ende in Latijn Myrica ende Tamarix. In der Apoteken heetmen dit ghewas Tamariscus.

¶ Saetsoen.

Myrice. Tamariscboom.

¶ Gheslacht.

Den Tamariscus is tweederhande / tam en wildt. Den tammen wort ghesaeyt / en hi wast hooge op ghelijck als eenen boom / en hi draecht oock vruchten. Dat wilde is een wildt ghewas / ende is onvruchtbaer / ende is oock tweederhande. Dat een heeft gants bruyn stelen ende bloemen. Ende dat ander heeft eenen geelgruenen steel / ende wolachtighe bloemen / anders sijn se malcanderen ghelijck.

¶ Saetsoen.

Den wilde Tamariscus is een leech ghewas / ende heeft veel tacken / dye sijn eens deels geelgruen / ende een deel oock gants bruyn / met bladeren becleedt / die sijn den Saelboom of der Heyde gelijck. Sijn bloemen sijn wolachtich / ende somtijts bruyn. De wortel is rondt / vingers dick / ende swert. Den tammen Tamariscus is den wilden seer gelijck / maer hij en is niet onvruchtbaer / want hi draecht een vrucht die is den Galappelen ghelijck.

¶ Plaetse sijnder wassinghe.

Den tammen Tamariscus wast in Syria ende Egypten / aldaer wordt hij so groot / als hooghe boomen. Den wilden staet geerne aen den watercant.

Den tijt.

Den Tamariscus is tallen tijden gruen. Sijn bloeyfel dat vindtmen inden Mey.

Natuer ende complexie.

Tamariscus maect suyner / hi verteert ende adstringeert een luttel. Si is werm van natuer / nochtans en droocht hi niet seere / het en sij dat hij tot aschen ghebrandt worde.

Cracht ende operatie.

De bladeren oft wortel van Tamariscus gesoden met wijn oft azijn / sijn goet gedroncken voor de gene die een herde milte hebben. Si maken de milte oock cleynder. Werm inden mondt ghehouden / versueten sij den tandtweer. De vrouwen die haer flurie te seer oueruloedich hebben / die sullen in water sitten daer Tamariscus in ghesoden is / so cesset den vloet. So wie vol neten ende luyfen is / dien salmen bespraeyen met wijn daer Tamariscus in ghesoden is / soo verdriift men se. Dat

Tama-

Van Tamarisck.

Cap. CXCIII.

D Tamarisck saet ghesoden ende ghedroncken / is goet voor de ghene die bloet spouwen / ende den genen die den loop des buycx hebben / ende den vrouwen die haren loop oft fluxie te seer oueruloedich hebben / ende den ghenen die van veninich ghedierte gebeten sijn. Het verdrijsft oock alder hande gheswel / alsment also werm daerop leyt. De schorffe van Tamariscus heeft ghelijcke cracht. Een tapken van Tamarisck asschen ghesmaect / ende inde vrouwelickheyt ghedaen / doet de oueruloedighe fluxie der vrouwen cesser. Een drinckvaetken van Tamarisck hout ghesmaect / ende daerwt ghedroncken / is goet voor de miltsuchtighe. Tamarisck gheneest den cancker / als hi in wijn ghesoden / ghestooten ende met huenick daerop gheleyt wort. Dat sap wt Tamarisck bladeren gedruet / ende met wijn gedroncken / is een sonderlinghe medicijne voor de milte.

Van Clapperroosen. Cap. CXCV.

Den naem.

It cruyt noempt men in Griecx Mecon rheas / en in Latijn Papauer fluidum oft erraticum. Anders so heetent de sommige Papauer rubrum. De kinderē hebben haer genuechte met desen bloemen / want sij legghen de bladeren tusschen haer handen / oft op haer voorhoofd / ende sij doen die clappen oft geluyt geuen / ende daerom so heet dit cruyt Clapperroose. Sommige heeten dit cruyt Colle ende Colbloemen / oft Roode Cozenroosen.

Geslecht.

Men vindt tweederhande Clapperroosen oft Colle / te weten / groot ende cleyn. De groote heeft veel stelen ende tacckens. De cleyne en is niet so busselachtich als deerste. Anders hebben sij meer onderscheeds / also wij hierna verclaren sullen.

Gaetsoen.

De groote Colle oft Clapperroose heeft bladeren gelijk als tam wit Mostaertcruyt / diep gheclouen / maer si sijn langer ende rouwer. Sijn stelen ende tacckens sijn heel row ende ghehayt / ende wast bijna een elle hooghe. De knoppe die op den steel wast / is in twee gruen ghehayde vellekens besloten. So haest als de bloeme wtcompt / so vallen die twee gruen hayrighe vellekens van malcanderen / ende dan compt die schoon roode bloem oft roose wtgheslopen. De bladeren van dese bloeme vallen haest af / en dan sietmen daer een langachtich bolleken recht op staende / ende is rondsomme met swert hayr verchiert. Ende in dit bolleken vindtmen bruynachtich saet. Die wortel is vingers dicke / ende wit / met veel sijdwortelkens verchiert. De cleyn Clapperroose is der voorge noemden seer ghelijck / maer sij is in alle manieren cleynder. Haer bladeren sijn der Cicoreye ghelijcker / ende niet so diep gesneden. De bollekens inde

Van Clapperroosen.

Mecon rheas.
Clapperroosen.

Cap. CXCV.

Papauer erraticum alterum.
Roode Cozenroosen.

Inde bloemen sien nederwaert. De wortel is langer ende geelder.

Plaetse haerder wassinghe.

De Clapperroosen wassen bijna in alle cozen ende vruchten. Maer de groote Clapperroose en is niet so ghemeyn als de cleyne.

Den tijt.

De Clapperroosen bloeyen inde Lenten / ende den gantsen somer tot inden Vogst.

Natuer ende complexie.

De natuere van beyde de Clapperroosen is tot vercoelinghe geneycht. Ende daeromme so vercoelen sij ghelijck als ander Papauer oft Snelcruyden.

D

Die cracht ende operatie.

Vijf oft ses bollekens tot ouer de helst in wijn ghesoden ende gedroncken / dat doet den mensch slapen. Dat saet ghestooten / ende met Meede ghedroncken / maect weec inden buyck. Desgelijck doet oock alsment inde pepercoecken bact. De bladeren met de bollekens ghestooten / vercoelen alderhande hitte oft brandt / alsment daerop leyt. In water ghesoden / ende doecken daerin nat ghemaect / ende om thoost ghewonden / maken den mensch slapende. Dat voorsyde water bluft de ontfekinghe

B ende

Eer e inflammation / als ment met eenen doeck daerover slaet. Met den voorseyden water de tonge ghewasschen / oft daermede ghegorgelt / verdrift de bruyne / oft ontstekinghe der tonge. Dat water ouer de leuer gelyt / stelpet dat bloeden wt den nuese. Desghelijck so vergaet daermede dat gheswel inde secrete plaetsen / als men die daermede wascht. Alsinen de slaep vanden hoofde daermede strijckt / ende om dat hoofd windt / so vergaet de rasernie vande siecke menschen daermede. Het verdrift oock de pine der ooghen comende van hitte. De bladeren in wijn gesoden en de ghedroncken / oft van buyten daerom gheslagen / stopt den vrouwen haer siecke.

Van Huelsaet.

Cap. CXCVI.

Den naem.

A Velcruyt dat wordt in Griec gheheeten Mecon hemeros / ende in Latijn Papauer satium. Ende alsoo heet ment oock inder Apoteke. De oorsake ende redene van dese namen staet inden Latijnschen Herbario verclaert. Sommige heeten dit oock Huelsaet / oft Mancop.

Gheslacht.

Mecon hemeros. Huelsaet.

Des tammen Papauers sijn veel derhande gheslechten / ende sonderlinghe vijue / die malcanderen gelijck sijn van stelen / cruyt ende wortelen. Haer onderscheedt spuert men meest aen de bloemen. Want dat eerste gheslachte heeft gants sneewitte bloemen / dat tweede bruyne lijfverwighe / dat derde gants root / dat vierde wit met roode plecken aende bollekens / dat vijfde bouen wit / en met bruyne plecken ten bollekens waerts. Ende sij hebben ooc een onderscheedt int saet / want dat eerste gheslacht heeft wit saet / dat tweede ende derde swert / dat vierde bleekgeel / dat vijfde graw. Van dese gheslechten en hebben wij niet meer dan twee figuren doen teekenen.

Saetsoen.

Dat cruyt van alle dese gheslechten is ghehayt / row / ghekerft / te maten breedt / ende lanc / aschverwich gruen / het wast sonder tacckensaenden steel /

ende

Ende den steel is vinghers dicke / rondt ende hayrich. Sijn bloemen sijn schoon ende groot / ghelijck als Clapperroosen / ende gemeynlick bruyne oft wit / also die signere wtwijst. Als dese afvallen / so brenghen sij haer saet in bollekens. De wortel is slecht / enckel ende wit.

Plaetse haerder wassinghe.

Dittamme Papauer sedtmen inde houen.

Den tijt.

Dese cruyden bloeyen inden somer / ende daerna brenghen sij dat saet.

Die natuer ende complexie.

Alle dese cruyden vercoelen inden vierden graedt.

Cracht ende operatie.

D De bladeren ende bollekens in water ghesoden / ende daerinne ghebade / brenghet den slaep weder. Dit water is goet ghedroncken den ghenen die des nachts wacker ligghe. De bollekens sijn goet ghestooten / ende met Gersten mout ghemengt / ende geapliceert op wildt vier / S. Anthonis vier / ende dierghelijcke hittighen brandt. Maer men sal de bollekens stooten te wijle datse noch gruen sijn / ende daer af salmen ronde clootkens maken / ende drooghen die om daghelicks te vseren. Men maect oock vande bollekens een Electuarie / die is seer goet tegen den hoeft / ende teghen de vloten oft fluxien die wt den hoofde op de longhen ende op de borst vallen. Maer men moet de bollekens tot ouer die helft in water insieden / ende als dan hueninck daerin doen / ende wederom laten sieden tot dattet dick ghenoech wordet / om een Electuarie daer af te maken. Dat saet vande Bruyne Papauer ghestooten / ende in wijn ghedroncken / is seer goet tot den loop des buyck / ende voor de vrouwen / die haren vloet te seer ouervloedich hebben. In water ghesoden ende opt voorhoofd / ende int slaep vanden hoofde ghestreken / ist goet voor de gene die te veel waken. Dat sap wt Bruyne Papauer ghedort / vercoelt noch meer. Alsinen des so veel neemt / als een Erue groot / dat versuertet de pijn / doet den mensch wel slapen / ende is goet teghen den hoeft / ende teghen den loop des buycks. Alsinen dit nochtans niet bij maten en neemt / soo brenghet merckelijcke schade / iac somtijts oock de doot. Men menghets met olie van Roosen / ende dat bindt men opt voorhoofd / ende daermede vergaet de pijn int hoofd. Met olie van Amandelen / Myrhe / ende Soffraen ghetempert / ende inde ooren ghe daen / beneempt de pijn ende weedom der ooren. Het is oock sonderlinghe goet tot vierachtighe oft hittighe ooghen / als ment met den doder van een ghebraden ey / ende met Soffraen temperet / ende daer op leyt. Met azijn ghetempert ist goet teghen dat wildt vier / ende alderhande viericheyt / ende met vrouwen melck ende Soffraen ghetempert sijnde / ist goet voor de gene die dat Podagra hebben / als ment daer op leyt. Dat saet van wit Papauer is beter dan dat bruyne / ende het vercoelt wt

Bij der ma-

der maten seere. Dat sap dat wt dat swert oft bruyen Papauer ghedruet wort dat heetmen in Latijn Opium.

Van geel Huel.

Cap. CXC VII.

Den naem.

Dit geel Huel wort in Griecx geheeten Mecon ceratitis / ende in Latijn Papauer cornutum / ende also heetment noch inde Apoteke. Maer wij heetent daeromme gheel Huel / om dattet schoon geel bloemen heeft.

Haetsoen.

Dat geel Huel heeft aschverwighe bladeren / die sijn row / ende den Wolcruyde bijnae ghelijck / ende sijn rondtsomme ghekertelt ghelijck als de Clapperroosen. Sinen steel is oock hayrich / ghelijck als den steel vande Clapperroosen. Sijne bloemen sijn schoon gheel. Ende als die afvallen / so volcht sijn vrucht daerna / die is crom ghebooghen ghelijck als eenen horen / ende en ghelijct niet qualick der vrucht die op dat Fenigrecii wast. Inde voorseyde vrucht leyt dat saet besloten / dat selue saet is seer cleyn ende swert. Het heeft een dicke swerte wortel.

B Plaetse sijnder wassinghe.

Dat geel Huel (also Dioscorides beschrijft) wast gheerne bij den Zeecant / ende op rouwe plaetsen. Men vindts niet tot allen stedē / men moet inde hoven planten.

Den tijt.

Geel Huel bloeyt in Junio. Dat saet wort ontrent den Vogst rijp en de tijdich.

Natuur ende complexie.

Dat dit cruyt werm ende drooge is / dat machmen wt sinen sinaeck en de operatie mercken.

Cracht ende werckinge.

Die wortel van desen cruyde tot op de helft in water inghesoden / ende ghedroncken / is goet teghen de pijn ende weedom inde huepe / ende tot ghebreken der leuer / want sij heylt ende geneest die. De bladeren ende bloemen

Papauer cornutum.
Geel Huel.

Cbloemen sijn goet tot vuyl quade vlcerationen ende sweeringen. Maer tot suuer vlcerationen ende wonden en salmensē niet besigen / want sij suueren te seere / ende verteeren dat vleesch. De voorseyde bladeren ende bloemen met olie ghemengt wesende / doen de rouen vande vlcerationen vallen / als inense daermede bestrijct. Dat saet met Meede ghedroncken / purgeert seer saechtlick. De bladeren met olie ghestooten / nemen wech dat vel / ende donckerheyt der ooghen van viervoetighe dieren oft beesten.

Van Moerbessen.

Cap. CXC VIII.

Den naem.

Den Moerbessyboom heetmē in Griecx Morea / oft Sycaminea / en in Latijn Morus / en also noemptmēt noch heden sdaechs inder Apoteke. Bij onsen tijden wort hij oock gheheeten Morus Celsi.

Haetsoen.

Den Moerbessyboom heeft ronde bladeren / bouen scherp toegande / ende rondtsomme ghekertelt ghelijck als een saghe / ende sijn den eersten gheslechte van tamme Munte seer ghelijck. Sij crijcht wolachtich bloeyfel. Sijn vrucht is eerst wit / daerna root / en ten lesten als sij rijp is / so is sij swert oft bruyen. Met dese Moerbessybladeren onderhoutmen de sijdwormen / ende dese wormen worden in wonderlijcke manieren verandert / eer sij haer werck perfectelick volmaken. Want inde Lenten / ontrent den tijde dat den Moerboos begint groen te worden / ende te boten / so moetmen de eyeren / die de sijdwormē inden voorleden Herst geleyt hebben / op een pāpier oft op een doeccken inde sonne legghen / oft in een werme stoue bewaren tot datse wtsluypen. Sij sijn eerst seer cleyne ghelijck als keesmaden / ende men setse op Moerboomen loof / want daer af nemen sij haer voedsel. Ende sij wassen van daghe te daghe / so lange tot dat sij bijnae soo dick ende lanc worden als eenen cleynen vingher. Daerna so setmense in pāpyren huyskens / ende dan beghinnen sij te spin-

Morea. Moerbessyboom.

B ij nen /

Enen / ende sij ouerspinnen haer seluen so seere / datmen se schier niet meer sien en can. Met spinnen worden sij heel dunne / ende soo claer datmen daer door siet / ende ten lesten so gaet vochticheyt van haer / ende dan steruen sij. Als sij nu ghestoruen sijn / soo moeten seker daghen daerna de sijde afwinden / ende dan beuindmen dat sij in middelen tijde een gheel schelpe ghecreghen hebben / ghelijck als eenen creest / ende van faetsone sijn sij een quackelpypken niet onghelijck / ende oock soo gaen dese schelpen met haere ioncturen oft leden achterwaerts ende voorwaerts. Naedat sij sommighe daghen in dese schelpe ghelegghen hebben / soo worden sij wederomme leuendich / ende sij sluypen daer wte / ende worden Pepsels / ende sij sitten op ma'canderen ghelijck als de vliegghen / ende sij vlieden hier ende ghinder met haer vluoghelen / tot dat sij haer eyeren op een pampier oft op een doeccken legghen / ende dat faetsoen van dese eyeren is den greyn van Hirst niet onghelijck. Daerna so steruen sij wederomme / ende men worpt se wech / so dat si nergheens meer toe goet en sijn. Maer de eyeren bewaert men in een kiste tot int beginsel vande Lenten. Ende men sedt se als dan (als voor gheseyt is) inde sonne. Sulcke wonderlijcke veranderinghe van natuere hebbe ick hier int Capittel vanden Moerboom willen vertellen ende declarere / op dat men sien mach / hoe wonderlijcken dat de nature met desen Sijdworm omgaet.

Plaetse sijnder wassinghe.

Den Moerboom wast gheerne op werme sandachtighe plaetsen. Hi wil ghemest sijn / ende hij wil niet omgrauen geoeffent worden / ghelijck meer ander boomen.

Den tijt.

Den Moerboom bloeyt alderleest onder alle tamme boomen / ende sijn loof en comt nyet wte / voor dat die coude gants ghepasseert is. Ende daeromme so wordt hij gheheeten de voorsichtichste onder alle boomen / ouermids dien dat hij in desemamieren allen rijm ende onweeder weet te ontgaen.

Natuere ende complexie.

Den Moerbeshboom heeft een ghemengde nature / want de onrijpe moerbeshen als die drooghe worden / so adstringeren sij seere. Ende die rijpe beshen alleene / die sijn middelbaer van temperature. De schorisse vanden Moerboom is wat bitter / daeromme suueret ende purgeert sij. De bladeren hebben een middelbaer natuere tusschen purgeren ende adstringeren.

Die cracht ende operatie.

Als de vrucht rijp wordt / so laxeert sij. Sij wordt lichtelick inde maghe ghecorrumpeert / ende is ooc der maghe contrarie. Gheijcke cracht heeft dat sap oock / de wijle dattet row is. Maer alst ghesoden is / ende dan inde sonne gheset wordt / so adstringeret ende trecket te samen. Alsmen huemick onder dit sap doet / so doetmen daermede cesserende flurien ende

Endetgheswel vande berbelen ende caeckbeen. Het is oock goet tot ander ghebreken des monds. Alsmen onrijpe Moerbeshen droocht / stoottet / ende etet / so stoppen sij den loop des buycks. De schorisse vande wortel in water ghesoden ende ghedroncken / laxeert. Alsmen se in deser manieren inneempt / so verdrijsij sij ende iaecht af de breede wormen die inden buyck sijn. De bladeren ghestooten / ende met olie ghetempert / gheheest de verbrantheit / alsment daerop strijckt. De bladeren ende schorissen ghesoden / ende dat water inden mont ghehouden / daermede vergaet den tandtsweer. De onrijpe vrucht trecket tsamen ende adstringeert / sij stoppt den loop des buycks / ende gheheest dat roode melizoen. Als de Moerbeshen in een goede maghe comen / ende voor andere spijse ghenomen ende ghegeten worden / so gaen sij snel door den buyck / ende maken / ende openen den wech voor dander spijse. Maer alsmen se na ander spijse etet / ende in een quade maghe comen / so worden sij midsgaders ander spijse inde maghe ghecorrumpeert.

Van wilde Keruel.

Cap. CXCIX.

Den naem.

A

Alde Kernel heet men in Griecx ende Latijn Myrrhis. Bi onsen ti den heetment Cicutaria / om des wille dat sij der Cicuta / dat is Scheerlinck / oft de wilde venijnighe Peterfelie in alle dinghen ghelijck is / wtghenomen in ryeck ende smaect.

Faetsoen.

De wilde Kernel is van bladeren der wilde Peterfelie oft Cicuta heel ghelijck. Sine steel is hol / ende heeft veel ribben oft strepen. Sijn ghecroonde bloemē sijn wit / en sijn saet is scherp. De wortel is lanck / teeder / en rondt / ende van goeden smake ghelijck als geel wortelen / diemen Peen noempt.

Plaetse daert wast.

De wilde Kernel wast van haer seluen in dat Gras / ende op driessen.

Den tijt.

De wilde Kernel bloeyt inden Mey / ende in dien tijde sijn de beemde heel wit van sijn bloeyfel.

B iij Natuer

C

Natuur ende complexie.

De wilde Keruel is werm inden tweeden graedt / ende heeft een sub-
tijl substantie.

Cracht ende werckinge.

De wortel in wijn ghesoden ende gedroncken / is goet voor de ghene
die ghebeten sijn van giftighe dierkens / Phalangia gheheeten. Alsmen-
se in deser manieren vseert / so brenghet sij den vrouwen haer maent / en-
de lost de nagheboorte oft Secundina. In vleeschop ghesoden / is sij
goet voor de ghene die wtdrooghen. Sij purgeert de borst ende longen
van alle sluymen ende sljmicheyt. Si gheeft appetijt ende lust om eten.
Als sij drij daghen in water te weycke ghelegen heeft / ende men dat aen-
sicht daermede wascht / so ghenesen die vlcerationen ende sweeren des aen-
sichts daermede. In wijn gesoden sijnde / ende des daechs twee oft drij
mael daeraf ghedroncken / so preserueret ende bewaret den mensch van
de Pestilentie.

Van Steenclauer.

Cap. CC.

21

Den naem.

Steenclauer heetmen in Griec Melilotus / ende in Latijn
Sertula campana / ende daertoe ooc Corona regia. De
oorfack ende redenen van dese namen staen inden Latijn-
schen Herbario verclaert.

Geslecht.

De Steenclauer daer wi hier af scrijuen / is tweederhande. Dat een
heeft vette Clauerbladerkens / ende dat heeten sommighe Onser Vrou-
wen schoenkens. Men mach dat hier te lande inder Apoteke wel voor
dat Melilotum ghebruycken / also wi sulcx in onsen Latijnschen Herba-
rio int langhe verclaert hebben. Dat tweede is met bladeren ende bloe-
men den geelen Steenclauer gants ghelijck / maer het is hem onghelijck
van sacle / dwelck dattet in hawkens voort brengt / ende dit machmen
B Roomsche Steenclauer heeten / om des wille dattet een vreemdt ghe-
was is / ende den geelen Steenclauer eens deels ghelijck is.

Haetsoen.

Die eerste Steenclauer is een nederwassende cruyt / niet bouen een
spanne lanck. Sijn bladeren sijn den ghemeynen Clauercruyde ghe-
lijck. Sij sijn vet / ende schier aschverwich. De bloemen sijn ghesaetsoe-
neert ghelijck als de bloemen van Erwten / maer sij sijn cleynder / ende
geel van coluere. Dit worden ronde hawkens / ghemeynlick drij oft vier
bij malcanderē / en sij staen van malcanderen gespreyt ghelijck als vogels
clauwen / ende ouermids dien heeten sommighe dit cruyt Voghels Wi-
cken / ende sij sijn met rondt saet gheult. De wortel is lanck ende root.

De Roomsche Steenclauer heeft eenen ronden rooden steel. Sijn
bladeren

Melilotos.

Steenclauer.

Meliloti quartum genus.

Roomsche Steenclauer.

C bladeren sijn den Steenclauer oft Fenogreco gelijk / ende si sijn rondt-
omme ghekerft. De bloemen sijn geel ende cleyne / ende hebben eenen goe-
den ruck / ghelijck als dat gantse cruyt doet. De bloemen worden bree-
de hawkens / ende die sijn crom ghelijck als een horenten. Die wortel is
vol veeselinghen.

Plaetse haerder wassinghe.

De Steenclauer wast in alle beemden / ende sonderlinghe die op ber-
ghen ligghen. De Roomsche Steenclauer moet men inde hoven oft
in teylen setten / want het wast hier te lande niet van hem seluen.

Den tijt.

D De Steenclauer bloeyt den gantsen somer door / ende alsoo oock die
Roomsche Steenclauer. Maer haer hawkens die brenghen si voort in
Julio ende Augusto.

Natuur ende complexie.

De natuere van dese cruyden is ghemengt / want eens deels so trecken
sij tsamen / ende eens deels verteeren sij / ende maken rijp / ende haer sub-
stantie is meer werm dan coudt.

Cracht ende operatie.

De voorsayde cruyden adstringeren / also wi geseyt hebben. Si ver-
morwen

E morwen alderhande hittich gheswel/ende sonderlinge der ooghen/der moeder/des fondements/ende der manlictheyt/als sij in sueten wijn ghesoden ende daerop gheleyt worden. Maer men moet daer somtijts den doder van een ghebraden ey toedoen/oft dat meel van Fenogreco/oft Lijnsaet/oft stof vander muelen/oft de bollekens van Suelsaet/oft Endyue. In water ghesoden sijnde/soo verteeren sij alderhande gheswel/alsment daerop leyt. Als sij met Galappelen ende crijt in wijn ghesoden sijn/soo genesen sij loopende seerichheit des hoofts/alsinen die daer mede bestrijct. Met wijn ghesoden/ende op de maghe gheleyt wesende/soo vergaet daermede de pijn der maghe. Dat sap dat wt dese cruyden ghedort is/dat doet de pijn der ooren vergaen/alsment werm daerint doet. Desghelijck doet oock datselue sap/alsment met sueten wijn mengt ende inde ooren doet. Het doet den hooftsweer cesserē/alsment met azijn ende olie van Roosen mengt/ende opt hooft leyt met eenen natten doecke. Dese cruyden in water ghesoden/ende met olie van Roosen gemengt wesende/sijn goet tot den Cancker/alsinense daerop leyt.

Van Alruyn.

Cap. CCI.

Den naem.

Alruyn heetmen in Griec Mandragora oft Circea/ende Anthropomorphos/ende in Latijn Mandragora/Campana/oft Terrestrius malus. Die oorsaken van dese namen staen int langhe verclaert inden Latijnschen Herbario. Maer een dinc moet ick hier oock vermanen/dat Pythagoras dit cruyt Anthropomorphos gheheeten heeft/om des wille dat de wortel van desen cruyde eenen mensche eens deels gelijck is/also dat die figure claerlick bewijst/ende dese wortel wast soo van selfs. Maer die Quacksaluers ende Landtvaerders die hebben wortelen te coope/die en sijn also van selfs niet ghewassen/maer sij sijn van Rietwortelen also gesneden na de figure van eenen mensche/ende dan setten sij de wortelen wederom in deerde/so comē daer alsulcke wortelen wt/die van hayre/baert/ende ander dinghen eenen mensche ghelijck sijn. Ende daer lieghen sij veel lueghenen toe/datmen dese wortel onder de galghe moet grauen met seker Ceremonien etc. dat enckel luegen ende bedroch is. Dit heb ick hier willen vermanen/op dat hem yeghelick voor sulcke boenen wetete wachten.

Geslecht.

Den Alruyn oft Mandragora is tweederhande/te weten/manneken ende wijfken. Dat manneken is witter/ende daer af hebben wij de figure hiernaē ghesedt. Dat wijfken is swarter. Theophrastus int sesste boeck vande historie der cruyden int tweede Capittel/schrijft noch

van

Van een gheslecht van cruyde/wiens vrucht swert is/ende is ghelijck een besye/ende smaect ghelijck wijn. Ende dit is sonder twijfel dat cruyt/dat welck wij hierna onder de Nachtschade verhalen sullen/ende Mandragora. Alruyn. Dulcruyt noemē/ende ter seluer plaetsen sullen wij breeder daer af scrijuen.

Laetsoen.

Alruyn dwijfken heeft bladeren die sijn een luttel smaelder ende cleynder dan de bladeren van Lattourwe/ende sij hebben eenen stercken rueck/ende sij breyden haer wt op der eerden. Tusschen de bladeren brengt sij haer appelen voort/ die sijn den eyer doders niet onghelijck/ sij sijn gheel/ende hebben eenen stercken rueck/ende sijn van binnen vol saets/den keernen van peeren niet onghelijck. Die wortelen sijn groot/ende sij sijn altijt twee in een geschranckelt oft gheuolchten/ende sij sijn van buytē swertachtich/ende binnen wit/met een dicke schorisse ouertrocken. Ende en heeft gheenen steel. Dat manneken heeft groter bladeren/die sijn wit/breyt ende cael/oft effen/den Beete bladeren niet seer onghelijck. Die appelen van dat manneken sijn tweemaal groter dan van dat wijfken/ende hebben eenen stercken onlieffelijcken rueck. Sijn wortel is der wortel van dat wijfken ghelijck/maer sij is groter ende witter. Ende en heeft oock geenē steel/ghelijck als dat wijfken.

Plaetse daert wast.

Alruyn wast geerne int woudt/ende in plaetsen daer veel lumber is. Men plantse oock inde houen.

Natuere ende complexie.

Alruyn is coudt inden derden graedt. De vrucht is wat vochter dan de wortel. De schorisse vande wortel en vercoelt niet alleen/maer si drooghet oock.

Cracht ende werckinge.

De wijle dat de wortel noch gruen ende versch is/so stootmense/ende men perst een sap daer wt/dat laetmen in eenen eerden pot oft teyle inde sonne staen/tot dattet dick wordt. Men vergadert oock een sap wten appelen/maer dat en heeft soo grooten cracht niet/als tghene dat wt de wortel

De wortel compt. De schellen van der wortele hangmen op om daghe
lic te vseren. Sommighe sieden de wortel van Mandragora in wijn
tot dattet derdendeel inghesoden is / dan trecken sij dat af / ende gheuen
daeraf een croesken vol te drincken den genen die niet slapen en connen/
ende groote pine hebben / ende diemen snijden wil oft cauterizeren son-
der gheuoelen. Dat sap van Mandragora eenen scrupulus swaer ghe-
droncken / lost ende iaecht af door den camerganc alle taey slijmicheyt/
ende de swerte galle / ghelijck als de Nieswortel. Ende ist datmen van
dit sap op een mael meer inneempt / dan voorseyt is / so doodet den men-
sche. Men mengt dit sap onder de medicijnen / die men vseert tot de oog-
ghen / ende tot versuetinge der pijn. Men seyt dat dese wortel dat vuort
mornw ende weeck maect / alsiment ses vren lanck daermede laet sieden/
daerna so latet hem hanterē / ende men mach daeraf maken datmen wil.
De versche groen bladeren met Gersten mout ghemengt / versueten de
hitte ende viericheyt der oogghen / die van eenich gesweer compt / alsimen
die daerop leyt. Si doen scheyden / ende sij verteerē alderhande geswel-
herde sweeringhen ende croppen / alsimen die vijf oft ses daghen lanck
suyuerlick daermede wrijft. Si verdriuen oock de littecken. De wor-
tel in azijn ghestooten / geneest dat wildt vier / alsiment daerop leyt. Met
huenick oft olie ghemengt wesende / heylt sij dat bñten van nateren / als-
mense daerop strijct. Als sij in water gesoden is / so verteert sij dat ghe-
swel ende de croppen / alsinense daerop leyt. Met Gersten mout wort sij
ghemengt / ende also versuetet sij de pijn der ioncturen / alsiment daerop
leyt. Alsimen aende appelen riet / so maken sij den mensch slapende. Alsul-
cke cracht heeft haer sap ooc. Nochtans salment met mate vseren / want
anders doodet den mensch. Dat saet datmen binnen inde appelen vint/
dat suyuert de moeder. Ende aenghesien dattet periculoos is de Man-
dragore binnen int lijf te nemen / so salmen den mensch doen slapen / in
dien dattet noot is / door den ruck van dese appelen en vruchten / sonder
die eenichsins int lijf in te nemen.

Van Melansana.

Cap. CCII.

Den naem.

Dit ghewas heetmen bij onsen tijden Mala insana / som-
mighe heetent Poma amoris / dat is te seggen / Appelen
der liefde / maer meest so noemptmense Melanzana. De
oorzaken ende redenen van dese namen staen breed ver-
claert in onsen Latijnschen Herbario / aldaer muedijst
soecken.

Geslacht.

De Melanzana sijn tweederhande / want sommighe draghen bruy-
n appelen / ende daeromme machment Bruyn Melanzan heeten. Dat an-
der brengt witachtige oft geel appelen / ende ouermids dien so heet geel
Melanzan.

Melanzan. Anders sijn sij malcande
ren gelijck van wesen.

Haetsoen.

Melanzan is een ghewas dat is de
groote Clissen met sijn stelen ende bla-
deren bijna heel gelijck / maer sijn bla-
deren sijn langer / ende meer doorsne-
den dan de bladeren van groote Clis-
sen. Het heeft purpuren bloemen / en-
de elck bloeme heeft ses bladerē op de
maniere van een sterre. Sijn vruch-
ten sijn lanck / ende sij en ghelijcken ee-
nen appel niet qualick / ende si sijn bin-
nen vol saets / dwelck den Indiaen-
schen oft Callicoetsche Peper niet on-
ghelijck en is. De wortele is geel / heb-
bende veel veeselinghen.

Plaetse sijnder wassinghe.

Melanzan is een vreemdt gewas /
dat hier te lande van hem seluen niet
en wast / maer het moet inde houē en-
de in teylen geplandt en opgebracht
worden. Ende het wil geoeffent / en-
de gade gheslagen sijn / ghelijck als Camwoorden ende Meloenen.

Den tijt.

Mala insana bloeyen in Augusto / ende somtijts indē Herst / maer die
en connen niet wel rijpe vruchten voort brenghen.

Die natuer ende complexie.

Die vruchten van Melansan sijn sonder twijfel coudt ende vochtich
ghelijck als de Camwoorden.

Cracht ende operatie.

De Melanzan en worden / mijns wetens / inder medicinen niet ghebe-
sicht. Nochtans eedten de appelen ter sommighe steden met olie / sount
ende peper / ghelijck als de Campernoelien. Sommighe laten se een lut-
tel ouer twee sieden / ende dan snijden se daer ronde schijfkens af / die be-
reyden sij met azijn / olie / ende peper / ende also eten sij dat. Sommighe
legghen se inde pekele / ende bereyden se ghelijck als Caroten / ende dierge-
lijke vruchten. Naer dese spijse dient best den lackertonghen / die niet en
achten oftet ghesondt is / dan alleen oft wel sinaect. Als yemandt wil in
gesontheyt leuen / die sal hem van dese vruchten wach-
ten / want sij sijn onghesondt / ende
quaet om verteeren.

C

Van Plom.

Van Plompen.

Cap. CCIII.

Den naem.

21 **P**lompen worden oock Seebloemen gheheeten / oft Zeepluymen. In Griec ende Latijn heetmenſe Nymphaea. Ende inder Apoteken Nenuphar. De redene waerom ſij Nymphaea ghenoept ſijn / ſtaet int Latijn ghenoech verclaert.

Beflacht.

De Plompen ſijn tweederhande. De ſommige hebben witte bloemē / die ſijn den witte Lelien niet ſeer onghelijck. Dander hebben gheel bloemen / ende die heetmen ouermids dien Geel Plompen. Sij hebben oock verſcheyden wortelen / want dat eerſte gheslecht heeft ſwerte wortelen / ende dander heeft witte wortelen. Maer tis beter datmen haer onderſcheedt neme wt de bloemen / die yegelijck ſien mach / ter wijle dat ſij noch int water ſtaen / dan wt de wortelen die men niet ſien en can voor datſe wtghegrauen ſijn.

Maetſoen.

De witte Plompe heeft ronde ende effen ſtelen / ghelijck als de groote Bieſen. De bladeren ſijn rondt / ende heel ſtijf / ghelijck als taey leder / ende ſij ſijn den bladeren van Veyl niet ſeer onghelijck / ſij ſwemmen op

Nymphaea. Witte Plompen.

Nymphaea lutea. Geel Plompen.

dwater/

Van Plompen.

Cap. CCIII.

Cdwater / ende ſommige ooc onder dwater / en ſi comen al van eenre wortel. Sijn bloem is wit / gelijck een ſchoon witte dubbel Lelie / en ſi hebben xxvj. oft xxvij. bladeren / meer oft min. En elck van deſe geuulde bladerē is geſaetſoeneert gelijck eenē duym / oft gelijck als vette dicke bladerē van grootē Donderbaert. Binnē inde bloeme vintmen een ſchoon goutgeel ſonne met veel geel veefelen. Ende eer haer deſe bloemen ontluycen / ſo ſijnt lange knoppen gelijck als bollen van Huelsaet / en ſij ſijn met bruyn groene bladeren beſloten. Ende alſo haest als ſij wtſluypen / ſo vertoopen haer deſe dubbel bloemen met geel tootkens ghelijck als ſchoon gheverwde ſonnen / ende ſij en hebben geenen rueck. Na dat de witte bladeren afgeuallen ſijn / ſo wordent bollekens / die ſijn geuult met ſade / dat is ſwert / breet ende taey. De wortel is ſwert / row / en gecnobbelt / ſomtjts eenen arm dicke / met veel veefelen. De geel Plompe is der witte met bladeren ende ſtelen wat gelijck. De wortel is wit / row / ende ghecnobbelt. Haer bloemen ſijn heel geel gelijck als den doder vanden ey / blinckende / den Roofen niet onghelijck / ende niet ſo groot als de witte. De knoppen als ſij noch geſloten ſijn / eer ſij haer tot dat bloeyſel ontpluycken / ſo ſijnt ſeheel rondt / met groen bladeren ouertoghen.

Plaetſe haerder waſſinghe.

Beyde deſe Plompen waſſen in poelen / vijuers / en diergelijcke ſtaende water.

Den tijt.

De Plompen bloeyen in Junio / en dan behoortmen ſe te vergaderen.

Natuer ende complexie.

De wortel ende ſaet van beyde deſe Plompen / vercoelen en droogen ſonder ſcherpte / ende ſonder bijten.

Die cracht ende operatie.

EDe wortel van witte Plompen in wijn geſoden ende gedroncken / is goet voor de gene die den loop des buycx / ende dat roode melzoen hebben. Si verteert de milte / alſinēſe in deſer manieren vſeert. Si is goet tot weedom der mage ende der blaſe / als ſij geſoden is / ende daerop gheleyt wort. Si verdrijft ooc de plecken wt den lijue / alſinēſe in deſer manieren in water ſiedet / ende daerop leyt. Si maect dattet hayt niet meer wt en valt / als ſij met peck getempert / ende daerop geleyt wort. De wortel gheſoden ende gedroncken / doet den menſch in reynicheyt leuen. Deſe ghelijck ſo doet oock dat ſaet. De wortel van geel Plompen / ende deſe ghelijck oock dat ſaet in rooden wijn gheſoden ende gedroncken / ſtoppen de ſiecte vande vrouwen. De wortel vande Plompen groen geſtooten / ende op de wonden gheleyt ſijnde / ſtelpt dat bloet. Si heylt oock de ſweerigen die van dat wrijuen vanden ſchoen gecomen ſijn / alſinēſe drooghet ende daerin ſtroyt. Deſe ghelijck oock de loopende ſchorſticheyt des hoofſts. Men mach vande bloemen Conſeruen ende ſuycker maken / die welcke ſonderlinghe goet ſijn tot alderhande ſwaer Coortſen oft febres /

C ij ende

Ende tot pijn ende weedom die van der gallen / flaua bilis ghenoeemt / haren oorspronck neemt / ende sonderlinghe tot hoofstweer. Sij maken den mensch oock slapen / ende sij sijn goet teghen onbetamelijcke ende oncuysche droomen.

Van Mostaertcruyt. Cap. CCIIII.

Den naem.

A

En Hofmostaert / oft tam Mostaertcruyt heetmen in Griec Napy oft Sinipi / ende in Latijn Sinapis ende Sinapi / ende also kentment noch heden sdaechs inder Apoteken. Deredenen van dese namen vindij in onsen Latijnschen boeck vande cruyden.

Gheslacht.

Men vindt tweederhande gheslechte van Mostaertcruyt daer wij hieraf scrijuen. Dat eerste heeft loof ghelijck als Rapen loof / ende heeft geel bloemen / ende daerom heetment geel Mostaertcruyt. Sijn saet is wit. Dat ander gheslecht heeft bladeren schier gelijk den tammen witten Mostaert. Sijn bloemen sijn wit / maer tsaet is rootachtich. Om sijn witte bloemen wille macht wel wit Hofmostaertcruyt ghenoeemt worden / op datter onderscheedt sij tusschen hem ende dat tam wit Mostaertcruyt / daer wi hier bouen int xcix. Cap. afghescreuen hebben.

Tsaetsoen.

Dat eerste gheslecht van Mostaertcruyt heeft eenen rouwen / hayrighen langen steel / met veel tackens ende schuetkens ter sijden. Sijn bladeren sijn den Raeploof niet onghelijck / maer sij sijn cleinder ende rouwer. De bloemen sijn bleekgeel / ende daerwt comen ronde hayrachtige hawkens / die sijn vol wits saets. De wortel is wit / slecht / en veeselachtich. Dat ander gheslecht cruycht oock eenen rouwen ghehayden steel / maer niet so langhe. Sijn bladeren sijn ghefektelt / ende den cruyde van wit Mostaert seer ghelijck / maer sij sijn grooter ende breeder. De bloemen sijn wit oft bleek / ghesaetsoeneert ghelijck een cruys / ende daerwt comen ronde lange hawkens / die sijn vol rootachtichs saets. Die wortel is den eersten ghelijck.

Plaetse haerder wassinghe.

Beyde dese gheslachten van Mostaertcruyt / sedt men ghemeynlick in de bouen. Nochtans wassen sij somtijts van selfs / maer niet so schoon ende lustich als inde bouen.

Den tijt.

Beyde dese gheslachten van cruyden bloeyen in Junio ende Julio / ende dan leueren sij oock haer saet.

Natuere ende complexie.

De voorseyde cruyden sijn werm ende drooge inden vierden graedt. Cracht

Sinapis. Geelen Hofmostaert.

Eruca syluestris. Witten Hofmostaert.

C

Cracht ende operatie.

Mostaertcruyt verdeylt / ende treckt wt den lijue alderhande vochticheyt / als men dat van buyten daer op leyt. Als men in den mont neemt ende knoet / so trecket wt den hoofde alle taey slijmicheyt / ende purgeert de hersenen. Dat sap van dit cruyt met Meede gesoden / ende gegorgelt / is goet voor dat gheswollen kaeckbeen / ende teghen een rouwe heesche keele. Dat Mostaertsaet ghestooten / ende inden nuese gedaen / doet den mensch niesen. Het is goet voor de ghene die de vallende siecte hebben. Als den vrouwe de moeder ouer eynde wil / so salmen haer mostaert met azijn ghetempert voor haren nuese houden / ende daeraen laten riecken / soo comen sij weder tot haer seluen. Een plaester van Mostaertmeel ghemaect / die leyt men op dat gheschoren hoofd der gheenre / die men vanden swaren slaep / Lethargus gheheeten / niet ghewecken en can. Mostaertmeel met hueninck ghemengt / ende buyten opt lijf gheapliceert so lange tot dat vel root wordt / is goet tot weedom der hupen / gheswollen milte / ende alderhande langduerighe ghebreken / want het treckt de vochticheyt van binnen daerwte. Het doet dat hayr wassen ter plaetsen daer dat wtgeuallen is / als men in deser manieren temperet / ende daer op strijckt. Het maect een schoon aensicht / ende doet de maes en ende plecken vergaen. Met hueninck ende gansen sinout ghemengt

C ij wesende

Ewesende/so verteeret dat gheronnen bloet. Met azijn getempereert sijnde/so geneset quade ruydicheyt ende crauwagie/alsinent daerop strijct. Alsinent met vijghen mengt ende stootet/ende ouer de ooren leyt/so ist goet teghen de doofheyt/want het maect den mensch wederom hooren de/ende het verdrijs dat tuyten ende suysen inden ooren. Dat sap van dit gruen saet/maect claer oogen/ende verdrijs de rouwicheyt der wijnt brauwen/alsinent hier mede bestrijct. Mostaert met azijn ghestooten/is goet voor de ghene/die van nateren oft van Scorpioenen ghesteken sijn/alsinent daerop leyt. Het is oock goet teghen venijnicheyt van campernoelien. Den Mostaert is der maghen wt nemende goet. Inder spijse ghenuttet sijnde/doet hij lichtelick ouergheuen. Si lost de vrjine/ende hij brengt den vrouwen haer maent. Hij is den watersuchtighen goet/want hij verteert de ouertollighe vochticheyt van dwater/als hij daerop gheleyt wort. Alsinen met azijn drinct/so lost hij den steen. Den Mostaert versterct de digestie/ende hij doet de groue spijse inde maghe scheyden. Hij verteert oock alderhande ouertollighe vochticheyt der magen. Alsinen Mostaertcruyt ontfleect/ende eenen roock daerasmaect/so veriaecht hi de nateren/ende ander veninich ghedierte.

Van Oleander.

Cap. CCV.

Den naem.

Nerion. Oleander.

Aleander heet men in Griec ende Latijn Nerion/Rododaphne en Rododendrum/en in der Apoteken Oleander. Waeromme dat dit cruyt also genoempt is/suldi in onsen Latijnschen Herbario bescreuen vinden.

Haetsoen.

Oleander heeft bladeren gelijk den Amandelboom/maer sij sijn langher en dicker. Sijn bloemen is den Roosen niet ongelijc. Sijn vrucht is lanc/op de maniere van eenen horen. Als si opgaet/dan is sij binnen vol saets/ende dit saet is ghehayt ende row. Die wortel is lanc/houdtachtich/scherp/ende heeft eenen soutachtigen smaect.

Plaetse sijnder wassinghe.

Oleander wast gheerne bij dwater ende aende Zee/ende men sedt hem ooc inde hoven.

Den

B

Den tijt.

Wij en weten den tijt niet/wanneer Gleander bloeyt en vrucht brenghet. Want wi en hebben anders niet daeraen ghesien dan de bladeren/ende daerom staet sijn figure hier oock sonder bloemen.

Natuere ende complexie.

Gleander is werm int beginsel vanden derden graedt/ende drooghe inden tweeden.

Cracht ende operatie.

Ede bladeren ende bloemen des Gleanders dooden de honden/de esels/ende meer ander viervoetighe beesten. Maer als sij met wijn inghenomen ende ghedroncken worden/so sijn sij den menschen een heylsame medicijne teghent bijten van venijnich ghedierte/ende sonderlinge alsinen Wijnruyte daerbij neemt. Den Gleander en salmen niet alleen vseren/want Galenus schrijft/dat hij niet alleen den beesten/maer oock den menschen schadelick ende dootelick is/ist dat men hem binnen int lijf in neemt. Ende sonderlinghe is hij den schapen ende den gheyten schadelick/want al ist dat men niet meer dan de bladeren in water leyt/ende dat men de schapen ende gheyten daer af laet drincken/so steruen sij. Daerom so sal hij alleenlick van buyten geseert worden/want hij verdeylt ende verteert.

Van Berberis.

Cap. CCVI.

Den naem.

A

Berberis noempt men in Griec ende Latijn Oryacantha/en in der Apoteken Berberis. Het heet also in Griec ende Latijn/om sijn scherpe doornen wille/die aen sijn tackens wassen.

Haetsoen.

Berberis is een boomken/dat is den wilden Soutpeerboomkens niet onghelijc/maer tis cleynder/ende heeft veel stekende doornen. Sijn bladeren sijn rondsomme met cleyner kerfens. Sijn bloemen sijn gheel/ghesaetsoneert ghelijc als cleyner gheuilde Rooskens. De vruchten dat sijn schoon roode/langachtighe ronde besyckens/hanghende aen dunne teeder steelkens/ende sij hebben binnen corenkens oft greynkens/die hebben eenen sueren smaect/en sij sijn rowachtich. De wortel is in veel deelen gheclouen/ende sij is lanc.

Plaetse sijnder wassinghe.

Berberis wast tot veel plaetsen/te weten int woudt/aen hegghen ende haechbosschen/opt veldt/op de berghen/ende op drooghe/ende op natte plaetsen.

C iij Den

Van Berberis.

Cap. CCVI.

Oxyacantha. Berberis.

B

Den tijt.

Berberis groeyt ende bloeyt inde Lenten. In September ende October vindt men sijn vruchten / die sijn lustich om aensien.

Natuur ende complexie.

Berberis adstringeert en droocht / hi is condit en drooge inden tweeden graedt. De vrucht is van subtyl substantie / ende sij doorsnijdt een luttel.

Cracht ende werckinge.

C Alsmē de vrucht van Berberis eet ende drinckt / so stopt sij den loop des buyck / der vrouwen siecte / ende alle ander fluxien oft vloten. Die wortel trect doornen ende pijlen wt den lijue / als men se stootet ende daerop leyt. Men seyt ooc / waert sake dat men de se wortel / ghestooten wesende / drijmael streke ouer den buyck vā een bevruchte vrouwe / dat haer dat letsel en quaet doen soude. De besyen met hueninck oft suycker bereyt / oft geconfijt wesende / lesschen ende verslaet den dorst / ende de hitte vande corsse. Si geuen oock appetijt om eten.

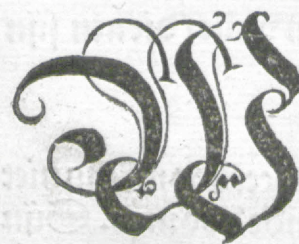

Van wildt Vlas.

Cap. CCVII.

Den naem.

A

Wildt Vlas / dit heeten sommighe Onser Vrouwen Vlas / Padden Vlas / ende Nanelcruyt. In Griec ende Latijn noempt ment Oxyris. Inder Apoteken Linaria. Ende dat daerome / om dattet den Vlas se seer ghelijck is.

Faetsoen.

Linaria is een cruyt / dat is den Wolfsmelck seer ghelijck / dat men se beyde van malcanderen niet wel onderkennen en can. Sijn stelen ende tacken sijn swertachtich / teeder ende taey. De bladeren / dier somtijts drij oft vier / ende somtijts vijf oft sesse bij malcanderen staen / die sijn den bladeren van Vlas seer ghelijck / ende sijn eerst donckergruen / ende daernaer rootachtich. Sijne bloemen sijn lichtgeel / van faetsoene van Ridder sporen. Midden in dese bloemen sijn gants doderverwighe gheel straemkens / die en gheuen gheenen rueck / ende dit worden ronde knoppen oft bollekens / daerinne leyt breedt / swert saet. Het heeft een slechte

Van wildt Vlas.

Cap. CCVII.

Linaria. Wildt Vlas.

B slechte wortel / en daerwt wassen veel ander wortelkens / die cruypen daer ter sijden omme.

Plaetse daert wast.

Dit cruyt wasset op ongheworde plaetsen / ende op de mueren / ende bij de tuynen oueral.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt den gantsen somer tot bij den Herst.

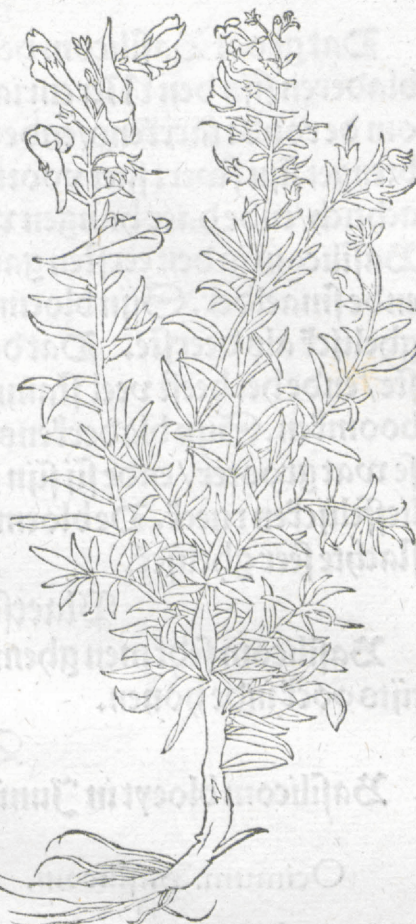
Natuur ende complexie.

Dit cruyt is werm ende drooge / en in gheenen weghe condit en vochtich / want het is bitter / ende lost de vrjne / also wij dat breeder in onsen Latijnschen Herbario verclaert hebben.

C

Cracht ende werckinge.

Linaria ghesoden ende ghedroncken / is goet voor de ghene die de geelsucht hebben. Het verdrijft oock alderhande verstoptheit der leuer ende der milte. Ende verdrijft oock alderhande sinetten ende plecken / die een mensch aen sijn lijf mach hebben / ende maect oock een schoon aensicht / ende dat doen principalick de bladeren. Linaria lost oock de vrjne wonderlijcken seere.

Van Basilicom.

Cap. CCVIII.

De n naem.

A

Basilicom oft Basilie heeft in ouden tijden in Griec ende Latijn genoempt gheweest Ocimum / ende sindt dier tijt Basilicum / ende also heeft ment tot noch toe gheheeten. Nochtans sijnder sommighe in onsen tijden die dit cruyt Ocimum garyophyllatum heeten. De oorsake ende reden van dese namen vindij in onsen Latijnschen Herbario.

Geslacht.

Dat Basilicom is drijhande / groot / middelbaer / ende cleyne. Dese en hebben geen onderscheedt dan inde bladeren alleene / want dat eerste geslechte heeft groote breede bladeren / dat tweede heeft middelbaer bladeren / dat derde heeft seer cleyne bladeren. Naer sij hebben alle drij eenderley rueck. En hoewel dat dat cleyne en derde geslecht schijnt te wesen dat Alcos Dioscoridis / nochtans ouermids datter den anderen twee seer gelijck is / so hebben wi dat lieuer willen setten onder de gheslechteren van Ocimum.

Faetsoen.

B

Haetsoen.

Dat groot Basilicom heeft eenen ronden steel met veel tacrkens. Sijn bladeren zijn den Mercuriael gelijk / bleeckgroen. De bloemkens staen om de ronde tacrkens / ende sij zijn bruyen lijfverwich. Als sij afvallen / so brengt sijn swert saet voort in cleyn huyskens. De wortel is lanck / hout achtrich / ende daer hangen veel veeselen ter syden aen. Dat middelbaer Basilicom is den eersten gants gelijk / maer sijn bladeren zijn cleynder ende smaelder. Sijn bloemkens zijn oock sineewit / ende niet lijfverwich ghelijck als deerste. Dat derde ende tcleynste is dat edelste ende schoonste / ende het heeft veel stammekens met veel tacrkens / ghelijck een dicht boomken. Sijn bladerkens zijn der Mageleyne gelijk / nochtans so sijnse wat grooter / ende sij zijn ghefartelt / ende sij hebben eenen costelijcken liefelijcken ruck. De bloemkens ende de wortelen zijn den tweeden gheslachte seer ghelijck.

Plaetse sijnder wassinghe.

Basilicom sedt men ghemeynlick in teylen voor de vensteren / en somtijts oock inde hoven.

Den tijt.

Basilicom bloeyt in Junio ende Julio / en daerna leueren sij haer saet.

Ocimum. Basilicom. Ocimū mediocre. Middelbaer Basilicom.

Dese

D Dese cruyden en connen gheenen rijm Ocimum maius. Grote Basilien. oft coude verdragen.

Natuur ende complexie.

Dese cruyden sijn warm inde tweede graet / en si sijn bouen maten vochtich.

Cracht ende werckinge.

Basilicom maect doncker ooghen / als men des seer veel eedt. Sij laxeren en maken windt / ende lossen de vrjne / sij maken veel melck / en si en worden inde mage niet lichtelick verandert. Basilicom met Gersten mont / olie van Roozen / ende azijn ghemengt / lescht en vercoelt alderhande hitte en weedom der ooghen / als men daerop leyt. Dat sap van Basilicom inde ooghen ghedaen / verdrijft de donckerheyt der seluer / ende droocht de fluxie daer wte. Dat saet ghesoden ende gedroncken / lost de vrjne / ende helpt de vrouwen dat sij haer maent crigen. Dit saet geroken / maect den mensch niesen. Als men Basilie vā buyte appliceert / so is sij seer goet voor de ghene die van eenen Scorpioen ghesteken sijn. Het verteert oock ende maect rijp alderhande gheswel / als men daerop leyt. Als men dit met azijn tempert / ende daeraen rieft / so brenghet den genen die in onmacht leyt / wederomme tot hem seluen. Het conforteert dat hooft ende dat herte. Het geeft blijchap den ghenen die vande swerte galle in melancolye gevallen sijn. Dese voorsyde cruyden heeft men voortijts oock tot veel ander dinghen gheuseert / de welcke wij hier niet al en beschrijven / overmids dien dat de oude meesters hierinne niet en accorderen / also wi dat in onsen Latijnschen Herbario breeder verclaert hebben.

Van wilde Marioleyne.

Cap. CCIX.

Den naem.

D Dese wilde Marioleyne heetmen in Griec ende Latijn Origanus ende Origanum / in Hoochduytsch Welghe moet. De redene van dien suldi int Latijn vinden.

Geslecht.

De wilde Marioleyne / gheheeten sylvestre Origanum / is wildt / en is drierhande. Naer si en hebbe geen onderscheet dan alleen inde bloeme. Dat

Van wilde Marioleyne.

B Dat eerste heeft geheel bruyn bloemē/
dat tweede lijfverwige/ ende dat der-
de heeft heel sneewitte bloemen.

Haetsoen.

Origanum is een ghewas dat heeft
veel lange stelen/ die sijn hayrich ende
bruyn/ en hebben bladeren die sijn den
Kuel heel ghelijck. Int sop crijget ghe-
croonde bloemen/ die sijn van sulcken
coluere/ also wi gheseyt hebben. Sijn
wortel is lanck/ ende houdtachtich/ en
de heeft veel schueten.

Plaetse haerder wassinghe.

Dese geslechten van wilde Mario-
leyne wassen geerne in haechbosschen/
en sonderlinge die op bergen ligghen.

C Den tijt.

Origanū bloeyt in Junio en Julio.

Natuer ende complexie.

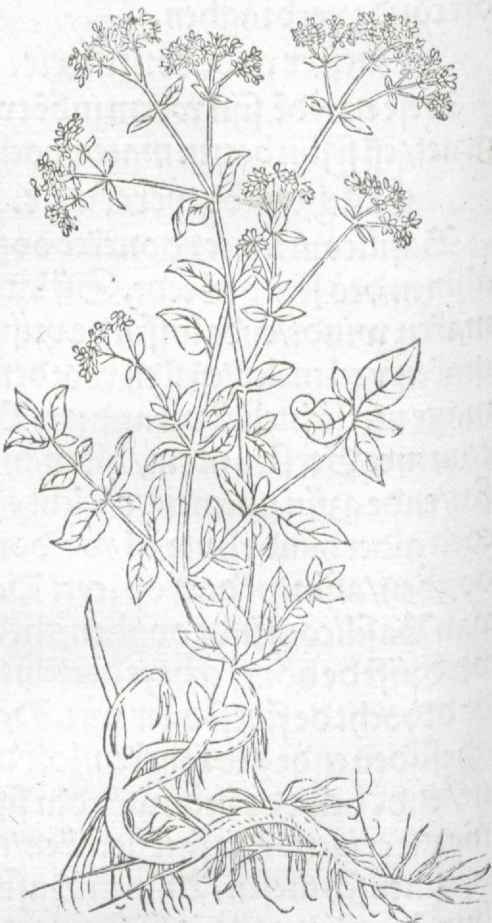
Origanum is werm ende drooghe
inden derden graedt.

Cracht ende werckinge.

Origanum oft wilde Marioleyne in wijn gesoden ende gedroncken/
is goet den genē die van veninich gedierte gebeten sijn. Met sueten wijn
gedroncken/ ist goet den genen die Cicuta/ dat is Wilde venijnighe Pe-
ter selie/ oft dat sap van Suelcruyt/ ghegeten oft ingenomen hebben. Als
ment met Orymeli drinct/ so ist goet voor de gene die gyps oft Tijdeloo-
sen geten hebben. Het is goet met vijgen ghegeten voor de ghene die den
cramp hebben/ oft die watersuchtich sijn. Origanum gedroocht/ en met
Neele gedroncken/ drijft de swerte galle door den camerganck wte/ en
de brengt den vrouwen haer maent. Met hueninck getempert/ ende een
Electuarie daer af gemaect/ is goet tegen den hoest. Origanum gesoden
ende int badt ghedroncken/ is goet voor de gene die met ruydicheyt bela-
den sijn/ ende de geelsucht hebben. Dat sap vanden gruenen Origanum
wtgeperst/ is goet tot dat geswollen kaeckbeen/ tot den huyge/ ende swee-
ringhen binnens monds. Het versueter de pine inde ooren/ als ment met
melck tempert/ en dat werm inde ooren doet. So waermen wilde Ma-
rioleyne stroyt/ daer vlien de nateren wech. Met Gersten mondt ghe-
mengt ende geapliceert sijnde/ so verdrijft ende verteert sij alderhande
gheswel. In wijn gesoden/ ende den wermen damp daer af inde ooren
ontfangen/ beneempt dat suysen ende cinghelen wten ooren. Origanum
in wijn ghesoden/ verteert dat geronnen bloet onder blaw vleesch/ als
ment daer op leyt. Als ment droocht/ ende met salpeter ende hueninck tem-
pert/

Cap. CCIX.

Origanum. Wilde Marioleyne.

Van Cullekens cruyt.

Cap. CCX.

pert/ dat maect witte tanden/ als men die daermede strijct oft wrijft. Het
verteert de croppen/ als ment met azijn/ olie ende Gersten meel mengelt/
ende dat daerover strijct. Het doet de pine ende steecten inde sijden cesse-
ren/ als ment met vijghen mengelt/ ende daer op leyt.

Van Cullekens cruyt.

Cap. CCX.

Den naem.

A

Dese cruyden die wij hier Cullekens cruyt noemen/ die
heet men in Griecx ende Latijn Orchis/ ende Cynosor-
chis/ ende nu ter tijt Testiculus canis. De redenen ende
oorsake van sulcke namen hebben wij ghenoech int La-
tijn verclaert.

Geslecht.

Men vindt vijfderhande manieren oft gheslachten van Cullekens
cruyt. Dat eerste is seer groot van bladeren ende bloemen/ ende dit heet
men in Latijn Orchis mas latifolia/ ende in Duytsch Breed Cullekens
cruyt dmanneken. Dat tweede geslechte heeft smaelder bladeren/ ende
wordt in Latijn gheheeten Orchis mas angustifolia/ ende in Duytsch
Smal Cullekens cruyt dmanneken. Dat derde gheslecht en is niet soo
lanck als de voorgaende/ ende daer-
om heet ment ooc dwijfsken/ en is ooc
dijerhande. Dat eerste heet men Or-
chis femina maior/ dat is te segghen/
Groot Cullekens cruyt dwijfsken.

Orchis mas latifolia.

Breet Cullekens cruyt manneken.

B

Dat tweede Orchis femina media/
dat is te segghen/ Middelbaer Culle-
kens cruyt dwijfsken. Dat derde Or-
chis femina minor/ dat is/ Cleyen Cul-
lekens cruyt dwijfsken.

Haetsoen.

Dat Breet Cullekens cruyt manne-
ken heeft gemeynlick drij oft vier bla-
deren om den steel/ ghelijck wesende
den Neyebloemkens/ oft de bladeren
van Tijdeloose. Sijnen steel is on-
trent anderhalf spanne lanck. Sijn
bloemen sijn lijfverwich ende gespren-
ckelt. Sijn wortele dat sijn twee cul-
lekens oft cloffekens/ die staen mal-
canderen gelijk als twee noten Mu-
scaten/ deen bouē/ ende dit is cleynder
ende voller/ en dander onder/ dat is
weecker/ ende meer gefronsselt. Dat

D

Smal

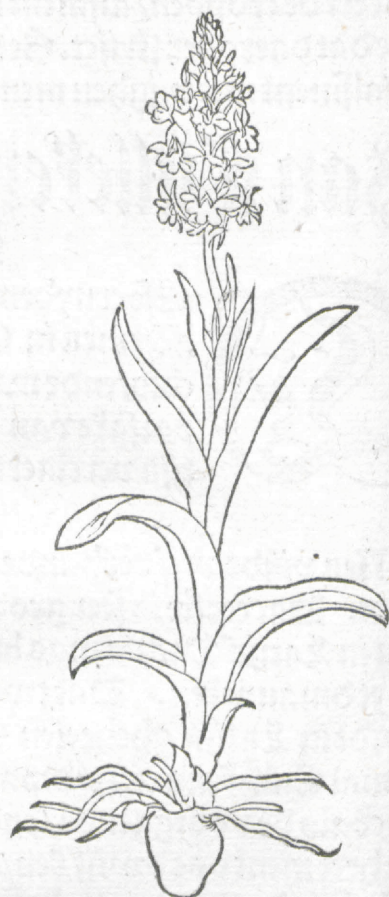
Orchis mas angustifolia.
Smal Cullekens cruyt manneken.

Orchis foemina media.
Middelbaer Cullekens cruyt wijsken.

Orchis foemina maior.
Groot Cullekens cruyt wijsken.

Orchis foemina minor.
Cleyne Cullekens cruyt wijsken.

Van Cullekens cruyt.

Cap. CCX.

C Smal Cullekens cruyt manneken heeft oock bladeren gelijk de Tijde-
loose/maer si sijn smaelder ende teerder/ende si sijn met swerte oft bruyn
plecken bespraeyt. De bloemē sijn purpurbruyn. De wortelen sijn ront/
gefaetsoneert gelijk als twee Oliuen/met wat veeselingen. Deen wor-
tel is vol ende versch/dander is ydel ende verdwijnt. Dat groot Culle-
kens cruyt wijsken / heeft bladeren die sijn den Tijdeloose bladeren heel
ghelijck. De bloemen sijn ghecolumeert gelijk als purpure. De wortelen
sijn geformeert ghelijck twee vogel eyeren. Dat opperste is ront/ ende
seer cleyne/maer dat onderste is grooter ende langachtigher. Dat mid-
delbaer Cullekens cruyt wijsken / is met bladeren ende stelen den voor-
gaenden ghelijck / maer sijn bloemen sijn cleynder / ende buyten bruyn/
maer binnen wit/ met seer cleyne swerte tippkens bespraeyt. Sijn wor-
telen sijn gelijk twee langachtige noten/ maer deen is grooter dan dan-
D der. Dat cleyenste Cullekens cruyt wijsken / is eē sijn cruyt/het is teerder
en cleynder dan de voorgaende / anders ist den smalen Cullekens cruy-
de manneken seer gelijk/maer sijn bladeren en sijn niet bespraeyt. Ende
sijn wortelen/de welcke ghelijck als twee eyeren geformeert sijn / die sijn
veel cleynder/also die figure dat claerlick doet blijcken.

Plaetse haerder wassinge.

Alle de gheslechten oft sorten van Cullekens cruyt wassen gheerne op
sandighe eerde/op berghen ende in beemden.

Den tijt.

Dese cruyden bloeyen inden Mey/ende int beghin van Junio.

Natuere ende complexie.

De grootste wortel van dese cruyden is werm ende vochtich/ en wat
sueter van smake. Maer de cleyenste ende verdwijnde die is meer ghes-
coect/ende ouermids dien is sij wermter ende drooger dan de groote.

E

Cracht ende operatie.

Dese wortel plachmen voortijts inde spijse te vserē/dwelck men noch
doen mach. Als de mans de groote volcomen wortel eten/soo maken sij
sonen. Ende als de vrouwen de cleyne eten / so ontfangen sij dochteren.
Daerom so ist voortijts in Thessalia die maniere gheweest / datmen de
cleyne met geyten melck adt/om lust te crijgen tot bijslapen/ende die yde-
le ende verdwijnde aten sij / om den lust te doen vergaen. De oorsake is
dese. De volcomen wortel heeft veel ouertollighe vochticheyt/ende gene-
reert veel inflatien ende windts / daerom so gheeft sij lust om bijslapen.
Maer de verdwijnde wortel / doet dien lust vergaen / want sij droocht
meer dan dander. Alsmense eten wil / soo moetmense braden ghelijck de
Campernoelien. Dese wortelen gestooten ende geapliceert / deylen en-
de verteeren alderhande gheswel. Desghelijck oock alsminse met Ger-
sten mout daerop leyt. Si genesen oock alle loopende sweeren / dat eten
binnens monds/ende alle seerichyeit des monds.

D ij Van Drij-

Van Drijcullekens cruyt.

Cap. CCXI.

Den naem.

A It Drijcullekens cruyt noempt men in Griecx Orchis serapias/oft Triorchis/ende in Latijn Testiculus Serapias. De oorsake ende redene van dese namen vindi in onsen Latijnschen Herbario int langhe bescreuen.

Geslecht.

Dit cruyt is tweederhande. Dat eerste heeft schoon purpurverwiche bloemen. Dat ander is van menigerhande coluer / te weten / purpurbruyn/wit/ geel ende gruen door malcanderen ghemengt. Dat onderste vande bloeme is een horsel ghelijck / ende dat opperste ghelijck een voghelken met sijn hooft ende wtghespreyde vluoghelen/anders so sijn se met stelen/bladeren/ende wortelen malcanderen seer gelijc / nochtans is dat tweede gheslecht langher.

Maetsoen.

De bladeren van desen cruyde sijn den Loock bladeren ghelijck/maer sij sijn breeder ende vetter / ende beneden ter wortelwaert te samen ghes

Triorchis mas.

Drijcullekens cruyt manneken.

Triorchis foemina.

Drijcullekens cruyt wijsken.

vrouwen

Van Drijcullekens cruyt.

Cap. CCXI.

V vrouwen ende ghebogen. De stelen sijn ontrent anderhalf spannel lanc. De bloemen hebben sulcken faetsoen/alsoo wij bouen verclaert hebben/ende ghelijck die figure claerlick wtwijs. De wortelen sijn ghesformeert ghelijck als noten / altijt drij bij malcanderen / ende deene altijt meerder dan dander.

Plaetse haerder wassinghe.

Dese cruyden wassen geerne in eenen vasten gront / ende in beemden.

Den tijt.

Dese Drijcullekens cruyden bloeyen int leste vanden Mey/ende meest int beginsel van Junius.

Natuere ende complexie.

Dese cruyden verdrooghen ende verwerimen / ghelijck als de Cullekens cruyden.

Die cracht ende operatie.

De wortel vande voorsyde Drijcullekens cruyden verteert ende doet scheyden alderhande gheswel/ende suyuert de sweeren ende vlceraetien/als men se in stucken wrijft oft stootet/ende daerop leyt. Sij gheneest ende heylt de fistelen/als men se daerop leyt. Sij heylt de inetende vlceraetien/ghelijck den wolf/ende dierghelijcke/als men se ghedoret heeft ende daer in stroyt. Si gheneest oock alderhande quade/vuyle/leelike vlceraetien. Als men se in wijn siedet ende drinckt / soo stopt sij den loop des buicks. Men vseert dese wortel niet soo seere om lust te crighen om bijslapen/als de Cullekens cruyden / want men beuindt niet dat se daertoe so wel dienen. Dese wortel geneest oock de vuyl monden/als sij in water ghesoden is/ende den mond daermede ghewasschen ende ghespuelt wordt.

Van roode Steenbrefe.

Cap. CCXII.

Den naem.

A Goden Steenbrefe heet men in Griecx en in Latijn Oenanthe/ende inder Apoteken Filipendula/ende bij onsen tijden Saxifraga rubra. De Griecsche meesters noemen hem oock Leucanthos / ter causen van sijn wit bloeyfel. De redenen ende bescheedt van dander namen vindi in onsen Latijnschen Herbario gheallegeert.

Maetsoen.

Rooden Steenbrefe heeft bladeren gelijck als wilde Pastinaken/ oft ghelijck de ghemeyn Peterselie. Het heeft eenen dicken steel/ die is anderhalf spannel lanc. Sijn bloemen sijn sneewit/ elck met ses bladeren / gelijck een sterre. Sijn saet dat wast na dat de bloemen af gheuallen sijn/ende het is breedt gelijck als dat saet van Melde. Sijn wortel is swert/

D i j ende

B ende heeft veel veeselingen/ghelijck als draeykens/daeraen hangen ronden bollekens oft nootkens / aen een wortel somtijts vijf oft ses / somtijts meer oft min.

Plaetse daert wast.

Roode Steenbree wast geerne in steenighe plaetsen/ende op rouwe herde berghen.

Den tijt.

Dese Steenbree bloeyt in Junio/als den Wjngaert bloeyt/ende daerom heet hij in Griec Venanthe/ende ter seluer tijt is hij lichtelick om kennē wt sijn bloemen.

Natuere ende complexie.

Rooden Steenbree is werm ende drooghe inden derden graedt/ende dat is goet om mercken aen sijnen sinaeck/want hi is seer bitter.

C Cracht ende werckinge.

Den steel van roode Steenbree met de bladeren ende tsaet/met wijn ende hueninck ghesoden ende gedroncken/lost de Secondina. Die wortel in wijn ghesoden ende ghedroncken/is goet teghen de droppelpisse/ende teghen de geele. Sij is oock goet tot alderhande ghebreken der blasen. Sij lost de vrine/ende breekt den steen. Si scheydt de inflatien ende winden inde maghe. Si is goet gepuluerizeert/ende inde spise ghenut voor de ghene die de vallende siecte hebben. De bladeren met hueninck ghemengt/ende een Electuarie daer af gemaect/doen den hoeft cesserē/ende sijn goet voor de ghene die eenen corten adem hebben.

Van Coeckoecs broot. Cap. CCXIII.

Den naem.

A Coeckoecs broot heeten de sommighe Hasenclauer / oft Coeckoecs Clauer. In Griec ende Latijn Orys/ende inder Apoteken Trifolium acetosum/ende Alleluja. Anders heet ment ghemeynlick Panis cuculi/dat is te segghen Coeckoecs broot.

Saetsoen.

Saxifraga rubra.

Roode Steenbree.

B

Saetsoen.

Coeckoecs broot is een neder cruydecken. Sijn bladerkens die eerst wt comen/die sijn te samen ghevonden/en daernaes als sij haer op doen/soo sijn se schoon gruen / altyt drij op een cleyn cort steelken / ende sij hebben inde midden diepe keruen / ende sij sijn suer van sinake. Vessens de bladeren comen witte bloemen gelijck als bellen / elck besonder op eenen steel. De bloemkens sijn door en door met cleyn purpuren aderkens onder trockē. Ende als die afvallen/so worden dat cleyn scherpe bollekens / gheult met geel saet. De wortel is geknodelt/bruynroot ende lanc.

Panis cuculi. Coeckoecs broot.

C Plaetse sijnder wassinghe.

Dit cruyt wast gemeynlic int wout/op steenrooten / oft op wortelen van groote boomen. Men vindets oock aen den watercant / ende aen sommighe haghen.

Den tijt.

Coeckoecs broot bloeyt meest inden April / ende int beginsel vanden Mey/als den Coeckoeck begint te roepē. En men vint bi experientie / so wanner dit cruyt oueruloedelick bloeyt/dat dan in dat iaer groot water compt.

D Die natuere ende complexie.

Coeckoecs broot heeft alsulcken complexie ende natuere/gelijck als de Surckel/te weten condit ende drooghe.

Cracht ende operatie.

Coeckoecs broot is wt nemende goet ghegheten / oft ghesoden ende gedroncken / den genen die een cranche onstercke maghe hebben. Item den ghenen die gebroken sijn. Het is oock goet om te heylen alderhande wonden / ghesweer / ende fistelen / ende sonderlinghe tot vuyl monden. Het verslaet den dorst. Ende in somma het heeft alle operationen ende duechden/die men den Surckel

toegheeft.

D iij Van Twee

Van Tweeblat.

Cap. CCXIII.

Den naem.

Al Weebladt heeft dien naem ter causen van sijn bladeren/ want het en heeft niet meer dan twee. Daerom denck ick dattet dat Ophris is daer Plinius af scrift. Som- mighe hebben dit cruyt voor Persoliata ghehouden/ maer sij dolen.

Tsaetsoen.

Ophris Plinij. Tweebladt.

Dit cruyt heeft eenen enckelen stee/ die is ront/ ende is met twee bladeren ghechiert/ die ghelijcken den grooten Wechbreede. Vande midden vanden stele tot bouen toe wassen sijn bloemē/ die doen haer op ghelijck vogelkens/ ende sij sijn gruengeel van coluere/ en- de daerwt kijcken twee cleyn dingef- kens/ gelijck als tongeskens. De wor- tel heeft veel veeselingen/ geschranckelt ende door malcanderen ghewonden/ ende is goet van ruecke.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dat Tweebladt wast gheerne op vochtighe beemden die aen de bergen ghelegghen sijn.

Den tijt.

Tweebladt bloeyt inden Mey ende in Junio/ ende daerna verdwijnet.

Natuere ende complexie.

Tweebladt is werm ende drooge/ dwelck men wt sijnen smaect mercken mach/ want hi is suet ende taey.

Cracht ende werckinge.

Dit cruyt adstringeert/ daerom so heylet de wonden en sweeren/ ghe- lijck dat Cullekens cruyt/ oft cleyn Maencruyt.

Van Scharleye.

Cap. CCXV.

Den naem.

Scharleye wordt in Griesccher ende Latijnscher spraecke Orminum gheheeten/ ende daertoe Geminalis/ ende in- der Apoteken noemptmense Gallitricum. De oorsake en- de redenen van alsulcke namen hebben wij eens deels in onsen

Van Scharleye.

Cap. CCXV.

Al onsen Latijnschen boeck vande cruyden verclaert.

Gheslacht.

Men vindt tweederhande Scharleye/ tam ende wildt. De wilde Scharleye oft wildt Boelkens cruyt is der Samie van stelen/ bladeren ende bloemen gelijck. Dat onderscheedt van beyde dese geslechten sullen wi hierna beschrijven.

Tsaetsoen.

De tamme Scharleye heeft eenen viercantighen steel/ die is ontrent eenen cubitus lanck/ ende bruyn van onder op. Sijne bladeren sijn heel

Orminum satium.
Tamme Scharleye.

Orminum sylvestre.
Wilde Scharleye.

Brow ende ghehayt/ ende sij riecken sterck/ ende sij sijn asschenverwich gruen. Sijne bloemen sijn wit/ blauverwich/ ende sij sijn den Samie bloemen niet onghelijck. Naedat de bloemen afghevalen sijn/ soo co- met dat saet/ dat is swert ende lanckachtich/ ende het leyt in huyskens/ die hanghen nederwaert. Sijn wortel is houdtachtich ende geel. De wilde Scharleye is der tamme met stelen/ bladeren/ ende saet wat ghe- lijck/ want den steel is viercantich/ row/ ende ghehayt. De bladeren sijn

den Sa-

Van Scharleye.

Cap. CCXV.

Den Samie bladeren wat ghelijck. De bloemen sijn van coluere hemelblaw met purpurbruyt ghemengt / ende ghekrumpt ghelijck als eenen Arendts beck. Dat saet is rondt ende geel / ende het leyt in huyskens. De wortel is hondtachtich / ende swert van coluere.

Plaetse haerder wassinghe.

De tamme Scharleye plantmen inde hoven. De wilde wast op ongheworde velden / ende schier oueral inde beemden.

Den tijt.

Beyde dese gheslechten van Scharleye bloeyen in Junio / ende sij leuen dan oock haer saet.

Natuer ende complexie.

Beyde de Scharleyen sijn werm ende redelijcken drooghe / dwelck men aen haren sinaeck wel mercken mach / want hij adstringeert ende is bitter.

D

Cracht ende operatie.

Dat saet vande tamme Scharleye met wijn ghedroncken / brenghet lust om bijslapen. Alsmient met hueninck mengt / so benemet de donckerheyt der ooghen. Alsmient in water siedet / so doet een geswel vergaen / ist dat ment daerop leyt. Sulcken cracht heeft dat cruyt oock / alsmient in deser manieren vseert. De wilde Scharleye is tot alle dingen crachtigher dan de tamme. De bladeren van beyderley gheslechten in stucken ghestooten / besonder op haer seluen / oft in water ghesoden / die trecken de splinters ende doornen wten lijue / als mens daerop leyt. Sij verteerren / ende doen scheyden alderhande gheswel.

Van Eruen.

Cap. CCXVI.

Den naem.

A

E

Ruen / die heetmen in Latijn Eruum / en in Griec Orobis. Het is den Apotekers onbekent / want si nemen Wicken daer voor / maer sij dolen.

Geslacht.

Men vindt tweederhande Eruen / tam ende wildt / ende sij sijn onderscheyden van bloemen / vrucht ende wortel / also wij hier na breeder verclaren sullen.

Gaetsoen.

De tamme Eruen dat is een ghewas / dwelck niet hooghe en wast / het is teeder ende dunne. Het heeft sinael bladeren / en witte / ende blawachtighe bloemen. Ende als de bloemen afvallen / so volgen daer hawkens nae / die sijn breedtachtich ende bijnae rondt / ende daerinne leyt wit saet / dat is so groot als een Roomsche Erwte / maer het is cantachtigher /

Van Eruen.

Cap. CCXVI.

Orobis. Witte Eruen. Eruum syluestre. Roode oft wilde Eruen.

tigher / ende niet rondt. De wortel is geel / ende heeft veel veeselingen. De wilde Eruen sijn den tammen met cruyde ende met stelen heel ghelijck / maer de bloemen sijn root / ende beneden / ende inde middel blaw ende geel. Sijn hawkens sijn smal / ende veel langer dan de tamme. Dat saet dat daerin leyt / dat is rondt / ende swert oft grawachtich. De wortel is dicke ende hondtachtich.

Plaetse haerder wassinghe.

De Eruen wassen gheerne op magher dorre eerde. De tamme moet men inde hoven setten. De wilde wassen op sommighe ackers / en in hegghen ende haechbosschen.

E

Den tijt.

Beyde de gheslechten van Eruen bloeyen in Junio ende Julio / ende daerna leuen sij haer saet.

Natuer ende complexie.

De Eruen sijn werm inden eersten graet / en drooghe inden tweeden.

Die cracht ende operatie.

Als yemandt seer veel Eruen eedt / so maken sij pine int hooft / sij lareren den buyck / ende lossen bloet met de vrijne. Alsmense siedet / ende den ossen voorsedt / so worden sij vet. Eruen meel met hueninck ghemengt / ende

De een Electuarie daeraf ghemaect / die is goet voor de ghene die veel taey vochticheyt / humoren / ende sluymen op de longen / ende op de borst vergadert hebben. Het suynert de sweeringhen / het doet de sproet vergaen / ende ander plecken / die een mensch aen sijn lijf ende in sijn aensicht mach hebben. Dat Eruen meel maect dat de vlceraen niet voort en eten. Het versaecht de herde vrouwen borsten. Als inent in wijn te weyke leyt / ende appliceert / so ghenet tgene dat ghebeten is van menschen / honden / ende slangen. Met azijn ghetempert wesende / so versuetet dat crimpfel / de pijnlicheyt des ghenoechs / ende de droppelpisse. Het verdrijft den inecksel / na dattet ghesoden is / ende daermede ghestreken.

Van ghemeyn Peterselie.

Cap. CCXVII.

Den naem.

De ghemeyn Peterselie daer wij hier af spreken / die is in Griecx geheeten Oreoselinon / en Petroselinon agrion / ende in Latijn Apium montanum / ende Petroselinon sylvestre. De Apotekers heeten simpelijken Petroselinon / ende sij hebben meest ghehouden voor dat oprecht Petroselinon Macedonicum / also wi dat in Latijn seer breet verclaert hebben.

Oreoselinon. Gemeyn Peterselie.

Tsaetsoen.

De gemeyn Peterselie en heeft niet meer dan eenen steel / die is rondt / comende wt een teeder / cleyn geel wortelken / en heeft veel tacckes / die breyden haer rondtsomme wte / ende daerop staen cleyn / gruen / wtgesneden / ghefertelde bladerkens / der wilde Peterselie / oft Cicuta niet onghelijck. Het heeft witte gecroonde bloemkens / gelijk als de Cicuta / maer sij sijn cleyn der ende teerder. Sijn saet is lancachtich / scherp op de tonghe / teeder / ende goet van rucke / den Roomschen Comijn ghelijck.

Plaetse daert wast.

Die Peterselie en wasset bouen in Duytschlant niet van hem seluen / hi moet daer inde bouen gheplant worden. En so ist met meer ander cruyden / die in de lant int wilde wassen /

ende

Ende in ander landen moet men se saeyen oft planten.

Den tijt.

De ghemeyn Peterselie bloeyt in Junio ende Julio / ende leueret dan oock haer saet.

Natuur ende complexie.

Dese Peterselie is werm inden tweeden graedt / ende drooghe inden derden.

Cracht ende operatie.

Dat saet ende de wortelen van de ghemeyn Peterselie in wijn ghesoden ende ghedroncken / daermede lost de vrinne. Sij brenghen den vrouwen oock haer maentstonde / als men se in deser manieren vseert. Men vseertse oock inde medicijnen die men bereyt teghen tvenijn. Item tot medicijnen die ververmen / ende de vrine lossen. In somma dese Peterselie heeft alle de operatien ende virtuyten / die men der Eppe toegheeft / alsoo wij in sijn Capittel daeraf scrijuen sullen. Dese Peterselie vseert men oock seer inde kuecken / ende dat niet sonder sake / want sij is goet teghen de inflatien der maghen / sij maect goede digestie / sij oepent de milte ende de leuer / sij scheydt quade humoren. En heeft meer ander operatien die wij int Capittel vander Eppe vertellen sullen.

Van Carnoillyen. Cap. CCXVIII.

Den naem.

De ghene dat wij hier Carnoillyen noemen / die heeten in Griecx Va ende Va / ende in Latijn ende inder Apoteke heet men se Sorba. Sij sijn seer row en amper inde keele als men se eedt.

Geslacht.

Men vindt driehande Sorba. Dat eerste geslacht heeft gants ronde appelen oft vruchten. Dat tweede heeft langachtighe vruchten ghelijck eyeren. Dat derde heeft vruchten die sijn aen den steel scherp / ende bouen breedt gelijk als een peere. Ende die mach men Sorbpeeren noemen / ende die staen hier ghesfigureert.

Tsaetsoen.

Sorba dat is eenen hooghen boom / met eenen oprechten / bruynen stam. Sijn bladeren wassen aen eenen langhen steel / rijghelinghe deen neffens dander / alijt deen teghen dander wtghespreyt ghelijck als vlueghelen / in maniere als oft niet meer dan een bladt en ware / ende bouen ist een onghelijck bladt. De bladeren sijn lancachtich / rondtsomme ghefertelt / ende sij sijn den Lauwerbladeren niet seer onghelijck / wtghenomen dat se corter sijn. De bloemen sijn wit gelijk als bloeyfel van Soppe.

pe. De

Van Carnoillyen.

Cpe. De vruchten sijn rondt ende lang
achtich / oft ghesaetsoneert ghelijck
als peeren / also geseyt is. De wortel
en staet niet diep in deerde / nochtans
is sij dicke / ende sij en verderft niet
lichtelick.

Plaetse daert wast.

Dese Carnoillyen wassen gheerne
in vochtighe conde plaetsen / en oock
aen de berghen.

Den tijt.

De Sorba leueren haer vruchten
ende peeren in September.

D Natuer ende complexie.

De Sorba trecken te samen ghe-
lijck als de Nispelen / maer sij en sijn
niet so crachtich.

Cracht ende operatie.

De onrijpe Sorben in stucken ge-
smeden ende inde sonne te droogen ge-
leyt / ende dan ghegheten / die stoppen
den loop des buycr. Dat meel van de
se appelen inde spijse ghenuttet / heeft
desghelijcke cracht. De Sorben peeren ghesoden ende gedroncken / stop-
pen den loop des buycr. Maer men sal dese vrucht niet te veel vseren int
der spijse / dan alleen als medicijne. Want sij dienen beter inde medicijne
dan inde spijse.

Van Watertongeskens. Cap. CCXIX.

Den naem.

A Watertongheskens heet men also overmids sijn figu-
re ende gedaente. In Griecx mach ment Ophioglosson
heeten / ende in Latijn Lingua serpentina / twordt oock
gheheeten Lancea Christi.

Maetsoen.

Dat Watertongesken en heeft niet meer dan een bladen / dat is vet
ende dicke / vander lengde van eenen vingher / den cruyde van Water-
wegerick wat ghelijck. Onder aen dit bladen cruypt een cleyn steelken
wt / daerop wast wat groens dat is gelijk een scherp natertongesken.
De wortel is geel ende vol veeselen.

Plaetse

Cap. CCXXVIII.

Oa. Carnoillyen.

Van Natertongesken.

B Plaetse sijnder wassinghe.

Dit Natertongesken vindt men in
omnighe beemden die op berghen ge-
leggen sijn.

Den tijt.

Dat Natertonghesken vindt men
meest inden Mey / daerna so ver-
dwijnet / ende men sietet niet meer.

Natuer ende complexie.

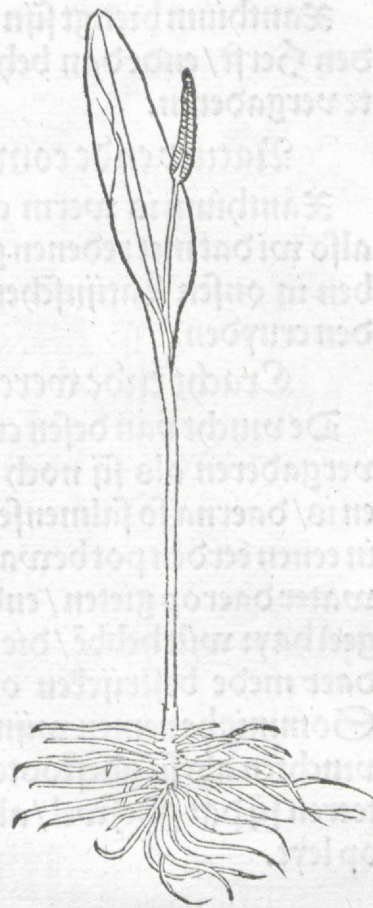
Dat Natertongesken droocht son-
der groote hitte.

C Cracht ende operatie.

Dit cruyt dient wel tot de wonden /
want het treckt toe ende heylt de won-
den binnen luttel daghen / ghelijck als
de Waelwortel. Ende het dient seer
wt nemende wel tot alderhande hitti-
ge quade vlcrationen. Het verteert oock
dat gheswel / ende doet dat scheyden /
als ment met verckens liefe mengt / en-
de daerop leyt.

Cap. CCXIX.

Ophioglosson. Watertongesken.

Van cleyen Clissen.

Cap. CCXX.

Den naem.

A Dit cruyt heet men in Griecx Xanthion / en Phasganon /
en in Latijn Xanthium. Bi onsen tijden heet ment Lapa-
pa minor / en Lappa inuersa / en in duytsch noempt ment
cleyen Clissen / Allgoe / ende Bedelaers luyfen. De oorsaa-
ken van dese namen staen inden Latijnschen Herbario verclaert.

Maetsoen.

Dit cruyt heeft eenen steel / die is eenen cubitus lanc / vet / hoeckach-
tich / ende met veel tickens bespraeyt. Sijn bladeren sijn den Melde bla-
deren wat ghelijck / ende sij sijn ghekerfelt / hebbende eenen smaect gelijk
Sofkerse. Sijn vrucht is rondt / ende so groot als een Olijue / ende ste-
kende gelijk eenen eghel / ende blijft aen de cleederen hangende. De wor-
tel is root / ende vol veeselinghen.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dit Xanthium wast in vette plaetsen / in putten / ende wtghedrooch-
de poelen.

Den

Van cleyen Clissen.

Cap. CCXX.

B

Den tijt.

Xanthium brengt sijn vruchten in den Herst / ende dan behoort men die te vergaderen.

Natuer ende complexie.

Xanthium is werm ende drooge / also wi dat met redenen gethooit hebben in onsen Latijnschen boeck vanden cruyden.

Cracht ende werckinge.

C De vrucht van desen cruyde salmen vergaderen als sij noch niet heel rijp en is / daerna so salmen se stooten ende in eenen eerden pot bewaren / ende lauw water daerop gieten / ende die schoon geel hayr wilt hebben / die sal sijn hoest daer mede bestrijcken oft wasschen. Sommighe nemen wijn daertoe. De vruchten als sij ghestooten sijn / so verteren sij dat gheswel / als men se daer op leyt.

Van Cottoen.

Cap. CCXXI.

Den naem.

A

Cottoen oft Boomwolle is van Plinio en ander Latijnsche meesters Xylon ende Gossipion ghenoempt. In der Apoteken heet ment Cotum / Bombar / en Bombasum.

Haetsoen.

Cottoen is een ghewas dat heeft bladeren ghelijck Wijngaert bladeren / maer sij sijn cleynder. Die bloemen sijn geel / ende inde middel purpurbruyn / ende rondsomme doorsneden. Sijn vrucht is ghesaetsoneert ghelijck een ghebaerde note / ende is vol edel wolle oft cottoen / daer af spint men schoon wit lijn waet / alsoo men dat in dese figure claerlick sien mach.

Plaetse sijnder wassinghe.

Cottoen wast in Egypten / in Candia / in Poellien / ende Maltha. Men plandten nu oock hier te lande / ghelijck als meer ander vreemds ghewas.

Den tijt.

Dat Cottoen boomken is alsoo vruchtbaer / dattet ter stontt bloemen

Van Cottoen.

Cap. CCXXI.

Xylon.

Cottoen.

B men ende vruchten bij malcanderen heeft / soo haest alst groot ghenoech wort / dat is ontrêt den tijt van twee maenden / ende dit doet so langhe / tot dat hem den couden winter ouer den hals comt.

Natuer ende complexie.

Cottoen is werm ende vochtich / also dat Serapion bewijst.

C Cracht ende operatie.

Dat sap vande bladeren gheneest den loop der ionghen kinderen / ende doet dat criemsel cessen. Dat saet is goet teghen den hoest / ende ander passien der borst. Het vermeerder oock dat mannelick saet. Met de olie die van dat saet ghemaect is / verdriift men dat sproet / ende ander masen ende plecken int aensicht.

Van Paddebloemen.

Cap. CCXXII.

Den naem.

A

Paddebloemen heet men oock Padden Dille / ende wilde Chamille. In Griecx Parthenion / ende Amaracon. In Latijn Parthenium / Amaracum / Solis oculus / Cautata / ende bij onsen tijden Cotula fetida / daeromme dattet sterck rieckt.

Haetsoen.

Padden Dille is der Chamille in alder manieren ghelijck / wtghenomen dat dese bladeren grooter sijn / ghelijck wesende den oppersten bladeren van Coriander. Sijn bloemen sijn oock grooter dan Chamille bloemen / en sij stincken. Dit is dat Parthenium daer af dat Dioscorides scrijft / also wij dat in onsen Latijnschen Herbario met veel woorden bewesen hebben / daer mach hijt lesen diet verstaet ende daertoe lust heeft.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dit cruyt wast int Coren / aen den wech / ende aen de canten vande hoven.

Den tijt.

Padden Dille comt vroech wt inde Lenten / ende duert bij cans den gheheelen somer met cruyt ende bloemen.

E iij

Natuer

Van Paddebloemen.

Natur ende complexie.
Dit cruyt is werm inden derden
graedt/ende inden tweeden drooge.
Cracht ende werckinge.

Dit cruyt ghedroocht ende ghepul-
uerizeert/ende daeraftwee drachmen
(alsoo Actuarius beschrijft) met huen-
ninc ingenomen in Orymeli/lost de
swerte galle/ende de sluymen/ende
iaecht dat af door den camerganck.
Dit cruyt is goet voor de ghene die een-
nen corten adem hebben/ende die me-
lancoliens ende swaermoedich/oft
truerende sijn. Dat cruyt sonder die
bloemen in water ghesoden ende ghe-
droncken/is goet den ghenen die den
steen hebben/ende die cort van adem
sijn. Als de moeder dick geswollen en-
de verherdt is/soo salmen dit cruyt in
water sieden/ende daerin sitten. Dit
cruyt met den bloemen gruen ghestoo-
ten/is goet teghen dwilbt vier/ende
ander hittich gheswel/als ment daer-
op leyt. Het verdrijsft oock de croppen/
als ment mengt met hinnen smout/
ende daer op strijct. Alst ghedroocht is/ende
met hueninc oft azijn in ge-
nomen wort/so ist goet tegen de draeyinge
oft swijmeringhe in thooft.

Cap. CCXXII. Parthenium. Paddebloemen.

Van Salomons segghel.

Cap. CCXXIII.

Den naem.

Salomons segghel heet men in Griecx ende Latijn Polygo-
natum. Ende inder Apoteken Sigillum Solomons.
Sommighe heetent oock Witte wortel/ouermids dient
dat sijn wortel wit is/ende om dattet veel ioncturen en-
de knopen heeft.

Gheslacht.

Dit cruyt is tweederhande. Deen heeft breede bladeren/ende dander
smalle. Anders so sijnse malcanderen seer ghelijck/also wij dat hierna
claerlick beschrijven sullen.

Tsaetsoen.

Den breeden Salomons segghel heeft eenen steel die is rondt en teeder/
ende op beyde syden met schoon gruen bladeren becleedt/die welcke den
Lauwer

Van Salomons segghel.

Polygonatum latifolium.
Breedten Salomons segghel.

Cap. CCXXIII.

Polygonatum angustifolium.
Smallen Salomons segghel.

Lauwerbladeren gelijck sijn/maer sijn sijn breeder ende caelder/somtijts
thien oft tweeles aen eenen steel/ende sijn smaken gelijck als Queappelen/
maer sijn adstringeren. Tusschen de bladeren wassen schoon witte bloe-
men met gruen ghemengt/van saetsoene ghelijck als langhe schellen/en-
de dier isser altoos meer in getale dan de bladeren/want wt elcken hoeck
vande bladeren sluypen twee/drij/vier/oft meer bloemen wte. Ende
als die ghenoech gebloeyt hebben/so comen daer wt roode greynen/die
sijn eerst groen/ende daerna worden si swert. De wortel is wit/weeck/
lanck/knoopachtich/vinghers dicke/ende daeraen hangen veel veeselin-
ghen. Den smallen Salomons segghel is den voorseyden cruyde wat
ghelijck/maer sijn bladeren sijn veel smaelder/ende dier staeter vne aen
elck ioncture. Sijn bloemen sijn gruenachtiger dan de bloemen van den
breeden Salomons segghel/sijn greynen oft knoppen sijn bruynder. Die
wortel en is niet so groot/noch so vol knobbelen als deerse.

Plaetse haerder wassinghe.

Beyde dese geslechten van Salomons segghel wassen op bergen/en-
de int woudt.

Den tijt.

Beyde dese cruyden bloeyen inden Mey/ende dan machmensse ver-
gaderen.

D Die natuer ende complexie.

Salomons segghel heeft een ghemengde nature/want het adstringeert eens deels/ende is oock wat bitter/ende scherp op de tonghe.

Cracht ende werckinge.

De wortel gheneest ende heylt de wonden/als men se gruen scootet/ende daer op leyt. Sij verdrift oock alderley smetten ende plecken wt den aensichte/ende oock ouer alle dlijf. Desghelijcx doet oock de dorre wortel in water ghesoden/ende daerna een doercken in dat water nat ghe- maect/ende daermede ghewasschen.

Van Eycken varen. Cap. CCXXIII.

Den naem.

Eycken Varen heet men oock Boom Varen/ende Engels- soet/het heeft op deen sijde seer veel cleyne gheeldroppel- kens. In Griecx ende Latijn heet ment Polypodium/ende de Filicula. De Apotekers hebben den Griecschen naem Polypodium behouden. De oorsake en redenen van dese namen vindij in onsen Latijnschen Herbario.

Haetsoen.

Polypodium. Eycken Varen.

Polypodium is een cruyt ontrent een spanne lanck. Sijn bladeren sijn den Varen cruyde gelijk/ende sij sijn ghefertelt/staende altyt paer en paer aen ghehaynde ronde stelen/ende dier wassender veel wt een hayrachtighe/cruypende/ronde/knoopachtige wortel/hebbende veel cleyne veesfelen.

B Ende dese wortel is buyten swert/ende binnen gruen/ende sij heeft eenen gemengden sinaeck/bitter ende soet door een. Si en crijcht gheen stengels noch bloemen.

Plaetse daert wast.

Eycken Varen wast int wout/het vliddert ende cruypt ouer de mossachtighe steenrooten. Item aen de stammen ende wortelen der boomen/ende sonderlinge van Eycken boomē. Men vindet oock op seer oude Wilghen.

Den tijt.

Dit cruyt salmen vergaderen int leste van Augustus.

Natuer

E

Natuer ende complexie.

Eycken Varen is suet ende scherp door een/ende daerom so drooget sonder enich bijten.

Die cracht ende operatie.

De wortel vseert men in medicijnen/ende als men se met eenen kiecken oft hoen siedet/oft met Beete oft Maluwe/ende dat sop daer af nuchteren werm gedroncken/dat lost door den camerganck alderhande galle ende slijmicheyt. Desghelijcx doet sij oock/als men se dorret ende puluerizeert/en een drachma swaer met Meede in neemt. De wortel van Polypodium met hueninck ghestooten ende gheapliceert/is goet den ghenen die haer ouerreyt hebben/en als de ioncturen oft cotten wt een sijn/ende sij gheneest de clouen van de handen ende voeten. Men mach dese wortel oock in water te weycke legghen/ende dat sap daer wt douwen/ende dat selue sap purgeert oock. Dese wortel ghepuluerizeert/ende inde niese ghedaen sijnde/dat vertereert dat ouertollich vleesch dat inden niese wast/dwelck men Polypus heetet.

Van Malroue. Cap. CCXXV.

Den naem.

Malroue heet men in Griecx Prasion/en in Latijn Marrubium/en inder Apoteke Prassium. Sommighe heetent witten Andoren.

Haetsoen.

Marrubium is een ghewas met veel tacken/die alle wt eender wortel comen. Sijn stelen sijn viercantich/wit ende ghehayt. De bladeren sijn rondachtich/bijna van haetsoen ghelijck eenen dym/ende sij sijn bleeckgroen/gehayt/gefronselt/ende bitter van smake. Sijn bloemen sijn wit/staende in scherpe huyskens rondsom den steel/in ordinancie deen bouen dander/van haetsoen ghelijck eenen wortel. Na dat de bloemen af gheualen sijn/so vindt men in dese huyskens rondt ende row saet. Sijn wortel is swert/ende daeraen hanghen veel veeselen.

Plaetse sijnder wassinghe.

B Malroue wast geerne op ongheworde eerde/bij de mueren/ende tuynen/ende oude hof steden.

Den tijt.

Malroue bloeyt in Julio/ende leuert als dan oock sijn saet.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is perfectelick werm inden tweeden graedt/ende drooge inden derden.

Cracht ende operatie.

De bladeren van Marrubium met dat saet in water gesoden en gedroncken/is goet voor de ghene die cort van adem sijn/en die hoesten/ende die wtdrooghen.

Van Malroue.

Cap. CCXXV.

Marrubium. Malroue.

Ewt drooghen. Desgelijcx doet ooc dat sap/alsmen dat wt de gruen bladeren dwt oft perst/ende dat met hueninck ghetempert/ende ghelijck als een Electuarie inghenomen. Als sij met dorre blaw wilde Lelien ghemengt worden/so lossen sij de grone vochticheyt ende humoren die op de borst vergadert liggen. De bladeren in wijn ghesoden ende ghedroncken/oepenen die verstopte leuer ende milte. Sij brengen den vrouwen haer siecte/ende lossen die Secodina. Si sijn goet voor de vrouwen die swaren arbeyt hebben/ende voor de ghene die van naderen ghebeten/oft die venijn ghedroncken hebben. Nochtans sijn se schadelic der blasen en den nieren die ghequetst sijn. Desghelijcken operatie heeft oock dat sap vande bladeren. Dese bladeren met hueninck gheapliceert sijnde/die suyneren de oude vuyl vlcerationen/ende sweerende naghelen/ende si maken dat de sweeringhen niet voorts en eten. Sij versaechten die pine der sinden/alsmen se daerop leyt. Dat sap maect claer ooghen/alsment met hueninck daerop strijct. Als men dat inde ooren doet/so vergaet de pijn der ooren. Die bladeren met dat saet en met hinnen sinout gemengt wesende/verteeren de croppen/alsmen dit daerop leyt. De voorsseyde bladeren gedroocht/ende met azijn ghemengt wesende/die suyneren ende ghenesen de quade crauwagie. In somma/dit cruyt suinert/purgeert en verteert.

Van Verbene.

Cap. CCXXVI.

Den naem.

Verbene heet men Isercruyt om dat men dat yser daermede hert maect. In Griec heet ment Peristereon/Sierabotane/in Latijn Verbenaca/Columbaris/Columbina/Herba sanguinalis/ende bij onsen tijden inder Apotheken Verbena. De redenen van alle dese namen hebben wij in onsen Latijnschen Herbario gheallegeert/aldaer salmen se bescreuen vinden.

Geslacht.

Daer sijn tweederhande gheslechten van Verbene/te weten/manneken ende

Van Verbene.

Verbena.
Isercruyt manneken.

Cap. CCXXI.

Verbena supina.
Isercruyt wijfken.

Ven ende wijfken. Dioscorides noempt dit cruyt Recta/ende Crista galinacea/dat is te segghen Hanencam/om sijn bladeren wille/die ghekerfelt ende ghesneden sijn ghelijck als eenen Hanencam. Recta/dat is te segghen/oprecht/daeromme dat sijn tacken oprecht ende strack op wassen. Dat wijfken heet men in Latijn Supina/om des wille dat sijn tackens een luttel nederwaerts hanghen. Dat onderscheedt dat in dese twee gheslechten meer is/dat sullen wi hierna badt beschrijven.

Gaetsoen.

Dat manlick Verbena wast gemeynlick anderhalf spanne lanck/ende somtijts oock hoogher. Het en heeft ghemeynlick niet meer dan eenen enckelen steel/daerwt sluypen de bladeren die sijn geclouen/ende op deensijde wit/ende elck blad ghelijck wel eenen hanencam. De bloemen die bouen op de rijfkens oft tackens staen/die sijn gheel/ende dat worden cleyn huyskens/daerinne leyt gheel cleyn sadeken. Dit cruyt heeft oock een enckel wortel/die is wit/ende heeft veel veeselinghen. Dat wijfken wast eenen cubitus hooghe/ende somtijts oock hoogher. Sijn stelen sijn viercantich/ende daerop wassen bladeren die sijn geclouen/ende den Lycken loone niet seer onghelijck/maer sij sijn sinaelder en cleynder/rondtsomme ghekerfelt/ende op deensijde wit oft grawachtich. Int

D Int opperste vanden stelen staen veel cleyn purpurwitte lijfverwighe bloemkens. Ende als die afvallen/so leueret sijn saet/ en dat is den bree- den Wechbree sade gelijk. De wortel is lanck ende dicke/ hebbende veel veeselingen.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dat manneken wast op ongheworde plaetsen/aen de tuynen/en wa- tergrachten. Dat wijfken vindt men oueral opt dorp / bij de tuynen/ ende mueren / ende watergrachten.

Den tijt.

Dat manneken compt eer wt dan dwijfken/want het bloeyt meest in de hondts daghen/ende so voorts tot inden Herst.

Natuer ende complexie.

Beide dese gheslechten van Iserherdt trecken tsamen/en sij droogen.

E Die cracht ende operatie.

De bladeren van dat manlick Iserherdt met olie van Roosen en met versche verckens liefe ghemenget sijnde/daermede doet men de pine ende weedom vande moeder vergaen/na dat men dit daerop leyt. Met azijn sijn sij goet ghemenget ende ghestooten/tot dat wildt vier. Sij ghenesen oock de vuyle onsyuere vlceraen / als sij gestooten ende daerop geleyt worden. Desghelijc oock onde ende versche wonden/als ment met huc- minck tempert. De bladeren ende de wortelen van dat wijfken in wijn gesoden ende gedroncken/oft gestreken / die sijn wt nemende goet teghen alderhande venijnich ghedierte. Alsinense een drachma swaer met wie- roock ende ouden wijn veertich dagen lanc nuchteren drinct/so genesen sij de geelsucht. In water gesoden/oft gruen gestootē sijnde/so versach- ten sij de hittige geswellen/als men dit daerop leyt. Sij syueren oock de seelike onsyuer vlceraen. Dat gantse cruyt in wijn gesoden/geneest de vuyl monden/en die voorts etende sweeringen des monts. Dat man- lick Iserherdt is goet tot weedom ende pine int hooft/als men een cransken oft hoedeken daer afmaect / ende opt hooft sedt / oft als ment stootet met azijn ende olie van Roosen/en daerop leyt/oft dat ment in olie van Roo- sen siede/ende daerop legge. Sij sijn oock goet tegen dat wt vallen van- den hayre. De wortel in water gesoden / en dat sop daer af inden mont gehouden/daermede vergaet den tantsweer/ende maect de tanden vast ende stijf staende/ende het geneest de sweeringen binnen den monde. De voorseyde wortel een luttel gestooten/ende in water tot op de helft inghe- soden/en vijf dagen lanc daer af gedronckē / dat heeft groote virtuyt te- gent crimsel inde dermē. Dat wijfken in water geweyct/en de eetcame- ren met dit water bespraeyt/maect de gasten vrolick en blide. Het is goet voor de ghene die dat roode melizoen hebben/als ment in water oft wijn siedet/en dat drinct. Het lost oock den steen. Het is goet voor de gene die met de vallende siecte beladen sijn/en die eerst lazarus oft malaetsch wor- den sijn/als ment in water siedt en dat drinct. Het geneest oock dat Poda- gra/en weedom inde huepe/en de wondē / als ment stoot en daerop leyt. Van

Den naem.

A

Woudtvaren heet men in Griecx Pteris oft Pterion / en- de in Latijn Filix. Den Latijnschen naem blijft noch in- der Apoteken duerende. De oorsaken en redenen van de- se namen staen inden Latijnschen Herbario geallegeert.

Gheslacht.

Men vindt tweederhande gheslechten van Woudtvaren / te weten / manneken ende wijfken. Dat manneken heet men in Latijn Filix mas / ende dat wijfken Thelypteris/en Filix femina. Maer dat onderscheedt dat tusschen dese twee gheslechten van cruyden is / dat suldi hier nae be- screuen vinden.

B

Tsaetsoen.

Dat manlick Woudtvaren en heeft geenē stam/noch bloemen / noch saet. Sijn bladerē comen wt eenen steel/die is een elle lanck/ende si staen ob beyde sijden wtgebreyt gelijk als twee vluégelen/ende sij sijn ronds- omme ghekertelt/ende op de sijde ter eerden waerts sijn sij bespraeyt met veel cleyn ronde tickens / de welcke als sij rijp sijn / so worden sij swert / ende sij vallen af. Daerom so ist dat sommighe dese tickens vergaderen in stede van Varen saet/maer het en is geen saet. Den smaect vande bla-

Filix mas. Woudtvaren manneken. Filix femina. Woudtvaren wijfken.

f deren

C deren is wat sterck. De wortel is buyten swert/ende dick/ende lancckachtich/hebbende veel ionghe dodekens. Alsinen dese wortel doorsnijdet/so siet men op beyde de syden vanden snede/taetsoen van eenen swerten ontploken voghel/ghelijck als eenen arendt/dwelck ick ende meer andere dickwils waer genomen/ende also beuonden hebben. Dat wijfken heeft bladeren gelijk als dat manneken/op beyde syden wtghespreyt ende gefertelt/nochtans en hangen sij niet op eenen besonderen steel/maer wt eenen enckelen/langen/calen/gruenen stenghel comen veel tacckens/daeraen wassen de bladeren. Het en heeft oock noch bloeyfel/noch saet. De wortel van desen cruyde is lancck/ende buytē swert/sij cruypt ter syden dweers ende verre wt in derde.

D Plaetse sijnder wassinghe.

Dat manneken wast oueral in doncker/vochtighe/sandachtighe eerde/daer veel lomber is/ende inde dalen/desgelijck oock aen sandbergen/en int woudt alderlieft. Dat wijfken en vindt men niet oueral/maer het wast in bosschen die hooghe ligghen/ende op de berghen.

Den tijt.

Dese cruyden salmen in den Herst vergaderen.

Natur ende complexie.

Dese cruyden sijn werm ende drooge/dwelck aen haren smaek goet om mercken is/want hi is bitter/ende treect een luttel te samen.

Cracht ende werckinge.

E De wortel van dmanneken ghepuluerizeert/en daeraf vier drachmen met Aede gedroncken/dat lost de wormen wt den lijue. Ende om de operatie stercker te maken/so machmen een halfdrachme swerte Nieswortel daertoe doen. Dese wortel in wijn gesoden ende ghedroncken/is goet voor de miltuchtighe. Maer de vrouwen sullen haer van dese wortel wachten/want sij beledt de ontfankenisse/ende sij doodet de vrucht in moeder lichaem. Dat puluer van dese wortel droocht ende gheneest die oude vlcerationen wter maten seere/sonder eenich bijtinghe. Dat wijfken heeft desghelijcke operatie. Sijn wortel gepuluerizeert/ende met hueninck in maniere van een Electuarie ingenomen/lost de breede wormen wt den lijue. Ende alsment met wijn dri drachma swaer in neemt/so verdriuet de ronde wormen wt den lijue. Het maect oock de vrouwen onvruchtbaer. Alsinen de bladeren/de welcke eerst wtcomen/gelijc als ander gruen cruyden etet/so maken si saechten camerganck. Si lossen eerst de galle ende daerna dat water. De bladeren dooden de wantluyfen/en sij verdriuen de nateren/ende ander onsuuer gedrochte. Daeromme so behoort men dese bladeren onder de beesten te stroyen/so sijn se seker dat haer gheen quaet ghedierte schaden en mach. Den roock van dese bladeren verdriift oock de nateren/ende dier ghelijcke ghespuys ende gewormte.

Van

Van Verckens Venckel.

Cap. CCXXVIII.

Den naem.

A It cruyt heet men oock Verckens steert/ende Solffer wortel/daeromme dat wter wortel sap compt/dat is den solffer gelijck. In Griec ende Latijn heet ment Peucedanus. Inder Apoteken heet men dit gewas Feniculus porcinus. Maer waerom dat dit cruyt in Griec ende Latijn Peucedanus gheheeten is/daeraf hebbe ick in mijnen Latijnschen Herbario veel ghescreuen.

taetsoen.

B Verckens Venckel heeft eenen dunnen teederen steel/den Venckel niet onghelijck. Onder aen den steel bij der wortele heuet veel bladeren/die staen enghe in malcanderen gelijck als de Venckel bladeren/maer sij sijn grooter ende breeder. Sijn ghecroonde bloemen sijn gheel. Dat saet is breet. De wortel is buyten swert/binnen wit/lancck ende dicke/ende heeft eenen stercken ruck/ende is vol saps/dwelck/alsoo wij gheseyt hebben/den solffer ghelijck is van coluer ende van sinake.

Plaetse sijnder wassinghe.

Verckens Venckel wast op de berghen.

Den tijt.

Verckens Venckel bloeyt in Julio en Augusto/ende leuert daerna sijn saet.

Peucedanus. Verckens Venckel.

Natur ende complexie.

Dit cruyt is perfectelic werm inden tweeden graedt/en drooghe int beginsel vanden derden graedt.

C Cracht ende werckinge.

De wortel endet sap van desen cruyde vseert men inde Apoteke/ende si hebben beyde eenderhande cracht ende operatie/nochtans is dat sap wat crachtiger. Alsinen dit met olie van Roosen ende met azijn mengt/en strijct/soo ist goet tot alderhande siecte oft gebreken van zenuwen/en tot den herden slaep/daer men niet wel asen can ontwaken oft wacker worden/tot de swijmelinghe/tot de vallende siecte/tot langduerenden hoofstweer/den cramp/ende Sciatica/oft pijn inde hupen. Het brengt de vrouwen wederom tot haer seluen als de moeder opwaert climpt/

Sij ist dat

D ist dat sij daer aen riecken. Den roock hieraf/veriaecht de slangen en de materen. Alsinent met olie van Roosen mengt/ende inde ooren doet/so vergaet daermede de pine en weedom der ooren. Inde hole tanden ghe-
daen sijnde/so vergaet den tandtweer. Alsinent in een ey in neemt/so is dat goet voor den hoeft. Set maect eenen langhen adem/het doet dat criemsel cesser/ende het scheydt de inflatien ende winden binnen den li-
ue. Set maect weeck inden buyck. Set maect de milte cleyn/ende tcompt de vrouwen te hulpe/die niet lichtelick baren en conen. Dit voorgenom-
de sap is goet ghedroncken tot weedom der blasen ende der nieren/ende
thelpt oock de ghene die den cramp hebben. Set oepent oock de moeder.
De wortel heeft desghelijcke operatie/maer sij is wat onstercker. Men
siedtse in water/en daerna so drinct men dat selue water. De voorszeyde
wortel gedroocht ende ghestooten/ende inde onsuuer oude vlceraetien
ghestroyt/suyuert deselue/ende sij treect de schubben snellick van den been-
deren/ende maect dat daer vleesch ouer wast/ende heylt ten lesten. Men
machse oock besighen tot de plaesteren/ende ander medicijnen/die men
vseert tot verwerminge des lichaems/ende der leden. De wortel gheso-
den ende gedroncken/lost de galle/ende die taey sljmicheyt door den ca-
merganc. De wortel ghedroocht/ende ghepuluerizeert/en met olie van
Dylle ghemengt ende ghestreken/maect den mensch sweeten.

Van Perseboom. Cap. CCXXIX.

Den naem.

A En Perseboom wort in Griec geheeten Persice melea/
in Latijn Persica malus. Ende hi heetet daerom alsoo/
om dat hij wten lande van Persia eerstwerf hier te lan-
de ghebrocht is.

Haetsoen.

Den Perseboom heeft bladeren/die sijn den looue van Amandelboor-
men ghelijck/maer sij sijn groter. Sijn bloeyfel is lijfverwich. Sijn
vruchten sijn rondt gelijck eenen appel/vol saps/buyten ghehayt ende
wolachtich/ende midden inde vrucht leyt eenen rouwen herden steen/
ende daerin een keerne ghelijck een amandel keerne.

Plaetse sijnder wassinghe.

B Den Perseboom wast oueral inde houe/ende principalick so plant
men inde wijngaerden. Si wast oock geerne bi dwater.

Den tijt.

Den Perseboom is bijna den eersten vande boomen die inde Lenten
bloeyen. Maer de vrucht wort eerst inden Herst rijp/en sij verrot haest.

Natuere ende complexie.

De bladeren van den Perselaer sijn bitter/ende daerom so moeten sij
warm sijn van natuere. Maer sijn vrucht is condt ende vochtich inden
tweeden

Persica. Perseboom.

D tweeden graedt.

Cracht ende werckinge.

De bladeren van den Perseboom ge-
stooten/ende op den nael gheleyt/dat
doodet de wormen. Maer anders so
scheyden ende verteeren sij alderhan-
de gheswel ende vochticheyt/alsinense
vseert. De persen ende haer sap wordt
lichtelick inde maghe gecorrumpeert/
ende om des wille so sijnse schadelick.
Daeromme so salmense voor den eten
in nemen/want alsinense na der spijs-
se in neemt/so corrumperen ende be-
deruen sij de spijs met haer. Alsinen rij-
pe persen row etet voor ander spijs/so
laxeren sij. Maer de onrijpe persen die
noch amper sijn/die stoppen. Drooge
persen ghesoden/ende dat sop daer af
gedroncken/die stoppen de fluxien der
maghe ende des buycks. De bladeren
ghedroocht ende ghepuluerizeert/heyl-
len ende ghenesen de versche wonden/
alsinent daerin stroyt. De persekeerne
met olie ende azijn ghestooten/doen de pijn int hooft vergaen/alsinent
daermede bestrijct. De gumme van den Perseboom is goet tot den loop
des buycks. De selue breect den steen/alsinense met wijn tempert. Alsinen-
se met azijn stootet/so ghenest men daermede quade crauwagie. Met
Saffraen ghesoden/versuetet si de swellinghe der keelen/ende verdrijft
die rouwichheit derseluer. Dese gomme is oock wt nemende goet voor
de ghene die bloet spouwen. Si suyert oock de borst ende de longhen.
Dat bloeyfel van Perseboom met suycker gheconfijt/dat laxert en pur-
geert den buyck seer suetelick.

Van Duyuels melck. Cap. CCXXX.

Den naem.

A It cruyt heet men in Griec ende Latijn Peplos. In der
Apoteken heet ment ghemeynlick Esula rotunda.

Haetsoen.

Duyuels melck dat is een gewas vol wits melcks/en
is ghesaetsoneert gelijck als een cleyn boomken/ontrent
anderhalf spanne lanc/met veel cleyn tacckens/die sijn becleedt met seer
f iij cleyne

B cleynebladerkens / ende die sijn den Ruyte oft Cuelbladeren ghelijck. Sijn sadeken dat is cleyne ende rondt / endetis cleynder dan wit Huel-
saet. Het leyt in cleyne drijvondighe huyskens oft hawkens gesloten ge-
lijck als tsaet van Wolfs melck. De wortel is lanck ende geel met sommi-
ghe veeselen. Plaetse sijnder wassinghe.

Duyuels melck wast ghemeynlick op de stoppelackers / int cruyt / ende
inde wijngaerden.

Den tijt.

Peplos. Duyuels melck.

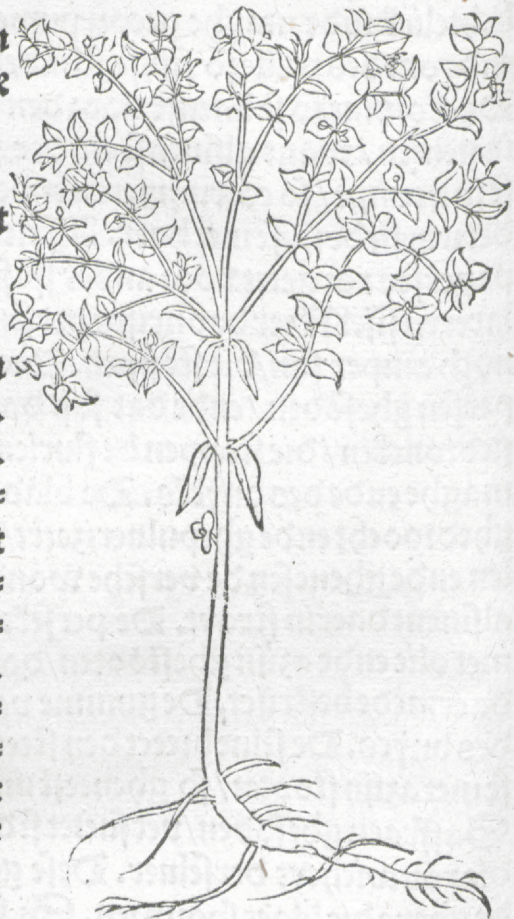
Men sal dit cruyt vergaderen inden
Vogst int beginsel vanden Herst / ende
men salt inde lombre drooghen.

Natur ende complexie.

Dit cruyt is werm inde vierde graet
ghelijck als ander Wolfs melck.

Die cracht ende operatie.

C Die wortel van Duyuels melck en
wort inder medicijnen niet gheuseert.
Maer men besighet cruyt ende tsaet.
Dit cruyt onder de spijsse ghedaen we-
sende / maect weeck inden buyck. Dat
saet in Meede inghenomen ende ghe-
droncken / lost de galle ende taey slimi-
cheyt en sluyme door den camerganck.
Dit cruyt leyt men inde pekel / so schey-
det de inflatien ende winden inde mil-
te / in de dermen / en inde moeder. Dat
melck purgeert oock ghelijck als ander
cruyden / die men Wolfs melck noemt.

Van Muyssooren. Cap. CCXXXI.

Den naem.

A **D**e Muyssoorkens / daer wij hier af scrijuen / heet men in on-
sen tijden Piloselle / om der wolte en des hayrs wille / daer
sij mede ghechiert sijn. Maer hoe dese cruyden in ouden tij-
den gheheeten hebben / ende oft sij die voortijts gekent heb-
ben oft niet / dat en weet men niet.

Geslecht.

De Muyssoorkens sijn tweederhande / groot ende cleyne. Dat groot
heeten sommige Nagelcruyt / ende dat cleyne noempt men meest Muys-
soorkens ende Hasenpookens. Dat onderscheedt datter meer is tusschen
dese gheslechten / dat sullen wi hierna verclaren.

Saetsoen.

Saetsoen.

B Dat Nagelcruyt oft groote Muyssoorkens leyt met sijn bladeren wt-
ghespreyt op der eerden / ende sij sijn wit van coluere / ende row ende hay-
rich / ende elck bladt is ghelijck een oore van groote muysen. Sijn stelen
sijn anderhalf spanne lanck / ende ghehayt / draghende bleeckgeele ghe-
vulde bloemen. De wortel is eenen vingher lanck / ende heeft veel veese-
linghen. Dat cleyne Muyssoorken is met cruyde ende wortel den voor-
gaenden cruyde gelijck / maer het is veel cleynder. Sijn bloemkens sijn
van veelderhande coluer / wit / root / bruyn / ende ghespickelt / also dat de
figure claerlick wtwijst.

Plaetse sijnder wassinghe.

C Dat groot Muyssoorken wast op sandachtige mager berchskens / en
aen de canten vande ackers. Dat cleyne wast op dorre heyde.

Den tijt.

Dat groot Muyssoorken bloeyt meest in Maio ende Junio. Dat cleyne
int leste vande Mey / ende int beginsel van Junio. Dat groot wort noch
inden Herst met sijn bloemen geuonde. Dat cleyne verdwijnt na dat den
voorgenomden tijt ghepasseert is.

Natur ende complexie.

De Muyssoorkens sijn werm en drooghe / also dat wel om mercken is
Pilosella maior, Groot Muyssoorken, Pilosella minor, Cleyne Muyssoorken.

S iij aen

D aen haren smaec/want hi is bitter en adstringeert/oft treckt tsamen.
Cracht ende werckinge.

De bladeren vande Wysoorkens ghedroocht ende ghepuluerizeert/ende inde wonden gestroyt/so heylen sij. Desgelijc doet ooc de wortel/als men se in deser manieren vseert/oft in water siedet en drinct. De voorszeyde wortel in water ghesoden/oft met de spijse ghegheten/gheneest en de heylt de ghene die gheschoort oft ghebroken sijn. Desghelijcke operatie heeft oock dat sap dat men wt de groen bladeren dovt. Daerom bestrijcken sommighe de snede van messen ende sweerden met dit sap/om alderhande ijser daermede ouermids te houwen. In somma de Wysoorkens dat sijn recht cruyden om wonden te heylen/ende daerom muerghen de chyrurgijns ende barbiers dese cruyden wel in eeren houden.

Van Beuernelle.

Cap. CCXXXII.

Den naem.

A Luernelle heet men inder Apoteken Pimpinella oft Sarifraga. Sommige heet en in onsen tijden in Latijn Pimpinula ende Bipennula. Maer hoe dese cruyden in oude tijden in Griecx gheheeten waren/ende oft sij in dien tijden ooc bekent waren/dat en weet ick nu te deser tijt niet.

Gheslacht.

Daer sijn tweederhande gheslechten van Beuernelle/groot ende cleyn. De groote heeft dien naem om haer bladeren wille/want sij sijn groeter dan de bladeren van dandere/die men daeromme cleyn Pimpernelle heet. Dat onderscheedt van beyde dese cruyden sullen wi hier na claerlick beschrijven.

Gaetsoen.

B De groote Pimpernelle heeft eenen helen/cantachtigen/langen steel. De bladeren sijn swertgruen/diep ende seer dick doorsneden. Op top van desen stengel staet een schoon witbloeyende croone. Na dat de bloemen afgenallen sijn/so wast dat saet/ende als dat rijp is/so ist den sade van Peterfelie ghelijc/maer het is heeter en scherper op de tonge. Sijn wortel is lanck/ende buyten swert. De cleyn Pimpernelle heeft eenen bruynen steel/en dat sonderlinge als sij volcomelick volwassen is. Haer bladeren sijn seer cleyn gekertelt/en rondsom gelijc een saegsken doorsneden. Sijn bloemen sijn wit/ende dat saet is wat breeder dan Peterfely saet. Sijn wortel is lanck/buyten geel/ende binnen wit/ende seer scherp op de tonghe.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dat groot gheslechte van Pimpernelle wast op dorre beemden. Dat cleyn wast op rouwe berghen/ende in doncker bosschen.

Den

Pimpinella maior.
Groote Beuernelle.Pimpinella minor.
Cleyn Beuernelle.

Den tijt.

C Beyde dese geslechten van Pimpernelle bloeyen schier den gantsen somer door/tot in ghenen Herst.

Die natuer ende complexie.

Pimpernelle is sonder twijfel werm en drooge tot in den derde graet/want sij is seer scherp van smake/also wi hier bouen gheseyt hebben.

Cracht ende operatie.

D Met dat sap van Pimpernelle verdrijft men de smetten en plecken wt den aensichte/als men daermede wascht. Ende niet alleen en maect men dat aensicht met dit sap suuer ende claer/maer het suuert oock de vuyt wondē/als men daerin laet druypen. Sulcke cracht heeft oock dat cruyt/als men stootet en daerop bindt. Dat cruyt in wijn gesoden en ghedroncken/breect den steen inder blasen/ende het lost de vrine. Het is oock goet gedroncken tegen alderhande venijn/ende sonderlinge ist goet voor de gene die vande nateren gebeten sijn. De wortel is wt nemende goet ghevseert in tijden van Pestilentien/want sij is goet tegen een quade locht/want si bewaert den mensch voor dese grouwelijcke plage/al ist dat men se alleenlick in den mont houdt. Dat water/dwelck men van dit cruyt bereyt/maect een claer ghesichte/als men dat in de ooghen doet.

Van Tes-

Van Testkens cruyt. Cap. CCXXXIII.

Den naem.

Al Testkens cruyt heet men in onsen tiden in Latijn Bur
sa pastoris / om des wille dattet testkens heeft daer dat
saet in leyt / die sijn eens herders tessche oft asack ghelijck.
Maer hoe men dit cruyt in ouden tijden geheeten heeft /
dat en weet ick noch niet.

Haetsoen.

Testkens cruyt is ontrent anderhalf spanne lanc. Sinen steel is ront
ende is becleedt met bladeren / die sijn den witten tammen Mostaert ghe
lijck / maer sij sijn cleyn der. Den steel deylt hem bouen in veel tacckens /
die draghen al te samen int sop witte bloemkens / ende dat worden cleyn
borsekens oft testkens / daerinne leyt cleyn swert sadeken. Sijn wortel is
lanck ende wit.

B Plaetse sijnder wassinghe.

Dat Testkens cruyt wast oueral op de straten / aen den wech / op de
mueren / ende inde bouen.

Den tijt.

Testkens cruyt bloeyt in Junio ende Julio.

Natuere ende complexie.

Testkens cruyt vercoelt / treckt tsa- Burla pastoris. Testkens cruyt.
men / ende droocht.

Die cracht ende operatie.

Testkens cruyt met azijn gestooten
ende gheapliceert / vercoelt die hitti-
ghe gheswellen / ende het doet cesserer
alderhande fluxien. In deser manie-
ren ist ooc goet geveert tot wilt vier /
ende voor de ghene die een hittigema-
ghe hebben. Sommighe scrijuen dat
dit cruyt dat bloedt stelpt / al en hielt
ment maer inde handt. Dat cruyt ghe-
drooghet / ende in rooden wijn ghe-
soden ende ghedroncken / stopt alder-
hande loop des buycs / ende dat bloet-
spouwen / ende den oueruloedighen
vloet vande vrouwen. Set heylet en-
de ghenefet oock alderhande versche
wonden / als men dat puluerizeert /
ende daerinne stroyt. Dat sap van
dat Testkens cruyt heeft oock desghe-
lijcke virtuyt om allerley versche won-

Den te

Van Testkens cruyt.

Cap. CCXXXIII.

Den te heylen / als men die daermede wascht. Een tapken van lijnwaet
in dit sap ghenet / ende inden nuese gedaen / daermede stelpt men dat bloe-
den. Set is goet ghedroncken teghen dat roode melizoen / ende voor de
ghene die bloet spouwen / ende voor de vrouwen die haren loop te seer
oueruloedich hebben. Set gheneest de ooren die altoos etter draghen / ist
dat men dit daerin doet. In somma / Testkens cruyt is wonderlijcken
goet om bloet te stelpen.

Van Synnaw. Cap. CCXXXIII.

Den naem.

Synnaw wort noch anders Leenwenpoot / oft groote Se-
nickel / oft onser Vrouwen Mantel gheheeten. In Latijn
heet ment in onsen tijden Pes leonis / ende Planta leonis /
om des wille dat sijn bladeren rondt ende breedt sijn ghe-
lijck als eenen Leews poot. Sommighe heeten dit cruyt
ooc Alchimilla ende Achimilla. Maer oft de oude meesters voorrijts dit
cruyt ghekent hebben / dat en can ick noch niet weten.

Haetsoen.

Dit cruyt heeft ronde / breede / te samen ghevowde bladeren / die sijn
rondt somme gekerft / maer niet seer die
pe / met acht punten / ghelijc een sterre /
oft gelijc eenen wtgestrecten Leenws
poot. De stelen / daer de bladeren op
staen / die cruype stracs wt de wortel /
ende daerwt wassen ooc dunne ronde
steelkens / anderhalf spanne lanck / die
sijn met cleyn bladeren besedt tot bo-
uen toe. Int sop van dese steelkens
wassen seer cleyn opgehoopte gruen-
geel bloemkens / ende dat wordt cleyn
sadeken / niet grooter dan suelsaet / een
luttel geel van coluere / in gruen huys-
kens besloten. De wortel is eenen vin-
gher lanc / maer sij is dicker dan eenen
vingher / hebbende veel veeselinghen /
ende sij is buyten swert ende rootach-
tich / met veel veeselen.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dat cruyt wast gheerne int Gras /
op sommighe wilde beemden / en son-
derlinghe die hooghe ligghen.

Den

C

Den tijt.

Dit cruyt compt wt inden Mey/maer het bloeyt in Junio.

Die natuer ende complexie.

Alenghesien dat dit cruyt seer adstringeert/enderow van smake is/so salt sonder twijfel coudt ende drooge sijn. Naer mids dien dattet oock bitterachtich is /so en cant niet seer vercoelen. Ende het is drooge inden tweeden oft tot inden derden graedt.

Cracht ende werckinge.

Dit cruyt is een oprecht wonden cruyt/want het is seer goet om alderhande wonden ende gheschoortheyten binnen ende buyten den lijue te heylen. Het heylt ende geneest de wonden/alsment in water oft wijn siedet/ende de wonden daermede wasschet. Men mach ooc een doecken daer in nat maken ende ouer de wonden slaen /dat heeft desgelijcke operatie. Dat cruyt ende wortel in wijn gesoden ende gedroncken/daermede ghe-
Dneest men die wonden ende ghebrokenheyten van binnen. Waert sake dat eenich kindt ghebroken oft geschoort ware/ist dat men hem desen drancck te drincken gheeft/so salt ghenesen. Men mach oock dit voorghenoemde cruyt ende wortel drooghen/ende puluerizeren/om namaels tot plaesteren/saluen/ende dierghelijcke medicijnen te gebruycken. Dit cruyt in water ghesoden /ende op vrouwen ende meyskens borsten gheleyt /maect die herdt/vast/ende stijf. De bladeren van desen cruyde/ op hittich gheswel gheleyt sijnde/beneempt de pijn/het lescht de hitte/en den brant. In somma die chirurgijns en barbiers mueren dit cruyt wel hooge achten.

Van Wechgras.

Cap. CCXXXV.

Den naem.

21

Wechgers noempt men ooc Wechtreedt om des wille dattet ghemeynlick aen den wech wast/en met voeten getreden wordt. In Griecsche sprake heet *Polygonon arren*/in Latijn *Proserpinaca* / *Seminalis* ende *Sanguinalis*. In der Apoteken *Centummodia* /en *Corrigiola* /om des wille dat sijn stelen veel ledelens oft knoopen hebben.

Laetsen.

Wechgras is een cruyt met ronde teeder stelen ende tacckens/die hebben veel ioncturen ende knoopen /ende sij cruypen langs deerde ghelijck dat Gras. Welck ionctuerken comen twee smaelscherpe bladerkens/die teghen een staen/ende sij en gelijcken den Ruytebladeren niet qualick/maer si sijn langer. Tusschen elck knoopen ende bladen cruypen cleyn bloemkens wte/niet veel groter dan een greynken van Milie oft Hirs/ende sommige van dien sijn heel wit /ende sommighe heel bruynroot oft lijfverwich/en daerwt compt dat saet/dat sijn drijcantighe greynkens.
 Sijn

B

Polygonon.

Wechgras.

Sijn wortel is rondt /enderootachtich met veel veeselinghen.

Plaetse sijnder wassinghe.

Wechtreedt wast oueral aen den wech/aen de strate /bij tuynen /en op de ackers.

Den tijt.

Wechtreedt bloeyt in Junio /ende bijnae den gantsen Somer. Dat saet wordt teghen den Herstrijpe.

Natuer ende complexie.

Wechterdt is coult in den tweeden graet /oft in beginsel van den derden. Het droocht oock seere.

C

Cracht ende operatie.

Dat sap van Wechgras gedroncken/vercoelt ende trect tsamen. Het is goet den genen die bloet spouwen/ende die den coleriken loop hebben. Het lost oock de vrine. Met wijn gemengt ende ghedroncken/also ist goet den genen die van veninich ghedierde ghebeten sijn. Dat voorghenoemde sap is oock goet teghen de febres oft cortse/want sij wordt daermede verachttert/alsment inneempt een vrete voren eer de cortse aen compt. Dit sap stopt oock der vrouwen sieckte /als men een doecken oft wolle daer in nat maect/ende inde vrouwelickheyten doet. Alsment inde ooren doet /so vergaet de pijn /ende daermede ghe-
Dneest dat gesweer der ooren. Het stopt dat bloeden wten nuse /alsment daer in doet. Met wijn ende hueninck ghesoden wesende /also gheneset de sweeringhen die aen tghemechte comen. De bladeren ghestooten ende gheapliceert/die lesschen de groote hitte der magen/sij genesen dwilt vier/dat bloetspouwen/ende alderhande versche wonden. In rooden wijn oft water ghesoden ende ghedroncken/also stoppen sij alderhande loop des buyckx /dat roode melizoen /der vrouwen maentsonde /dat bloetspouwen/ende voorts alderhande bloedinge. Dat saet lost de vrine/den steen/ende dat sandt wten nieren. In somma/dat Wechgras is een wonderlijcken goet cruyt tot alderhande gequetsheyten van binnen/ende wonden/ende dierghelijcke gebreken. Het stopt oock alderhande fluxien ende bloedinghen/het sij wt den nuse/oft op ander plaetsen.

G

Van Wijn

Van Wijnruyte. Cap. CCXXXVI.

Den naem.

Ruyte oft Wijnruyte heet men in Griec Peganon cepen-
ton / ende in Latijn Ruta hortensis / ende also heet ment
noch inder Apoteken. De oorsaken ende redenen van den
Griekschē naem hebben wij gheallegeert inden Latijn-
schen Herbario.

Haetsoen.

Wijnruyte dat is eenen struyck die seer sterck rieet / ende hij is bijna al-
toos gruen. Si heeft veel cleyn rōde bladerkens / graw vā coluere. Die
bloemen sijn swertgeel / gelijk een schoon stercken / ende daer wt comen
viercantighe / ende oock vijfcantighe hawkens / daerinne leyt swert saet.
Sijn stelen ende wortelen sijn hōdtachtich / ende binnen geelverwich
ghelijck als Bos boomen houdt.

Plaetse sijnder wassinghe.

Ruta hortensis. Wijnruyte.

De Wijnruyte sedt men oueral inde
hōuen. Ende sij wast oock geerne op
drooghe plaetsen / daer de sonne toeco-
men mach.

Den tijt.

De tamme Wijnruyte bloeyt inden
somer / en haer saet wordt inden Herst
rijpe / ende dan behoort ment te verga-
deren.

Natuer ende complexie.

De Wijnruyte is werm inden der-
den graet / ende sij drooget bouen ma-
ten seere.

Die cracht ende operatie.

E Wijnruyte lost de vrinne / ende sij
brengt den vrouwen haer maentston-
de. Wijnruyten bladeren ghegheten /
oft in water gesoden ende ghedronc-
ken / die stoppen den loop des buycs.
Dat saet van RuYTE in wijn gesoden
ende ghedroncken / dat is profijtelick
ende goet teghen alderhande dootlick
venijn. De bladeren alleen voor de spijse ghegheten / oft met Okernoten
ende drooge vijgen al door een ghestooten ende ingenomen / dat weder-
staet alderhande venijn / ende pestilentiael quade lucht. In deser manie-
ren sijn sij oock goet gheuseert teghen slanghen ende nateren. Wijnruy-
te geduerichlick inde spise en drancck ghenuttet / dat doet dat manlick saet
te niere. RuYTE met dore Dylle ghesoden ende gedroncken / versueter dat
criem-

Van Wijnruyte. Cap. CCXXXVI.

D criemsel. In deser manieren is sij goet gheuseert tot weedom inde sij-
den / borst / ende dierghelijcke. Item voor die ghene die cort van adem
sijn / ende teghen den hoeft / tot sweeringhen der longhen / ende weedom
der hūepen. RuYTE cruyt in olie ghesoden / ende een clysterie daer af ghe-
maect / dat is goet teghen dat criemsel / ende pijnē inde dermen. RuYTE
cruyt met hūeninck ghestooten / ende dat gheapliceert tusschen der vrou-
wen fondament ende haer vrouwelickheyt / dat is goet teghen dat op-
climmen vande moeder. Als ment met olie siedet / ende dat drinck / dat
lost alderhande wormen. Dit cruyt met hūeninck ghemengt / dat versue-
tet de pijnē der knokelen ende ioncturen / als ment daeromme slaet. Het
verdrijft die gheswollenheyt vande watersucht / als ment met vijghen
mengt / ende daer op leyt. In wijn ghesoden tot op de helft / ende dat ghe-
droncken / dat is goet voor de ghene die dwater laden. Groen RuYTE-
bladeren ghesouten / ende bereyt / ende ghegheten / die maken scherp ghe-
sichte. Sij doen de pijnē in de ooghen vergaen / als ment met Gersten
moudt menghet ende daer op leyt. Met olie van Roosen ende met azijn
ghemengt sijnde / alsoo is sij goet teghen de pijnē int hoeft. Dese blade-
ren stoppen dat bloeden wt den nūse / soo wanneer men die stootet / en-
de daer op leyt. Als ment met groen Lauwer bladeren in stucken wrijft
oft stootet / ende op dat gheswollen ghemecht leyt / soo vergaet dat ghe-
swel / ende het versueter de pijnē. RuYTE bladeren met wijn / Peper / en-
de Salpeter ghemengt / ende dat naect vel oft huYT daermede ghewre-
uen / dat geneest alderhande vleckē. Als ment met hūeninck ende aluyn
menghet / so ghenesen sij alderhande quade crauwagie / ende cleyn poc-
kens. Dat sap van Wijnruyte in schellen van Granaetappelen ghe-
wermt / ende inde ooren ghedaen / dat is goet teghen de pijnē ende wee-
dom der ooren. Het maect clær ooghen / als ment met Venckel sap en-
de met hūeninck daer op strijckt. Het geneest dat wiltd vier ende loo-
spende schorsichheyt des hoofts / als ment met azijn ende ceruyse / ende met
olie van Roosen bestrijckt. De RuYTE bladeren ghestooten / ende ghege-
ten / oft in wijn ghedroncken / die sijn goet teghen die schadelijcke ende ve-
nijnighe campernoelien. Dat sap van RuYTE bladeren met wijn inghe-
nomen / dat is goet den ghenen die van Scorpioenen / Byeen / Wespen /
Sorsfelen / ende dulle honden ghesteken oft ghebeten sijn. Desghelijcke
cracht hebben oock de bladeren / als sij ghestooten ende met hūeninck en-
de sout ghemengt / ende daer op gheleyt worden. Als hem yemandt met
sap van RuYTE bestrijckt / die is bevrijdt van dat voorghenoemde ghe-
dierte / dat sij hem niet schaden noch letten en connen. De RuYTE blade-
ren ghedroocht / ende op gloeyende kolen gheleyt / daermede veriaecht
men de nateren / ende ander venijnich ghedierte. RuYTE sap met hūe-
ninck ghemengt / dat maect clær ghesichte / als men de ooghen daerme-
de bestrijckt. Sulcken operatie heeft oock dat sap alleene / als men de hoe-
cken oft steerten van de ooghen daer mede bestrijckt. Als men dit sap met
olie van Roosen menghet / ende dat inde ooren doet / daer mede wordt

Gij de mensch

De mensch wederom hoorende/ ende het verdriift dat suysen ende tuyten inde ooren. Desgelijcke cracht heeft dit sap alsment met Lauwer olie ende met hueninck mengt. Men tempereert dit sap met azijn/ ende men gheuet te riecken den ghenen die den swaren slaep hebben/ soo worden sij wacker. Dit sap met wijn getempert/ ende dat gedroncken/ dat suyuert de vrouwen na den arbeyt/ ende het lost de Secondine/ ende de doode vrucht. Waert dat yemant sijn voeten oft ander leden verurosen warē/ so salmen Ruyte bladeren nemen en in olie sieden/ en slaen dat ouer die leden/ so sullen sij verwormen ende wederom tot haer seluen comen. Ruyte met verckens liefe ende met ossen ruet ghemengt/ dat gheneest alderhande ruydicheyt/ schorsie hoofden ende croppen/ alsment daermede bestrijct. Ruyten saet ghestooten/ ende met was ghemengt/ dit heylt de gebroken leden/ so wanneer men dat daer op leyt. De wortel van Ruyte gepuluerizeert/ ende met hueninck ghemengt/ dat verteert dat ondergeronnen bloet/ ende alderhande masen ende smetten aent lijf/ alsment daermede bestrijct. Die veel Ruyte bladeren etet/ die crijcht scherp gesichte. Daeromme so plegghen de schilders in ouden tijden veel Ruyte in haer spijse te vseren. Ist dat yemant sijn water niet maken en can/ die sal Ruyte in olie sieden/ en slaen die daerna ouer sijn blase. De olie van Ruyte is van naturen den dermen goet. In summa/ de Ruyte deylt ende doet scheyden alle quade ende taeye vochticheyt/ ende humoren. Soo wie nuchteren Ruyte etet/ die sal dien dach seker ende bewaert sijn voor alderhande venijn.

Van Argentine. Cap. CCXXXVII.

Den naem.

Dit cruyt dwelck wi hier Argentine noemen/ dat heeten sommige Ganserick/ want de gansen eten dit cruyt geerne. Bij onsen tijden heet ment in Latijn Potentilla ende Agrimonia sylvestris/ en Tanacetum sylvestre. Maer hoe dit cruyt in ouden tijden geheeten heeft geweest/ ende of het bekent geweest heeft/ dat en weet ick noch niet.

Haetsoen.

Dit cruyt is der Agrimonie seer ghelijck met sijn veederachtighe ende degheclouen bladeren/ op deen sijde heel aschverwich/ ende op dander sijde gants groen. Het cruyt met sijn dunne steelkens hier ende ghinder op der eerden/ ghelijck dat Eerdbesycruyt oft Vysvinghercruyt. Het spreyt sijn stelen rote/ ende daer op wassen bleeckgeele bloemen/ die gheleijken den gheelen bloemen van Vysvinghercruyt/ ende elck bloemken heeft vijf bladerkens. Sijn wortel is veeselachtich/ ontrent een spanne lanck/ buyten root ende binnen wit.

Plaetse

B Plaetse sijnder wassinge.

Potentilla.

Argentine.

Dit cruyt wast oueral aen dwater/ ende in vochtighe aerden ende driesen/ daer de gansen weyden.

Den tijt.

Het bloeyt inden Somer/ ende den gantsen Herst.

Natur ende complexie.

Ganserick is drooghe tot inden derden graedt/ ende het en heeft geen merckelijcke hitte. Daerom so saelgeren sij die segghen dat dit cruyt een vochtige natuer heeft. Want waert vochtich so en soudet niet so seer connen te samen trecken/ alsoo wij dat breeder in onsen Latijnschen Herbario ghedecleert hebben.

Cracht ende werckinge.

C Dit cruyt is wt nemede goet tot loopen de ooghen/ het gheneest die verscheinetende wonden. Het stopt der vrouwen siecte/ ende het conforteert de ioncturen ende leden. Alsment in wijn siet en dan drinct/ so stopt dat den loop des buycks/ dat roode melizoen/ ende alderhande bloedinghe. Dit cruyt in water ghesoden/ ende dat inden mont ghehouden/ dat beneempt den tandtsweer. Dit cruyt in stucken ghewreuen/ dat beneempt de pijn der knokelen/ ende de weedom inde hnepe alsment daer ouer slaet. In summa/ dit cruyt heeft alle de cracht ende operatien/ diemen den Vysvingercruyt de toegheeft/ alsoo wij dat in sijn Capittel beschrijven sullen.

Van Bruynelle. Cap. CCXXXVIII.

Den naem.

Bruynelle heet men daerom alsoo/ want het heeft groote virtuyt teghen de bruyne oft ontstekinghe inden mondt. In der Apoteken heet men dit cruyt Prunella. Maer oft dit cruyt in ouden tijden bekent heeft gheweest/ ende hoe men dat hiete/ dat en weet ick noch niet.

Haetsoen.

Bruynelle heeft een viercantigen/ vetten/ gehayden steel/ een spanne hooge/ ende somtijts hooger. Sijn bladeren sijn den Basilien bladeren niet seer ongelijc/ nochtans sijn se langer/ en sij sijn scherp. De bloemen sijn

G iij schoon

Van Bruynelle.

Cap. CCXXXVIII.

Schoon bruyn met blauw verwe ghemengt / ende sij staen te samen gedronghen in maniere van een are / ghelijck als die bloemen van bruyn Betonie. Het heeft een cleyn wortel met veel vefelinghen.

Plaetse sijnder wassinghe.

De Bruynelle wast op de berghen daer veel Geneuer wast / inde beemde / ende op de ackers.

Den tijt.

Bruynelle bloeyt in Junio ende Julio meest / tot inden Herst.

Natuere ende complexie.

De Bruynelle drooghet seere / maer sij doet dat sonder merckelijcke groote hitte.

Cracht ende werckinge.

Bruynelle is eē goet cruyt om wonden daermede te ghenesen / ende men besiget tot alderhande letsel ende quetsinge des lichaems / binnen en buyten. Daeromme so machmen de Bruynelle in wijn oft water sieden en drincken / als yemant binnen den lijue ghequet is. Maer die wonden buytens lijfs / so wel oude als nieuwe / die salmen met dit water suyneren ende wasschen. Dat sap van Bruynelle gemengt met azijn en olie van Roozen / ende dat ouer twee hoofden ende den slaep vanden hoofde geslagen / daermede versaecht men de pijn int hoofte. Dit sap geneest oock de vuylmonden / ende alderhande ghebreken inden hals / als men dit sap indemont houdt en gorgelt. Men mach oock de bloemen en dat cruyt tsamen in wijn oft in huenincwater sieden / ende dan gorgelen. Bruynelle sap is oock winemende goet tot de Bruyne / also wij hier bouen geseyt hebben.

Van Vijfvingercruyt. Cap. CCXXXIX.

Den naem.

At Vijfvingercruyt heet men oock Vijfbladt / want elck bladt is ghedeylt ende onderscheyden in vijf vingerkens. In Griecx heet ment Pentaphyllon / in Latijn Quinquefolium / ende dien naem is inde Apoteke bliuen duerende.

Gheslacht.

Daer is drijerhande Vijfvingercruyt. Dat eerste heeft witte bloemen / ende

Van Vijfvingercruyt.

Cap. CCXXXIX.

Ende dat heeten wij hier Groot wit Vijfvingercruyt. Dat tweede heeft geel bloemen / ende dat noemen wij groot geel Vijfvingercruyt. Dat derde heeft oock geel bloemen / maer het is veel minder dan de voorghe-noemde twee geslechten / ende daeromme hebben wij dat cleyn Vijfvingercruyt ghenoeemt. Dat onderscheedt dat voorts meer in dese drij cruyden is / dat sullen wij hierna claerlick beschrijven.

Haetsoen.

Dat groot wit Vijfvingercruyt vliddert ende spreijdt hem wte met sijn stelen / ende het rechet hem seluen oock somtijts op. Sijne stelen sijn seer teeder ende dunne / ende ghehayt. De bladeren sijn lanck / ende smal / ende op beyde sijden vore ghekerft. Het heeft witte bloemen / elck bloeme met vijf bladerkens. Ende als de bloemkens af vallen / soo bliuen dye middelste knoppkens staen ghelijck als cleyn bollekens. Sijn wortel is houdtachtich / ende bruyn ende lanck / met veel cleyne wortelkens daeraen hanghende. Dat groot geel Vijfvingercruyt heeft teeder stelen / ende die vlidderen op deerde ghelijck als Ganserick / Argentine / oft Kerdbesycruyt. De bladeren sijn lanck / ende breeder dan van dat voorgaende gheslechte / ende sij sijn rondsomme ghekerft ghelijck als een saghe. Sijne bloemen sijn gheel / met vijf bla-

Quinquefolium maius candidum.
Groot wit Vijfvingercruyt.

Quinquefolium luteum maius.
Groot geel Vijfvingercruyt.

G iij derkens

Van Vijfvingercruyt.

Cap. CCXXXIX.

Derkens gelijck de Argentine oft Ganserick. Ende als dese bloemkens afvalen / soo bliuen de middelste knopkens staen / en die sijn so groot als de cleynste eerdbeskens / maer sij sijn herdt. De wortel is lanck ende bruyn / ende houtachtich / met cleyn veeselen. Dat derde vliddert op deerde / ende het heeft somtijts vijf ende somtijts seuen vingerkens aen een bladt / ende dat bladt is veel cleynder dan de bladeren van de twee ander gheslechten / anders soo ist met bloemkens / saet / ende wortelen den tweeden gheslechte ghelijck.

Plaetse sijnder wassinghe.

De Vijfvingercruyden wassen op drooghe sandighe plaetsen / aen de tuynen ende mueren / ende somtijts op waterachtighe ende vochtighe steden.

Den tijt.

Vijfvingercruyt bloeyt in Maio en Junio aldermeest.

Natuer ende complexie.

De wortel vseert men meest / en die is drooghe inden derden graedt / maer sijn is niet sonderlinghe heet. De bladeren ende de bloemen drooghen ooc / want sij adstringeren seer int smaken.

Die cracht ende operatie.

De wortel in water ghesoden tot dattet derdendeel inghesoden ende verteert is / ende dat water werm inden mont ghehouden / dat versuertet den tandtsweer. Alsinen dit water gorgelt / so gheneset de sweeringhen des monchts / ende de ghebreken ende letselen binnen inden hals. Desgheelijck oock ghesoden ende ghedroncken / dat gheneest dat roode melizoen / de pijn inde ioncturen ende inde huepe. Het stopt alderhande loop des buycks. Dese wortel met azijn ghesoden / dat verteert de croppen / herdt gheswel ende ruydicheyt / alsinent daer om slaet. Dat sap van de wortel noch ionck ende teeder wesende / dat prijst men tot de gebreken der leuer / ende longhen / ende alderhande venijn. De bladeren in Meede oft in gewaterden wijn ghesoden met een luttel Peper / dat is goet teghen dat schudden vande Cortse. Dertich daghen veruolghende hier afgedroncken / dat gheneest de vallende sieckte / oft de besmetheyt ende gicht. Dat sap van de bladeren seker daghen ghedroncken / dat gheneest de geelsuchte seer snellick. De bladeren met hueninck ende met sout ghemenghet / dat heylet de wonden / ende ander etende vlcerationen ende fistelen / alsinent daer

Quinquifolium luteum minus.
Cleyne Vijfvingercruyt.

Van Vijfvingercruyt.

Cap. CCXXXIX.

Daer op leyt. De bladeren ghestooten ende gheappliqueert / die ghenesen den broke oft gheschuertheyt. Vijfvingercruyt ghesoden ende gedroncken / oft gheappliqueert / dat stopt alderhande bloedinghe. Die wortel in wijn ghesoden so langhe tot dattet derdendeel verteert is / dat gheneest de geelsucht. De bladeren groen ghestooten ende gheappliqueert / die ghenesen de maseren ende cleyn pocckens / oft men neemt dat sap ende dat strijct men daer op.

Van Erwtten.

Cap. CCXL.

Den naem.

Erwtten heet men in Griec Pison ende Lecythos / in Latijn Pisum / ende alsoo heetent oock de Apotekers ende de medicijn meesters. De redene van dese namen hebben wi int Latijn ghenoech verclaert.

Gheslacht.

Daer sijn tweederhande Erwtten / cleyn veldt Erwtten / ende groote hof Erwtten. Dat onderscheedt van desen twee volcht hierna.

Pisum.

Groote Erwtten.

Laetsoen.

De groote hof Erwtten hebben stelen die spreiden haer op der eerde wt / oft men onderseetse met stecke oft mutsaert rijs / ende sij sijn hol. Tusschen den principalen steel ende de bladeren (die welcke om den steel wassen ghelijck als radekens) comen ander cleyn schuetkens oft tongheskens wte / ende die hebben op beyde syden ander ronde vette Clauerbladerkens / deen teghen dander staende / ende met de rancckens van dese schuetkens bindet hem aen de stecken. Tusschen de voorgenomde stelen ende ronde bladeren cruypen cleyne / naeckte / corte steelkens wte / ende die draghen lijfverwighe oft witte bloemen / ghesaetsoneert ghelijck eenen vijfrouter oft pepele / gemeynlick twee neffens malcanderen / ende daerwt comen de hawwen / daerinne ligghe die Erwtten. De wortel is seer cleyn en teeder. De cleyn veldt Erwtten sijn den voorgenomden Erwtte gelijc / maer si sijn int

Eint geheele corter ende cleyn der dan de hof Erwtten. Sij wassen sonder hulpe van stecken oft van rijns/ende sij draghen wit bloeyfel.

Plaetse sijnder wassinghe.

De groote hof Erwtten sedt men inde hoven. Sij willen sonne hebben/want sij en connen gheen coude verdragen. Sij moeten oock vochticheyt hebben. De cleyn veldt Erwtten die wassen opt veldt/ende sij worden ghesaeyt.

Den tijt.

Die Erwtten bloeyen in Junio ende Julio/ende sij worden rijp in Augusto.

Natuer ende complexie.

De Erwtten sijn ter maten werm en drooghe/gelijck als de Boonen.

D Cracht ende operatie.

De Erwtten sijn den Boonen seer ghelijck van substantie/nochtans en maken sij soo gheen inflatie noch windt/sij en suyneren oock niet/ende daeromme soo draghen sij langsaem nederwaerts. Dit is de operatie die de oude meesters den Erwtten toeghescreuen hebben ende nyet meer. De nieu Medicijn meesters scrijuen den Erwtten veel meer crachten ende operatie toe/dan wij hier vertelt hebben/maer sij mueghen wel toesien hoe sij dat met schriften willen verantwoorden ende houden staende.

Van dat gulden Polythrichon.

Cap. CCXLI.

Den naem.

Al gulden Polythrichon/is sonder twijfel dat Polythrichon daer Apuleius af scrijft. Het en wordt in der Apo teke niet ghesceert.

Geslecht.

Men vindt tweederhande gulden Polythrichon/deen is groot/ende dander is cleyn/alsoo wij dat hierna breeder verclaren sullen.

Gaetsoen.

B Dat groot Polythrichon heeft cale/essen/bruyngeele hayrkens oft steelkens/die sijn ontrent eenen vinger lanck/en int sop van dese steelkens heuet greynkens die sijn den Zeelinsen oft Terwencoren gelijck/ende si hebben alsulcken coluer ghelijck als de steelkens/ende rontsom dese steelkens wassen veel cleyn bladerkens ghelijck hayrpjlkens/die sijn eens deels groen/ende eens deels goudtverwich. Dat cleyn Polythrichon is den grooten ghelijck/maer het is corter/ende int sop heuet cleyn der sadeken oft greynkens/alsoo dat die figure wtwijst.

Plaetse daert wast.

Dat groot wast op vochtighe natte beemden die tusschen de berghen inde

Einde bosschen ligghen/ende somtijts oock in bosschen die welcke hooghe ghelegghen sijn/wassende wt dmos van oude ghenelde boomen. Dat cleyn vindt men ghemeenlick aen natte steenrootfen ende mueren.

Den tijt.

Beyde dese geslechten van Polythrichon vindt men in Julio aldermeest.

Die natuer ende complexie.

Dese cruyden sijn middelbaer int wermen ende vercoelen/ende sij drooghen/ende sij deylen ende verteeren.

Cracht ende werckinge.

D Gulden Polythrichon in water oft in looghe gesoden/en dat hoost daer mede ghewasschen/conforteert ende maect vast de wortelen vanden hayre/daerome so sijn dese cruyden goet teghen dat wtvalen vanden hayre/ende sij maken dattet hayr wederom wast. Dese cruyden in Meede ghesoden/maken dat de mensch lost/en bouen wtworpt de taey slijmicheyt ende fluymen die ontrent der borst en longhen liggen. Alsinense in deser manieren besiget/so lossen sij de vrine/sij breken den steen/ende sij sijn goet voor de gene die de gheelsiecke hebben/en die sieck sijn inde milte. Sij scheyden de croppen/ende doense vergaen. Anders bedriift men veel auenturen met desen cruyde/maer dat laten wi varen als guychelvoere.

Polythrichon maius.
Dat groot gulden
Polythrichon.

Polythrichon
minus.
Dat cleyn gulden
Polythrichon.

Van Persickcruyt.

Cap. CCXLII.

Den naem.

Al Persickcruyt heet men oock Vloocruyt/ende bij onsen tijden heet ment in Latijn Persicaria/dat is te seggen/Persickcruyt/om des wille dat sijn bladeren den loone van eenen Perseboom ghelijck sijn. Maer hoe dat de oude meesters dit cruyt hieten/en oft ment doen kende oft niet/dat en weet ick noch niet.

Gaetsoen.

Persickcruyt heeft bladeren die gelijcken tloof van eenen Perseboom/oft van Wilghe/ende inde middelt sijn sij besprengt/als oft op elk bladt eenen druppel bloedts ghenallen ware. Den steel van desen cruyde heeft veel

Van Persickcruyt.

Veel enoopen/ende hi is bruyen van coluere. Sijn bloemen staen op een ghe-
drongen ghelijck een scherp druysken/
oft een are/ende sij sijn lijfverwich/oft
root gelijck Bresil. Ende als dese bloe-
men af gheuallen sijn / soo crijcht dit
cruyt bruyen / schoon / breedt saet. Die
wortel is veeselachtich ende gheel van
coluere.

Plaetse daert wast.

C Persickcruyt wast in vochtige plaet-
sen / ghelijck als vijuers / poelen/ende
putten.

Den tijt.

Persickcruyt bloeyt in Julio en Au-
gusto/ende daerna so leueret sijn saet.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is cout en drooge/dwelck
men mercken mach aen sijnen smaect/
want het treect tsamen.

D Cracht ende operatie.

Persickcruyt is een goet cruyt om
wonden te ghenesen. Daerom so mach men de bladeren groen stooten/
ende op versche wonden legghen / oft men mach dat sap wt de bladeren
perssen/ende doen dat inde wonden. Desghelijcke cracht heeft dit cruyt
ooch/als ment droocht ende puluerizeert/ende inde wonden ende inde
stelen stroyt. Het is ooch goet om alderhande fluxien en loop des buyck/
dat roode melizoen/ende ander ghebreken die vercoelens ende droo-
ghens behoenen.

Van Doorwas. Cap. CCXLIII.

Den naem.

A It cruyt heet men Doorwas / om des wille dat sijn ste-
len al te samen door de bladeren wassen ende daer door
gaen. Sommighe heetent ooch Brokewortel / om dat
men dit cruyt vseert tot de ghebrokenheyt oft geschuert-
heyt vanden nael / ende van tghemechte. In sommige
plaetsen heetment Stoppetgat. In onsen tijden heetment in Latijn Per-
foliata. Maer oft de meesters in ouden tijden dit ghewas gekent hebben
oft niet/ende hoe sij dat hieten/dat en is mij noch niet kennelick.

Haetsoen.

Doorwas heeft eenen ronden/dunnen/bruyne steel/met veel tacckens
ter sijden/

Cap. CCXLII.

Perficaria. Persickcruyt.

Van Doorwas.

Cap. CCXLIII.

Perfoliata. Doorwas.

Vter sijden / ghelijck als een dick boom-
ken. Ende de steelkens van dese tac-
kens gaen midden door de gheribde
verheuen bladeren / ghelijck als oftse
daer door getrocken ware. Dese bla-
deren en sijn niet heel rondt / maer sij
sijn een luttel scherp/den Erwte bla-
deren niet seer onghelijck / maer dese
sijn teerder en effender / oft caelder.
Int sop van alle de tacckens wassen
opgehoopte oft gecroonde gruengee-
le bloemkens/bijna gelijck de bloeme
van Wolsmelck. Dat saet is graw-
swert. De wortel is slecht / wit ende
veeselachtich.

C Plaetse sijnder wassinghe.

Dit cruyt wast gheerne van selfs
op Spelten en Terwe velden. Men
plantet ooch inde hoven.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt aldermeest in Ju-
lio/ende daerna leueret sijn saet.

Natuer ende complexie.

Doorwas is sonder enich twijfel werm en drooge van natuere/also
men spueren mach aen sijne sinaec/die is bitterachtich/ en adstringerede.

Cracht ende operatie.

D Doorwas is een excellent goet cruyt om alderhande wonden buyte
ende binnen den lijue te ghenesen / als men de bladeren groen stootet ende
daer op leyt/oft dat men dat gantse cruyt oft dat saet alleē siedt en drinct.
Men mach ooch dat cruyt endesaet drooghen ende pulueriseren / ende
als dan dat ingheuen. De bladeren groen gestooten ende met Waswin-
de/geheeten Propolis / een plaester daer af ghemaect ende geapliceert/
dat gheneest den broke oft gheschoortheit van de kinderen. Doorwas
gheneest ooch quade nauels. Ende als den nael te seer wtgaet/so maect
dit cruyt dat hij op sijn plaetse innewaerts vertrect. Daerom
me so mneghen de Barbiers ende Chirurghs dit
cruyt wel liefende weerd hebben.

S Van Por-

Van Pareye. Cap. CCXLIIII.

Den naem.

Areye heet men in Griecx Prason / in Latijn Porrum / ende die naem blijft inder Apoteken duerende tot op den dach van heden. De oorsake van desen naem hebben wi in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Gheslacht.

Men vindt tweederhande Porrum. Dat een heet men in Griecx Kephalon / in Latijn Capitatum / daerom dat sijn wortel rondt wort gelijk een bolleken oft hoofden. Ende dat heeten wi hier Pareye. Dat ander heet men in Latijn Sectium / ende in Duytsch Biesloock. Dat onderscheedt van desen twee sal men hier na verclaren.

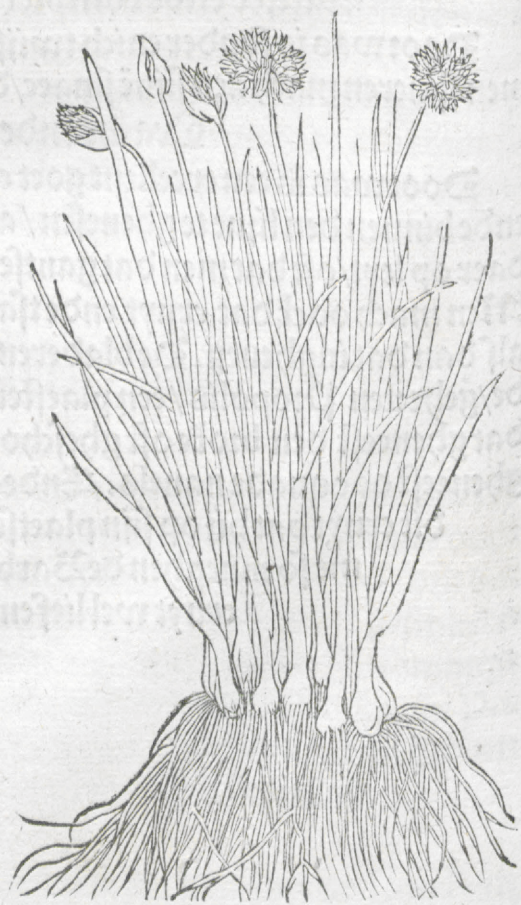
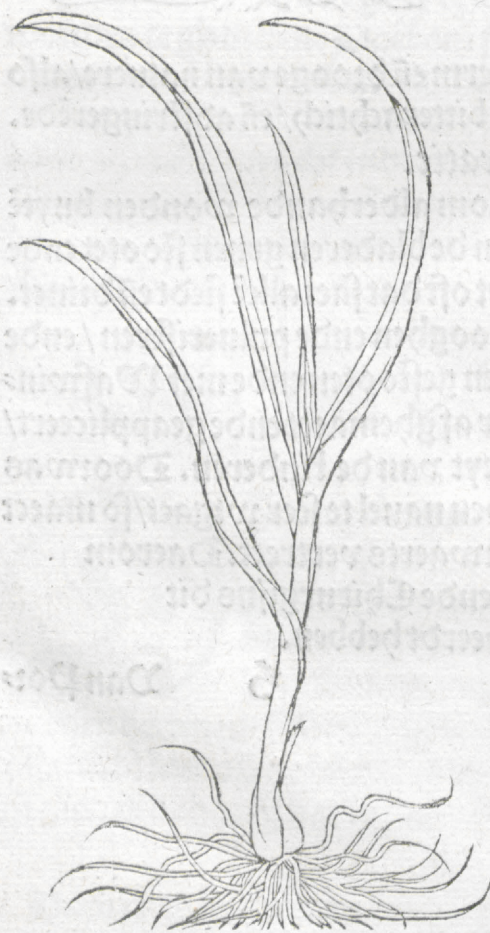
Gaetsoen.

B Pareye heeft een wortel gelijk eenen witten Ayeuyn / met veel veeselin ghen / daerwt cruypt eenen enckelen steel / hebbende breede bladeren te samen gevouwen ghelijck een schipken / ende bouen scherp sonder bloeyfel / vrucht oft saet. Biesloock heeft veel stelen oft gruen ronde pijpkens / die sijn binnen hol / niet veel grooter dan cleyn Biesen / die cruypen wt cleyn bollekens / somtijts tweehondert aen eenen stock / seer enghe bij een. Op top van dese pijpkens staen schoon purpurbruyen bloemen / ghelijckende

Porrum.

Pareye.

Porrum sectium. Biesloock.

alte

Van Pareye.

Cap. CCXLIIII.

C al te samen eenen ronden bol. Als dese bloemkens afgheualen sijn / so leueret sijn saet in cleyn huyskens.

Plaetse haerder wassinghe.

Men sedt beyde dese gheslechten in de cruythouen. Ende sij wassen geerne in vette eerde.

Den tijt.

Biesloock compt wter eerden op den achthiensten dach na dat hij gesaeyt is / ende hi blijft tot int ander iaer / dan brengt hi bloeyfel en saet. De Pareye droocht men en men hangtse op alle iaer gelijc als ander Ayeuyn bollen.

Natuer ende complexie.

Beyde dese cruyden sijn werm ende drooghe inden tweeden graedt.

Cracht ende werckinge.

D Dit cruyt maect veel inflatien en winden. Het geeft quaet voetsel / en het maect swaer droome. Ende lost de vrije. Het lareert en ertenuert. Het maect droene oogen. Het brengt den vrouwen haer siecte. Het is ongesondt voor quade blasen ende mieren die enich letsel hebben. Met Gerste ghesoden ende gegeten / dat lost de slijmicheyt die op de borst liggende is. Sijn bladeren oft pijpkens in sout water ende azijn ghesoden / ende daerinne te sitten / dat opent de moeder / ende het maect die saecht ende weect. Dat saet van Biesloock adstringeert een luttel / daerome so stelpt men daarmede dat bloeden wten nuse / als ment onder wieroock ende azijn mengt / ende scootet ende daer op leyt. Het maect lustich om bij slapen. Alst met hueninck tot een electuarie bereyt is / so purgeret de borst / ende tis goet tot alderhande gebreken der borst. Nochtans maket droef gesichte / als ment te veel en te dickwils neemt. Het is der mage oock schadelick. Dat sap van Biesloock met hueninck gemengt ende ingenomen / dat is goet voor de ghene die van veninich gedierde ghebeten sijn. Desgelijcke cracht heuet ooc als ment van buyten daer op leyt. Met azijn / wieroock / melck / oft olie van Roosen doet ment in de ooren / want het be- neemt de pine der ooren / en dat suysen. De bladeren verdriuen de massen ende de plecken wten aensichte / gestooten ende daer op geleyt. Sij nemen der ouen wech / met sout ghemengt ende daer op gheleyt. De bladeren van Biesloock lesschen ende heylen de verbrandtheyt / ghestooten ende daer op gheleyt. Si heylen de wonden / met hueninck ghemengt ende daer ouer gheslaghen. Dat sap is goet den ghenen die de geelsiecke hebben / ende die dwater laden. Parey dickwils in de spijse ghedaen / maect de vrouwen vruchtbaer. De schelsseren van Pareybollen in water ghesoden / verdriuet tgrijs hayr / als men thoost daarmede wascht oft daer op strijct. Men etet oock teghen droncken worden. Als men Pareye oft

Zoockbollen in water siedet / ende dat twee mael af treect ende door doet / dat stoppt den loop des buycks / ende sij maken min wints dan oft mensse row ate.

Sij Van Lon-

Van Longencruyt. Cap. CCXLV.

Den naem.

Longencruyt heet men also/om dattet een longhen ghelijck siet/oft om dattet goet is tot de ghebreken der longhen. Bij onsen tijden heet ment in Latijn Pulmonaria. Maer hoe dit gewas in ouden tijden geheeten heeft/ende oft doen bekent was oft niet/dat en can ick vuyt ter tijt niet segghen.

Haetsoen.

Longencruyt heeft breede ghesronsselde bladeren/deen ouer dander geschouen/wijt van een ghekerst/met veel puttekens/bouen schoon groen en onder wit met geel ghemengt/ghelijck leeder/ende met veel plecken bespraeyt.

Pulmonaria. Longencruyt.

Plaetse sijnder wassinghe.

B Longencruyt wast aen mosachtige Eycken/en Buecken boomen/somtijts oock aen mosachtige steenrooten in doncker bosschen.

Den tijt.

Longencruyt dat vindt men alder meest inden somer/op sulcke plaetsen als voorseyt is.

Natuere ende complexie.

Den meesten deel der gheenre die van de cruyden gescreuen hebben/die meynen dat Longencruyt coudt ende vochtich is. Maer na mijnen duncken so hebben si onrecht/want het heeft de natuere van den Eyckenboom/daer aen dattet wast. Daeromme so droocht dat Longencruyt seere/aenghesien dattet te samen treect/maer tis redelijcken werm.

C Die cracht ende operatie.

Dat Longencruyt gedroocht ende daer afeen puluer gemaect/ende dat ingenomen/dat heeft seer groote cracht om de sweeringen ende vlcerationen der longen te genesen. Dit voorseyde puluer gheneest oock ander wonden/als ment daer in stroyt. Het is ooc sonder twijfel goet in wijtinghenomen teghen dat bloetspouwen/teghen langduerenden loop des buycx/ende voor de vrouwen die te seer loopen. Dat Longencruyt is oock goet geleyt op versche toenemende bloetsweeren/maer het en is niet goet voor de ghene die volwassen sijn. De herders souden dit

cruyt/ende geuen dat den vee ende den schapen in die seer hoesten/ende een quade longhen hebben.

Van wil

Van wilden Bertram. Cap. CCXLVI.

Den naem.

Wilden Bertram heet men in Griecx Ptarmice/en in Latijn Sternutamentaria. Sommige noement Pyrethra sylvestre. In Griecx heetet daerom also/om dat sijn bloemen den mensch niesende maken als men se langhe voordien nuese houdt. Sijn wortel is scherp op de tonge gelijc als den rechten Bertram/ende daeromme so machment wel wilden Bertram heeten.

Haetsoen.

Ptarmice. Wilden Bertram.

B Wilden Bertram heeft veel cleyn ronde rijfens ende tacrfens/ghelijck de manlijcke Aueroone. Aen dese tacrfens wassen veel lange smale bladeren/die sijn rondtomme ghekerst. Int sop van de stelen en tacrfens wassen bloemen die sijn rondt gelijck een radeken/ende sij sijn den Camille bloemen heel gelijck/hebbende inde middel een geel appelfen/dat is rontsomme met witte bladerfens beset. De wortel vliddert hier en daer in deerde/ende sij is lanc/verchiert met veel veeselingen.

Plaetse sijnder wassinghe.

Men vindt den wilden Bertram somtijts aen de bergen/ende aen steenachtige plaetsen. Sij wordt oock inde hoven gheplandt.

Den tijt.

C Wilden Bertram bloeyt schier den gantsen somer. Int leste vanden herft graeft men sijn wortel wt.

Natuere ende complexie.

Den wilden Bertram ter wijle dat hi gruen is/so is hi werm en drooghe inden tweeden graedt/ende als hi drooge is/inden derden.

Cracht ende werckinge.

De bladeren met den bloemen ghestooten/sijn goet voortghene dat blaw gestooten oft geslagen is/want sij verteeren dat ondergheronnen bloet/as men se daer ouer leyt. Die bloemen doen niesē. Dit sijn de operationen die de oude meesters desen cruyde toescrijue/en niet meer. Hier wt mach men oock sijn ander virtuyten leeren kennen/want het verteert oock alderhande geswel/ende plecken ende masen aent lijf/ende int aensichte.

Sij Van Ber

Van Bertram.

Cap. CCXLVII.

Den naem.

21

Bertram heet men in Griec Pyrethron / en in Latijn Salinaris. Den Griekschē naem blijft noch inder Apoteken duerende. De oorsake ende redene van dese namē suldi inden Latijnschen Herbario vinden.

Haetsoen.

Bertram is een cruyt dat heeft bladeren ghelijck Venckel. Sijn bloemen sijn ghesaetsoneert ghelijck als sterren / ende witgeel ghelijck als de bloemen van Camille / want sijn ap-pelken is binnen geel / ende ringsom-me met witte bladerkens verchiert. Na dat die witte bladerkens afgenal-len sijn / so compt dat saet voort. Die wortel is eenen duym dick / en lanck / ende sij is scherp van sinake.

Plaetse sijnder wassinghe.

Bertram en wast niet oueral van selfs / maer men moetet van tsaet in-de hoven planten.

Den tijt.

Bertram bloeyt schier den gantsen somer / ende sijn saet vergadert men teghen den Herst.

Natuere ende complexie.

Dit cruyt is werm ende drooghe tot inden derden graedt / oft so som-mige meynē tot inden vierden graet.

Cracht ende operatie.

C De wortel van Bertram trect die taey humoren en fluxien wten hoof-de / als men die inden mont houdt en de knowt. In azijn ghesoden / ende inden mondt ghehouden / oft die tanden dick wils daermede ghewasschen / dat neemt wech de pine inde tanden / comende van couden vloten. Si maect den mensch sweetende / als sij in olie ghesoden oft gheweyckt is / ende dat hem de mensch daermede smeere oft salue. In deser manieren is den Bertram seer goet gheuseert tot verconde ende lamme leden. Si is oock goet teghen de huueringhe vande cortse / als men dat gantselijf daermede salft. Ist dat yemandt eenich lidt heeft dat sijn gheuoelen verloren heeft / die sal hem smeere met olie daer Bertram in gesoden is / so sal dat ledt wederom tot hem seluen comen.

Pyrethron. Bertram.

Van

Van Bucrboom.

Cap. CCXLVIII.

Den naem.

21

Bucrboom heet men in Griec Pyros / ende in Latijn Buxus / ende van tghemeyn volck wordt hi Palmboom ghe-heeten.

Haetsoen.

Den Bucrboom en verliest nimmermeer sijn bladeren. Ende deselue bladeren sijn cleyne / ende bijna rondt ghelijck de bladeren van Myrtus. Sijn bloeyfel is gruen / dat saet is rootachtich en rondt / van dwelcke alle gedierte grouwel heeft. Dat hout is so dick / vast ende herdt / dattet hem tegen vier sedt ge-lijck Iser / en het en geeft noch vlam-me noch asschen / ende het en verrot-tet oock nimmermeer. Sijn wortel is crous ende ghecronckelt.

Plaetse sijnder wassinghe.

Bucrboom wast gheerne hooghe opt gheberchte / op conde plaetsen / en de daer de sonne schijnt.

Den tijt.

Den Bucrboom blijft somer ende winter gruen / ende hi en verliest sijn schoon glickende gruen bladeren tot gheender tijt.

Natuere ende complexie.

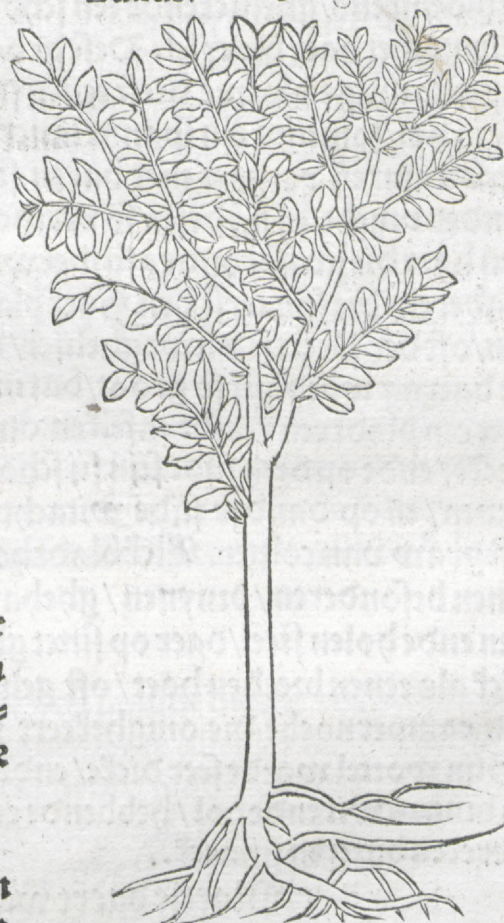
Den Bucrboom trect tsamē / daer omme so is hij cout ende drooge van natuere / ende hij en heeft gheen mid-delbaer substantie / als sommighe meynen.

Cracht ende werckinge.

C Bucrboom en wort in medicinen niet seer geuseert. Nochtans als men sijn bladeren in looge siedet / ende met die looge namaels thoofst wascht / so maken sij root oft geel hayr. Dat saechmeel oft vylfel van Bucrboom hout in water gesoden ende ghedroncken / dat stopt den loop des buycr. Als de nateren ghewondt oft ghequetst sijn / so ghenesen si wederomme so haest als sij de wortel van Bucrbood proenen oft smaken. Een mensch sal hem wachten van te ligghen rusten oft slapen onder Bucr-boom / want sijnen rueck is den hersenen / ende der gantser natuere des menschen contrarie.

S uij Van Pe

Buxus. Bucrboom.

Van Pestilenciwortel. Cap. CCXLIX

Den naem.

De Pestilenciwortel noempt men daerom also/ wāt het is een costelijcke medicine tegen de sinettelijcke sieckte der Pestilencie. In Griecx ende Latijn heetment Petasites. In der Apoteken ist onbekent. De oorsake ende redene vā desen naem vint ghi in onsen Latijnschen Herbario.

Haetsoen.

De Pestilenciwortel verthoōt haer eerst met de bloemē sonder cruyt en sonder bladeren. De bloeme is dick opgehoopt/ met veel cleyne lijfverwige bloemkens/ ghelijckende een schoon druype met haer bloeyfel. Dese groote druyselachtige bloeme heeft eenen steel die is hol/ somtijts een spannelanck/ si verdwijnt en vergaet met haren steel sonder vrucht/ en na desen so verthoōnen haer die grūse ronde aschverwige bladeren/ die sijn eerst den Hoefbladeren/ oft der Peertsclauwe ghelijck/ ende daerna wordē sijn so groot/ dat men met een blad een rondt tafelen overdeekt/ ende op deen sijde sijn sijn schoon groen/ en op dander sijde witachtich oft graw van coluer. Elck blad heeft eenen besonderen/ bruynen/ ghehayrden ende hollen steel/ daer op sittet ghelijck als eenen breeden hoet/ oft gelijck een campernoelie die omghekeert is. Sijn wortel wordt seer dicke/ ende sijn is binnen wit ende bol/ hebbende eenē stercken bitteren sinaeck.

Petasites. Pestilenciwortel.

C Plaetse daert wast.

Pestilenciwortel wast ghemeenlick in vochte natte beemden ende plaetsen die aen dwater ligghen.

Den tijt.

De Pestilenciwortel verthoont haer int beginfel vande Meerte met haren bloemen/ ende dese bloemen verwelcken ende vergaen inden April sonder enich vrucht. Als dit gheschiet is/ so comen dan die bladeren met haren stelen wtghecroopen/ en die bliuen den gantsen somer duerende.

Natuere ende complexie.

Dit cruyt heeft sonder twijfel een werm natuere/ ende het droocht in den derden graedt.

Cracht

Van Pestilenciwortel. Cap. CCXLIX.

D

Cracht ende operatie.

Pestilenciwortel ghedroocht ende gepuluerizeert wesende/ dat heylt ende geneest die quade voorts etende vlcen ende ghesweeren/ als men dit daer in doet. Het is oock een costelijcke medicine tegen de venijnighe pestilenciael cortse/ als men daer afeen electuarie met hueningh maeckt. Het heeft groote cracht om den mensch te doen sweeten. Desgelijck doet oock dat puluer/ als men met wijn mengt ende drinckt. Het is oock een gheapprobeerde ende crachtighe medicijne teghen dat criemsel ende op climmen van de moeder/ inghenomen in sulcker maniere als vore. Dese wortel doodet de wormen niet alleen die de menschen/ maer oock die de peerden int lijf hebben/ als men se in deser manieren vseert. Sijn is oock goet den genen die eenē corten adem hebben. Si lost de vrine/ en si brengt den vrouwe haer maentstonde. Sijn heylt die seer vochte wonden/ ende meer ander vuylichheit van vel en vleesch. En dit comt ouermids haer bitterheit/ want alle de crachten ende virtuyten die ander bitter dingen toegegeuen worden/ die heeft dese Pestilenciwortel oock.

Van Mammekenscruyt. Cap. CCL.

Den naem.

Mammekenscruyt heet mē ooc Geyteblat/ en Switselbloemē/ en Tuynlinck. In Griecx heet Periclymenos/ in Latijn Volucrum maius/ ende Sylue mater. Sommighe heetent oock Caprifolium ende Mater sylua/ ende Lilium inter spinas.

Haetsoen.

Geyteblat is een gewas dat crijcht veel langhe dunne roedekens oft stelen gelijck als draeyen/ ende die winden haer allesins om ghelijck als Hoppe/ ende si sijn op beyde sijden becleedt met bladeren/ die sijn op deen sijde groen/ ende op dander sijde graw oft grūse. Ende de onderste bladeren sijn eens deels den Veyle ghelijck/ ende sijn in de middel ghecloven ghelijck eenen nael. De opperste bladeren sijn den Wilge bladeren ghelijck/ maer dese sijn teerder ende breeder. Int sop van de gheerdekens wassen schoon weltrieckende lieflijcke witte bloemen/ die sijn ront eer sijn haer ontpluycken/ en den bloeyfel van Boonen niet seer onghelijck. Elck bloeme besonder/ als sijn opgaet/ so deylt sijn haer seluen in twee deelen/ ende is achter om gecrompt ghelijck een scherpe spore. Met dese bloemen comen druyskens die sijn eerst groen/ daerna als sijn rijp sijn/ so worden sijn root/ ghelijck als men aen den Aron sien mach/ maer dese sijn cleynder. Sijn wortel is houdtachtich/ en binnen wit/ en sijn cruypt inden grondt.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dit mammekenscruyt vindt men gemeenlick in dicke bossen daer ha selaers wassen/ en aen de hagen/ het clauwier allefins aen/ ende tclimpt soo

Van Mammekenscruyt.

Cap. CCL.

Eso opwaerts. Sommighe plantent oock inde hoven.

Den tijt.

Dit Gheytenblat bloeyt in Junio ende Julio.

Natuere ende complexie.

Dit ghewas is werm ende drooghe van natuere/ also men dat lichtelick mercken mach aen sijnen smaect/ want hi is scherp op de tonghe/ ende sonderlinghe de bladeren.

Cracht ende werckinge.

De besien van Mammekenscruyt vergadert men als si rijp sijn/ en men droochtse inde lomber/ en een drachma van desen veertich dagen veruolgens in wijn gedroncken/ die maken de milte cleyne/ ende sij verteeren die. Sij sijn oock goet teghen vermoedtheyt. In deser manieren vseertmense oock voor de gene die kichen ende eenen corten adem hebben. Item tegen den hick. Si lossen de vrine met sulker kracht/ dat op den seften dach tbloet na de vrine volcht. Sij vorderen ooc den arbeyt oft geboorte. Desgelijcke kracht ende operatie hebben de bladeren oock. Nochtans als men seuenendertich dagen lanck van de sen bladeren drinckt/ oft dwater daer de bladeren in gesoden sijn/ so maken sij den mensch onvruchtbaer. Dese bladeren verwormen tgeheel lijf/ als sij in olie ghesoden sijn/ ende dat hem een mensch daermede salft. Dit cruyt droocht seer/ ende het heylt ende gheneest die vochtighe onsyuer wonden/ vlceren/ cleyne poockens/ ende alderhande plecken ende smetten die een mensch in sijn aensicht ende ouer al sijn lijf hebben mach.

Van Terwe.

Cap. CCLI.

Den naem.

Terwe oft Weyte heet men in Griec Pyros/ en in Latijn Triticū/ en dien naem blijft noch inde Apoteke duerde.

Geslecht.

Men vint drijerley geslecht van Terwe. Deerste heet men in Latijn Robus/ en in Duytsch Weyte oft Terwe. Dat tweede heet men in Latijn Trimestre/ om des wille dattet in sommighe plaetsen in drij maenden opwaest ende rijp wordt. Maer dat en cant hier

Van Terwe.

Cap. CCLI.

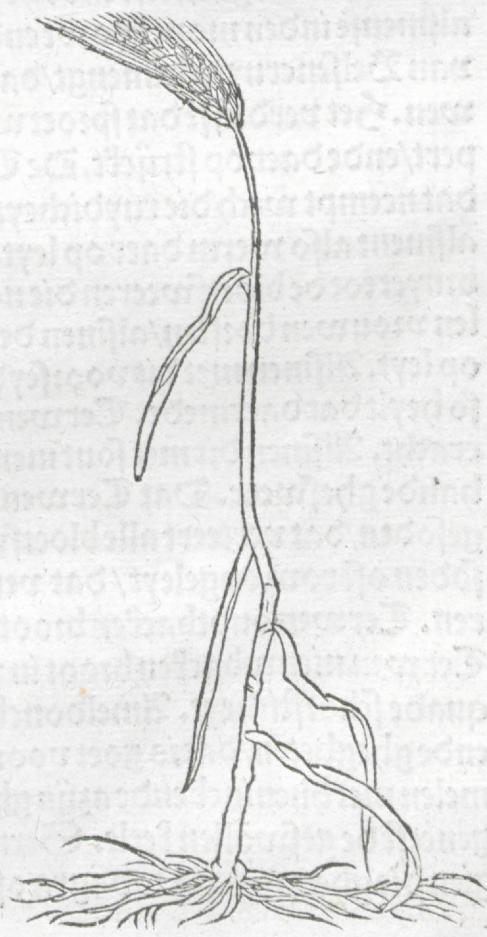
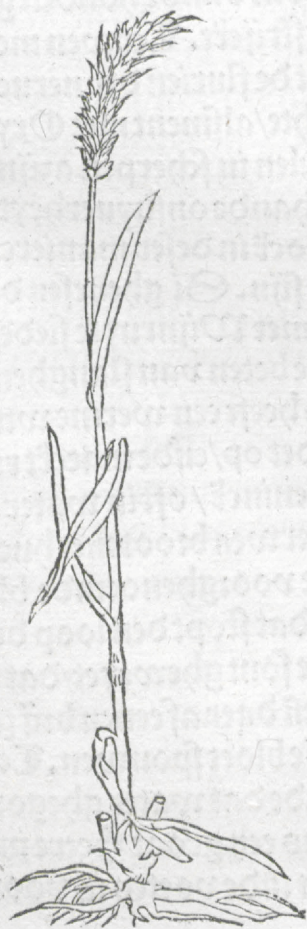
Bhier telande niet sijn/ wāt de Terwe wort hier in de Meerte gesaeyt/ ende in de vijffste maent daerna/ dat is in Julio/ wort sij eerst gemaeyt. In Duytsch heet men dit tweede gheslecht van Terwe Amelcoren/ daerom me dat men den Amel donck oft stijffel daer asmaect. Dat derde geslecht heeft langherow vlimmen/ ende dat heet men Roomsche Weyte/ oft Roomsche Terwe.

Haetsoen.

Dat eerste geslecht van Terwe heeft eenen halm die is hooger oft langer dan de Gerste. Elcken halm heeft drij cnoopen/ ende elcken cnoop is becleedt met een smal lanck gersteken oft bladen/ alsoo dat die halm men door de bladeren wt sluypen. Die aren staen hooghe ende verre wt de bladeren/ ende elck are heeft veel corenkens oft greynkens/ sommighe sestig/ sommighe seuentich/ meer oft min/ en die staen sonder ordinancie oft regel dick bij malcander. Dat tweede geslechte van Terwe/ te weten dat Amelcoren/ dat heeft halmen/ cnoopen/ ende greynen ghelijck de gemeyn Terwe/ wtgescheyden dat de aren veel langher vlimmen hebben ghelijck de Gerste/ en die sijn in ordinancie met twee regelen besedt. De corenkens oft greynkens liggen in vellekens oft huyskens besloten ghelijck als Spelte. De Roomsche Weyte heeft sulcken halm ghelijc als de voorgaende Terwe/ mer elck vā desen halm heeft vier cnoope oft ledē. Sijn

Tritici primum genus. Terwe.

Tritici tertiu genus. Roomsche Terwe.

aren

Daren sijn veel rouwer dan deerste geslechte/ende oock meer te samen ghe-
dronghen ende onder dan dandere.

Plaetse haerder wassinghe.

Dat eerste ende dat tweede gheslecht van Terwe wast schier oneral.
Maer dat derde wort op veel ackers gesaeyt in Elsaten/ en ontrent Tu-
binghen/bouen int landt.

Den tijt.

Dat eerste geslechte is een wintercoren / want dese Terwe saeyt men
voor den winter/ende sij mach oock wel coude verdragen. Si bloeyt in
Junio ontrent S. Jans Baptisten dach/ghelijck als oock die twee an-
der gheslechten/maer in Julio dan doetmense inde schuere.

Natuer ende complexie.

Als men Terwe ghelijck als een medicine vseert/ende van buyten op
des menschen lijf appliceert/so is sij werm inden eersten graet/nochtans
en heeft sij gheen cracht om merckelick vochtich te maken / noch om ver-
droogen. Den Ameldonck die men van de Terwe maect/is wat conder
ende droogher dan de Terwe van haer seluen.

Cracht ende werckinge.

Als de Terwe volcomen ende rijp is / so maect men daer af schoon/
edel/crachtich/wel smakende broot. Maer als sij noch heel row ende ont-
rijp is/ende men daer broot af bakt/soo wassen daer af wormen indert
buyck. Terwe gheneest ende heylet tghene dat vande honden gebeten is/
alsmense inden mont knowt ende daer op strijckt. Terwen meel met sap
van Belsencruyt ghemengt/dat is goet tot de fluxien der nieren oft zenu-
wen. Set verdriift dat sproet wten aensichte/alsinent met Orymeli tem-
pert/ende daer op strijckt. De Terwe semelen in scherpen azijn gesoden/
dat neemt wech die ruydicheyt / en alderhande onsiyuerheyt des lijfs/
alsinent also werm daer op leyt. Si sijn oock in deser manieren goet ge-
bruyct tot de bloetsweeren die noch nieuw sijn. Si ghenesen de geswol-
len vrouwen borsten/alsinen dese semelen met Wijnruyte siedet/ en daer
op leyt. Alsinen met dit voorsyde water de beten van slanghen wascht/
so heylt dat daermede. Terwen heefdeech heeft een werm wttreckende
cracht. Alsinen dit met sout mengt/so doet op/ende maect rijp alder-
hande ghesweer. Dat Terwen meel in hueninck / oft in water ende olie
gesoden/dat verteert alle bloetsweeren. Terwen broot met hueninck ge-
soden oft row opgeleyt / dat vermorwt de voorghenoemde bloetswee-
ren. Terwen oudtbacken broot ghegeten/dat stopt den loop des buyck.
Terwen nieuwbaken broot in water ende sout gheweyct/dat verdriift
quade schorfticheyt. Ameldonck gesoden/en daer afeenen brj ghemaect
ende ghegheten/dat is goet voor de gene die bloet spouwen. Terwen se-
melen met hueninck ende azijn ghesoden/ende dat water ghegorgelt/dat
geneest de geswollen keele. Sertus Popeius een groot Heere in Spaen
gien die ghenas dat Podagra oft fleercijn inde voeten in voorleden tij-
den

den op dese maniere/ Si ginck tot ouer sijn knyen inde Terwe sitten / die
droochde sijn voeten in sulcker maniere / dat hij de pijn wonderlijcken
quijt werdt. Terwen cas in water gesoden/dat is goet tot de geschoort-
heyt/alsmen dat daer op leyt.

Van Fonteyncruyt.

Cap. CCLII.

Den naem.

Fonteyncruyt oft Saetcruyt dat heetmen in Griec Po-
tamogeiton en Stachyites/ende in Latijn Fontalis en-
de Potamogeton / om des wille dattet geerne in dwater
wast. Men heetet oock Spicata/ om dat sijn bloeme en-
de saet ghesaetsoneert is ghelijck een are.

Saetsoen.

Fontalis.

Fonteyncruyt.

Dat Fonteyncruyt heeft eenen ron-
den langhen steel/hebbende veel cnoo-
pen en ledekens / en daerwt wassen tee-
der tacckens/die sijn met gruen blade-
ren becleedt / die ghelijcken den blade-
ren van roode Beete/oft in alle manie-
ren sijn sij gelijck dat loof/dwelck men
inder Apoteken heetet Folium Indi/
en sij swemmen een luttel bouen dwa-
ter. Sijn bloemen sijn lijfverwich in
maniere van aren/ghelijck alsinen siet
aen de groote Wechbreede / en als die
afvallen/soo worden dat cleyn ronde
cnoppkens / daerinne leyt herdt saet
besloten.

Plaetse daert wast.

Dit cruyt wort ghenonden in stille
wateren ende inde grachten.

Den tijt.

In Julio leuert dit cruyt sijn aren
met de lijfverwige bloeme / en voorts
daerna sijn saet.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is cout van natuere/ende het droocht/also men dat lichtelic
mercken mach aen sijnen smaect.

Cracht ende operatie.

Dit cruyt treckt te samen / ende het vercoelt ghelijck dat Wechgras.
Daeromme so heylet die heete/vuyl/lopende / ende voorts etende vlee-
ren / alsinent daer op leyt. Dit cruyt ghedroocht ende in wijn ghesoden

J ende

Cende ghedroncken / dat gheneest dat roode melizoen / ende het stoppt den loop des buycks. In summa / dit cruyt heeft seer sulcken operatie ghelijck dat Wechgras / alsoo wij dat wijt ende breedt in sijn Capittel verclaert hebben / daeromme so waert noodeloos sulcks hier wederom te verhalen. Ende wt de operatien ende virtuyten die wij hier gheallegeert hebben / mach men oock lichtelick alle dandere verstaen.

Van Gansenvoet. Cap. CCLIII.

Den naem.

Ansenvoet heeft sijnen naem daerom also / want sijn bladeren sijn ghesformeert ghelijck voeten van gansen. Dit ge was heetmen oock Verckensdoot / om des wille dat de vercken sneruen als sij van dit cruyt ghegheten hebben. Maer oft dit cruyt in ouden tijden bekenst heeft gheweest / ende hoe sij dat hieten / dat en can ick nu niet weten.

Tsaetsoen.

Dit cruyt heeft eenen steel die wast een elle hooge / en die is met holckel oft voren onderscheyden. De bladeren gelijcken eens deels den loone van Jodekersen / oft Criecken vā ouer zee / maer dese sijn rondsomme met scherpe keruen wtgesneden / also dat elck blat int aensien ghesaetsoneert is gelijck den voet van een gans / ende daerna voert dit cruyt oock sijnen naem. Sijn bloemen sijn rootachtich ende seer cleyne. Dat saet leyt druyswijs te samen ghedronghen / ghelijck men sien mach aen de wilde Melde. Het heeft een crome wortel / met veel cleyne wortelkens daeraen hanghende.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dit cruyt wast geerne in cruythouen / en op velden daermen mes plach op te voeren.

Den tijt.

Gansenvoet bloeyt meest in Junio / ende leuert daerna sijn saet.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt vercoelt inden tweeden graedt / sonder eenich twijfel / ghelijck de Nachtschade.

Cracht

Pes anserinus. Gansenvoet.

C

Cracht ende werckinge.

Gansenvoet is den vercken een schadelick ende doodelick cruyt / also wij hier bouen verclaert hebben / want als een soch oft vercken van dit cruyt etet / so moet steruen. In eens menschen lijf heuet sulcken cracht ende operatie ghelijck als de hof Nachtschade / daer wij afscrijuen sulken alst pas geeft. Ende het en is geen wonder / dat een cruyt de beesten doodet / ende den menschen niet / want daer sijn oock sommighe cruyden die dooden eenen mensch / ghelijck als Niescruyt ende wilde venijnighe Peterselie / ende nochtans en dooden sij de quackelen en spreuwen niet / ende haer spijs oock / alsoo Galenus tot veel plaetsen claerlick daer afscrijft / ende die daghelijcsche experientie dat leerende is.

Van vreembde Peterselie.

Cap. CCLIIII.

Den naem.

A

Dit cruyt / dwelck wij hier vreembde Peterselie noemen / dat heetmen bijna in alle Apoteken Amomum / mer niet sonder groot erruer. Want sijn gedaente oft saetsoen en accordeert gees sijn met dat ghene dat

Amomum. Vreembde Peterselie.

Dioscorides / ende meer andere oude meesters van Amomum scrijuen / maer wel veel meer met dat cruyt / dwelck sij Petroselinon heeten / ende Apium sativum / dat is steen Eppe / also wi daer af breedt gescreuen hebben in onsen Latijnschen Herbario.

B

Tsaetsoen.

De vreembde Peterselie is der ghemeyne Peterselie seer ghelijck van stelen / opperste bladeren ende bloemen. Mer sijn onderste bladeren sijn ringsomme gekertelt ghelijck dat loof van groote Eppe / ende sij sijn dien oock wat gelijc / maer sij sijn langer / smael der / en scherper toegaende. Sijn saet is den Ammey sade so ghelijck / dat men se nauwelick onderkennen can. Nochtans is tsaet van desen cruyde stercker van rucke ende scherp / ende het rieckt bijna ghelijck specerie.

Jij Plaetse

Van Vreembde Peterselie. Cap. CCLIII.

C Plaetse haerder wassinghe.
Dese vreembde Peterselie en wast hier te lande niet vā selfs/maer men moetse inde hounen planten ende opbrengen. De beste Peterselie wast in Macedonien/op hooghe steenrooten.

Den tijt.

De vreembde Peterselie bloeyt in Augusto/en leuert daerna sijn saet/dwelck men saeyt om wederom Peterselie te hebben.

Natuer ende complexie.

Dese vreembde Peterselie is werm ende drooge inden derden graet/soo men dat claerlick mercken mach aen sijnen smaect/die is scherp op de tonghe ende bitter.

Cracht ende operatie.

D Dat saet van desen cruyde wort meest ghebruyct/ende dit lost de vrisne/ende het brengt den vrouwe haer maentstonde/als ment in water oft in wijn siedet/ende dan ghedroncken. Het is goet tot dat opwerpen ende de criemsel der maghe/item tot pijn oft weedom der nieren ende blasen/als ment vseert als vore. De vrouwen die berucht sijn en sullen dit saet niet innemen. Dat cruyt ende de wortel hebben sulcken kracht ende operatie gelijck dat saet/maer sijn kracht en is niet so groot.

Van Roosen. Cap. CCLV.

Den naem.

R Roosen worden in Griecx gheheeten Rhodon/ende in Latijn Rosa/ende dien naem blijft noch inder Apoteken duerende. Maer waeromme dattet also in Griecx heetet/dat vindt men in onsen Latijnschen Herbario.

Gheslacht.

N Men vindt meest tweederhande geslachten van Roosen/tamme ende wilde. De tamme Roosen diemen inde hounen plant/die sijn oock tweederhande/te weten wit ende root/ende die sijn oock tweederley/dubbel ende enckel. De wilde Roosen hebben oock in Griecx besondere namen/als Cynorhodon/in Latijn Canina rosa/ende hier te lande Seyderoosen oft Hagheroosen. Wij hebbē dat saetsoen van beyde geslachten onder een figure begrepen.

Saetsoen.

De tamme Roosen hebben roeden oft tacken/die sijn met bruyne plecken bespraeyt/ende sijn vol doornen. De bladeren sijn swertgruen/en row/en rontsom vol keruen gelijc een sage. Te voren ende eer si bloeyen/so verthoonen haer de ronde knoppen/in maniere van siolen/ende die gaen langsaem op/tot dat ten lesten die gantse Roosen daer wt sluypen/die hebben inde middel geel haykens/ende daer op cleyn bollekens/ende dat is

Van Roosen.

Cap. CCLV.

Rosa. Roosen.

C dat is dat recht bloeyfel. Sij hebben een hondtachtighe wortel. De wilde Roosen sijn den tammen Roosen gheelijck van geerden/tacken en bladeren. Maer sijn bloemē oft Roosen die sijn al enckel oft ongherult. Na dat dese Roosen afgewallen sijn/so brengen sijn ronde/langachtighe vruchten voort/die sijn eerst gruen/en daerna schoon root. Men dese wilde Roosen wast oock een gehayt gewas/dwelck som mige slaepappelen noemē/ende inder Apoteken gebruycken sijn dat voor Be dagar/alsoo in Arabisch gheheeten/maer niet sonder erruer.

Plaetse haerder wassinghe.

D De tamme Roosen wassen oueral inde hounen/want daer plandtmense. De wilde vindtmē hier en daer opt veldt/ende aen de haghē.

Den tijt.

De Roosen sijn de leste bloemē onder de ghene die inde Lenten wt comen/ende sijn vergaen oock haest. Si bloeyen in Junio/en dan behoort mensetelesen.

Natuer ende complexie.

De Roosen hebben een ghemengde substantie/want haer substantie is eens deels waterachtich ende werm/ende eens deels oock adstringerende oft te samētreckende. Dat bloeyfel adstringeert meer dan de Roosen/ende daerom so drooghet oock meer.

E Die kracht ende operatie.

De Roosen vercoelen ende sijn adstringeren/en dat meest als sijn drooghe sijn. Ter wijle dat de bladeren noch versch sijn/so salmen dat wit met een scheercken af snijden/daerna salmen dat ander inde lomber in een mortier stooten/tot dattet sap dat daer wt gaet dick wordt/ende dat salmen bewaren om daghelics te ghebruycken. Men mach die bladeren oock inde lomber droogen/maer men moetse dickwils keeren/datse niet verdoft oft schimmelich en worden. Alsmen die ghedroochde Roosen in wijn siedet/ende die dan wt perst/so is dat sap goet tot pijn int hooft/ende weedom der oogen/en ooren/van tandvleesch/des fondaments/der dermen/ende der vrouwelickheyt/als ment met een veedercken strijct/oft inden mont houdt/oft daerin gedaē als een clysterie. Alsmen de Roosen aldus siedet/en niet wt en perst/en appliceert/so lesschen sijn de hitte en

J iij den

Iden brandt der leuer/oft der milte/ende sij verteeren die ouertollige vochticheyt der mage/ende sij genesen dat wildt vier. Die Roosen gedroocht ende ghepuluerizeert/die heylen de wonden/als ment daerin stroyt. Dat geel vande Roosen gedroocht/ende in vochtich tantvleesch gedaen/dat droocht dat crachtelijcken seer. De knoppen gedroocht ende ghepuluerizeert/en in rooden wijn gedroncken/die stoppen den loop des buycks/en dat bloetspouwen. De Roosen geappliceert/maken den mensch slapende. In wijn oft water gesoden ende gedroncken/so stoppen sij der vrouwen maentstonde/ende sonderlinge den witten vloet/en dat bloetspouwen. Roosen suycker conforteert de mage/ende de leuer/ende het is goet tot heete febres oft cortse. De wilde Roosen gedroocht ende gepuluerizeert/ende met Beeren smout ghemengt/dat is goet teghen wtvalinghe des hayrs/daer mede bestreken. De vruchten van Roosen/ende die ghehayrde slaepappelen ghedroocht ende gepuluerizeert/ende gedroncken/dat lost de vrine/ende den steen inde lendenen.

Van Radij.

Den naem.

Radij oft Radick wort in Griec gheheeten Rhaphanos ende Rhaphanis/en in Latijn Raphanus/Radix en Radicula. Maer waerom dat den Radij dese namen heeft dat suldi in onsen Latijnschen Serbario bescreuen vinden.

Gheslacht.

Den Radij is tweederhande/tam ende wildt. Den tammen heet in der Apoteke Raphanus minor/ende desen is oock tweederhande/want sommige van dien hebben ronde wortelen ghelijck als Stoppelrapen. Ende som hebben sij seer lange wortelen/somtijts bijcans een elle lanck/en die sijn sueter van smake dan de ronde/en dit sijn onse gemeyn Radij sen. Anders so sijn sij malcanderen gelijck. Den wilden Radij heet in Latijn Armoracia/en in Duytsch Meerradij/inder Apoteke Radix en Raphanus maior/om des wille dat hi seer breede en groote bladeren heeft/oft daeromme dat hij scherper van smake is dan den tammen.

Haetsoen.

Den tammen Radij en heeft niet meer dan eenen stam oft steel/gelijck een boomken/hebbende veel tacken/die dragen bladeren/die gelijcken den Rapenlooue niet qualick/ende si sijn doorhackelt/ende rontomme gekertelt met rouwe hoecken. Hi heeft sneewitte bloemen/dat worden hole ronde hawkens/die gaen vore scherp toe/en binnē sijn sij gevult met geel bruyr rondt saet. De wortel is ront oft lanck gelijck Rapen. De Meerradij heeft dicke stelen/somtijts bijcans twee ellen lanck en gerondeert. Als sijn bladeren volwassen sijn/dan gelijcken sij den bladeren van Perscruyt niet qualick/nochtans sijnse groter ende breeder/rontomme gekertelt

Raphanus sativus. Radij.

Raphanus sylvestris. Meerradij.

Egheterst ghelijck een zaghe. Int sop van sijn stelen comen dicke opgehoopte schuettens/met seer cleyn knoppkens/die ontpluycken haer/ende het worden cleyn witte bloemkens/en als dese wederom afvallen/soo wasen daer seer cleyn hawkens na/niet veel grooter dan men siet aen Bescruecruyt. Die wortel is smal en lanck/smakende seer scherp op de tonge.

Plaetse haerder wassinghe.

Men plant den tammen Radij inde hoven/maer hij wil vette eerde hebben. Den Meerradij wast somtijts van selfs inde beemden. Men setten oock inde hoven/ende dien is wat sueter ende beter/om des wille dat hi geoeffent is.

Den tijt.

De Radij sen mueghen wel conde lijden/daerom so mach men se tot allen tijden vergaderen. Si bloeyen in Junio.

Natuur ende complexie.

Den tammen Radij is werm inden derden graedt/ende drooge inden tweeden. Den Meerradij is crachtiger in beyde de graden. Ende tsaet is veel crachtigher dan dat cruyt.

Cracht ende operatie.

Den tammen Radij genereert winden. Hij is wat smakelick inden mondt/maer hi is der magen schadelick. Hi doet rupsen/en hi woijt de

J uij mage

De maghe op/ ende hij lost de vrïne. Hij maect weeck inden buyck. Als hi na den eten inghenomen wordt/ so helpt hij der spijsse dat sij haer dige reert in die leden. Door den eten inghenomen wesende/ is hij goet voor de ghene die braken ende ouerghenen willen. Hij maect scherpe sinnen. Als hij in water ghesoden is/ ende hueninck daer toe ghedaen wordt/ so is hij goet teghen den ouden langduerenden hoeft/ hij deylt en doet schey den de taey slijmicheyt/ die haer ontrent de borst vergadert heeft/ sommi ghe daghen lanck daer af ghedroncken. De schellen van Radijs gestooten/ ende met Orymeli ingenomen/ dat maect spouwen ende braken. Hij is goet voor de ghene die dwater laden. Hij is goet den ghenen die sieck sijn inde milte/ als hij daer op gheleyt wordt. Met hueninck ghemengt wesende/ so gheneest hi de inetende vlceraen. Si is oock goet tottet ghe ne dat blaw gheslaghen is/ want hij verteert dat ondergeronnen bloet. Si is oock goet den genen die van naterē gesteken sijn. Hij doet dat hayr wassen. Met Ratten oft peersche Corenbloemen meel ghemengt wesende/ verdrift hij alderhande smetten ende plecken wten aensichte. Hij is goet den genen die doodelijcke venijnige campernoelien gegeten hebben.

Radijs saet maect den mensch spouwen/ en het lost de vrïne. Met azijn gedroncken wesende/ so maket de milte cleynder. Als dat saet in Orymel gesoden is/ so ist goet datment gorgele/ want het geneest de sweeringhen inden hals. Den Radijs is swaer om verteeren/ daeromme so erreren si seere/ die tsauonts na den eten Radijs innemē/ om de digestie te stercken/ want hi belettet meer/ ende hij is een oorfake dat de spijsse niet verteert en wort. Den Radijs in water gesoden/ en dat smorgens nuechteren ghe droncken/ dat breekt den steen/ en lost en drift dien wte. Dat saet van Ra dijs gedroocht/ en met hueninck gemengt/ dat is goet tegen tvenijn. Als men Radijs op eenen scorpien leyt/ so sterft hi. Den Radijs verdrift de swerte plecken en smetten die een mensch aen sijn lijf heeft/ als men se daer mede wrijft. Meerradijs lost de vrine seere. Anders so wort hi seer in de spijsse geysert in sommighe landen/ want men siedet hem met hinnen ende met ander vleesch. Men plach oock de voorseyde Meerradijs wortel in cleyn stucken te snijden/ ende te stooten/ ende met sout ende met azijn te bereyden/ makende daer afeen sausse tot visch ende vleesch.

Van Melbesien.

Cap. CCLVII.

Den naem.

De Melbesien noempt men oock S. Jans besykens oft druyskens/ want ontrent S. Jans Baptisten dach so worden sij rijp. Inder Apoteken hebben sij eenen Arabi schen naem/ en men heetse Ribes. Maer oft de Griecsche meesters in voorleden tijden dit ghewas kenden/ dat en is mij noch niet kenick. Laetsoen.

Melbesien dat is eenen struyck/ die heeft veel bruynt tackens/ ende sij en heb-

Ribes.

Melbesien.

Ven hebben geen doornen. Sijn blade ren ghelijcken den looue van cleyn druyskens. De bloemē sijn bleeckgeel/ ende elck bloemken heeft vijf bladerkens merckelick onderscheyden. Sijn vruchten dat sijn cleyn besykens/ die sijn eerst gruen/ ende als sij rijp worden/ so worden sij gheheel root/ ende sij hanghen aen seer langhe steelkens nederwaert.

Plaetse daert wast.

Men sedt desen struyck oueral inde hoven/ niet alleen om profijt daer af te hebben/ maer oock tot een cyragie.

Den tijt.

Desen struyck leuert sijn bloemen in den Mey/ en de vruchten ontrent S. Jans Baptisten dach/ alsoo wij hier vore gheseyt hebben/ ende in Julio.

Natuur ende complexie.

Dit ghewas is coudt ende drooge inden tweeden graet/ want het treckt seer tsamen.

Cracht ende werckinge.

Melbesien vercoelen een heete maghe/ sij verslaen den dorst/ ende son derlinge als een mensch de cortse oft febries heeft. Sij verdriven de wal ginghe/ ende sij brenghen wederom appetijt om eten. Sij stoppen alder hande loop des buyck/ ende dat roode melizoen. Dese besykens conforte ren de maghe/ ende sij sijn goet teghen dat spouwen ende ouerghenen. Sij maken oock dat de scherpe galle den dermen gheen schade oft letsel en brengt. Sij blusschen de ouertollighe hitte die int bloet is. Daer om salmen haer sap wel te rade houden ende bewaren/ ende met suycer be reyden/ op datmen dat gantse iaer dore sijns ghenieten mach/ gelijk als die Apotekers doen.

Van Roosewortel.

Cap. CCLVIII.

Den naem.

Roosewortel mach in Latijn gheheeten worden Radix rosata. Si en wort inder Apoteken niet ghebruyct. Daer om heet sij Roosewortel/ want alsinen de wortel in stucken wrijft oft stootet/ so riekt sij als een Roose.

Laetsoen.

Roosewortel crijcht veel stiele/ die sijn met vette bladerē op beyde sijde verchiert/

Van Roosewortel.

Cap. CCLVIII.

Verchiert/ende dese ghelijcken den bladeren van dat vrouwelick Wonden cruyt/maer sij sijn een luttel smaelder/ende int opperste gekerft. Si heeft ooc bloemen/maer sij en hadse niet ter tijt doe ickse dede betrecken ende af conterseyten/ende daeromme so sijnse hier in de figure achtergelaten. Sij sijn gheel van coluere/ gesaetsoeneert gelijk sterren/alsoo men siet aen dat cleyn manlick Donderbaert. Sijn wortel is dicke met veel veeselingen/ende heeft eenē amperen smaect/ghelijck Liscruyt oft geel Waterlelien. Daerōme so en cant niet Rhodia radix sijn/daer die oude meesters af gescreuen hebben/also wij hierna verclaren sullen.

C Plaetse sijnder wassinghe.

De Roosewortel wast veel in Oostenrijck en Vngarien/maer nu wortse hier te lande oock inde hoven gheplantet.

Den tijt.

De Roosewortel bloeyt vroeck inden Mey. Maer de wortele graeft men wt teghen den Herft.

Natuere ende complexie.

De Roosewortel/also wij voormaels gheseyt hebben/die is amper/ende daerom so moet sij cout ende drooge sijn van natuere. Daeromme so en can sij niet ghenoept worden Radix Rhodia/want alsoo Galenus scrjft/die is werm inden tweeden graedt/ende subtyl van substantie. Ende de onse heeft een groue eerdachtighe substantie/ghemerct dat sij amper is van smake.

D Cracht ende operatie.

De Roosewortel oft Rhodia radix daer die oude meesters af scrjue/die verteert ende deylt/ende sij beneempt de pine en weedom des hoofts/als mensse met olie van Roosen menghet/ende stootet/ende op dat voorhoofd ende slaep vanden hoofde gheapliceert/alsoo Dioscorides dat verclaert. Onse Rosata radix oft Roosewortel stopt der vrouwen sieckte/sij doet dat geswel verdwijnen/sij doet de hitte vergaen/ende in summa sij heeft bijna alle alsulcke operatien ghelijck geel Lis wortel/daer wi int vierde Capittel af ghescreuen hebben.

Van Ma

Van Mageleyne.

Cap. CCLIX.

Den naem.

Mageleyne wort in Griecx gheheeten Sampsychon/ende Amaracon/ende in Latijn Maiorana/ende Amaracus. Inder Apoteken bliuet Maiorana heetende.

Saetsoen.

Mageleyne is een teeder cruyden met veel bruyn tackens/het heeft cleyn teeder bladen/niet veel breeder dan een pennincsen van negen myten/ende si sijn doncker aschverwich gruen/saecht en weect/ende sij hebben eenen seer lieflijcken reuck. Tusschen de bladerkens bouen aen de tackens en steelkens wassen cleyn witte bloemkens/ende als die afvallen/so leueret seer cleyn bruyn sadeken in ronde cleyne bollekens. Sijn wortel is hondtachtich ende swertachtich/met veel veeselen.

Sampsychon. Mageleyne.

B Plaetse sijnder wassinghe.

Men sedt de Mageleyne oueral in teylen/en sij wil lomber hebben/ende dickwils begoten worden/daertoe so wil sij ghemest worden.

Den tijt.

Mageleyne is een recht somercruyt/het en mach geen coude liden. En daeromme so sedtment in werm kelders als den winter compt. Het bloeyt de gantzen somer lanck.

Die natuere ende complexie.

Mageleyne is werm ende drooghe inden derden graet/ende sij is van subtyle substantie.

C Die cracht ende operatie.

Mageleyn cruyt in witten wijn ghesoden ende ghedroncken/dat is goet voor de ghene die beghinnen dwater te laden. Als ment in deser manieren ghebruycket/soo loffet de vrije/ende het versuetet dat criemsel int lijf. Dat cruyt van de Mageleyne ghedroocht ende ghepulueriseert/ende met hueninck ghemengt ende gheapliceert/dat verteert dat gheronnen bloedt/ligghende onder blaw gheslaghen vleesch. Een suppositorie van Mageleyne ghemaect/ende inder vrouwen schamelheyt gedaen/dat brengt den vrouwen haer cranchteyt. Mageleyne met

D met sout en azijn gemengt ende geapliceert/dat is goet voor de gene die van scorpioenen gesteken sijn. Een plaester gemaect van was ende Mageleyne/die brengt de ontselde leden wederom op haer plaetse/alsmen se daer op leyt. In deser manieren gebruyckt wesende/so verteert sij alderley geswel dat van coude comt. Mageleyne maect den mensche niesende/alsmen se inden nuese neemt. Alsmen tsap van Mageleyne door den nuese inneempt/so suynert sij de herffenen. Alsmen op de tonghe strijct/so maket den mensch wederom sprekende/ende het conforteert de herffenen ende de memorie.

Van Sanickel.

Cap. CCLX.

Den naem.

Sanickel heet na dat Latijnsch woordcken Sanicula/en het heet also om dattet groote cracht en virtuyt heeft om wonden te heylen. Sommighe heetent Diapensia/maect bi wat reden dat en weet ick niet. Hoe die oude meesters dit cruyt in voorleden tijden hieten/dat en weet ick niet. Ick dencke dat sijt niet ghekendt en hebben/noch yet daer af gheschreuen en hebben.

Sanicula mas.
Sanickel manneken.

Sanicula femina.
Sanickel wijfken.

Gheslecht.

B

Geslecht.

Men vindt tweederhande Sanickel/manneken ende wijfken. Dat manneken is tghene datmen Sanickel heetet/ende alleman wel bekendt is. Dat wijfken wort van sommigen voor cleyn Meesterwortel ghehouden/maer sij dolen/want het en is inde bladeren noch inde wortel niet enen scherp van sinake/dan dattet alleen wat bitter is/ende het treect te samen ghelijck dat manneken. Dat onderscheedt dat in dese twee cruyden meer is/dat sullen wij hierna verclaren.

Haetsoen.

Sanickel manneken heeft bladeren ghelijck Wijngaert bladeren/ofst gelijck de bladeren van Waterhanenvoet/ende elck blad staet op eenen bruynen steel/ende is gedeylt in vijf deelen/ende wederomme elck deel in twee/ende sij sijn schoon gruen van coluer/ende glat oft effen. In elck blat is een bruyen pleckken/ten eynde daert hem deylt. Midden wt dat stoccken comt eenen dunnen biesachtighen steel/die is bijcans een elle lanc/sonder knopen oft leden/ende bouen int sop van dien steel wassen cleyn witte bloemkens/die staen seer dick bij een. Ende als die afvallen/so worden dat cleyn bollekens gelijck cleyn Clissen. Sijn wortel is buyten swert/ende si heeft veel veesen gelijck Heylichkerstcruyt/ende si is binnen wit/hebbende eenen amperen ende bitteren smaect. Dat wijfken is dmanneken gelijck van bladeren/maer sij en sijn niet so gruen/ende sij en hebben geen bruyen pleckken. Sijn stelen hebben leden ende knopen/daer wt sluypen bloemen/die sijn wit van coluere/ende grooter dan de bloemen van dmanneken. Als die afvallen/so comt daer lancachtich saet/hebbende veel streepkens ende vorekens. Sijn wortel is wit.

Plaetse haerder wassinghe.

Beyde dese gheslechten van Sanickele wassen gheerne op hooge berghe ende in bosschen.

Den tijt.

D De manlijcke Sanickele bloeyt inden Mey en in Junio/ende so oock dat wijfken. Ende in dien tijt machmen se vergaderen.

Natuere ende complexie.

Beyde de Sanickelen sijn werm ende drooghe inden tweeden graet.

Cracht ende operatie.

Sanickel is een vermaert ende crachtich cruyt om alderhande wonden te heylen. Alsmen dat sap/dwelc wt de bladeren geperst wort/drinct/so heylet ende geneset wonderlijcken seere alderhande gequetstheyt van binnen den liue. Dat cruyt gruen gestooten oft gesoden en geapliceert/daermede sinct alle geswel ende gheheuenheyt/het sij inden mensche oft inde beesten. De bladeren ende de wortel van desen cruyde met hueninck ende water gesoden ende ghedroncken/dat gheneest de ghequetste longhen/ende oock alderhande sweeringen des monts ende der crage/alsmen gorgelt. Sanickel in wijn oft water gesoden ende gedroncken/

B dat

dat stopt dat bloetspouwen/het geneest dat roode melizoen/ ende die ge-
quetste nieren. In summa/ Senickel heeft alle de cracht ende operatie ge-
lijck de Walwortele/ daer wij int cclxvj. cap. af scrijuen sullen.

Van Spinagie.

Cap. CCLXI.

Den naem.

Spinagie en heeft in voorleden tijden den ouden meesters
niet bekent geweest/ oft sij en hebben daer af niet gescreuē/
dan alleen de leste Griecsche meesters/ die hebben van een
cruyt gescreuen geheeten Spanachia. Men heetet in La-
tijn Spinacea/ en Spinaceum olus/ ende in Arabische
sprake Hispanach/ dat is so veel geseyt/ als Spaensch cruyt/ bi auontue-
ren daerome dattet wt Spaengien eerst in ander landen gebracht heeft
geweest. Den oorspronc van dander namen staen in onsen Latijnschen
Herbario int langhe verclaert.

Aetsoen.

Spinacea. Spinagie.

Spinagie heeft eenen ronden steel/
van onder op een luttel bruynroot/ en
hi wast gemeynlick een elle lancē/ som
tijts oock langher/ en hi is binnen hol/
ende dien wort eerst besedt met saechte
malsche ende drūpuntighe bladeren.
Daerna so worden dese bladeren den
Endinie bladeren ghelijck/ ende opt
eynde ten stele waert sijn sij op beyde
sijden wigghesneden met twee langhe
finale ooren. Tusschen de vlieghelen
vande stelen ende bladeren wast ste-
kende saet/ somtijts ses oft seuen bij een
ghedronghen/ ende elck sadeken beson-
der is een weynich breedt met twee
scherpe dorenkens. In tsop vande ste-
len wassen bloemen/ die staen druys-
wijs op een gehoopt. Sijn wortel is
lancē ende smal/ met cleyn veeselfkens/
geel van coluere.

Plaetse sijnder wassinghe.

Spinagie en behoefst gheen sonder-
linghe eerde daermense saeye/ want si wast oueral/ ende men saeytse veel
tot behoef vander knecken gelijck de Beete.

Den tijt.

Spinagie wort tweemaal int iaer ghesaeyt/ eens inde Lenten indert
Meerte/

Meerte/ende eens in September/ want hem en can gheen coude letten.
Na datmen se ghesaeyt heeft/ soo compt sij op den seuensten dach wt. In
Junio ende Julio machmen sijn saet vergaderen.

Natuere ende complexie.

Spinagie is cout ende vochtich inden eersten graet.

Cracht ende operatie.

Spinagie maect weeck inden buyck/ daerom so ist onder alle knecken
cruyden bijna dbeste ende lieflickste voor de ghene die herdt sijn inden
buyck/ ende niet wel ter cameren en connen gaen. De Spinagie voedet
badt dan de Melde. Nochtans so genereert sij windt/ ende maect quade
digestie/ ist datmen haer die ouertollighe vochticheyt niet en beneempt.
Dat sop daer Spinagie in ghesoden is/ spuelst den buyck/ en maect saech-
ten camergancē/ maer sij is quaet voor de maghe. Alsmen de bladeren
gruen stootet/ ende die ghelijck een plaester ouer de hittighe mage leyt/ so
benemen si de hitte. Anders heeft de Spinagie bijna alle de virtuyten en
operatiē gelijck de Melde.

Van Melckweye.

Cap. CCLXII.

Den naem.

De cruyden die wij hier Melckweye heeten/ die heetmen
in Griec ende Latijn Sonchi/ ende Cicerbite/ Lactucel-
le/ ende Lacterones. Den oorspronck van dese namen
staet inden Latijnschen Herbario verclaert.

Geslacht.

De Sonchi oft Lacteroenen sijn tweederhande/ also die oude Mee-
sters dat claerlick bescriuen. Dat eerste geslacht is heel wildt/ stekende
ende swert/ ende dat heetmen in Duytsch Melckweye oft gansen Distel.

Dat ander is veel teerder/ ende niet so swert/ ende dit wort van Apu-
leio gheheeten Lactuca leporina/ dat is te seggen/ Hasenlattourwe. En-
de in Duytsch heetment Hasenhuys ende Hasenstruyck/ om des wille
dat de hasen daer onder plegghen koelte te soecken.

Aetsoen.

Melckweye oft gansen Distel heeft eenen steel een elle lancē/ gecantet/
binnen hol/ bruynachtich/ vol melcs/ ende hi is becleedt met langhe Lat-
towbladeren/ van aensien ghelijck een tonghe/ rontsomme doorsneden/
en met scherpe stekende punten verchiert. Dese bladeren sijn op deen sij-
de gruen/ ende op dander sijde graw oft witachtich. Opt sop van de ste-
len staen geel dubbel gheuulde bloemen/ ghesaetsoneert als sterren/ en-
de dat wordt grijs hayrachtich saet/ alsoo men aen de Cruyswortel siet/
ende die vliegghen met den winde wech. Sijn wortel is lancē ende smal/
ende geel/ met seer veel veeselinghen. Hasenstruyck is met stelen/ bloe-
men/ hayrbollen/ en wortel den voorgaenden cruyde gelijck. Maer sijn
bladeren

Van Melckweye.
Sonchi. Melckweye.

Cap. CCLXII.
Lactuca leporina. Hasenlattouwe.

Bladeren en sijn niet gants/maer sij sijn diep doorsneden/ende in veel deelen gheclouen/ende sij en hebben oock niet soo scherpe doornen als de Melckweye oft gansen Distel.

Plaetse haerder wassinghe.

Beyde dese gheslechten van cruyden wassen oueral in vette hoven/ende sonderlinghe wassen sij geerne daer Wjngaert staet.

Den tijt.

De Melckweye ende Hasenstruyck bloeyen in Junio ende Julio.

Natuer ende complexie.

De complexie ende natuere van dese cruyden is ghemixtionneert van waterachtige ende van eerdsche substantie/die nochtans beyde een luttel condit sijn. Sij trecken oock een weynich te samen. Ende als sij drooghe worden/so wordt haer substantie heel eerdsch/ende crijcht alsdan een cleyn wermt.

Cracht ende werckinge.

Beyde dese gheslechten van cruyden vercoelen/ende sij adstringeren een luttel/ende sij sijn goet voor een heete mage/en oock voor ander heete inflammatie ende gheswel/gruen ghestooten ende daerop gheleyt. Dat sap met enighen sope inghenomen/dat versuertet dat cnaghen inder maghe/ende vermeerderd dat melck. Wille in dit sap nat gemaect/ende op dat

Van Melckweye. **Cap. CCLXII.**

E dat fundament geleyt/oft inde vrouwelickheyt gedaen/dat versuertet en vercoelt die ouertollige hitte derseluer leden. Dat cruyt en desgelijck ooc de wortel/is goet voor de gene die van scorpioenen gebeten sijn/alsment daerop leyt. Dat melck dat wt dese cruyden copt is goet ingenome voor de gene die een corten adem hebben. Het lost den steen der lendenen door de vrine/ende het verdrijft eenen stinckenden adem/alsment inden mont houdt. Dat sap in witten wijn gedroncken/ende daerop gespaceert oft ghewandelt/dat doet de vrouwen eenen lichten arbeyt hebben. De stelen van dese cruyden ghesoden ende ghedroncken/daer af crijgen de suyghende vrouwen veel melck/ende de kinderen crijghen daer af een goede verwe. De pijn in de ooren vergaet/alsmen van dit sap daerin doet. Het is goet werm gedroncken voor de ghene die de droppelpisse hebben.

Van Endiue.

Cap. CCLXIII.

Den naem.

Dese cruyden worden in Griecx geheeten Serides/ende in Latijn Intubi/daer af comt den naem Endiua/also wij hierna verclaren sullen.

Gheslacht.

De Intubi oft Endiuen sijn tweederhande/tam en wildt. De tam Endiue is ooc tweederhande. Deen heeft seer breede bladeren gelijk Lattouwe/ende dit is de rechte Endiue/die de Apotekers behooren te gebruycken. Want dat cruyt dat sij ghemeynlick voor Endiue besigen/dat is wilde Lattouwe oft Dawdistel/also wij int cruij. cap. daer af ghescreuen hebben. Men macht oock tamme breede Endiue noemen. Dander heeft smaelder bladeren/ende om des wille dat sij rontomme ghekerst sijn ghelijck een zaghe/daer omme so heet men se in Latijn Scariola/en in Duytsch/tamme finale Endiue/oft witte Endiue. De wilde Endiue is drijerley. Dat eerste gheslacht is bitter/ende dat heet in Griecx Picris/ende Cichorion/ende in Latijn Cichorium/ende Cichorea. Ende dit heet men wilde Cichorie/oft wilde blaw Endiue. Dat tweede gheslachte heeft breede bladeren/ende dit wordt van Plinio ghenoept Hedypnois/en van Theophrasto Aphaca. Somighe heeten Dentem leonis/ende Rostrum porcinum. De Apotekers Taratacon. In Duytsch Keerelcruyt. Dat derde is der wilde Cichorie heel ghelijck/ende dat wort gheheeten geel Endiue.

Maetsoen.

De rechte Endiue/die men ooc noemt tamme breede Endiue/die heeft een groote ronden steel/daer wt wassen veel tackens/die sijn verchiet met breede lange bladeren/die hebben rontom diepe keruen. Sijn bloemen ghelijcken den bloemen van wilde Endiue/maer dese sijn een luttel bruynachtigher ende cleynder. Sij sijn oock bij tijden gants wit.

K iij Ende

Endiuia. Endinie.

Cichorium. Wilde Cichorie.

Scariola. Witte Endinie.

Taraxacon. Keerelcruyt.

Van Endinie.

Cap. CCLXIII.

V Ende als die afgheualen sijn/so brenghen sij saet voort / dat gelijck den sade van Lattouwe. Die wortel is lanck ende smal / verchiert met veel veeselinghen. De tamme smalle Endinie oft Scariola is der Endinie in alle manieren ghelijck / wtghenomen dat dese bladeren wat smael der sijn/ende niet so diep ghekerft/de wortel en is oock niet so lanck/ende sij heeft meer veesen. De wilde Cichorie/oft wilde blaw Endinie heeft bladeren die ligghen op deerde wtghespreyt gelijck de bladeren van Keerelcruyt/maer sij sijn grauwer van coluere / ende rouwer ende cleynder doorsneden / ghelijck de bladeren van Hasenstruyck. Sijn stelen worden groot ende row/en sij late haer boogen oft crommen/ende sij en breken niet lichtelick/sij hebben veel tacckens ter sijden/die sijn seer taey / ende met luttel bladeren becleedet/en die staen verre van malcanderen / ende sij en sijn niet diep doorsneden. De tacckens die ter sijden staen / die sijn met veel wratachtighe cnoppkens verchiert van beneden tot bouen toe. Als die wtcruppen so wordent lichtblauwe bloemen / die sijn bij tijden heel sneewit/ende sij keeren haer altyt na de sonne/de locht sij droeue oft claer / ende also machmen aen dese bloemen mercken den tijt vanden daghe/want also haest als de sonne ondergaet / so sluyten haer dese bloemen wederom toe. De wortel is lanck/ende buyten geel. Dat Keerelcruyt spreyt hem oock eerst op der eerden rondt wte met sijn bladeren/dyer isser vele/ende sij sijn op beyde sijden gheclonen / ghelijck de bladeren van ionge wilde Endinie / maer dese sijn vetter ende saechter. Sijn ghekerfte tanden die gelijcken den tanden van een groote saghe. De ribben die door de bladeren gaen / die sijn lijfverwich root ter wortelen waert. Midden wt den stock van desen cruyde comen holle / langhe ende naeckte pijpkens / sonder enighe leden ende knoopen / ende op dat sop van dyen wassen gruene ende gebaerde knoppkens / ende als dieselue opgaen / soo wordent schoone / gheele / ende doderverwighe gheuilde bloemen/ghelijck schoon gheschilderde sonnen. Ende also haest als dese bloemen rijp worden/soo wordent ronde ghehayde ende wolachtighe bollekens / die vliegghen haest wech / dat is dat saet. Ende daerna soo bliuen die pijpkens ledich staen met witte gheschoren ronde cruynen / ghelijck bloote monincscoppen. Die wortel is dicke / hebbende de coluer van eerde/ende en heeft niet veel veeselinghen. De gheel Endinie is der blauwen Endinie in alle manieren ghelijck / wtghenomen dat die bladeren gants row sijn/ende hebben veel cleyn stekelinghen ghelijck de Endinie. Ende de bloemen sijn gheel ende gemult. De wortel is lanck ende slecht.

Plaetse haerder wassinghe.

De tamme Endinien moetmen inde cruythouen planten ende setten / want sij en wassen van haer seluen niet. Die wilde Cichoreye wordt oueral aen de wegghen ende aen de straten gheuonden / diewelcke door de velden loopen. Dat Keerelcruyt vindetmen ghemeenlick inde beemden / ende schier oueral. Dye gheel Endinie wordt oock

ſ bi de wilde Cichoreye genonden/neffen den wech/en in row beemden.

Den tijt.

De tamme Endiuien bloeyen in Junio ende Julio. De wilde Cichoreye ende de geel Endiuien beghinnen oock ontrent dien tijde te bloeyen/ende ſij dueren tot in ghenen Herft. Keerelcruyt leuert ſijn bloemen van ſtonden aen inden Meerte/en voorts de gantsen ſomer tot inden Herft/ende tot in ghenen couden winter.

Natuur ende complexie.

De Endiuien hebben een complexie die is cout ende drooge tot inden tweeden graet. Maer de tamme die ſijn wat couder dan de wilde/ende ſij en drooghen oock niet ſo ſeer.

Die cracht ende operatie.

G Alderhande Endiuien adstringeren/ende ſij conforteren de maghe. Als ſij gefoden ende met azijn gegeten worden/ſo ſtoppen ſij den camer-ganck. De wilde ſijn beter en aengener voor de mage. Als ſi met Gerſten mout gemengt ende geapliceert worden/ſo ſijn ſe goet tegen de pijn inden crop van de mage. In deſer manieren ſijn ſi oock goet geſeert tot dat heet Podagra/dwilt vier/ende ontfeken gheſwel der ooghen. Dat ſap van Endiuibladere met olie van Roosen ende met azijn ghemengt/en geapliceert/dat verſueter de pine int hooft. Ende het is goet teghen de ſieckte der leuer ende der blaſen/met wijn ghemengt ende ghedroncken. Daeromme ſo neemt dit wech alderhande verſtoptheit der leuer. Endiuie cruyden ghesoden ende ghedroncken/die ſijn goet den genen die de geelsieckte hebben. Si doen redelick ſlapen. Si brenghen den vrouwen haer maentſtonde/en ſij loſſen de doode vrucht. Keerelcruyt ghesoden ende ghedroncken/dat ſtopt den loop des buycs. Met Linſen ghesoden/ſo iſt goet ghedroncken den genen die dat roode melizoen hebben. Als yemanden ſijn manlick ſaet ontgaet/ſo ſal hij van Keerelcruyt drincken. Het is oock wtneemende goet voor de gene die bloet ſpouwen.

Van Paſtinaken/Peen/ende

Caroten. Cap. CCLXIII.

Den naem.

A Paſtinaken/Peen/en Caroten worden in Griec gheheten Staphylinus/ende in Latijn Paſtinaca. Den oorspronck van deſen naem ſtaet inden Latijſchen Herbario verclaert.

Geflecht.

Men vindt tweederhande geſlechter van Staphylinus oft Paſtinaken/tam en wildt. Den tammen is wederom tweederley. Den eenē heet men nu Carote/oft in ſommighe plaetſen Roode Peen/maer beter mochten

B mochten ſij tamme roode Paſtinaken gheheten worden. Dat ander geſlechte/dat wort van ſommigen genoempt Peen/oft geel Rapien/oft gheel wortelen/maer men mochtſe wel tamme gheel Paſtinaken heeten.

Dat wildt gheſlechte wort ſonderlinghe in Griec gheheten Staphylinus/ende in Duytſch wilde Paſtinake.

Gaetſoen.

De Caroten oft tamme roode Paſtinaken hebben eenen hollen rouwen ſteel met veel tacckens. De bladeren ſijn den bladeren van Kernen ghelijck. Int ſop vande ſtelen waſt een tuylken van witte bloemen/daer wt compt namaels row hayrichtich ſaet. Die wortel is lanck en bruyn-root/ende daerom ſo heet menſe oock Roode wortelen oft Roode Peen.

C Dye gheel Peen hebben oock eenen hollen rouwen ſteel/ende de bladeren ſijn donckergroen/vol kertelinghen/ende ghedeylt ghelijck de bladeren van de Kernele/ende ſij ſijn wat ſmaelder dan die bladeren van Caroten. Sij draghen oock witte ghecroonde bloemen/ende daerna dat ſaet/dat is den Anijs ſade niet onghelijck. Dye wortele is gheel ende lanck. De wilde Paſtinake heeft oock alſulcke rouwe ende ghehayde ſtelen/maer die bladeren ſijn een weynich grooter ende rouwer. Sijn ghecrooneerde bloemen ſijn wit/ende daerinne vindt men een enckel purpuren cnopachtich bloemken. Ende dat ſaet

Paſtinaca

Caroten.

Peen.

is row

Van Pastinaken/Peen/ende Caroten. Cap. CCLXIII.

Dis row ende hayrich/ghelijck als met cleyen stekelinghen ouertrocken. Dat tuylken sluyt hem toe in maniere van eenē vogelnest. De wortel is vingers dick/ een spannelanck/ ende sij rieckt gelijck als de Peen.

Plaetse haerder wassinghe.

De Caroten ende Peen/daer wij hier af scrijuen/wassen inde hoven. De wilde Pastinaken wassen ouer al aen den wech en op steenige plaetsen van selfs.

Den tijt.

De Pastinaken/Peen/ende Caroten bloeyen in Julio ende Augusto/ende sij leueren daerna haer saet.

Natuer ende complexie.

De Peen en Caroten verwormen ende suyneren/ende sulcx doet doec de wilde Pastinaeke/ende meer oock.

Cracht ende operatie.

De Peen ende Caroten en hebben so grooten cracht niet als de wilde Pastinaken/ nochtans sijnse bequaemer inde spijse. Dat saet van alle dese wortelen ghesoden en gedroncken/ oft inde vrouwelicheyt ghedaen/ dat brengt den vrouwen haer maent stonde. Het lost de vrine/het is goet voor de gene die dwater laden/ende die van venijnich ghedierte ghebeten sijn. Ende ist dat yemandt van dit saet te voren inneempt/ so is hij dan seker ende vrij dat hem dat voorseyde ghedierte niet letten en sal. Het vordert der vrouwen arbeyt. De wortel ghesoden ende gedroncken/ die lost de vrine/ ende sij maect lust om bijslapen. Als men de wortel inde vrouwelicheyt doet/so lost sij de doode vrucht. De bladeren met hueninck ghestooten ende gheappliqueert/ die suyneren ende heylen die voortetende sweeren. Dat saet ghestooten/ ende in wijn inghenomen/ dat is goet teghen dat opclimmen vande moeder/ ende het doet de pijn vande moeder cesser. De wortel gedroocht ende ghepuluerizeert/ende in meede inghenomen/ dat is goet tegen de gebreken der leuer/der milte/der nieren en lendenen. De Peen maken den mensch lustich om bijslapen/ ende sij sijn veel beter inde spijse ghenuttet dan de Ropen/daer wij af ghescreuen hebben int lxxvij. capittel.

Van Nachtschade.

Staphylinus. Wilde Pastinaken.

Van Nachtschade. Cap. CCLXV.

Den naem.

Nachtschade wort in Griec gheheeten Strychnos ende Trychnos/en in Latijn Solanum/inder Apoteken Solatrum. Sommighe heeten se Vna lupina/Vna vulpis ende Morella.

Gheslacht.

Dioscorides ende Galenus scrijuen van vierderhande Nachtschade. Dat eerste geslechte heetmen tamme Nachtschade/om des wille dat men se voortijts met ander cruyden inde hoven plach te setten. Maer nu is sij gemeyn/ende sij wast ouer al aen tuynen/ende meer ander plaetsen/so wij hierna verclaren sullen. En men en heetse anders niet dan Nachtschade/oft ghemeyn Nachtschade. Dat tweede geslechte heetmen Halicacabum ende Vesicaria/inder Apoteken Alkakengi/in Duytsch Criecken van ouer zee/Jodenker sen/Boberellen/ende roode Nachtschade.

De twee leste geslechten/daer Theophrastus af scrijft/die sijn mi onbekent/daerom so en wil ick nu niet daer af scrijuen/maer wij sullen spreken van seker ander Nachtschaden/die hier gefigureert staen/ende si sijn drijerhande. Dat eerste is een maniere van Criecken van ouer zee/ende daeromme soo heeten wij die Roomsche criecken van ouer zee/want het is een vreemdt ghewas. Dat

tweede heeten wi Dulcruyt/ende dit is een doodelic cruyt/en men en cans niet innemen sonder schade oft letsel.

Dat derde heetme in Italië Stramonium/ende Pomum spinosum/ in Duytsch Doreappel/wat sijn vrucht is row en stekende. Dat onderscheet van alle dese maniere van Nachtschaden sullen wi hier na verclaren.

Haetsoen.

De tamme ghemeyn Nachtschade is eenen struyck met veel tacckens ter sijden/wassende somtijts bicans een elle lanck. Sijn bladeren sijn doncker groen/saecht ende weeck/en vol saps ghelijckende den bladeren van Basilicom/maer sij sijn groter ende breeder. Sijn bloemkens sijn witbleeck/en sij staen dick bij een/ elck bloemken gelijc wesende van aensieneden bloemen van Hoe langer hoe lieuer/ende sij hebben binnen een geel tapken. En als die afvallen/so comē daer gruen

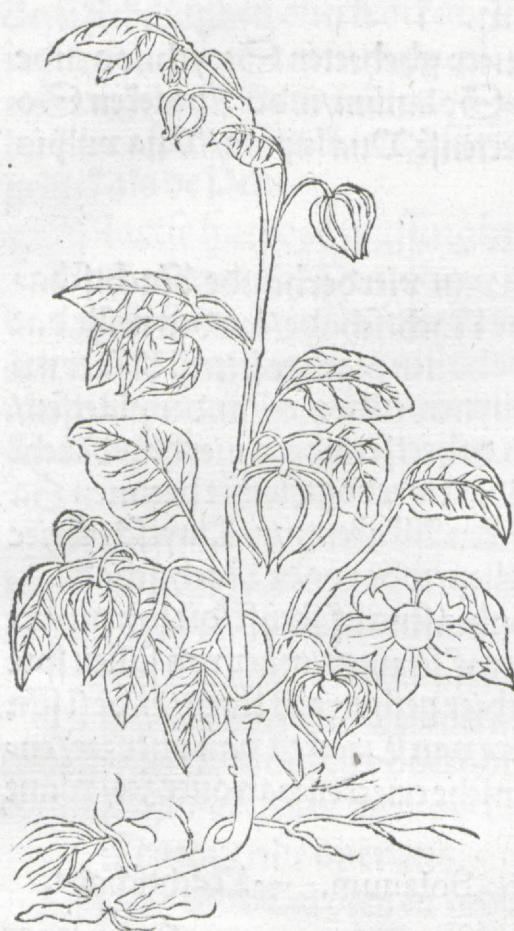
Solanum. Nachtschade.

befien

Halicacabum uulgare.
Criecken van ouer zee.

Mandragora morion. Dulcruyt.

Halicacabum peregrinum.
Roomsche Criecken van ouer zee.

Nux Methel. Dorenappel.

Van Nachtschade. Cap. CCLXV.

De besien na/de welcke swert worden als sij beginnen te rijpen. Die wortel van Nachtschade is wit/en recht ende slecht met veel veesen. De Criecken van ouer Zee hebben stelen die worden soo lanck als eenen arm/ende sij buyghen haer ter eerden waert. De bladeren sijn der tamme Nachtschade wat ghelijck/maer sij sijn breeder. Sij crijghen oock bleecke bloemen/grooter dan van Nachtschade/ende niet so wit/ende hier wt was sen holle/gruene/gants toeghesloten sacckens oft blaeskens/die worden ten lesten heel root/daerinne staen roode ronde besyen/ghelijck roode Kersen oft Criecken/en dese Criecken hebben eenen seer bitteren smaect/principaelick als men se te voren aenruert. Sij hebben een witte wortel/die cruypt met haer tacckens hier ende daer. De Roomsche Criecken van ouer Zee hanghen aen steelkens ghelijck draeykens/ende de stelen spreiden haer verre wte. De bladeren sijn lanck ende diep ghekerst/vore scherp toegaende. Sijn bloeckens sijn sneewit/daerwt comē blaeskens/die sijn eerst gruen ghelijck de Jodenkersen/ende ten lesten wordense bruynachtich. In dese blaeskens staen besyen so groot als Erwtten/die sijn swert/hebbende inde midden eenen swerten lap/die is gheheel een herte ghelijck. De wortel is wit en houdtachtich/met veel veesen. Dul cruyt is een fraey ghewas/dat wast somtijts drij ellen hooghe/ende het heeft veel tacckens ter sijden/in maniere van een boomken. De stelen sijn eens deels castanybruyn/maer sijn bladeren ghelijcken de Nachtschade/daeromme wordet oock onder de Nachtschaden gerekent. Anders schij net meer te wesen een gheslecht van Alruyn. Dit ghewas crijcht langhe hole bloemen ghelijck schellen oft clockkens/ende die sijn bruyn en bleek. Als dese clockkens afvallen/so comen daer ronde gruen besyen/so groot als Kersen oft Wijnbesyen/ende elck besye heeft haren besonderen steel/dese besyen worden ten lesten swert/ende binnen gheheel vol bruyns saps/ende cleyn greynkens. De wortel is vingers dicke ende lanck/cruypende hier ende daer in deerde. De Dorenappelen hebben bladeren die sijn den Nachtschade bladeren wat ghelijck/maer sij sijn veel grooter/ende sonderlinge die/die beneden bij de wortel staen. Sij crijgen schoon witte bloemen/heel ront/die sijn den bloemen van groote witte clocken ghelijck/maer sij sijn langher ende grooter/hebbende eenen lieflijcken rneck gelijc de witte Zellen. Als de bloemē afvallen/so volcht de vrucht/die is rontd ghelijck eenen appel/ende gruen/met veel stekende doornen rontsomme verchiert/ende die is binnen vol saets/dat is den sade van Peper van Indien wat ghelijck. De wortel is bruynachtich/cruypende hier ende ghinder dweers in deerde/met veel cleyn wortelkens die daer aen hanghen.

Plaetse haerder wassinghe.

De ghemeyn Nachtschade wast bij de tuynen/op messien/aen mueren/en plaetsen daer veel lomber is. Men vindtse oock inde houen. De Criecken van ouer Zee wassen gemeynlick inde wijngaerden/ende daer en cannense niet wtbrenghe als sij daer eens in ghewortelt sijn. De

G Roomsche Criecken van ouer Zee moeten inde houen gesaeyt worden/ anders en comen sij hier te lande niet wt van haer seluen. Alsoo ist oock met de Dorenappelen/ want dat is oock een vreemdt ghewas. Dat Dulcruyt wast int woudt.

Den tijt.

De ghemeyn Nachtschade bloeyt den gantsen somer/ ende sij leuert haer vruchten inden Herft. De Criecken van ouer Zee bloeyen dan ooc/ maer de vruchten verthoonen haer in Augusto ende Septembri.

De Roomsche Criecken van ouer Zee bloeyen in Julio/ ende daerna beginnen sij te saeyen. Dat Dulcruyt bloeyt in Maio ende Junio/ ende die Dorenappelen oock.

Natuere ende complexie.

S De ghemeyn Nachtschade verkoelt/ ende sij treckt te samen/ maer sij is middelbaer int drooghen ende int vochtich maken. Desgelijcke natuer hebben oock de Criecken van ouer Zee. Dat Dulcruyt is van venijnighe natuer/ daeromme so en behoort mens niet te vseren binnens lijfs. Van dander twee gheslechten en hebben wij noch geen sonderlinghe experientie/ want het sijn vreemde cruyden/ ende sij sijn nu onlancs eerst hier int landt ghebrocht.

Cracht ende werckinge.

I De bladeren van gemeyn Nachtschade met Gersten mout gemengt ende geapliceert/ die sijn goet tegen dwilt vier. De bladeren alleen ghestooten ende opgeleyt/ die ghenesen den hooftsweer/ si sijn goet voor een heete mage/ ende tot alle ander hittige ghebreken der ooghen/ ooren/ borsten/ leuere/ nieren ende blase. Sij verteeren ende doen verdwijnen dat gheswel achter de ooren/ met sout gemengt ende daerop geleyt. Dat sap vande bladeren met olie van Roosen/ schuym van siluer/ ende ceruyse gemengt/ dat is goet om dwilt vier te ghenesen. Als yemanden een scherpe fluxie in sijn ooghen gheualen is/ die sal dit sap met dat wit vanden eye menghen/ ende daerop legghen. Wille in dit sap nat ghemaect/ ende inde vrouwelickheyt gedaen/ dat stopt de sieckte vande vrouwen. In summa/ dese Nachtschade is goet tot alle ghebreken die vercoelens ende restringerens behoeven. De Criecken van ouer Zee (so veel als de bladeren aengaet) die hebben al een operatie ghelijck de gemeyn Nachtschade. Maer haer vruchten lossen de vrine/ sij suyneren ende verdriuen de verstoptheyt vande leuer. Daeromme sijn sij goet voor de ghene die de geelsieckte hebben. Sij suyneren oock de nierē ende de blase/ ende hebben groote cracht om den steen te lossen. Vande Roomsche Criecken van ouer Zee ende vande Dorenappelen en hebben wij noch gheen sonderlinghe experientie/ daerom so en weten wi nu ter tijt van haer operatie niet te scrijuen. Maer om des wille dattet schoon cruyden sijn/ so hebben wi die hier oock ghesigureert/ op datmen metter tijt haer operatie mach experimenteren. Dat Dulcruyt heeft sonder twijfel de cracht des vier-

den

A den gheslechts van Nachtschade/ het maect den mensch rasende ende sineloos/ ende het brengt hem ter doot/ soo men dat bij experientie beonden heeft. Ick weet oock voorwaer dat twee kinderen/ die fraey ende gesondt waren/ van dese besyen ghegheten hebben/ om datse sueten smaect hebben/ ende die sijn corts daerna gestoruen. Ick dencke dattet derde geslecht is van Alruyn/ also wi hier voren vermaent hebben.

Van Waelwortel.

Cap. CCLXVI.

Den naem.

Waelwortel wort ooc geheeten Swertwortel en Smeerwortel. In Griecx Symphyton/ en Symphyton magna. In Latijn Symphyton magnum/ ende Solidago/ inder Apoteken Consolida maior. Alle dese namen sijn haer ghegeuen om haer duecht ende operatie/ die si heeft om wonden ende sweeringhen te ghenesen.

Geslacht.

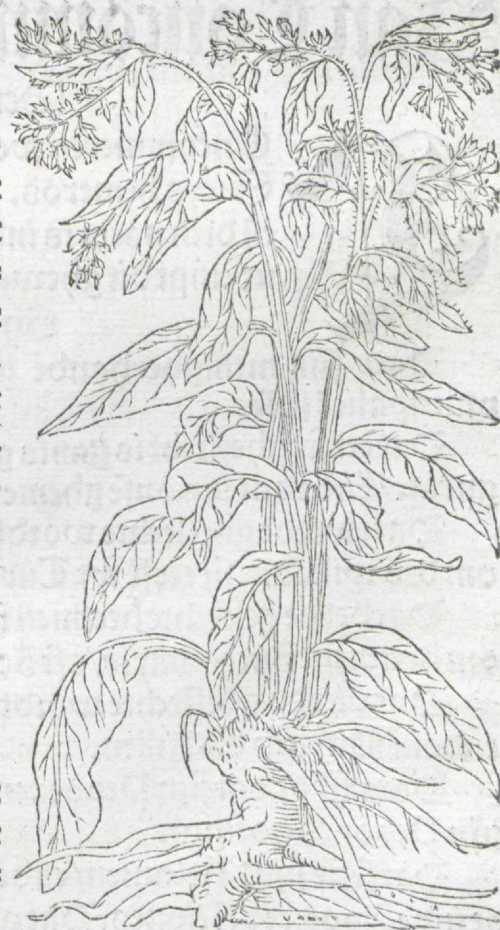
De Waelwortel is tweederhande/ manneken en wijfken. Dat manneken heeft bruyn bloemen. Dat wijfken heeft blecke witgeele bloemen. Anders en hebben si geen onderscheet/ ende daerom hebben wij die alle bey- Symphytū magnū. Waelwortel. de onder een figure begrepen.

Tsaetsoen.

Waelwortel heeft eenen steel/ die mach een elle lanck sijn/ ende somwijlen oock langer/ hi is seer gehayt ende row/ binnen hol/ met canten/ ende met veel tackens/ die sijn met rouwe/ langhe sinale bladeren becleedt/ gelijk de groote Buglosse. Sijn bloemen worden ronde/ holle bellen/ ende sommige vā dien sijn bleck wit geel verwich/ also wi hier bouen geseyt hebben/ en som mighe sijn bruyn. Ende als dese afval len/ soo vindmen tsaet in gruen huyskens. De wortel is buyten swert/ ende binnen gants wit/ glat/ lijmachich/ en libberich.

Plaetse haerder wassinghe.

Waelwortel wast geerne in vichte beemden/ aendē watercant/ men setse ooc inde houen/ en sonderlinge dmanneken/ want dwijfken is ghemeyner.

Lij Den

C

Den tijt.

Waelwortel bloeyt meest in Junio ende Julio.

Natuur ende complexie.

De Waelwortel verwermt ende droocht inden tweeden graet/ ende sij adstringeert oock seer.

Cracht ende werckinge.

D De wortel ghesuyuert/ ende in wijn oft water ghesoden ende gedroncken/ die is goet voor de ghene die bloedt spouwen/ ende die van binnen ghebroken oft gheschuert sijn. Si is oock wtneemende goet tot alle wonden/ want sij is seer heylsam. Een plaester daer af gemaect/ ende op versche wonden gheleyt/ daer mede heylen de wonden toe. Als sij bij vleesch ghesoden wordt/ so comen de stucken wederom tsamen/ also Dioscorides scrijft. Dese wortel met de bladeren van Cruyswortel gestooten ende gheapliceert/ daer mede vergaet de hitte oft ontfekinghe des fondaments. Waelwortel in wijn ghesoden/ stopt der vrouwen siecke/ ende dat roode melizoen. Si lost oock de sluymen vander borst ende vander longhen. Dese wortel stootmen/ ende men leyts op gheschoortheit. In summa/ Waelwortel is goet tot alderhande wonden en ghebroken been deren/ ende daer omme moghen de Chirurghs dese wortel wel in groter eeren houden.

Van Concommeren. Cap. CCLXVII.

Den naem.

21

S Concommeren worden in Griecx gheheeten Sicys/ ende Sicys hemeros. In Latijn Cucumis/ ende Cucumer/ en dien naem is inder Apoteken bliuen duerende. Aetius noempt dit ghewas Angurium.

Gheslacht.

Daer sijn menigherhande gheslechten van Concommeren/ ende principalick sesse.

Dat eerste gheslecht is gants ghemeyn/ ende dat heeten sommige Anguria. Ende dat sijn onse ghemeyne Concommeren.

B Dat tweede gheslechte wordt gheheeten Turcksche Concommeren/ om des wille dat sij eerst wt Turckyen hier int landt ghebrocht sijn.

Dat derde geslechte heetmen in Latijn Cucumer marinus/ ende daer om heetment Succomarin/ oft Zee Concommeren.

Dat vierde gheslechte wordt inder Apoteke Citrulum ghe-naempt/ ende in Duytsch Citrullen.

Dat vyfde dat sijn Pepoenen oft Pioenien/ diemen in Griecx en Latijn Pepones noempt.

Dat sesste sijn Meloenen/ ende die heetmen inde voorszeyde spraken ende inde Apoteke Melones. Dat onderscheet sullen wi hierna bescrijuen.

Saetsoen.

Cucumis sativus vulgaris.
Concommeren.Cucumis Turcicus.
Turcksche Concommeren.

Cucumer marinus. Zee Concommer.

Cucumis citrulus. Citrullen.

C

Haetsoen.

Dat eerste gheslechte / datmen ghe
meynlick Concommeren heetet / dat
heeft eenen rouwen steel / die cruypt
lancx der eerden. Sijn bladeren sijn
row / donckergroen / gecantet / en vore
scherp toegaende / den cleyne Veyl bla
deren niet ongelijck / maer si sijn groo
ter en breeder. Het heeft oock sijn clau
wierkens / daert mede clauert en hem
aenhangt. De bloemē wassen tusschē
den steel en de bladeren / en sijn geel.
Na dat de bloemen afgewallen sijn / so
volcht de vrucht / die is lancx / vā buy
ten met veel ticckens bespraeyt / en bin
nen allesins met scherpe breede keernē
beset. Dese vruchten sijn eerst gruen /
ende daerna als sijn beginnen te rijpen
so worden sijn geel / ende si sijn met veel
straemkens oft vorekens verchiert.
Het heeft een slechte wortel / die is met
veel witte veefkens beset. De Turck
sche Concomer is der gemeyne Con
commer met stelen / cruyt / clauwierkens / bladeren / bloemen ende vruch
ten wat gelijck / maer sijn is in alle manieren grooter. De bladerē sijn veel
dieper doorsneden / ende gruender / ende achter aen den steel niet wtghe
smeden ghelijck de Veyl bladeren. De bloemen sijn veel grooter / ghesaet
soeneert gelijck clocken / maer sijn vore in vijf oft ses deelen gheclouen /
ende geel gelijck Saffraen. De vruchten worden seer groot / en heel geel.
De wortel is houtachtich. De Zee Concommer is der Turckse seer
gelijck van stelen / clauwierkens / bladeren / bloemen ende wortele / maer
sijn is in alle dingen cleynder. De bladeren vande Zee Concommer gelijc
ken oock meer den Veyl bladeren dan de bladeren vande Turckse Con
commer. De vruchten sijn heel ront ende gestreemt / en van colnere eerst
groen / ende daerna geel. De Citrullen sijn den vreemdbem Coloquin
tiden seer gelijck van stelen / bloemen ende bladeren / en dese bladeren sijn
met veel sneden oft keruen gheclouen. De vruchten sijn oock ront ende
gruen / en veel grooter / binnen beset met groote / buyne / breede keernen.
De Pepoenen ende Meloenen hebben bijcans eenderhande cruyt / ste
len ende bloemen. Si liggen meer op deerde dan dat sijn opwaerts was
sen. Haer clauwierkens sijn veel cleynder dan aen ander Concomeren.
De bladeren sijn ront ende row / gelijckende den Wjngaert bladeren.
De tacckens ter sijden dragen tweederhande geel bloemen / gelijck als de
Concommeren / de eerste vallen af / ende na dandere volgen cleyne knop
pen /

Pepones. Pepoenen.

Spen / daer wt comen de vruchten / die sijn som lanc ende geel / ende die heet
men Pepoenen / ende som sijn se heel ront ende gruen / ende die heetmen
Meloenen / om des wille datse ront sijn ende gesaetsoeneert gelijck ap
pelen. Beyde dese vruchten hebben streimen oft strepen / ende sijn sijn wat
row / ende binnen heel geel / ende vol saps / ende rijgelingē met keernen be
set / ende sijn hebben eenen lieflijcken ruct / ende sijn sijn suet van smake.

Plaetse haerder wassingē.

Alle de Concomeren willen vette eerde ende veel sonne hebben. Dat
eerste geslecht is hier te lande ghemeyn / maer dander drij geslechten van
Concomeren sijn voor seker iaren herwaerts hier int lant gebracht / also
men wt haren naem mercken mach. De Pepoenen en Meloenen willen
oock wel gebowde eerde hebben / en ooc veel sonnen. Ontrent Auere
berch waster seer vele. Den tijt.

De Concommeren / Meloenen en Pepoenen worden rijp in Julio en
Augusto. Natuer ende complexie.

De Concomeren / Meloenen ende Pepoenen sijn cont ende vochtich
inden tweeden graedt. Maer haer saet ende wortel drooghen inden eer
sten graedt / na datse ghedorret oft ghedroocht sijn.

Cracht ende operatie.

De Concommeren laxeren / ende sijn sijn goet voor een heete mage / als
men se etet. Sijn sijn der blasen oock goet. Dat saet lost de vrine. Alsmen
met melck oft met sueten wijn inneempt / so ist goet voor de gene die enich
gesweer hebben inde blase. De bladeren genesen tghene dat van honden
ghebeten is / als men die met wijn stootet ende daer op leyt. De Pepoenen
lossen de vrine / als men se etet. Alsmen se opt voorhoofd leyt / so vergaet
daer mede de hitte der oogen. De buytenste schelle geappliqueert / drijft ach
terwaerts de vloten die inde oogen loopen. Dat sap daer af inde sonne
gedroocht / dat maect een schoon aensicht / als men daer op strijct. De wor
tel gedroocht en gepuluerizeert / ende in Meede ingenomen een drachma
swaer / dat maect spouwen. Met hueninck gemengt en geappliqueert / dat
geneest de sweeringen daer quade vochticheyt wt loopt. Alsmen met de
Pepoenen de huut oft vel / ende dat aensicht bestrijct dat vuyl ende leelick
is / so verdrijft men daer mede alderhande masen / plecken / sproet / en dier
gelijcke mismaechtheyt / die daer aen sijn mach. Alsmen se etet / so genereren
sijn quae bloet / en brengen met haer een sieckte / diemen Cholera noempt /
dat een mensch onder ende bouen te mael ouergeeft. Dat saet van Pepoe
nen lost den lendensteen. De Meloenen sijn niet so schadelick als de Pe
poenen / ende sijn dienen oock badt voor de maghe. Als yemant die in on
macht gewallen is / aen Meloenen oft Pepoenen riet / so comt hi weder
om tot hem seluen. Alsmen te veel Concommeren ende andere vruchten
etet / so verdrooget daer mede dat manlick saet / ende den lust van bijsla
pen vergaet daer mede. Si genereren oock int lijf veel taey quade humo
ren / ende daer wt comen langduerende cortsen / en crimsel inde dermen.

L iij Van Esels

Van Esels Concommer.

Cap. CCLXVIII.

Den naem.

A Esels Concommer / oft wilde Concommer die heetmen in Griecx Sicys agrios / oft Elaterion / en in Latijn Cucumis anguinus / sylvestris / ende erraticus / en inder Apoteken Cucumis asininus.

Haetsoen.

De Esels Concommer is met stelen ende bladeren der Zee Concommer wat gelijk / maer dese bladeren sijn rouwer / ende meest te samen gebuycht. Maer sij en heeft geen clauwierkens daer si mede opclimt. Haer bloemen sijn bleekgeel / en van haetsoene ghelijck de bloemen van Citrullen. Die vrucht vande Esels Concommer is veel cleinder dan van ander Concommeren / ende sij is gants row ende gruen / ende rondt en lanc achtich / ende binnen vol saps / en vol bruyne keerne / die springen so snel wt / als men den steel wt treect / dat men daer af verschrikt en vernuert is. De wortel is wit ende groot / bouen gefaetsoneert ghelijck een Rape / met veel wortelkens ende veesen aen alle sijde. Dit gheheel ghewas is seer bitter.

Plaetse sijnder wassinge.

Dit gewas en wast hier int landt niet van hem selue dat ick weet / maer men moet planten oft saden. Ende soo waer dattet eens comt te staen / daer besadet hem seluen alle iaer / also dat men sijns daerna niet quijt en can worden. Het wast geerne in plaetsen daer veel sants is.

C Den tijt.

De Esels Concommer bloeyt in Augusto / ende sij leuert daerna tegen den Herst haer vruchten oft appelen.

Natuer ende complexie.

Dit ghewas moet werm en drooghe sijn / ouermids dattet seer bitter is / also wi geseyt hebben.

Cracht ende werckinge.

Dat sap vande bladeren inde ooren ghedaen / maect den mensch wederom hoorende. De wortel ghestooten en met Gersten mout gemengt / ende

Cucumis asininus.

Esels Concommer.

Van Esels Concommer.

Cap. CCLXVIII.

D ende gheapliceert / daermede vergaet alderhande gheswel dat van conde fluxien oft vloten comt. Sij verdriest dat Podagra / als men se in a-zijn siedet / ende daerop leyt. Sij verdriest de pijn der tanden / als men se in water siedet / ende dat inden mondt houdt. Dat sop daer af is goet in een clysterie inghenomen voor die ghene die weedom ende pijn hebben in haer huepe. De wortel ghedroocht ende ghepuluerizeert / ende met hueninck aen ghestreken / daermede verdriest men de quade crauwagie / en alderhande masen oft vleckten die een mensch in sijn aensicht ende ouer sijn gheheel lijf heeft. Dat sap vande wortel een half drachma swaer ten hoochsten inghenomen / dat lost de galle ende taey humoren door den camerganck / ende tis sonderlinghe goet voor de gene die dwater laden / ende het en schadet der maghen niet. Dat sap vande vruchten / Elaterium genaempt / daer af een half drachma ten hoochsten inghenomen / dat heeft groote cracht om de galle ende de quade humoren / ende slijmicheyt van onder ende bouen wt te driuen. Het brengt den vrouwen haer maentstoude. Het gheneest de gheelsieckte / als men met melck tempert / ende inden nuse doet. Oock soo nemet wech de pijn ende weedom int hooft / als men in deser manieren ghebruyct. Waert sake dat yemandt een ghesweer inden hals hadde / gheheeten Angina / soo sal men dit sap met hueninck ende met oude olie menghen / ende van buyten daerop stricken / want het verteert de inwendighe swellinghen. Dat sap dat men wt de bladeren ende wt de wortel persset / dat en heeft soo seer grooten cracht niet / ghelijck als dat sap dat wter vrucht comt. Ende men seyt / dat de voghelen gheen druuen vanden Wjngaert eten en sullen / ist dat men de wortel vanden Wjngaert met Elaterium bestrijcket oft aenrueret. Men sal oock van desen sappe niet bouen eenen haluen scrupel teenen mael innemen / want waert sake dat mens meer name in ghewichte / soo mocht een mensch daer af steruen. Dit sap blijft oock thien iaer lanc in sijn cracht duerende.

Van Roomsche Boonen.

Cap. CCLXIX.

Den naem.

A Roomsche Boonen oft Phaseolen / dat is recht dat gewas dat Dioscorides Smilar cepea noempt / ende in Latijn Smilar hortensis. Galenus / Theophrastus en de meer ander meesters heeten dit ghewas Dolichum. Serapion ende sijn navolghers heeten Phasiolos oft Faseolos. Men ghebruycket niet inder Apoteken.

Haetsoen.

De Roofsche Boonen wassen seer hooge ouer eynde / hebbende teeder stelen /

Van Roomsche Boonen.

B stelen/die vlichten ende winden haer aen de stocken gelijk als Hoppe. De bladeren sijn den Veelbladeren ghe-
lijck/maer sij sijn teerder en breeder/
gemeynlick drij bladeren cruysswijs
op eenen steel gelijk een Clauerblat.
Tusschen de bladeren comen de bloe-
men wt op teeder stelen/sommighe
wit ende sommigeroot. Wt de bloe-
men wassen seer langhe hauwen/ge-
lijc men siet aen den Fenungrecum/
maer sij sijn veel breeder/langer ende
grooter. In elcke hauwe ligghen de
vruchten oft Boonen/ende sommige
van dien sijn root/ende sommige lijf
C verwich/met swerte pleckē bespreyt/
ende sommige sijn leuer verwich/en-
de die sijn oock bespreyt/ende sommi-
ge sijn sneewit/sommige witgraw/
ende sommighe gheel. Elcke vrucht
oft Boone is in alle manieren gelijk
een niere.

Plaetse sijnder wassinghe.

De Roomsche Boonen plantmen
inde hoven. Ende men moetse in vette eerde planten/daer de sonne altijt
toe mach comen.

Den tijt.

De Roomsche Boonen dat is een recht somer gewas/want si en con-
nen gheen rijm oft coude lijden. Daeromme so veruriesen dese vruch-
ten van stonden aen/alsinense inde Lenten te vroech in deerde leyt/ende
daer eenen couden rijm op valt. Sij bloeyen in Julio ende in Augusto/
ende inden Herst worden sijn rijp.

Natuer ende complexie.

De Roomsche Boonen sijn werm ende vochtich inden eersten graet.

Die cracht ende operatie.

Dese Boonen sijn goet om eten ghelijck als de Erwtten/alsinense met
de hauwen siedet. Sij lossen de vrijne/maer sij doen den mensch swaer
ende onrustelick slapen. Sij voeden soo wel als de Erwtten/ende sij en
maken oock gheen winden. Sij gheuen grof voetsel/alsinen nochtans
mofstaert daertoe doet/soo worden sij beter/alsoo datse min
schaden. Dese Boonen gesoden ende gedroncken/
brengen den vrouwen haer maentstonde.

Van Stan-

Cap. CCLXIX.

Smilax hortensis.
Roomsche Boonen.

Van Standelcruyt.

Cap. CCLXX.

Den naem.

A Tandelcruyt wordt in Griecx gheheeten Satyrion Tri-
phyllon/ende in Latijn Satyrion trifolium. Bij onsen
tijden heetment Testiculus vulpis oft sacerdotis/en dat
niet sonder redene.

Haetsoen.

Standelcruyt en heeft ghemeynlick niet meer dan drij bladeren/die
ghelijcken den bladeren van witte Lelien/maer si sijn cleynder ende wat
rooder. Het heeft eenen naeckten steel/die is ontrent een elle lanck. Ende
int sop van desen steel wassen witte bloemen/die sijn den witte Lelien bij
na ghelijck/maer sij sijn veel cleynder. De wortelen sijn ghesaetsoneert
ghelijck twee ronde nootkens/ende die sijn buyten lijfverwich/ende bin-
nen wit/ende sij hebben eenen sueten
B lieflijcken smaect/en sij en hebben niet
veel veeselinghen/ende deen is groo-
ter dan dander.

Plaetse sijnder wassinghe.

Men vindt dit Standelcruyt in
beemden die aen berghen liggen/ende
op plaetsen daer de sonne veel schijnt.

Den tijt.

Standelcruyt bloeyt meest in Ju-
nio.

Natuer ende complexie.

Ghemerct dat Standelcruyt eenē
suete smaect heeft/so moetet ooc werm
ende vochtich sijn.

Cracht ende operatie.

De wortel van dit ghewas in roo-
den wijn ghedroncken/maect lust en-
de begeerte om bijslapen. In deser ma-
nieren wordet oock ghebruyckt/en tis
goet voor den cramp die achterwaert
treect. Plinius scrjft/datmen eenen so-
ne sal crjgen/alsinen de onderste wor-
tel inneempt die oock grooter is. En-
de ist datmen de opperste wortel inneempt/die oock de cleyenste is/soo
salt een dochter sijn.

Satyrion trifolium.
Standelcruyt.

Van Cruys-

Van Cruysbloemen. Cap. CCLXXI.

Den naem.

Al Cruysbloemen heeten daerom also/om datmen se meest inde Cruysweke vindt/want dan bloeyense ghemeynlick. De Grieksche meesters die lest ghescreuen hebben/die heetense Satyria Basilica/ende in Latijn Satyria regia. In der Apoteken heetmen se Palmas Christi/en in Arabische sprake Bucheiden. Auicenna heetse Digitos citrinos. Ende men heetse Palma Christi/om der wortel wille/die ghelijct der palme oft der hant van eenen mensch.

Geslacht.

Be Cruysbloemen sijn tweederhande/manneken ende wijfken. Dat manneken heeft bladeren/die en sijn niet bespraeyt/ende het heeft gants bruyn bloemen. Dat wijfken heeft bespraeyde bladeren/ende veel breeder dan de bladeren van dmanneken. De bloemen sijn gants lijfverwich. Dese twee gheslechten hebben oock onderscheyden wortelen.

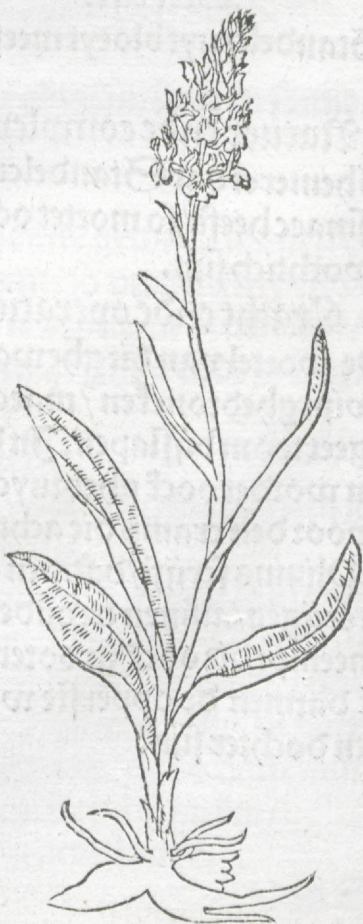
Haetsoen.

De manlijcke Cruysbloeme heeft eenen weecken ronden steel/daerop wassen seer smalle bladeren ghelijck de Lelybladeren. De bloemen sijn

Satyrium basilicum mas.
Cruysbloeme manneken.

Satyrium basilicum femina.
Cruysbloeme wijfken.

bruyn/

Van Cruysbloemen.

Cap. CCLXXI.

Cbruyn/in alle manieren gheformeert ghelijck de bloemen van Standelcruyt/maer sij sijn cleynder. De wortelen sijn van aensiene ghelijck twee handekens te samen geleyt op de slincke sijde/en sij hebben somtijts vier/en somtijts vijf/seste oft meer vingeren. Dat wijfken is den manneken ghelijck van stelen/maer het heeft veel breeder bladeren/en die sijn met swette tickens bespraeyt. Het heeft lijfverwige bloemen. Het heeft wortelen ghelijck handekens/dyer hangender somtijts drij oft meer aen eenen steel.

Plaetse sijnder wassinghe.

Men vindt de Cruysbloemen ghemeynlick op grasachtighe bergen/ende op plaetsen die inde sonne ghelegghen sijn.

Den tijt.

De Cruysbloemen worden inden Mey ende in Junio gheuonden/ontrent de Cruysweke/alsmen met de cruycen gaet. Men vindt dmanneken in Junio/ende dwijfken inden Mey.

D Natuer ende complexie.

De Cruysbloemen sijn werm ende drooghe inden tweeden graedt. Ende dat wijfken is wat bitterder dan dat manneken.

Die cracht ende operatie.

De wortel ghestooten ende ghestreken/daermede verdrifstmen de timpelen oft fronselen/ende sij maken dat vel effen ende glat. Sij is wt-nemende goet tot de pine der nerven oft zenuwen/alsmen se daerop leyt. De wortel is een sonderlinghe medicijne tot alle dinghen die schadelick oft hinderlick sijn. Men seyt oock dat een mensch bewaert is van venijn ende alderhande toouerie/als hi dese wortel aen sijnen hals draget. Dat saet ghedroocht ende ghepuluerizeert/ende in wijn ghedroncken ende in ghenomen neghen daghen lang veruolghends/dat gheneest de stuypen oft de vallende siecke. Als men de wortel schaest ende in wijn inneempt/ende dat drinckt eer de vierdaechsche cortse oft quarteyne aencompt/soo wordmen die quijte.

Van Duyuels beet. Cap. CCLXXII.

Den naem.

Al Duyuels beet heeft dien naem vercreghen om sijnder wortel wille/die onder afghebeten is. Want sommighe simpel menschen geloouen dat de Duyuel dese wortel afbitet/om dat hi de menschen dese crachtige medicijne niet en gonnet. Ende ouermids dien heetmen dit cruyt bij onsen tijden in Latijn Morfus Diaboli. Maer hoe de oude meesters dit cruyt hieten/en oft sij dit cruyt ghekent hebben oft niet/dat en is mi niet kenlick. Maer men macht in Latijn wel Succisa heeten.

Haetsoen.

Duyuels beet heeft eenen ronden steel/die wast somtijts twee oft drij ellen

Van Duyuels beet.

Vellen hooghe. Sijne bladeren sijn der Hondtscribbe oft der Ossentonge ghelijck/maer nochtans sijnse caelder/ende sij hebben cleyn snedekens/ende sij sijn donckergruen van coluere. Op de stelen wassen purpurbruyn bloemen/die staen vast te samen gheset ghelijck als een rondt hoedeken oft Sopbolleken. Ende als die afvallen/soo vliecht dat saet wech/also men sien mach aen dat Apostuency cruyt oft Scabiose/daer wij hierna af scrijuen sullen. De wortel van desen cruyde heeft veel vee sen/ende sij is swertachtich/ende dat hert van elcke wortel is inden grondt C afghebeten.

Plaetse sijnder wassinghe.

Men vindt dit cruyt op drooghe beemden ende driesen/aende hegghe/ende in afghehouwen bosschen.

Den tijt.

Duyuels beet bloeyt in Augusto/dan so latet hem meest kennen.

Natur ende complexie.

Dit ghewas moet werm ende drooghe sijn/aenghesien dattet seer bitter is.

Cracht ende operatie.

De wortel van Duyuels beet deylt ende verteert/ende daeromme is sij sonderlinghe goet in wijn ghesoden ende ghedroncken teghen geronnen bloet/dat hem ergens vergadert heeft van vallen/slaen oft stooten. Sij is oock seer goet van binnen ende van buyten geveert teghen de Pestilentie. Want als men dat cruyt/ende de bloemen ende de wortel gruen stootet/ende op de clieren oft gheheuen sweeringhen leyt die vande Pestecommen/so maken sij die rijp/ende sij ghenesen. Dit cruyt is oock goet teghen alderhande venijn. De wortel in wijn ghesoden ende dat ghedroncken/daermede vergaet de pijn der vrouwelickheyt.

Van Sca

Cap. CCLXXII.

Succisa.

Duyuels beet.

Van Scabiose.

Cap. CCLXXIII.

Den naem.

A Scabiose oft Apostuency cruyt en wordt bij onsen tijden anders niet geheeten dan Scabiosa/dat is te seggen/Cranwagie cruyt/om des wille datment tegen de schorsticheyt ende ruydicheyt gebruyct. Naer oft de oude meesters dit cruyt kenden/ende hoe sij dat hieten/dat is mi noch onbekent. Ende hoewel dat veel meesters dit cruyt ghenomen hebben voor Stebe/daer Dioscorides af scrjft/ende sommige voor Cirsion/en die andere voor Psora/nochtans en is haer meyninghe niet gefondeert/ende daerome so latent wij noch bij sijnen naem bliuen/en wij latent noch Scabiosa heeten.

Haetsoen.

B Hoewel dat de Scabiose menigerhande is/nochtans so willen wij hier alleen vande alderghemeynste ende principaelste scrijuen. Deselue

Scabiosa. Scabiose.

heeft eerst bladeren in maniere van scherpetongen/sonder keruen/maer de bladeren die daerna volghen/die hebben groote keruen/ghelijck wijs als die bladeren van groote Valeriane/oft van wit Mostaertercuyt/maer sij sijn row. De voorste punten vande bladeren sijn ghesaetseneert gelijk een ijer van een spieffe. Sijn stelen sijn rondt ende ghehayt/bijna twee ellen lanck. Int opperste vande stelen wassen bree de geschelsserde bloemen/die sijn van aensiene een breedt hoedeken ghelijck/ende si sijn purpurbruyn van coluere. Alle de bloemen van desen cruyde sijn met veel cleyn bloemkens te samen gheset/gelijck als een biehuysken. De wortel is wit/lanck ende dicke.

Plaetse sijnder wassinghe.

Men vindt de Scabiose bijna in alle beemden/en sonderlinge in voghtighe beemden.

Den tijt.

Sij bloeyt meest in Junio/en dan behoortmen se te vergaderen eer de beemden afghemaeyt worden.

Natur ende complexie.

Scabiose is werm ende drooghe ghelijck als Duyuels beet/want si is bitter van smake.

M ij Cracht

Van Scabiose. Cap. CCLXXIII.

D Cracht ende operatie.

De Scabiose heeft alle de cracht ende operatie gelijk Duynels beet/ daer wij hier bouen af ghescreuen hebben. Sij is sonderlinghe goet tot alderhande schorsichheit ende ruydicheit/ als men dat cruyt met de blade ren ende bloemen in stucken stootet/ ende datment lijf daermede wuſ ſe/ oft een ſweetbat daeraf make. De bloemen van desen cruyde met ſuyc ker gheconfijt/ ende dat ghevſeert ghelijck een electuarie/ daermede pur geertmen ende ſuyuertmen de borst/ ende tis goet teghen den hoest. Dat cruyt inde looghe gheleyt/ ende thoof daermede ghewaffchen/ dat doo det de meluwen die int hayr waffen.

Van groote ſtefende Wrange.

Cap. CCLXXIII.

Den naem.

De groote ſtefende Wrange/ oft ſcherpe Wrange wort in Griecx gheheeten Smilax trachia/ ende Milax/ ende in Latijn Smilax aspera. Sij heeft haren naem alſoo om der ſtelen wille/ die ſijn ſcherp ende doren achtich.

Smilax aspera.

Groote ſtefende Wrange.

Haetſoen.

De groote ſtefende Wrange heeft veel teeder tackens/ verchiert met veel doornen ende ſtefende punctkens Sij vliddert om de boomen ende ander ghewas dat bij haer ſtaet/ ende ſi hanghet allesins aen met haer clau wiertkens/ ſo wel nederwaert als op waert. Haer bladeren ſijn den Veel bladeren ghelijck/ maer ſij ſijn voor ſcherper. Die bloemen ſijn wit. Dye vruchten dat ſijn beſyen/ dyer ſtater veel bij malcanderen gelijk als dru yen/ ende na datſe rijp ſijn/ ſoo wor den ſij root/ ende ſij ſijn wat ſcherp van ſmaecke. Die wortel is dick ende herdt.

Plaetſe daert waſt.

De groote ſcherpe Wrange en waſt hier int lant niet/ het en ſij dat menſe inde hoven ſette. Men vindtſe

in rouwe

Van groote ſtefende Wrange. Cap. CCLXXIII.

Cin rouwe waterachtighe plaetſen/ en in dalen oft valleyen daer veel lom ber is/ als Plinius beſcrijft.

Den tijt.

Dit gewas bloeyt inde Lenten/ ende het leuert daerna ſijn vruchten/ alſo dat Theophrastus verclaert.

Natuer ende complexie.

Deſe Wrange is werm ende drooghe/ ouermids datmen beuindet dat ſij een luttel ſcherp is van ſmake.

Die cracht ende operatie.

De bladeren ende vruchten van dit gewas gedroocht ende gepulueri zeert/ ende voor ende na in wijn gedroncken/ dat is ſeer profijtelick ende goet tegen alderhande dootlick venijn. Men ſeyt/ waert ſake dat yemat dat puluer vande voorſeyde vruchten ende bladeren eenen nieu geboren kinde te drincken gaue/ dat hem dan namaels gheen venijn meer ſchade doen en can. Daerom ſalmen dit ghewas gebruycken ende vſeren tot al derhande medicijnen diemen tegent venijn maect. Dat ſap wt de beſyen gheperſt ende inghenomen/ dat heeft oock groote cracht teghent venijn. De pijn int hoof vergaet eenen menſch/ als hi eenen hoet oft crans van deſe bladeren maect ende op ſijn hoof ſedt.

Van witte Clocken. Cap. CCLXXV.

Den naem.

Dit cruyt heetmen groote effen Wrange/ oft witte Cloc ken/ om dattet groote witte bloemen heeft/ oft men heetet Windcruyt/ om dattet hem allesins om windt. Dioſco rides heet dit cruyt Smilax lia/ en Galenus heetet Mi lar. In Latijn heetment Smilax levis. De Apotekers en meer andere heetent Volubilis maior/ ſommige heetent Campanella/ en de Funis arborum. Ende men heetet oock glat oft effen Windcruyt/ om des wille dattet gheen ſtefende punctkens oft doornen en heeft/ ghe lijck de Wrange oft Winde/ daer wij int voorgaende Capittel af ghe ſcreuen hebben.

Haetſoen.

Dit cruyt loopt om de boomen ende tuynen/ ghelijck als Hoppe. Het heeft bladeren die ſijn den Veelbladeren ghelijck/ maer ſij ſijn wecker/ ende teerder/ en glatter oft caelder. Sijn tacken ſijn der ſtefende Wan ghe ghelijck/ maer ſij ſijn gants effen ende cael/ want ſij en hebben gheen ſtefende punctkens. De bloemen dat ſijn ſchoon groote ronde witte cloc ken. Ende als die af vallen/ ſoo brenghet met der tijt ſwert hoeckachtich ſaet/ ghelijck als Vichboonen/ oft groote Wicken/ ende dat leyt in ron de knopkens beſloten. Sijn wortel is wit/ ende ſij cruypt ende vliddert inde eerde/ ende ſij is een luttel bitter van ſmake.

M ij Plaetſe

Van witte Clocken.

C

Plaetse daert wast.

Dit cruyt cruypt ende clauert op de tuynen / ende op heggen ende haghē / ende het wast gheerne op ghebowde plaetsen.

Den tijt.

Het bloeyt in Junio en voorts den gantsen somer / ende teghen den Herst dan leueret sijn saet.

Die natuer ende complexie.

Aenghesien dat dit cruyt wat bitter is / ende dattet (alsoo Galenus scrjft) seer ghelijcke operatie heeft ghelijck de voorgaende groote stekende Wran- ghe / so moetet oock werm ende droo- ghe sijn / maer niet so seere als de steken de Wran- ghe.

D

Cracht ende operatie.

Die oude meesters en bescrijuen de operatie van dese witte Clocken deen niet ghelijck dander. Want Dioscori- des scrjft dat een mensch daer af seer veel en onrustelick slaept. Galenus seyt / dat dit cruyt eensdeels de kracht ende operatie heeft vande stekende Wran- ghe. Plinius seyt / dattet gants crachteloos is / so datmen daer wt niet sekers en weet te seggen. De mee- sters die sindt dyer tijt geweest hebben / ende die nu leuen / die gebruycken de bloemen van desen cruyde / ende tsap vande bloemen tot heete ghebre- ken des hoofds ende der ooghen. Men seyt dat dit cruyt ende de wortel goet is tot een verstopte leuer ende milte. Ende dit ghelijct best der waer- heyt / want dat gheheel cruyt / ende sonderlinge de wortel / is wat bitter / also hier bouen ghedeclareert staet. Daeromme soo is dit ghewas oock goet teghen de geelsiecke.

Van Watermunte. Cap. CCLXXVI.

Den naem.

A

Le cruyden / daer wij hier af scrjuen sullen / die heetmen in Griec ende Latijn Sisymbria. Deredene van desen naem staet verclaert inden Latijnschen Herbario.

Geslacht.

Sisymbrium is tweederhande. Dat eerste wort van sommigen geheeten Corona Veneris / ende inder Apoteken Balsamita. Sommige heeten in Latijn Mentha aquatica / dat is in Duytsche Wa- termunte.

Cap. CCLXXV.

Smilax lia. Witte Clocken.

Van Watermunte.

Cap. CCLXXVI.

Mentha aquatica. Watermunte.

Sisymbrium cardamine. Waterkerse.

B termunte. Dat tweede heetmen Sisymbrium cardamine / en inde Apo- teke Nasturtium aquaticum / in Duytsch Waterkerse.

Haetsoen.

De Watermunte is der tamme Munte niet onghelijck / sij heeft eenen viercanten / rootachtigen steel. De bladeren ghelijcken den bladeren van de tamme Munte / en sij sijn ringsomme gekerft en breeder / ende goet van ruecke. De bloemen wassen aen elck ledt wte / ende sij sijn bruyn lijfver- wich / ende van aensiene sijn sij eenen spille wordel gelijck. De Water- kerse / diemen ooc Bruynkerse heeter / die heeft eenen hollen steel / ontrent een elle lanc. Als de bladeren eerst wtcomen / so sijn se ront / daerna wor- den sij doorsneden / gelijck men sien mach aen wildt wit Mostaertcruyt. Sijn bloeyfel dat sijn seer cleyne witte bloemkens. Na dese volgen cleyne hawkens / die sijn gevult met seer cleyne gulden sadelen / ghelijck wit Mo- staert saet. Sijn wortelen dat sijn seer reyne witte hayrachtige veeskens ghelijck hayr oft sijde. Plaetse haerder wassinghe.

De Watermunte wast inde vijuers / ende op den cant vande water- grachten. De Bruynkerse oft Waterkerse die drijft meest opt water in werme springende fonteynen.

Den tijt.

De Watermunte / ende de Waterkerse bloeyen ghelijck als ander

M iij Munte

Van Watermunte.

Cap. CCLXXVI.

D Munte inden somer/ende principalick in Augusto.

Natur ende complexie.

Dese twee cruyden verwerpen ende droogen inden tweeden graet/terwile dat sij noch groen ende vochtich sijn. Maer als sij drooge worden inden derden graedt.

Cracht ende werckinge.

Dat saet van Watermunte in wijn ghesoden ende ghedroncken/dat is goet teghen de cowpisse/ende den lendensteen. Men verdriift daermede dat crimsel der dermen/ende den hick. De bladeren ghestooten en opt voorhoofst/ende opten slaep vanden hoofde gheleyt/daermede vergaet den hoofstweer. Sij sijn oock treffelijcken goet voor de ghene die vande Byen oft Wespen ghesteken sijn/alsment daerop leyt. Dat saet ghesoden ende ghedroncken/daermede cesseert dat braken. De Waterkerse lost de vrije/alsmen se siedet ende drincket. Dit cruyt verdriift alderhande masen/vlecken/rouwichheit ende misinaetheit vande huyt oft vel/alsment stootet ende den gantsen nacht daerop leyt/maer des morgens salment afwasschen. Beyde dese cruyden/te weten Watermunte ende Waterkerse/die sijn goet teghen alderhande stekende ghedierte/ghelijck als horsselen oft hummelen/ende dierghelijcke/alsmen se daerop leyt. Dye vrouwen die bevrucht sijn sullen haer wachten van dese cruyden in tene men/want sij mochten de vrucht afia ghen. Als men yemandt wilt waterkerse maken/so salmen dat sap van Waterkerse met azijn tempereren/en dat salmen hem inden nuese doen.

Van Waterponge. Cap. CCLXXVII.

Den naem.

Dit cruyt heetmen Waterponge/om des wille dattet gheerne inde beken en int water wast. In Griec heetmēt Sion oft Anagallis enydros/ende in Latijn Sium/Anagallis aquatica/ende Lauer. De redenen en oorspronck van dese namen staen geallegeert inden Latijnschen Herbario.

Factsoen.

Waterponge oft Beeckponge is een cruyt dat heeft veel tackens ter siden/ende sijn stelen sijn rondt ende vet. De bladeren sijn satgruen/dicke/vol saps/ende vet/bijna ghelijck de bladeren van Boonen. Als men se met de vingheren in stucken wrijft/dan gheuen si eenen lieflijcken reuck. Op beyde sijden vanden steel/en niet opt sop/wassen schoone lichtblauwe bloemkens/schier ghelijck de bloemkens van dat vrouwelick Auer oft Guychelheyl. Na dat dese bloemkens afgheualen sijn/so volcht dat saet/dat is den sade van Hoenderferne/oft middelbaer Auer wat ghelijck. Sijn wortel is wit ende veeselachtich/alsoo men aende Waterkerse siende is.

Plaetse

Van Waterponghe.

Cap. CCLXXVII.

B Plaetse sijnder wassinghe.

Anagallis aquatica. Waterponge.

Dit cruyt wast in vlietende en staen de water/ende inde grachte. Het wort dickwils heel bedeckt vanden water/als dwater seer loopt.

Den tijt.

Het bloeyt meest in Junio/en daer na leueret sijn saet.

Natur ende complexie.

Dit cruyt is van warmer en droogher natueren/alsoo sinen sinaeck dat claerlick wtgheeft/want dat gants gewas is bitter/bijna ghelijck de Waterkerse/maer niet so scherp op de tonghe als die. Ende daer door comet dat die sommighe lieden dit cruyt onder de Waterkerse nemen/en sij maken daer salaet af.

C Cracht ende operatie.

De bladeren van desen cruyde als sij noch teeder ende ionck sijn/so maect men daer salaet af/gelijck als van Waterkerse/oft men siedt se oft men coockt se om te eten/ende aldus breken sij den steen inde lendenen/sij lossen de vrije/ende brenghen den vrouwen haer maentstonde. Desghelijcke operatie heeft oock dat saet/twee drachma daer af in wijn inghenomen. Dat cruyt ghesoden/ende tsoop daer af in een clysterie ghenomen/dat is goet voor de ghene die dat roode meliszoen hebben. De bladeren groen ghestooten/ende des nachts gheapliceert/die maken een schoon aensicht/ende sij verdriuen die masen ende vlecken die daerin sijn/oft men nemet t sap vande bladeren/ende daermede bestrijctmen dat aensicht. De hoefsineden gebruycken dit cruyt noch heden soaechs/want sij verdriuen daermede alderhande gheswel ende ruydicheit vande peerden.

Van Gerwe.

Cap. CCLXXVIII.

Den naem.

Dese Gerwe/oft Schaepsgerwe/oft Duyfentblat wort in Griec geheeten Stratiotes chiliophyllos/ende in Latijn Stratiotes millefolia/en inde Apoteke Millefolium. Den oorspronck van dese namen vindi int Latijn verclaert.

Geslacht.

Men vindt tweederhande gheslecht van Gerwe. Deen heeft gants witte

V witte bloemkens/ende dander lijfverwige bloemkens/anders en hebben si gheen onderscheydt/ende daeromme hebben wij die beyde onder een figure begrepen.

Laetsoen.

Gerwe is een cruyden dat is seer ghekerfelt ende geclouen eer dattet stelen heeft. Sijn stelen zijn ront en hol/ontrent anderhalf elle lanck/ende die zijn tot boue aende croone toe becleet met veel cleyne/rouwe/ gheveederde/corte/ende doorsneden bladen/die staen al te samen aen eenen steel/ende ghelijcken den vliegelen van ionghe voghelen. De croonen vande bloemē schijnen gheheel wit of lijfverwich te zijn/ende die zijn dick ende volcomen/want de stelen deylen haer bouen in veel tacckens/ende daerop wassen de bloemen. Dat saet dat daer wt valt dat is den sade van ghemeyn Camille ghelijck. De wortel is swert en heeft veel veesen/ende sij cruypt in deerde ouer ende weder.

Plaetse haerder wassinghe.

De Gerwen wassen oueral op herde ende drooge plaetsen/inde gras/houen/aenden wech ende aende straten.

Den tijt.

Beyde dese gheslechten van Gerwe bloeyen den gantsen somer tot in den Herft.

Natuer ende complexie.

Dese cruyden trecken te samen/sij drooghen/ende sij heylen van buyten ende binnen.

Die cracht ende operatie.

Dese cruyden zijn goet geyseert tot alderhande wondē en sweeringen binnen en buyten den liue/als inense in wijn siedet en drinct/oft dat men se gebruycke tot plaesteren en saluen. Si genesen oock oude quade fistelen. Si stelpent bloet/als inense in stucken stootet en daerop leyt. In deser manieren zijn si oock goet genuttet voor de vrouwen als sij haer siecte te seer oueruloedich hebben/want si cesseert daermede. Si zijn oock goet tegen geronnen oft gestolt bloet/ende in summa het zijn costelijcke cruyden om wonden ende quetsuren te ghenesen/ende ouermids dien so worden sij daghelick seer gheyseert vande Chirurgijns ende Barbiers.

Van Hey-

Stratiotes millefolia. Gerwe.

Van Heydensch wondcruyt.

Cap. CCLXXIX.

Den naem.

Heydensch wondcruyt wordt bij onsen tijden in Latijn gheheeten Solidago Sarracenia/Consolida Sarracenia/ende Herba fortis oft fortis. Den oorspronck ende redene van dese namen staet wijt ende breedt in onsen Latijnschen Herbario verclaert. Maer hoe de oude Medicijnmeesters dit cruyt gheheeten hebben/dat en can nu ter tijt niet weten. Ick dencke dat sij dit cruyt niet ghekent en hebben/ghelijck oock sommighe ander cruyden/die eerst vanden nacomelinghen gheuonden sijn. Set en is niet dat Ceratophylar/ghelijck als sommighe meynen/alsoo wi dat met veel redenen ende woorden verclaert hebben in onsen Latijnschen Herbario.

Laetsoen.

V Heydensch wondcruyt heeft eenen ronden/bruynen/holen steel/die wast somtijts mans lengde hooge/ende hij is becleedt met lange bladeren ghelijck als Wilghebladeren/ende sij hebben rondtomme veel keruen. Int sop vanden stelen wassen bleeckgeele ghesterre de bloemē/als die rijp worden so vlieghen sij wech/ghelijck als de bloemen vande Cruyswortel. Die wortel vanden cruyde heeft veel veeselingen/ende sij is buyten rootachtich.

Plaetse daert wast.

C Dat Heydensch wondcruyt wast in doncker bosschen/ende op seer hooghe berghen/ende sonderlinghe daert vochtich staet/ende niet veel sonne en heeft.

Den tijt.

Dat Heydensch wondcruyt bloeyt principalick in Augusto.

Natuer ende complexie.

Heydensch wondcruyt is wat bitter/ende het trecket te samen/daeromme soo is het heel drooghe van natueren/ende het gheneest seer ende heylet alderhande wonden/ghelijck als wij hiernaer breeder verclaren sullen.

Cracht

Solidago Sarracenia.
Heydensch wondcruyt.

Van Heydensch wondcruyt. Cap. CCLXXIX.

D Cracht ende werckinge.

Heydensch wondcruyt/also den naem wtgeeft/gheneest alderhande wonden ende sweeringen. Daeromme alsment gruen in stucken stootet ende op een wonde leyt/so maket dat daer eerst vleesch in compt/ende daerna so heylet ende maect dat de wonde toegaet. Dit cruyt gedroocht ende ghepuluerizeert/ende in versche ende in oude wonden/ende oock in fistelen ghestroyt/hiermede worden sij eerst gesuyuert/ende daerna heylen sij terstont toe. Men macht in alle manieren vseren gelijck Sanickel/Waelwortel ende Gerwe.

Van Steenruyte. Cap. CCLXXX.

Den naem.

A Steenruyte oft Muerruyte wort in Griec gheheeten Saxifragon/Sarriphagon en Empetron/in Latijn machment noemen Saxifragum/oft Saxifraga/oft Muraria ruta. Sommige heetent Salvia vita. De Apotekers ghebruycken dit cruyt voor Capillus Veneris/maer sij hebben daerin onghelijck/also wij sulcx bouen verclaert hebben int Cappittel van Vrouwenhayr. Dit cruyt wordt daeromme Steenruyte oft Muerruyte gheheeten/om des wille dattet wt de steen ende wt de mueren wast/ende om dattet der Wijnruyte wat ghelijck is.

Saxifraga. Steenruyte.

Laetsoen.

B Steenruyte heeft veel cleyn/teeder/swerte ende corte steelkens. Sijn bladerkens sijn den bladerkens van Wederdon oft Polythrichon wat gelijc/mer sij sijn groter/oft den bladeren van Wijnruyte/ende sij sijn met keruen gecloen ende cleynder. Deselue bladeren sijn op deen sijde glat ende effen/ende op de dander sijde crughen sij tippekens/die sijn gelijck gont/bijna gelijck den Engelsuet. Dit cruyt en leuert geë bloemen noch saet. Sijne wortel is ruschachtich/ende swert/enen wordt in medicijnen niet gheuseert.

Plaetse sijnder wassinghe.

De Steenruyte wast wt de spelten ende ioncturen vande steenen en mueren. Maer principalick wort sij geuon

den in

Van Steenruyte. Cap. CCLXXX.

C den in oude kerckmueren/ende dyerghelijcke edificien.

Den tijt.

De Steenruyte blijft bijcans den gantsen winter duerende sonder letsel. Si en verderft niet/ten sij datter eerst ander ionge bladerkens wtcomen/want iaerlic cruypen die inden April wte tusschen de oude bladerkens/ende die sijn heel bot omgebogen gelijck de eerste bladeren van de Hertstonghe. Maer in Junio is sij tot haren alderschoonsten.

Natuere ende complexie.

De Steenruyte is sonder twijfel drooghe van natuere/ende redelijcken worm.

Die cracht ende operatie.

Steenruyte in wijn ghesoden en ghedroncken/die is goet teghen de cowpisse/ende teghen den hick. Si lost de vrine/ende sij breekt den steen inde blase/ende sij brengt den vrouwen haer maentstonde.

Van Peper van Indien.

Cap. CCLXXXI.

Den naem.

A Per van Indien wort oock gheheeten Indiaenschen oft Calcoerschen Peper/oft root Peper/ende Plinius heetet Siliquastrum/om des wille dat hi groote lange hauwen heeft. Men heetet oock Piperitis/daerom dat sijn saet scherp is van sinake ghelijck als Peper. Auicenna noempt dit cruyt na minen duncken Piper caninum/ende alsoo heetment oock doen ment hier eerst int lant bracht. De ander Arabische meesters heetent Cordumenum. Daeromme so is desen Peper/daer wi hier affscrjuen/een gheslecht oft maniere van vruchten/diemen bij onsen tijden inder Apoteken Grana Paradisi heetet. Ick geloone dat Actuarius dit ghewas Capsicum heetet/om des wille dat sijn saet rijghelings inde hauwen besloten is ghelijck in een kiste. Bij onsen tijden heetment Piper Hispanum/Piper Indianum/ende Piper Calecuticum.

Geslecht.

B Ick hebbe vierderley Peper van Indien ghesien. Dat eerste heeft groote langhe hauwen/die sijn donckerbruyn van coluere. Dat twee de geslecht heeft hauwen/die sijn den voorgaenden gelijck in grootheyt ende in lengde/maer sij sijn gants root ghelijck Menie. Dat derde geslecht heeft smaelder bladeren dan dandere/ende sijn hauwen sijn oock smaelder ende langer/ende root ghelijck Menie. Dat vierde gheslecht heeft groote ronde hauwen/som ghesaetsoneert ghelijck scherpe hoedekens/ende sommighe ghelijck ghemeyn Canwoorden/ende van coluere root ghelijck Menie/also wij hierna breeder verclaren sullen.

A Laetsoen.

C

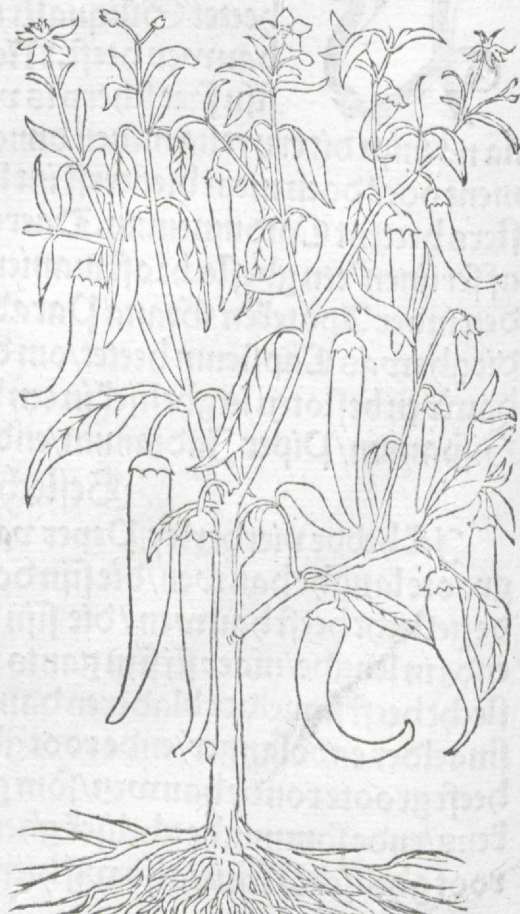
Haetsoen.

Peper van Indien is een cruyt / dat heeft bruynachtighe viercantige stelen / een elle lanck / met veel ledelens ende ronde tacrkens / die sijn becleedt met donckergruene teeder bladeren / ende die ghelijcken bijna den bladeren van ghemeyn Nachtschade / oft Laurwerbladeren / maer si sijn smaelder ende scherper dan de bladeren van Nachtschade. Tusschen de vliegelen vande stelen ende bladeren aen dicke stelen wassen de bloemen wt / die sijn wit van coluere / ende sij hebben ghemeynlick vijf oft ses bladerkens / ende binnen een groen stercken. Ende als die afvallen / soo comen daer hantwen na / aen deerste ende aent tweede gheslechte / so lanck als eenen vingher / aent derde gheslechte noch langher ende smaelder / ende aent vierde breeder ende rondt / inder formen so hierna gespecificeert staet. Dese hantwen sijn eerst groen / daerna worden sij heel root / maer int tweede gheslechte sijn sij donckerbruyn. Ende aende twee eerste gheslechten / die wi onder een figure begrepen hebben / is de vrucht / als si rijp is / van aensiene ghelijck een clauwe oft scheere van een crabbe. De buytenste schelle glict van effenheyt / ende sij is seer teeder ende dunne. Inde vruchten oft hantwen leyt veel saets besloten / dat is breet ende bleeckgeel / hebbende eenen heeten scherp sinacck ghelijck als Peper / ia noch scher-

Capficon rubeum & nigrum.
Peper van Indien.

Capficon oblongius.
Lange Peper van Indien.

per/

per. De wortelen sijn houtachtich ende vol veeselinghen.

Plaetse haerder wassinghe.

Peper van Indien is een vreemdt gewas / ende tis onlanc hier int lant gebracht. Men settet in teylen ende in cruythouen. Het en can gheen coude lijden / het moet wtgeset worden / oft inden winter in een stoue / oft in een wormen kelder bewaert worden / so brenget dan inden nauolghenden somer wederom vruchten voort. Dit heb ick also beuonden.

S

Den tijt.

Het bloeyt in Junio ende Julio / ende het leuert rijpe vruchten inden Herft.

Natuere ende complexie.

Peper van Indien verwermt ende droocht seere / alsoo men dat mercken mach eerst aende bladeren / die sijn bitter van sinaccke / ende daerna aent saet / dwelc seer scherp is op de tonge.

G

Cracht ende operatie.

Dat saet van dit ghewas wort in veel plaetsen voor Peper geuiseert / want het heeft recht de kracht van Peper. Het verwermt / het deylt ende verteert / ende conforteert de coude maghe / ende maect goede digestie. Het verdrijft de winden. Het treect die taey humoren wt en hoofde / als ment met Luyscruyt (Staphis agria) inden mont knawt. Het geeft appetijt ende lust om eten. Het is goet voor de tanden en voor tantvleesch / want het verteert de quade humoren ende vochticheyt die daerin is / ende het houdtse suuer datse niet en verrotten oft en veruuylen / ende ouer mids desen soo maket eenen welrieckenden mont. Het verteert de croppen ende clieren ende alderhande gheswel / als ment met peck mengt / ende in maniere van een plaester daerop leyt. Men maectter dat aensicht met schoone / ende het verdrijft de masen / als ment met hueninck stootet ende daerop strijct. In summa / het heeft bi na alle de operatien ende duechden van oprechte Peper.

N ij Van Loock.

Capficon latum.
Breede Peper van Indien.

Van Loock.

Cap. CCLXXXII.

A

L

Den naem.
 Oock wordt in Griec gheheeten Scorodon/ ende in Latijn Allium/ en dyen naem blijft noch inder Apoteken duerende. In Duytsch heetment oock Knooploock. De reden waerom datment aldus heetet/ die vindij in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Geslecht.

Men vindt dufferhande Loock. Dat eerste is Hofloock oft tam Loock. Dat tweede heet in Griec Ophioscorodon/ ende dat is oock tweederhande. Dat eerste noemen wij wildt Loock/ ende dat ander Veldtknooploock. Noch isser een maniere van wilt Loock/ dat heetmen in Latijn Ursinum/ ende om dat hi gerne int woudt wast/ daerom heeten wi dat hier Woudtknooploock.

B

Haetsoen.

Dat tam Loock heeft breede bladeren/ die sijn groen gelijk Gras/ gelijkende dloof van Ayeuyn. Het heeft eenen ronden holen steel. Int sop vā dyen steel wassen de bloemē en tsaet/ maer dat eerst int tweede iaer/ ge faetsoneert met haer bollekens gelijk den Ayeuyn. Sijn wortel is oock gefaetsoneert gelijk eenen Ayeuyn/ ende si is van veel clijsters te samen geset/ want eenen Loockbol heeft somtijts tot inde dertich clijsteren/ tusschen dunne vellekens beslotē. Aenden bol wassen veel cleyndunne hayz kens wte. Dat wildt Loock en heeft gheen breede bladeren/ maer het heeft dunne/ lange/ ronde/ hole pijpkens/ cleynder dan den Ayeuyn. Op de middelste pijsse bouen int sop wast een bruynverwighe knoppe met veel stekende dingherkens/ ende daerinne leyt swert saet. De wortel gheslijct den tammen Loocke/ want sij is oock van clijsteren tsaemen ghesedt.

C

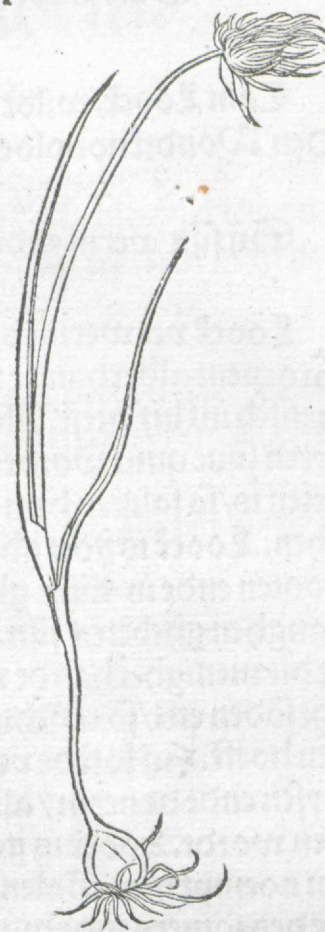
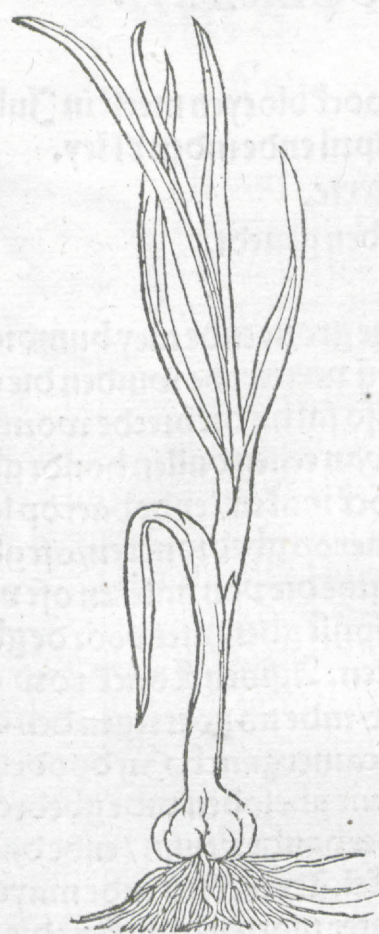
Den Veldtknooploock is met bladeren/ stelen/ bloemē/ ende saet den tammen Loocke gelijk/ nochtans sijn alle dese cleynder/ dan aenden gemeynen Loock. De wortel en crijcht geen clijsterē. Den Woudtknooploock is een cruyt dat heeft ghemeynlick twee groote breede bladeren/ die sijn in alle manieren den cruyde van Neybloemkens ghelijck. Tusschen dese bladeren cruypt eenen steel oft twee wte/ daerop wassen witte bloemen/ gefaetsoneert gelijk sterren/ ende haer bladerkens staen verscheyden van malcanderen. De wortel is wit/ van aensiene gelijk eenen cleyenen iongentammē Loockbol/ die niet bouen een maent in deerde gestaent en heeft. Dese Woudtknooploock heeft eenen quaden stercken ruck.

Plaetse haerder wassinghe.

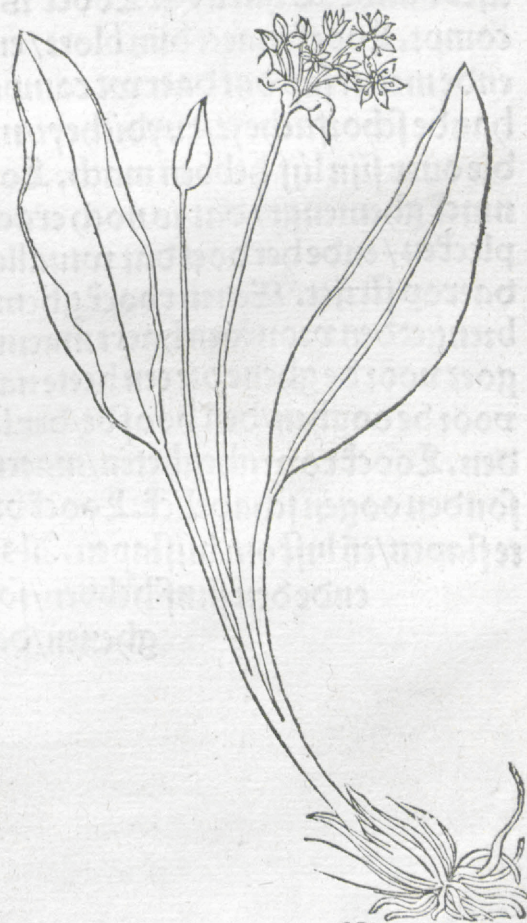
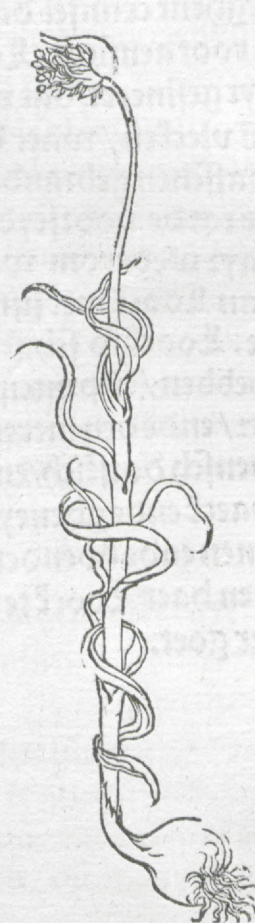
Den tammen Loock wort oueral inde houen geplant. Wildt Loock ende Veldtknooploock wort inde wijngaerden/ op de ackers/ ende opt veldt hier en daer gheuonden. Woudtknooploock wordt aldermeest in doncker/ vochtighe/ ende natte wouden oft bosschen gheuonden.

Den

Allium hortense. Tam Loock. Allium syluestre primum. Wildt Loock.

Alliū syluestre alterū. Veldtknooploock. Allium ursinū. Woudtknooploock.

A ij

D

Den tijt.

Tam Loock/wilbt Loock/ende Veldtloock bloeyen meest in Julio.
Den Wondtknooploock int leste vanden April ende inden Mey.

Die natuer ende complexie.

Sij sijn werm ende drooghe inden vierden graedt.

Cracht ende operatie.

Loock verwermt dat lijf/ende scheydt de groue ende taey humoren.
Si oepent alderhande verstoptheit/ende hij verteert de winden die een
mensch int lijf heeft. Als yemant Loock etet/so sal hij die breede wormen
wten lijue quijt worden. Ist dat yemandt van eenen dullen hondt ghe-
beten is/so salmen hem een plaester van Loock maken/ende daerop leg-
ghen. Loock is goet ghegheten ende wijn daerop ghedroncken/oft ghe-
stooten ende in wijn ghedroncken voor de gene die van nateren oft van
slanghen ghebeten sijn. Loock is goet inde spijse ghenuttet voor de ghe-
ne die menigherhande water drincken moeten. Alsinen Loock row oft
ghesoden etet/so crijchtmen een claer stemme/ende tis goet tegen den ou-
den hoest. Hij lost de vrije ende laxeert den camerganc. Hij doodet de
luysen ende de neten/als hi met Hofinageleyne ghesoden ende ghedron-
cken wordt. Loock is goet gheten teghen alderhande venijn/ende daer-
om noempt hem Galenus der boeren theriakel. De pickers ende mayers
die des somers inde hitte onghesondt las water moeten drincken/die sul-
len Loock met haer spijse eten. De nateren vlien wech vanden Loock/ge-
lijck vande Wijnruyte. Loock is goet teghent crimsel dat van winden
compt. Loock maect dun bloet/ende een root aensicht. Loock gestooten
ende mettet sap dat daerwt compt de huyt gesmeert/dat verdrijft alder-
hande schorsicheit/ruydicheit/masen en vleckten/waer dat een mensch
die ouer sijn lijf hebben mach. Loock tot asschen gebrandt/ende met hue-
ninc ghemencht/dat is noch crachtigher tot de voorseyde vleckten ende
plecken/ende het doet dat wtuallende hayr wederom wassen/alsment
daerop strijct. Een roock ghemaect van Loock met sijn bladeren/dat
brenget den vrouwen haert maentstonde. Loock is schadelick ende niet
goet voor de ghene die een heete natuere hebben/en principalick ist quaet
voor de ooghen/den hoofde/der longhen/ende den nieren van sulcke lie-
den. Loock row ghegheten/maect den mensch dorstich/ende hi is den ge-
sonden oogen schadelick. Loock brengt vaect ende gheneyghentheyt om
te slapen/en lust om bijslapen. Als de hinnen ende hoenderen den sprow
ende den snuf hebben/soo salmen haer Loock te eten
gheuen/dat is seer goet.

Van S. Ja-

Van S. Jacobsbloem.

Cap. CCLXXXIII.

Den naem.

A

It cruyt is daerom S. Jacobsbloeme gheheeten/om
dattet ontrēt S. Jacobs dach sijn beste bloeyfel leuert.
Maer oft dit gewas den ouden meesters bekenst heeft ge-
weest/dat en weet ick te deser tijt niet.

Tsaetsoen.

S. Jacobsbloeme is een cruyt/met eenen langen buynen steel/ghe-
lijck den steel van Bijnroet/hebbende veel holkelen oft strepen/ende beset
met veel tackens aen alle sijden. Int
eerste iaer en heeft dit cruyt gheen
steel. Sijn bladeren sijn gheclouen/
ende tot veel plaetsen diep wtghesne-
den/also men sien mach aende blade-
ren van tam wit Mostaertcruyt/oft
Cruyswortel. Sijn tackens dragen
veel geel bloemkens/ghesaetsoneert
als sterrekens/gelijck Chamilleblo-
men/ende als die rijp sijn/soo wordt
dat een graw wolachtich saet/ende
vliecht wech/alsoo men oock aende
Cruyswortel sien mach. De wortel
is wit/en sij heeft veel veeselinghen/
gelijck de wortel van Wechbreede.

Flos S. Iacobi. S. Jacobsbloem.

Plaetse daert wast.

S. Jacobsbloeme wast oueral
aende canten vande ackers/ende aen
den watercant/ende op onghewo-
de/sandachtige/ende herde plaetsen.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Julio ende Au-
gusto/maer ontrēt S. Jacobs dach
alderlustichst/ghelijc wij hier bouen
gheseyt hebben.

Natuer ende complexie.

S. Jacobsbloem oft cruyt is vā wermē en drooge natuere/also men
claerlic weten mach wt sine smaec/want die is bitter/en hi adstringeert.

Cracht ende operatie.

Dit cruyt met sijn geel bloemen is goet om wonden ende oude vlcera-
tien daarmede te ghenesen/desgelijc ooc de fistelen/want het maect dat-
se niet dieper voort en eten. Men mach dat cruyt groen stooten/ende
daerop legghen/oft men mach dat drooghen ende puluerizeren/ende

M iij dat

dat puluer inde wonden ende vlcerationen stroyen. Daeromme/ghemerct dattet een wondcruyt is/ so macht wel in hooger eeren gehouden worden vande Chirurghs ende Barbiers.

Van Ioffrowmerck. Cap. CCLXXXIII

Den naem.

Al Ioffrowmerck heetmen oock Eppe/ en in Griec Selinon cepeon / ende in Latijn Apium hortense. Desen naem Apium blijft inder Apoteken duerende. Maer waeromme dat de Griecsche meesters dit cruyt Selinon geheeten hebben/ dat staet in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Haetsoen.

Desen Hofeppe oft Ioffrowmerck wast de lengde van eenen cubitus hooghe. Het heeft eenen ronden steel met veel teedere holkelen oft voorrens. Het cruycht veel tacrkens / daer aen wassen bladeren / die sijn in drije deelen gespleten/ ende ringsomme gekertelt gelijk een saghe. Si sijn oock een luttel gecronckelt/ ende glickende/ ende sterc van ruecke. Sijn gecroonde bloemkens die sijn wit/ en seer cleyn / ende hierwt compt dat saet / dat is cleynder dan het Ammey saet. Het heeft een eenighe wortel/ die is lanck/ ende daeraen hanghen veel veeselen oft haykens.

Plaetse sijnder wassinghe.

Desen Eppe wordt inde hoven geset/maer sij wil een natte ende vochte eerde hebben. Sij wast oock van haer seluen bi poelen en watergrachten/ nochtans niet oueral/ maer op seker plaetsen.

Den tijt.

Ioffrowmerck bloeyt in Junio en Julio/ en daerna begint sij te saeyen.

Natur ende complexie.

Dit cruyt is werm inden tweeden graedt/ ende drooghe int middel vanden derden graedt.

Cracht ende werckinge.

Eppe lost de vryne/ ende sij brengt den vrouwen haer siecke. Si verteert de winden die een mensche binnen sijn lijf heeft. Sij is goet tot dye medi-

Apium hortense. Ioffrowmerck.

D medicijnen diemen teghent venijn bereyt. Want dit cruyt alleen voor hem seluen ghesoden ende dat gedroncken/ dat contrarieert ende wederstaet den venine/ ouermids dien dattet eenen mensch doet spouwen. Dit cruyt is goet voor heete ontfeken oogen/ alsment met broot oft met Gersten mont mengt/ ende daer op leyt. Het verteert oock de gheclontertheyt vande vrouwen borsten / alsment in deser maniere daer op leyt. Het lost de vrine / alsment row oft ghesoden etet. Dat saet is crachtigher tot alle de voorseyde ghebreken dan dat cruyt. Als de visschen inde vijuers ende vischputten sieck sijn/ soo comen sij met Eppe wederom tot haer seluen. Die Eppe neemt wech alderley verstoptheyt. Sij is goet teghen den hick/ die van groue taey fluxien oft vloten compt. Sij suyuert ende purgeert de nieren ende de blase. Een menschen sal niet droncken worden/ als hij te voren tsaet van dit cruyt inneempt. Eppe in water ghesoden/ ende daerin geseten/ dat lost den steen/ ende verdrijft de droppelpisse/ oft de winden die inde vrine vergadert sijn. Dat melc verdroocht oock van desen cruyde/ daeromme so en sullen de vrouwen die sooghen van desen cruyde niet eten. Men doet dat gheronnen bloet verteeren dat blaw gestooten oft gheslaghen is / ende dat vel cruycht wederomme een goede verwe / alsment saet van Ioffrowmerck in water siedt ende daer op leyt. Sommighe meesters scrijuen dat de Eppe van sulcke natuer is / dat een mensch lichtelick stuypen en de vallende siecke daer af cruycht. Want veel menschen die van dese siecke eens ghenesen waren/ also heeft als sij Eppe innamen/ so vielen sij wederom inde selue siecke.

Van S. Barbaracruyt.

Cap. CCLXXXV.

Den naem.

Int Barbaracruyt schijnt sijnen naem geuonden te hebben vanden Latijnschen woorden Herba carpentarioru/ want also is dit cruyt in Latijn ghenempt/ om des wille dat de timmerlieden/ scrijwerckers ende wagenmakers haer quetsuren daermede plegen te ghenesen. Dwelck die Duytschen gehoor hebben/ hebben dat woort Carpentaria/ Barbara gemaect/ gelijk sij somtijts in anderen gelijcken cruyden gedaen hebben. Plinius noempt dit cruyt Scopa regia / ende Sideritis latifolia/ om des wille dattet met sijn geele tsamenghedronghen bloemkens eenen bessem ghelijck is/ ende breede bladeren heeft.

Haetsoen.

S. Barbaracruyt heeft eenen ronden vasten steel/ die is met veel holkelen oft voorrens verchiert. Sijn bladeren sijn rondt/ vet/ taey/ ende glickende/ den cruyde van Eppe niet seer onghelijck / maer de bladeren van

Van S. Barbaracruyt.

Van dit cruyt sijn breeder. Int opperste vanden stelen wassen veel cleyn geelbloemkens/ende als die afvallen/so wordent cleyn lange ronde hawkens/daerinne leyt cleyn sadeken besloten. De wortel is wat dick ende lanc/ende sij cruypt dweers in deerde.

Plaetse sijnder wassinghe.

S. Barbaracruyt wast oueral op de heyde ende opt veldt.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt principalick inden Mey ende Junio/ende daerna leueret sijn saet.

E Natuer ende complexie.

S. Barbaracruyt is werm en drooghe van natueren/ende dit machmen aen sijnen smaek mercken/want alsment proeft/so schinet eerst wat scherp te sijn/ende daerna so adstringeret een luttel.

Cracht ende werckinge.

Dit ghewas is een wondtcruyt/al so men dat daghelick bij experientie beuindt/ende soo oock de oude meesters daer af scrijuen. Maer principalick wordet gheseyt tot wonden die onreyn sijn/ende daer vuyl onnut vleesch in is/want ouermids dat tet seer droocht/so suuyeret de wonden/ende het verteert dat ouertollich quaet vleesch dat daerin is.

Van witte Steenbrefe.

Cap. CCLXXXVI.

Den naem.

Dese witte Steenbrefe/oft hooghe Steenbrefe heeft dyen naem om haer cracht en duecht wille/die si dagelick thoont int breken vanden steen/soo wel inde nieren als inde blase. Bi onsen tijden wort sij Saxifraga alba en maior gheheeten. Inde Apoteke heetment simpelick Saxifraga.

Haetsoen.

Witte Steenbrefe heeft eenen blooten/ronden/gehayden/bruynen/biesachtighen steel/wassende eenen cubitus lanc. Sijn bladerkens liggen gemeynlick op der eerden wtgespreyt/ende sij sijn ront ende met kerfens/bijcans van aensiene ghelijck de bladeren van Onderbanc/maer de bla-

Cap. CCLXXXV.

Herba carpentariorum.

S. Barbaracruyt.

Van witte Steenbrefe.

Cap. CCLXXXVI.

Vde bladeren van dit cruyt sijn vetter/saechter/ende geelgruender. Int sop vande stelen wassen veel witte bloemen neffen malcanderē/van aensien gelijc witte Vilieren. De wortel van dit cruyt is bruynachtich/en vol vee sen/ende daeraen hangen veel greynkens/van aensiene gelijck eenen eyerstock in een hinne/want also hangen dese ronde lijfverwighe greynkens inder eerden aen malcanderen/ende sij en sijn niet meerder dan Coriander saet/ende sij smaken seer bitter/ende de Apotekers gebruycken dese ront de greynkens voor dat saet van desen cruyde.

E Plaetse daert wast.

De witte Steenbrefe wast geerne op drooghe/rouwe/steenighe/ende sandighe bergen. Sontijts oock in beemden die aen bergen liggen/ende in sandachtighe gras houen.

Den tijt.

De witte Steenbrefe bloeyt inden Mey/ende in dyen tijde behoort men se te soecken ende te vergaderen/want na desen tijde verdwijnt sij/ende men en siet se niet meer.

Die natuer ende complexie.

Alenghesien dat de bladeren/bloemen/ende wortel van dit cruyt seer bitter sijn van smake/so volcht daer wt dat dit cruyt werm ende drooge is inden derden graedt.

D Cracht ende operatie.

Steenbrefe met sijn wortel in wijn ghesoden ende ghedroncken/dat lost de vrijne/het maelt ende breekt den steen inde lendenen/ende inde blase. Si is goet tot de compisse/sij purgeert/suyuert/ende scheydt de grone dicke humoren die inde aderen sijn. Sij brengt den vrouwe haer maent stonde/ende sij purgeert de borst vande dicke taey fluxien oft vloten/die ontrent de borst vergadert sijn.

Van Se

Van Seuenghetijdcruyt.

Cap. CCLXXXVII.

Den naem.

A Seuenghetijcruyt heeft dyen naem wt deser oorsaken/om datter seuenmael des daechs sinen rueck heeft/ende so dick wils oock wederom verliest/so langhe alst int veldt blijft staende. Naer na dattet wter eerden ghecrocken is/ende ghedroocht wort/so bliuet sinen rueck houdende. Ende alst droef weder beghint te worden/so geeft dit cruyt so oueruloedighen rueck/dat alle de ghene die int huys sijn daer dit cruyt leyt oft hangt/den rueck van desen cruyde gheuoelen ende riecken moeten. In Griecx heetmen dit cruyt *Lotos emeros*/ende *Triphyllon*/ende in Latijn *Lotus satina*/en *Trifolium*/dat is te seggen/tamme *Lotus*/oft tam *Clauercruyt*.

Haetsoen.

B Seuenghetijdcruyt heeft eenen ronden/hollen/glatten/witverwigen steel/dien wast anderhalf elle lanck/ende somtijts oock langer/met veel tacckens oft roedekens/die sijn oueral met bladerkens verchiert/die ghelijcken den Clauerbladeren/altijt drij bladeren op eenen steel/en dese bladeren hebben ringsomme veel kerckens/also men ooc sien mach aent loof van *Fenugrecum*. Elck pijlken vande tacckens heeft sijn purpurblaw bloemkens/die sijn dick te samen gedrongen/ende sij wassen hooge opwaerts. En wt elck bloemken compt een colfken met veel stekende puntkens/ende daerinne leyt gheel saet besloten/dat is den sade van *Fenogrecum* wat gelijc/maer tis veel cleynder. Het heeft een slechte witte wortel/gelijc de wortel van *Dylle*. Naer dat gantse cruyt sonder de wortel/dat heeft een besonderen rueck/bijcans gelijc welriecken de peck/ende tis wat bitter van smake.

Plaetse sijnder wassinghe.

C Dit Seuenghetijdcruyt oft tamme Claueren en vindtmen niet opt veldt/gelijc ander Clauerē/maer men moet inde houen setten. Oock soo ist een recht somercruyt/en het saeyt alle iaer hem seluen.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt principalick in *Iulio*/en daerna brenget sijn saet in scherpe huyskens.

Lotus satina. Seuenghetijcruyt.

Natuer

Van Seuenghetijcruyt.

Cap. CCLXXXVII.

D

Natuer ende complexie.

Seuenghetijdcruyt is middelbaer werm ende cout/ende het droocht oock redelick.

Die cracht ende operatie.

Dat sap dat wt dit cruyt ghedowt wordt met hueninck gemengt/ende inde ooghen ghedaen/dat maect claer ghesichte. Het is goet tot alle gebreken die behoeuende sijn datmen se drooge ende suuer make. Dat gantse cruyt/ende principalick is saet/dat droocht ende deylt/ende maect subtil/ende verteert alderhande gheswel/ende die croppen oft quade clieren/alsinent van buyten ghebruyct ende daerop leyt. Dat saet ghesoden ende ghedroncken/dat lost de dicke ende taey fluxien die op de borst ende longhen vergadert ligghen. Alsinent in deser manieren ghebruyct/so stoppet den loop des buycr/en het lost de vrine. Het heeft bijna alle de cracht ende operatie vanden wilden *Lotus*/nochtans en ist niet so crachtich.

Van cleyen Steenclauer.

Cap. CCLXXXVIII.

Den naem.

A

B Teenclauer oft geel Claueren/is tghene dat *Dioscorides* ende ander Griecsche meesters *Lotos agrios*/in Latijn *Lotus syluestris*/dat is te seggen/wilden *Lotus* oft *Claueren* heeten. De Romeynen hieten dit cruyt in ouden tijden *Trifolium minus*/dat is te seggen/cleyen *Clauercruyt*/om des wille dat sijn bladeren smaelder sijn dan ander *Clauerbladeren*/en principalick sijn sij smaelder dan de bladeren van tam *Clauercruyt*/oft *Seuenghetijcruyt*/daer wi af gescreuen hebben in dit voorgaende Capittel. De Apotekers gebruycken dit cruyt voor *Meliloti*/maer daerin faelgeren sij/also wi dat inden Latijnschen *Herbario* verclaert hebben.

Haetsoen.

B Dit cruyt heeft eenen ronden steel/twee elken lanck/ende somtijts oock langer/met veel rijcs oft tacckens. Sijn bladeren sijn den bladeren van gemeyn *Clauercruyt*/oft van *Borchoren* oft *Fenogriec* seer ghelijc/rontsomme gekerft/altijt drij op eenen steel. Sijn bloemkens sijn geel/wassende gelijc arekens/gelijckende van saetsone den bloeyfel oft bloemen van *Erwten*/maer dese sijn cleynder/en sij hangen nederwaert/en sij riecken wel. Na dat dese aren met de bloemkens af gheuallen sijn/soo wassen daer ronde hawckens oft sacckens wt/die sijn binnen vol saets/dat is den *Borchoren*/dwelck men *Fenogrecum* heetet/heel ghelijc/en tis den bloemkens ghelijc van smake. Het heeft een langhe wortele.

Plaetse sijnder wassinghe.

Steenclauer wast op de ackers/ende oueral aen cleyen berchskens.

Van cleyne Steenclauer.

Cap. CCLXXXVIII.

C

Den tijt.

Lotus syluestris. Wilde Clauerem.

Steenclauer bloeyt den gantsen so-
mer/ende principalick in Julio.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt/ en principalick sijn saet/
dat is werm ende drooghe inden twee-
den graedt.

Cracht ende werckinge.

Dit cruyt verwermt ende maect re-
delick suyner. Daeromme verdrjuet
alderhande vleckē en masen int aen-
sicht/ als ment met hueninck mengt en-
de daerop strjct. Het is goet teghen de
weedom ende pijnē in de blase/gedroo-
ghet ende ghepuluerizeert/ ende in sue-
te. wijn ghedroocken. Het lost de rij-
ne/ende maelt den steen in stucken/ en-
de het deylt ende lost de taey dicke hu-
moren oft sluymen/ die op de borst en-
de ontrent de longhen liggen. Dat sap
van de bloemen oft bladeren wtghe-
druckt/ dat is goet voor doncker oo-
gen/ en het maect claer ghesichte/ want
het deylt ende verteert de vellen oft schellen in doogen. Dit cruyt neemt
wech alle verstoptheyt vande leuer ende vande milte.

Van Maren.

Cap. CCLXXXIX.

A

Den naem.

Dese cruyden/daer wi in dit Capittel af scrijnen/ die hee-
ten in Griecx Sifara/ende in Latijn Sifera/ en sommi-
ghe meesters heeten se Pastinacas. In Duytsch heeten
sij Maren. Geslecht.

Daer sijn tweederhande Siferen oft Maren/tamme ende wilde. De
tamme sijn oock tweederhande. Deen gheslecht is groot/ en siet den wil-
den heel gelijck/ en daerom machmen dat wel groote tamme Maren hee-
ten. Dat ander tam geslecht is veel cleynder/ ende den anderen twee ghe-
slechten niet seer gelijck/ also wi hierna claerlick daer af scrijue sullen. In
Duytsch heetē sijn witte Morkens/ oft cleyne tamme Morkens/ oft suycer
wortelkens. Dat wildt geslecht is den eersten tammen geslechte gelijck/
ende men heetet in sommighe Apoteken Baucias.

Gaetsoen.

De groote tamme Maren hebben eenē steel/ die is mans lengde hooge/
hebbende

Van witte Maren.

Sisarrum satium magnum.
Tamme Maren.

Cap. CCLXXXIX.

Sisarrum satium primum.
Witte Morkens.

hebbende veel holkeelen en vorekens. Sijn bladerē sijn lancachtich/ veel
aen eenen steel/ rontsomme gekerft/ en gants gruen. Int sop vande stelen
wassen schoon geel bloemkens/ en als die afvallen/ so leuerē sijn breed saet.
De wortel is den geele Peen gelijck van saetsoene en van smake. De wit-
te Morkens hebben eenē bruyne steel met veel holkeelen oft voren. Sijn
bladeren sijn wat ronder/ ende niet so diep ghesneden. De bloemen sijn
wit/ ende daerna volcht dat saet/ dat en is niet so seer breedt. Der wortel-
en sijn der veel bij malcanderen/ gesaetsoeneert ghelijck cleyne Pekens/ sijn
sijn wit van coluere/ en sijn hebben eenen sueten lieflijcken smaeck. De wil-
de Maren sijn den groote tamme Maren in alle dingen gelijck/ maer sijn
hebben cleynder stelen ende bladeren dan de tamme.

C

Plaetse haerder wassinghe.

De groote tamme Maren en wassen niet van selfs/ men moetsē in de
honen planten/ want si en sijn hier te lande noch niet ghemeyn. Naer de
witte Morkens die sedtmen hier en ghinder in de cruythouen. De wilde
vindtmen oueral in de beemden/ aenden wech/ ende op ander ongebouw-
de plaetsen.

Den tijt.

Alle dese Siferen oft Maren bloeyen meest in Junio ende Julio/ en-
de daerna leueren sijn haer saet.

O ij Natuer

Van Mozen.

Cap. CCLXXXIX.

D Natuer ende complexie.

De Mozen sijn werm inden twee den graedt/ en drooghe inden eersten. Nochtans sijn de wilde wat drooger dan de tamme.

Cracht ende operatie.

De wortel van Mozen / ende son- derlinghe van de witte Mozkens / ge- soden / die is seer lieflick om te eten / sij is goet voor de maghe / sij lost de vrin- ne / ende sij maect goeden appetijt.

E Dat saet ghedroocht ende ghepulue- rizeert / ende in wijn ghesoden / dat is goet voor de ghene die den hick heb- ben / ende die criemsel int lijf hebben. De Siserē oft Mozen maken lust om bij slapen. Sij conforteren dat herte. Sij sijn goet voor de ghene die ghe- braect oft ouergegeuen hebben. Dat sap van tamme Mozen met gheyten melck gedroncken / dat stopt den loop des buycr.

Sifer syluestre. Wilde Mozen.

Van Vijngeboom. Cap. CCXC.

Den naem.

En Vijngeboom heetet in Griec Syce / in Latijn Ficus / ende dien naem is inder Apoteken bliuen duerende.

Geslecht.

Men vindt twee geslechten van Vijnen / tam en wildt. Maer wi sullen hier alleen vande tamme scriuen.

Maetsoen.

Den Vijngeboom en wast niet hooge / hoewel dat sommige seer groot worden gelijk als Peereboomen. Sinen stam is cort / met een effen glat te schorffe. Sijn bladeren sijn groot ende breedt / ende diep gekerft / ende elck blat is in drij deelen ghedeylt / aen te sien ghelijck drij vingeren neder waerts hangende. Si en brengt geen bloeyfel. De vrucht wast in yst bo- uen den steel vande bladeren wt / ende sij is ront gelijk een peerken / en sij is weeck / en binnen vol cleyn greynkens. Als si begint rijp te worden / so is haer sap binne wit gelijk melck / maer als sij rijp is / dan wort dat sap geel gelijk als hueninck. De wortel van desen boom is lanck en crom.

Plaetse sijnder wassinghe.

Den Vijngeboom is seer teeder / hi en can geen coude verdragen / daer om

Van Vijngeboom.

Cap. CCXC.

B om wast hij geerne in warme landen. Bi ons wort hi inde houe geplandt / maer hi brengt seldom vrucht voort.

Den tijt.

Het is spade eer den Vijngeboom wt loopt oft wt bottet / te weten na de Len- ten / niet lange voor den Solstitium / als de sonne niet veel meer en climpt / en daerom en can hij hier te lande niet wel rijpe vruchten voortbrenghe.

Natuer ende complexie.

De Vijngeboom is werm van natu- ren / ende is van subtyl substantie. De vijghen sijn volcomelick werm inden eersten graet / oft int beghinsel vanden tweeden graedt / ende drooge int mid- den vanden eersten.

Cracht ende operatie.

De vijgen die rijp / teeder / en versch sijn / die sijn quaet ende schadelic voor de maghe. Sij maken den loop des buycr / maer hi cesseert haest. Si doen sweeten / ende sij maken dat de kinder- pocckens ende de maseren haest wislaen. Si ver slaen den dorst / en ver- druen de hitte. De drooge vijgen die voeden wel / ende sij ver wermen / ende sij maken den mensch dorstich / ende sij houdent lijf open. Maer sij sijn schadelick voor een mage / daer de vloten oft fluxien van boue inval- len. Si sijn goet voor de keele / en voor de nieren ende blase. Desghelijck

D oock voor de gene die van langen tijt sieck te sijne bleeck gheworden sijn / ende voor de gene die eenen corten adem hebben / en die de vallende siecke hebben / ende die dwater laden. Vijnen met Ysope gesoden ende gedron- ken / die purgeren de borst / sij sijn goet tegen den langduerenden hoest / en ander diergelijcke gebreken der longhen. Alsinense met salpeter en Sof- fraen stootet ende etet / so larenen sij. Dat water daer de Vijnghen in ghe- soden sijn / ghegorgelt / dat is goet voor een rouwe ende heessche keele / en- de tot de barbelen ende tandbeen dat gheswollen is. Vijnghen met Ger- sten meel ghemengt ende met Fenogriec / ende daerna gesoden / dit ver- teert alderhande gheswel / ende het maect die herde sweeringen weeck en de morw / alsinent stootet en daerop leyt. Si vermorwen oock de swee- ringen ontrent den ooren / ende ander bloetsweeren / alsinenense met blauw wilde Lelien / Iris / ende salpeter / ende met calck mengt ende stootet / en- daerop leyt. Desghelijcke cracht hebben sij oock row / alsinenense ghebruyct ende vseert gelijk als vore. Sij sijn goet den ghenen die dwater laden /

O ij met

E met wijn/Alsene/ ende Gersten meel gesoden ende daerop gheleyt. Vijnge te puluer gebrant/ ende met was ghemengt/ ende daeraf een plaester gemaect/ daermede geneestmen de cackhielen/ en de voeten daer de vorst in is. Row vijnge met mostaert gemengt ende gestooten/ daermede vergaet dat suysen en tuyten inde ooren/ alsment also daerop leyt. Dat sap van vijnge doet dat melck rennen/ ende het scheydt dat melck wederom alst te samen gelooopen is/ gelijck den azijn. Set etet innewaerts/ ende het oepent de aderen. Dit sap oepent oock den camerganck. Alsment dit sap met den dodet van een ey mengt/ so brengt dit den vrouwe haer maent/ alsment in haer vrouwelickheyt doet. Set is oock goet voor de ghene die dat Podagra hebben/ alsment met meel van Fenogriek ende met azijn mengt ende daerop leyt. Set gheneest ende heylt oock de ruydicheyt/ quade cranwagie/ cleyn poctkens/ masen/ en meer ander mismaechteyten van aensichte ende van lijue/ alsment met Gersten mout mengt/ ende daerop leyt. Als yemandt van eenen scorpioen ghesteken is/ ende van eenen dullen hont ghebeten is/ so salmen dit inde wonden druypen/ soo gheneset.

F Dit sap gheneest oock den tandtweer/ alsment cottoen daerin nat maect ende inden hollen tant doet. Set verdrift de wratten/ alsment met sinout mengt/ ende dat vleesch daermede rondsomme bestrijct. Gruen vijnge ghegheten/ die purgeren ende sij suyneren/ ende daerom drujen sij dat sandt oft graueel wt de nieren. De drooghe vijnge en maken geen goet bloet/ daerom crijchtmen veel luyzen/ alsment dickwils veel drooghe vijnge etet. De Vijngebladeren ghestooten ende gheapliceert/ die verteerren de croppen oft clieren/ ende si vermorwen ende scheyden oock alle ander gheswel. De vijnge hebben een sonderlinghe cracht tegent venijn/ alsment alle daghe nuchteren inneempt/ ende principelick met Okennoten inghenomen. Alschen van Vijngeboom/ die maken goede looge/ daermede heyltmen oft gheneestmen alderhande quade sweeringen/ alsment een spongie daerin nat maect ende opt ghesweer leyt. Men gheneest ende men heylt de verbrandtheyt daermede/ alsment met was en olie van Roosen mengt/ ende een plaester daeraf ghemaect ende daerop gheleyt. In water ghedroncken dat is wt nemende goet voor de gene die van boen hooghe gheuallen hebben/ ende ghebroken sijn. Dat geronnen bloet scheydt hem oock daermede.

Van Spaensch Brem. Cap. CCXCI.

Den naem.

Dat gene dat wij hier Spaenschen Brem heeten/ dat heeten de Grieksche meesters Sparton/ oft Sparton/ ende de Romeynen noement Spartum. In ouden tijden plachmen dit ghewas veel te gebruycken om den Wijn gaert daermede te binden.

saet

Spartum. Spaensch Brem.

saetsoen.

B Spaensch Brem is een struyck met lange/taeye/ ende stercke roeden/ die en hebben geen bladeren met allen/ want die sinael tongeskens die daerop wasen/ en sijn niet weerdt dat men se bladeren heete. De bloemen sijn geel/ ende sijn en ghelijcken niet qualick den bloemen van steen Violieren. Als de bloemen afgheuallen sijn/ so comen daer hawtens wt/ daerin leyt breedt sadeken/ gelijck als Wicken. De wortel is lanc ende smal.

Plaetse sijnder wassinghe.

Spaensch Brem wast gheerne op doore oft drooghe plaetsen/ ende is bijcans gefaetsoneert ghelijck een Biese.

Den tijt.

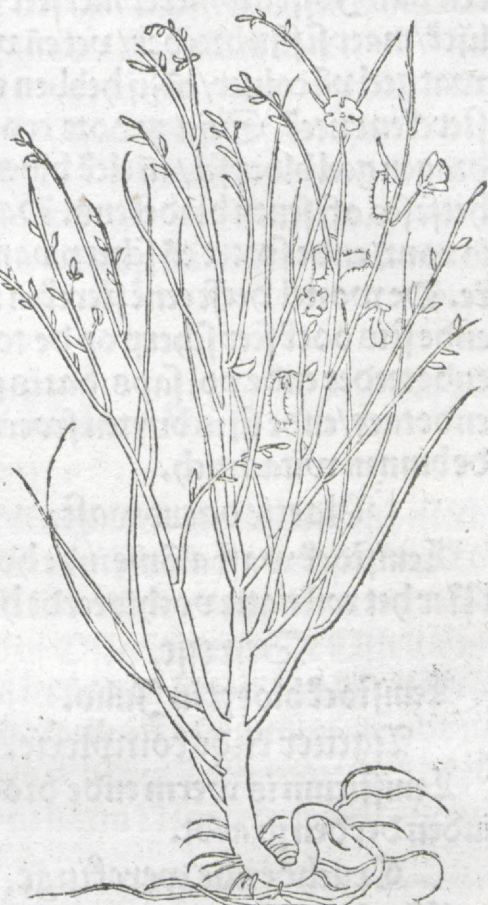
Spaensch Brem bloeyt in Junio/ ende daerna brenghet sijn saet.

E Natuer ende complexie.

Spaensch Brem is werm en droog/ alsomen claerlick mercken mach wt sijn operatie/ en wt sinen sinaeck.

Die cracht ende operatie.

Dat saet ende de bloemen van Spaensch Brem een drachma swaer in Mede inghenomen/ purgeert den mensch van bouen met braken/ ghelijck als Niescruyt/ ende sonder perijckel. Dat saet alleene purgeert van onder door den camerganck. Dat sap van des Spaenschen Brems roedekens ingenomen/ dat purgeert oock. Maer men moet de roedekens in water te weyck legghen/ ende daerna stooten ende wtperffen. Van dit sap salmen des morghens nuchteren dri loot drincken. Dit sap is oock goet om in een clysterie te gebruycken voor die ghene die weedom inde huepe oft dat Sciatica hebben.

Van Leuistock. Cap. CCXCII.

Den naem.

Leuistock heetmen in Griec ende Latijn Smyrnum. Bi onse tijden heetet inder Apoteke Lenistic. Den oorspröck van desen naem Smyrni suldi inden Latijnschen Herbario vinden.

saetsoen.

Leuistock heeft eenen hollen/ ronden/ cnoopachtighen steel/ met veel

O iij tackkens.

Van Leuistock.

Cap. CCXCII.

Leuisticum. Leuistock.

B tackens. De bladeren sijn den bladeren van Joffrowmerck niet seer ongelijck/maer si sijn breeder/vet en vaste/wat geel vā coluer/en sijn hebben eenen stercken rneck. Sijn groote croonen dragen geel bloeyfel/en elck bloemken heeft ses oft seuen bladekens. Dat saet is ront/ende swert en scherp van sinake. De wortel heeft eenē stercken rnece/ende si is oock seer scherp op de tonge/ende teeder ende vol saps/dat is gheel ende taey/ende sijn is buyten swert/ende binnen witachtich.

C Plaetse daert wast.

Leuistock wast alōme inde hoven. Mer het wil natte vochte eerde hebbē.

Den tijt.

Leuistock bloeyt in Julio.

Natuere ende complexie.

Leuisticum is werm ende drooghe inden derden graedt.

Cracht ende werckinge.

Men leyt de bladeren van dit cruyt in azijn ende in sout/ende men eetse gelijck meer andere diergelijcke cruyden/ende sijn stoppen den loop des buycx. De wortel is goet ghesoden ende ghedroncken voor de ghene die van nateren ende slanghen ghebeten sijn. Si is goet tegen den hoest/ende coetheyt van adem. Si lost de vrine. Si verteert alderhande geswel ende herde sweeringhen/gruen ghestooten ende daerop geleyt. Si heylt de wonden te samen. Dat saet is tresselijcken goet tot allerley verstoptheyt vande leuer/milte/nieren ende blase/alst gesoden is en gedroncken. Het brengt den vrouwen haer maent/ende het drijft de nageboorte wt/alsinent in deser manieren nuttet oft vseert. Het is goet met wijn ingenomen voor de gene die dat Sciatica oft weedom inde huepe hebbē. Oock so nemet wech alle opworpinge ende windachticheyt vande mage. Het maect den mensch oock sweetende. Maer sonderlinghe ist goet in wijn inghenomen voor de ghene die dwater laden. Dat saet maelt den steen in stucken. De wortel ghedroocht ende ghepuluerzeert/die is den Peper ghelijck van sinake/daerom machmen oock de spijse daermee bereyden/want si dient wel voor een coude mage/en sijn helpt de spijse verdouwen/en si verteert alle onertollige vochticheyt ende humoren. Si is oock wt nemende goet teghen alderhande venijn. De vrouwen die in liggen van kinde/sullen dese wortel in haer spijse gebruycken/want sijn maect dat de vrouwen na den arbeyt wel ghesuyuert worden. Men mach van dit cruyt

Van Leuistock.

Cap. CCXCII.

E cruyt oock eenen damp ende waterbaden maken/want dat lost de vrine ende den steen/ende het brenget den vrouwen haer sieckte/ende het verwermte alle de leden van binnen. Dat sap van Leuistock maect een claer aensicht/ende het maect de huylt schoon/wit/ende suuer/alsinent seker daghen lanck daermee wasschet. Oock so ghenefet alle seerichyeit inden mondt/inden hals/int fondament/ende in alle heymlijcke plaetsen/alsinent daermee wasschet/en een lijnē doeckens daer ouer slaet. In summa/Leuistock is een duechdelick cruyt/ende daerōme ist wel weert datment in alle hoven sette.

Van Meesterwortel. Cap. CCXCIII.

Den naem.

A Meesterwortel is sonder twijfel een maniere oft gheslecht van cruyde/datmen in Griec Silphion heetet/en in Latijn Lase/ende Lasepitium. Ende daer dore comet datmen dit cruyt bi onse tijden Osteritium/ende Ostritium/oft Asteritium ende Meesterwortel heetet/welcke namen al haren oorspronck nemen wt dat woordeken Lasepitium. Ende na mijn duncken/so hiet dit cruyt in voorleden tijden Lasewortel/en daerwt is bi lanckheyt van tijde gecomen den naem Meesterwortel/also wi int Latijn breet verclaert hebben.

Laetsoen.

Dit Lasepitium heeft eenē ronden cnopachtigen steel gelijck de Angelica oft de Venckel/en ter wortelwaert is hi bruyn. Sijn bladeren sijn den bladeren van Eppe wat gelijc/maer si sijn veel grooter. Elck steel heeft drij bladeren/ende elck blat is met twee oft drij sneden gheclouen/ende buyten sijn sijn rondsomme met cleyn kerfkens ghekerft gelijc een sage. Op de stelen wassen croonē/die dragen veel witte cleyne bloemkens gelijck Joffrowmerck/daerwt compt breet saet gelijck Dylsaet/dat is grawswert/gelijckende de wantluyfen van aensiene. De wortel is vingers dicke/somtjts oock dicker/ende die vliddert hier en daer/ende sijn is buyten grawswert/en binnen wit/hebbende eenē stercken lieflickē rnece/en daer compt geel taey sap wt/dat is seer scherp/en het bernt op de tonghe.

Plaetse

C

Plaetse haerder wassinghe.

Men vindt dit cruyt op hooch gheberchte/maer nu sedtment oueral inde hoven. Dat alderbeste Silphium wast in Aphyrica / ende sijn sap wort bij onsen tijden inder Apoteken Belzuinum / oft Ben Juinum gheheeten/ende voortijts hietment Succus Cyrenaicus. Dat sap van Silphium dwelckmen wt Media ende Syria brengt/ dat heet inder Apoteken Asa fetida/ dat is te seggen / Duyuels dreck/ daeromme dattet so seer stinct/ als ofter de duyuel ghescheten hadde.

Den tijt.

Meesterwortel bloeyt in Junio/daerna so leueret sijn breedte saet/dat is ghelijck een cleyn bladeken.

Natuere ende complexie.

Dit cruyt is heeter ende scherper dan Peper / daerom ist werm ende drooge tot inden derden graedt. Maer de wortel ende tsaet die sijn wermmer ende drooger dan den steel ende de bladeren.

D

Die cracht ende operatie.

De wortel/ tsaet / cruyt / ende tsaet van Meesterwortel die sijn wonderlijcken goet teghen alderhande venijn. Ende sonderlinge salment gebruycken in tijden van Pestilentie/ teghen de quade vergiffte locht. Men scheydt ende verteert daermede de dicke/taeye / conde fluxien oft vloten/ die een mensch in sijn lijf heeft. Si sijn oock goet tegen den hoest die van conde compt. Si verteeren oock de dicke humoren ende sluymen die ontrent de borst vergadert ligghen. Maer sonderlinge is dat sap goet ingenomen / oft van buyten gestreken teghen alderhande steken en beten van veninich gedierte. Dit sap heylt ende geneest quade crauwagie/ alsment met azijn mengt ende daerop strijct. Het is oock goet met drooge vijgen inghenomen voor de ghene die de gheelsucht hebben / oft die dwater laden. Als men dit sap ouer maeltijt ghebruyct / soo crijchtmen daer goede verwe af ouer alle dlijf. Dit sap scheydet dat gheclontert melck ende gheronnen bloet/ als men dat van buyten daerop strijct. Het conforteert de maghe/het maectt appetijt om eten/het lost de vrine/ende het brengt den vrouwen haer maentstonde / alsment in een weeck oft moerw gesoden ey inneempt. De bladeren van dit cruyt gruen ghestooten / daermede gheheest men de wonden die van eenen dullen hondt oft van nateren ghebeten sijn/ als men se daer in doet. Dat cruyt in wijn en water ghesoden/ dat geneest de wonden van binnē. Alsment in deser maniere vseert/ so suyuert ooc de moeder / en het drijft de doode vrucht wt. Alst dor oft drooge is/ en daer af dick wils eenen roock gemaect / daermede verdrijft men alderhande wertten die achter aent fondament ghewassen sijn. Dit sap is goet tot weedom inde huepe/ alsment met gecoochten hueminc mengt en daerop strijct. In wijn ist goet ingenome om den mensch te doe sweetē/ wāt het helpt den verstoruē couden man wederō op. Een halfdrachma daer af ingenome/ dat is goet tottē cramp / en diergelijcke conde gebreken der ner-

der nerven oft zenuwen. Het is goet voor een conde longhen/ teghen den kichhoest/ ende andere desgelijcke ghebreken der borst. Het versuuet dat Podagra/ met azijn ende water gemengt/ ende daer om gheslaghen.

Van stinckenden Andoren.

Cap. CCXCIIII.

Den naem.

A

Dat ghene dat wij hier stinckenden oft rieckenden Andoren noemen/ dat heeten sommige oock wilde Samie oft Berch samie/ in Griec en Latijn heet Stach s. Den oorspronc van dien naem staet inden Latijne verclaert. Haetsoen.

Dit cruyt heeft eenē seer rouwen ge hayden/ viercantigen steel. Sijn bladerē sijn heel wolachtich/ grijfsachtich/ oft wit ghelijck de bladeren van Wolcruyt / ende rontsomme gekerft. Sijn bloemen sijn bruyn van coluere / oft rootachtich / in huyskens besloten. Sijn saet is rondt. Dat gantse cruyt heeft eenē stercken rueck. De wortel is geel/ ende vol veeselinghen.

B

Plaetse daert wast.

Dit cruyt wast op ongebowde row plaetsen/ daer Distelen ende ander oncruyt wast.

Den tijt.

Het bloeyt in Junio ende Julio.

Natuere ende complexie.

Dit ghewas is bitter en scherp/ daerom so ist werm van natuere tot inden derden graedt/ ende drooghe.

Cracht ende operatie.

C De bladeren van rieckenden Andoren ghesoden ende ghedroncken/ die brengen den vrouwen haer maent/ ende sij lossen de Secondine. Maer de vrouwen die groot gaen van kinde/ die sullen haer wachten van dit cruyt. Anderst heuet alle de operatien gelijck andere Andorens oft Malro- uen/ alsoo wij van elcken in sijn Capitel ghescreuen hebben.

Van Roge

Van Rogghe. Cap. CCXCV.

Den naem.

Rogghe en heet niet in Latijn Siligo/als sommighe meynen. Want Plinius scrift lib. xviij. cap. ix. dat van Siligo dat lieflickste/ moerwste en witste broot gemaect wort. Ende van Rogge bactmen gemeyn/swert/ swaer broot/ voor den ghemeynen man ende arm lieden om den honger daermede te weeren. Item Siligo brengt een are die staet recht ouer eynde opwaerts/ ende de Rogghen aren sien nederwaerts ter eerden. Daertoe so heeft Siligo schoon wit glat oft cael coren/ in veel vellekens oft cas besloten/maer dat Roggen coren oft saet is swert/ met veel vellekens/ende tleyt in luttel vellekens oft cas besloten. Oock soo en hebben de aren van Siligo geen vlimmen/maer de Roggen aren die sijn heel row van vlimmen/ alsoo wij sulcx breeder verclaert hebben in onsen Latijnschen Herbario. Maer den rechten naem van Rogghe in Latijn/ dat is Secale ende Farrago/ also ons Plinius bescrijft.

Haetsoen.

Rogghe heeft eenen stroohalm/ die is der Terwe oft Weyte ghelijck/maer hi is teerder ende langher/ draghende scherpe grasscheyden oft bladeren in maniere van Rietbladeren/ aen elcken knoop een besonder blat/ ende elcken stroohalm heeft ghemeynlick vier knopen/ ende daeromme so wast den Rogghe hoogher dan ander coren. De Roggen aren sijn row/ ende selden staen sij recht opwaerts/ wat sij buygen haer alijt nederwaert ter eerden. Si brengen bleecgeel bloey sel. Dat saet oft coren en is niet wel int cas besloten/daerom wordet swert en onlieslick van aensiene.

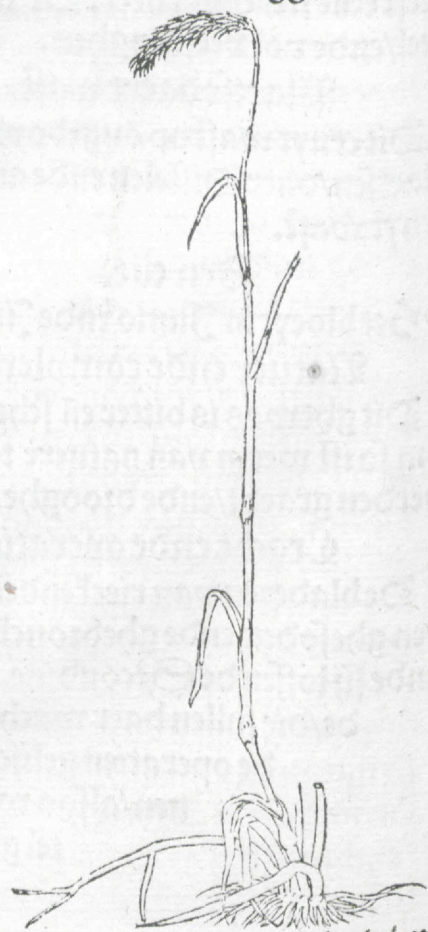
Plaetse sijnder wassinge.

C Den Rogge wast schier op alle eerde/ende daerom vindtmen bijna oueral in dese nederlanden/ ende bouen in Beyerlant.

Den tijt.

Den Rogge wort tweemaal gesaeyt int iaer. Eerst in September en October/ ende also leyt hi den winter lanck gruen/ niet hooge wter eerden/ ende in de Lenten dan schiet hi op ende crijcht halmen. Ende daeromme heetme dat Winterrogge/ oft Wintercoren. En-

Secale. Rogghe.

de dien

Van Rogghe. Cap. CCXCV.

De dien Rogge wort in vijf weken rijp/ na dat hi gebloeyt heeft. Dat ander Somercoren saeytmen inde Lenten/ als men de Gerste saeyt. In Julio worden sij beyde ghemaeyt ende inde schuere ghedaen.

Natuer ende complexie.

Den Rogghe is warmer ende drooger dan de Terwe/maer niet soo drooghe als Gerste oft Spelte.

Cracht ende werckinge.

Den Rogghe is wat taey ende slijmachtich/ ende daeromme stopt hij lichtelick. Dat Roggenbroot beswaert de maghe/ ende sonderlinge als hi niet wel ghebuydelt en is. Daeromme is den Rogge bequamer voor den ghemeynen man die grooten arbeyt doet/ en die grone spijsse behoeft om hem te versaden.

Van Ledtcruyt. Cap. CCXCVI.

Den naem.

Dit cruyt heetmen daerom in Duytsch Ledtcruyt oft Leder cruyt/ om dattet principelick gebruyct wort tot de gewonde leden. Men heetet oock Apparitorie. In Griecx ende Latijn wordet Sideritis genoempt/ ooc om dyer redene wille/ also wi in onsen Latijnschen Herbario verclaert hebben.

Haetsoen.

Dit cruyt heeft eenen rouwen ghehaynde viercätigen steel/ een elle lanck. Sijn bladeren sijn der Malroue wat gelijck/maer sij sijn langer/ bijcans ge haetsoenert gelijck de Sanielbladeren/maer sij sijn smaelder ende cleynder. **B** Kontom den steel van dit cruyt wassen witgeel bloemkens/ die ligghen in vellekens oft huyskens gesloten/ ende als de bloemen afvallen/ so vindtmen daerinne swert rondt saet. De wortel van desen cruyde is dun ende geel.

Plaetse daert wast.

Dit cruyt wast geerne in row steen achtige en ongheworde plaetsen/ som tijts ooc in beemden en gras hoven/ en sonderlinge aende tuynen vande houe.

Den tijt.

Het bloeyt in Junio/ ende voort tot inden Herst.

Sideritis. Ledtcruyt.

p Natuer

E Die natuer ende complexie.

Dit cruyt suynert/ en het treect een luttel tsamen. Nochtans is dat meeste deel van dit cruyt vochtich ende redelick cont.

Die cracht ende operatie.

De bladeren van dit cruyt gruen gestooten en geapliceert/ die heylen de wonden/ en sij bedwingen de heete swellingen en bloetsweer. Dit cruyt is so crachtich/ dattet tbloet terstont stelpt/ so haest als ment op de wonden bint. Hier worde ick denckende op sommige onghelerde Apotekers die dit cruyt nemen voor Chamepytis/ dat is Hoe langher hoe liener/ maer het en is so niet/ so wi hierna in sijn Capittel verclaren sullen.

Van Sorgsaet. Cap. CCXCVII.

Den naem.

A It is een vreemt gewas/ en men heet in Italien Sorggi/ en daerom so noemen en heeten wi dat ooc Sorgsaet. Sommige heeten ooc Lombaertsche Milie oft Hirs. Soemen dit in ouden tiden hiet/ dat en is mi noch niet bekend/ het en sij een geslecht van Daren/ want in Dranck rijck heetment Frumentum rubrum en barbatum/ dat is te seggen Rooft Coeren/ ende ghebaert Coeren. Maer daer bij laten wi dat bliuen.

Sorgi. Sorgsaet.

Haetsoen.

B Dit Sorgsaet oft Lombaertschen Hirs heeft vier oft vijf dicke/ hooge/ cnoopachtige en bruynachtige stelen/ met lange/ scherpe/ breede/ vore scherp toegaende bladeren becleet/ den Riete niet onghelick. Op de stelen wassen baerdachtige oft dicke bruynroode aren/ en die sijn grooter en dicker dan de aren van Panicum. Het draecht geel bloeyfel ghelick ander vruchten. Dat saet is rootachtich ende ront/ so groot als een Linse/ en tis scherp. De wortel heeft veel veesen.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dit vreemt gewas is in corte iaren herwaert eerst hier int lant gebracht. Het moet alle iaer inde houen gesaeyt worden.

Den tijt.

Desen Lombaertschen Hirs bloeyt

in Ius

E in Julio ende Augusto/ maer het en wort niet rijp voor inden Herst.

Natuer ende complexie.

Aenghesien dat dit gewas suet is gelick Panicum/ en oock denseluen smaect heeft/ so moet ooc eenderhande natueren ende complexie hebben ghelick den Panicum.

Cracht ende operatie.

Dit Sorgsaet en wort noch hier te lande niet sonderlinge gheverseert. Maer aengesien dattet sulcken smaect heeft gelick de Panicum/ so moet oock sonder twijfel sijn operatie ende werckinghe hebben.

Van Waterwortel. Cap. CCXCVIII.

Den naem.

A Waterwortel heetmen inder Apoteke Serpentaria/ oft Bistorta/ maer het en is de oprechte Serpentaria niet/ daer de oude meesters af gescreuen hebben/ also wi sulcken int Capittel van Slangencruyt ghedeclareert hebben. Maer oft dese Waterwortel in ouden tijden bekend geweest heeft/ ende hoemen die hiet/ dat en can ick v noch niet seggen. Hoe wel dat sommighe meynen datter Limonium is/ so en ist hem niet onghelick van cracht ende duechden. Want dat Limonium (daer de oude meesters af ghescreuen hebben) dat heeft sulcken cracht ende operatie gelick de Waterwortel. Maer wij nemen een ander cruyt voor Limonium/ also wij hier bouen claerlick daer af ghescreuen hebben int Capittel van Wintergruen.

Geslecht.

B Men vindt tweederhande Waterwortel. Dat eerste heeft glatte/ effen bladeren/ ende een tsamen ghecromde wortel/ ende dat is de redene datment bij onsen tijden in Latijn Bistorta heet/ ende in Duytsch machment manlijcke Waterwortel heeten. Dander gheslechte heeft bladeren die sijn meer gefronsselt oft gherimpelt/ ende het heeft een grooter wortel met veel veesen. Sommige heeten dit cruyt in Latijn Colubrina. Wij moghent wel vrouwelijcke Waterwortel heeten/ op datmen se onderkenne. Daerom heeten dese cruyden Waterwortelen/ want als sij eerst wter eerden cruypen/ so sijn se ouertrocken ende bedect met een teeder velcken/ dat is eender tonghe van een natere ghelick.

Haetsoen.

De manlijcke Waterwortel heeft eenen teederen/ biesachtigen/ glatten/ effenen steel. Sijn bladeren wassen principalick beneden aende wortel/ ende sij sijn lanc ende breet gelick de bladeren van Suerpeerdick wortel/ ende sij sijn op deen sijde gruen/ ende op dander sijde blawgruen/ ende gebuycht. Maer de bladeren die aenden steel wassen/ dyer en is niet veel/ ende sij sijn seer cleyne/ ende scherp gelick tongeskens. Int sop van

P ij den

Den steel wast een schoon are ghelijck een dodde/met veel cleyn lijfverwige bloemkens te samen ghedronghen / ghelijck de bloemen van cleyn Wechbreede. De wortel is ghecronckelt ende ghewronckelt ghelijck een natere/ende si is buyten swert ende binnen root/ en si is row van smake.

De vrouwelijcke Waterwortel heeft ooc eenen langen effenen teederen steel. Maer de bladeren sijn meer ghecronckelt/ende om gheboghen/ende donckergruen/maer op dander sijde sijn sij oock blawgruen. Int sop vanden steel heuet oock ghaerde bloemen/ ghelijck de voorgaende Waterwortel / maer de dodde is grooter. Als de bloemkens afvallen / soo brenghet in sijn doddekens buynachlich ghehoeft saet / ghelijck als de voorgaende Waterwortel. Sijn wortel is lanck ende groot/ghesaetsoneert ghelijck thoost van een slanghe oft natere / ende tis verchiert met veel hayrs oft veesen.

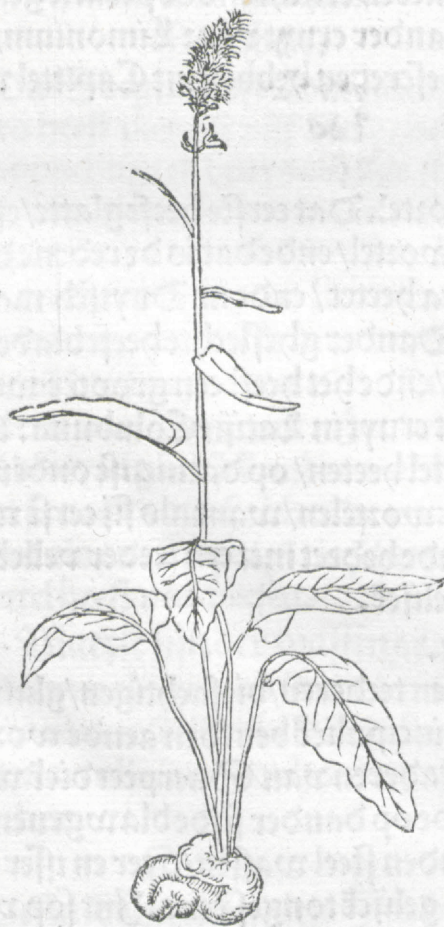
Plaetse haerder wassinghe.

Dese cruyden wassen geerne op vochtige plaetsen daer veel lombrie is/ende sonderlinghe in beemden die in bosschen ligghen.

Den tijt.

Sibloeyen beyde in Maio ende Junio / daerna leueren sij haer saet/ dat heeft veel canten oft hoecken.

Serpentaria mas, seu Bistorta.
Waterwortel manneken.

Serpentaria foemina.
Waterwortel wijsken.

Natuer

E

Natuer ende complexie.

De Waterwortelen/aenghesien dat sij eenen rouwen smaect hebben/ende seer adstringeren/so vercoelen ende drooghen sij/als sommige meynen/inden derden graedt. Ende dit is waerachtich van droogen/maer sij en sijn soo condit niet van natueren / datse inden derden graedt condit worden.

Cracht ende operatie.

S De wortelen van beyde dese cruyden ghesoden ende ghedroncken/die ghenesen ende heylen de wonden / sij doen dat braken ende ouerghenen ophouden/ende si sijn goet voor de gene die dat roode melizoen hebben. Dat water daer af gheneest de voortsetende sweeringhen des monds/alsmen den mond daermede gorgheelt. De Waterwortelen met cruyde ende wortelen ghesoden ende dat ghedroncken / dat stopt de sieckte vande vrouwen. Desghelijck doet oock dat puluer vande Waterwortele in rooden wijn inghenomen. In summa/dese cruyden sijn goet tot alderhande ghebreken/die drooghens ende adstringerens behoeuen.

Van Waterchamedren.

Cap. CCXCIX.

Den naem.

A

Waterchamedren oft Scordien / dat heetmen in Griecx Scordion/ende in Latijn Trirago palustris. Den oorspronck van dese namen vindij inden Latijnschen Herbario int lange verclaert. Dit gewas heb ick Waterchamedren genoempt/daerom dattet den Chamedren wat gelijck is van bladeren ende van bloemen/ende om dattet geerne bi dwater wast. Men macht oock wel Scordium heeten.

Tsaetsoen.

Dit cruyt heeft viercantighe stelen / ende die sijn becleedt met bladerkens/gelijckende int tsaetsoen den bladeren van cleyn Chamedren / maer sij sijn langher ende grooter/ende niet so diepe rondtomme ghekerft/ende sij hebben eenen bitteren smaect/bijna ghelijck Loock. Sijn bloemen sijn den bloemen van cleyn Chamedren heel ende gants ghelijck/ comen de oueral aenden steel wt/ende niet alleen int opperste sop vanden stelen/also sommige meynen. De wortel deylt haer in veel deelen met veel veeskens / cruyppende hier ende ghinder. Niet veel Apotekers en kennen dit cruyt in dese landen/ en nochtans gebruyctment tot de Theriakel. Maer daertoe nemen sij wildt Loock in stede van dit cruyt/ende daerin saelgeren ende dolen sij grootelick.

Plaetse sijnder wassinghe.

De Waterchamedren wassen geerne in vochtige plaetsen / nochtans

p ij wat

Vat inder hoochde liggende. Ouer seker iaren herwaerts heeft dit cruyt seer luttel bekent geweest/maer nu wordet in veel plaetsen gheplandt. Het grijpt haest stadt/al ist datmen niet meer dan een struycken in deerde en sedt/want het wortelt haest/ende cruypt hier ende ginder/ende het breydet hem seluen seer wt.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Junio ende Julio. Ende soo veel als ick daerwt heb connen mercken/so en blijft een bloemken niet ouer eenē dach duerende/also volcht deē bloemken altijt na ander.

Natuer ende complexie.

De Waterchamedien sijn werm ende drooghe/want sijnen smaect is bitter ende scherpachtich.

Cracht ende werckinge.

Dit cruyt ghedroocht/ghepuluerizeert ende met wijn ghedroncken/dat lost de vrine/ende tis goet voor de ghene die vande nateren gebeten sijn/ende die doodelick venijn gedroncken hebben. Twee drachmen van dit cruyt met Medeinghenomen/dat gheneest dat roode melizoen/de pijnē inde maghe/ende de cowpisse. Het purgeert de borst van sluymen. Ooc ist wt nemende goet teghen den langduerenden hoest/alsinent met hueninck mengt/ende een electuarium daeraf ghemaect. Dit cruyt gesoden ende ghedroncken/dat brengt den vrouwen haer maent/ende tis goet voor de ghene die van binnen gheschoort oft gebroken sijn/ende die den cramp hebben/ende het opent de verstoptheyt van leuer ende van milte. Dit cruyt gheneest de groote oude wonden/alsinent gruen stootet ende daerop leyt. Maer alsinent droocht/ende dat poeder daerin stroyt/soo suyuert die onreyn wonden eerst/ende ten lesten heylet die. Desghelijc doetet oock alsinent met hueninck mengt/ende daerop strijckt. Dat puluer van desen cruyde verteert dat vuyl ende ouertollich vleesch dat inde wonden wast/alsinent daerin stroyt. Dit cruyt is goet den ghenen die dat Podagra hebben/in water ghesoden oft met azijn daerop gheleyt. Men mach ooc dat sap wt dit cruyt persen/dat heeft sulcken

cracht ende operatie gelijk dat cruyt/alsinent inneempt ende drinckt.

Van Stic

Scordium. Waterchamedien.

Van Stichas cruyt. Cap. CCC.

Den naem.

Stichas cruyt is een vreemdt ghewas. Ende om des wille dattet noch gheenen Duytschen naem en heeft/so genen wi hem desen naem na dat Griec ende Latijnsch woorden Stichas/oft Stechas/want alsoo heetet in beyde dese spraken. Inder Apoteken heetmen dit ghewas Stichas Arabica. De redene waerom vindij inden Latijnschen Herbario.

Haetsoen.

Stichas cruyt is een ghewas met veel teeder tacckens/den Thymus oft Roomschen Cuel niet seer onghelijc. Nochtans heeft dit langer bladeren/bijcans gelijk Xsope/oft Lauender bladeren/maer dese sijn cleyn der/teerder/ende geelder. Int sop vande stelen wassen aren oft dodden/die ghelijcken haer schier den bloemen van bruyne Betonie. Dese geaerde dodden sijn van veel cleyn blauwe bloemkens tsamen geset. Ende als die verderuen ende afvallen/so wordet dat doddeken heel geel/ende daer in vindtmen cleyn bruyne sadeken. De wortel is cleyn ende houtachtich. Dit gheheel cruyt riecht seer wel/alst gruen is.

Plaetse sijnder wassinghe.

Stichas cruyt wast principalick in seker eylanden geheeten Stechas/ligghende inde See teghen ouer Massilien/ende daerna heeft dit cruyt sijnen naem. Men vindet oock in Arabien/ende in meer ander landen. Bij ons sedtment inde cruythouen in teylen/ende wilment opbrengen/so moet ment wel gade slaen/want het is een teeder cruyt.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Junio/als de Lauender bloeyt/ende dier ist oock ghelijc van bladeren/also wi hier bouen gheseyt hebben.

Natuer ende complexie.

Stichas cruyt is van tweederhande substantie/alsomen wt sijnē smaect mercken mach/want het treet tesamen ende tis bitter. Daeromme soo is het werm ende drooghe van complexie/alsoo sijn operatie datselue claerlick wtwijst.

Cracht ende operatie.

Dat Stichas cruyt met sijn bloemē

Stoechas. Stichas cruyt.

p iij ghesoden

D gesoden ende ghedroncken / dat neemt wech alderhande verstoptheyt / het scheydt / ende purgeert / ende conforteert de leden van binnen / en tghet heel lijf. Het is oock wt nemende goet tot de gebreken vande borst en longen / gelijck de hof Xsope / oft Satureye / men mach deen voor dander nemen. Het brenghet den vrouwen haer maent / als inent in deser manieren vseert. Oock so vseert ment inde medicinen diemen tegent venijn maect. Als yemandt aen dit cruyt en bloemen rieet / so conforteert dat de crancke herffenen. Men mach dit cruyt om synen lieffelijcken ruck wille wel in eeren houden ghelijck de Lauender / Spicanardi / ende dyerghelijcke cruyden / diemen ghebruyct ende vseert om thoost te conforteren.

Van Seepcruyt.

Den naem.

S Seepcruyt heet in Griecx Struthion / ende in Latijn Radicula / ende Lanaria / en inder Apoteken Condisi. Som mige heeten dit gewas Herba fullonum / dat is te seggen / Volders cruyt. Sommige heeten oock Saponaria / en daerwt heet in Duytsch Seepcruyt. Ende dese namen

sijn hem daerom ghegeuen / om dattet vande Volders tot de cleederen ghebruyct wort / want het doet alderhande plecken en vuylicheyt wt de cleederen / so wel als de zeepe. Den oorspröc en redene van dander namen staet verclaert in onsen Latijnschen Herbario.

Geslacht.

Men vindt tweederhande Seepcruyt / tam ende wildt. Dat tam en wordt in dese landen niet gheuonden / oft men moet in de hoven planten.

Dat wildt wast oueral / so wi hierna verclaren sullen. Dese twee cruyden sijn malcanderen seer ghelijck.

Faetsoen.

Tam Seepcruyt heeft eenen ronden ghehayden steel / met veel ledenkens. Sijne bladeren sijn sinael ende scherp ghelijck de bladeren van Olijfboom / ende gruen van coluere / ende dyer compter somtijts vijf te samen. Int sop vande stelen wassen schoone witte bloemkens van faetsoenen gelijck

Struthion. Seepcruyt.

Ginoffelen/

Ginoffelen / maer sij sijn cleynder / cruypende wt een hol rondt blaefken oft saccken. De wortel is buyten root / groot / rondt ende lanck / cruypende lanck wt bouen in deerde. Men snijdt dese wortel in stucken / en daermede suynert men de wolle / ende de cleederen. Dat wilde is den tammen ghelijck / maer sijn stelen en sijn niet so seer root / maer bruynachtich. Het heeft groter bladeren ende bloemen dan dat tamme. De bladeren sijn oock saecht ende vet int tasten.

Plaetse haerder wassinghe.

Dat tam Seepcruyt wast gheerne in rouwe steenachtighe plaetsen. Men vindets oock bi ons niet dan inde hoven / daerment planten moet / also wi hier bouen gheseyt hebben. Dat wilde wast oueral inde haechboschen / neffens de ackers aende tuynen.

Den tijt.

Seepcruyt bloeyt principalick in Junio / en daerna bliuet twee gantse maenden lanck bloeyfel draghende.

Die natuer ende complexie.

Seepcruyt / ende principalick dat tamme / is werm ende drooghe seer bijcans inden vierden graedt.

Die cracht ende operatie.

De wortel / dewelcke scherp is / met hueninck gemengt / ende in maniere van een electuarie ingenomen / dat lost de vrine / ende tis goet voor de ghene die ghebreck hebben in haer leuer / ende tegen den hoeft / ende voor de ghene die dempich sijn op de borste / ende cort van adem. In deser manieren gheseyt sijnde / so lareert. Dese wortel met Cappers wortel ghemengt ende inghenomen / die breekt den steen / ende sij driften wt door de vrine. Si maect de milte cleynder / als inent ghebruyct also hier vore verclaert is. Als inent inde schamelheyt vande vrouwen doet / so brenghet sij den vrouwen haer maent / ende sij driften die doode vrucht wt. Sij gheueest de ruydicheyt ende schorsteheyt / als inent met Gersten moudt ende azijn mengt / ende dat daerop strijckt. Sij verteert de swellinghen ende bloetsweeren / als sij met Gersten meel in wijn gesoden is / ende dat daer op gheleyt. Men ghebruyctse oock tot de medicinen die een claer gesicht maken. Dese wortel ghepuluerizeert / ende dat inden nuese gedaen / dat maect den mensch niesende. Als inent met hueninck mengt / ende inde nuese doet / dat purgeert door den mondt. De wortel gesoden ende gedroncken / dat is goet voor de ghene die de geelsieckte hebben / ende tot de gebreken vande borst / sij lost de vrine / ende lareert den buyck / ende sij purgeert de vrouwelicheyt. De wortel gepuluerizeert / ende een drachma swaer in Meede inghenomen / dat helpt de gene die eenen swaren adem hebben.

Van Zee

Van Zee Ayeuyn. Cap. CCCII.

Den naem.

A En Zee Ayeuyn oft Squille/heetmen in Griec ende in La-
tijn Scilla/ende inde Apoteke Squilla.

Laetsoen.

De wortel van Zee Ayeuyn heeft veel schellen/deen bo-
nen dander gelijck den Ayeuyn. Daerwt wast eenen steel/
alsulck als men aenden Saffraen siet/ende desen steel draecht witgeel oft
bleecke bloemen. Als die verouden/so comen na veel dagen de bladeren
wt/die en wassen op geenem steel/ende sij sijn in deele den Ayeuyn blade-
ren ghelijck/maer sij sijn grooter ende breeder/ende dmeeste deel van des-
se bladeren buyghen haer ter eerdenwaert.

Plaetse sijnder wassinghe.

Den Zee Ayeuyn wast oueral daer hi gheplant wort/ghelijck Looch
ende Ayeuyn.

Den tijt.

B Den Zee Ayeuyn (also Theophrastus daeraf scrjft) bloeyt drijwerf/
ende met dat bloeyfel gheeft hij te verstaen/wanneer dattet goet ackeren
ende aren is.

Natur ende complexie.

Scilla.

Zee Ayeuyn.

Den Zee Ayeuyn scheydet alle qua-
de dicke humoren/ende hi is werm in
den tweeden graedt.

Cracht ende operatie.

Als men den Zee Ayeuyn ghebruy-
cken wil/so moet hi te voren ghesoden
C oft gebraden sijn/want als dan en is
hij so scherp niet/ende hij en is so scha-
delick niet om te vseren. Zee Ayeuyn
row in olie gesoden/dat is goet voor
de ghene die vande nateren ghebeten
sijn/als men dit daer op leyt. Een deel
gebranden Zee Ayeuyn/ende acht dee-
len souts daertoe/ende onder een ghe-
stooten/ende ghegheten/dat laereert/
ende maect weeck inden buyck. En-
de men ghebruycket den Zee Ayeuyn
oock tot de medicijnen die de vrije
lossen. Hij is oock goet voor de ghe-
ne die de gheelsiecke hebben/ende die
dwater laden/ende voor de gene die
hoesten/en eenē corten adem hebben/

ende

Van Zee Ayeuyn.

Cap. CCCII.

D ende die crimfel int lijf hebben/als men een half drachma hieraf met huc-
ninc mengt ende inneempt. Si conforteert de maghe/ende maect goede
digestie/met hucninc gesoden ende gegeten. Gebraden Zee Ayeuyn ghe-
neest ende heylt de wratten/ende cackhielen/oft voeten daer den winter
in is/als men dat daer op leyt. Maer alle de ghene die binnen int lijf ghe-
quetst sijn/oft eenich open ghebreck hebben/die sullen haer wachten van
Zee Ayeuyn te gebruycken. Men seyt dat een huys bewaert is van toone-
rije ende guychelje/als men eenen gheheelen Zee Ayeuyn voor oft bouen
de dore vanden huys hangt. Zee Ayeuyn met hucninc ende azijn ghe-
bruyct ende inghenomen/dat verdrijft de wormen ende ander onsuuer
ghespuys wten lijue. Als de ghene die dwater laden grooten onlijdelijc-
ken dorst hebben/so sullen sij verschen Zee Ayeuyn onder haer tonge leg-
ghen/daermede vergaet den dorst.

Van Luyscruyt. Cap. CCCIII.

Den naem.

A Dyscruyt wort in Griec geheet Staphis agria/en also
heetet noch inder Apoteke. In Latijn heetet Herba pedicu-
laris/en Pituitaria. Den oorspronck van dese name staet
in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Laetsoen.

Pituitaria. Luyscruyt.

Luyscruyt heeft rechte/weecke/ende
donckergruene stelen. Sijn bladeren
sijn den bladeren van wilden Wijn-
gaert gelijck/en si sijn gespleten in vijf
oft ses deelen/meer oft min. Het heeft
schoon hemelblaw bloemen/wassen-
de op besonder stelen/ende elck bloem
heeft ses onderscheyden bladerkens.
Als de bloemen afvallen/soo volghet
B daer drijcantich swertbruyt saet in
gruen huyskens/hebbende eenē scher-
pen sinaeck. Sijn wortel is slecht en-
de houdtachtich. Hier wt mach men
merckelick sien/dat dit cruyt een ghe-
slecht is van Staphis agria. Maer
ofter dat oprecht Staphis agria is/
dat staet noch in twijfel/aengesie dat-
ter gheen gheel bloemen en heeft/ ghe-
lijck de Weedt/Isatis ghenoompt.

Plaetse sijnder wassinghe.

Luyscruyt dat wilt inde hoven ghe

plandt

Van Luyscruyt. Cap. CCCIII.
Eplandt sijn. Derechte Staphis agria wast geerne in plaetsen daer veel
 lombre is.

Den tijt.
 Dit cruyt bloeyt inden somer.

Natuere ende complexie.
 Luyscruyt is werm en drooghe inden vierden graet/ want het bernt.
 Cracht ende operatie.

Vijfshien greynkens van tsaet van desen cruyde ghestooten en in Me
 de ingenomen / dat lost de groue taey humoren bouen wt doort braken.
 Ende als men de voorsyde medicijne inghenomen heeft / so salmen daer
 op gaen spaceren / ende dickwils Mededrincken / want dat saet bernt see
 re / als men dit niet en doet. Als men dit saet inden mont houdt en knout /
 so treect dat de taey humoren wten hoofde en wt de herssenē. Dit cruyt /
Dsaet / oft wortel / in azijn ghesoden / ende dat werm inden mont ghehou
 den / daermede vergaet den tandtsweer. De wortel gepuluerizeert ende
 met hueninck ghemengt / dat gheneest de sweerende vuyl monden. Dat
 cruyt / saet / oft wortel / gruen ghestooten / oft ghedroocht ende ghepulue
 rizeert / en met olie ghemengt om een salue daerast te maken / dat verdrijft
 ende doodet de luysen ende neten / ende tis goet teghen dat inecken / en het
 heylt de ruydicheyt. Desghelijcke operatie heeft oock de wortel in water
 oft looghe ghesoden / ende daermede ghewasschen. Men ghebruyct dat
 Luyscruyt oock tot medicijnen die bernen. Sijn bloemen ghedroocht
 ende ghestooten / ende in wijn ghedroncken / die sijn goet den ghenen die
 van nateren ghebeten sijn. Dat cruyt in azijn gesoden / ende de cleederen
 daermede bespraeyt / dat verdrijft de luysen wten cleederen.

Van Sefeli. Cap. CCCIIII.
 Der naem.

Alcruyden vande welcke wi hier scrijuen sullen / die hee
 ten wi hier int generael Sefeli / na haren Griecschen en
 de Latijnschen naem. Ende hoe dat sij elck besonder in
 Duytsch heeten / dat sullen wi hierna verclaren.
 Geslecht.

Daer sijn duy gheslechten oft manieren van Sefeli. Dat eerste heet
 in Latijn Sefeli Massiliense / inder Apoteken Silermonteyn / dat is
 te segghen / Berchsese / oft Silermonteyn. Na mijnen duncken (ick en
 hebs noch niet sien wassen / want sijn saet / hoewel dat ick dat dickwils
 saeyde / en heeft niet willen wtcomen) ist ghene dat sommige Berchvenc
 kel heeten / om dattet der Venckel ghelijck siet / ende geerne op hooge ber
 ghen wast. Sijn figure en heb ick v hier niet connen leueren. Dat twee
 de gheslechte / Aethiopicum gheheeten / ist ghene dat men in Duytsch wit
 te Hertwortel noempt / also sijn gesteltenisse ende saetsoen dat wtwijst.
 Dat

Van Sefeli.
 Sefeli Aethiopicum.
 Witte Hertwortel.

Cap. CCCIIII.
 Sefeli Peloponesiacum.
 Swerte Hertwortel.

B Dat derde gheslecht van Sefeli / dat Peloponesiacum gheheeten wort /
 is tghene dat wi in Duytsch swerte Hertwortel heeten / ende dat mach
 men claerlick sien inde bescreuinghe vande oude meesters / ist dat ghi die
 met dit cruyt confereert.

Saetsoen.

Silermonteyn heeft bladeren gelijk de Venckel / maer sij sijn dicker.
 Sinen steel is oock wat stercker. Sijn croone ghelijck der croone van
 Dylle / maer de bloemen sijn heel wit. Dat saet is lanck ende gehoect / en
 met veel vorekens oft holkeelen verchiert / hebbende eenen scherpen bitter
 ren smaek. De wortel is lanck ende sterck van rucke. De witte Hert
 wortel heeft eenen steel met knopen / bijna gelijk de Angelica / oft Mee
Esterwortel. Sijn bladeren sijn den bladeren van Veel ghelijck / maer sij
 sijn cleynder ende langachtiger. Het heeft oock een croone gelijk de Dyl
 le / maer de bloemen daerast sijn wit ghelijck de bloemen van Silermonteyn.
 Sijn saet is dick gelijk Terwe / bitter / ende scherper / ende stercker
 van smaek dan Silermonteyn. De wortel is lanck ende groot / van buy
 ten buynverwich / bedect met groflanck hayr / dat staet opwaerts tegen
 den steel. De swerte Hertwortel heeft eenen hooghen steel / somtijts
 mans lengde hooge / gelijkende den steel van Venckele. Sijn bladeren
 ghelijcken den bladeren van wilde venijnighe Peterselie / maer sij sijn
 Q breder

Van Sefeli. Cap. CCCIII.

D breeder ende dicker. Int sop vanden stele wast een schoon breede croone van witte bloemen. Ende als die afvallen/so compt dat saet/dat is breeder dan tsaet van witte Hertwortel/ende tis den sade van Dylle gelijk/ende het heeft goeden rueck. De wortel is buyten heel swert/ende gelijk als dat voorgaende cruyt oock bedeckt met hayre dat opwaerts teghen den steel staet/ende tis goet van ruecke/schier ghelijck wierook.

Plaetse haerder wassinghe.

Dat alderbeste Berchsefeli oft Silermonteyn wast ontrent Massilien/also Dioscorides scrjft/ende daerna heuet oock sinen naem/dat ment Sefeli Massiliense heetet. De witte Hertwortel wast op hooge bergen inde wildernisse. De swerte Hertwortel wast op rouwe vochtige plaetsen/ende op cleyn berchskens. Si is gemeynder dan de witte.

Den tijt.

Dese cruyden bloeyen principalick in Julio/ende tegen den Herst dan leueren sij rijp saet.

Die natuer ende complexie.

Dese cruyden sijn werm ende drooghe inden tweeden graedt.

E

Die cracht ende operatie.

Dat saet ende wortel van dese cruyden ghesoden ende ghedroncken/die sijn goet teghen de compisse/voor de ghene die corten adem hebben/ende voor de vrouwen als de moeder opwaerts climpt/ende den genen die met de vallende sieckte beladen sijn. Si brenghen den vrouwen haer maent/ende sij driuen de doode vrucht wt. Si sijn goet tot alderhande ghebreken van binnen/ende tot den langduerenden hoeft. Dat saet met wijn inghenomen/dat maect goede digestie/oft verteeringe inde mage. Het verdriift dat criemsel int lijf/ende het lost de vrine. Het is oock goet den gheyten ende ander viervoetich ghedier te drincken ghegeuen/om lichtelick haer ionghen te worpen. Desgelijcke operatie hebben de bladeren oock/als men se den vee teten geeft.

Van Beerwortel. Cap. CCCV.

Den naem.

A

B

Beerwortel is in Griec ende Latijn geheeten Tordylon/Tordylion/en Sefeli Creticu/sommige heeten Gordylion. En dien naem is hem gegeuen om des rows hayis wille dat aende wortel tegen den steel opwaerts staet/oft om dat dit gewas goet is tot veel gebreke der beermoede.

Haetsoen.

Beerwortel heeft diepe gekerfde doorhackelde bladeren/die sijn den Venckelcruyde so gelijc/dat men se voor Venckel aensien mocht. Sinen steel is rondt/ende hi crijcht ledelens ende knopen ghelijck de Venckel. Sijn

Van Beerwortel.

Cap. CCCV.

Tordylon. Beerwortel.

B Sijn bloeyfel dat sijn witte croonen met seer cleyn bloemkens. Als sijn saet rijp is/so ist rondt ende tweevoudich ghelijck eenen schilt/sterck van ruecke/ende een luttel scherp van smake. Het heeft een langhe wortel/vinghers dicke/ende die is bouen met veel rouwes hayres onertrocken/hebbende eenen stercken rueck/ende eenen scherpen smaect.

Plaetse daerse wast.

C De Beerwortel wast op hooch geberchte inde beemden. Men settet oock inde bouen.

Den tijt.

De Beerwortel plach principalick in Julio te bloeyen/ende daerna so begint haer saet te rijpen.

Natuer ende complexie.

Beerwortel is heet ende drooge van nature/alsomē claerlick mercken mach aen sijn operatie.

D

Die cracht ende operatie.

Dat saet van Beerwortel ghesoden ende ghedroncken/dat is goet teghen de droppelpisse/ende het brenghet den vrouwen haer maent. Dat sap wt den steel ende gruen saet gheperst/ende daeraf een half drachma thien daghen lanck in sueten wijn ghedroncken/dat gheneest de ghebreken der nieren. De wortel ghedroocht ende ghepuluerizeert ende met hueninck een electuarium daeraf ghemaect/dat driift de coude taeye slijmicheyt wter longhen ende vander borst. Dat saet ende de wortel van dit cruyt in wijn ghesoden ende ghedroncken/dat is een gheproefde ende waerachtighe medicine teghen alderhande venijn. Si lossen den steen/ende sij sijn seer goet voor de vrouwen die den witten vloet hebben. In summa/men behoort se te ghebruycken tot sulcke gebreken/die wermens ende drooghens behoenen.

Van Voghelnest. Cap. CCCVI.

Den naem.

A

D

It cruyt heet Vogelnest om sijn croone wille/die gelijcke eenen nest van eenē vogel alst saet begint te rijpen/en tis dat derde geslecht vā Daucus/daer Dioscorides af scriuet/alsomen wt sijn bescriuinge claerlick mercken mach.

Q ij Saetsoen.

Van Vogelnest.

Cap. CCCVI.

Dauci tertium genus. Vogelnest.

B

Haetsoen.

Vogelnest heeft eenen ronden bruy-
achtighen steel met veel tacken. Sijn
bladeren sijn des Corianders blade-
ren ghelijck. Het heeft een croone met
witte bloemen/ die gelijck der croone
vā wilde Pastinaken. Tsaet is lanc/
van saetsone den Roomschen Co-
mijn ghelijck/ende scherp van sinake.
De wortel van dit cruyt is bruynach-
tich ende lanc/ met veel veeselinghen
daeraen hanghende.

C

Plaetse sijnder wassinghe.

Vogelnest en wast in onselanden
niet van selfs/maer men moetet inde
houen setten.

Den tijt.

Vogelnest bloeyt principalick in
Julio/ende daerna beghint sijn saet
te rijpen.

Natuer ende complexie.

Tsaet van Vogelnest is seer werm
ende drooge/ende desgelijck oock dat cruyt/maer niet so seer alst saet.

D

Cracht ende operatie.

Dat saet van Vogelnest ghesoden ende gedroncken/dat lost de vrine/
het brengt den vrouwen haer maent/ en het drijft de doode vrucht wten
lijue. In deser manieren geseert wesende/doetet dat crimsel binnen den
lijue cessen/ende tis goet teghen den langduerenden hoeft. Het is goet
in wijn inghenomen voor de ghene die van venijnich ghedierte gebeten
sijn. Het verteert alderhande gheswel/alsment buyten daerop leyt. De
wortel in wijn ghesoden ende ghedroncken/die doet dat roode melizoen
cesseren. Plinius scrjft dat de bladeren de pijlen wten lijue trecken/als-
men die daerop leyt. Maer in andere dinghen en hebben sij soo grooten
cracht niet alst saet.

Van Bloetcruyt.

Cap. CCCVII.

Den naem.

21

D

It cruyt heetmen in Nederland oueral gemeynlick Pim-
pinelle/ende het wordt oock Onfers Heeren baerdeken
gheheeten. Maer hoe dat de oude medicijn meesters dit
cruyt gheheeten hebben/daten weet ick niet. Bij onsen
tijden

Van Bloetcruyt.

Cap. CCCVII.

B tijden heetment in Latijn Sanguisorba/dat is te segghen/Bloetsuyp-
cruyt/om dattet groote cracht heeft om dbloet te stelpen. Want ghelijck
dat drooge eerdrjck dwater na hem trect ende opsuypt/also verflint en
suypt dit cruyt dbloet. Ende daeromme heetment Bloetcruyt. Sij do-
len die dit cruyt voor Pimpernelle houden/also wi dat wijt ende breedt
verclaert hebben in onsen Latijnschen Herbario.

Gheslacht.

Dit cruyt is tweederhande. Deen heeft groote langhe bladeren/ende
teeder dunne stelen ghelijck Rogghen stroohalmen/ende daerom heet-
ment groot Bloetcruyt. Dander is in alle dingen cleynder/wtgenomen
de stelen. Anders sijn sij beyde malcanderen ghelijck.

C

Haetsoen.

Bloetcruyt heeft veel bruyt stelen/die sijn met veel holkeelen oft vore-
kens verchiert/en met een luttel wolte oft hayrs ouertrocken. Sijn bla-
deren sijn row ende langachtich/ende rontsomme gekerft ghelijck een sa-
ghe. Op de stelen wassen ronde castanybruyne colf kens oft cudsekens/
die sijn vol gaetkens oft huyskens/gelijck biehuyskens/die doen haer sel-
uen open/ende daerwt comen cleyn gruen bloemkens/ende int midden
van dese bloemkens wassen gheel hayrkens. De wortel van dit cruyt is

Sanguisorba maior.

Groot Bloetcruyt.

Sanguisorba minor.

Cleyn Bloetcruyt.

Q iij lanc

Van Bloetcruyt. Cap. CCCVII.

D lanc ende dicke/hebbende eenen amperen ende rouwen sinaeck.

Plaetse haerder wassinghe.

Dat groot Bloetcruyt wast geerne in drooge beemden en gras plaetsen. Dat cleyne wast op dorre rouwe plaetsen / ende ongebowde ackers ende velden / daer de sonne altijt mach schijnen.

Den tijt.

Beyde dese cruyden bloeyen in Maio ende Junio.

Natuer ende complexie.

Aenghesien dat dese cruyden seer adstringeren oft te samen trecken int sinaken / ende wat slijmich sijn / daerom drooghen ende stelpen sij wter maten seere / also wi hierna breeder verclaren sullen.

Cracht ende werckinge.

Dese cruyden hebben groote cracht om alderhande vloten van bloede te stelpen / alsoo datmen seyt / dat sij dbloet stelpen / al ist datmen se niet dan inde hant en houdt. Men beuindt bij experientie / dat gheen dinck so grooten cracht heeft om de sieckte vande vrouwen te doen cessen als si die ouervloedelick hebben / als dese twee geslechten van Bloetcruyt. De bladeren gruen ghestooten / die ghenesen de wonden / fistelen / ende den cancker. Desghelijck doen sij oock ghedroocht ende gepuluerizeert / ende daerin gestroyt. Si stoppen dat roode melizoen / ende ander fluxien des buycr / wonderlijcken seere / in wijn oft water gesoden ende gedroncken. In summa / het sijn rechte wondtcruyden / ende daeromme so mogen de Chirurghs dese cruyden wel in grooter eeren houden.

Van Artichaut. Cap. CCCVIII.

Den naem.

It is een vreemdt gewas / in Griec heetment Scolymus / ende in Latijn Strobilus en Cinara. Bi onsen tijden heetmen dit cruyt Arocum / oft Alcocalum / Articoalus en Artica / ende daerwt compt sijnen naem Artichaut.

Haetsoen.

Artichaut heeft groote bleeckgruene stekende bladeren op beyde sijden doorsneden / rondsomme met scherpe punten ende doornen beset / en seer lanc. Midden tusschen de bladeren wast eenen ronden steel / die mach soo dick sijn als eenen steck / ende die is met sommighe cleyne stekende bladeren beset / brengende int opperste eenen grooten schoonen / ronden / scherp / gheschelsferden Dystelbol / schier ghelijckende de noten oft appelen van Cipperboomen / ende sij draghen schoon purpuren oft Violet bruyn bloeyfel. In dese stekende bollen / als sij rijp sijn / leyt witgraw saet in sa echte wolte verborghen / ghelijckende bijcans den sade van wilden hof Soffraen / Enicum ghenaeemt. De wortel van dit ghewas is seer lanc ende groot.

Plaetse

Van Artichaut. Cap. CCCVIII.

Strobilus. Artichaut.

B Plaetse sijnder wassinghe.

Artichaut moet inde hoven geplant worden / in corten iaren herwaerts is hi hier int lant gebracht wt Italien en wt Franckrijck.

Den tijt.

Artichaut begint te bloeyen ontrent den sonnenkeer / als de sprinckhanen meest gheluyt ghenen.

Natuer ende complexie.

Artichaut is werm ende drooge in den tweeden graedt.

C Cracht ende werckinge.

De wortel van Artichaut in wijn gesoden en ghedroncken / daermede verdriften den quaden rueck en stanc die een mensch ouer alle sijn lijf mach hebben. Desghelijck doet sij oock groen gestooten / en daerop geleyt. Als sij in wijn gesoden is en gedroncken / so heeft si groote cracht om de stinckende vruye te lossen. Als de bladeren noch teeder en ionck sijn / so eetmen se gelijck Spargen oft Coraelcruyt / en dyergelijcke cruyden meer. De Italianen en Franzoysen bereyden de opperste bollen ter wijle dat se noch ionck sijn / in haer spijse / wat sij maken den mensche lustich ende begeerlich om bijslapen. De wortel gestooten met azijn / ende aen gestreken / dat geneest de ruydicheyt ende quade cranwagie.

Van Wandtluyscruyt. Cap. CCCIX.

Den naem.

Wandtluyscruyt schijnt een manier oft geslecht te sijn van Lis / hoewel dat de wortel van dit cruyt een ander faetsoen heeft dan de wortel van Gladiol oft Lis / also wi dat in onsen Latijnschen Herbario verclaert hebben. Inde Apoteke heetet Sphatula fetida. Daeromme heetet Wandtluyscruyt om dattet de wantluysen doodet.

Haetsoen.

Wandtluyscruyt heeft bladeren die sijn gefaetsoeneert gelijck de bladeren van blaw wilde Lelien / maer sij sijn cleynder ende scherper van punte. Tusschen de bladeren cruypt den steel wt / ende opt sop van desen steel wassen groote hauwen / bijcans ghelijck de hauwen van Peonien bloemen. En als haer dese hauwen ontpluycken ende opgaen / so vindmen

Q iij daer

Van Wandluyfcruyt.

B daer schoon rondt root saet inne. De wortel van dit cruyt is eens deels bo uen rondt / ende daerwt comen veel cleyn wortelkens.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dit cruyt wast bij de tuynen ende haechbosschen / en tis in Italien ghe meyn / maer men vindt hier te lande niet vele.

Den tijt.

Tegen den Herst leuert dit gewas sijn haerwen / die gaen daerna op en de sij verthoonen haer saet.

Natuer ende complexie.

Wandluyfcruyt is werm en droo ghe / want tis seer scherp van smake.

C Cracht ende operatie.

Wandluyfcruyt heeft bijna desel ue operatie die dat Luyfcruyt heeft. Het suyuert en reynicht crachtelijck / daerom ist seer goet (ende principalic sijn sap) om de ruydicheyt ende crau wagie daermede te verdriuen. Het treect pijlen ende doornen wten lijue sonder pijn. Men veriaecht en doo det de wandluyfen met desen cruyde / also wi hier boue verclaert hebbē.

Cap. CCCIX.

Sphatula foetida. Wandluyfcruyt

Van Wederdoot.

Cap. CCCX.

Den naem.

A **D**it cruyt wort in Griec en Latijn gheheeten Trichoma nes en Capillaris. Inder Apotekē heetet Polythrychon / maer niet wel / wāt dien naem hoort den Vrouwēhayr toe / dwelckmen Adiantum / oft Capillus Veneris heet. De oorsake van sinē naem staet inden Latijnschen Her bario ghescreuen.

Maetsoen.

Wederdoot is een cleyn cruydeken ontrent een spanne lanck / hebben de seer cleyn castanybruyne glickende roedekens oft steelkens gelijck net garen / ende die sijn op beyde sijden doorgaens beset ende becleet met seer cleyne ronde bladerkens / schier gelijck de Zeelinsen / en op de sijde ter eerden waert sijn dese bladerkens bespraeyt met veel cleyn bruyngel placckens oft tickens / gelijck als Engelsot. Het en leuert bloemen noch saet. Het heeft een swerte wortel / vā veel cleyn hayrē oft veeskens tsamē gehoopt.

Plaetse

Van Wederdoot.

Cap. CCCX.

Trichomanes. Wederdoot.

B

Plaetse sijnder wassinghe.

Wederdoot wast gheerne in donc ker vochtige plaetsen / ende na bij dwa ter / ende principalick op vochtige ende natte steenrooten ende oude mueren.

Den tijt.

Men behoort dit cruyt te vergade ren int beginsel vanden Herst ontrent S. Barthelmeus dach.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is middelbaer werm ende cout / maer het droocht / ende het scheyt ende verteert.

C

Cracht ende werckinge.

Wederdoot gesoden ende gedroncken / dat is goet voor de ghene die met pine haren adem hebben / en die de geel sieckte hebben / ende tot de sieckte inde milte / en tot de drooppelpisse. Het breect den steen / ende daerom heetent sommi ghe oock Steenbroke. Het stoppet den loop des buycks. Dit cruyt is goet in wijn gedroncken voor de gene die van venijnich gedierte ghebeten sijn. Het brengt den vrouwen haer maentstonde / ende het lost de secondina / maer het stelpt dat bloetspouwen. Oock ist goet voor de gene die van ve ninich gedierte gebeten sijn / als ment gruen stootet ende daerop leyt. Als ment inde looge leyt / ende thoost daermede gewasschen / daer af wordet hayr wederom wassende na dattet wt gheuallen is / het verdriift oock de schelfferinghe vanden hoofde / ende het gheneest de loopende schorste hoofden. Als men dit cruyt in water siedet / ende met wijn mengt / ende in looghe ghedaen / ende daermede thoost ghewasschen / soo en salt hayr niet wrvallen. Het verteert oock de croppen / in deser manieren gheso den ende daerop gheleyt. Summa / het heeft al een cracht ende operatie ghelijck dat Vrouwenhayr / Capillus Veneris / daer wij int xxviij. Capittel af ghescreuen hebben.

Van Fenigriek. Cap. CCCXI.

Den naem.

A

F

Enigriek heeft dyen naem na den Latijne / wāt in Griec heetet Telis / Ceraitis / Megoceros ende Bucerus / ende in Latijn Fenumgrecum / ende alsoo heetet noch inde Apo teke. De redene van dese namen staet inden Latijnschen Herbario

Van Fenigrieck.

B Herbario bescreuen. Dit cruyt soude na den Griekschē naem wel Bocchoren en Coehoren moghen heeten.

Maetsoen.

Fenigrieck heeft teeder/ronde/ende bruynachtige hole steelkens/met veel schuetkens ter syden/ende die sijn verchiet met bladerē/ghij soudt seggen dattet Clauerbladeren sijn. De bloemen wassen op de tacckens/ende die sijn bleek witverwich/cleynder dan de bloemen van Vychboonē. Wt dese bloemē wassen crōme scherpe hauwen/die sijn doorgaens met geel saet gevult. Twee van dese hauwen nefsens malcanderen staende/die gheleijcken tghehoren van eenen bock/ende daerom heetment oock Bocchoren. De wortel van dit cruyt is lanck ende geel/verchiet met seer veel vee-selinghen.

Plaetse sijnder wassingē.

Fenigrieck is een somer ghewas/het en can niet wel conde liden. Het en wast hier te lande niet van hem seluen/men moet in de hoven door sijn saet opbrengghen.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Junio ende Julio/als dan brenget sijn lange crome hauwen/ende daerin dat saet/dat wort in Augusto rijp.

Die natuer ende complexie.

D Dit gewas is werm inden tweeden graet/ende drooge inden eersten.

Cracht ende operatie.

Dat meel van Fenigrieck maect weeck ende verteert. Alsment in Meede siedet ende appliceert/soo ist goet teghen heete sweeringhen van buyten ende van binnen/als die sweeringhen niet te seer ionck en sijn. Ende het maect de milte cleynder/alsment met salpeter ende met azijn mengt/ende daerop leyt. Dat saet in water ghesoden ende daerinne gheseten/dat is goet voor de ghene die eenich geswel aen haer vrouwelickheyt hebben. Dat saet in water ghesoden/ende dat sop daerof door een doeckken ghedaen/dat heylet de loopende ende schorste hoofden/ende het verdrijs de schelsseren. Dat meel met gansen sinout gemengt/ende een suppositorium daerof ghemaect/dat opent de gheswollen ende ghesloten vrouwen schamelheyt/alsmen dit daerinne doet. Men besighet dit saet tot de

Cap. CCCXI.

Foenumgracum. Fenigrieck.

Van Fenigrieck.

Cap. CCCXI.

E tot de clysterien/diemē tot dat roode melizoen maect. Dat sop daer tsaet in gesoden is/dat gebruyctmen tot dat colica passio/om dat fondament daermede te wasschen. Dat saet in wijn ghesoden/dat maect den vrouwen lichten arbeyt. Dat meel van dit saet met Lijnsaet gesoden/dat doet de weedom ende pijnē der moeder cesserē/alsmen dit daerop leyt. Het verdrijs de masen ende plecken wten aensichte/ende de ruydicheyt/alsment met solfer ende hueminc mengt/ende daerop strijct. Dat saet verdrijs den stanck vande ockselen/alsment in water siedet/ende de ockselen daermede wasschet. Dit saet is goet om pijnē en sinerte te doen cesserē/ende om alderhande gheswel te verteeren/alsment van buyten gebuycet ende daerop leyt. Daerom ist goet in Meede ghesoden/ende gheleyt op sweeringhen ontrent den ooren/tot dat Podagra/ende meer ander pijnē ende weedom der leden/die verteerens behoenen.

Van Wondtcruyt.

Cap. CCCXII.

Den naem.

D It cruyt heet Wondencruyt/om dattet de wonden heylt. Men heet oock Knechtens cruyt/om datment gebuycet als de iongers gebroken oft geschoort sijn/in Griec heet Telephion/ende Alizon agrion/in Latijn Telephium ende de Illecebra/inder Apoteke Crassula maior.

Geslecht.

Dit cruyt is tweederley. Deen heeft purpurbruyn bloemen/ende dit machmen voor dmanneken houden. Dander heeft witte bloemen/ende dit mach wel dwijfsken heeten. Dese twee cruyden hebben oock een onder-scheedt inde bladeren/alsoo wij hierna breeder verclaren sullen. Voenen dese twee cruyden isser noch een/dat heeft gheel bloemen/maer dat en hebbe ick op dit pas niet connen crighen/om te doen betrecken ende contrefeyten.

B

Maetsoen.

Dmanlick Wondencruyt heeft eenen ronden/vetten/bruynen steel/die is doorgaens becleedt met vette bladeren/die sijn vol saps/ghelijckende den bladeren van Porceleyne/ende sijn sijn niet ghekerft. Int sop vande stelen wassen schoon/bruyn/gecroonde bloemen/sonder rueck/van saetsone schier ghelijck Boelkens cruyt/hoewel dat sijn schoonder ende bruynder sijn van coluere/ende elck cleyne bloemken is int aensien ghelijck een cleyne lieflick stercken. Die wortel is wit/ende cnoopachtich/door malcanderen ghevlochten. Dat vrouwelick Wondencruyt is den manneken seer ghelijck/maer sijn stelen en sijn niet so seer bruyn/sijn bladeren sijn oock gruender/ende ghekerft oft met schaerden ghelijck eenen hanencam. De bloemen sijn wit van coluer/en sijn wortel is grooter ende cnoopachtigher.

Plaetse

Van Wondcruyt.
Acetabulum alterum purpureum.
Wondcruyt manneken.

Cap. CCCXII.
Acetabulum alterum album.
Wondcruyt wijsken.

C Plaetse haerder wassinge.
Dese Wondencruyden wassen gheerne op plaetsen daer veel lombre
is/als onder Wijngaerden/ende oock op vochtighe plaetsen.

Den tijt.
Dese Wondencruyden comen seer vroeck wt inde Lenten. Si bloeyen
in Julio en Augusto. **Natur** ende complexie.

Beide dese gheslechten van cruyden sijn werm inden eersten graedt/
ende drooge inden tweeden perfectelick/ oft int beginsel vanden derden.

Cracht ende operatie.

D Dit cruyt gestooten en gheapliceert/ dat heylt alderhande wonden/
en principalick gebrokenheyt oft geschoortheyt op heymelijcke plaetsen.
Het stelpt dat bloet oock crachtelijcken seer. Dit cruyt heylt de gebroken-
heyt/als ment daerop leyt/ ende alderhande gequetsheyt oft vlceration/
het sij inde maghe/longen/leuer/moeder oft inghewandt. Daerom soo
machment besigen tot dat roode melizoen. Dat sap datmen wt de stelen
ende bladeren perst/ dat heeft desghelijcke operatie. De wortel met huen-
ninck in wijn ghesoden ende ghedroncken/ dat heeft oock sulcken cracht.
De bladeren met azijn ghestooten/ die verdriuen de witte en swerte plec-
ken die een mensch aen sijn lijf heeft.

Van Freyssam

Van Freyssamcruyt. Cap. CCCXIII.

Den naem.

A Freyssamcruyt dat wordt ooc Drijuuldicheyt bloem ghe-
heeten/om datmen drierhande coluer aen sijn bloemē siet.
Het is een maniere van Violetten/ ende na minen dunc-
ken ist tghene datmen in Latijn Jouis flos/ende in Griecx
Dios anthos noempt. Bi onsen tijden heetmen dit cruyt
Herba Trinitatis/ Jacea/ende Herba clauellata/ en vande sommighen
Penser bloemen cruyt.

Gheslacht.

Dit cruyt is tweederhande/ tam ende wildt/ ende die sijn malcande-
ren seer ghelijck/ also wi hierna scrijuen sullen.

Haetsoen.

Tam Freyssamcruyt heeft eenē steel **Herba Trinitatis. Freyssamcruyt.**
die is dricantich/ende binnen hol/ met
veel holkeelen ende ledekens. De blas-

B deren als sij eerst wtcomen/ soo sijn se
rondt/ rondsomme ghekerst en donc
kergruen/ende daerna worden si lanc
achtich. Wt de ledekens oft knoop-
kens wassen langhe bloote dunne ste-
len/daerop staen schoon bloemen/ die
hebben veelderhande/ ende principa-
lick/ drierhande coluer. Elck bloem-
ken oft Violette heeft vijf bladerkens/
waeras dat de twee opperste gemeyn
lick heel purpurbruyn sijn/ en die twee
ander sijn wit/ en dat vijfde is gheel.

Sommighe van dese Violetten heb-
C ben twee hemelblauwe bladerkens/ nes-
sens de bruynne/ met swerte streken oft
liniens doortogen/ maer midden in-
de gantse Violette worden dese streep-
kens meest inde gheel sterrekens ghe-
spuert. Ten derden so vindmen oock
drii blauwe bladerkens staende onder
de twee purpurbruynne. Int middel van alle dyen sietmen dat sterrekens.
Alle dese Violette sijn sonder ruck. Als dese afvallen/ so crijcht dit cruyt
geel saet/ dat leyt in bollekens besloten. Ende als dit saet rijp wordt/ soo
splijten de bollekens op/ als dan sietmen dat cleyn gulden sadcken neffen
malcanderen ligghen/ ende tis cleyn der dan tsaet van Vergouwe. Die
wortel van dit cruyt is grawachtich/ ende veeselachtich/ ende cort/ met
veel haykens. Dat wildt Freyssamcruyt is den tammen in alle din-

R ghen

Van Freyſſamcruyt. Cap. CCCXIII.

D ghen ſeer ghelijck/wtghenomen dat ſijn bloemkens cleynder ſijn/ en niet ſo ſchoon van coluere/want ſij ſijn wit ende geel/ ende ſommighe blaw ende geel. Het ſaeyt hem ſeluen ghelijck oock dat tamme.

Plaetſe haerder waſſinghe.

Dat tam Freyſſamcruyt wort inde hoven geplant/om dattet ſchoon der wtcomen ſoude. Dat wildt waſt van ſelfs op de ackers.

Den tijt.

Beyde deſe geſlechter comen inde Lenten wt/na dat de ghemeyn Dio letten wtgecomen ſijn/ende ſij bloeyen den gantsen ſomer.

Natuere ende complexie.

De Freyſſamcruyden en ſijn niet cout van natuere/ als ſommige mey nen/maer ſij ſijn werm ende drooghe/ ſoo dat claerlick blijct wt haren ſmaeck ende operatien/ende ſo wi dat oock in onſen Latijnschen Herbario ghedeclareert hebben.

E Die cracht ende operatie.

Freyſſamcruyt is goet gheſoden ende ghedroncken voor de ghene die ſwaerlick adem hebben/het purgeert de borſt ende de longhen van alder hande ſlijmicheyt ende fluymen. Het is goet voor ionge kinderen die dat freyſſem oft ſtuypen ende beſiecktheyt hebben/ ende daer door ſoo heetet Freyſſamcruyt. Dit cruyt heylet de ruydicheyt/ ende het verdrijft den ineckſel/als ment droocht/ende puluerizeert/ ende met hueninck menghet ende daerop ſtrijckt. Oock ſo ſuyuert ende heylet de wonden/ alſt daer in gheſtroyt is.

Van Beete. Cap. CCCXIII.

Den naem.

Bete heetet in Griec Teutlon oft Sentlon/ ende in Latijn Beta/ ende bij dyen naem kentment inde Apoteken. Den oorspronck van ſinen naem ſtaet verclaert in onſen Latijnschen Herbario.

Geſlacht.

Men vindt gemeynlick tweederhande Beete/wit ende root. De witte Beete wort in Latijn Sicula/ende bij onſen tijden Sicla genoempt.

De roode Beete heetet in Latijn Nigra Beta/want haer wortel/ bladeren/ende ſtelen ſijn bruynroot.

Haetſoen.

De Beete heeft eenē ſteel die heeft veel ribben/ ende hi is redelick lanc. De bladeren ſijn breedachtich/gelijck de bladeren van Melde/maer ſij ſijn grooter en langer. De bloemkens ſtaen rijgelinge deen aen dander/ van beneden aenden ſteel/ ende de ſijde tacckens tot bouen toe/ en ſij ſijn bleeckgruen/ van haetſoen gelijck ſterrekens. Na dat die afgeuallen ſijn/ ſo vol

Van Beete.

Beta candida. Witte Beete.

Cap. CCCXIII.

Beta nigra. Roode Beete.

B ſo volgen daer ronde ſtefende knoopkens/dat is tſaet/ ende tis hert. De Beete heeft een eenighe ſlechte wortel/ ende ſij is lanc ghelijck de wortel van Venckel/ ſomtjts waſſen ter ſijde wt de groote wortel twee oft drij cleyne met veel haykens.

Plaetſe haerder waſſinghe.

Men plant de Beete oueral inde hoven/ ende onder alle hoſcruyden en iſſer nauwelick geen dat eer opſchiet dan de Beete/want waer dat dit ſaet eens ter eerden valt/daer wilt dit cruyt altijt bliuen waſſen.

Den tijt.

De Beete bloeyt in Julio ende Auguſto/ ende daerna volcht dat ſaet.

Die natuere ende complexie.

C De Beete is werm ende drooge/ alſo haer operatie dat merckelick wtwijſt.

Cracht ende operatie.

Roode Beete met Linſen gheſoden en dat gegeten/ dat ſtopt den loop des buycr/ende de wortel noch veel meer. De witte Beete maect meer ca mergancs/ende principlick tſap. Daeromme alſinen des te veel etet/ ſo knaghet de maghe/ ende ſij wordt daeraf beſwaert. Beete is goet voor de ghene die ſieck ſijn inde leuer ende milte/ want ſij neemt wech haer verſtoptheyt. Tſap van witte Beete met hueninck gemengt/ende inden nueſe ghedaen/dat purgetet thoof. De bladeren gruen gheſtooten/ die

R ij ghene

Van Beete. Cap. CCCXIII.

D ghenesen ende heylen de vlcrationen die voorts eten / als mensche daer ouer leyt. Si sijn seer goet ghecooct / oft te voren ghesoden / tegen dwilt vier / ende verbrandtheyt. Dat sop vande bladeren / na dat sij ghesoden sijn / dat is goet teghen de schellen ende neten des hoofts. Die cackhielen oft de winter inde voeten heeft / die sal sijn voeten in dit sop baden. De witte Beete ghecooct / ende met row Loock ghegheten / dat is goet tegen de wormen die een mensche in sijn lijf heeft. Dat sap van roode Beete inde ooren gedaen / dat is goet tegen langduerende pijnende swimelinge int hoofst. Dat tuyten en suysen inde ooren vergaet ooc daermede. Alsmient drinct / dan lossen de vrine / ende het gheneest de geelsiecke. Set beneempt de pijnende tanden / als mient daeraen strijckt.

Van Wouwe. Cap. CCCXV.

Den naem.

A **D**it cruyt wordt oock Verwers bloemen / ende Geelbloemen gheheeten. Sijn bloemen worden tot geel verwen ghebesicht / ende sij sijn den Brem wat ghelijck. In Latijn machment wel flos tinctorius oft tinctorum heeten. Maer hoe de oude Meesters dit cruyt hieten / dat is mij noch te deser tijt onbekent.

Maetsoen.

Flos tinctorius. Wouwe.

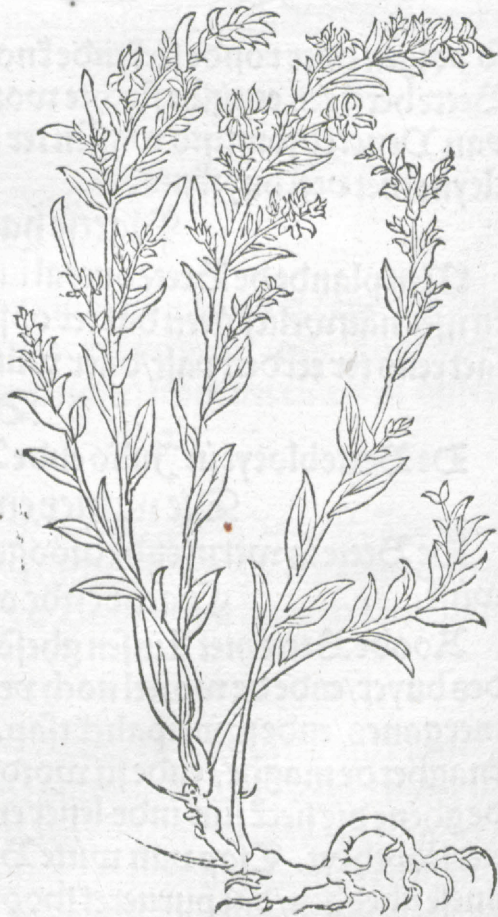
B Dit cruyt is den Brem seer gelijck / en theest veel gruene dunne rijfens / die sijn doorgaens beset met doncker gruene cleyn scherpe bladerkens ghe lijck bladerkens van Ysop. Int sop van dese roedekens oft geerdekens wassen geel bloemkens / veel bij een ghedrongen / gelijckende den bloeyfel van Erwtten. Ende als dese bloemen afvallen / so wassen daer langhe swerte hawkens wt / die sijn vol swert grauwes saets gelijck Wicken. De wortel van dit cruyt is heel houdtachtich.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dese Wouwe oft Verwbloemen wassen op dorre onghebowde plaetsen / en somtijts bij cleyn berchfens ende houelen.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Junio en Julio / en in Augusto wort sijn saet rijp.

Natuer

Van Wouwe. Cap. CCCXV.

C **N**atuer ende complexie.

Dit gewas is bitter gelijck Brem / ende daerom so moetet inden twee den graedt verwerpen ende drooghen.

Cracht ende operatie.

Alenghesien dat dit ghewas sulcken natuere ende complexie heeft ghelijck den Brem / so heuet oock sulcken operatie. Ende dese operatie suldi vinden int lxxix. Capittel / sprekende vanden Brem.

Van Wolsmelck. Cap. CCCXVI.

Den naem.

A **W**olsmelck / oft Geytenmelck / dat heetet in Griec Ti thymalus / ende in Latijn Lactaria / en Lactuca caprina oft marina. Bi onsen tijden worden alle de sorten van Wolsmelck Esula geheeten / en desen naem Esula blijft noch inder Apoteken duerende.

Gheslacht.

Wolsmelck is menigerhande / maer principalick hebben wij drij ghe

Tithymalus helioscopius.
Groote Wolsmelck.

Tithymalus cyparissias.
Smale Wolsmelck.

X iij flechten

Van Wolsmelck.

B slechten oft sorte van Wolsmelck doe conterseyten. Dat eerste wort vā Dio scorides geheeten Helioscopius / ende in Latijn Solis equus / en in Duytsch Sonvolgende Wolsmelck oft groot Wolsmelck. Dat tweede geslechte heet in Latijn Cyparissias / daerom dat tet den Cypres wat ghelijck is / en hier om heeten wij dat Cypressen Wolsmelck / oft smale Wolsmelck. Dat derde geslechte is in Griecr geheeten Platyphyllos / in Latijn Latifolius / dat is te segghen breed Wolsmelck. Dat onderscheedt van alle drij dese cruyden staet hierna bescreuen.

C Haetsoen.

Dat groot Wolsmelck heeft eenen ronden rooden steel / die is teeder ende vol wit melcks. Sijn bladeren gelijcken den bladeren van Porceleyn / maer sijn sijn soo dick niet / ende sijn hebben rondsomme cleyn keruen ghelijck een saghe. Op sijnen steel wassen schoon croonen / somtijts vier oft vijf nessen malcanderen / ende elck ionctuerken is met drij ronde bladerkens omleyt. Het brengt schoon gruen bloeyfel / ende daerna brenghet cleyn nootkens driuoudich onderscheyden / daerwt springt bruyne sadeken. De wortel is seer cleyn ende vol veesen. Dat smal Wolsmelck heeft veel roode stelen / comende wt een wortel / ende dese stelen sijn van onder tot bouen met smale langhe bladerkens becleedt / bijna gelijck alst gemeynste wildt Vlas. Op den steel wassen geel croonen. De wortel is bruyne ende houtachtich. Dat breedt Wolsmelck heeft eenen dicken langhen gruenen steel / en sijn bladeren sijn lanck en smal. Het gelijck dat groot Wolsmelck seer wel van bloeyfel en saet. En het heeft oock een houtachtighe wortel.

Plaetse haerder wassinge.

Deerste geslecht van Wolsmelck wast hier en ginder inde houen / en inde wijngaerden. Dat tweede wast op sandtachtighe heyden / ende vochtighe velden. Dat derde vindmen int woudt ende in bosschen.

Den tijt.

Dat saet van Wolsmelck wordt tegen den Herst rijp. Sijn saet vergadert men int beginfel vanden Somer.

Natuer ende complexie.

Dese cruyden sijn werm inden vierde graet / en si droogen seer / si etsen ende

Cap. CCCXVI.

Tithymalus platyphyllos.
Breede Wolsmelck.

Van Wolsmelck.

Cap. CCCXVI.

E en eten inwaerts / en sijn bernen / sonderlinge dmelck dat wt dese cruyden compt. Cracht ende operatie.

Dat melck sap is alder crachtichst / daerna tsaet / de bladeren ende wortel. Maer dese cruyden worden meer van buyten geuseert dan van binnen / om haer schorstheyt van hoofde en werften daermede te verdwijnen / want si suyneren seer / en maken reyn. Men ghebruyct oock dese ghestooten wortel / cruyden / ende melck / tot quade erfseerichheyt oft schorstheyt des hoofts / een salue daeraf ghemaect. De buytenste schorssen van dese wortel eenen dach ende nacht in melck oft azijn te weycke geleyt / ende wederom gedroocht ende ghestooten ende gepuluerizeert / ende daeraf een half drachma met Meede oft wijn ingenomen / dat drijft alderhande waterachtige vochticheyt wten lijue. Daerom sijn dese cruyden sonderlinge goet voor de gene die dwater laden. Maer men salse altijt met sorge gebruycken / en altoos mastix daer bi doe / om haer cracht wat te benemen / en op dat sijn der magen te min schadelick sijn mogen. Maer dbeste is datmen dese cruyden alleen van buyten vseren / aenghesien datse seer heet sijn ende seer innewaerts eten ende bernen.

Van Clauercruyt.

Cap. CCCXVII.

Den naem.

Trifolium pratense purpureum.
Bruyne Clauercruyt.

A Clauercruyt wordt in Griecr geheete Triphyl lon chortocopyon / ende in Latijn Trifolium pratense. Alle cruyden die drij bladeren hebben / worden in Duytsch Claueren geheete / en sonderlinghe dit cruyt / dwelck drij bladeren heeft / en het wast geern inde beemden.

Geslecht.

Dit Clauercruyt is drijerhande. Deerste heeft schoon lichtbruyne bloemen / ende daerom heetet bruyne Clauercruyt. Dat tweede heeft witte bloemen / ende daer doze heetet wit Clauercruyt. Dat derde heeft gheel bloemen / ende daerom heetet geel Clauercruyt / oft cleyn Steenclauer.

Tsaetsoen.

Bruyne Clauercruyt heeft veel ronden teeder steelkens / en haer ionctuerkens sijn met dri Clauerbladerkens becleet / bo

X iij uen

Van Clauercruyt.
Trifolium pratense album.
 Wit Clauercruyt.

Vnen op de stelen wassen liefslijcke/lichtbruyne/ronde/tsamen ghedrongen bloemen/ en als dese verwelcken/dan compt daer rondt saet / dat leyt in gedrongen huyskens geslotē/ en dat smaect gelijk Wicken. De wortel is houtachtich en lancē. Wit Clauercruyt is den voorgaenden cruyde gheleijck/witgenomen dat sijn stelen row en gehayt sijn / en desgelijck ooc de bladeren/die oock daertoe wat langer en smaelder sijn dan bruyne Claueren. Dit cruyt crijcht witte bloemē. Geel Clauercruyt crijcht ronde biesachtige steelkens en ronde Clauerbladēkens. Sijn bloemkens sijn cleyn in een gedrongen/geel van coluer/ende als si rijp sijn/so wordent swerte bollekens/dat is crom ghedronghen saet in swerte vellekens ghesloten.

Plaetse haerder wassinghe.

Dese Clauercruyden wassen oueral inde beemden / ende inde hoven. Dat geel wort oock int Coren ende op de ackers ghenonden.

Den tijt.

Dese cruyden bloeyen meest in Maio ende Junio/ende na desen brengen sij haer saet voort.

Die natuer ende complexie.

Si sijn werm ende drooghe van natueren/also haren smaect dat wt wijst/ende so wi in onsen Latijnschen Herbario verclaert hebben.

Die

Cap. CCCXVII.
Trifolium pratense luteum.
 Geel Clauercruyt.

Van Clauercruyt. Cap. CCCXVII.

D

Die cracht ende operatie.

Dese Clauercruyden sijn goet gesoden ende gedroncken voor de vrouwen die den witten vloet hebben. De bloemen met dat saet in water ende olie ghesoden / daermiede rijpen de herde bloetsweeren ende swellin ghen/alsinen dit daerop leyt.

Van Bocrbaert. Cap. CCCXVIII.

Den naem.

A

Dit cruyt is daerom Bocrbaert gheheeten / om dat sijn bloemen eenen grissen baert ghelijck sijn / oft om des wille dat sijn gecroonde bladerkens/die onder aende knopkens vande bloemen staen/ eenē baert van eenen bock gelijck sijn. Sommige heeten dit gewas oock Coeckoeckbroot/wat het heeft gemeynlic aen sijn knoppen oft ioncturē wit schuym gelijck speecksel/en sij meynen dat de Coeckoeck sulcx doet. In Griecx heet het Tragopogon/ende Come/ende in Latijn Barba hirci / ende Coma. Inder Apoteken en wordet niet ghebruyct.

Maetsoen.

Bocrbaert heeft eenē ronden knoop achtigen langē steel. De bladerē staen na bi malcanderē aenden steel/bicans totten eynde toe/ gelijckende den bladeren van tammē Soffraen oft Loock. Opten steel wassen dubbel/geel/ groote/ gesterrēde bloemē. Als dese vergaē/ dan wordent groote hayzighe bollen/ veel grooter dan de bollen van Keerelcruyt/dit wolachtich hayz heeft swert saet onder hem / also vliecht elck sadeken wech met sijn wolle/ die opt scherpe vātsadeken staet. De wortel is wit enderondt/vingers dicke. Dat gants gewas is binnen vol melcks.

Plaetse daert wast.

Bocrbaert wast oueral inde hoven ende in beemden.

Den tijt.

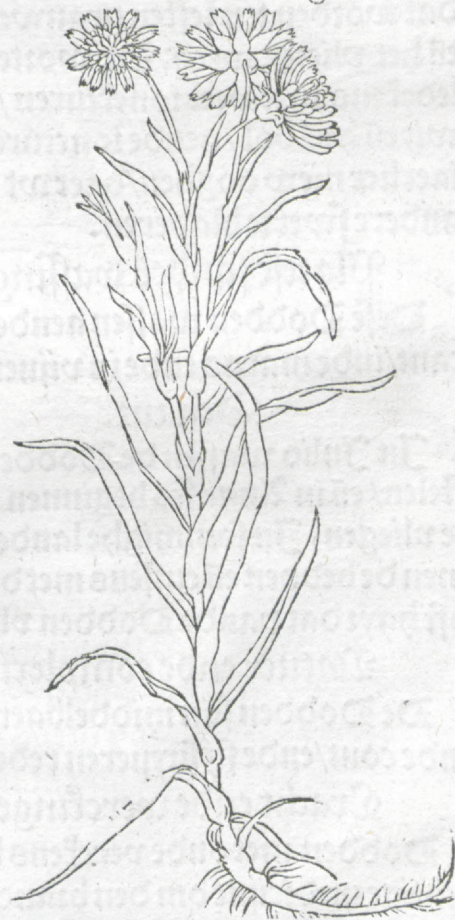
Bocrbaert bloeyt meest in Maio en Junio. Men vindes oock noch in Augusto/als dat Gras wederom wast.

Natuer ende complexie.

Dit ghewas is suete/daerom moetet redelick werm sijn/ ende oock ist wat vochtich.

Cracht

Barba hirci. Bocrbaert.

E Cracht ende operatie.

Als dit cruyt ionck is dan eedtmient om sijnder suetheyt wille. Men macht oock coken / ende inde spijsse ghebruycken ghelijck als ander cruyden. Het is wt nemende goet voor een heete maghe / ende tot ghebreken in de borst / leuer / nieren ende blase. Sijn sap is wonderlijcken goet teghen steecten inde sijde.

Van Lisdodden. Cap. CCCXIX.

Den naem.

A Lisdodden heeten in Griecx Typhe / en in Latijn Typha. Dit ghewas en wort inde Apoteke niet ghebruyct.

Laetsoen.

Dit gewas cruycht lange swerte bladeren / gelijk den wil den Galigaen / maer sij zijn sinal en scherp. Het heeft eenen effenen calen steel / sonder knopen / en niet hol. Op de stelen wassen de colue oft dodden / dat en is anders niet dan sijn tsamen tgedrongen bloemen / ende dat worden ten lesten grauwe wolle / en het vlicht wech. De wortel is vol ledelens met veel ioncturen / binnen wit en heel bol / aende ioncturen comen iaerlicx nieuw ooghen / daerwt wassen andere swerte bladeren.

Plaetse sijnder wassinghe.

B Dese Dodden wassen aende water cant / inde maras ende in vijuers.

Den tijt.

In Julio wassen de Dodden op de stelen / en in Augusto beginnen si wech te vliegen. In sommighe landen vult men de bedden en cussens met de wolle oft hayr dat vande Dodden vlicht.

Natuere ende complexie.

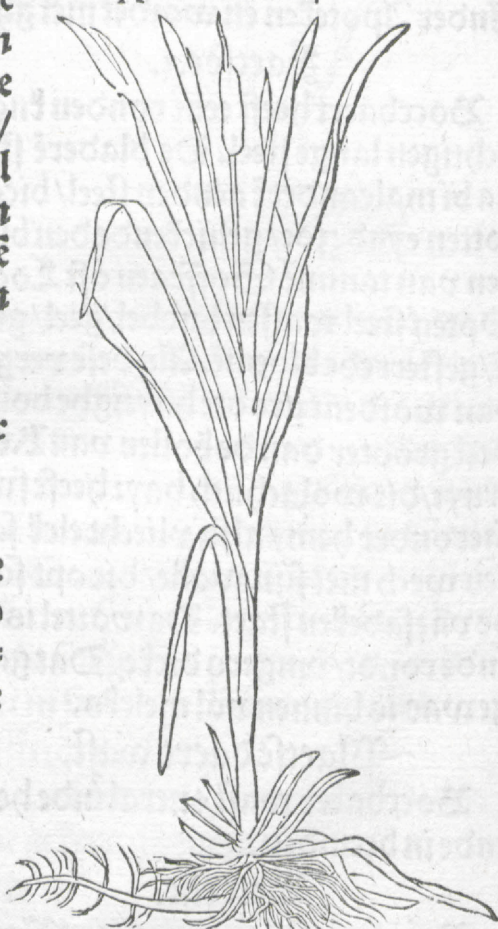
De Dodden zijn middelbaer werm ende cout / ende sij suynen redelick.

Cracht ende werckinge.

Dodden met oude verckens liefe ghemengt / dat is een goede en waerachtige medicijne om den brandt van verberntheyt daermede te lesschen ende te verdriven / als ment also daerop leyt. De Cuypers besigen de lange swerte bladeren / om den bodem vande vaten daermede te voeghen.

Van

Typha. Lisdodden.

Van Torcksch Coren. Cap. CCCXX.

Den naem.

A It gewas daer wi hier af scrijuen / dat is cortelinge wt Torckien / Asia ende Grieken landt / hier int landt ghebracht / en daerom heetment Torcksch Coren. In Latijn en heetet noch anders niet dan Turcicum frumentum.

Geslecht.

Men vindt vierderley geslechte oft sorten van Torcksch Coren. Deerste leuert bruyn Coren / dat tweede rootachtich Coren / dat derde geel Coren / dat vierde wit Coren. Sij hebben ooc een onderscheet inde aren / de

Turcicu frumentu. Torcksch Coren

welcke / al ist dat si alle geen vlimmen en hebben / nochtans dragen sij bloey sel na coren dat si brengende bruyn dander root / ende so voortaan. Anders zijn si malcanderen ghelijck / ende daerom hebben wij die al onder een figure begrepen.

Laetsoen.

Torcksch Coren heeft seer hooghe oft langhe halmen oft stelen / ende die zijn rondt ende dicke / ende ter wortel waert zijn sij bruyn / met veel knopen oft ioncturen. Het heeft langhe bladeren / ghelijck scherpe Riedt bladeren. Op de stelen wassen aren / die zijn sonder vlimmen / ende sij zijn heel ydel / want sij en brengen daerin geen saet / ende sij draghen bloey sel ghelijck de Kogghe / nu bruyn / nu root / wit oft geel / daerna dat sij Coren brenghe. Dat Coren is drijcantich / ligghende in groote ronde dicke grasscheede gesloten / dewelcke ter syden vande halmen wt de ioncturen sluypen. Dit Coren leyt oock herdt tsamen ghedronghen / want elck scheede heeft somtijts acht regelen / somtijts thien / maer selden daerover. Dat dun hayr / dewelck bouen wt de grasscheyden wast / dat is van sulcker coluer / ghelijck dat Coren dat daerin leyt. De wortel is van veel cleyn hayrens tesamen gheset.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dit Coren is eerstmael wt Torckien hier in dit landt ghebracht. Het compt wel op / ende daeromme ist nu seer ghemeyn / want men saeyet in de bouen.

Den

D

Den tijt.

Torcksch Coren moet inde Lenten/ende principalick inden April/ghe
saeyt worden. Maer tegen den Herst wordet hier te lande eerst rijp.

Die natuer ende complexie.

Torcksch Coren heeft sonder twijfel sulcken natuere ende complexie
ghelijck de Terwe/ende de redene van dyen hebben wij in onsen Latijns
schen Herbario verclaert.

E

Cracht ende operatie.

Gelijck als dat Torcksch Coren de natuere heeft vande Terwe/alsoo
heuet oock de operatie. Van dit Coren maectmen wter matē schoon wit
meel/daer af bactmen broot/dat stopt lichtelick. Ende daerom seytmen
datmen in Torckien van dit Coren geen broot en bact/dan in dieren tij-
den/alsinen geen ander coren crijghen en can. Dat sap dat wt de blader-
ren gheperst wordet/dat wilt cont sijn/ende daeromme wordet veel ghe-
besicht tottet wildt vier.

Van Thymus. Cap. CCCXXI.

Den naem.

A

Dit cruyt heet oock in Griecx ende Latijn Thymus. Deres-
dene waerom dattet al-
so heet/suldi in onsen La-
tijnschen Herbario be-
screuen vinden.

Thymus. Thymus.

Haetsoen.

Thymus is een cruyden met veel
tackens/die sijn becleet met seer cleyn
bladerkens/den bladerkens van Ser-
pyllum ghelijck/maer sij sijn cleyn der
ende donckergruender. Int sop van
dese tackens wassen schoon cleyn lijf
verwige bloemkens/gelijck de bloem-
kens van Knel. De wortel is veesach-
tich/en sij heeft veel gruen schuetkens/
daer si mede in deerde wortelt. Dit ge-
heel gewas heeft eenē stercken ruc/ge-
lijck de Serpyllū/mer hi is lieslijker.

Plaetse sijnder wassinghe.

Den Thymus wast geerne op ma-
gher steenachtighe eerde/daer de son-
ne dickwils schijnt.

Den tijt.

Thymus bloeyt spade/also Theo-

phrastus

Phrastus scrjft/te weten ontrent S. Jans dach int midden vande so-
mer/ende sijn bloemen sijn altijt volbyen.

Natuere ende complexie.

Thymus is werm ende drooghe inden derden graedt.

Die cracht ende operatie.

Thymus met hueninck ghesoden ende ghedroncken/dat is goet voor
de gene die kichen ende eenen swaren adem hebben. Si lost oock de wor-
men/ende de secundine/ende hi brengt den vrouwen haer maent/ende hi
doet dat gheronnen bloet scheyden. Met sout ende azijn is hij goet ghe-
droncken/want door den camergancē lost hij de taey humoren en voch-
ticheyt/Pituita ghenaept. Een electuarie met hueninck ghemaect van
ghedroochden ende ghepuluerizeerden Thymus/ende dat gevseert/dat
doet de sluymen wel wtworpen. Den Thymus met azijn gestooten/en-
de gheapliceert/dat verteeret de swellinghen die van conde vloten co-
men. Hij verdrjft de wratten/alsinent daerop leyt. Hij is goet tot wees-
dom inde hupen/met wijn ende Gersten mout ghemengt ende daerop
gheleyt. Alle de ghene die onstercke ooghen ende crancē ghesicht hebben/
sullen altijt Thymus in haer spijse doen/want daertoe is hij wonder-
lijcken goet. Thymus is oock seer goet den ghenen die de vallende sieck-
te hebben. Ende als yemandt gheualen is/dan salmen hem daeraen las-
ten riecken/so compt hij wederom tot hem seluen. Als yemant Thymus
met hueninck ende azijn ghemengt op sijnen buyck leyt/soo lost hij veel
windts. Desghelijck oock/alsinent op de gheswollen manlickheyt leyt.
Desghelijcken operatie heeft hij oock alsinent droocht/ende een drach-
ma van dat puluer met Meede nuechteren inneempt. Thymus ghepul-
uerizeert ende met sout ghemengt/ende inde spijse ghevseert/dat maect
goeden appetijt om eten.

Van groote Chamedren.

Cap. CCCXXII.

Den naem.

A

Dit cruyt heet in Griecx en Latijn Teucrium. Het mach
wel groote Chamedren heetē/wat het is den Chamedre
seer gelijck/wtgenomē dattet veel grooter en langer is.

Haetsoen.

Groote Chamedren is een gewas ghelijck een roede/
met bruyen stelen ende ronde gecronckelde bladeren/den Chamederbla-
derkens heel gelijck/en ringsomme gekerft gelijck een sage. Sijn bloem-
kens sijn cleyn en bruyen/gelijck de bloemkens van Chamedren. De wor-
tel is van veel cleyn dunne witte veeskens tsamen gheset.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dit cruyt en heeft niet langhe hier int landt gheweest/soo ick meyne/
S want

Van groote Chamedrien.

B want het is wt vrembde landen gecomen/ en men moetet inde houen saeyen ende planten.

Den tijt.

Set bloeyt in Junio ende Julio/ gelijk de Chamedrien/ ende daerna leu-
ret sijn saet.

Natuer ende complexie.

Dit gewas is werm inden tweeden
graedt/ ende drooghe inden derden.

C Cracht ende werckinge.

Groote Chamedrien gedroocht/ ge-
soden ende ghedroncken/ daeraf wort
de milte seer cleyne. Set is goet voor
de ghene die sieck sijn inde milte/ als
ment met azijn ende met vijghen men-
ghet/ ende ouer de milte leyt. Dock ist
goet voor de ghene die van venijnich
ghedierte ghebeten sijn/ als ment met a-
zijn mengt ende daerop leyt.

Cap. CCCXXII.

Teucrium. Groote Chamedrien.

Van S. Jans cruyt. Cap. CCCXXIII.

Den naem.

A Int Jans cruyt heetet in Griecx en Latijn Hypericum.
Sommighe heetent oock in Latijn Perforata/ ende Fu-
ga demonum/ om dat sijn bladerkens/ als inen se teghen de
Sonne houdt/ sien als of se met naelden doorsteken wa-
ren/ ende men seyt dattet alle quaet ghespuys van ghee-
sten veriaecht.

Haetsoen.

S. Jans cruyt heeft eenen bruyne rooden viercantighen steel/ met veel
tackens verciert. Sijn bladerkens sijn den bladeren van Wijnruyte niet
ongelijck/ sijnde cleyne ende smal/ ende het schijnt als of se al met naelden
doorsteken waren/ als geseyt is. Bouen int sop wassen geel bloemen/ elck
bloem hebbende vijf bladerkens. Als inen se met de vingheren in stucken
wrijft/ so comt daer bruyne root bloedich sap wt. Na dat dese bloemen
afghenallen sijn/ so volgen daer hawkens na/ die sijn achter aenden steel
rondt/ bouen scherp toegaende ghelijck een Gersten coren/ ende in dese
hawkens leyt swert saet/ dat rieckt ghelijck hers. Set heeft een houtachtighe/ langhe/ geel wortel.

Plaetse

Van S. Jans cruyt.

Cap. CCCXXIII.

B

Plaetse daert wast.

Hypericum. S. Jans cruyt.

S. Jans cruyt wordt oueral inde
haechbosschen ende op de canten van
de ackers gheuonden.

Den tijt.

Dit ghewas bloeyt meest in Julio
ende Augusto/ ende daerna brenghet
sijn saet in hawkens.

Natuer ende complexie.

S. Jans cruyt is werm ende droo-
ghe van natuer/ ende subtyl van sub-
stancie.

Cracht ende werckinge.

C S. Jans cruyt met bloemen ende
saet gesoden ende gedroncken/ dat lost
de vrine/ en brengt den vrouwen haer
maent. In wijn gesoden en gedron-
cken/ verdrijuet de tertiane oft quartan-
ne/ dat is te segghen/ de drijdachsche
en vierdachsche cortse. Sijn saet ge-
soden/ ende veertich daghen veruol-
gens ghedroncken/ dat geneest de wee-
dom inde huepe/ dat is dat sciatica. De bladeren metten sade gestooten/
daermede gheneestmen de verbrandtheyt/ als ment daerop leyt. De bla-
deren ghedroocht ende ghepuluerizeert/ dat gheneest de ruyl rottende vl-
ceratien ende sweeringhen/ als ment daerin stroyt. Dat saet ghesoden en
de ghedroncken/ dat stopt den loop des buycx/ ende tis wt nemende goet
tot den steen inde blase.

Van Belsencruyt.

Cap. CCCXXIII.

Den naem.

A

Belsencruyt oft Jusquiamus/ dat heetmen in Griecx en-
de Latijn Hyoscyamus ende Apollinaris. De Arabische
meesters heetent Altercum. Inder Apoteken heetet Jus-
quiamus. Den oorspronck van sijn namen staet bescre-
uen in onsen Latijnschen Herbario.

Geslecht.

Soewel dat de oude meesters gescreuen hebben van drijerley Belsen-
cruyt/ nochtans en is ons nu ter tijt maer een bekent/ wyens contrefeyt
sel ende figure wi hier gheset hebben. Aldus so willen wi op dit pas van
deen scrijuen/ ende laten dander varen.

S ij Saet

B

Tsaetsoen.

Hyoscyamus. Belsencruyt.

Belsencruyt heeft seer dicke stelen. Sijn bladeren als die eerst wtwassen/die sijn seer breedt/saecht/weeck/ende wolachtich/doorsneden en gheclouen bijna ghelijck Eycken loof/doncker aschverwich gruen. Dese bladeren worden opwaerts aenden steel cleynder/sinaelder/en scherper/gekerft met vijf oft seuen scherpe punten/int aensien gelijck een handeken.

C De bloem dat sijn bleecke doderverwighe bellen oft schellen/cruypende eerst gelijck wtbyen huyskens/ende sij hebben binnen vier oft vijf purpuren kopkens/ende als dese afvallen/soo wordent ghelijck pottkens met cleyn deckselskens toegedect/die wassen aenden steel in ordinancie tot bouen toe. Hierinne leyt saet/ende als dit rijp is/dan ghelijck den Huelsade/maer tis grauwer ende eerdverwiger. Dit cruyt heeft een geel slechte wortel/vingers dicke/met veel veesen.

Plaetse sijnder wassinghe.

Jusquiamus wast oueral aenden watercant/aenden wech/ende in oude hofsteden.

D

Den tijt.

Belsencruyt bloeyt den gantsen somer/ende principalick in Julio.

Die natuer ende complexie.

Belsencruyt en tsaet sijn cout van nature/en den menschen schadelick/somtjts oock dootlick/en daerom en salment niet van binnen innemen.

Die cracht ende operatie.

Jusquiamus gruen gestooten/alleen oft met Gersten mout gemengt/en geappliqueert/dat stilt alderhande pine en doet die cesserē. Dat sap dat wt dit cruyt gheperst is/daerin maectmen doeckens nat/en die leytmen ouer heete/loopende/ende quade ooghen/want dat doet haer hitte/ende vloten/ende haer ghebreck cesserē. Dat sap oft de olie van tsaet inde ooren gedaen/dat doet de steecte ende pijnē inde ooren vergaen. Nochtans salment met sorghen ghebruycken. De bladeren doen alderhande gheswel cesserē en vergaen/als men se also gruen daerop leyt. Si stillen ende verdriue de pine der leden/dat Podagra dat van hitte compt/als si met Gersten mout gemengt worden/en gestootē en daerouē geslage.

En

E Een voetwater van Jusquiamus gemaect/dat maect den mensch slapende. Desgelijck doet oock de olie die van tsaet gemaect is/met azijn gemengt/ende opt voorhoofte/ende inden slaep vanden hoofde gestreken. De bladeren stelpen dat bloeden/ende sij sijn goet voor de vrouwen die haer suueringe te seer ouervloedich hebben/gestooten ende daerop gheleyt. De wortel van dit cruyt in azijn gesoden/en sekeren tijt lanck inden mont gehouden/daermede vergaet de groote onlijdelijcke pine inde tanden. In summa/aengesien dat de gruen Belsen bladeren/dat saet/ende tsap/niet alleen den mensch/maer oock twee en de beesten dul ende rasende maect/so en salment niet van binnen innemē/maer alleenlick van buyten vseren/om de pine te doen cesserē/ende den mensch slaperich te maeken/ende tselue salmen ooc doen met discretie. Dit vermane ick hier/om de quacksaluers ende lantvaerders wille/die somtijts met dit Belsencruyt seer grof omgaen. Maer waert sake dat de heeren daertoe sagen/dat men dese netboeuen niet toe en liet de lieden soo iammerlick te bedriegen/so en waer dese vermaninghe niet van noode.

Van Meertsbloemen. Cap. CCCXXV.

Den naem.

21

D

It gewas/dwelck wi Hyacinthus ceculeus maior mas. Groote blauw Meertsbloem manneken.

hier Meertsbloemen heeten/dat is een maniere van bloemen die in Griecx ende Latijn Syacynthi genoemt sijn. Daerom heeten se Meertsbloemen/om dat se meest inde Meerte wtcomen/als haer de blauw Violetten verthoonen.

Geslacht.

B Na de beschrijvinge van Columella/so sijn de Meertsbloemen principalick tweederhande/blauw en sneewit. De blauwe heeten Syacynthi cerulei/ende dier isser vier sorten oft geslechten/die ons bekenet sijn. Deerste is wat groter van wortel en bladeren dan de andere/ende daeromme heeten wi die tot een onderscheet/groote blauw Meertsbloem manneken. Dat tweede is den eersten seer gelijck/maer tis wat cleynder van wortel/bladeren en bloemen. Ende dit hebben wi den naem ghegeuen groote blauw Meertsbloem wijf.

S iij ken.

Hyacinthus cceruleus maior foemina. Hyacinthus cceruleus minor mas.
Grote blauw Meertsbloem wijffen. Cleyn blauw Meertsbloem manneken.

Hyacinthus cceruleus minor foemina.
Cleyne blauw Meertsbloem wijffen.

Hyacinthus niueus.
Witte Meertsbloem.

Van Meertsbloemen. Cap. CCCXXV.

Cken. De derde Meertsbloeme heeft ghemeynlick niet meer dan twee bladeren/ende haer bloemen staen ghelijck sterren/den blauwen Violetten niet seer onghelijck/ende wij heeten dese cleyn blauw Meertsbloem manneken. De vierde Meertsbloem heeft ghemeynlick drij bladeren/ende haer bloemen sijn ooc veel bleeker dan de voorgaende/ende men heetse cleyn blauw Meertsbloem wijffen. De vijfde is der vierde in alle dinghen ghelijck/wtghenomen dat de bloemen van dese sneewit sijn. Ende daeromme gheeft hem Columella sijnen rechten naem/ende hij heetet Niueus Hyacinthus.

Haetsoen.

De Meertsbloemen hebben gemeynlick twee oft drij bladeren/die sijn smal ende lanc/ den bladeren van Loock oft van Veldtayeuyen seer gheelijck. Tusschen dese bladeren comen cleyn dunne steelkens wt ghelijck als Biesen/ende die sijn met blauw bloemkens beset/die aende twee eerste geslechten seer cleyn ende ront sijn/gesaetsoneert ghelijck een laetbusse/ende daer bouen op staet een cleyn schoon wit stercken. De twee ander geslechten hebben gesterrede bloemkens/ende dat leste gheslecht heeft sneewitte bloemkens/also wi hier vore verclaert hebben. Als die bloemkens vande twee eerste gheslechten afvallen/so wordent drij cante bollekens/ende in elke clijstere leyt een ront swertgraw sadeken besloten. De bloemen vande drij leste/dat worden ronde knoppen/so groot als Erwtten/somtijts oock meerder/ende die liggen vol goutgeel saets ghelijck als Milie oft Hirs. De wortel is ront ghelijck eenen Aeyuyen bol/deen groter dan dander/also die figure dat claerlick wtwijst.

Plaetse haerder wassinghe.

Meertsbloemen wassen geerne in dicke bosschen ende geberchten. De twee eerste geslechten en sijn niet so ghemeyn als de twee leste.

Den tijt.

De Meertsbloemen comen al wt inde Lenten/ende als dan brengen ende leueren sij haer schoon bloemkens. Nochtans comen de twee eerste wat langamer wt dan de leste/want die comen ghemeynlick wt int leste van Februarij ende Martij. Inden Mey verdwijnen sij wederomme ghelijck meer ander cruyden.

E

Natuer ende complexie.

De wortel van dese Meertsbloemen is condt inden tweeden graedt/ende drooghe inden eersten. Maer tsaet is drooghe inden derden graet/ende middelbaer werm ende condt.

Cracht ende operatie.

Als men dese wortel met wijn stootet/ende op de schamelheyt van eeni gheionghers strijcket/soo en sal daerop gheen hayr comen wassen. De wortel met wijn ghedroncken/dat stoppet den loop des buycks/ende lost de vrine/ende is goet den ghenen die van venijnich ghedierte ghebeten sijn. Dat saet stoppet meer/daeromme heeftet meer crachten om den

S iij loop

loop des buycr te doen cesserē dan de wortel. Dat saet met wijn gedroncken / dat geneest de geelsiecke. Sommighe nemen Auer oone daertoe.

Van Ysope.

Cap. CCCXXVI.

Den naem.

A Ysope oft Hyssop heetmen in Griecx ende Latijn Hyssopus. Ende so heet oock inder Apoteke.

Gheslacht.

Men vindt tweederhande Ysope / tam ende wildt. De tamme wordt inde hoven gheset / ende daeromme heetmen die oock hof Ysope. De wilde heetmen berch Ysope / om datse op de berghen wast.

Aetsoen.

De hof Ysope is een houdtachtich cruyt / hebbende een herde wortel / ende daerwt wast eenen stam / somtijts twee oft drij / na dat den stock oudt wordt. Het cruyt veel tackens oft rijkens / die sijn van onder tot bouen met schoon gruen bladerkens becleedet / van saetsoene ghelijck de bladerkens van Saturon oft Kuel. Het leuert bloemē / die sijn op bruyt blauw ghecolumeert / ende dese bloemen staen aen malcanderen deen bo-
Unen dander gelijc een are. Als de bloemen afvallen / dan volcht daer cleyt sadeken na / dat leyt in huyskens besloten. De wortel is lanck ende houtachtich. De wilde Ysope en is ons noch niet ter hant comen / ende daeromme en consten wij die niet af conterseyten.

Plaetse haerder wassinghe.

De tamme Ysope wordt oueral in de hoven gheplandt. De wilde wast op berghen / also wi gheseyt hebben.

Den tijt.

C De hof Ysope bloeyt principalick in Julio / ende dan behoortmen se te vergaderen / om der bloemen wille.

Natuere ende complexie.

De Ysope is werm ende drooghe inden derden graedt / ende sij is van subtyl substantie.

Cracht ende werckinge.

Ysope met Vjgen / Wijnruyte en

Hyssopus.

Ysope.

hueninck

D hueninck in water ghesoden ende gedroncken / dat helpt den genen die kichen ende swaren adem hebben / en langduerenden hoest en snoteringe. Ysope met hueninck gemengt / en in maniere van een electuarie inghenomen / dat doodet de wormen. Ysope met Orymeli ingenomen ende ghesodroncken / dat lost de taey slijmicheyt door den camerganck. Ysope met Vjgen gegeten / dat laxeert. Het maect goede coluer. Het verteert dat geronnen bloet dat onder blauw geslagenheyt leyt / in water ghesoden ende daerop gheleyt. Met Vjghen ghesoden ende tsop gegorgelt / dat is goet voor den huyghe / ende geswel inde keele. Ysope met azijn gesoden / ende tsop daer af inden mont gehouden / daermede versuetet den tandtsweer. Het is seer goet teghent bijten van nateren / met Roomschen Comijn ende hueninck ende sout ghestooten / ende daerop gheleyt. Ysope in olie ghesoden ende ghestreken / dat verdrift de luyfen. Dwater daer Ysope in gesoden is / dat geneest ruydicheyt / schorste hoofden / ende quade crauwagie / als sint daermede wascht.

Van Waterpeper.

Cap. CCCXXVII.

Den naem.

A terpeper heeft daerō Hydropiper. Waterpeper. dyen naem om dattet scherp ende amper is van sinake / en tbernt op de tonghe ghelijck als Peper. Sommighe heetent oock Vlieghecruyt / om des wille dat de vliegen ende muggen oft muesien niet aenrueren en sullen yet dat met dat sap van dit cruyt bespraeyt is.

Aetsoen.

Waterpeper heeft eenē vasten / stercken steel met veel knopen ende ioncktwerkens. En hierop wassen sijn bladeren / die sijn den Wilghebladeren gelijck / grawachtich van coluere / ende sonderlinghe op dye sijde ter eerdenwaert. Sijn bloemen sijn te samen gedronghen / ghelijck een scherpe / sinakle are / ende sneewit van coluere. Als dese afvallen / soo leueret bruyt breedt saet / dat is oock heet op de tonghe. De wortel heeft seer veel veesen.

Plaetse

Van Waterpeper. Cap. CCCXXVII.

B Plaetse sijnder wassinghe.
Waterpeper/na dat sijnen naem wtwijst/wast geerne op vochtighe
plaetsen/bij vijvers/poelen/ende vischputten.

Den tijt.

Waterpeper bloeyt meest in Augusto/ende daerna leueret sijn saet.

Natuer ende complexie.

Waterpeper is seer werm ende drooghe.

Cracht ende operatie.

De bladeren ende tsaet ghestooten/dat verteert de sweeringhen ende
gheronnen bloet/ligghende ondert ghene dat blauw ghestooten oft ghes-
slaghen is/alsment daerop leyt. De bladeren ghedroocht ende ghepulue-
rizeert/daarmede machmen de spijs bereyden in stede van Peper. Dat
sap dat wt de bladeren gheperst is/dat is goet tot vnyl wonden/om die
daarmede te wasschen.

Van Wolcruyt. Cap. CCCXXVIII.

Den naem.

A Wolcruyt dat heetmē oock Toortscruyt/oft Keersscruyt.
In Griecx heetet Phlomos/in Latijn Verbascum/Can-
dela regis/Candelaria/en Lanaria/inder Apoteke Ca-
psus barbatus. Den oorspronck van dese namen staet
in onsen Latijnschen Herbario gheallegeert.

Gheslacht.

Men vindt principalick sesterhande Wolcruyt. Deerste (also Diosco-
rides scrjft) heetet Verbascum candidum mas/dat is te segghen/wit
Wolcruyt manneken/oft Toortscruyt. Dat tweede heetet Verbascum
candidū femina/dat is/wit Wolcruyt wijfken. Dat derde swert Wol-
cruyt/oft Wolbladeren. Dat vierde Verbascum sylvestre/dat is/wildt
Wolcruyt. Dat vijfde Verbasculum/dat is cleyne Wolcruyt/ende dit
is tweederhande. Deen geeft eenen goeden stercken ruck/ende dit heet-
men S. Peeters cruyt/oft geel Hemels sluetel. Dander en rieckt niet/en-
B de dat heetet witte Sluetelbloemen. Dat sesste heet Lychnitis/ende in
Duytsch Marien rooskens/ende dit is oock tweederhande/bruyn en-
de wit. Dit sijn alle de soorten van Wolcruyt/die ons nu te deser tijt
bekendt sijn.

Gaetsoen.

Dat eerste heeft eenen hooghen grauwen ghehayden steel/dit is van
onder tot bouen toe met bladeren verchiert/alsoo dat altijt een blat bo-
uen dander staet/altijt cleynder ende smaelder. De bladeren beneden bij
de wortele/die sijn seer breedt ende lanc/wit aschverwich gruen/wol-
achtich ende saecht. Bouen de bladeren verthoonen haer geel welrie-
kende bloemen/die staen rondtom den steel tot bouen toe/en elck bloeme
is met

Van Wolcruyt. Cap. CCCXXVIII.

C is met vijf bladerkens onderscheyden. Als die afvallen/so worden dat
ronde gehayde bollekens oft knoppekens/die sijn vol saets gelijck Snel
saet/maer tis cleynder. Ende desen langen steel met sijn bloemen siet ghe-
lijck een schoon keersse oft toortse/ende daerom heetment oock Toort-
cruyt/also bouen ghescreuen is. Het heeft een lange slechte wortel/die is
houtachtich ende rondt/ende vinghers dicke. Dat tweede is desen ge-
lijck van stele ende wortele. Sijn bladeren sijn wit/ende wat wolach-
tich. Sijn bloemen sijn sneewit/elck bloeme met ses bladerkens onder-
scheyden. Tsaet leyt oock in knoopachtighe bollekens besloten. Dat
derde/dwelck men swert Wolcruyt oft Wolbladeren heetet/dat is den
eersten heel ghelijck/maer sijn bladeren sijn grooter ende sweter. Sijn
bloemen sijn oock veel grooter/ende ghesaetsoneert ghelijck rooskens.

D Dat vierde gheslechte/dwelck men wildt Wolcruyt heetet/dat heeft
langhe ende dicke stelen/ende heeft bladeren ghelijck Sanielbladeren.
Sijn bloemen sijn geel ende minder dan deerste/en sijn hebben een bruyn
oft purpuren stercken inde middel. Sijn wortel is seer dicke/alsoo/dat
dit gants ghewas/dat daerwt comt/wel een boomken gelijck. Dat
vijfde geslecht dat heet S. Peeters cruyt/oft geel Sluetelbloemen/en
dit cruyt spreyt hem wt op deerde met witte gefronsselde bladeren/die sijn

Verbascum candidum mas.
Wit Wolcruyt manneken.

Verbascum candidum femina.
Wit Wolcruyt wijfken.

eerst

Verbascum nigrum.
Swerte Wolbladeren.

Verbascum odoratum.
S. Peeters cruyt.

Verbascum sylvestre.
Wildt Wolcruyt.

Verbascum non odoratum.
Witte Sluetelbloemen.

Van Wolcruyt.

Cap. CCCXXVIII.

Eerst rondt. Tusschen de bladeren wast eenen ronden glatten oft effenen steel / een spanne lanc / ende aschverwich. Int sop van elcken steel hanghen dodergeele bloemen / die sluypen wt witte holle sacckens oft borstels / niet anders dan wt cleyn cloeckens oft sluetelpijpkins / somtijts elue meer oft min op eenen steel. Als de bloemen wtualen / so worden dat cleyn bolleken in maniere vā Suelsaet / die sijn vol swerts cleyns saets. De wortel is wit ende veesachtich / ghelijck de wortel van Wechbreede.

De witte Sluetelbloeme is den voorgaenden cruyde ghelijck / maer dit heeft veel breeder bladeren dan dat. Sijne bloemen sijn heel bleeck / gheel / bijcans wit / ende daeromme heet witte Sluetelbloeme. Sij en hebben gheenen sonderlinghen ruck ghelijck de gheele. Dat seste gheslecht / met namen Marien Rooskens / dat heeft bladeren die sijn aschverwich gruen / dick / saecht / ende wolachtich / ghelijck dat eerste Wolcruyt / maer dese sijn teerder. Sinen steel heeft veel ioncktuieren oft knoppen / ende hi is ghehayt oft wolachtich. Desen steel draecht schoon rooskens / die sijn van coluer bruyt oft wit / ende na dat elck bloem vergaen is / soo comt daer een bolleken ghelijck een Suelbolleken / dat is bouen scherp ghelijck een cleyn Leckel / ende hierin leyt aschverwich saet. Sijn wortel is oock houtachtich gelijck de wortel van ander Wolcruyden.

Plaetse haerder wassinghe.

Dese Wolcruyden vindmen hier ende ghinder. Deerste drij gheslechten wassen ghemeynlick op de heyde / neffens den wech / aende hanghen / ende bij de tuynen. Nochtans en is dat gheslecht met de witte bloemen niet soo ghemeyn / als de twee andere / ende men vindes oock niet o ueral. Dat vierde wast geerne op de heyde / ende sonderlinghe op drooghe ende steenachtighe heyden. De geel Sluetelbloemen oft S. Peeters cruyt dat wast op drooge beemden / ende int Gras. De witte Sluetelbloemen wassen ghemeynlick op de berghen ende in bosschen. De Marien Rooskens die setmen inde hoven.

Den tijt.

De Wolcruyden bloeyen principalick in Julio ende Augusto. Ende men behoort die te vergaderen teghen den Herst. Maer de Sluetelbloemen comen vroech wt / want daeraen merckmen dat de Lenten voor de hant sijn. Ende in dyer tijt behoort men se te vergaderen / want sij verdwinen ende vergaen haest.

Die natuer ende complexie.

De Wolcruyden sijn alle drooghe van natuere / maer nochtans niet seer werm.

Cracht ende operatie.

De wortel vande Wolcruyden in rooden wijn ghesoden ende ghedroncken / dat stoppet den loop des buycks. In water ghesoden ende ghedroncken / soo is sij goet voor de ghene die ghebroken sijn / ende als yemanden in sijn lijf yet gheschoort oft ghequetst is. Item teghen den

T lang

Van Wolcruyt. Cap. CCCXXVIII.

S langduerenden hoeft. Den tandtweer versueter daermede / als men dit sap werm inden mondt houdt. De Wolcruyden met de gheel bloemen inde looghe ghedaen / die maken schoon hayz. De bladeren in water ghesoden ende gheapliceert / die verteeren de coude swellinghen / ende ander sweeringhen. Si sijn oock goet gheleyt op dat ghene dat van eenen Scorpioen ghesteken is. Dese bladeren ghedrooghet / ghepuluerizeert / ende met hueninck ghemenghet / ende dat inde sweeringhen ende wonden ghedaen / die sullen daermede ghenesen. De bladeren van dat wildt Wolcruyt ghestooten / daermede gheneestmen de verbrandtheyt / als men dit daerop leyt. Om Vuyghen allet iaer dore onghescheyndt te houden / soo salmen die op de bladeren van dat vrouwelick wit Wolcruyt legghen / want alsoo blijuense goet. De wortel vande Wolcruyden met Ruyte in water ghesoden ende ghedroncken / dat is goet voor den ghenen die van eenen Scorpioen ghesteken is. Dat Wolcruyt met de gheel bloemen / dat is goet ghesoden ende ghedroncken tot alderhande ghebreken vande borst / als hoeft / sluymen etc. Dat saet in wijn ghesoden / ghestooten ende gheapliceert / dat is goet gheleyt op yemandts leden / die wt een oft wt malcanderen sijn / want dit beneempt de pijn ende tgheswel. Als men de bladeren met dat saet in wijn siedet / ende dan scootet / soo treckt dat de doornen ende splinters wten lijue / ist dat ment daerop leyt. De Sluetelbloemen hebben deselue cracht ende operatie / want de bladeren ende bloemen drooghen neder / ende sij verteeren de swellinghen / ende daeromme sijnse seer goet tot pijn ende weedommen inde knokelen ende ioncktuere / oft Fleercijn. Ende daeromme heeten sommighe dit ghewas in Griec Arthritica / ende bij onsen tijden Herba paralytis / dat is te segghen Gichtcruyt. Dat sop daer de Sluetelbloemen in gesoden sijn / dat verdrift de blaw ende swerte plecken / als men se daermede wascht. Ditselue doet oock dat sap dat men wt de bloemen dwt. Daeromme pleghen de vrouwen haer aensicht met dit sap te bestricken ende te wasschen / om de plecken / masen ende rimpelen wt den aensichte te verdrifuen.

Van Eerdtbesientcruyt.

Cap. CCCXXIX.

Den naem.

Erdtbesientcruyt heetmen Fragaria bij onsen tijden / ende sijn vruchten Fraga / dat is te segghen Eerdtbesyen. Maer hoe de oude Griecsche meesters dit schoon lieflick cruyt hieten / dat en weet ick niet / het en sij messchien Rubus Idcus / ende sonderlinghe tghene dat gheen stekende punctkens oft doornen en heeft / also wi in onsen Latijnschen Herbario met meer woorden bewesen hebben.

Geslecht

Van Eerdtbesientcruyt. Cap. CCCXXIX.

Geslecht.

Eerdtbesientcruyt is tweederhande. Deen heeft grooter bloemen ende vruchten dan dander / ende oock rooder besyen. Anders en hebben sij gheen onderscheedt. Ende daeromme hebben wij die beyde onder een figure begrepen.

Maetsoen.

Fragaria. Eerdtbesientcruyt.

Eerdtbesientcruyt cruypt ende vliedert op deerde / ende het en heeft gheen stengel / maer het crijcht veel lange draeykens / cruypende wt de wortel gelijck als netgaren / en sij haken allesins op deerde aen met cleyn cnoppkens / daerwt comen ionghe stekelinghen. Set heeft ghehayde stelen / ende op eenen steel en wassen niet meer dan drij bladeren / ende elck bladeken is rondt omme ghekerft ghelijck een sage. Dese bladeren sijn oock op een sijde ter eerden waert gants aschverwich / ende si hebben veel ribbekens. Als dese bladeken eerst wtcomen / so sijnse te samen ghenouden ghelijck Clauerbladeren / ende seer gestronsselt. De bloemen sijn ghelijck schoon witte ghesterrede Violetten / binnen gheel. Als de vijf witte bladerkens ter sijden afvallen / so copt wt dat middelste geel dingesten / een row besie / die is eerst gruen / ende daerna als sij heel rijp is / dan soo wordtsen schoon root / binnen vol cleyn sadekens / hebbende eenen lieflick rneck / den suten sinaeck. De wortel is buyten bruyn / ende binnen wit / ghehayt ende veesachtich.

Plaetse haerder wassinghe.

De Eerdtbesyen wassen op drooge grasachtige huenelen / aen haech bosschen / ende inde hoven / maer alderlieft int woudt / ende in berghen daer veel lombre is.

Den tijt.

Eerdtbesientcruyt bloeyt inde Lenten / ende den gantsen somer door tot inden Herft. Maer geen tijt vanden iare en crijchtmen de besien bat dan int beginfel vanden somer.

Die natuer ende complexie.

De bladeren ende wortel van dit cruyt sijn coudt ende drooghe inden eersten graedt. De besyen vercoelen ende drooghen / diewyl datse noch

Tij onrijp

Van Eerdtbeshecruyt. Cap. CCCXXI.

E onrjyp sijn. Maer als sij rijp sijn/dan sijn sij werm ende drooghe.

Die cracht ende operatie.

Dit cruyt ghestooten ende gheappliqueert/dat heylt de wonden. Ghesoden ende ghedroncken/so stoppet den loop des buycks/ende der vrouwen siecke. Dat sop daer af inden mondt ghehouden/dat conforsteert ende sterckt dat tandvleesch/het gheneest de vuyl quade monden/ende het verdrjst den quaden rueck oft stanc daer wt. Dat sap vande bladeren gheneest alderhande ghesweer/ende sonderlinghe int aensicht/ist dat ment daer mede wascht. Ende daer omme sullen de lieden dit sap dickwils ghebruycken/dyen haer aensicht root wtbreect. De Eerdtbesyen ver slaen den dorst/ende sij dienen wel voor een heete Colerike maghe. Dat sap vande rijpe Eerdtbesyen is goet voor de ghene die dat graneel hebben/ghedroncken/ende het suyuert ende purgeert de borst. De wortel ghesoden/ende daer af des auonds ende des morghens gedroncken/dat is goet teghen ouergroote hitte der leuer.

Van Valeriane. Cap. CCCXXX.

Den naem.

Valeriane heet oock Cattencruyt en Voghecruyt/om dat de catten de wortel van dit cruyt geerne riecken/en haer oogen daer mede stercke. In Griecx en Latijn heet het Phu en Nardus syluestris. Inde Apoteke heet het Valeriana.

Geslacht.

Valeriaen is tweederhande. Deerste is groote Valeriana/ende die wort van sommighen gheheeten Theriacaria/dat is/Theriakelcruyt. Dander heet ghemeyn Valeriane. Dat onderscheedt dat tusschen dese twee sorten is/dat suldi hierna bescreuen vinden.

Laetsoen.

Groote Valeriane heeft eenen ronden/holen/effenen/teederen/bruy-
nen stenghel/met ioncturen oft leden onderscheyden. De bladeren sijn
eerst redelick breedt/ghelijck Wechbreebladeren/ende daerna worden si
gheclouen ghelijck bladeren van witten hof Mostaert/van coluere
schoon gruen. Op den steel wassen schoon sneewitte bloemen/hoewel
dat se schijnen lijfverwich te sijn eer sij haer ontpluycken. Als tsaet rijp
wordet/dan vlieg het wech ghelijck dat saet van Lattouwe. Die wor-
tel is vinghers dicke/met veel cleyn veeselingen oft wortelkens daer nes-
sens aen hanghende/door malcanderen ende ouer malcanderen ghe-
lijck de wortel van dat Heylich Kerstcruyt/maer veel geelder/hebben-
de eenen seer lieffelijcken rueck. Ende in sommighe plaetsen vercoopen
de vrouwen dese wortel voor Calmus. De ghemeyn Valeriane is
der voorghenoemden ghelijck van stenghel/wtghenomen dat hij
int

Van Valeriane.

Phu uerum. Groote Valeriane.

Cap. CCCXXX.

Phu uulgare. Ghemeyn Valeriane.

Int opperste canten oft holkelen ende strepen heeft. Sijn eerste bladeren
sijn heel smal/altoos twee/deen teghen dander/ghelijck twee vliegelen/
daerna worden sij wat ronder ende breeder/ringsomme gheclouen/en-
de donckergruen van coluere. Int sop vanden steel wassen lijfverwige
bloemē. De wortel van dit cruyt is cleyn der dan de wortel vande voor-
seyde Valeriane/en sij is vol veesen. Alle iaer stootet sij nieuw cleyn wit-
te wortelkens besjden wt/daer mede reynighet sij haer wederomme.

Plaetse haerder wassinge.

De groote Valeriane moet inde houen ghesedt worden/want sij en
is in alle landen niet ghemeyn. Dander wast in vochte plaetsen/in
beemden/ende in watergrachten.

D

Den tijt.

Valeriane bloeyt den gantsen Somer lanck.

Natuer ende complexie.

Valeriane is werm ende drooghe inden tweeden graedt.

Cracht ende operatie.

Valeriaen wortel ghesoden ende gedroncken/dat lost de vrine. Des-
ghelijcke cracht heeft oock dat puluer/in wijn ghedroncken. Sij doet de
pijne ende weedom cessen/die een mensch in sijn sijde heeft. Sij leuert
den vrouwen haer maentstonde. Men doetse oock inde medicijnen/die

T ij men

Men teghent venijn inneempt/daerom ist seer goet datmen in tijden van Pestilentie daerasdrincke. Item Valeriaen wortel in wijn oft water gesoden/ende dat inde ooghen gedrupt/dat maect een claer ghesichte. Sij is oock wtmemende goet om wonden ende vlceren te heylen en genesen.

Van Linsen.

Cap. CCCXXXI.

Den naem.

Linsen heetmen in Griecx Phacos oft Phace / in Latijn Lens / ende Lenticula. Ende aldus heetment noch inder Apoteke.

Maetsoen.

De Linsen wassen op ghelijck de Wicken/met cleyn steelen/een elle lanck/ op alle sijden becleet met cleyn bladerkens ghelijck veederkens. Elck blat heeft sinen draet oft clauwierken / daert mede haect ghelijck de Erwtten. De bloemkens worden bruyn met wit gemengt/ en sij cruyppen onder wt den steel tusschen de bladeren tot bouen toe / also dat de opperste bloemkens noch nauwelick haer hawkens en hebben/ als de onderste rijp worden. Men vint selden meer dan vier Linsen inde hawkens/die daer wassen na dat de bloemkens afgewallen sijn/ ende sommige vande Linsen sijn leuervervich/ som gheelwit/ ende som grawswert. Sij hebben een teedere wortel met veel veesen.

Plaetse daerse wassen.

De Linsen moeten in ackers opgebracht worden gelijk als ander pottagie vruchten / en sij willen een middelbaer eerde hebben.

Den tijt.

De Linsen bloeyen in Julio / daerna worden haer hawkens rijp / ende dan moetmen se vergaderen.

Natuere ende complexie.

De Linsen sijn middelbaer warm ende condt / ende sij drooghen inden tweeden graedt.

Cracht ende werckinge.

Die veel Linsen etet/die crijcht daer af doncker droene oogen / want sijn sijn niet goet om verdouwen/ende sijn sijn quaet voor de maghe / want sijn

blasen

Cblasen de mage ende de dermen seer op. Alsinen de Linsen met haer sluymen etet/dan stoppen sij den buyck/ want haer sluymen oft schellen trecken seer te samen. Linsen in water gesoden/ende dat sop daerasgedroncken/dat laxeert. Maer alsinen deerste sop wtgiestet/ende als si wederom in een ander water ghesoden worden/so stoppen si. Daerom sijnse goet aldus bereyt voor de ghene die den loop des buyck/ ende dat roode meliszen hebben. Sij sijn oock goet voor de vrouwen / die te seer oueruloedich haer fluxie hebben. Als de sluymen oft schellen vande Linsen ghesdaen sijn/so en stoppen sij niet so seere/maer sij voeden badt/niet teghensstaende datse grof/quaet melancolienus bloet maken. Daerom soo worden de menschen lichtelick lazarus oft malaetsch / ende crijgen den cancker / alsinen se dickwils ende veel etet. Sij maken oock swaer droomen/ende sij sijn den hoofde ende den nerven oft zenuwen schadelick. Maer tis goet datmen de schellen af doe vande Linsen / daertoe nemende Endinie/Porceleyne/Mispelen/drooghe Roosen/Queappelen/ ende dyergelijcke cruyden/so stoppen sij des te meer. De pijn van dat Podagra versuetmen met Linsen/met Gersten mout ghesoden / ende daerop ghesleyt. Linsen met hueninck gecooct/die dienen wel tot loopende ende inestende vlcerationen. Sij verteeren herde swellingen ende croppen/in azijn ghesoden / ende daerop gheleyt. De Linsen in zeewater oft sout water ghesoden/soo scheydet dat gheclontert melck inde vrouwen borsten/ ende sij verteeren dat ouertollich melck dat daerinne is/ alsinen op de borsten leyt. De Linsen sijn goet tot alderhande ghesweer / ende tot schorsheyt ende ruydicheyt van lijne. Si sijn goet in Meede ghesoden/ende geleyt op de leden die opclieuen. De Linsen wel ghesoden/ende daerna ghestooten ende gheapliceert / dat stoppet bloedt dat wt de wonden oft elders wt loopt. Si sijn goet ghegheten voor de ghene die oueruloedelick vochtich sijn / maer den ghenen die seer drooghe sijn van natuere / dyen sijnse wter maten schadelick / want sij drooghen seer. Daeromme aenghesien datse dat mannelick saet verteeren ende verdrooghen / soo benemen sij den mensch den lust om bij te slapen. Ende hieromme dienen sij badt den genen die in suuerheyt leuen willen / dan die inden houwelijcken staet sijn.

Van de Linde.

Cap. CCCXXXII.

Den naem.

Linde heet in Griecx Philira / ende in Latijn Tilia / ende also heet sij noch inde Apoteke.

Geslacht.

De oude meesters scrijuen van tweederhande Linde boom/te weten manneken en wijfken. Dmaneken heeft herdt / vael / knoopachtich houdt / ende een dicke schorsse / die en laet
T iij haer

B haer niet booghen als sij af gheschelt is/ en sij rieckt bat dan de schorffe van dwijfken. Daerop en wassen oock gheen bloemen noch vruchten. Dat wijfken heeft eenē dicken stam/ ende wit hout/ ende dese schorffe laet haer buygen/ want daer worden wiegen afghemaect. Set brengt bloeyfel ende vruchten. Dwijfken is ons alleen beent/ ende daerom hebben wi oock alleen sijn figure hier geset/ ende van sijn faetsoen bescreuen.

Faetsoen.

C De Linde dat wijfken heeft eenen dicken stam/ die breydt hem verre wt met sijn tacken. Sijn bladerē sijn den Veyle niet onghelijck/ maer dese sijn wecker/ ende bouē scherper toegaende/ ende rondsomme ghekerft gelijk een sage. Diewijl dat de bloemē noch in haer huyskens oft borsekens stekē/ dan sijnse gruen/ maer alsse wtcomē/ dan sijn sij bleeckgheel. Ende hierwt compt de vrucht/ die is ront ghelijck de besyen van Veyl. Ende gheen beeste en proeft oft en etet van dese vruchten/ maer de bladeren en laten sij niet te eten.

Plaetse haerder wassinghe.

D De Linden wassen geerne int gheberchte. Maer nu setmense oueral daermen wil/ ende sonderlinghe dwijfken.

Den tijt.

Dat wijfken bloeyt in Junio.

Natuer ende complexie.

De Lindenboom is werm/ hi adstringeert een luttel/ ende hi suyuert.

Die cracht ende operatie.

De bladeren vande vrouwelijcke Linde/ die heylen de wonden/ als men dit met azijn stootet ende daerop leyt. Dat sap wt de bladeren ende bloemen/ dat verdrijft de fronsfelen ende rimpelen/ en vlecken wten aensichte/ als men dat aensicht daermede wascht. Dat sap vande binnenste schorffe/ doet dat gheswel vergaen/ als men dat hiermede bestrijct. Men heylt de wonden met dese schorffe/ als men se inden mont knowt en daer op leyt. Dit voorseyde sap is goet teghen dat wtvalen des hayrs/ ende dat hayr wort daeraf wassende/ als men daerop strijct. De vuyl monden genesen/ als men de bladeren van Linde inden mont knowt. De bladeren

Tilia. Linde.

E deren in wijn oft water ghesoden ende ghedroncken/ die lossen de vrine/ ende sij brenghen den vrouwen haer maent. Si sijn oock goet gheuseert voor de ghene die de vallende sieckte hebben/ ende sij driuen ende lossent graueel. De wortel heeft desghelijcke cracht. De bladeren gheknutst oft ghestooten/ ende op gheswollen voeten gheleyt/ daermede vergaet dat gheswel. Van dbloeyfel van Linde maectmen een conserve oft suycker/ dat is goet teghen de stuypen ende tsreyssem.

Van Gouwe. Cap. CCCXXXIII.

Den naem.

D Gouwe oft Vergouwe/ heetmen oock groot Swalwencruyt/ ende in Griec heetmen se Chelidonium mega/ ende in Latijn Chelidonium maius/ inder Apoteken Chelidonia. Den oorspronck vā desen naem staet in onsen Latijnschen Herbario bescreuen.

Faetsoen.

Gouwe heeft eenen teederen/ ronden/ gehayden steel/ met veel tackens ter syden ghelijck een boomken. Elk tacken aenden rechten steel heeft veel ledekens ende knoopkens. Sijn bladeren sijn den bladerē van

Chelidonium maius. Gouwe.

Boterbloemen wat ghelijck/ maer sij sijn teerder ende doorsneden/ ende op deen sijde switzergruē oft grawgruē/ ende op dander sijde blawgruen. Boenen op den steel/ ende op de tackens wassen schoon saffraengeel bloemen/ ghelijck geel Violetten/ ende dat worden ten lesten lange hawkens oft horenkens/ daer in leyt gheel bleeck cleyn sadeken gelijk Huelsaet. Als men dat cruyt/ steel en bloemen in stucken wrijuet/ so compt daer geel sap wt/ ende aldermeest de wortel/ want die is soogheel als goudt/ met veel veesen daer neffens aenhanghende. Dit sap is gheel ghelijck Saffraen/ ende scherp ende bitter/ ende het heeft eenen stercken ruck.

Plaetse haerder wassinghe.

Gouwe wast oueral in plaetsen daer veel lombre is/ ende sonderlinge bij mueren ende oude structuren/ ende oock bij tuynen ende haghē.

Den

C

Den tijt.

Gouwe crijcht terfont bloemē/ bijcans ontrent dyen tijt als de swaluwen ouer comen/ ende sijn bloeyfel duert den gantsen somer.

Natuere ende complexie.

Gouwe is werm ende drooghe inden derden graedt.

Cracht ende operatie.

Tsap van dit cruyt met hueninck ghemengt/ ende in een eeren potten ghesoden/ dat maect claer ghesichte/ ist datment inde oogen druypt. Men salt sap van dit cruyt inden Mey/ ende int beginsel vanden somer vergaderen. Tsap van Gouwe heylt de fistelen/ den cancker/ ende den wolf/ daermede ghewasschen. Dat ghedroocht puluer heeft oock sulcke cracht/ alsment inde wonden ende ghebreken doet. De wortel met Anijs in witten wijn ghesoden ende ghedroncken/ dat opent de verstoptheyt vande leuer/ en het verdrijs de geelsiecke. Alsinense inden mont knowt/ so vergaet den tandtsweer daermede.

Van Speencruyt. Cap. CCCXXXIIII.

Den naem.

21

Speencruyt heetmē oock Chelidoniū minus. Speencruyt. cleyen Schelwortel/ oft cleyen Gouwe/ in griecx heetet Chelidonium micron/ in Latijn Chelidonium minus/ en inder Apoteke Scrofularia minor. Tsactsoen.

Dit cruyt en heeft gheenē stengel/ maer het cruyt lanc der eerde. Sijn bladerkens sijn ronder/ cleynder/ teeder/ wecker/ ende vetter dan de bladeren van Veyl. Dese bladerkens wassen op cleyne/ dunne/ bruynachtige stelen/ metgaders de bloemen/ dewelcke dodergeel sijn/ ende seer glickē/ ende sij staen gelijk schoon sterrekens. Sijn wortelen sijn knoopachtich/ ende sommighe van dyen sijn lancachtich gheleijck Gersten corenen/ gemeynlick drij oft vier bij een/ met veesen daert hem mede vast maect in deerde.

Plaetse sijnder wassinghe.

Speencruyt wast bi vochtighe grachten/ in sommighe beemden ende bouen die nat sijn.

Den tijt.

B

Den tijt.

Dit cruyt compt wt int eynde van Febuario. Het bloeyt inde Meerte/ ende principalick ontrent dyer tijt als de swaluwen ouer comen. Als den Mey ghepasseert is/ dan verwelct ende verdwijnet wederom.

Natuere ende complexie.

Dit cruydeken dat hier te lande wast/ is wat scherp en heet/ maer niet so seer als Galenus scrjft/ want alsment proeft/ soo en ist soo scherp niet op de tonghe/ als die oude meesters scrjuen. Ende dit is messchien des eerdtrijcks schult/ want dit lant is wat couder dan veel ander landen. Ende dese Speencruydekens sijn scherper/ die op drooge plaetsen wassen/ dan diemen op vochtighe plaetsen vindt/ alsoo wij in onsen Latijnschen Herbario dat breeder verclaert hebben.

C

Die cracht ende operatie.

Tsap vande wortel met hueninck gemengt/ ende inden nuese gedaen/ dat purgeret thoof. Desghelijcks doet oock dat cruyt met der wortel in wijn ghesoden/ ende hueninck daeronder gedaen ende ghegorgelt. Dat cruyt ende wortel gruen gestooten/ dat heylt ende geneest/ ende verdrijs de spene/ ende de croppen oft clieren/ alsment daerop leyt. Desghelijcke cracht heeft oock dat poeder/ alsment daerop stroyt.

Van Chamedren. Cap. CCCXXXV.

Den naem.

21

Chamedren/ dit is een sorte van cruyden diemen in Griecx heet Chamedrys/ en in Latijn Trirago. Den Griecschen naem is inder Apoteken best bekend. Anders heetet oock Quercula minor/ ende Serratula.

Gheslacht.

Men vindt principalick vier gheslechten oft sorten van Chamedren. Deerste en heeten wij anders niet dan Chamedren/ want het is dat oprecht Chamedrys/ na dat de oude meesters daer af scrjuen. Dat tweede gheslechte heeten wi cleyen Chamedren. Sommighe nemen oock deerste voor dmannekē/ en dit voor dwijfken. Dat derde heet Eerdwier oock. Tvierde/ blaw Chamedre. Alle dese vier sorten van cruyden sijn sonder twijfel geslechten van Chamedrys. Men deerste en is geen twijfel/ want alle Apotekers houdent daer voor. Dat tweede riekt seer wel/ en tis oock een sorte van Chamedrys/ want Plinius scrjft lib. ix. cap. x. dattet eenē goeden ruck heeft. Wi hebben de twee leste sorten oock hier onder begrepen/ want sij en dienen nergens beter dan onder dit Capittel.

Tsactsoen.

Dat eerste gheslecht is ontrent anderhalf spanne lanc/ hebbende veel dunne geerdekens/ die sijn met cleyen bladerkens verchiert/ staende altijt gepaert/ ende volkerfens/ den Eycken loone seer ghelijck/ en bitter van smake.

Chamædrys uera mas.
Chamedren.

Chamædrys uera fcemina.
Cleyen Chamedren.

Chamædrys uulgaris mas.
Erdwieroock.

Chamædrys uulgaris fcemina.
Blaw Chamedren.

Van Chamedren. Cap. CCCXXXV.

Esmake. Het crijcht bruynachtige bloemkens/die climmē hooge op in ma-
niere vā een are. Ende als dese afvallen/so leueret in sijn huyskens cleyen
ront swert sadeken. Sijn wortel is dunne ende cleyen/en wit/cruypende
hier ende ginder in deerde. Dat tweede heeft eenen wtneemenden goeden
rueck/en tghelijct den eersten seer wel met bloemkens wassende wt huys-
kens. Sijn bladerē sijn oock den Eycken looue gelijk/maer si sijn cruyfs-
wijs geclouen en gespleten/ende si sien gelijk bladeren van Alsene/maer
dese sijn cleynder en schoonder. Sijn wortel is wat dicker/cruypende
hier en ginder met haer veesen. Dat derde geslecht is een seer lieflick ghe-
was/hebbende twee oft drij stelen/die sijn ront ende gehayt/en ontrent
een spanne lanc. De bladerkens die op sijn stelen wassen sijn wat langer
ende scherper dan de twee eerste/ende si sijn oock ringsom gekerft gelijk
een zage. Het crijcht seer schoone blauwe lieflijcke geaerde bloemkens/en
die en wassen niet int opperste vande stelen/maer ter sijde gelijk als deer-
ste. Sijn wortelkens sijn veesachtich ende dunne. Dat vierde gheslecht
ende dat aldergemeynste/is den derden seer gelijk met wortel/stele/bla-
derkens ende bloemkens/nochtans sijn sijn bladerkens wat grooter ende
Dbreder/ende sijn bloemkens en sijn niet seer blaw noch geaert gelijk alst
derde geslecht. Het brengt sijn sadeken in twee teskens gelijk Lerēprijs.

Plaetse haerder wassinghe.

Deerste ende alderbeste gheslecht van Chamedren wast op de bergen
onder heggen ende hagen/ende somtijts op steenachtighe plaetsen. Dat
tweede wast geerne op steenachtighe plaetsen. Dat derde ende vierde in
beemden ende gras houen oueral.

Den tijt.

Dat eerste ende tweede gheslecht bloeyen meest in Junio ende Julio.
De twee ander sorten int beginsel vanden Mey.

Natur ende complexie.

De twee eerste sijn werm ende drooge inden derden graedt. De twee
leste sijn oock van sulcker natuere/maer niet so hooge inden graedt van
wermte ende droochte als de twee eerste.

E

Cracht ende operatie.

Tcruyt ende de bloemen van Chamedren in water gesoden ende ghe-
droncken/die sijn wtneemende goet voor de gene die hoesten en een herde
milte hebben/ende die haer water niet wel maken en connen/en die dwa-
ter beginnen te laden. Si brengen den vrouwe haer maentstonde/si ver-
driven de verstoptheyt van binnen/ende si scheyden de groue taey humo-
ren ende vochticheyt. Met azijn gemengt ende gedroncken/so maken sij
de milte cleynder. In wijn ingenomen oft van buyten geapliceert/also
sijn se goet tegen alderhande venijn. Gedroocht ende ghepuluerizeert en
met hueninck gemengt/also suyueren sij de oude vlceraen. Sij genesen
de geschoortheyt oft gebrokenheyt/ende wonden ende voortsetende vlce-
ren/alsinense met olie mengt ende daerop gestreken. Dat sap vande bla-
deren

deren met olie gemengt/dit verdijft de donckerheyt vande ooghen/ als ment daerop strijct. In summa de Chamedren sijn seer heylsame en goe de woncruyden/ ende sij dienen oock wel om alle groue vochticheyt en humore te scheyden/ daerom machmen se wel in grooter weerde honden.

Van Cypres.

Den naem.

21

ypres heetmē in Griec Chamecyparissus/ in Latijn Pumila Cupressus/dats te seggen/nederē oft cleynē Cypres/tot onderscheedt vanden grooten boom die oock so heet.

Haetsoen.

Cypres is houtachtich gelijck de Lauender/ en tgants cruyt is aschverwich gruen/met seer cleyn ronde gesnede bladerkens/bij cans gelijc Heyde als si eerst begint te wassen/oft gelijck de vrouwelijcke Aueroone. Int sop vande tackens wassen schoo geel bloemkens/van faetsoen gelijc Madeliene/maer elck bloem staet op eenē besonderē steel/ staende daerop gelijc eē keesken. Sijn wortel is houtachtich en vol vee sen. Dit geheel gewas heeft eenē seer goedē ruc gelijc den Cypresboom.

Plaetse sijnder wassinghe.

Men sedt den Cypres inde hoven en in teylen. Den tijt.

Den Cypres bloeyt in Julio/ en selden wort hi met de bloemē genonden.

Natuere ende complexie.

Cypres droocht sonder groote hitte/ also dat sine sinaeck claerlick wtwijst.

Cracht ende werckinge.

De Cypres bladeren gestooten ende geapliceert/die heylen de wonden/en si stelpent bloet. In dyer manieren genesen si oock de geschoortheyt oft ghebrokenheyt. Si sijn oock goet/en sonderlinge met Gersten mout/tot wildt vier/en desghelijcke heete sweeringen/ als die wat verouderet sijn. De bladerē gesoden ende gedroncken/die stoppen den loop des buycks ende troode meli zoen/ ende si verteerē en drooghen de ouertollige vochticheyt ende humore/ die eē mensch in sijn lijf heeft. De wortel metgaders de bladeren ghesoden ende gedroncken/ die sijn goet voor de blase/ ende tot de droppelpisse. Dat cruyt ghedroocht en tpuluer daer af in wijn ghedroncken/dat is goet teghen alderhande venijn.

Van On

Van Onderhaue.

Den naem.

21

Onderhaue wort in Griec geheeten Chamecyssos/in Latijn Hedera terrestris/ende Corona terre. En daerome heet dit in sommighe landen Edercranskens/en Ederdeveyl/ want het spreyt hem wt met sijn tackens ende rijf kens/ende het croneert ende bedecket deerde.

Haetsoen.

Chamecyssos. Onderhaue.

Onderhaue heeft veel teeder steelkens/die sijn viercant ende ontrent een spanne lanck/ende op alle sijden besedt met ronde bladerkens gelijck Veyl/en dese bladerkens sijn rowachtich/ ront omme met kerfens/cleynder ende teeder dan de Veylbladerē/bitterachtich van sinake/en sterck van ruecke. Tuschen dye bladeren wassen purpuren bloemkens gelijck Violetten/en die vallen af sonder vrucht ende sonder saet. Het heeft een cleyn wortel/ende die en wort inde Apoteke niet gheuseert. Dit cruyt hangt aen deerde/en soo cruyt hier en ghinder.

Plaetse sijnder wassinghe.

Onderhaue wast gemeynlick inde hoven bi de tuynen ende mueren. Sij ouertrect oock somtijts wel eenē gantsen acker/also ick wel ghesien hebbe.

Den tijt.

Onderhaue comt vroech wt inde Meerte/ende inden April begint si te bloeyen/en so voorts den gheheelen somer.

Natuere ende complexie.

Dit cruyt is werm ende drooge/also tlijct aen sinen sinaeck/want hi is bitter.

Cracht ende werckinge.

Tcruyt van Onderhaue in water ghesoden/ende veertich oft vijftich dagen vernolgens daer af gedroocken/dat is goet voor de gene die tsciatica oft weedom inde huepe hebben. Oock verdrinet de geelsiecte/als ment ses oft seuen dagen achtermalcanderen drinct. De bloemen alleen/openē de verstoptheyt vande leuer. Dit voorsejde cruyt in wijn gesoden ende gedroncken/dat lost de vrine/ende leuert den vrouwen haer maentsonde. Onderhaue is oock goet tegen alderhande venijn/ende het drijft dat wt metten sweete. En daer door comet dat de hoessmeden dit cruyt seer gebruycken tot de peerden die de vijuel hebben/dat is een maniere vande

Dij peste.

Van Boterbloemen. Cap. CCCXXXVIII.
 pestte. Oock geneestmen daermede quade vuytmonden / en schorsheyt /
 ende meer ander corrosien / die een mensch aen sijn lijf heeft.

Van Boterbloemen.

Cap. CCCXXXVIII.

Den naem.

Dese Boterbloeme heet in Griec ende Latijn Chrysanthemum / dat is te seggen / Gontbloeme / want sijn bloemen sijn geel ghelijck gont / ende sij glicken oft blincken / ende ist dat men se met vingeren in stucken wrijft / so gaet daer vetticheyt wt.

Haetsoen.

Chrysanthemum. Boterbloemen.

Dit is een teeder cruyt / nochtans ist struyckwijs. Het heeft caele effene stelen / ende sijn bladeren sijn menichuuldelick doorsneden / gelijck de bladeren van Hanenvoet. De bloemen wassen opt sop vande stelen / ende si sijn gontgeel ende glickende / ende rondt gelijck een oogge. De wortel is van veel cleyn geel wortelkens tsamen gheset.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dit cruyt wast geerne in vochtige beemden / ende op ander waterachtige plaetsen. Wat waer dit cruyt wast daer vindt men sonder twiifel water / ist sake dat ghij dat anders wel soeckt met in deerde te grauen.

C Den tijt.

Dit cruyt bloeyt inden Mey / ende daeraf blincken de beemden / ende ander vochtighe plaetsen daert gheerne wast / also wi gheseyt hebben.

Die natuer ende complexie.

Dit cruyt is werm ende drooge in alle manieren ghelijck de Coedille.

Die cracht ende operatie.

Dit cruyt gheneest de gheelsiecke / als ment siedet ende daeraf een badt gemaect / ende een goede wijle daerin geseten / ende daerna gedroncken. Het is oock goet teghen den steen inde blase. De bloemen met was ghemengt / ende daeraf een plaester ghemaect / dit verteert ende scheydt alderley gheswel / als ment daerop leyt.

Van Euer

Van Euerwortel. Cap. CCCXXXIX.

Den naem.

Verwortel oft Beerwortel / dat heet oock na Dlatijn Beercaerden / Carduus suarius. De Griecsche ende Romeynsche meesters hieten dit in voorleden tijden Chameleon / en Carduus varius. Men heetet inde Apoteker Cardopatum na dit woordeken Pancratium / want alsoo noempt Apuleius dit cruyt.

Gheslacht.

Dit cruyt is tweederhande. Deerste leyt op der eerden / want het en heeft als gheenen stenghel. Want den steel daer die stekende bloeme op staet / ende niet bouen eenen vinger lanc en is / dat en can geen en stengel heeten in sulck groot gewas. En dit heet Chameleon albus / dat is te segghen witte Euerwortel. Dat tweede geslechte cruyt eenen steel / die wast eenen cubitus lanc. Het heetet Chameleon niger / dat is te seggen / swerte Euerwortel. Want dit heeft een swerter wortel dan deerste. Anders sijn sij malcanderen seer ghelijck.

Haetsoen.

Carduus suarius. Euerwortel.

Witte Euerwortel heeft bladeren / die sijn den bladeren van Artichaut gelijck / maer si sijn scherper en meer stekende / liggende op der eerden. Sij en heeft geen en stengel / dan alleen tgene daer de stekende bloembolle opstaen / en dat en is niet eenen vingher lanc. Dese bollen draghen purpuren oft roosijnroot bloeyfel / ende dit wort daer en na graw hayr / daerinne leyt dat saet verborghen / endt gelijck den sade van wilden hof Soffraen. Het heeft een lange dicke wortel / binnen wit / sterck van rucke en suet. De swerte Euerwortel heeft bladeren ghelijck de witte / maer sij sijn wat rooder. Den stengel is vingers dicke / rootachtich / ende anderhalf spanne lanc / daerop wassen oock stekende bleekverwige bloemen. Dye wortel is oock lanc / swert ende dicke / int herte gemeynlick opgeclouen / en in stucken gecnaecht / binnen is sij gheel / ende wat scherp op de tonghe.

Plaetse haerder wassinghe.

De witte Euerwortel wast geern op row bergen in vaste witte eerde.

V ij De

Van Euerwortel. Cap. CCCXXXIX.

De swerte Euerwortel wast in bosschen en op rouwe hooge bergen.

Den tijt.

Dese cruyden bloeyen meest in Julio ende Augusto.

Natuer ende complexie.

De wortelen van beyde dese cruyden sijn drooge inden derden graet/
en de witte is werm inden tweeden graet/ende de swerte inden derden.

Cracht ende operatie.

E De wortel van witte Euerwortel gepuluerizeert en een drachma van
dyer met wijn inghenomen/ dat verdrijsf ende iaecht de breede wormen
wten line/ het is goet voor de gene die dwater laden/ en het lost de vziene
met crachte. Aldus is sij oock goet tegen alderley venijn/ ende principa-
lick tegent venijn ende viericheyt der pestilentie. Dese wortel in azijn ges-
soden/ die verdrijsf de ruydicheyt/ schorsftheyt en quade crauwagie/ als
een mensch hem daermede wascht. Si verdrijsf den tantzweer/ als men-
se inden mondt houdt. De wortel vande swerte Euerwortel heeft wat
dootlics in haer/ also Galenus scrjft/ ende daerom en behoort niet dat
men die int lijf inneme. Maer van buytē salmen se besigē tot ruydicheyt/
cleyne poekens/ crauwagie/ ende tot alderhande desgelijcke gebreken die
suyuerens behoeven. Men neemtse ooc tot de medicamenten/ daermen
mede placht te esen. Si gheneest oock de voortetende quade vlcen/ als
men se stootet ende daerop leyt.

Van Roomsche Distel. Cap. CCCXL

Den naem.

A Iheeten dit gewas Roomsche Distelen/ om dattet een
vremdt cruyt is ende hier te lande niet van selfs en wast.
Hoe dat dit gewas in voorleden tijden hiet/ dat en weet
ick noch niet/ want dat is waerachtich/ dattet niet en is
Chameleon niger/ also sommige meesters meynen/ ende
so wi in onsen Latijnschen Herbario verclaert hebben. Het en is inder
Apoteken oock niet bekent.

Maetsoen.

Roomsche Distel heeft eenen ronden langen steel/ die is vingers die-
ke/ ende bruynachtich ende ghehayt. De bladeren sijn groot ende bleek-
gruen/ op deen sijde heel aschverwich ende wolachtich/ op beyde sijden
doorsneden/ ende sij en hebben gheen scherpe stekende doornen. Opt sop
vanden steel wassen schoon ronde rouwe bollen/ die draghen wit bloey-
sel met wat blaws ghemengt. Als dese rijp worden/ soo leyt daer graw
saet in verborghen/ dat ghelijct der hauere/ wtgenomē dattet bouen seer
hayrachtich is. Het heeft een swerte houtachtighe wortel.

Plaetse sijnder wassinge.

Dese Distel/ alsoo wij hier voor gheseyt hebben/ en wast hier in dese
landen

Van Roomsche Distel.

Cap. CCCXL.

V landen niet van haer seluē/ men moet se inde houe planten. Ende als sij
eens gheplant is/ dan besaeyt sij haer
seluen voort alle iaer/ ende sij compt
wel op.

Den tijt.

Dese Roomsche Distel bloeyt in
Julio/ ende in Augusto daerna/ dan
leuert sij row ghehayt saet.

Cracht ende werckinge.

Soewel dat wij noch gheen expe-
rientie en hebben van dit schoon ghe-
was/ des niet te min wij hebben doe
contrafeyten om dattet so schoon is.
De Italianen sieden haer hoenderen
en ander vleesch met dese Distelbol-
len/ ghelijck Artichaut/ ende daerom
denck ick dat dit cruyt oock bijna sulc
ken cracht ende operatie heeft. Ende
die dat begeert te wetē/ die soecke elck
in sijn Capittel.

Van Hoe langher hoe lieuer.

Cap. CCCXLI.

Den naem.

A Velangher hoe lieuer dat heet in Griec Chamepitys/ in
Latijn Ainga oft Abiga/ ende Jbiga/ ende daer door co-
met dattet inder Apoteken Jua gheheeten wort. Den oor-
spronc van dese name staet inden Latijnschen Herbario.

Geslecht.

Daer sijn drij geslechten oft soorten van Chamepitys/ maer ick en ken
ne dyer niet meer dan twee. Deerste/ dat heet ick hier Hoe langer hoe lie-
uer dwijfken. Ende dmanneken/ dat is dat derde geslecht/ daer Diosco-
rides ascrjft. Van haer onderscheedt suldi hierna hooren.

Maetsoen.

Hoe langer hoe lieuer dwijfken is een neder cruydeken/ cruyppende
lancr deerde/ ende het crompt hem eens deels. Sijn bladens gelijcken
den bladens van manlick cleyne Donderbaert oft Bladeloos/ maer sij
sijn ghehayt/ ende daer is taey vochticheyt binnen in. De bloemkens sijn
geel oft wit. De wortel is slecht ende houtachtich ghelijck de wortel van
Endinie. Dmanneken is ooc een cleyne sijn cruydeken/ met bruynachtige
D iij gheayrde

B gehayrde tacckens / die sijn eerst ter wortelwaert met breede en gekersde bladeren becleet / daerna met cleynere die sijn gehayt / en elck blad is in drij deelen oft scherpe punten ghedeylt. Set heeft schoon geel bloemkens / en als dese afvallen / so brengen de huyskens cleyn ront sadeken. De wortel is hondtachtich ende geel. Dit gants cruyt rieckt ghelijck hers.

Plaetse haerder wassinghe.

Ick en heb dat eerste gheslecht in ons landt noch niet sien wassen. Dat derde heb ick gesien / en dat wast geern in berchachtige ende steenachtige plaetsen.

Den tijt.

Dese cruyden bloeyen meest in Julio ende Augusto.

Die natuer ende complexie.

Si sijn werm inden tweeden graet ende drooghe inden derden.

Cracht ende operatie.

C De bladeren van Hoe langer hoe lieuer seuen dagen achter malcanderen in wijn gedroncken / dat geneest de geelsiecte. Si genesen dat sciatica oft weedom inde huepe / veertich dagen lanck in meede gedroncken. Sij sijn oock sonderlinge goet tegen de Leuersiecte / droppelpisse / ende ander gebreken der nieren. Si lossen de vrine / ende sij brenghe den vrouwen haer maentstondt / in deser manieren geseert. Dit cruyt gruen ghestoo-

Chamaepitys prima.

Hoe langer hoe lieuer dwijfken.

Chamaepitys tertia.

Hoe langher hoe lieuer dmanneken.

ten/

D ten / dat heylt de groote wonden / ende vuyl vlcere. Met hueninck ghemengt en gheapliceert / so heylet de voortsetende vlcere. Set is goet tegen de hertheyt van vrouwen borsten / groen gestooten ende daerouer geslagen. Gepuluerizeert ende met vuyghen ghemengt / ende so inghenomen / dat lareert. Set suyuert de moeder / met hueninck ghemengt sijnde / ende inder vrouwen schamelheyt ghedaen. Oock ist goet voor de ghene die van nateren gebeten sijn / als ment gruen stoot ende daerop leyt. Een mensch sal worden sweetende / als hij sijn lijf bestrijckt met dat sap van de bladeren. Dit cruyt ghesoden ende gedroncken / dat lossen verstoet oft dick bloet. Met azijn gesoden en gedroncken / so lossen de doode vrucht.

Van Bloocruyt.

Den naem.

D It cruyt heet in Griec Psyllion / in Latijn Herba pulicaris / dat is te segghen / Vloocruyt / om dat sijn saet den vloyen heel ghelijck is.

Haetsoen.

Dit cruyt heeft bladeren die sijn den Hertshoren oft Craeyenvoet gelijck / ende gehayt ende langer / sonder wtgaende schuetkens. Als dit cruyt eerst wtcompt / so ist gelijck gras. Sinen steel is ront en gehayt / een elle lanck. Wt den selue comen lanckachtige geaerde bollekens / die draghen geel bloeyfel / en als sij rijp worden / so vindtmen daerin cleyn sadeken / dat is den vloyen heel ghelijck. Set heeft een slechte witte wortel met veel veesen oft wortelkens ter syden.

Herba pulicaris. Vloocruyt.

B Plaetse sijnder wassinghe.

Dit cruyt en wast hier te lande niet van hem seluen / soo ick meyne / maer men moetet inde hoven setten. Ende waert eens geplandt is / daer besaeyet hem seluen alle iaer / en daerna en can men selue niet wel wtroeden.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt den gantsen somer dore / ende sijn bloemkens hangen aen langhe bollekens / die sijn den hoofde van eenen hondt wat ghelijck. Sijn saet wordt inden Herst rijp.

Natuer ende complexie.

Dat saet wordt meest tot de medi-

V v cijen

Cijnen ghebruycet/ende tselue is cont inden tweeden graedt/ende redelick drooghe ende vochtich.

Die cracht ende operatie.

Dat saet van Vloocruyt met olie van Roosen oft azijn geknust ende geapliceert/dat is goet tot pine inde knuckelen/ende tot pine int hooft/ende ander sweeringhen oft gheswel des lijfs/ende sonderlinghe teghen wildt vier. Met azijn ghestooten sijnde/so ist goet voor de ionghe kinderen die gebroken oft gheschoort sijn/want het gheneestse als ment daer op leyt. Het is oock goet geleyt op eenen navel die te verre wiggaet/want hij gaet hiermede achterwaerts. Het suyuert de wonden/met boter gestooten. Tsaep/dwelck wt dit cruyt gheperst wort/met hueninck gemengt/en in loopende ooren ghedaen/dat gheneestse. Men seyt/dat gheen vloyen inde huysen en wassen/daermen dit cruyt in draecht/terwile dattet noch gruen is. Dit cruyt met der wortel ghesoden/ende gheapliceert/dat gheest colica passio.

Van valsch Spicanard.

Cap. CCCXLIII.

Den naem.

De cruyden die in Griecx ende Latijn Pseudonardi heeten/die noemen wij hier valsche Narden/om des wille dattet niet de oprechte Nardi en sijn/daeraf dat Dioscorides ende ander oude meesters ghescreuen hebben.

Geslacht.

Men vint tweederhande valsche Spicanardi/dmannen en tyronen. Dmannen is wat hooger/dicker/breeder/ende stercker en lieflijcker van rucke dan dwijfken. Bi onsen tijden wordet om sijn gheerde bloemen wille Spicanardi geheeten. Dwijfken en is niet so sterck ende lieflick van rucke/het is leegher ende dunner/inder Apoteken heetet Lavanula oft Lavendula/om datment int badt oft inde stoue ghebruycet om de looghe ende meer ander dinghen welriekende te maken/ende in Duytsch heetet oock Lavender.

B

Haetsoen.

De Spicanardi ende Lavender hebben viercantede stelen/die sijn een weynich hol. De bladeren sijn vet/dicke/smal/ghehayt/aschverwich gruen/gelijck de bladeren van Roosmarijn/maer sij sijn langher ende breeder. De bloemen wassen int opperste vanden steel/in haetsoen van een are met veel cleyn bruytblauwe bloemkens. Maer de Lavenderbloemen sijn veel bruynder dan de bloemen vande Spicanard. Tsaet is grawswert. De wortel is heel houtachtich met veel veesen.

Plaetse haerder wassinghe.

Beyde dese cruyden wassen gheerne op steenachtighe plaetsen/daer de sonne

Pseudonardus mas. Vals Spicanard. Pseudonardus femina. Lavender

De sonne veel toecompt. Men machse saeyen/maer si comen beter op als men de taeckens astrect/ende wederom in deerde leyt.

Den tijt.

Dese cruyden worden inde Lenten wederom gruen/si bloeyen in Junio ende Julio/ende dan vergadertmen haer welriekende bloemen.

Natuer ende complexie.

Dese struycken oft cruyden sijn werm ende drooghe inden tweeden graedt/ende sij sijn van subtil substantie.

Cracht ende werckinge.

De Spicanard en Lavender met wijn gesoden en gedroncken/die lossen de vrine/ende sij sijn goet tot alderhande gebreken der nieren ende blase. Alsinense in deser manieren dri oft vier dagen vseert/so brenghen si den vrouwen haer crancheyt/ende sij lossen de secundina/ende driuen die wt. Si verwermen een coude maghe/ende si verdriven de inflaten die daerin sijn. Si doen de pijn der moeder cessen/si vermorwen een herte milte/en sij sijn goet voor een verstopte leuer/ende tegen de geelsiecke. Dese cruyden van buyten gheapliceert/die verdriven de pijn en swijmelinghe int hooft/want si conforteren seer/en stercken thoof dat cranch is. Si sijn oock goet tot lamme leden/ende sij verdriven de bevinghe der seluer leden.

Van

Van Windtcruyt. Cap. CCCXLIIII.

Den naem.

A It cruyt wort oock Cneekenschelle gheheeten / daeromme dat sijn bloemen den schellen oft cimbalen ghelijck sijn. In Griecr heetet Anemone agrios / ende in Latijn Anemone syluestris. Anders heetet Herba venti / dat is Windtcruyt.

Laetsoen.

Windtcruyt heeft veel ghehayrde stelen / ontrent anderhalf spanne lanck. Sijn bladeren sijn den Venckelcruyde gelijc / oft den Coriander / maer si sijn veel teerder ende hayrach tiger / liggende gemeynlick op deerde wtghespreyt. Opt sop vanden stele wassen schoo purpurbruyn bloemē / van faetsoē gelijck schellen oft bellen / en si hebben binnen geel veefkens ghe lijck de Roosen. Dese bloemē ontluycken haer meest als den windt waeyt.

B Als dese bloemen afvallen / soo verthoont hem daerna eenen grauwen hayrachtigen rondē bol / maer thayr is graw met bruyn ghemengt / van faetsoene gelijck verckens borstelen. De wortel is swert ende veesachtich. Dat gāts gewas is scherp / en tbernt met sijnen sinaeck op de tonge gelijck den scherpen Sanenvoet ende Aron.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dit cruyt wast geerne op drooghe sandighe berghen / ende in bosschen.

Den tijt.

Windtcruyt begint vroech inden Meerte te bloeyen. Ende den geheelen somer lanc vindtmē daer schoon bloemen aen / want ick hebse in Julio ende noch spader met schoon bloemen sien staen.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is seer heet ende drooghe / te weten tot inden vierden graet ghelijck Mostaertcruyt / ende dat blijckt aen sijnen sinaeck / want hij is wter maten scherp.

Cracht ende operatie.

Aengesien dat dit cruyt seer bernt op de tonge / so machment gebuycken om op te bijten ende innewaerts te eten / want het treckt tot hem ende lockt wt alle de vochticheyt die int lijf sijn mach. De wortel gheknowt

Anemone syluestris. Windtcruyt.

Van Windtcruyt. Cap. CCCXLIIII.

D knowt wesende / die trect die taey vochticheyt wten hoofde. Men purgeert thoost met dat sap vande wortel / als ment indē nuese doet. Als ment inden ooghen laet druypen / so verteeret die dicke velckens die daerinne ghewassen sijn / ende het maectt een claer ghesichte. Dit cruyt met de stelen ghesoden / ende met ghesuyuerde Gerste daer de sluymkens ende tcaf afghedaen is / hieraf cruyghen de suyghende vrouwen veel melck / als sij dat aldus eten. Desghelijck oock gruen gestooten ende op der vrouwen borsten gheleyt. In deser manieren worden sij oock geysert om de ruydicheyt / ende dyergheelijcke onsuuerheyt van lijue daermede te genesen / ende vuyl onsuuer vlcrationen. Tsap datmen wtet cruyt en stelen dowt / dat heeft oock desghelijcke cracht. Een deel wollen oft cottoen hierinne nat ghemaect / ende dat inder vrouwen schamelheyt gedaen / daer af cruyghen si haer maentstonde. Men doetet oock in onsuuer wonden / want het gheneest die.

Van Vingerhoetcruyt.

Cap. CCCXLV.

Den naem.

A Iheeten dit cruyt Vingerhoet / om dat sijn bloemen eenē vingerhoet daermen mede naeyt seer ghelijck sijn. Men macht in Latijn Digitalis noemen.

Geslacht.

Vingerhoetcruyt is tweederhande. Deen heeft schoon lijfverwighe bruyn bloemen / ende dit machmen bruyn Vingerhoetcruyt heeten tot een onderscheedt van dander / dwelck schoon gheel bloemen heeft / ende mach daeromme wel geel Vingerhoetcruyt gheheeten worden. Sij en hebben anders geen onderscheedt dan alleen inde bloemen.

Laetsoen.

B Vingerhoetcruyt heeft eenen ronden steel / die is een elle lanck. De bladeren sijn lanck ende breed / den Wechbreede niet seer ongelijck / maer dese sijn ringsomme gekerft gelijck een saghe. Ter sijden aende stelen wassen schoon lieflijcke bloemen / staende in ordinancie deen bouen dander / van den haluē stengel astot bouen toe / lijfverwich bruyn oft geel van coluer / ende van faetsoen ghelijcken sij eenen vingerhoet seer wel. Als dese bloemen afvallen / so verthoont hem dat saet / dat is breed ende lanckachtich / hebbende voor eenen langhen punct / die cruycht bouen twee gassfakens. De wortel is swert / ende heeft veel veesen. In summa / het is een schoon lustich cruyt van aensiene.

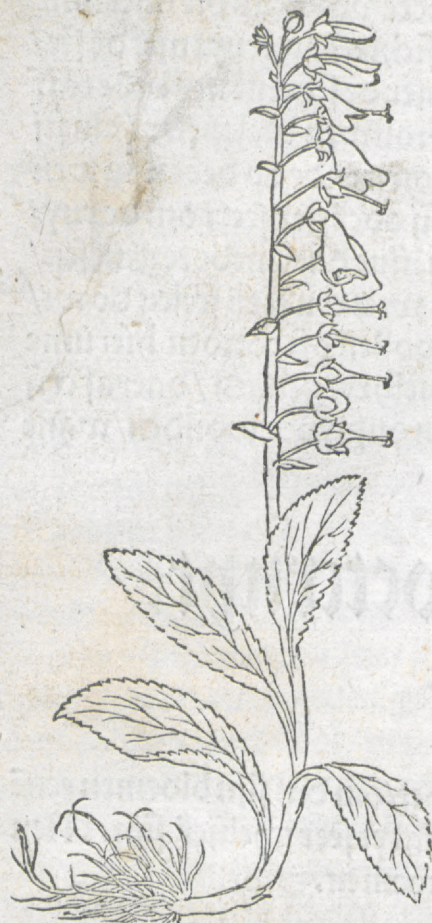
Plaetse haerder wassinghe.

Dese cruyden wassen geerne op bergen / op steenighe plaetsen / en daer veel lombre is. Si en sijn niet seer ghemeyn / ende men vindtse selden.

Den

Van Vingerhoetcruyt.
Digitalis purpurea.
Bruyn Vingherhoetcruyt.

Cap. CCCXLV.
Digitalis lutea.
Geel Vingherhoetcruyt.

C Den tijt.
Dese cruyden bloeyen meest in Julio/ende daerna leueren sij haer saet.
Natuere ende complexie.
Si sijn werm ende drooghe / dat machmen lichtelick mercken wt ha-
ren smaect / want hi is seer bitter.
Cracht ende operatie.

D De Vingerhoet cruyden ghesoden ende ghedroncken / die scheyden de
groue dicke humoren / sij suueren ende purgeren / ende sij nemen wech
de verstoptheyt vande leuer / ende der inwendighe leden. In deser ma-
nieren brenghen sij den vrouwen haer maentstont / sij doen den mensch
wtworpen / ende sij purgeren de borst. Dese cruyden sijn goet teghen al-
derhande venijn ende viericheyt / in wijn ghesoden ende ghedroncken.
Dat puluer van dese cruyden heylt de wonden / alst daerin ghestroyt is.
Met hueninck ghemengt ende gestreken / daermede verdrifstmen de ma-
sen ende vleckē / die een mensch in sijn aensicht / ende aen sijn gheheel lijf
hebben mach. In summa / sij hebben alsulcke kracht ende ope-
ratie gelijck de Gentiane. Ende so wie die opera-
tie begheert te weten / die soeckse int
liij. Capittel.

Van wil-

Van wilde Basilie. Cap. CCCXLVI.
Den naem.

A Wilde Basilie heeft dyen naem om datse der tamme Basi-
lie wat gelijck is van smake en van bladeren. In Griec
heetet Ocymoides / in Latijn Ocymastrum. Veel Apo-
tekens en kennen dit cruyt niet.

Tsaetsoen.

Ocymastrum. Wilde Basilie.

B De wilde Basilie heeft eenen rou-
wen ghehayden viercanten steel / die
is becleet met cleyn bladens / die sijn
der tamme Basilie heel gelijck vā saet-
soene ende van smake / maer n t soo
sterck. Sijn bloemkens staen ri gsom
den steel / ende sij sijn bruyn oft purpu-
ren. Als de bloemkens afgien / sijn /
so comen daer cleyn hawkens gelijck
pottkens / gelijckende den pottkens
van Belsencruyt / hierinne leyt cleyn
swert saden / dat en is den swerten
Coria / sade niet seer onghelijck.
Sijn ael breydt haer seer wt inde
eerde / cruyppende hier ende ginder met
haer cleyn teeder veeskens. Sij en
wort in medicijnen niet gheuseert.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dit cruyt wast geerne in sandtach-
tighe eerde aenden watercant.

Den tijt.

C Het bloeyt den gantsen somer dore
tot inden winter / dan moet van conde verderuen.

Natuere ende complexie.

De wilde Basilie is werm en drooge van nature / alsomen aen sijnen
smaect lichtelick mercken mach / wat hi is bitter / en adstringeert ee luttel.

Cracht ende operatie.

Tsaet van wilde Basilie in wijn ghesoden en gedroncken / dat is goet
voor de gene die van slangen ende ander venijnich gedierde gebeten sijn.
Plinius scrift dat dit cruyt oock alle de duecht ende operatie heeft / die-
men der tamme Basilie oft Basilicom toescrijft / also ghij dat in sijn Ca-
pittel vinden sult.

Also willen wi hier deerste deel van desen Cruydeboek besnyten / ende metter tijt /
wilt God / oock dander deel / dwelck wij onderhanden hebben / inde printe laten
wtgaen / tot profijt van alle liefhebbers van deser const. Onsen lieuen Heere ende
God sij lof / eere / ende prijs inder ewichheit / Amen.

